
THE LIBRARY OF CONGRESS
1800

RAAD VAN STATE.

AFDEELING

VOOR DE

GESCHILLEN VAN BESTUUR.

TWAALFDE DEEL.

1872.

'S GRAVENHAGE,
GEBROEDERS BELINFANTE.

1873.

Gedrukt bij Gebroeders Belinfante, te 's Hage.

ALPHABETISCH REGISTER.

BENOEMINGEN.

Bij Koninklijk besluit van den 6 Julij 1872, is het lid van den Raad van State, de heer Mr. G. de Vries Azn., benoemd tot Minister van Justitie.

Bij Koninklijk besluit van den 29 September 1872, no. 34, zijn benoemd tot leden van den Raad van State, de heeren: Mr. J. Heemskerk Bz. en Mr. C. J. van Vladeracken.

VERBETERING.

Op blz. 261, regel 2 v. b., staat Mr. Hovy. Lees Mr. Hoog.

KONINKLIJKE BESLUITEN.

Eerste vergadering.

Vergadering van Woensdag, 10 *Januarij* 1872.

(Geopend ten 11 ure.)

Voorzitter, de Minister van Staat Mr. Æ. Baron Mackay van Ophemert en Zennewijnen.

Tegenwoordig de *leden:*

Jhr. Mr. W. A. C. de Jonge,
Mr. G. de Vries,
Mr. K. A. Meeussen,
Mr. C. H. B. Boot.

Referendaris, Mr. L. P. Op den Hooff.

De Voorzitter: Ik open deze vergadering van den Raad van State, Afdeeling voor de geschillen van bestuur.

I. Bij deze Afdeeling zijn ingekomen de volgende Koninklijke besluiten, als:

1o. van den 20 December ll., no. 23, houdende beslissing van *het geschil over de vraag, waar het domicilie gevestigd was van Hendrik Hielkes van der Veer tijdens zijne opname in bedeeling in November* 1869 (zie het verslag over deze zaak in het *Elfde Deel*, blz. 346, 347).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

Wij WILLEM III, bij de gratie Gods, Koning der Nederlanden, Prins van Oranje-Nassau, Groot-Hertog van Luxemburg, enz., enz., enz.

Gezien de stukken, betreffende een door Gedeputeerde Staten van Friesland bij Ons aanhangig gemaakt geschil over de vraag, waar Hendrik Hielkes van der Veer armlastig was, toen hij in November 1869 te Leeuwarden in onderstand werd op genomen;

Den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) gehoord, advies van den 29 November 1871, no. 76;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van den 14 December 1871, no. 180, 7de Afdeeling;

Overwegende:

dat uit eene acte van bekendheid, opgemaakt op de verklaring van den vader, voldoende is gebleken, dat deze behoeftige geboren is den 6 Januarij 1809 te Heerenveen;

dat echter een ingesteld onderzoek naar de gemeente, waartoe het gedeelte van Heerenveen behoort, waar de geboorte heeft plaats gehad, tot geene uitkomst heeft geleid;

dat wel is overgelegd een uittreksel uit de lotingsregisters voor de nationale militie, waaruit blijkt, dat in het betrekkelijk register van Heerenveen Haskerland vermeld staat als de geboorteplaats; maar dat niet is gebleken, dat die vermelding op iets anders berust dan op de bloote opgave van den behoeftige zelven, zoodat daaraan geene afdoende bewijskracht kan worden toegekend;

dat noch in de gemeente Haskerland, noch in Schoterland, noch in Ængwirden eenig spoor van de geboorte is ontdekt, of personen gevonden zijn, die met de ouders bekend zijn geweest;

dat, onder die omstandigheden, geene gemeente kan worden aangewezen als onderstands-domicilie;

Gezien de wet op het armbestuur en art. 132 der Grondwet;

Hebben goedgevonden en verstaan:

te bepalen, dat de kosten der verpleging van Hendrik Hielkes van der Veer, tot aan het in werking treden der wet van 1 Junij 1870 (*Staatsblad* n°. 85), van Rijkswege zullen worden voldaan uit de fondsen, voor dergelijke uitgaven bestemd.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur), en aan de Algemeene Rekenkamer, tot informatie.

Het Loo, den 20 December 1871.

(*get.*) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
(*get.*) THORBECKE.

Accordeert met deszelfs origineel.
De Directeur van het Kabinet des Konings,
VAN HEECKEREN VAN KELL.

2°. van den 22 December ll., n°. 30, houdende beschikking op *het beroep van het Bestuur van het waterschap Oosterdiep, te Veendam, van een besluit van Gedeputeerde Staten van Groningen van* 21 *December* 1866, *n°.* 69, *houdende onbevoegdverklaring tot het nemen eener beslissing in een geschil over de inlating van water uit het Wildervankster-participanten-verlaat in het waterschap Oosterdiep, te Veendam* (zie het verslag over deze zaak in het *Elfde Deel*, blz. 217, 218).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het beroep, door het Bestuur van het waterschap Oosterdiep, te Veendam, ingesteld van een besluit van Gedeputeerde Staten van Groningen van 21 December 1866, n°. 69, waarbij dat Collegie zich onbevoegd heeft verklaard eene

beschikking te nemen op een verzoek, dat het waterschap Wildervankster Participanten-verlaat mogt genoodzaakt worden het water te houden op Wildervankster peil;

Den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) gehoord, advies van den 11 October 1871, n°. 19;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van 16 December 1871, n°. 250, 3de Afdeeling;

Overwegende:

dat het Bestuur van het waterschap Oosterdiep in October 1866 bij Gedeputeerde Staten van Groningen klagten heeft ingediend omtrent handelingen van het Bestuur van het waterschap Wildervankster Participanten-verlaat, met name dat het water van laatstgenoemd waterschap niet werd gehouden op het peil, daarvoor vastgesteld, want dat het water in de slooten en wijken van de vijf-en-twintig eerste plaatsen en eenige achtergelegen blokken aan het Oosterdiep te Wildervank, door middel van grondpompen, werd gebragt op het Winschoter peil, zijnde het peil, vastgesteld voor het waterschap Oosterdiep;

dat het Bestuur van het waterschap Wildervankster Participanten-verlaat daartegen heeft aangevoerd, dat het peil van het water in het waterschap overal hetzelfde was, en dat enkel het zoogenaamde binnen- of slootwater van de vooreinden van de vijf-en-twintig bedoelde plaatsen en blokken door middel van pompen door de Molenwijksterplaats werd afgeleid naar Veendam; doch dat die afvoer van het binnenwater naar bedoelde landen niets gemeens had met het kanaalpeil van het waterschap, en dat het onderwerpelijk geschil dus niet kan beschouwd worden als een geschil tusschen besturen van verschillende waterschappen;

dat Gedeputeerde Staten daarop, op grond dezer mededeelingen overwegende, dat het regt van afwatering der door Veendam bedoelde plaatsen schijnt te berusten op eene onderlinge overeenkomst, door belangbebbende eigenaren aangegaan, zich onbevoegd hebben verklaard om eenige beslissing of uitspraak te geven over het gedane verzoek;

dat het Bestuur van het waterschap Oosterdiep zich door die uitspraak bezwaard acht, en beweert, dat art. 38 van het grondreglement voor de waterschappen in de provincie Groningen aan Gedeputeerde Staten de bevoegdheid geeft om van het geschil kennis te nemen; verzoekende voorts, dat door Ons eene beslissing in de omschreven zaak moge worden genomen;

dat het Bestuur van het waterschap Oosterdiep in October 1866 zich bij Gedeputeerde Staten alleen heeft beklaagd, dat het Bestuur van het waterschap Wildervankster Participanten-verlaat wederregtelijk water inliet in het Oosterdiep, en het peil van zijn waterschap niet op de voorgeschreven hoogte hield;

dat dit ongetwijfeld betrof een geschil tusschen de besturen van twee waterschappen, waarvan Gedeputeerde Staten, krachtens art. 38 van het grondreglement, bevoegd waren kennis te nemen;

dat de omstandigheid, dat het regt van afwatering schijnt te berusten op eene oude overeenkomst, geen invloed op deze bevoegdheid kon uitoefenen, omdat het niet betrof een geschil tusschen contractanten of hunne regtverkrijgenden;

dat dus Gedeputeerde Staten ten onregte hebben verklaard geene beslissing in deze te kunnen geven;

dat echter het beweren van den adressant, wat de zaak zelve betreft, onjuist is;

dat hier toch het geschil enkel loopt over het peil van het water der vijf-en-twintig eerste plaatsen en achtergelegen blokken, en dat in het reglement voor het waterschap Wildervankster Participanten-verlaat geene bepaling voorkomt, volgens welke slooten, die hun water niet op de hoofdvaart afvoeren, ook aan schouw van het Bestuur onderworpen zijn;

Gezien het grondreglement voor de waterschappen in de provincie Groningen,

goedgekeurd bij Ons besluit van 6 December 1852, n°. 15 (*Provinciaal blad* van 1852, n°. 173), en het reglement voor het waterschap Wildervankster Participantenverlaat, goedgekeurd bij Ons besluit van 9 September 1858, n°. 80 (*Provinciaal blad* van 1858, n°. 67);

Hebben goedgevonden en verstaan:

het bovenvermeld besluit van Gedeputeerde Staten van Groningen van 21 December 1866, n°. 69, te vernietigen, en voorts te beslissen, dat de klagt, in October 1866 door het Bestuur van het waterschap Oosterdiep aan Gedeputeerde Staten ingediend, was ongegrond.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur).

Het Loo, den 22 December 1871.

(*get.*) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
(*get.*) THORBECKE.

Accordeert met deszelfs origineel.
De Directeur van het Kabinet des Konings,
VAN HEECKEREN VAN KELL.

3°. van den 22 December ll., n°. 33¾, houdende beschikking op *het beroep van Mr. A. F. de Bas en B. Neuman, te 's Gravenhage, van een besluit van Gedeputeerde Staten van Zuidholland, waarbij aan W. Slotboom en Zoon vergunning is verleend tot oprigting eener metaalgieterij in perceel kadaster sectie H, n°.* 1284, *te 's Gravenhage* (zie het verslag over deze zaak in het *Elfde Deel*, blz. 335—341).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het beroep van Mr. A. F. de Bas en B. Neuman, te 's Gravenhage, ingesteld tegen een besluit van Gedeputeerde Staten van Zuidholland van 27 Junij 1871, n°. 66, waarbij aan W. Slotboom en Zoon vergunning is verleend om op het perceel, kadastraal bekend sectie H, n°. 1284, eene metaalgieterij op te rigten;

Den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) gehoord, advies van den 22 November 1871, n°. 70;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van 16 December 1871, n°. 272, 12de Afdeeling;

Overwegende:

dat, bij te dezer zake gehouden informatiën *de commodo et incommodo*, door of namens vijf naburen bezwaren zijn ingebragt tegen de inwilliging van het verzoek, voornamelijk op grond van nadeel voor de gezondheid, brandgevaar, overlast van rook en hinderlijk geraas, van de nieuwe inrigting te duchten;

dat Burgemeester en Wethouders van 's Gravenhage, nà een gehouden onderzoek *in loco* te hebben gehouden, en na den Inspecteur van het Geneeskundig Staatstoezigt

te hebben geraadpleegd, in hun ambtsberigt hebben te kennen gegeven, dat er, huns inziens, geene termen waren om de gevraagde vergunning niet toe te staan;

dat Gedeputeerde Staten nog het advies hebben ingewonnen van den Hoofd-Ingenieur van den Waterstaat in het 10de district, en toen, bij hun bovenvermeld besluit, de vergunning hebben verleend onder de volgende bepalingen:

1°. dat, wat het bouwen betreft, worden nageleefd de bestaande plaatselijke verordeningen van 's Gravenhage;

2°. dat de smeltfournuizen geheel van steen en ijzer worden zamengesteld;

3°. dat voor het smelten der metalen niet anders dan cokes als brandstof worde gebruikt;

4°. dat de schoorsteen van den oven worde opgetrokken tot eene hoogte van 16 meters uit den grond gemeten;

5°. dat de metaalgieterij in werking zij gebragt binnen den tijd van vier maanden nà de dagteekening van het besluit, bij gebreke waarvan de verleende vergunning vervalt;

6°. dat de concessionarissen of hunne regtverkrijgenden zich aan zoodanige verpligtingen onderwerpen, als later blijken mogten in het belang eener goede politie noodig te zijn;

dat de metaalgieterij, dadelijk nadat de vergunning was verkregen, is opgerigt en in werking gebragt; en dat adressanten den 16 Augustus ll. van Ons hebben verzocht, dat de beschikking van Gedeputeerde Staten mogt worden vernietigd en de aanvraag om concessie alsnog mogt worden gewezen van de hand;

dat dit verzoek is ondersteund door een derden belanghebbende, die voor zijn naast aangelegen pakhuis, waarin drukwerken worden bewaard, brandgevaar en overlast van den neêrvallenden rook vreest;

dat door den Inspecteur van het Geneeskundig Staatstoezigt voor de provincie Zuidholland is verklaard, dat de zeer geringe hoeveelheid uiterst fijne metaaldeeltjes, die in den omtrek van eene kopergieterij kunnen neêrvallen, geen gevaar voor de gezondheid zullen opleveren, en dat ook niet gebleken is, dat van groote metaalgieterijen, zoo hier te lande als in naburige Rijken bestaande, eenig wezenlijk nadeel voor de gezondheid wordt ondervonden;

dat het brandgevaar bij eene inrigting, als de onderwerpelijke, niet veel grooter zal zijn dan bij elk fornuis, en dat het door de opgelegde voorwaarden nog is verminderd;

dat niet is gebleken, dat van de inrigting, die thans in volle werking is, eenig hinderlijk geraas wordt vernomen;

dat ook de overlast van neêrvallenden rook niet van groot belang zal zijn, daar de concessionaris niet anders dan cokes als brandstof mag bezigen, en de ondervinding heeft bewezen, dat fabrieken, waarin die brandstof uitsluitend wordt gebezigd, geen nadeel toebrengen, zelfs aan nabij gelegen bleekerijen;

dat daarenboven door het nemen van eenige nadere voorzorgen zeer goed aan de hinderlijkheid van rook zal kunnen worden te gemoet gekomen, wanneer onverhoopt later blijken mogt, dat daarvan nadeel wordt ondervonden;

dat er dus geene termen zijn om het verzoek der adressanten in te willigen en de vergunning in te trekken, maar dat den concessionaris nog de verpligting kan worden opgelegd om zich te onderwerpen aan nadere voorwaarden, die hem welligt later zullen worden voorgeschreven;

Gezien het Koninklijk besluit van 31 Januarij 1824 (*Staatsblad* n°. 19);

Hebben goedgevonden en verstaan:

te bevestigen de concessie, zoo als die door Gedeputeerde Staten van Zuidholland bij hun bovenvermeld besluit van 27 Junij 1871 is verleend onder wijziging der in de 6de plaats gestelde voorwaarde, in voege als volgt: „dat de concessionaris en

zijne regtverkrijgenden zich zullen onderwerpen aan alle verpligtingen, welke later blijken mogten in het belang eener goede politie, en bepaald tot wering van den mogelijken overlast van rook, noodig te zijn."

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur).

Het Loo, den 22 December 1871.

(*get.*) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
(*get.*) THORBECKE.

Accordeert met deszelfs origineel.
De Directeur van het Kabinet des Konings,
VAN HEECKEREN VAN KELL.

4°. van den 30 December ll., n°. 17, houdende beslissing van *het geschil tusschen de gemeenten Waddinxveen en Gouda over de afdoening eener schuld als gevolg der vereeniging bij de wet van het noordelijk gedeelte der gemeente Broek bij Noord- en Zuid-Waddinxveen en van het zuidelijk gedeelte met de gemeente Gouda* (zie het verslag over deze zaak in het *Elfde Deel*, bl. 366—370).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het aan Ons door den Raad der gemeente Waddinxveen ingediend verzoekschrift, waarbij Onze beslissing wordt ingeroepen in een geschil tusschen het Bestuur van genoemde gemeente en dat van Gouda omtrent heffing van den hoofdelijken omslag van ingezetenen der voormalige gemeente Broek;

Den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) gehoord, advies van den 13 December 1871, n°. 73;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van 27 December 1871, litt. F, 2de Afdeeling;

Overwegende:

dat bij de wet van 1 Junij 1870 (*Staatsblad* n°. 88) tot ééne gemeente, onder den naam van Waddinxveen, zijn vereenigd de gemeenten Noord- en Zuid-Waddinxveen en het noordelijk gedeelte van de gemeente Broek, terwijl het zuidelijk deel dezer laatste gemeente aan de gemeente Gouda is toegevoegd;

dat, volgens art. 4 dezer wet, alle gemeentebezittingen en lasten van Noord- en Zuid-Waddinxveen en Broek geheel ten voor- en nadeele komen der vereenigde gemeente Waddinxveen, met uitzondering van de vóór het tot stand komen der vereeniging gemaakte schulden, welker aflossing en rentebetaling ten laste der afdeeling blijft, die ze heeft gemaakt, met bepaling verder, dat in die aflossing

en rentebetaling door de heffing van afzonderlijke plaatselijke belastingen der betrokken afdeeling wordt voorzien;

dat, vóór het tot stand komen van genoemde wet, en wel in September 1869, door den Gemeenteraad van Broek tot afdoening van armenschulden eene leening is aangegaan, waarvan bij het tot stand komen der vereeniging nog onafgelost was gebleven eene som van *f* 1600;

dat door het Gemeentebestuur van Waddinxveen wordt beweerd, dat, vermits bij het aangaan der bedoelde schuld de gemeente Broek nog in haar geheel was, de schuld op alle de ingezetenen van die voormalige gemeente moet blijven drukken, en dus ook de ingezetenen van dat gedeelte, hetwelk thans met Gouda is vereenigd, moeten worden begrepen in den hoofdelijken omslag, tot afbetaling der bedoelde schuld te heffen;

dat hiertegen door den Raad der gemeente Gouda wordt aangevoerd, dat door het woord „afdeeling" in gemeld art. 4 worden bedoeld de drie afdeelingen der nu vereenigde gemeente Waddinxveen, en dat genoemde wet geene enkele bepaling inhoudt, volgens welke de ingezetenen van de voormalige gemeente Broek, die thans tot Gouda behooren, verpligt zouden zijn een deel in de bedoelde schuld te dragen;

dat, wel is waar, gemeld art. 4 bepaalt, dat iedere vóór het tot stand komen der vereeniging gemaakte schuld blijft ten laste der afdeeling, die ze heeft gemaakt maar dat deze woorden, ten aanzien van de bedoelde schuld der voormalige gemeente Broek, niet letterlijk kunnen worden toegepast, omdat die schuld niet door eenige afdeeling der vereenigde gemeente Waddinxveen is gemaakt; dat zij evenmin door de afdeeling der gemeente Gouda, afkomstig van Broek, is aangegaan, maar gemaakt is door de nu opgehevene gemeente Broek in haar geheel;

dat, bij de volstrekte onmogelijkheid om de bepaling der wet naar de letter toe te passen, zij behoort te worden opgevat in dien zin, die met de bedoeling des wetgevers overeenstemt;

dat het onaannemelijk is, dat de bedoeling geweest zou zijn de aflossing en rentebetaling dier schuld te brengen ten laste van de beide deelen, waarin de opgehevene gemeente Broek is gesplitst, niet alleen omdat de wetgever ook alle overige lasten en alle baten zonder onderscheid uitsluitend dat gedeelte der gemeente heeft doen volgen, dat met Noord- en Zuid-Waddinxveen is vereenigd, maar vooral omdat hij, indien hij gewild had, dat deze ééne schuld op beide gedeelten zou blijven drukken, onvermijdelijk had moeten bepalen, in welke evenredigheid zij tusschen beide gedeelten zou moeten worden verdeeld; dat immers de veronderstelling, als zoude hij het heffen eener belasting gemeenschappelijk over twee tot verschillende gemeenten behoorende afdeelingen bedoeld hebben, zonder dat zulks bepaaldelijk is uitgedrukt, niet is aan te nemen; dat integendeel niet mag worden uit het oog verloren, dat in meergemeld art. 4 tegenover de gemeente Waddinxveen gesteld worden hare afdeelingen, en dat dus ook in al. 2, waar gewaagd wordt van plaatselijke belastingen der betrokken afdeeling, alleen eene afdeeling dier vereenigde gemeente kan zijn bedoeld; dat dus het art. 4 tenaanzien der hier bedoelde schuld van Broek niet anders kan worden toegepast dan in dien zin, dat zij, buiten de gemeenschap met Noord- en Zuid-Waddinxveen gesloten, blijft drukken op het gedeelte van Broek, dat met deze twee gemeenten is vereenigd, en ook vroeger, zij het dan niet uitsluitend, tot de voldoening daarvan gehouden was;

Gezien de wet van 1 Junij 1870 (*Staatsblad* nº. 88);

Hebben goedgevonden en verstaan:

te beslissen, dat de door de gemeente Broek in 1869 aangegane schuld, na de opheffing dier gemeente, uitsluitend is ten laste van dat gedeelte, dat met Noord- en Zuid-Waddinxveen is vereenigd.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit be-

sluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur).

's Gravenhage, den 30 December 1871.

(*get.*) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
(*get.*) THORBECKE.

Accordeert met deszelfs origineel.
De Directeur van het Kabinet des Konings,
VAN HEECKEREN VAN KELL.

5°. van den 31 December ll., n°. 19, houdende beschikking op *het beroep van den Raad der gemeente Nibbixwoud van een besluit van Gedeputeerde Staten van Noord-holland, waarbij de toelating wordt bevolen van A. Wiers van der Deure als lid van dien Raad* (zie het verslag over deze zaak in het *Elfde Deel*, blz. 370—373).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het beroep, ingesteld door den Gemeenteraad van Nibbixwoud tegen een besluit van Gedeputeerde Staten van Noordholland van den 26 Augustus 1871, n°. 6, waarbij de toelating van Albert Wiers van der Deure als lid van den Raad is bevolen;

Den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) gehoord, advies van den 13 December 1871, n°. 81;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van den 26 December 1871, n°. 143, 2de Afdeeling;

Overwegende:

dat den 1 Augustus ll. te Nibbixwoud heeft plaats gehad eene herstemming voor het lidmaatschap van den Gemeenteraad tusschen Albert Wiers van der Deure, aftredend lid, en Jan Ursem;

dat door het Bureau van stemopneming is verklaard, dat op ieder der in herstemming genoemde personen een gelijk aantal stemmen was uitgebragt, terwijl één blanco-briefje in de bus was gevonden;

dat het Stembureau toen beiden als benoemd heeft geproclameerd, en aan beiden een geloofsbrief heeft uitgereikt;

dat de Gemeenteraad, na het onderzoek dier geloofsbrieven, heeft geweigerd een der bij de herstemming betrokken personen als wettig gekozen te erkennen en als lid der Vergadering toe te laten, om reden er twijfel was gerezen omtrent de juistheid der toekenning van sommige stemmen, alsmede omdat de Burgemeester door het Stembureau was geraadpleegd en advies had gegeven over de vraag, hoe in deze te handelen;

dat Gedeputeerde Staten, bij hun bovenvermeld besluit, hebben beslist, dat de tegen de wijze van stemopneming ingebragte bezwaren als niet afdoende waren te beschouwen;

dat zoowel op Albert Wiers van der Deure als op Jan Ursem 28 stemmen zijn

uitgebragt, en dat eerstgenoemde, als de oudste in jaren, tot lid van den Gemeenreraad behoorde te worden toegelaten;

dat de Gemeenteraad van Ons de vernietiging dezer beslissing heeft verzocht, bewerende, dat de bedoelde herstemming op onwettige en verkeerde wijze heeft plaats gehad, en dat het algemeen zoowel als het bijzonder belang dus vordert, dat eene herstemming of eene geheel vrije stemming worde bevolen;

dat de adressant tot staving van zijn beweren aanvoert: dat drie of vier stembriefjes ten onregte aan de in herstemming zijnde personen zijn toegekend;

dat de beslissing omtrent de waarde der stembriefjes, in strijd met art. 62 der kieswet, niet is genomen terstond, nadat de briefjes geopend waren, en dat een der stemopnemers, vóór eene bepaalde beslissing en uitspraak was gedaan, het Bureau heeft verlaten om den Burgemeester te raadplegen;

dat een nader onderzoek van de op den 1 Augustus ll. ingeleverde stembriefjes heeft doen zien, dat die allen duidelijk den bedoelden candidaat aanwijzen;

dat wèl enkele briefjes eenigzins anders zijn ingevuld dan de groote meerderheid, en in plaats van de namen Jan Ursem en A. W. van der Deure de namen bevatten van Jan Urzem of J. N. Ursen, of A. van der Deure of A. W. van Deure; maar dat geen redelijke twijfel kan bestaan hebben omtrent den persoon, die door de kiezers was bedoeld, vooral niet in dit geval, waar het eene herstemming gold, en de stemming slechts liep over twee personen;

dat ook niet is gebleken, dat over de geldigheid van eenig briefje bij het Stembureau onzekerheid heeft bestaan, of dat door de aanwezige kiezers eenig bezwaar is ingebragt;

dat, volgens het verslag, uitgebragt door de Commissie uit den Gemeenteraad, belast met het onderzoek der geloofsbrieven, de eene stemopnemer de zaal eerst heeft verlaten, nadat de stembriefjes waren nagezien en de stemmen opgeteekend, zoodat aan de bij art. 43 der kieswet gevorderde contrôle ook niet is te kort gedaan;

dat Gedeputeerde Staten dus wèl en teregt hebben beslist, dat, nu een gelijk aantal kiezers hunne stemmen op beide candidaten hebben uitgebragt, in dien stand der zaak, de oudste in jaren, ingevolge het 3de lid van art. 10 der gemeentewet, als de benoemde moet worden aangemerkt;

Gezien de wet van 4 Julij 1850 (*Staatsblad* n°. 37) en de wet van 29 Junij 1851 (*Staatsblad* n°. 85);

Hebben goedgevonden en verstaan:

het beroep van den Gemeenteraad van Nibbixwoud ongegrond te verklaren.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur).

's Gravenhage, den 31 December 1871.

(*get.*) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

(*get.*) THORBECKE.

Accordeert met deszelfs origineel.

De Directeur van het Kabinet des Konings,

VAN HEECKEREN VAN KELL.

DE VOORZITTER: Thans is aan de orde:

II. *het geschil over de vraag, waar de krankzinnige Jan Antoon Houben woonplaats had tijdens zijne opname in het krankzinnigengesticht te 's Hertogenbosch.*

In die zaak is rapporteur de Staatsraad MEEUSSEN. Ik verzoek dien heer het verslag daarover wel te willen uitbrengen.

Staatsraad MEEUSSEN: Mijne Heeren! De behoeftige krankzinnige Jan Antoon Houben is geboren te Maasbracht, Hertogdom Limburg, op den 6 Junij 1836, uit het huwelijk van Théodore Houben en Béatrix Bouten, aldaar destijds woonachtig en te Maasbracht nog woonachtig op het tijdstip, dat de behoeftige meerderjarig werd.

De behoeftige heeft, zoo het schijnt, Maasbracht in het jaar 1853 verlaten, om bediende te worden in een logement te Roermond. Op den 4 Julij 1856 is hij door het Provinciaal Geregtshof in Limburg veroordeeld tot tuchthuis-straf van vijf jaren, wegens diefstal bij nacht in een bewoond huis. Door de vlugt te nemen naar België onttrok hij zich aan die straf, doch werd aldaar reeds op den 16 Maart 1857 door het Hof van Assises te Tongeren veroordeeld tot levenslangen dwangarbeid. Op den 28 November 1864 werd hij wegens krankzinnigheid overgebragt uit de gevangenis naar het hospitaal St. Dominique, te Brugge; en toen het bleek, dat zijne ziekte ongeneeslijk was, werd hem, op den 14 Maart 1869, bij besluit van den Koning der Belgen, volledige kwijtschelding van straf verleend.

De Regering van België heeft toen, op grond, dat hij Nederlander was, aan de Regering in Nederland gevraagd, dat hij zou worden opgenomen in een gesticht voor krankzinnigen hier te lande. De Nederlandsche Regering heeft zich bereid verklaard daartoe mede te werken, en heeft het Gemeentebestuur van Maasbracht uitgenoodigd zich te verklaren, of het de kosten van overbrenging en verpleging ten zijnen laste nemen zou. Dat Gemeentebestuur was aanvankelijk weigerachtig, op grond, dat, naar zijne meening, de behoeftige zijne hoedanigheid van Nederlander zou hebben verloren, omdat hij naar België was uitgeweken om de hem opgelegde straf te ontgaan, en dus met het kennelijk doel om niet terug te keeren, zoolang die straf hem nog bedreigde.

Toen het Gemeentebestuur was bekend gemaakt met de meening van den heer Minister van Justitie, die, in overeenstemming met 's Konings Commissaris in Limburg, van oordeel was, dat de behoeftige door zijn kortstondig vrij verblijf van weinige maanden in België, opgevolgd door opsluiting in eene gevangenis voor zijn levensduur, de bedoelde hoedanigheid van Nederlander niet had verloren, en het feit, dat den behoeftige ook hier te lande bij Koninklijk besluit van 25 December 1869, nº. 11, kwijtschelding was verleend van de voormelde vijfjarige tuchthuis-straf, — verklaarde het zich bij missive van 25 Junij 1870 bereid den lijder van de Belgische Regering over te nemen en de kosten van overbrenging en verpleging op zich te nemen.

De behoeftige is op den 22 Maart 1871 uit België overgebragt naar het gesticht voor krankzinnigen te 's Hertogenbosch.

Het Gemeentebestuur van Maasbracht, aangemaand om eene schriftelijke verklaring af te geven, waarbij Regenten van gemeld gesticht gemagtigd werden den lijder te verplegen ten koste der gemeente Maasbracht, heeft dit geweigerd, op grond, dat, toen de wet van 1 Junij 1870 (*Staatsblad* nº. 35), houdende wijziging in de armenwet van 28 Junij 1854 (*Staatsblad* nº. 100), in werking kwam, de behoeftige zich nog niet bevond in een gesticht voor krankzinnigen hier te lande; zoodat art. 15 van eerstgemelde wet ten deze niet van toepassing is.

Gedeputeerde Staten van Limburg, over deze bewering gehoord, zijn het met 's Konings Commissaris in dat gewest eens, dat, al mogt die bewering juist zijn het domicilie van den behoeftige toch gevestigd is te Maasbracht, en de kosten van

verpleging door die gemeente gedragen moeten worden, krachtens art. 4 der gemelde wijzigingswet van 1 Julij 1870, omdat de behoeftige tijdens zijne minderjarigheid, eerst geëindigd op 6 Junij 1859, krachtens de wet domicilie had bij zijn vader te Maasbracht; dat hij reeds lang vóór dat tijdstip was opgesloten in eene gevangenis, krachtens arrest levenslang; dat hij dus zijn domicilie uit Maasbracht niet heeft kunnen overbrengen; en dat bovendien geene verklaring of handeling van hem bestaat, krachtens welke hij, volgens de artt. 75 en 76 van het Burgerlijk Wetboek, geacht zou kunnen worden, na zijne meerderjarigheid ergens elders werkelijke inwoning te hebben gehad, met het doel om aldaar zijn hoofdverblijf te vestigen.

Aan deze Afdeeling is door het Gemeentebestuur van Maasbracht ingezonden eene memorie, waarin, na mededeeling in hoofdzaak van de hierboven vermelde feiten, wordt beweerd: 1°. dat die gemeente niet is de woonplaats van den behoeftige, op grond, dat hij Maasbracht reeds voor goed verlaten had, lang vóórdat hij meerderjarig was; dat hij wel, zoolang hij minderjarig was, bij fictie der wet geacht werd te wonen te Maasbracht; maar dat die fictie ophield bij zijne meerderjarigheid; dat, ware hij te Maasbracht gebleven, zijn domicilie dáár zou zijn behouden; maar dat de omstandigheden geheel anders zijn geweest; want hij was toen opgesloten in de gevangenis in België voor levenslang, zoodat het niet te voorzien was, dat hij ooit werkelijk nog woonplaats zou kunnen hebben te Maasbracht; voorts omdat de behoeftige, volgens de artt. 75 en 76 van het Burgerlijk Wetboek, om te Maasbracht woonachtig te kunnen zijn, aldaar zijne werkelijke inwoning zou moeten hebben, gevoegd bij het voornemen om aldaar zijn hoofdverblijf te vestigen; hetgeen wegens zijn hiervoor vermelden levensloop het geval niet is geweest en ook niet heeft kunnen zijn.

Het Gemeentebestuur voegt bij deze gronden nog de opmerkingen, dat de woonplaatsverandering ook kan plaats hebben zonder uitdrukkelijke verklaring, b. v. wanneer iemand inwonende dienstbode wordt, of onder curatele wordt gesteld; en voegt er bij, dat de behoeftige, zoo hij absoluut eene woonplaats hebben moet, die zal hebben gehad in de gevangenis, of wel, dat hij, volgens de Belgische wet burgerlijk dood verklaard, als zoodanig welligt geen woonplaats meer kon hebben;

2°. dat het tegen alle begrippen van billijkheid zou aandruischen, dat de gemeente den finantiëlen last zou moeten dragen van eene handeling van het Staatsgezag (de overname van den lijder uit België in Nederland); tot welke handeling wel het Staatsgezag, maar niet de gemeente gehouden was.

Tot staving van deze laatste bewering wordt hoofdzakelijk aangevoerd: dat geen gemeente of armbestuur in ons Rijk wettelijk verpligt is Nederlanders, die in een vreemd land behoeftig of krankzinnig zijn geworden, uit dat vreemd land over te nemen ter verdere verpleging of ondersteuning; dat de Nederlandsche Regering er in heeft toegestemd, dat de lijder naar Nederland zou worden overgebragt, omdat hij Nederlander is; maar dat dan ook die Regering volgens alle begrippen van billijkheid en regtvaardigheid de kosten, als gevolgen van die overname, van hare eigen daad, moet dragen en niet de gemeente, die met opzigt tot de verpleging van krankzinnigen of andere behoeftigen buiten 's lands tot hoegenaamd niets verpligt is.

In dit geschil van bestuur, hetwelk krachtens magtiging des Konings den 24 November ll. bij deze Afdeeling is aanhangig gemaakt, zal alsnu een ontwerp van besluit aan Zijne Majesteit moeten worden voorgedragen.

De Voorzitter: Ik dank den heer rapporteur voor het door hem uitgebragt verslag. Er zijn geene belanghebbenden opgekomen. Er kunnen dus geene inlichtingen worden gevraagd of gegeven.

En vermits er verder voor heden geene zaken aan de orde zijn, sluit ik de vergadering.

Tweede vergadering.

Vergadering van Woensdag, 24 *Januarij* 1872.

(Geopend ten 11 ure.)

Voorzitter, de Minister van Staat, Mr. Æ. Baron MACKAY VAN OPHEMERT EN ZENNEWIJNEN.

Tegenwoordig de *leden:*

Jhr. Mr. W. A. C. de Jonge,
Mr. K. A. Meeussen,
Mr. G. de Vries,
Mr. C. H. B. Boot.

Referendaris, Mr. L. P. Op den Hooff.

De VOORZITTER: Ik open deze vergadering van den Raad van State, Afdeeling voor de geschillen van bestuur.

I. Bij deze Afdeeling zijn ingekomen de volgende Koninklijke besluiten, als:

1°. van den 8 dezer, n°. 6, houdende beschikking op *het beroep van W. J. Eger c. s., te Gorredijk, van een besluit van Gedeputeerde Staten van Friesland, waarbij aan J. Koopmans en E. Posthuma aldaar vergunning is verleend om een wind-oliemolen op te rigten* (zie het verslag over deze zaak in het *Elfde Deel*, blz. 343—345).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het beroep, ingesteld door W. J. Eger *c. s.*, te Gorredijk, gemeente Opsterland, van een besluit van Gedeputeerde Staten van Friesland van 17 Mei 1871, n°. 49, waarbij aan J. Koopmans en E. Posthuma vergunning is verleend om in het perceel kadaster sectie C, n°s. 205, 206 en 207, Gorredijk, en sectie D, n°. 890, Langezwaag, een door wind te drijven oliemolen of olieslagerij op te rigten;

Den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) gehoord, advies van den 29 December 1871, n°. 75;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van den 3 Januarij 1872, n°. 204, 12de Afdeeling;

Overwegende:

dat Gedeputeerde Staten de boven omschreven vergunning hebben verleend onder de bestaande algemeene en onder anderen onder de volgende bijzondere voorwaarden:

dat het den oprigters niet geoorloofd zal zijn den molen te laten werken op Zon- en erkende Christelijke feestdagen, gedurende de godsdienstoefening;

dat, wanneer later mogt blijken, dat de uitoefening van hun bedrijf ter bedoelde plaatse aan bijzondere voorwaarden in het algemeen belang behoort te worden onderworpen, zij gehouden zullen wezen daaraan te voldoen;

dat de adressanten hebben verzocht, dat het genoemd besluit van Gedeputeerde Staten door Ons moge worden buiten werking gesteld, of dat, indien daartoe geene termen worden gevonden, de door Gedeputeerde Staten bijgevoegde beperkingen mogen worden in stand gehouden;

dat adressanten tot staving van hun verzoek hebben aangevoerd: dat de molen hoogstens op een afstand van twaalf meters van hun kerkgebouw verwijderd is; dat de godsdienstoefening, die niet alleen des Zondags, maar ook op andere dagen der week gehouden wordt, onmogelijk zal worden gemaakt door het aanhoudend en hevig gedruisch; dat de molen op niet meer dan zes meters en zeven decimeters van de woning van W. J. Eger zou worden geplaatst en dat deze dus in zijne studiën zou worden belemmerd;

dat de Hoofd-Ingenieur van den Waterstaat, nadat de molen in volle werking getreden was, alsnog een locaal onderzoek heeft ingesteld, en dat uit diens ambtsberigt is gebleken: dat de oliemolen, bij een noord-oostenwind, waardoor het geluid van de heijen, dat veel sterker is dan dat van de stampers, meer dan anders naar de woning en kerk wordt overgebragt, volstrekt geen hinderlijk geraas in de woning van W. J. Eger veroorzaakt, en dat het geluid in de kerk, wanneer dáár gesproken wordt, ter naauwernood hoorbaar is; dat de dreuning, door het werken van den molen veroorzaakt, in de woning van weinig beteekenis en in de kerk in het geheel niet merkbaar is; dat de afstanden van het midden van de heijen en stampers tot de woning en tot de kerk bedragen 21.74 meters en 29.27 meters;

dat dus gebleken is, dat de adressanten de bezwaren zeer hebben overdreven, en dat er geene termen zijn om de verleende vergunning in te trekken, of de daarbij gestelde voorwaarden te wijzigen;

Gezïen het Koninklijk besluit van 31 Januarij 1824 (*Staatsblad* nº. 19);

Hebben goedgevonden en verstaan:

met handhaving van het besluit van Gedeputeerde Staten van 17 Mei ll. en der daarbij gestelde voorwaarden, het verzoek der adressanten te wijzen van de hand.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur).

'sGravenhage, den 8 Januarij 1872.

(*get.*) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

(*get.*) THORBECKE.

Accordeert met deszelfs origineel.

De Directeur van het Kabinet des Konings,

VAN HEECKEREN VAN KELL.

2°. van den 9 dezer, n°. 8, houdende beschikking op *het beroep van A. Oskam Tz., te Delft, van eene beschikking van Gedeputeerde Staten van Zuidholland, houdende bekrachtiging der verkiezing van een Voorzitter van den Hodenpijlschen en Klaas-Engelbrechts-polder* (zie het verslag over deze zaak in het *Elfde Deel*, blz. 312—318).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het beroep, ingesteld door A. Oskam Tz., te Delft, tegen een besluit van Gedeputeerde Staten van Zuidholland van 27 Junij 1871, n°. 51, waarbij is afgewezen zijne reclame tegen de verkiezing van een Voorzitter van het Bestuur van den Hodenpijlschen en Klaas-Engelbrechts-polder;

Den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) gehoord, advies van den 15 November 1871, n°. 64;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van den 4 Januarij 1872, n°. 247, 3de Afdeeling;

Overwegende:

dat voor de genoemde verkiezing onder anderen zijn opgeroepen de weduwe en erven van Arie van der Kooy, te Hof van Delft, die, als eigenaren van den onverdeelden gemeenschappelijken boedel van de echtelieden wijlen Arie van der Kooy en Clasina Qualm, op de gaarderboeken vermeld stonden als geregtigd tot het uitbrengen van zeven stemmen;

dat de adressant, in zijne qualiteit van echtgenoot van eene dier erven, de stemmen voor het onverdeeld land heeft willen uitbrengen;

dat geen der mede-eigenaren zich daartegen heeft verzet, maar dat het Bestuur niettemin heeft geweigerd hem tot de stembus toe te laten, omdat de adressant niet was voorzien van eene behoorlijke volmagt, en ook niet geregtigd was tot de uitoefening van het stemregt uit naam van anderen;

dat de adressant zijne bezwaren tegen deze beslissing van het Bestuur heeft ingebragt bij Gedeputeerde Staten, en heeft verzocht, dat hij nog in de gelegenheid mogt worden gesteld van zijn stemregt gebruik te maken, en dat alzoo de stemming, die op 26 Mei 1871 had plaats gehad, nietig mogt worden verklaard;

dat Gedeputeerde Staten daarop bij hun bovenvermeld besluit hebben verklaard, „dat er geene termen waren gevonden om de verkiezing te vernietigen";

dat de adressant nu Onze voorziening tegen dit besluit van Gedeputeerde Staten heeft ingeroepen, bewerende in de eerste plaats, dat het besluit niet zou voldoen aan het stellige voorschrift van art. 95, al. 1, van het algemeen polderreglement, als zijnde ongemotiveerd, en in de tweede plaats, dat bij de verkiezing eene onregelmatigheid heeft plaats gehad, doordat hij niet tot de stemming is toegelaten, en dat dus de verkiezing, ingevolge het 3de lid van art. 37 van het reglement, vernietigd had moeten worden;

dat in deze niet art. 95, maar art. 37 van het reglement van toepassing is, en dat, ingevolge het derde lid van dat artikel, een besluit alleen met redenen behoeft omkleed te worden, wanneer Gedeputeerde Staten de gedane keuze vernietigen;

dat zeker bij de verkiezing onregelmatigheid heeft plaats gehad, en dat de adressant zeer ten onregte van de stembus is geweerd, daar hij, als echtgenoot eener vrouw, die kon optreden voor de weduwe en erven van der Kooy, opgeroepen om

deel te nemen aan de verkiezing, krachtens art. 24 van het reglement, bevoegd was de stemmen voor het onverdeelde land uit te brengen, toen geen der mede-eigenaren zich daartegen verzette;

dat die onregelmatigheid echter niet behoefde te leiden tot vernietiging der verkiezing;

dat toch de vernietiging eener verkiezing is een maatregel in het belang der openbare orde, en niet in het belang van dezen of genen persoon; en dat alleen daartoe moet worden overgegaan, wanneer de onregelmatigheid van dien aard is geweest, dat de meerderheid van stemmen ten onregte kan zijn verkregen, of dat twijfel kan bestaan omtrent den wil of de bedoeling der kiezers;

dat art. 37 van het polderreglement ook niet voorschrijft, dat de keuze moet vernietigd worden, wanneer blijkt, dat eene onregelmatigheid heeft plaats gehad, maar wanneer de bezwaren gegrond zijn bevonden;

dat in dit geval de bezwaren tegen de verkiezing niet gegrond waren, omdat de Voorzitter toch zou gekozen zijn, al had de adressant zijne zeven stemmen op een ander uitgebragt;

Gezien het algemeen reglement voor de polders in de provincie Zuidholland, goedgekeurd bij Ons besluit van 24 Augustus 1856, n°. 63 (*Provinciaal blad* van 1856, n°. 99);

Hebben goedgevonden en verstaan:

met bevestiging der beslissing van Gedeputeerde Staten van Zuidholland, te verklaren, dat er in deze geene termen zijn om de verkiezing te vernietigen.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur).

's Gravenhage, den 9 Januarij 1872.

(*get.*) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

(*get.*) THORBECKE.

Accordeert met deszelfs origineel.

De Directeur van het Kabinet des Konings,

VAN HEECKEREN VAN KELL.

3°. van den 9 dezer, n°. 9, houdende beschikking op *het beroep van Burgemeester en Wethouders der gemeente Sprang van een besluit van Gedeputeerde Staten van Noordbrabant van* 1 *September* 1871, *waarbij de rekening dier gemeente over* 1870 *is gesloten* (zie het verslag over deze zaak in het *Elfde Deel*, blz. 405, 406).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op een adres van Burgemeester en Wethouders van de gemeente Sprang van den 29 September ll., Onze voorziening inroepende tegen een besluit van Gedeputeerde Staten van Noordbrabant van 1 September te voren, n°. 29, waarbij de rekening dier gemeente over 1870 is gesloten;

Den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) gehoord, advies van den 29 December 1871, no. 84;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van den 4 Januarij 1872, no. 248, 2de Afdeeling;

Overwegende:

dat op genoemde rekening, gelijk die door den Gemeenteraad voorloopig is vastgesteld, voorkomt een post ten bedrage van *f* 3.69[5], ter zake van de jaarwedde, aan den Wethouder van Vlodorp als zoodanig uitgekeerd over het tijdvak van 22 Augustus tot 1 October 1870, gedurende hetwelk de aldaar opengevallen Burgemeestersplaats door hem Wethouder is vervuld;

dat Gedeputeerde Staten van Noordbrabant bij hunne resolutie van 1 September 1871, no. 29, de bovenbedoelde rekening hebben vastgesteld na aftrek van den post van *f* 3.69[5], op grond, dat de gelijktijdige waarneming der betrekkingen van Burgemeester en van Wethouder uit den aard der zaak niet door één persoon kan geschieden, en dat het gelijktijdig genot van beide aan die betrekkingen verbonden bezoldigingen is in strijd met den geest der gemeentewet;

dat in deze de vraag alzoo te beslissen valt, of de Wethouder, die gedurende méér dan eene maand onafgebroken als Burgemeester gefungeerd, en krachtens art. 78 der gemeentewet de Burgemeesters-jaarwedde gedurende dat tijdvak genoten heeft, tevens en gelijktijdig het genot mag hebben, over datzelfde tijdvak, van zijne jaarwedde als Wethouder;

dat gelijktijdige waarneming dier beide betrekkingen gedurende den tijd, dat de plaats van Burgemeester openstaat, door de gemeentewet niet verhinderd, ja in art. 90 zelfs verondersteld wordt, en er ook in de praktijk, immers in gemeenten van minderen omvang, geen bezwaar tegen zoodanige gelijktijdige waarneming bestaan kan;

dat de fungerende Burgemeester naar de gemeentewet niet ophoudt Wethouder te zijn, en hij in zijne functiën als zoodanig slechts dan en voor zoolang niet werkzaam blijft, als de Gemeenteraad, gebruik makende van de bevoegdheid, daartoe in voormeld art. 90 nedergelegd, hem door een ander lid van den Raad tijdelijk als Wethouder vervangt;

dat bij zoodanige vervanging de Wethouders-jaarwedde en presentiegeld, in voege als in art. 90, 2de lid, omschreven, door zoodanig lid van den Raad genoten wordt, doch dat waar zoodanige vervanging niet plaats heeft, gelijk die te Sprang werkelijk achterwege bleef, de jaarwedde en het presentiegeld aan den Wethouder, fungerend Burgemeester, behooren te worden uitgekeerd;

dat toch de wetgever, ware het tegendeel zijne bedoeling geweest, niet zou nagelaten hebben een verbod tegen zoodanig gelijktijdig genot van jaarwedden in de wet te schrijven, gelijk hij dit in meer dan één artikel voor andere gevallen deed;

dat tegen zoodanig gelijktijdig genot geen beletsel oplevert art. 73, 2de lid, der gemeentewet, als kennelijk en uitsluitend toepasselijk op den door Ons bij besluit benoemden, maar geenszins op den krachtens artt. 77 en 78 dier wet tijdelijk fungerenden Burgemeester;

dat almede art. 94, laatste lid, der gemeentewet in deze niet ter zake dienende is, als handelende over de vraag, in hoeverre een Wethouder, behalve zijne jaarwedde als zoodanig, nog andere gelden uit de gemeentekas mag genieten, en niet over de vraag, die het hier geldt, of den Wethouder, die, krachtens art. 78 der gemeentewet, de Burgemeesters-jaarwedde ontvangt, tevens zijne Wethouders-jaarwedde mag worden uitbetaald;

dat alzoo de post van *f* 3.69[5] ter zake van de aan den Wethouder van Vlodorp als zoodanig uitgekeerde jaarwedde over het tijdvak zijner waarneming van de betrekking van Burgemeester ten onregte door Gedeputeerde Staten van Noordbrabant van de rekening der gemeente Sprang is afgevoerd;

Gezien de wet van 29 Junij 1851 (*Staatsblad* n°. 85);
Hebben goedgevonden en verstaan:
met vernietiging van het besluit van Gedeputeerde Staten van Noordbrabant van 1 September 1871, n°. 29, de rekening der gemeente Sprang voor 1870 goed te keuren, zoo als die door den Raad is vastgesteld, en mitsdien voor een bedrag van *f* 19,341.90 in ontvangst en van *f* 18,396.91 in uitgaaf.
Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur).

's Gravenhage, den 9 Januarij 1872.

(*get.*) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
(*get.*) THORBECKE.

Accordeert met deszelfs origineel.
De Directeur van het Kabinet des Konings,
VAN HEECKEREN VAN KELL

4°. van den 9 dezer, n°. 10, houdende beschikking op *het beroep van den Raad der gemeente Neuzen van een besluit van Gedeputeerde Staten van Zeeland, waarbij de goedkeuring is onthouden aan het raadsbesluit tot het aangaan eener geldleening van f* 10,000 *met de Maatschappij voor gemeente-crediet* (zie het verslag over deze zaak in het *Elfde Deel,* blz. 406, 407).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het beroep van den Raad der gemeente Neuzen, bij Ons voorziening vragende tegen een besluit van Gedeputeerde Staten van Zeeland van 23 September 1871, n°. 5, waarbij dat Collegie zijne goedkeuring heeft geweigerd op een besluit van genoemden Gemeenteraad tot het aangaan eener leening, groot *f* 10,000, met de Maatschappij van gemeente-crediet te Amsterdam;
Den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) gehoord, advies van den 29 December 1871, n°. 85;
Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van den 4 Januarij 1872, n°. 249, 2de Afdeeling;
Overwegende:
dat de leeningen, met genoemde Maatschappij aan te gaan, geschieden op voorwaarde, dat de gemeente zich verbinde om tot dekking van interest-betaling en aflossing tevens aan de Maatschappij eene jaarlijksche uitkeering te doen van vijf ten honderd van het opgenomen kapitaal gedurende 68 jaren;
dat de Gemeenteraad de bedoelde leening wenscht te sluiten ten behoeve van het bestraten van verschillende wegen met daarmede in verband staande verbeterde riolering; en dat Gedeputeerde Staten hunne goedkeuring hebben geweigerd, op grond, dat de voorgenomen overeenkomst te bezwarend zou zijn voor de gemeente, en ook de voorziening in de behoeften, welke zich in de toekomst zullen voordoen, te veel zal belemmeren;

dat ook inderdaad de voorgenomen werken niet van dat belang en van dien omvang zijn, dat de kosten, daartoe vereischt, over een tijdvak van 68 jaren behooren te worden verdeeld;

dat niet is gebleken, dat er voor de gemeente onmogelijkheid zoude bestaan om de benoodigde som door eene geldleening op de gewone wijze te verkrijgen;

dat de te leenen som ook niet zóó hoog is, dat de gemeente door eene spoedige aflossing daarvan te veel zou worden bezwaard, of in het ondernemen van andere werken aanmerkelijk zou worden belemmerd, en dat alzoo geen voldoende grond is om haar te dezer zake voor een zoo langdurig tijdvak met eene jaarlijksche uitkeering te belasten;

dat voorts, blijkens de verklaring van den Gemeenteraad zelven, de gemeente in het bezit is van een kapitaal, ten haren name op het Grootboek der Nationale Werkelijke Schuld ingeschreven, welk kapitaal voor beleening vatbaar is; en dat ook uit dien hoofde het aangaan eener geldleening, als de bedoelde, min raadzaam moet worden geacht;

dat dus Gedeputeerde Staten van Zeeland teregt hunne goedkeuring aan het bedoelde raadsbesluit hebben onthouden;

Gezien artt. 194, 200 en 201 der wet van 29 Junij 1851 (*Staatsblad* n°. 85);

Hebben goedgevonden en verstaan:

met handhaving van het besluit van Gedeputeerde Staten van Zeeland van 23 September 1871, n°. 5, de daartegen door den Gemeenteraad van Neuzen ingebragte bezwaren te verklaren ongegrond.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur).

's Gravenhage, den 9 Januarij 1872.

(*get.*) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
(*get.*) THORBECKE.

Accordeert met deszelfs origineel.
De Directeur van het Kabinet des Konings,
VAN HEECKEREN VAN KELL.

De VOORZITTER: Thans is aan de orde:

II. *het beroep van Jan van den Berg Mzn., te Bruinisse, van een besluit van Gedeputeerde Staten van Zeeland, waarbij zijne verkiezing als lid van den Raad der gemelde gemeente is vernietigd.*

In die zaak is rapporteur de Staatsraad BOOT. Ik verzoek dien heer het verslag daarover wel te willen uitbrengen.

Staatsraad BOOT: Mijne Heeren! Het geschil loopt over de vraag, of er bij de verkiezing van Jan van den Berg Mzn. tot lid van den Gemeenteraad te Bruinisse een onbetamelijke invloed op sommige kiezers door hem is uitgeoefend, zóó dat de uitslag der stemming niet zoude bevatten de uitdrukking van hunnen vrijen wil.

Er had in Julij 1871 eene verkiezing plaats voor de plaatsen in dien Gemeenteraad, die openvielen door de periodieke aftreding van leden. Bij die gelegenheid had J. van den Berg Mzn. vele stemmen bekomen, doch niet voldoende om te zijn gekozen.

Op 23 September 1871 had er eene nieuwe verkiezing plaats van één lid in dien Raad. Toen zijn op hem uitgebragt 24, op M. Zoeter 19, en op nog drie andere personen respectivelijk 13, 9 en 3 stemmen, zoodat er eene herstemming moest zijn tusschen J. van den Berg Mzn. en M. Zoeter. Deze had plaats op 6 October, toen van den Berg 35, Zoeter 32 stemmen op zich vereenigde, zoodat het Stembureau den eerstgenoemde gekozen verklaarde.

Ook de Gemeenteraad liet hem, na onderzoek zijner geloofsbrieven, toe, met 5 stemmen tegen 1. De Wethouder Elenbaas kwam tegen dat besluit van toelating op bij adres aan Gedeputeerde Staten, waarin hij te kennen gaf, dat hij, op 22 September in het Stembureau zittende, den kiezer Joh. van der Bijl had hooren zeggen, dat van den Berg gedreigd had hem te zullen benadeelen, zoo hij niet op hem zijne stem uitbragt. Elenbaas achtte dus wel noodig een nader onderzoek, te meer, omdat reeds bij de verkiezing van Julij ook door van den Berg aan sommige kiezers geld gegeven of beloofd is om hunne stem te winnen.

Gedeputeerde Staten vonden in dat adres aanleiding tot nader onderzoek. Zij zonden eene Commissie van twee leden uit hun Collegie met den Griffier der Staten naar Bruinisse. Dezen hoorden dáár op 13 November verschillende getuigen, en na hun verslag namen Gedeputeerde Staten op 14 November het volgende besluit:

"Overwegende:

"dat, ter benoeming van een lid van den Gemeenteraad te Bruinisse, op den 6 October 1871 eene herstemming heeft plaats gehad tusschen J. van den Berg Mzn. en M. Zoeter, waarbij zijn uitgebragt op den eerstgenoemde 35 stemmen en op den laatstgenoemde 32 stemmen, ten gevolge waarvan door het Stembureau werd verklaard, da J. van den Berg Mzn. is benoemd tot lid van den Gemeenteraad;

"dat J. van den Berg Mzn. dien ten gevolge, bij besluit van den Gemeenteraad van den 23 October 1871, als lid is toegelaten;

"dat tegen deze toelating als bezwaar is ingebragt, dat een ongeoorloofde invloed werd uitgeoefend op eenige kiezers, en dat deze door beloften, geld of bedreigingen werden genoopt om hunne stemmen op genoemden van den Berg uit te brengen;

"dat het verhoor van eenige ingezetenen in de gemeente Bruinisse de overtuiging heeft gevestigd, dat, zoo er al geene stemmen zijn gekocht of verkocht, er nogtans werkelijk dwang is uitgeoefend op de kiezers;

"dat deze dwang ongetwijfeld de vrijheid der kiezers heeft belemmerd en daardoor moet geacht worden van invloed te zijn geweest op de benoeming van J. van den Berg Mzn., die slechts 3 stemmen meer dan zijn mede-kandidaat heeft bekomen;

"dat, onder deze omstandigheden, er geene zekerheid bestaat, dat de uitslag der verkiezing, zoo als die door het Stembureau is vermeld in het verbaal van den 7 October 1871, de werkelijke uitdrukking is van den wil der kiezers;

"Gelet op artt. 33, 34 en 38 der wet van 29 Junij 1851 (*Staatsblad* nº. 85);

"Uitspraak doende:

"Beslissen, dat J. van den Berg Mzn. niet als lid van den Gemeenteraad van Bruinisse kan worden toegelaten."

Daartegen nu is gerigt het beroep van J. van den Berg Mzn. op den Koning, ingesteld bij adres, gedagteekend 23 November, ingekomen 25 November 1871, dus binnen den termijn, gesteld bij art. 36 der gemeentewet, en hetwelk met de verdere stukken, tot deze zaak behoorende, door den Minister van Binnenlandsche Zaken, daartoe door Zijne Majesteit gemagtigd, bij brief van 21 December ll. bij deze Afdeeling van den Raad van State is aanhangig gemaakt. Hij verzoekt daarbij de vernietiging van het besluit van Gedeputeerde Staten van 14 November ll. en alzoo toelating als lid van den Gemeenteraad van Bruinisse, ontkennende hij dwang of onbetamelijken invloed op de verkiezingen te hebben uitgeoefend, terwijl hij zich er over beklaagt, dat het ondervragen van getuigen door de Commissie uit Gedeputeerde

Staten heeft plaats gehad buiten zijne tegenwoordigheid, en dat hem zelfs geene mededeeling gedaan is van hunne afgelegde verklaringen.

In het oog moet worden gehouden, dat het ten deze enkel geldt, wat gebeurd mogt zijn bij de verkiezing van 23 September, niet bij die van Julij.

Op 4 November is door Burgemeester en Wethouders van Bruinisse aan den Commissaris des Konings in Zeeland geschreven, dat J. van der Bijl door hen is gehoord, en hun heeft medegedeeld: „dat van den Berg tegen hem, in tegenwoordigheid van Iman Padmos, gezegd had: „laat mij uw stembriefje zien," waarop hij, van der Bijl, antwoordde: „dat doe ik niet," en van den Berg toen repliceerde: „als je me niet stemt, zal het je in je oogen druipen," voorts er bijvoegende: „dat hij hem achter in zijn almanak zou opteekenen, komende zulks altijd eens te pas;"" dat de leden van het Stembureau verklaard hebben, dat van der Bijl op den dag der verkiezing een nieuw biljet aanvroeg, zeggende: „van den Berg kan me toch niets maken;" en eindelijk, dat Hubrecht van Poperinge gezegd had, dat van den Berg hem iets had beloofd om voor hem te stemmen, doch niet had willen zeggen, waarin dat beloofde bestond.

Het proces-verbaal van het verhoor van getuigen door de Commissie, dat niet bij verkorting naar behooren kan medegedeeld worden, houdt het volgende in:

„Vervolgens zijn door ons gehoord:

„1°. Jan Elenbaas, Wethouder te Bruinisse, die verklaarde: dat, naar hij heeft vernomen, de kiezer Pieter Meermans van J. van den Berg Mzn. heeft ontvangen, ter gelegenheid der laatste verkiezing, *f* 10; dat dit was medegedeeld door Marinus Krijger aan den Wethouder Muller;

„dat, naar hetgeen hij verder vernam, de kiezer Cornelis Willem de Jong bij de verkiezing van Julij ll. van J. van den Berg Mzn. voor zijne stem heeft ontvangen eenig eikenhout;

„dat van den Berg het biljet heeft ingevuld, en dat genoemde de Jong, alvorens het biljet in de bus te steken, de helft van het briefje heeft afgescheurd.

„De Burgemeester verklaarde, dat er werkelijk een afgescheurd biljet in de bus is gevonden, dat van onwaarde is verklaard; dat hij evenzeer heeft vernomen, dat door genoemden van den Berg aan den beurtschipper Jan Schilperoort, te Bruinisse, die thans op reis is, bij de verkiezing van Julij heeft toegezegd kosteloozen overtogt uit Rotterdam naar Bruinisse, en dat hij zijn beurtschip zoude begunstigen door vervoer van goederen; dat hem verder is medegedeeld, dat Elisabeth Tintel, huisvrouw van Cornelis Hanse, heeft verklaard, dat haar man door genoemden van den Berg een gulden is geboden, zoo hij bij de verkiezing van Julij zijn stembiljet mogt invullen, en dat te dier tijde ter zake van de stemming door van den Berg aan den kiezer Jan van der Stolpe *f* 1.40 was betaald;

„dat, lid van het Stembureau zijnde, J. van der Bijl, in zijne tegenwoordigheid, aan het Stembureau verklaarde, dat genoemde van den Berg hem had gezegd, dat, zoo hij hem niet stemde, hij (van den Berg) hem zooveel mogelijk zou benadeelen, en dat dit gesprek had plaats gehad in tegenwoordigheid van Iman Padmos en betrof de jongste verkiezing;

„dat J. van der Bijl thans naar Gorcum zich heeft begeven, doch dat zijne huisvrouw Pieternella van Westen ongetwijfeld van de zaak iets zoude afweten;

„en eindelijk, dat Hubrecht van Poperinge heeft verklaard aan Burgemeester en Wethouders, dat hem bij de jongste verkiezing iets was beloofd, zoo hij op genoemden van den Berg zoude stemmen.

„2°. Iman Padmos, landbouwer te Bruinisse, zwager van J. van den Berg Mzn., die verklaarde, dat, bezig zijnde gerst te laden, tijdens de laatste verkiezing, bij hem voor de deur stond J. van den Berg Mzn., en dat deze aan J. van der Bijl, die voorbijging, vroeg: „laat mij eens zien," zonder aanduiding wat; dat hij dit bij

herhaling vroeg, en dat J. van der Bijl met het hoofd wees naar de Secretarie, als moest hij dáárheen gaan; dat hij echter niet derwaarts is gegaan, maar naar huis; dat hij uit het vorenstaande afleidde, dat J. van den Berg Mzn. het stembiljet van J. van der Bijl wenschte te zien; dat hij Padmos ook vroeg om het stembiljet te mogen zien, doch dat J. van der Bijl verklaarde het niet bij zich te hebben; dat later van der Bijl hem (Padmos) heeft ontmoet in den achterweg; dat van der Bijl toen verklaarde, dat van den Berg inmiddels had gezegd niet op hem te moeten stemmen, doch dat hij het toch zal doen.

„3°. Pieter Zoeter, Secretaris der gemeente Bruinisse, die verklaarde vernomen te hebben, dat, na het voorgevallene tusschen genoemden van den Berg, J. Padmos en J. van der Bijl, en nadat J. van der Bijl een ander stembiljet was gaan halen bij het Stembureau, genoemde J. van den Berg Mzn. is aan huis gegaan bij J. van der Bijl en heeft gezegd: „gij behoeft niet meer op mij te stemmen.”

„4°. Johannes Padmos, lid van den Gemeenteraad te Bruinisse en lid van het Stembureau bij de laatste verkiezing, die verklaarde, dat hij van de zaak niets anders afweet dan dat J. van der Bijl bij het Stembureau had verklaard, dat hij door den gekozene J. van den Berg Mzn. genoodzaakt was om op hem te stemmen, en hem eene bedreiging was gedaan; dat hij om een stembiljet is geweest en later om een ander en toen gezegd heeft, J. van den Berg Mzn. niet te kunnen stemmen, en stem heeft uitgebragt op M. Zoeter, welk biljet hij in tegenwoordigheid van de leden van het Stembureau heeft ingevuld;

„dat op J. van der Bijl niet wel is staat te maken, wat de Burgemeester en de Gemeente-Secretaris bevestigden.

„5°. Marinus Krijger, timmerman te Bruinisse: dat hij, te huis zijnde, van zijn vader vernam, dat een zoon van Pieter Meermans, genaamd Rogier, hem had verklaard, dat deze, zijn vader, geld had gekregen van J. van den Berg Mzn., om te komen kiezen; dat zijn vader, Machiel Krijger, tevens had medegedeeld, dat, zoo Meermans klappen wilde, deze veel zoude kunnen mededeelen;

„dat Meermans is gedragen naar de stembus door zijn zoon Rogier en door Adriaan van Poperinge; dat hij later aan van Poperinge heeft gevraagd, of hij daarvoor iets heeft ontvangen, waarop hij niet antwoordde.

„6°. Pieternella van Westen, huisvrouw van J. van der Bijl, die verklaarde, dat zij niets van de zaak afwist, en dat zij zich niet herinnerde, dat J. van den Berg, die wel eens bij hen aan huis kwam, met haar man over die zaak had gesproken.

„7°. Hubrecht van Poperinge, arbeider en kiezer te Bruinisse, die verklaarde, dat J. van Berg voornoemd hem wel eens iets heeft gegeven en hem ook heeft beloofd dit meer te doen, doch dat hij niet weet, of het voor het uitbrengen van eene stem zoude zijn; dat hij wel eens wat doet voor J. van den Berg Mzn. en dan iets ontvangt. — Nadat de Burgemeester hem had herinnerd aan hetgeen hij vroeger getuigde, verklaarde hij, dat genoemde van den Berg een beste vent voor hem was.

„Verder zeide hij, dat bedoelde van den Berg bij de laatste verkiezing hem vroeg: „zult gij voor mij stemmen?” en daarna lagchende doorliep, en dat hij geantwoord had: „ik zal het dan maar voor je doen,” doch dat hij meer schade dan voordeel had van de zaak; doch dat J. van den Berg hem had gezegd, dat het geene schade voor hem zoude zijn.

„Daarna heeft hij op de vraag, of hetgeen hij aan Burgemeester en Wethouders had verklaard waarheid bevatte, bevestigend geantwoord.

„8°. Marinus Zoeter, kiezer te Bruinisse, die verklaarde, dat hij van de zaak niets afwist, en dat hem over de zaak ook niet is gesproken.

„9°. Cornelis Willem de Jong, landbouwer te Bruinisse, die verklaarde, dat hem door J. van den Berg voornoemd nooit iets was beloofd; dat hij in Julij ll. J. van den Berg had gestemd; dat hij het bedoelde eikenhout, bestaande in vijf eiken-

planken, heeft gekocht voor ƒ 1; dat J. van den Berg hem had gevraagd, wie hij stemmen zou, en het stembiljet daarna voor hem heeft ingevuld; dat echter onjuist is, dat hij het stembiljet zoude afgescheurd hebben.

„10°. Rogier Meermans, smid, oud 50 jaar, die verklaarde, dat zijn vader voor het uitbrengen van zijne stem, naar hij geloofde, geen geld heeft ontvangen, en dat hij ook nimmer dit had gezegd; dat zijn vader gebrekkig is en naar het Stembureau door hem en van Poperinge is gedragen.

„Op de vraag, wat zijn vader bewogen had om, niettegenstaande zijn ziekelijken toestand en hij daartoe de hulp van een vreemde behoefde, zich naar het Stembureau te doen dragen, en of dit enkel uit belangstelling was geschied, antwoordde R. Meermans, dat hij dit niet wist.

„11°. Cornelis Hage, landbouwer te Bruinisse, verklaarde, dat hij wel gehoord heeft, dat Cornelis Willem de Jong een stuk van zijn stembiljet heeft afgescheurd, doch dit niet heeft gezien, gelijk beweerd wordt; dat hij evenzeer bij gerucht heeft gehoord, dat J. van den Berg pogingen heeft aangewend om stemmen voor zich te verkrijgen, doch daaromtrent geene nadere bijzonderheden kan mededeelen.

„12°. Elisabeth Tintel, huisvrouw van Cornelis Hanse, die verklaarde, dat haar man van genoemden van den Berg niets heeft ontvangen, noch hem iets is aangeboden voor het uitbrengen van zijne stem, en zij omtrent de zaak niets kan mededeelen.

„13°. Ary George Leeflang, gemeente-veldwachter te Bruinisse, die verklaarde, dat hij niets van de zaak en van beloften, ter gelegenheid der verkiezingen, in de gemeente heeft gehoord, en derhalve geene bijzonderheden kan mededeelen.

„14°. Jan van den Berg Mzn., benoemd lid van den Gemeenteraad, die verklaarde, dat hij nimmer eenige beloften heeft gedaan, noch kiezers over de onlangs gehouden stemmingen heeft gesproken, en alzoo geen invloed heeft uitgeoefend; dat wel J. van der Bijl bij hem is gekomen om te vragen, of hij hem stemmen zoude, doch dat hij van der Bijl heeft verzocht om hem niet te stemmen.

„Nadat hem was medegedeeld wat hem in de gemeente ten opzigte van verschillende kiezers werd ten laste gelegd, verklaarde J. van den Berg tegen al de beschuldigingen te protesteren."

Op 14 November zijn door Burgemeester en Wethouders nog nader ingezonden schriftelijke verklaringen van L. Mulder en J. Voorbeytel, die echter, als enkel betrekking hebbende op de verkiezing van Julij, hier onvermeld kunnen blijven.

Gedeputeerde Staten adviseren tot handhaving hunner uitspraak, en voeren aan: „dat hunne beslissing steunde op de overtuiging, geput uit de mededeelingen der getuigen, en uit de houding van eenigen hunner, dat werkelijk dwang gebezigd en daardoor invloed uitgeoefend is op den uitslag der verkiezing; dat dus de vrije stemming is belemmerd en de wil der kiezers niet met zekerheid geuit, zoodat het in het belang der moraliteit van de verkiezing is, dat de adressant niet worde toegelaten, en er gelegenheid ontsta, dat de kiezers zich op nieuw verklaren."

Nadere memoriën zijn er niet bij deze Afdeeling ingediend.

De Voorzitter: Ik dank den heer rapporteur voor het door hem uitgebragt verslag. Er is een gemagtigde tegenwoordig. Heeft de gemagtigde ook eenige inlichtingen te geven of te vragen?

De heer Mr. D. van Eck, Advokaat te 's Gravenhage, als gemagtigde van den appellant optredende, zegt het volgende:

Mijne Heeren! De vervolging, tegen den appellant ingesteld, getuigt van eene losheid, die mij bevreemdt.

Nadat de Gemeenteraad van Bruinisse met algemeene stemmen, op die des aanklagers, den Wethouder Elenbaas, na, den heer van den Berg als lid van den Raad

had toegelaten, dient die Wethouder aan Gedeputeerde Staten een verzoek in om dat besluit te vernietigen, alleen op grond, dat J. van der Bijl had beweerd, dat de appellant bij de stemming hem bedreigd had. Hij voegt er bij, dat de appellant in Julij aan de kiezers geld voor hunne stemmen zou hebben gegeven; doch al ware dat eens zoo, dan betrof dat eene andere verkiezing, en nog voegt de Wethouder er zijn op niets steunend vermoeden bij, dat er wel meer verkeerdheden zouden zijn gepleegd.

Dien ten gevolge stelden Gedeputeerde Staten een onderzoek in, en namen daarna het besluit tot vernietiging van het besluit van den Raad van Bruinisse, waarbij de toelating van den appellant als Gemeenteraadslid was uitgesproken.

Ik heb tegen dat besluit twee opmerkingen:

1o. betwijfel ik de bevoegdheid van Gedeputeerde Staten.

De Raad van Bruinisse besluit tot toelating den 23 October.

Elenbaas dient aan Gedeputeerde Staten zijn bezwaarschrift in den 27 October.

Gedeputeerde Staten vernietigen daarop het besluit van den Raad van Bruinisse bij besluit van 14 November. Waren Gedeputeerde Staten daartoe toen nog bevoegd?

Wij verkeeren hier niet in het geval van art. 35 van de gemeentewet, dat Gedeputeerde Staten ambtshalve uitspraak doen, maar in dat van art. 34, dat er uitspraak wordt gedaan op een ingediend bezwaar.

Art. 34 zegt, dat Gedeputeerde Staten uitspraak doen binnen veertien dagen na den in het vorig artikel bepaalden termijn.

Art. 33 vermeldt nu drie termijnen, die punt van uitgang kunnen zijn: den dag, waarop de Raad heeft beslist; den laatsten van de acht daaropvolgende dagen, waarin men bezwaren mag indienen, en het tijdstip, waarop een bezwaarschrift wordt ingediend.

Welken van die drie termijnen heeft nu art. 34 op het oog?

Ik zou niet gelooven, dat men hierbij heeft gedacht aan den dag, waarop de Raad heeft beslist, omdat daar nog een andere termijn op volgt, en ook niet, dat de veertien dagen, binnen welke Gedeputeerde Staten moeten beslissen, een aanvang nemen na de acht dagen, die op het besluit van den Raad volgen, maar dat die veertien dagen aanvangen na het bezwaarschrift, dat is ingediend:

omdat die termijn van acht dagen niet is geschreven voor Gedeputeerde Staten, maar voor de adressanten, wier verzoekschrift is punt van uitgang, en dus ook de aanvang van den fatalen termijn van veertien dagen; zoo beginnen in art. 35 de veertien dagen voor Gedeputeerde Staten ook niet te loopen na de acht dagen, nadat de beslissing van den Raad hun is medegedeeld, maar nadat zij aan den Raad het dáár bedoeld berigt hebben gedaan;

omdat anders de termijn tot vernietiging, in art. 34 aan Gedeputeerde Staten gegeven, in het éene geval (wanneer de adressanten hun bezwaar spoedig mededeelen) langer zou zijn dan in het andere, terwijl het begrip van een fatalen termijn medebrengt, dat de termijn steeds dezelfde zij;

omdat in den regel fatale termijnen niet berekend worden naar het tijdstip eener uitspraak, maar naar dat der beteekening of kennisgeving der uitspraak. Ik verwijs hier weder naar de regelen van art. 35.

Is dit nu zoo, dan hadden Gedeputeerde Staten uitspraak moeten doen binnen veertien dagen na het bezwaarschrift van Elenbaas, dus veertien dagen na 27 October, en kwamen zij met hunne beslissing op 14 November te laat.

2'. Ik kom nu tot den inhoud van het besluit van Gedeputeerde Staten.

Rust dat op vaste grondslagen?

Gedeputeerde Staten doen het voorkomen, alsof appellant zich aan omkooping van kiezers zou hebben schuldig gemaakt.

Zij zijn echter daarvan niet zeker genoeg, om de verkiezing van appellant te vernietigen.

Zij hebben echter de stukken ter vervolging in handen van het Openbaar Ministerie gesteld.

Dat heeft vervolgd, namelijk wegens omkooping tijdens de periodieke verkiezingen in Julij; want van omkooping voor de verkiezing, waarover dit geding loopt, was er hoegenaamd niets gebleken.

Bij hare uitspraak van 19 dezer heeft de Regtbank te Zierikzee uitgemaakt, dat het met de zoogenaamde verkiezing van Julij niet anders was gesteld, en de appellant werd luisterrijk vrijgesproken.

De éénige grond, waarop de uitspraak van Gedeputeerde Staten zich grondt, is, dat er werkelijk dwang is uitgeoefend op de kiezers; dat die dwang de vrijheid der kiezers heeft belemmerd, en dat er dus geene zekerheid bestaat, dat de uitslag der verkiezing, vermeld bij het proces-verbaal van het Stembureau van 7 October 1871, de werkelijke uitdrukking van den wil der kiezers is geweest.

Is het nu een vereischte voor de geldigheid van eene verkiezing, dat met zekerheid kan worden aangetoond, dat de stemming is geweest de werkelijke uitdrukking van den wil der kiezers?

Zoo ja, dan vernietige men gerust alle verkiezingen, want voor die zekerheid kan nooit bewijs worden geleverd.

Er is werkelijk dwang op de kiezers uitgeoefend, zeggen Gedeputeerde Staten.

En waaruit blijkt dat? Hebben Gedeputeerde Staten daartoe eenig feit aangevoerd?

Niet in het minste! Zij zeggen alleen, dat het verhoor van personen die overtuiging bij hen heeft gevestigd.

Rekenschap van die overtuiging geven zij echter niet. Moet nu eene verkiezing worden vernietigd, omdat Gedeputeerde Staten eene overtuiging hebben, dat er dwang is uitgeoefend, of wel omdat er feiten zijn gepleegd, waaruit van dwang blijkt?

En zoo dat laatste waar is, kan dan eene zoo geheel ongemotiveerde uitspraak worden gehandhaafd?

Bij gebreke van mededeeling van feiten in de uitspraak, zal ik, hoewel onverpligt, nagaan, welke feiten zoo al in het gehouden getuigenverhoor en verder in de stukken zich hebben voorgedaan.

De appellant zou aan Johannes van der Bijl gezegd hebben: „als gij mij niet stemt, zal het u in de oogen druipen.” Het is waar, dat van der Bijl dit aan Burgemeester en Wethouders heeft verklaard, en wel dat appellant dat in tegenwoordigheid van Iman Padmos zou hebben gezegd.

Doch van der Bijl is de éénige, die dat beweert. Iman Padmos, de man, waarop van der Bijl zich beriep, ontkent, dat appellant dat zou gezegd hebben: hij zegt integendeel, dat appellant, even als hij later, alleen aan van der Bijl heeft gevraagd om zijn stembriefje te zien, en dat van der Bijl hem daarna heeft gezegd, dat appellant hem verzocht had niet op hem te stemmen, maar dat hij dat toch zou doen.

De zoo gewigtige beschuldiging, die het punt van uitgang van het geding was, komt dus daarop neder, dat appellant niet alleen niet heeft geknoeid, maar zelfs verzocht heeft, dat men hem niet stemmen zou, en van der Bijl, de man, die de praatjes uitstrooide, ongeroepen aan anderen zeide, dat hij het toch zou doen.

De Gemeente-Secretaris Zoeter heeft ook vernomen, dat appellant aan van der Bijl heeft verzocht niet op hem te stemmen.

De vrouw van der Bijl heeft van haren man ten opzigte der stemming niets nadeeligs voor den appellant vernomen; dat appellant wel ten hunnen huize kwam, maar volgens hetgeen zij zich herinnert nooit over de verkiezing heeft gesproken. Appellant scheen zich dus tevens niet aan de kiezers op te dringen.

Ten slotte diene nog, dat de mannen van gezag in Bruinisse, daarover door de

Commissie uit Gedeputeerde Staten geraadpleegd, verklaren, dat er op J. van der Bijl geen staat te maken is.

Nu het feit met Hubrecht van Poperinge. Toen deze door Burgemeester en Wethouders werd gehoord, ontstond er eenige schijn tegen appellant, omdat getuige zeide, dat appellant hem iets beloofd had, als hij hem stemde, doch wat, wist hij niet.

Nader door de Commissie van Gedeputeerde Staten gehoord, bleek zijne ware bedoeling. Van Poperinge doet zich dáár kennen als iemand, die werkzaamheden voor appellant verrigt, en door dezen met zooveel welwillendheid wordt bejegend, dat getuige zegt, dat appellant een beste vent voor hem is. Op het geweten van dien man behoefde dus geen dwang te worden uitgeoefend. Van Poperinge zegt dan ook, dat appellant bij de laatste verkiezing alleen eens tot hem zeide: „zult gij voor mij stemmen?" en toen, zonder antwoord af te wachten, lagchende doorliep; dat hij getuige zeide: „ik zal het dan maar doen, doch heb meer schade dan voordeel van de zaak," en dat appellant hem antwoordde, dat het geene schade voor hem zou zijn.

Is dat gesprek nu een gekscheren geweest tusschen een paar goede bekenden, of de belofte van appellant, dat hij de schade, die een man, die hem genegen was en hem zou willen stemmen, door het tijdverlies, daardoor veroorzaakt, zou bezwaren, op de eene of andere wijze zou vergoeden? Welke lezing men neme, het feit is niet waard, dat men er zich bij ophoude.

Een ander gewigtig feit doet zich voor. Appellant zou een landbouwer Cornelis de Jonge hebben omgekocht met eenige planken, ten einde voor hem te stemmen. Drie personen, waaronder de aanklager, hebben dat vernomen, of van de Jonge of van de achterwacht. Hoe verkeerd zulke getuigen van *hooren zeggen* de feiten kunnen overbrengen, en hoe zij alles door elkander kunnen halen, blijkt ook hier. Want de Jonge zelf, gehoord, zegt, dat hij van appellant, die toch wel het regt behoudt om handel te drijven, ook al is er eene verkiezing in het land, vijf eiken planken heeft gekocht voor ƒ 1; dat de appellant van den Berg hem nooit iets heeft beloofd, doch dat de appellant, met hem over de verkiezing sprekende, voor hem (op zijn verzoek of in allen geval met zijne goedkeuring) zijn stembiljet heeft ingevuld, en dat het onwaar is, wat men verklaard heeft, dat hij de helft van zijn stembiljet heeft verscheurd. Waartoe dat laatste had moeten dienen, is mij ook niet duidelijk.

Intusschen is dit feit, dat door de verklaring van den man zelven, dien het aanging, zoo jammerlijk in het water viel, toch het onderwerp van de correctionnele vervolging, waarop ik wees, geworden; men weet echter met welken uitslag.

Het zal bovendien de aandacht van u, Mijne Heeren, niet ontgaan zijn, dat dit geheele onderzoek wel weg had kunnen blijven, want het betreft niet deze verkiezing, maar de vroegere van Julij.

Een ander feit. Pieter Meermans is door van den Berg omgekocht voor ƒ 10 om voor hem te stemmen. Die Pieter Meermans was dus in evenredigheid van anderen vrij duur! Maar het feit moet toch waar zijn, want Meermans moest door anderen naar de stembus worden gedragen of daartoe zijn ondersteund.

In waarheid, dat maakt indruk; maar ik herinner mij toch ook eene verkiezing, waarbij een kiezer, die ten gevolge van rheumatiek het gebruik zijner armen tijdelijk miste, met de meest schuldelooze bedoelingen het briefje met den mond aanvatte, daarmede alzoo naar de stembus wandelde en het er in liet vallen.

Dat neemt echter niet weg, dat in deze koffijhuispraatjes van groot gewigt werden gehoord, en van daar, dat de aanklager Elenbaas aan de Commissie verhaalt, dat hij *gehoord* heeft van den Wethouder Muller, die het *gehoord* heeft van M. Krijger, die het weder *gehoord* heeft van zijn vader, die het van zijne zijde *gehoord* heeft van Rogier Meermans, die dat wederom moet *gehoord* hebben van zijn vader, — dat deze voor zijn stemmen ƒ 10 zou hebben ontvangen.

Rogier Meermans, voor de Commissie geroepen, slaat aan al die praatjes eenvoudig

den bodem in, door de stellige verklaring, dat hij dat nooit heeft gezegd, en dat, voor zoover hij weet, zijn vader voor het uitbrengen van zijne stem nooit eenig geld heeft genoten.

Jan Elenbaas, die overvloeit van beschuldigingen tegen den appellant, heeft ook nog vernomen, zonder te zeggen van wie en hoe, dat de appellant aan Jan Schilperoort bij de verkiezing *van Julij* heeft toegezegd kosteloozen overtogt uit Rotterdam naar Bruinisse, en dat hij zijn beurtschip zou begunstigen.

Jan Elenbaas vergeet door het vuur, waarin hij verkeert, te zeggen, of die belofte iets met de verkiezingen te maken had: het is trouwens eene belangrijke belofte, als men kosteloozen overtogt belooft aan iemand, die zelf beurtschipper is, en die, om overtogt te hebben, zijn eigen schip wel zal benuttigen!

De Commissie uit Gedeputeerde Staten heeft dan ook teregt geoordeeld aan die beschuldiging niet de minste aandacht te moeten wijden, en daarover niemand te moeten hooren.

Nog een ander feit. Elenbaas, die er een bijzonderen slag van heeft om achter de praatjes te komen, heeft weder van iemand, dien hij niet noemt, vernomen, dat de vrouw van C. Hanse heeft verteld, dat van den Berg haren man een gulden zou hebben geboden, zoo hij bij de verkiezing van Julij zijn stembiljet mogt invullen.

Alweder de verkiezing van Julij, waar we niets mede te maken hebben.

De vrouw van Hanse, voor de Commissie geroepen, doet het op praatjes gesticht gebouw ineenstorten, door eenvoudig te verklaren, dat appellant aan haren man niets heeft aangeboden en dat hij ook niets heeft ontvangen.

De onuitputtelijke Elenbaas weet bovendien nog mede te deelen, ook hier weder met verzwijging van de herkomst, en dat wederom bij de verkiezing van Julij, die met de quaestie van de toelating van appellant ten gevolge van de verkiezing van October niets te maken heeft, — dat de appellant aan Jan van der Stolpe *f* 1.40 had betaald.

De Commissie uit Gedeputeerde Staten heeft zich aan dat feit niet in het minst laten gelegen liggen, en heeft zich de moeite niet gegeven er onderzoek naar te doen.

Ik meen alles wat ten laste van den appellant is bijgebragt, naar waarheid in het licht te hebben gesteld. Mogt ik, wat ik niet geloof, iets hebben verzuimd, het zal mij aangenaam zijn, als ik daarop indachtig mogt worden gemaakt.

Ik heb aangetoond, dat, ook al mogt men aannemen, dat er onregelmatige en te wraken handelingen mogten zijn gepleegd, — dan nog uit niets is aangetoond, dat daardoor de meerderheid der kiezers is verplaatst geworden, en dit toch is een bepaald vereischte, om de verkiezing van den appellant te kunnen vernietigen.

Maar bovendien heb ik u tevens doen zien, dat van dergelijke onregelmatigheden niet het minste is gebleken, en dat Gedeputeerde Staten hun besluit alleen hebben kunnen doen rusten op verklaringen van hooren zeggen (*testimonia de auditu*). Maar dan mag ik toch vragen, of dergelijke praatjes als middel van bewijs mogen worden aangenomen? Onze wetboeken geven de regelen aan, die zullen behooren te worden geëerbiedigd, zal vertrouwen kunnen worden gevestigd op het voorgestelde bewijsmiddel. Ik neem eens aan, dat die regelen niet in strengen zin behoeven te worden toegepast op het administratief regterlijk gebied, bv. waar het geldt het onder eede hooren van de getuigen, ofschoon ook dat aan bedenking onderhevig is. Maar, waar volgens algemeene regtsbeginselen het eene waarheid is, dat aan het hooren zeggen van een getuige geen vertrouwen mag worden geschonken, dáár heb ik regt de toepassing van dat beginsel hier te vragen, en dat te meer, omdat het telkens bleek, dat, zoo als dat gewoonlijk gaat, verkeerd was verstaan en verkeerd overgebragt. De personen, die het aanging, verklaarden toch alleen, dat de hun door hooren zeggen toegedichte handelingen en gezegden ten eenemale bezijden de waarheid waren.

Ik herhaal het, als de weg, door Gedeputeerde Staten ingeslagen, de ware wordt geacht, dan is er geene verkiezing meer veilig; want dan is er maar één tegenstander noodig, die door de nooit ontbrekende praatjes gemakkelijk zal worden ondersteund, om iedere verkiezing te doen vernietigen.

Maar hoe zijn dan Gedeputeerde Staten tot hun besluit gekomen?

Zij doen daar zelve van blijken. Het was uit gemoedelijkheid. Zij meenden, dat er geene zekerheid bestond, dat in het geheel geen dwang was uitgeoefend: als die dwang had bestaan, dan heeft de verkiezing zeer mogelijk een anderen loop genomen, dan zij anders zou hebben gedaan. En nu vonden bij dien twijfel Gedeputeerde Staten beter de verkiezing te vernietigen, omdat er dan toch eene vrije keus op volgde: dan kon het met zekerheid blijken, wat men wilde.

In die redenering ligt echter eene groote dwaling.

Dat wat Gedeputeerde Staten vermoeden, zal juist niet blijken; en hun besluit zal grooter dwang uitoefenen dan waarvan hier slechts gesproken is.

Ziet men dan niet in, dat door dat besluit de appellant verdacht wordt gemaakt; dat er eene algemeene overtuiging zal ontstaan, dat hij kwade practijken in het werk heeft gesteld, en dat bij eene nieuwe verkiezing zijne candidatuur eene onmogelijkheid zal zijn, omdat hij het vertrouwen der meerderheid, hoezeer dan ook ten onregte, zal missen? Het besluit van Gedeputeerde Staten zal, wordt het gehandhaafd, werken als eene reclame voor de minderheid, die daarin een krachtig wapen zal vinden voor de overwinning. Maar kan men dan zeggen, dat dat besluit slechts eene onzijdige werking zal uitoefenen?

Ik voor mij, Mijne Heeren! zie in hetgeen de appellant heeft gedaan, niets onbetamelijks: hij heeft, naar hetgeen tot onze kennis is gebragt, gehandeld als een fatsoenlijk man, die eerbied heeft getoond voor de vrije uitoefening der regten van zijne medeburgers.

Mogt men daar echter anders over denken, welnu, de heer van den Berg heeft dan gevraagd om, waartoe hij niet in de gelegenheid is gesteld geworden, van zijne zijde getuigen te doen hooren; mij dunkt, dat dat billijk verzoek, acht men, dat er verdenking op hem kleeft, hem behoort te worden toegestaan.

Ik meen echter te mogen vertrouwen, Mijne Heeren! dat gij insgelijks een nader onderzoek niet noodig zult achten; en ik concludeer, dat de Raad zal goedvinden aan den Koning voor te dragen een besluit tot vernietiging van het besluit van heeren Gedeputeerde Staten van Zeeland van 14 November 1871.

Staatsraad Boot vraagt daarna eenige inlichtingen omtrent het verschil in de strekking van het verzoekschrift van den appellant, en het gehouden getuigenverhoor. In het adres wordt namelijk geklaagd, dat aan den appellant niet is medegedeeld wat de getuigen hadden verklaard; terwijl in het slot van het proces-verbaal staat, nadat hem was medegedeeld, wat hem was te laste gelegd, dat hij tegen de opgaven der getuigen verklaarde te protesteren. Daaruit zou men toch moeten opmaken, dat hij met den inhoud der getuigenverklaringen wel degelijk bekend was.

Mr. van Eck antwoordt, dat de reden daarvan hem is medegedeeld. De Advokaat van den appellant, de heer Fokker, te Zierikzee, die het verzoekschrift heeft ontworpen, had niet onder de oogen het proces-verbaal van het getuigenverhoor en moest zich tevreden stellen met de mondelinge inlichtingen van den appellant, die zich alles wat hem was medegedeeld, onmogelijk volkomen helder meer kon voorstellen. Van daar, dat het verzoekschrift zich dat getuigenverhoor ongunstiger voorstelt dan het is.

Staatsraad de Vries zegt, dat hem uit de stukken niet blijkt, dat er eene correctionnele vervolging tegen den appellant is ingesteld; en vraagt, of zich die ver-

volging alleen tot eene instructie in raadkamer heeft bepaald, dan of de zaak op de openbare teregtzitting is behandeld?

Mr. VAN ECK deelt mede, dat de zaak op de openbare teregtzitting is behandeld.

De VOORZITTER: Indien de heeren geene verdere inlichtingen verlangen, gaan wij over tot de volgende zaak. Aan de orde is:

III. *het beroep van het Bestuur en stemgeregtigde Ingelanden van het waterschap Laag-Nieuwkoop van een besluit van Gedeputeerde Staten van Utrecht, waarbij goedkeuring is onthouden aan een besluit tot verhooging van een schut tusschen dat waterschap en het waterschap de Haar.*

In die zaak is rapporteur de Staatsraad DE JONGE. Ik verzoek dien heer het verslag daarover wel te willen uitbrengen.

Staatsraad DE JONGE: Mijne Heeren! Tot gelijkmatige waterverdeeling van de polders Laag-Nieuwkoop en de Haar-Zuylens, welke door éénen molen te zamen bemalen werden, werd door Ingelanden van beide waterschappen, blijkens notulen hunner gemeenschappelijke vergadering van 16 September 1844, besloten tot, en aan het Polderbestuur van Laag-Nieuwkoop opgedragen om, ten koste van dien polder, ten overstaan der Commissie, welke was belast geweest o. a. met het onderzoek nopens de verbetering of regeling der waterlossing in beide polders, — op den noordwestelijken hoek van den Werfdijk een schut te plaatsen, ter hoogte van het zomerpeil in den polder de Haar, onder bepaling, dat bedoeld schut zou voorzien zijn van een schuif of duiker, een en ander op den voet, in voormelde notulen breeder omschreven, en zulks bij wege van proefneming voor den tijd van drie jaren, "na welken tijd nader over het al of niet behouden van het schut, of het maken van zoodanige verbeteringen daaraan, als de ondervinding in het wederzijdsch belang zal hebben doen kennen," — zou worden beraadslaagd.

In 1845 werd aan het besluit der vergadering van 16 September te voren voldaan en het schut met de schuif dien-overeenkomstig geplaatst, ofschoon, volgens beweren van Haar-Zuylens, het schut hooger gesteld werd, dan ingevolge besluit van 1844 mogt geschieden.

Vele klagten deden zich na deze regeling hooren van de zijde van Laag-Nieuwkoop over ongelijkmatige uitmaling van de beide polders. Het zomerpeil van den polder Laag-Nieuwkoop is, volgens het Bestuur van dat waterschap, 1.05 meter A. P., waaruit volgt, zegt dat Bestuur, dat die polder zeer ongelijkmatig door het meerdere water van den polder Haar-Zuylens gedrukt wordt; immers, wanneer de waterstand der beide polders door gevallen regen 0.10 meter verhoogt, dan ontvangt Laag-Nieuwkoop al het water, waarmede de Haar boven zomerpeil belast is, en wordt die polder dus dubbel bezwaard, zoolang de molen door windstilte niet malen kan. — een toestand des te onbillijker, volgens Nieuwkoop, omdat beide polders gelijkelijk betalen in de kosten van onderhoud van den molen.

Daar van de zijde van Haar-Zuylens elk voorstel tot verbetering van dien toestand volgens appellant werd verworpen, en vooral in de laatste jaren Laag-Nieuwkoop veel schade van dezen stand der zaken ondervond, besloten stemgeregtigde Ingelanden van het waterschap Laag-Nieuwkoop op 16 Augustus 1870, onder goedkeuring van Gedeputeerde Staten, het schut, dat wegens ouderdom vernieuwing behoefde, bij het vernieuwen geheel te beplanken, zóó dat er geen water overheen kon loopen, hetzelve 0.50 meter te verhoogen en te voorzien van eene schuif, wijd 1 meter; op 25 meters afstand aan beide zijden van het schut eene peilschaal te plaatsen met een verschil van 0.15

meter, zijnde het verschil van het zomerpeil der beide polders, en alzoo door het openen en sluiten der schuif beide polders met eene gelijke hoeveelheid water te belasten en, gelijk billijk is, beide gelijktijdig door bemaling zoodanig te ontlasten als de peilschaal aan beide zijden van het schut aangeeft. Tot het openen en sluiten van dat schut zou een onpartijdig beëedigd beambte worden aangesteld, voorloopig ten koste van het waterschap Laag-Nieuwkoop, op eene jaarwedde van *f* 20.

Gedeputeerde Staten gaven, onder dagteekening van 8 Augustus 1871, aan het Bestuur van het waterschap Laag-Nieuwkoop het navolgende te kennen:

„Naar aanleiding van het verslag der heeren gecommitteerden uit ons midden omtrent de bijeenkomst, gehouden tot bespreking van de aangelegenheden der gemeenschappelijke bemaling van uw waterschap met de Haar, hebben wij de eer u te berigten, dat wij bezwaar moeten maken uw besluit van 16 Augustus 1870 tot verhooging van het bewuste schut goed te keuren, aangezien uw regt om eenige stremming in den waterloop van Haar-Zuylens naar den gemeenschappelijken molen te leggen, niet bewezen is, en u evenmin het regt toekomt om dien waterloop meer of op andere wijze te bemoeijelijken dan gelijk bij de overeenkomst in het jaar 1844 aanvankelijk bij wijze van proefneming is bedongen. Met het oog evenwel op den ongunstigen toestand der waterlossing in uw waterschap en een gedeelte van de Haar, geven wij u in overweging, u met het Bestuur van het waterschap te verstaan over eene verbetering der uitmaling; onder mededeeling, dat de heer Hoofd-Ingenieur van den Waterstaat zich bereid heeft verklaard op een aanzoek deswege u met zijnen raad bij te staan.”

Daarop zijn het Bestuur en stemgeregtigde Ingelanden van het waterschap Laag-Nieuwkoop in hooger beroep gekomen bij Zijne Majesteit onder dagteekening van 5 September ll., en zulks op grond van art. 136 van het reglement voor de waterschappen in de provincie Utrecht van 28 Januarij 1858 (*Provinciaal blad* n°. 19).

Zij geven daarbij aan Zijne Majesteit te kennen: dat de uitmaling van deze waterschappen niets te wenschen overlaat, dan alleen de kleine verandering in het schut, in het besluit van 16 Augustus 1870 bedoeld. Het waterschap Haar-Zuylens, voor het grootste gedeelte veel hooger gelegen zijnde dan Laag-Nieuwkoop, laat steeds water in; de kade, gelegen langs de Lage Haar, dienende om het Heycopper water te keeren, veel te ligt en te laag zijnde, laat des winters steeds Heycopper water door, zoodat Laag-Nieuwkoop veel onnoodig water tevens moet uitmalen, en dan door de lagere ligging en door het tegenwoordige schut steeds moet wachten met malen, totdat het grootste gedeelte van Haar-Zuylens bevrijd is van het overtollige water. Vóór den jare 1686 — zeggen appellanten — had het waterschap Haar-Zuylens zijne eigene bemaling, maar daar de molen alstoen door brand is vernield, is besloten door het waterschap Laag-Nieuwkoop om Haar-Zuylens voortaan uit te malen, waarvan wel een contract zal opgemaakt zijn, maar dat helaas nergens is te vinden. Redenen waarom het Bestuur en stemgeregtigde Ingelanden verzoeken, dat het Zijner Majesteit moge behagen deze zaak te doen onderzoeken, opdat Laag-Nieuwkoop, dat in de lasten evenveel moet opbrengen, ook in de voordeelen van uitmaling gelijkelijk moge deelen.

Gedeputeerde Staten, over dit verzoekschrift geraadpleegd, hebben onder dagteekening van 24 October ll. hun ambtsberigt uitgebragt aan den Minister van Binnenlandsche Zaken. Laag-Nieuwkoop en de Haar — zeggen Gedeputeerde Staten — zijn beide zelfstandige waterschappen, welke vroeger (blijkens schouwbrief van 1680) elk een eigen gemaal hadden, doch thans bemalen worden door eenen molen, in welks kosten de twee waterschappen, beide van nagenoeg gelijke grootte, elk de helft bijdragen. Er bestaan, of althans men kent, geene schriftelijke bescheiden; ook de bewering, in het adres vervat, dat de molen van de Haar is afgebrand, berust slechts op overlevering. Er is reden om aan te nemen, dat beide waterschappen te

voren in opene gemeenschap van waterstand gemalen hebben; en dit wordt tot eene groote mate van waarschijnlijkheid gebragt door de omstandigheid, dat partijen in 1844 eene overeenkomst hebben gesloten op de proef, voor den tijd van drie jaren, volgens welke een schut, ter hoogte van het zomerpeil van de Haar, is geplaatst in de wetering, waardoor het water van dezen polder loopt naar den gemeenschappelijken Laag-Nieuwkoopschen molen. Hieruit schijnt duidelijk te blijken, — zeggen Gedeputeerde Staten — dat er vroeger geen schut bestond. Dat er vroeger een dam of scheiding van waterstand zou zijn geweest, hiervoor is door Laag-Nieuwkoop geenerlei bewijs aangevoerd. Wel is nu de toestand van Laag-Nieuwkoop ongunstig, gelijk ook blijkt uit het ingewonnen en in afschrift bij de stukken gevoegde rapport van den Hoofd-Ingenieur van den Waterstaat; maar zulks gaf aan Gedeputeerde Staten, naar het hun voorkwam, de bevoegdheid niet om het besluit van dat waterschap tot eigenmagtige verhooging van het schut goed te keuren; ofschoon zij genegen waren aan te nemen, dat de voorwaarden, daaraan verbonden (te weten het aanbrengen eener schuif van dezelfde afmeting als die van den koker, welke het water in den molen voert, te openen en te sluiten, alzoo dat elke polder gelijken last van water boven zomerpeil verkreeg) billijk zouden zijn, indien er van eene nieuwe regeling dezer gemeenschappelijke bemaling sprake ware. Integendeel, het kwam aan Gedeputeerde Staten voor, dat, indien de regeling van 1844 bij overeenkomst werd tot stand gebragt, de inrigting eener nog grootere belemmering dan die van dat jaar in den water-afvoer ook wel niet anders dan bij wederzijdsch goedvinden zou plaats hebben. In dezen staat van zaken zagen Gedeputeerde Staten geen ander middel van afdoende verbetering voor beide partijen dan de versterking van haar gemaal, hetwelk haar door Gedeputeerde Staten is aangeraden, als naar het oordeel van den Hoofd-Ingenieur van den Waterstaat in beider belang. Het Bestuur van de Haar heeft zich overigens bereid verklaard de voorstellen in overweging te nemen, welke door Laag-Nieuwkoop tot verbetering van de waterlossing der beide waterschappen mogten worden gedaan. Aangaande de klagt, in het adres vervat, over overloop van water van de Heycop is de noodige aanschrijving aan het Bestuur van de Haar bereids door Gedeputeerde Staten gedaan.

Laag-Nieuwkoop heeft bij memorie van 10 Januarij ll. bij 's Raads Afdeeling voor geschillen van bestuur zijne belangen en beweringen nog nader uiteengezet.

Ook het Bestuur van het waterschap de Haar heeft zich achtervolgens op 29 December ll. en 10 Januarij ll. bij twee memoriën tot den Raad van State gewend tot bestrijding der voorziening van Laag-Nieuwkoop, daar de verhooging van het schut tot nadeel zou zijn van de Haar-Zuylens, tevens daarbij opmerkende, dat bij het besluit van 1844 bepaald is, „dat geene verandering aan dat schut zoude geschieden dan de ondervinding in wederzijdsch belang der polders zou leeren kennen;” onder bijvoeging ten slotte, dat alle quaestiën, welke tusschen Laag-Nieuwkoop en de Haar over de uitvoering van het besluit van 16 September 1844 zouden kunnen oprijzen, uitsluitend behooren tot de kennisneming van den burgerlijken regter, en niet bij de administratieve magt. Bij dat besluit zijn de regten en verpligtingen van partijen uitvoerig omschreven; zij hebben zich *civiliter* jegens elkander verbonden, en de administratieve magt kan de regtsbetrekking, die tusschen hen bestaat, niet veranderen. Volgens het geconvenieerde heeft Laag-Nieuwkoop regt, dat er een schut met schuif onder de beschrevene voorwaarden gesteld zij tusschen zijn waterschap en dat van de Haar; doch in de uitoefening van dat regt moeten ook de voorwaarden, waaronder het verleend is, worden nagekomen, en daaronder behoort voorzeker ook de bepaling betreffende de hoogte van het schut. Het besluit van 16 September 1844 — zegt het Bestuur van Haar-Zuylens — geldt, onzes erachtens, tusschen partijen als wederzijdsch contract, evenzeer als zulks het geval zoude zijn, indien het tusschen twee private personen ware gesloten.

Verdere stukken zijn er niet ingekomen; en ik meen dus hiermede voor verslag te kunnen volstaan.

De Voorzitter: Ik dank den heer rapporteur voor het door hem uitgebragt verslag. Er is een gemagtigde tegenwoordig. Heeft de gemagtigde ook eenige inlichtingen te geven of te vragen?

De gemagtigde geeft nog kortelijk eenige inlichtingen betrekkelijk de plaatselijke gesteldheid.

De Voorzitter: Indien de heeren geene verdere inlichtingen verlangen, gaan wij over tot de volgende zaak. Aan de orde is:

IV. *het beroep van den Raad der gemeente Thorn van een besluit van Gedeputeerde Staten van Limburg, houdende bevel tot sluiting der bijzondere begraafplaats van de Roomsch-Katholijke gezindte te Thorn.*

In die zaak is rapporteur de Staatsraad de Vries. Ik verzoek dien heer het verslag daarover wel te willen uitbrengen.

Staatsraad de Vries: Mijne Heeren! In April des vorigen jaars wendde zich de Burgemeester der gemeente Thorn tot den Adjunct-Inspecteur van het Geneeskundig Staatstoezigt in Noordbrabant en Limburg met de vraag, of de in zijne gemeente aanwezige bijzondere begraafplaats der Roomsch-Katholijken, die rondom de kerk, en niet op den bij art. 45 der wet van 10 April 1869 (*Staatsblad* n°. 65) bepaalden afstand van de bebouwde kom is gelegen, al of niet schadelijk is voor de volksgezondheid. Aanleiding tot die vraag was het voornemen om een gedeelte dier begraafplaats tot algemeene begraafplaats in te rigten.

De Adjunct-Inspecteur antwoordde, dat zij als schadelijk voor de volksgezondheid is te beschouwen, uit hoofde van den nadeeligen invloed, dien zij uitoefent op het drinkwater van de openbare pompen in hare nabijheid. Dat water is des te slechter, naar mate de pomp zich digter bij de begraafplaats bevindt. Het water bevat, volgens het berigt van den Adjunct-Inspecteur, eene groote hoeveelheid organische stoffen, een beduidend gehalte ammonia en eene groote hoeveelheid salpeterzure zouten — de ontbindingsproducten van organieke (dierlijke) stoffen. De Adjunct-Inspecteur gaf tevens aan het Gemeentebestuur in overweging, het gebruik van het water uit de pomp, het digtst bij de begraafplaats staande, te verbieden. Te gelijk deelde hij het resultaat van zijn onderzoek mede aan Gedeputeerde Staten.

Dat Collegie heeft daarop het Gemeentebestuur gehoord, welk Bestuur, niet betwistende de resultaten van het scheikundig onderzoek, echter verklaarde, dat het water uit de drie pompen, die het digtst bij de begraafplaats gelegen zijn, zeer helder is en zeer zuiver van smaak; dat zelfs aan het water uit de pomp, die het digtst bij de begraafplaats staat, als drinkwater algemeen de voorkeur wordt gegeven. Dat Bestuur oppert de vraag, of de gevonden organische bestanddeelen niet van plantaardigen oorsprong kunnen zijn, en verzekert voorts, dat de algemeene gezondheidstoestand der inwoners zeer goed kan genoemd worden; dat bij de zeldzaam plaats gehad hebbende epidemiën van miasmatische ziekten niet gebleken is, dat de bewoners der huizen nabij de begraafplaats of de gebruikers van het water uit bovengemelde pompen meer dan anderen door die ziekten werden aangetast, noch dat aldaar het punt van uitgang der epidemie was.

De Adjunct-Inspecteur heeft, naar aanleiding dezer opmerkingen, verklaard, dat de ammonia en salpeterzure zouten stellig bewijzen, dat de organische stoffen, in het

water aanwezig, van dierlijken oorsprong zijn. Hij beroept zich daarbij op het gezag van het rapport der Commissie, bij Koninklijk besluit van 16 Julij 1866, n_o. 68, tot onderzoek van het drinkwater benoemd. Voorts wijst hij er op, dat, ofschoon de sterfteverhouding te Thorn in het algemeen niet ongunstig kan worden genoemd, in het vorige jaar evenwel dáár eene epidemie van typhoide koortsen heeft geheerscht, die, zonder één sterftegeval te veroorzaken, eene vrij groote uitgebreidheid had, en door hem aan slecht drinkwater werd toegeschreven. Eindelijk kan volgens hem de begraafplaats, door hare ligging op het hoogste punt der gemeente, haren invloed op betrekkelijk verren afstand op het water hebben uitgeoefend.

Overeenkomstig deze adviezen van den Adjunct-Inspecteur hebben Gedeputeerde Staten, bij besluit van 6 October 1871, de sluiting der genoemde begraafplaats met 1 Mei aanstaande bevolen.

Tegen dat besluit is de Gemeenteraad van Thorn bij den Koning in beroep gekomen op de gronden, vroeger aan Gedeputeerde Staten medegedeeld. De Raad voert daarbij aan, dat tot heden het Roomsch-Katholijk kerkhof schier uitsluitend als algemeene begraafplaats is gebezigd, vermits de bevolking der gemeente bepaald uit Roomsch-Katholijken bestaat; dat bij sluiting dier begraafplaats alzoo tot den aanleg eener nieuwe zou moeten worden overgegaan, welke uitgaaf voor de gemeente, uitgeput door het aanleggen van publieke en andere werken, te zwaar is.

In hun berigt op dat adres geven Gedeputeerde Staten te kennen, dat het beroep, huns inziens, onbevoegdelijk door den Gemeenteraad is gedaan, omdat de begraafplaats in eigendom behoort aan, en onder uitsluitend beheer staat van het Roomsch-Katholijk Kerkbestuur, zoodat de burgerlijke gemeente geen regtstreeksch belang in de bevolen sluiting heeft; zij heeft daarbij alleen een indirect belang, omdat men voornemens was een gedeelte tot algemeene begraafplaats in te rigten. Gedeputeerde Staten achten de schadelijkheid der begraafplaats door de adviezen van den Adjunct-Inspecteur genoeg bewezen. In het beweerde onvermogen der gemeente kan, volgens genoemd Collegie, geen motief gevonden worden, hetzij tot voortdurend behoud der bestaande, voor de volksgezondheid schadelijke begraafplaats, hetzij om de gemeente te ontheffen van het bepaalde bij art. 13, al. 1, der wet op het begraven.

De Fabrieksraad der Roomsch-Katholijke kerk van Thorn heeft aan den Raad van State eene memorie ingezonden, om ook van zijnen kant tegen de sluiting te protesteren. Mogt werkelijk de begraafplaats schadelijk zijn voor de volksgezondheid, de Fabrieksraad zou zich bij de sluiting neêrleggen, hoe dierbaar de begrafenis door een tal van teedere herinneringen hem ook moge wezen; hij wil niet, dat een enkel menschenleven voor haar behoud worde ten offer gebragt. Maar het bewijs der schadelijkheid zal niet te leveren zijn, want adressant heeft voor zich: 1°. de buitengewoon bloeijende gezondheid van Thorns inwoners in het algemeen; 2°. de bepaalde afwezigheid van epidemisch contagieuse ziekten bij de inwoners, wonende in de onmiddellijke omgeving der begraafplaats in het bijzonder; 3°. de vastheid van den bodem der gemeente, die dus den stroom van aangespoelde of alluviale gronden mist; 4°. de voortreffelijkheid van het drinkwater der gemeente in het algemeen en van dat der pompen in de onmiddellijke nabijheid der begraafplaats in het bijzonder; 5°. de omstandigheid, dat juist rondom de begraafplaats de oudste lieden der gemeente wonen, en 6°. de verklaring, herhaalde malen afgelegd door Dr. Houben, gedurende bijna veertig jaren in de gemeente practiserende, constaterende den goeden gezondheidstoestand van Thorns inwoners en de voortreffelijkheid van haar drinkwater. De adressant verzoekt daarom, dat een nader naauwkeurig plaatselijk onderzoek moge worden bevolen.

Met dat verzoek vereenigt zich de Gemeenteraad in zijne aan den Raad van State ingediende memorie. Hij heeft daarbij ingezonden een rapport van den heer R. Fasbinder, Leeraar in de scheikunde te Maastricht, gegrond op het scheikundig onder-

zoek van water uit vijf verschillende pompen der gemeente. Dat rapport constateert, zegt de Gemeenteraad, dat al die watersoorten volkomen vrij zijn van organische zelfstandigheden, en derhalve geen nadeeligen invloed hebben gehad op de begraafplaats; het is dus bepaald in strijd met het rapport van den Adjunct-Inspecteur. De pompen, waarvan deze het water onderzocht heeft, behooren ook onder de vijf, wier water door den heer Fasbinder is onderzocht.

Het rapport van dezen laatste sluit met deze conclusie: „Wij mogen dus wel tot de volkomene afwezigheid van organische zelfstandigheden besluiten. Karakteristiek voor de ingezonden monsters is het gehalte van phosphorzuur en salpeterzuur, bij n°. IV ook aan salpeterzuur. Wat den oorsprong van voorgenoemde bestanddeelen betreft, zoo kunnen daaromtrent verschillende hypothesen opgesteld worden. De volkomene afwezigheid van organische bestanddeelen is mijns bedunkens niet gunstig voor de veronderstelling, dat infiltratie van lijkwater plaats heeft; of wil men toch veronderstelien, dat phosphorzuur en salpeterzuur afkomstig zijn van de ontbinding van lijken, dan heeft hier gedurende de filtratie door den bodem eene zeer volledige oxydatie plaats gehad; slechts in één enkel monster n°. IV kan duidelijk het salpeterig zuur aangetoond worden.”

Ten slotte van zijne memorie verklaart de Gemeenteraad, dat, wanneer het nader onderzoek de schadelijkheid der begraafplaats voor de volksgezondheid mogt bewijzen, hij zich volgaarne bij de sluiting zal neêrleggen, maar voor dat geval uitstel van den nu op 1 Mei aanstaande bepaalden tijd van sluiting verzoekt.

De Afdeeling is thans geroepen omtrent deze zaak een ontwerp van besluit aan den Koning voor te dragen.

De Voorzitter: Ik dank den heer rapporteur voor het door hem uitgebragt verslag. Er zijn geene belanghebbenden opgekomen. Er kunnen dus geene inlichtingen worden gevraagd of gegeven.

En vermits er verder voor heden geene zaken aan de orde zijn, sluit ik de vergadering.

Derde vergadering.

Vergadering van Woensdag, 7 *Februarij* 1872.

(Geopend ten 11 ure.)

Voorzitter, de Minister van Staat Mr. Æ. Baron MACKAY VAN OPHEMERT EN ZENNEWIJNEN.

Tegenwoordig de *leden:*

Jhr. Mr. W. A. C. de Jonge,
Mr. K. A. Meeussen,
Mr. G. de Vries,
Mr. C. H. B. Boot.

Referendaris, Mr. L. P. Op den Hooff.

De VOORZITTER: Ik open deze vergadering van den Raad van State, Afdeeling voor de geschillen van bestuur.

I. Bij deze Afdeeling zijn ingekomen de volgende Koninklijke besluiten, als:

1o. van den 22 Januarij ll., n°. 14, houdende beslissing van *het geschil tusschen de gemeenten Amstenrade en Nuth over de woonplaats der arme krankzinnige Maria Catharina Hermans* (zie het verslag over deze zaak in het *Elfde Deel,* blz. 341—343).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het aan Onze beslissing onderworpen geschil omtrent de woonplaats van de krankzinnige Maria Catharina Hermans;
Den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) gehoord, advies van 10 Januarij 1872, n°. 72;
Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van den 18 Januarij 1872, n°. 197, 7de Afdeeling;
Overwegende:
dat door de gemeente Nuth is erkend, dat de bedoelde behoeftige aldaar woonplaats heeft gehad tot 29 November 1869, maar is beweerd, dat zij toen hare woonplaats zou hebben overgebragt naar Amstenrade;
dat uit de onder eede afgelegde verklaringen van een broeder der behoeftige, van de Moeder-Directrice van het te Amstenrade gevestigde liefdegesticht of gasthuis en van eene der liefdezusters uit dat gesticht is gebleken, dat de behoeftige, die aan vallende ziekte lijdende was, na het overlijden harer moeder, met de liefdezuster

is vertrokken naar Böhl, in Westphalen, om dáár van hare kwaal genezen te worden; dat zij, van Böhl teruggekomen, heeft verlangd in het gesticht te Amstenrade te worden opgenomen, maar dat de Moeder-Directrice aanvankelijk hare opname heeft geweigerd, omdat zij van hare kwaal niet was genezen; dat de liefdezuster toen, uit medelijden, met den broeder der behoeftige, op eigen gezag, eene overeenkomst heeft gesloten, waarbij de opname in het gesticht werd toegestaan tegen betaling van *f* 0.48 per dag voor verpleegkosten, maar slechts voor een termijn van drie maanden; dat de Moeder-Directrice daarin heeft berust en de behoeftige in het gesticht heeft gehouden, tot zij, uit hoofde van krankzinnigheid, daaruit moest worden verwijderd; dat de Moeder-Directrice nooit de bedoeling heeft gehad om de behoeftige definitief in het gesticht op te nemen, en dat de behoeftige ook daartoe niet geneigd scheen, want dat zij herhaalde malen haar voornemen heeft te kennen gegeven om als meid te gaan dienen bij een haar bekend gezin, zoodra zij hersteld zou zijn; dat de Moeder-Directrice ook aan den broeder der behoeftige heeft te kennen gegeven zijne zuster niet langer te willen houden, dan haar geld toereikte; dat het kostgeld altijd is berekend per dag, en dat de Moeder-Directrice het regt had de behoeftige met iederen dag weg te zenden;

dat uit die omstandigheden niet kon worden opgemaakt het voornemen der behoeftige om haar hoofdverblijf te Amstenrade te vestigen;

dat eene verklaring van verandering van woonplaats niet is afgelegd;

dat dus Nuth, hoewel die gemeente feitelijk door de behoeftige is verlaten in November 1869, in den zin van het Burgerlijk Wetboek hare woonplaats is gebleven;

Gezien de artt. 74 en 75 van het Burgerlijk Wetboek en de artt. 26 en 70 der wet op het armbestuur, zoo als die zijn gewijzigd bij de wet van 1 Junij 1870 (*Staatsblad* nº. 85);

Hebben goedgevonden en verstaan:

te beslissen, dat de woonplaats van Maria Catharina Hermans, toen zij in Mei 1871 werd opgenomen in het krankzinnigengesticht te 's Hertogenbosch, gevestigd was te Nuth, hertogdom Limburg.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur).

's Gravenhage, den 22 Januarij 1872.

(*get.*) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
(*get.*) THORBECKE.

Accordeert met deszelfs origineel.
De Directeur van het Kabinet des Konings,
DE WEERT, *L. D.*

2º. van den 23 Januarij ll., nº. 19, houdende beslissing van *het geschil over de woonplaats van H. Jordens, toen hij in Januarij* 1871 *in het krankzinnigengesticht te Dordrecht werd verpleegd* (zie het verslag over deze zaak in het *Elfde Deel*, blz. 373, 374).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Gezien de stukken, betreffende het door Gedeputeerde Staten van Zuidholland aan

Onze beslissing onderworpen geschil over de vraag, waar Hendrik Jordens woonplaats had, toen hij in Januarij 1871 in het krankzinnigesticht te Dordrecht werd opgenomen;

Den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) gehoord, advies van den 10 Januarij 1872, no. 74;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van den 19 Januarij 1872, n°. 187, 7de Afdeeling;

Overwegende:

dat genoemde behoeftige, van beroep klokkenmaker, den 8 October 1798 is geboren te Deest, gemeente Druten; dat hij, volgens zijne verklaring, eerst gedurende 34 jaren te Goidschalxoord, gemeente Heinenoord, doch laatstelijk te 's Gravendeel woonplaats heeft gehad; dat, toen hij op 31 Januarij 1871 te Dordrecht zonder middel van bestaan en min of meer in zijne verstandelijke vermogens gekrenkt bevonden werd, hij, op last der politie, is teruggebragt naar zijne vermeende woonplaats Heinenoord, en vervolgens, op grond van eene geneeskundige verklaring, krachtens bevelschrift van den President der Arrondissements-Regtbank te Dordrecht, is geplaatst in het krankzinnigengesticht aldaar;

dat, zoowel door het Gemeentebestuur van Heinenoord, als door dat van 's Gravendeel, ten stelligste wordt ontkend, dat de behoeftige aldaar woonde of ooit gewoond heeft; gevende het Bestuur van eerstgenoemde gemeente nog bovendien te kennen, dat hij zich, wel is waar, van tijd tot tijd ophield in een bedelaarsdoelen onder Goidschalxoord, maar dat hij, aan sterken drank verslaafd, een doorgaans zwervend leven leidde;

dat een nader onder eede voor den Kantonregter te Oud-Beijerland afgelegd getuigenverhoor aangaande den aard van des behoeftigen verblijf onder de gemeente Heinenoord nader heeft bevestigd, dat hij in die gemeente nimmer vaste woonplaats heeft gehad, doch steeds het beroep van rondzwervend klokkenmaker heeft uitgeoefend;

dat, onder die omstandigheden, de behoeftige moet geacht worden te behooren tot dezulken, wier woonplaats in den zin van art. 4 der wet van 1 Junij 1870 (*Staatsblad* n°. 85), tijdens hunne opname in verpleging, binnen het Rijk niet is te vinden;

Gezien de wet van 1 Junij 1870 (*Staatsblad* no. 85);

Hebben goedgevonden en verstaan:

te verklaren, dat de kosten van verpleging van den behoeftigen krankzinnige Hendrik Jordens, te rekenen van het tijdstip, dat hij in het krankzinnigengesticht te Dordrecht werd opgenomen, van Rijkswege zullen worden voldaan uit de fondsen, voor dergelijke uitgaven bestemd.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) en aan de Algemeene Rekenkamer.

's Gravenhage, den 23 Januarij 1872.

(*get.*) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
(*get.*) THORBECKE.

Accordeert met deszelfs origineel.
De Directeur van het Kabinet des Konings,
DE WEERT, *L. D.*

3. van den 25 Januarij ll., no. 5, houdende beslissing van *het geschil over de woonplaats van B. L. Taekema tijdens zijne opname in het krankzinnigengesticht te Franeker op* 30 *Mei* 1871 (zie het verslag over deze zaak in het *Elfde Deel*, blz. 400, 401).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

Wij WILLEM III, bij de gratie Gods, Koning der Nederlanden, Prins van Oranje-Nassau, Groot-Hertog van Luxemburg, enz., enz., enz.

Beschikkende op het aan Onze beslissing onderworpen geschil omtrent de woonplaats van den krankzinnigen Bauke Lolles Taekema;

Den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) gehoord, advies van den 10 Januarij 1872, n_o. 77;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van den 20 Januarij 1872, nº. 188, 7de Afdeeling;

Overwegende:

dat genoemde Bauke Lolles Taekema, vroeger gewoond hebbende te Boer, van dáár is vertrokken naar Sexbierum, en den 3 September 1870 in het bevolkingsregister (dienstbodenregister) der gemeente Barradeel is ingeschreven;

dat hij te Sexbierum in dienst is geweest bij den landbouwer E. Wiersma, welke dienst hij echter in het laatst van Maart 1871 heeft verlaten, en zich toen begeven heeft naar Dongjum, gemeente Franekeradeel, bij zijnen aldaar woonachtigen grootvader Broer Douwes Feenstra, bij wien hij nog verbleef, toen hij op 30 Mei 1871 is opgenomen in het krankzinnigengesticht te Franeker;

dat, bij het vertrek van Taekema uit de dienst van Wiersma, volgens de beëedigde verklaring van dezen, beiden elkander wel begrepen hebben, dat de dienstbetrekking tusschen hen uit was, waarom Taekema ook eenige dagen later zijne kleederkist is komen afhalen;

dat alzoo de woonplaats, die hij krachtens art. 79 van het Burgerlijk Wetboek als inwonende dienstbode te Sexbierum heeft gehad, door zijn vertrek uit zijne dienst in Maart 1871, is opgehouden;

dat hij, volgens beëedigde verklaring van zijnen voornoemden grootvader, in diens woning te Dongjum is gekomen, met het plan om dáár te blijven en in dat dorp werk te zoeken, zoodat hij geacht moet worden aldaar zijne woonplaats te hebben gevestigd;

Gezien artt. 74, 75 en 79 van het Burgerlijk Wetboek en art. 70 der wet op het armbestuur, zoo als het bij de wet van 1 Junij 1870 (*Staatsblad* nº. 85) is gewijzigd;

Hebben goedgevonden en verstaan:

te beslissen, dat de woonplaats van Bauke Lolles Taekema, toen hij op 30 Mei 1871 werd opgenomen in het krankzinnigengesticht te Franeker, gevestigd was te Dongjum, gemeente Franekeradeel.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur).

's Gravenhage, den 25 Januarij 1872.

(*get.*) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
(*get.*) Thorbecke.

Accordeert met deszelfs origineel.
De Directeur van het Kabinet des Konings,
van Heeckeren van Kell.

4º. van den 28 Januarij ll., nº. 4, houdende beschikking op *het beroep van het Gemeentebestuur van Eindhoven van een besluit van Gedeputeerde Staten van Noord-brabant betreffende de sluiting der gemeente-rekening van* 1869, *in verband met de*

slotrekening der opgeheven bank van leening aldaar (zie het verslag over deze zaak in het *Elfde Deel*, blz. 354—366).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het bij Ons door het Gemeentebestuur van Eindhoven, onder dagteekening van 5 Mei 1871, ingesteld beroep van een besluit van Gedeputeerde Staten van Noordbrabant van 30 Maart 1871, G, n°. 151, 5de Afdeeling, waarbij de rekening der voormalige bank van leening te Eindhoven is vastgesteld, en ten gevolge daarvan eene beslissing omtrent de gemeenterekening over 1869 is genomen;

Den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) gehoord, advies van den 10 Januarij 1872, n°. 57;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van den 24 Januarij 1872, n°. 180, 2de Afdeeling;

Overwegende:

dat het beroep van het Gemeentebestuur van Eindhoven gerigt is tegen de beslissing van Gedeputeerde Staten van Noordbrabant, bij besluit van 30 Maart 1871 genomen omtrent de liquidatie der zaken van de voormalige bank van leening, tijdens deze was onder beheer van C. J. van Bakel;

dat het vaststellen der ontvangsten en uitgaven dier inrigting over de jaren 1854—1863 diende om te kunnen komen tot definitieve vaststelling der gemeenterekening over 1869;

dat gemeld besluit van 30 Maart 1871, ingevolge en met aanhaling van artt. 218—222 der gemeentewet, omtrent die gemeenterekening over 1869 is genomen, en de posten worden aangewezen, die zoowel in ontvang als in uitgaaf daarop alsnog behooren te worden gesteld;

dat, volgens art. 227 der gemeentewet, tegen de beslissing van Gedeputeerde Staten voorziening bij Ons kan worden gevraagd, mits dit, ingevolge het aldaar toepasselijk verklaard art. 200 dier wet, gedaan worde binnen dertig dagen na dagteekening van het besluit van Gedeputeerde Staten;

dat het verzoek van het Gemeentebestuur van Eindhoven, gedagteekend 5 Mei en bij Ons ingekomen op 12 Mei 1871, derhalve is tardief;

Gezien de wet van 29 Junij 1851 (*Staatsblad* n°. 85);

Hebben goedgevonden en verstaan:

het Gemeentebestuur van Eindhoven te verklaren niet-ontvankelijk in zijn bij Ons ingesteld beroep.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur).

's Gravenhage, den 28 Januarij 1872.

(*get.*) WILLEM.

De Minister van Staat en van Binnenlandsche Zaken,
THORBECKE.

Accordeert met deszelfs origineel.
Directeur van het Kabinet des Konings,
VAN HEECKEREN VAN KELL

5°. van den 28 Januarij ll., n°. 3, houdende beschikking op *het beroep van P. van der Heyden, Ontvanger der gemeente Eindhoven, van een besluit van Gedeputeerde Staten van Noordbrabant betreffende de sluiting der gemeenterekening van* 1869, *in verband met de slotrekening der opgeheven bank van leening aldaar* (zie het verslag over deze zaak in het *Elfde Deel*, blz. 357—366).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het adres van Petrus van der Heyden Az., Ontvanger der gemeente Eindhoven, Onze voorziening inroepende tegen een besluit van Gedeputeerde Staten van Noordbrabant van 30 Maart 1871 omtrent de gemeenterekening over 1869;

Den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) gehoord, advies van den 10 Januarij 1872, n°. 58;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van den 24 Januarij 1872, n°. 181, 2de Afdeeling;

Overwegende:

dat de adressant zich door genoemd besluit van Gedeputeerde Staten bezwaard acht, voor zooveel daarbij bevolen is de verhooging der door hem opgemaakte rekening over 1869 met eene som van *f* 937. 48½, alsnog *in ontvangst* te stellen;

dat bij datzelfde besluit bevolen is, dat alsnog eene som van *f* 400 meer *in uitgaaf* zal worden gesteld, dan de sommen, welke, blijkens vroegere gemeenterekeningen, reeds door hem waren in rekening gebragt als aan de voormalige bank van leening verstrekt;

dat deze wijzigingen voortspruiten uit de vaststelling door Gedeputeerde Staten van de eindrekening der bank van leening, welke instelling van 1854—1863 afzonderlijk is beheerd, en uit de gemeentekas gelden ontving en daarin terugbragt, zonder dat zulks volledig uit de gemeenterekeningen over die genoemde jaren kan blijken; terwijl de verwarring, door het op die wijze gevoerd beheer over de bank van leening ontstaan, nog vergroot is door het afzonderlijk houden van een zoogenaamd kanaalfonds, waaruit gelden verstrekt werden als voorschotten aan de bank van leening;

dat, daargelaten de vraag, of de drie posten, te zamen bedragende *f* 900, die door den Directeur van de bank van leening uit de gemeentekas ontvangen, maar daarin weder teruggebragt zouden zijn, zoowel in uitgaaf als in ontvang in de rekening behooren te worden gebragt, hetgeen, omdat de posten tegen elkander opwegen, van geen invloed op de vaststelling van het slot der rekening is, — het geschil alleen loopt over deze twee vragen:

a. of wel en teregt aan den Ontvanger in de gemeenterekeningen van 1859 en 1860 in uitgaaf is geleden eene som van *f* 5000, hetzij wegens aankoop van kanaal-obligatiën, hetzij aan de bank van leening verstrekt, hetzij voor bijdrage in de kosten van wegen gebruikt, of wel dat deze post in die rekeningen *f* 500 lager had moeten zijn gebragt; en

b. of de renten, van de bank van leening ontvangen, in de gemeenterekening van 1863 tot het juiste bedrag zijn verantwoord, of wel *f* 37.48½ hooger in rekening hadden moeten worden gesteld;

dat, bij de tegen elkander overstaande beweringen van het Bestuur en den Ontvanger omtrent de gemelde posten, op de afgesloten gemeenterekeningen over de genoemde jaren niet kan worden teruggekomen, vermits de besluiten van Gedeputeerde Staten, waarbij de ontvangsten en uitgaven definitief zijn vastgesteld,

den Ontvanger strekken tot *décharge* en de cijfers, in die gemeenterekeningen vóór 1864 opgenomen, derhalve als vaststaande moeten worden beschouwd;

Gezien artt. 222 en 227 der wet op de zamenstelling en de bevoegdheid der gemeentebesturen;

Hebben goedgevonden en verstaan:

met wijziging in zooverre van het besluit van Gedeputeerde Staten van Noord-brabant van 30 Maart 1871, te beslissen, dat de rekening van den Gemeente-Ontvanger van Eindhoven over 1869 niet met de bovenbedoelde *f* 537.48½ ten zijnen nadeele kan worden bezwaard.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur).

'sGravenhage, den 28 Januarij 1872.

(*get.*) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken.

(*get.*) Thorbecke.

Accordeert met deszelfs origineel.

De Directeur van het Kabinet des Konings,

van Heeckeren van Kell.

De Voorzitter: Thans is aan de orde:

II. *het beroep van H. van der Velden, te Haarlem, van een besluit van Gedeputeerde Staten van Noordholland, waarbij de vergunning, vroeger aan J. J. Beynes verleend, tot oprigting eener rijtuigfabriek, is gehandhaafd onder eenige nadere voorwaarden.*

In die zaak is rapporteur de Staatsraad Meeussen. Ik verzoek dien heer het verslag daarover wel te willen uitbrengen.

Staatsraad Meeussen: Mijne Heeren! In het jaar 1858 rigtte de heer Beynes eene rijtuigfabriek op te Haarlem, op openliggende gronden nabij het Stationsplein. Volgens de bewering van dien heer, was die grond enkel aan de westzijde belend aan een klein werkmanshuisje, thans toebehoorende aan den adressant. In 1863 vergrootte de heer Beynes zijne fabriek aan de oostzijde. In het begin van het jaar 1869 werd de adressant eigenaar van het voormeld klein werkmanshuisje, en liet dat verbouwen, om daarin de nering van herbergier en koffijhuishouder uit te oefenen. In Junij 1870 vroeg de heer Beynes aan Gedeputeerde Staten vergunning om een bestaanden stoomketel te mogen vergrooten, om daardoor een stoomhamer in beweging te brengen. Toen bleek het, dat de heer Beynes de rijtuigfabriek had opgerigt, zonder vergunning daartoe te hebben gevraagd of bekomen. Gedeputeerde Staten hebben hem daarop opmerkzaam gemaakt en hem te kennen gegeven, dat het bedoelde verzoek geen onderwerp van behandeling kon uitmaken, zoolang hij geen vergunning had om de rijtuigfabriek te mogen behouden.

De heer Beynes heeft daarop de laatstbedoelde vergunning verzocht. Over beide verzoeken heeft afzonderlijk plaats gehad een onderzoek *de commodo et incommodo*. Ten aanzien van het verzoek om den bestaanden stoomketel te mogen vergrooten, verklaarde de adressant, dat hij daartegen bezwaar had, omdat hij vreesde, dat de dreuning, die door den stoomhamer ontstaan zal, schade aan zijne nieuwe woning zal veroorzaken, terwijl het bovenhuis van zijn perceel, dat grootendeels op twee pilaren rust, gevaar zal

kunnen loopen door de dreuning in te storten, en bovendien, omdat de huurder van zijn bovenhuis, die nu reeds over de beweging in de fabriek klaagt, dan zeker het bovenhuis verlaten zal.

Ten aanzien van het verzoek om de rijtuigfabriek te mogen behouden, verklaarde de adressant daartegen geen bezwaar te hebben, mits de stoomhamer, alsmede de verdere zware werktuigen, worden geplaatst midden in het gebouw en zoover mogelijk van de omliggende perceelen verwijderd.

Gedeputeerde Staten hebben bij beschikking van 24 Augustus 1870 vergunning verleend: 1°. om de rijtuigfabriek te mogen behouden, onder bepaling, dat de zware werktuigen, die in de fabriek gebruikt worden, de stoomhamer daaronder gerekend, zouden moeten worden geplaatst midden in het gebouw der fabriek en zoover mogelijk verwijderd van de omliggende gebouwen; terwijl de funderingwerken, daarvoor benoodigd, zoodanig zouden moeten worden aangelegd, dat alle grondtrillingen voorkomen worden; 2°. tot het vergrooten van den bestaanden stoomketel. Ten aanzien van het gebruik van den stoomhamer meenden Gedeputeerde Staten, dat daarvoor bij Koninklijk besluit van 21 Januarij 1824 geene vergunning wordt vereischt.

Reeds op den 17 Julij 1871 heeft de adressant zich bij adres gewend tot Gedeputeerde Staten, zich beklagende over den ondragelijken last, veroorzaakt hoofdzakelijk door de wan, dienende tot aanvoer van lucht voor het onderhouden der verschillende vuren in de fabriek en rustende in een balk, die onmiddellijk tegen een halvesteensmuur van zijne koffijkamer aanligt, en in nog hoogere mate door den stoomhamer, die den grond zoodanig doet trillen en schudden, dat het in zijn woon- en koffijhuis om zoo te zeggen niet uit te houden is. In zijn adres zegt hij verder, dat, toen op 24 Augustus 1870 de vergunning verleend werd, de smederij was gelegen in het midden van het fabrieksgebouw; dat het fabrieksgebouw nu is uitgebreid en de smederij is verplaatst naar de zijde van zijne woning; dat de stoomhamer nu wel staat in het midden der smederij, maar geenszins in het midden van het fabrieksgebouw, alles in strijd met de verleende vergunning; dat de funderingswerken voor den stoomhamer zeker niet behoorlijk zijn gemaakt; dat toch een veel zwaardere stoomhamer op het oude station den grond veel minder trillen doet, maar dat die hamer, zoo het schijnt, rust op palen, terwijl die van den heer Beynes rust op gekruiste balklagen of kerpen.

Bij zijn adres heeft de adressant overgelegd eene verklaring van een aantal ingezetenen, zich insgelijks beklagende over de dreuning en trilling, door den stoomhamer veroorzaakt.

Dit adres is in handen gesteld van Burgemeester en Wethouders van Haarlem. Deze hebben op den 12 Augustus 1871 hoofdzakelijk berigt: dat de fabriek reeds bestond, toen de adressant zijne tegenwoordige woning heeft gesticht; dat hij in den wind heeft geslagen, bij gelegenheid, dat hij zijne woning vergrootte, den raad, hem door den heer Beynes gegeven, om zijne verbouwing zóó in te rigten, dat hij weinig of geen nadeel of ongerief van de fabriek zou ondervinden. Ten aanzien van het ongerief, door de zoogenaamde wan veroorzaakt, meenden Burgemeester en Wethouders, dat daaraan, volgens een daartoe ingesteld onderzoek, zou kunnen worden te gemoet gekomen: 1°. door het plaatsen van een anderen steunbalk voor de wan, ten gevolge waarvan de balk, door den adressant bedoeld, zou vrijgemaakt worden; 2°. door het dakraam, aan de westzijde, boven den slijpsteen, weg te ruimen; 3°. door het dak over eene lengte van ± 4 meters digt aan te strijken; 4°. door den voorgevel, die nu met een wolfeind is afgetimmerd, te veranderen in een regten of te lood opgaanden gevel tot aan den nok, zonder dat daarin lucht- of lichtopeningen mogen worden aangebragt. Verder merkten zij op, dat voor het plaatsen van een stoomhamer geen vergunning noodig is; dat de heer Beynes te goeder trouw kan hebben gemeend, dat hij den stoomhamer mogt plaatsen midden in de smederij en

niet midden in het fabrieksgebouw; dat de smederij is moeten verplaatst worden door de vergrooting van de fabriek, noodig voor de spoorwagens-makerij, thans gevestigd in het gedeelte n°. 14 (op de kaart, door hen overgelegd, voorkomende); en dat de smederij, die dáár vroeger was, dan minstens evenzeer tot klagten der bewoners van de Lange Molensteeg zou hebben aanleiding gegeven, als nu de verplaatste smederij daartoe aan den adressant aanleiding geeft; dat een ingesteld opzettelijk onderzoek heeft doen zien, dat de funderingen voor den stoomhamer zeer solide zijn aangelegd en dat het niet mogelijk is daarbij verbetering aan te brengen; dat de stoomhamer op het oude station is geplaatst op een grond, veel beter en vaster dan dien der fabriek; dat het werkvolk bovendien nog weinig de gewoonte heeft om behoorlijk met den stoomhamer om te gaan, maar dat dit van zelf betert en dat dan de dreuning veel minder worden zal; dat bovendien de dreuning, waarover de adressant klaagt, ook stellig ontstaat door de vele spoorwegtreinen, die dagelijks in de onmiddellijke nabijheid van des adressants woning passeren.

Bij hun besluit van 20 September 1871 hebben Gedeputeerde Staten hunne vergunning van den 24 Augustus 1870 aangevuld met de hiervoor vermelde, door Burgemeester en Wethouders voorgestelde bepalingen.

De adressant heeft zich daarop bij adres gewend tot den Koning, aanvoerende dezelfde gronden van bezwaar, alsmede dat zijn regenwater bedorven wordt, en den last, dien hij van den rook moet ondervinden; ten slotte verzoekende, dat het besluit van Gedeputeerde Staten van 20 September 1871 zoodanig zal worden verbeterd als noodig zal zijn om den adressant voor alle ongerief te vrijwaren.

Gedeputeerde Staten, daarover gehoord, hebben berigt in December ll., dat de stoomhamer, dien eene Commissie uit hun midden heeft zien werken, zeer weinig dreuning en geen hinderlijk geraas veroorzaakt in de fabriek en ook niet in de woning van den adressant; dat, volgens verklaring van Burgemeester en Wethouders van Haarlem van 29 November ll., door den fabrikant voldaan is aan de hem bij besluit van 20 September te voren opgelegde voorwaarden; en eindelijk dat, naar het schijnt, de plaatsing van den stoomhamer, het verplaatsen der smederij, de plaatsing van den scheidingsmuur en der balken in dien muur, geschied is met goedvinden van den adressant.

Aan deze Afdeeling is ingezonden eene memorie van den fabrikant Beynes, met afschrift eener missive, door hem op 28 April 1871 gerigt aan den adressant, waaruit zou moeten blijken, dat de muur, tusschen de fabriek en het huis van den adressant, voor het geheel, dus ook voor het gedeelte opgetrokken halfsteens, door hem, Beynes, zou zijn bekostigd; dat hij den adressant vergunning heeft verleend om in dien muur te mogen balken; dat de adressant toen wist, hoe de wan en de stoomhamer zouden worden geplaatst; dat hij den adressant, door zijn metselaar, dan ook zelf heeft aangeraden om liever een eigen muur te bouwen op een kleinen afstand van den muur der fabriek, waardoor ongerief zou worden voorkomen, maar dat de adressant die waarschuwing heeft in den wind geslagen.

De adressant heeft in zijn adres aan Gedeputeerde Staten gezegd, dat de fabrikant den muur heeft gebouwd van éénsteens dikte voor de helft op den grond van hem adressant, en, voor zoover die muur in de nabijheid van de wan slechts een halve steen dik is, die muur geheel is gebouwd op het eigendom van den adressant; dat hij den raad van den fabrikant niet moedwillig in den wind geslagen heeft, maar dien niet heeft opgevolgd, omdat hij dan te veel van zijn grond zou verliezen en kosten moest maken, om een ongerief te verminderen, dat de fabrikant hem wederregtelijk aandeed.

Dit zijn in het algemeen de hoofdfeiten in dit geschil van bestuur, ter beslissing waarvan aan den Koning een ontwerp van besluit zal moeten worden voorgedragen.

De VOORZITTER: Ik dank den heer rapporteur voor het door hem uitgebragt verslag. Er zijn belanghebbenden tegenwoordig. Hebben de belanghebbenden ook eenige inlichtingen te geven of te vragen?

De heer Mr. F. L. WILLEKES MACDONALD, Procureur te Haarlem, als gemagtigde van den appellant optredende, doet door eene nadere ontwikkeling van feiten uitkomen, welke ondragelijke last aan de buren van de smederij van den heer Beynes wordt toegebragt ten gevolge van de dreuning, welke de stoomhamer aldaar in de omgeving te weeg brengt. Hij heeft verschillende personen bij zich gehad, die eene verklaring geteekend hebben tot bevestiging van hetgeen door den adressant in zijne schriftuur dienaangaande is medegedeeld, en met aandrang om herstel verzoeken. Velerlei is de schade en het ongerief, door de schrikkelijke trilling en dreuning van den stoomhamer veroorzaakt. Zoo is die dreuning van dien aard, dat van een belendend perceel een vaasje van den schoorsteen werd afgeworpen. Maar bedenkelijker is het, dat eene vrouw, in eene andere nabij gelegen woning, onophoudelijk lijdende is ten gevolge van dat geraas. Een ander buur, als hij 's morgens ten vijf ure ontwaakt, is buiten staat om weêr in slaap te komen; want reeds van dat vroege morgen-uur af rammelen en trillen de vensters door het werken van den stoomhamer. Daarenboven moet alles gesloten worden, zoozeer dringt de stof door alles heen. Nu en dan heeft de stoomhamer zelfs den ganschen nacht doorgewerkt. Bij een lijnslager kon het touw niet aan de vereischten voldoen, omdat door de werking van dien stoomhamer het touw niet zoo hoog kon hangen en gespannen zijn als noodig is. Nog andere mededeelingen wegens hinder en ongerief zijn aan gemagtigde gedaan. Het schijnt, dat de heer Beynes zich niet gehouden heeft aan de voorwaarden, waaronder hem de vergunning is verleend. De stoomhamer moest staan midden, niet *in* de fabriek in het algemeen, maar *in het gebouw* van de fabriek in het bijzonder. En nu heeft hij voor den aanleg genomen 172 passen van den eenen buur en 10 schreden van den ander, den heer van der Velden. Gemagtigde vraagt nu, of 162 passen afstands het midden is van het fabrieksgebouw. Die handeling is alzoo bepaald tegen de uitdrukkelijke voorwaarde van Gedeputeerde Staten geschied. De heer Beynes had zoo ver af van de gebouwen en woningen zijn stoomhamer moeten vestigen, dat deze geen hinder kon toebrengen: alle hinder moest voorkomen worden. Er staat niet, dat hij moest *trachten* dien hinder te voorkomen. Hij *moest* dien voorkomen, en dat is niet geschied. Niet minder hevig en zwaar is de gronddreuning, door den stoomhamer veroorzaakt. Gemagtigde treedt ook daaromtrent in eene nadere ontwikkeling en deelt hoofdzakelijk mede, dat die gronddreuning is toe te schrijven aan de wijze, waarop de fundering is aangelegd. Men heeft die fundering tot stand gebragt door het plaatsen van balken op balken, en daarop is dan de stoomhamer bevestigd. Nu heeft men hier niet te doen met een grond als in Engeland, met een vasten en stevigen rotsgrond, die daartegen bestand is. Daarenboven, dergelijke fabrieken worden gemeenlijk buiten de stad opgerigt. Hier is zij juist opgerigt binnen de bebouwde kom der gemeente, waar links en regts zich bewoners van huizen bevinden. Indien men nu zware en stevige palen in den grond had geheid en niet die balklagen, zou men in den veengrond, waarop de fabriek is geplaatst, niet zoodanige dreuning hebben ondervonden. Om de dreuning te kunnen beoordeelen, moet men niet staan vlak naast den stoomhamer, maar op zekeren afstand. Het is daarmede als met een steen, dien men in het water werpt, en waardoor de eerste kring klein is, maar de verdere kringen al wijder worden. Hetzelfde verschijnsel doet zich vergelijkenderwijze voor bij dat gedreun. Toen eene Commissie uit het Collegie van Gedeputeerde Staten zich bij den stoomhamer bevond, waren die heeren er juist te digt bij, om de zaak goed te kunnen beoordeelen. Het is daaraan kennelijk toe te schrijven, dat in de beslissing van Gedeputeerde Staten met geen enkel woord van dien stoomhamer

gesproken is; en vermoedelijk zal hij toen met zoo weinig kracht hebben gewerkt, dat het niets te beteekenen had.

De heer Beynes zegt, dat hij de vergunning gekregen heeft, op voorwaarde, dat de stoomhamer zoo ver mogelijk van de buren zou verwijderd zijn. Hij heeft, de daartoe betrekkelijke dispositie inziende, niet gedacht, dat de bedoeling was, dat de stoomhamer juist midden in de afmetingen van het gebouw zou moeten worden geplaatst. Indien dat ware geschied, zou het niet baten. Aan het eind zou dan de stoomhamer altijd even ver verwijderd zijn van den muur; en men zou dus aan de andere zijde een klager meer hebben. Belanghebbende heeft de aanvrage niet zoo maar losweg gedaan, maar met de teekening in de hand. Het is onmogelijk den stoomhamer te verplaatsen; hij zou onbruikbaar worden. Belanghebbende heeft niet anders verstaan, dan dat de stoomhamer midden in de fabriek, midden op het terrein in het algemeen zou worden opgerigt. En nu moet hij er wel op wijzen, dat geen van de werktuigen aan de muren van de buren vastzitten. Alles moet toch naar eene vaste orde geregeld worden; en de Architect heeft zelfs niet gedacht op het bezwaar, dat later is ingebragt. De fundering is gemaakt op den raad van verschillende ingenieurs De Haarlemsche grond is niet geschikt om te heijen. De fundering moet er juist gelegd worden op de wijze als hier geschied is; en hetzelfde is gebleken bij het maken van het monument te Haarlem. De fundering nu ligt 2¼ Ned. el beneden den grond, zoodat er zoomin mogelijk trilling aan den bovengrond kan plaats hebben. Het gedreun is ook niet zoo hard als men het heeft voorgesteld. Daarenboven is er niet altijd grof werk te behandelen. Koud ijzer wordt aan deze fabriek niet bewerkt; het is meestal heet ijzer. In den regel is het werk van ligten aard. En als de buren in de Kruisstraat hinder hebben, wat zal het dan baten, als de stoomhamer eenige ellen wordt teruggeplaatst? Belanghebbende heeft hem geplaatst, waar hij wezen moet. Hij komt vervolgens in eene nadere uiteenzetting van gronden, om aan te toonen, dat hij niet onvoorzigtig is te werk gegaan; en als de hamer moest worden verplaatst, zou spreker met zijne zaak moeten uitscheiden. Het behoud van den stoomhamer op de tegenwoordige plaats is voor hem eene levensquaestie. Eene verplaatsing is uit dat oogpunt onmogelijk. Hij is niet naast van der Velden gekomen; maar deze is naast hem gekomen. Die buur had dus moeten weten, aan welke lasten hij blootstond. Dat eene der buren zoo lijdende is, het is eene tachtigjarige vrouw; en had van der Velden geen kamer nevens den stoomhamer gebouwd, dan had hij geen last ondervonden.

Door gemagtigde en den heer Beynes wordt nog een en andermaal het woord gevoerd tot nadere toelichting der bijgebragte gronden.

Op de vraag door *Staatsraad* Meeussen, of de toestand der fabriek dezelfde is als tijdens de vergunning, die op 24 Augustus 1870 was verleend, — antwoordt *gemagtigde*, dat er sedert dien dag eene verandering in de fabriek heeft plaats gehad en eene verplaatsing juist naar den kant van den heer van der Velden.

De heer Beynes geeft nader verschillende inlichtingen betrekkelijk de plaatselijke gesteldheid, onder bijvoeging, dat de dispositie van 24 Augustus 1870 geheel vervallen is, omdat er uiterlijk binnen zes maanden na dato gebruik van gemaakt moest worden, hetgeen echter niet geschied is. In de latere dispositie is met geen woord van heipalen gesproken.

Staatsraad de Vries doet den heer Willekes Macdonald opmerken, dat, blijkens

eene passage in de beschikking van Gedeputeerde Staten, volgens hun systeem, geene speciale vergunning noodig is tot het plaatsen van een stoomhamer. Bij de latere dispositie is op dien grond dan ook alleen vergunning gegeven tot vergrooting van den stoomketel.

Staatsraad MEEUSSEN vraagt, of niet de latere vergunning is van 20 September 1871, en of niet de heer van der Velden daartegen opkomt, als zijnde daarbij niet genoegzaam tegen ongerief voorzien.

Belanghebbenden antwoorden toestemmend.

De VOORZITTER vraagt, wanneer de heer Beynes ten raadhuize is geweest.

De heer BEYNES antwoordt: tijdens de eerste dispositie, niet in 1871. Hij wist niet, dat hij, eenmaal eene vergunning hebbende van gemeentewege, nog eene vergunning van Gedeputeerde Staten had te vragen. Hij had daarvoor reeds *ƒ* 600 betaald.

Staatsraad DE VRIES: Wanneer is de stoommachine gezet?

De heer BEYNES: Dat zal zoo wat zes à zeven jaren geleden zijn.

De VOORZITTER: Indien de heeren geene verdere inlichtingen verlangen, gaan wij over tot de volgende zaak. Aan de orde is:

III. *het beroep van het Gemeentebestuur van Grave van een besluit van Gedeputeerde Staten van Noordbrabant van* 11 *Augustus* 1871, *waarbij de sluiting der algemeene begraafplaats binnen de kom der gemeente is bevolen.*

In die zaak is rapporteur de Staatsraad BOOT. Ik verzoek dien heer het verslag daarover wel te willen uitbrengen.

Staatsraad BOOT: Mijne Heeren! Dit geschil is door den Minister van Binnenlandsche Zaken, op 's Konings magtiging, bij brief van 1 November 1871 bij deze Afdeeling van den Raad van State aanhangig gemaakt.

De Inspecteur van het Geneeskundig Staatstoezigt over de provinciën Noordbrabant en Limburg, daartoe door Gedeputeerde Staten van Noordbrabant uitgenoodigd, heeft onderzocht, of de algemeene begraafplaats, gelegen achter de Roomsch-Katholijke kerk te Grave, geacht moet worden voor de hygiène schadelijk te zijn. Hij bevond, dat zij is gelegen midden in de bebouwde kom dier gemeente, 17 aren groot is, en dat zij, ruim vier eeuwen in gebruik zijnde, zoodat haar bodem met verrottingsproducten verzadigd is, het vermogen verloren heeft om de lijken tot onschadelijke bestanddeelen om te zetten. Juist de voor de bevordering van ontbinding gunstige winden, de zoele en vochtige zuiden- en westenwind, hebben er door de omliggende gebouwen geen onbelemmerden toegang. De Inspecteur trof er beenderen aan, en in een daarop geplaatst beenderenhuis drie *crania*, waarop nog haar aanwezig was. Het grondwater (zoo berigt hij), dat met in ontbinding verkeerende lijken in aanraking komt, neemt schadelijke hoedanigheden aan, en zal, wanneer het zich met ander water (drinkwater) vermengt, in meerdere of mindere mate nadeeligen invloed op de gezondheid uitoefenen. Hij achtte dus, in het belang van den algemeenen gezondheidstoestand, eene sluiting dier begraafplaats noodzakelijk.

Dien-overeenkomstig hebben Gedeputeerde Staten, bij besluit van 11 Augustus 1871, die sluiting bevolen.

Daartegen nu is gerigt het beroep van het Gemeentebestuur van Grave op den Koning, waaromtrent door deze Afdeeling eene beslissing aan Zijne Majesteit zal moeten worden voorgedragen.

In het adres van het Gemeentebestuur van 7 September 1871 wordt gezegd, dat, als de sluiting moet plaats hebben, het te voorzien is, dat bij de begravingen op de éénige dan aanwezige begraafplaats, buiten de gemeente gelegen, vooral in den winter ongelukken zullen gebeuren; dat juist daarom in de wintermaanden het voortdurend gebruik der binnen-begraafplaats vergund is geworden bij Koninklijk besluit van 7 Augustus 1845; dat dezelfde reden, waarom dat besluit genomen is, thans nog bestaat; dat de ondervinding èn vroeger èn nog onlangs heeft geleerd, hoe gevaarlijk het is bij fellen wind de drie bruggen met eene lijkbaar over te trekken; dat het niet bekend is, dat de door muren omringde binnen-begraafplaats ooit schade aan de volksgezondheid heeft toegebragt; weshalve het Gemeentebestuur verzoekt de buiten-werking-stelling van het bevel van Gedeputeerde Staten.

Deze laatstgenoemden, op dat adres gehoord, adviseren tot handhaving hunner beslissing, zich daarbij gedragende aan een berigt van den Hoofd-Ingenieur van den Waterstaat in het 6de district, die, gehoord over het punt van het al of niet gevaarlijke van het in den winter gebruik maken der buiten-begraafplaats, opgeeft, dat enkel bij buitengewoon hooge waterstanden de derde of laatste vestingbrug kan worden overstroomd, gelijk in 1850 en 1855 heeft plaats gehad. In die gevallen wordt de toegang tot de buiten-begraafplaats wèl bemoeijelijkt, doch niet geheel afgesneden. Ook bij hevigen wind, bij vorst of sneeuw, is er geen buitengewoon gevaar bij het daarheen vervoeren van lijken, en dat gevaar — meent hij — zal verminderen, als men, in plaats der tot nu toe gebezigde draagbaar, een lijkwagen wil aanschaffen.

Door deze Afdeeling is, bij brief van haren Voorzitter van 24 November ll., aan Gedeputeerde Staten aangevraagd eene opgave omtrent de sterfteverhouding te Grave in de laatste tien jaren, in verband tot de bevolking, en hoeveel lijken gemiddeld jaarlijks op de binnen-begraafplaats zijn ter aarde besteld, voorts omtrent den gezondheidstoestand der bewoners van de aan de begraafplaats grenzende huizen, eindelijk een afschrift van het in het adres genoemd Koninklijk besluit van 7 Augustus 1845.

Bij brief van Gedeputeerde Staten van 26 Januarij ll., zijn de verlangde inlichtingen aan deze Afdeeling verstrekt. Bij den brief van Burgemeester en Wethouders van Grave, waarnaar Gedeputeerde Staten verwijzen, is overgelegd eene tabelle van de bevolking en het sterftecijfer over de jaren 1861 tot en met 1870. Met opzet is het jaar 1871 weggelaten, omdat toen de pokken-epidemie meer dan anders sterfte heeft veroorzaakt, hoedanige exceptionnele sterfte te Grave sedert het jaar 1783 niet was geweest. Volgens die tabelle nu bedroeg de bevolking gemiddeld 2893 zielen, de sterfte gemiddeld 74 personen, waarvan ongeveer de helft op de binnen-begraafplaats werd begraven. Burgemeester en Wethouders voegen er bij, dat de gezondheidstoestand der bewoners digt bij die begraafplaats niet ongunstiger is dan die der verder afwonenden, en dat ook de sterfte er niet grooter is. Zij verklaren, dat zij dit laatste niet kunnen staven door eene verklaring van den Geneesheer, omdat deze, thans de éénige in de gemeente, slechts sedert vijf maanden dáár gevestigd is; dat de begraafplaats in geschil ten noorden grenst aan de infanterie-kazerne, welke door een smal straatje er van gescheiden is, en dat nooit eenig Officier van Gezondheid over die nabijheid der begraafplaats klagte heeft gedaan; dat ook tijdens de jongste pokken-epidemie de militairen en de bewoners der bijgelegen huizen niet meer, dan de overige inwoners, door die ziekte zijn aangetast geworden.

Het Koninklijk besluit van 7 Augustus 1845, waarvan in het adres gesproken

wordt, is overgelegd. Het bepaalt, dat van de binnen de gemeente Grave gelegen begraafplaats gebruik mag worden gemaakt van 1 October tot ultimo Maart, dat gedurende de andere helft des jaars enkel de buiten die gemeente liggende begraafplaats mag gebezigd worden, doch dat, wie zulks mogten verlangen, op die laatstgemelde het geheele jaar hunne dooden zullen mogen ter aarde bestellen.

Nadere memoriën zijn er in deze zaak niet ingediend; en ik meen dus hiermede voor verslag te kunnen volstaan.

De Voorzitter: Ik dank den heer rapporteur voor het door hem uitgebragt verslag. Er zijn geene belanghebbenden opgekomen. Er kunnen dus geene inlichtingen worden gevraagd of gegeven. Aan de orde is:

IV. *het beroep van den Gemeenteraad van IJzendijke van een besluit van Gedeputeerde Staten van Zeeland van* 25 *Augustus* 1871, *n*°. 23, *waarbij goedkeuring is onthouden aan het raadsbesluit betrekkelijk het bedrag der jaarwedde van den Hoofd-Onderwijzer der openbare school.*

In die zaak is rapporteur de Staatsraad de Jonge. Ik verzoek dien heer het verslag daarover wel te willen uitbrengen.

Staatsraad de Jonge: Mijne Heeren! Na het ontslag van den Hoofd-Onderwijzer van de openbare gemeenteschool te IJzendijke voor lager onderwijs met uitbreiding tot de Fransche taal, werd de jaarwedde des Hoofd-Onderwijzers, die tot dusverre bezoldigd was geweest met *f* 1100 's jaars, benevens vrije woning en tuin, bij besluit van den Raad der gemeente IJzendijke van 6 Julij 1871, vastgesteld op *f* 900 met vrije woning en tuin.

De Provinciale Inspecteur van het Lager Onderwijs, door Gedeputeerde Staten geraadpleegd, gaf deswege te kennen, dat het hem zeer verwonderd had, dat niet was vermeld, *wat* aan den Raad aanleiding gaf om in het bedrag dier jaarwedde, vroeger op *f* 1100 vastgesteld, verandering te brengen. Dat bedrag toch was z. i. voor een Hoofd-Onderwijzer eener zoo talrijk bezochte school, en die tevens met het onderwijs in de levende talen was belast, geenszins te ruim. Hij was het dan ook met den Districts-Schoolopziener, wiens gevoelen hij daaromtrent had ingewonnen, volkomen eens, dat de som van *f* 900, waarop men bedoelde jaarwedde thans had bepaald, veel te gering was en ook onvoldoende om een nieuwen Onderwijzer te bekomen, die niet alleen in het bezit is der vereischte acte, ook voor één of meer levende talen, maar die daaraan tevens in allen opzigte de noodige bekwaamheid en geschiktheid paart om aan het hoofd eener school, zoo als de onderwerpelijke, te worden geplaatst.

In verband met dat ambtsberigt van den Inspecteur werd de Gemeenteraad van IJzendijke door Gedeputeerde Staten uitgenoodigd om de jaarwedde voormeld op nieuw in overweging te nemen.

De Gemeenteraad bepaalde daarop bij besluit van 14 Augustus 1871 de jaarwedde op *f* 800 met uitzigt op eene jaarlijksche gratificatie van hoogstens *f* 250, telken jare door den Raad vast te stellen.

Onder dagteekening van 25 Augustus 1871 gaven Gedeputeerde Staten aan Burgemeester en Wethouders van IJzendijke te kennen, dat zij ook dat nader raadsbesluit niet konden goedkeuren, op grond: 1°. dat de regeling van de bezoldiging der onderwijzers, ten deele door toezegging eener vaste som en ten deele door het geven van een slechts onbepaald en onzeker uitzigt op eene jaarlijksche gratificatie, bij de wet op het lager onderwijs dd. 13 Augustus 1857 (*Staatsblad* n°. 103) niet bekend is; dat zoodanige regeling integendeel in strijd is met het voorschrift van art. 19

dier wet, hetwelk medebrengt, dat hun eene behoorlijke vaste jaarwedde worde verzekerd; en 2°. dat Gedeputeerde Staten, met het oog op die wetsbepaling, alsmede op de belangrijkheid der openbare lagere school der gemeente IJzendijke en van het daarin te geven onderwijs, met den Provincialen Inspecteur, die ook over het raadsbesluit van 14 Augustus gehoord werd, van gevoelen zijn, dat de vaste jaarwedde van den Hoofd-Onderwijzer dier school minstens op ƒ 1000, benevens vrije woning met tuin, behoort te worden bepaald.

Nadat nog een en andermaal tusschen het Gemeentebestuur van IJzendijke en het Collegie van Gedeputeerde Staten over deze zaak briefwisseling had plaats gehad, waarbij voormeld Gemeentebestuur de gronden van weigering van Gedeputeerde Staten bestreed, en Gedeputeerde Staten — laatstelijk bij een schrijven van 3 November ll., — volhardden bij hun besluit van 25 Augustus, kwam de Raad der gemeente IJzendijke onder dagteekening van 11 November ll. bij Zijne Majesteit in hooger beroep.

De Raad gaf daarbij te kennen, dat hij de zienswijze van Gedeputeerde Staten niet kon deelen, ook om reden: 1°. dat er eene bijzondere school voor meisjes in de gemeente IJzendijke bestaat, waaraan door een 70-tal kinderen van ingezetenen deelgenomen wordt, en 2°. omdat, ten gevolge van de verwijderde ligging der gemeenteschool, door de kinderen van ruim 700 inwoners der gemeente gebruik gemaakt wordt van de bijzondere school te Sasput, onder de gemeente Schoondijke, alsmede van de gemeentescholen te Waterlandkerkje, en in de Belgische gemeenten Watervliet, Waterland-Oudeman en Sint Marguerite; zoodat de werkkring van den Hoofd-Onderwijzer te IJzendijke niet van dien aard is als Gedeputeerde Staten zich voorstellen. Naar aanleiding van een en ander, en in aanmerking nemende het aantal van in de nieuwsbladen voorkomende oproepingen van sollicitanten naar de betrekking van Hoofd-Onderwijzer op eene vaste jaarwedde van ƒ 600, ja zelfs van ƒ 500, onder bijvoeging eener veranderlijke toelaag, wendt de Gemeenteraad zich tot Zijne Majesteit met het eerbiedig verzoek om, onder vernietiging van het besluit van Gedeputeerde Staten van 25 Augustus ll., Hoogstderzelver goedkeuring aan het raadsbesluit van 14 Augustus, waarbij de jaarwedde van den Hoofd-Onderwijzer bepaald wordt op ƒ 800, met eene jaarlijksche gratificatie van ƒ 250, telken jare door den Gemeenteraad vast te stellen, wel te willen verleenen.

Gedeputeerde Staten, over dat verzoekschrift aan Zijne Majesteit gehoord door den Minister van Binnenlandsche Zaken, hebben, onder dagteekening van 22 December ll., hun ambtsberigt dienaangaande uitgebragt. Het verzoekschrift — zeggen Gedeputeerde Staten — behelst twee nieuwe beweegredenen ter bestrijding van hun afkeurend besluit van 25 Augustus. De Gemeenteraad beroept zich namelijk èn op het bezoeken door een gedeelte der kinderen uit IJzendijke van andere, aldaar en elders gevestigde, scholen, dan de openbare school dier gemeente, èn op andere gemeenten, alwaar den Hoofd-Onderwijzer, nevens eene vaste jaarwedde, een veranderlijk inkomen is toegelegd. Teregt wordt, naar het inzien van Gedeputeerde Staten, door den Inspecteur, die ook ditmaal door Gedeputeerde Staten gehoord werd, — op het niet-afdoende van die beweegredenen gewezen. Het bezoeken toch van andere scholen dan de openbare gemeenteschool neemt niets weg van de belangrijkheid der laatstbedoelde en van den omvang van het onderwijs van deze. De toekenning van een veranderlijk inkomen, nevens de vaste jaarwedde, achten Gedeputeerde Staten niet in strijd met de wet en alzoo toelaatbaar, mits zij op zoodanige wijze plaats vinde, dat den Onderwijzer eene *behoorlijke* bezoldiging *verzekerd* zij. Bij de regeling, gelijk zij door den Gemeenteraad is geschied, wordt die zekerheid geheel gemist; immers die regeling bevat geenszins het toeleggen, nevens de vaste jaarwedde, van een eigenlijk veranderlijk inkomen, maar geeft slechts een onzeker uitzigt op eene gratificatie, waarvan het al dan niet verleenen geheel aan het goedvinden van

den Raad wordt overgelaten, hetgeen Gedeputeerde Staten ten eenemale met de wet en met het belang van het onderwijs in strijd achten. Zij meenen dan ook te moeten voorstellen om het verzoek van den Gemeenteraad af te wijzen en hun besluit te handhaven.

Met opzigt tot het getal kinderen, dat te IJzendijke ter schole gaat, had reeds bij een ambtsberigt van 17 October te voren de Inspecteur van het Lager Onderwijs o. a. medegedeeld, dat op de ook bij het verzoekschrift van appellant vermelde bijzondere school voor meisjes zich werkelijk destijds een 70-tal leerlingen bevonden, terwijl het vorige jaar dáár gemiddeld 46 meisjes onderwijs hadden genoten. Deze vermeerdering van leerlingen op die bijzondere school is echter, volgens den Inspecteur, niet van dat belang, dat zij op de beoordeeling van het bedrag der jaarwedde, die in billijkheid aan den Hoofd-Onderwijzer der openbare school behoort te worden toegekend, van invloed zou kunnen zijn. Neemt men in aanmerking — zegt de Inspecteur — dat het getal leerlingen der openbare school te IJzendijke in het jaar 1870, blijkens de statistieke tabellen, in Januarij 270, in April 234, in Julij 157 en in October 177, en dus gemiddeld 209 bedroeg; dat de Hoofd-Onderwijzer dier school slechts door één Hulp-Onderwijzer en twee jeugdige kweekelingen wordt bijgestaan; dat hij, behalve in de vakken van het gewoon lager onderwijs, ook nog zelf en alleen onderrigt in één of twee vakken van het meer uitgebreid lager onderwijs moet geven, — dan is het volgens den Inspecteur niet te wederspreken, dat de taak van dien Hoofd-Onderwijzer, zelfs al moge het getal der leerlingen door de toeneming van dat aan de bijzondere meisjesschool eene kleine vermindering hebben ondergaan, — toch nog zeer zwaar en van grooten omvang is.

Memoriën zijn er niet ingekomen; en ik meen dus hiermede voor verslag te kunnen volstaan.

De Voorzitter: Ik dank den heer rapporteur voor het door hem uitgebragt verslag. Er zijn geene belanghebbenden opgekomen. Er kunnen dus geene inlichtingen worden gevraagd of gegeven.

En vermits er verder voor heden geene zaken aan de orde zijn, sluit ik de vergadering.

Vierde vergadering.

Vergadering van Woensdag, 21 *Februarij* 1872.

(Geopend ten 11 ure.)

Voorzitter, de Minister van Staat, Mr. Æ. Baron Mackay van Ophemert en Zennewijnen.

Tegenwoordig de *leden :*

Jhr. Mr. W. A. C. de Jonge,
Mr. K. A. Meeussen,
Mr. G. de Vries,
Mr. C. H. B. Boot.

Referendaris, Mr. L. P. Op den Hooff.

De Voorzitter: Ik open deze vergadering van den Raad van State, Afdeeling voor de geschillen van bestuur.

I. Bij deze Afdeeling zijn ingekomen de volgende Koninklijke besluiten, als:

1°. van den 8 dezer, n°. 10, houdende beslissing van *het geschil over de vraag, waar de krankzinnige Jan Antoon Houben woonplaats had tijdens zijne opname in het krankzinnigengesticht te 's Hertogenbosch* (zie het verslag over deze zaak op blz. 10, 11).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

Wij WILLEM III, bij de gratie Gods, Koning der Nederlanden, Prins van Oranje-Nassau, Groot-Hertog van Luxemburg, enz., enz., enz.

Beschikkende op het aan Onze beslissing onderworpen geschil omtrent de woonplaats van den krankzinnige Jan Antoon Houben;

Den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) gehoord, advies van den 30 Januarij 1872, n°. 88;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van den 6 Februarij 1872, n°. 183, 7de Afdeeling;

Overwegende:

dat genoemde behoeftige, die den 6 Junij 1836 te Maasbracht, hertogdom Limburg, is geboren, in Julij 1856 naar België is vertrokken;

dat hij aldaar, in Maart 1857, door het Hof van Assises te Tongeren veroordeeld is tot levenslangen dwangarbeid; maar dat hem, bij besluit van den Koning der

Belgen van 14 Maart 1869, volledige kwijtschelding dier straf is verleend, wegens ongeneeslijke krankzinnigheid;

dat hij toen naar Nederland is teruggebragt en in het gesticht voor krankzinnigen te 's Hertogenbosch is opgenomen den 23 Maart 1871;

dat Burgemeester en Wethouders van Maasbracht aanvankelijk zich bereid hebben verklaard om den lijder van de Belgische Regering over te nemen, doch later, aangemaand om eene schriftelijke verklaring af te geven, waarbij Regenten van gemeld gesticht gemagtigd werden den lijder te verplegen ten koste der gemeente, hebben beweerd, dat de band, die den behoeftige aan hunne gemeente verbonden had, krachtens de bepaling van art. 78 van het Burgerlijk Wetboek, had opgehouden bij zijne meerderjarigheid; dat de behoeftige op dat oogenblik dáár niet woonde, dáár niet is teruggekomen, en ook het voornemen niet kan gehad hebben dáár zijn hoofdverblijf te vestigen, aangezien hij was opgesloten in de gevangenis in België, tot levenslangen dwangarbeid veroordeeld; dat dus Maasbracht in 1871 niet meer als de woonplaats kon aangemerkt worden;

dat dit beweren van Maasbracht is onjuist;

dat wèl de woonplaats, die inwonende dienstboden of werklieden, of onder curatele gestelden bij hunne meesters of curators hebben, dadelijk ophoudt, zoodra het huis des meesters voor goed wordt verlaten of de curatele wordt opgeheven; maar dat de fictie der wet, die den minderjarige de woonplaats zijner ouders doet volgen, van geheel anderen aard is;

dat toch de minderjarige zijn natuurlijk domicilie heeft in het huis zijner ouders; dat hij dáár altijd zal verblijven, wanneer hij niet om bepaalde redenen zich elders ophoudt; dat hij dáár de bron van zijn bestaan heeft, omdat de ouders verpligt zijn hem te onderhouden, zoolang hij minderjarig is;

dat dit domicilie niet van zelf verloren gaat door de meerderjarigheid, maar behouden blijft, tot de meerderjarige eene daad verrigt, waaruit kan opgemaakt worden, dat hij een ander heeft gekozen;

dat de hier bedoelde behoeftige die daad niet heeft gedaan en ook niet heeft kunnen doen, omdat hij vóór zijne meerderjarigheid reeds opgesloten was in de gevangenis, tot levenslangen dwangarbeid veroordeeld;

dat dus, in den zin van het Burgerlijk Wetboek, zijne woonplaats gevestigd is gebleven te Maasbracht;

Gezien art. 78 van het Burgerlijk Wetboek, en art. 70 der wet op het armbestuur, zoo als dit bij de wet van 1 Junij 1870 (*Staatsblad* nº. 85) is gewijzigd;

Hebben goedgevonden en verstaan:

te verklaren, dat de woonplaats van Jan Antoon Houben, toen hij den 23 Maart 1871 in het krankzinnigengesticht te 's Hertogenbosch werd opgenomen, gevestigd was te Maasbracht.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur).

'sGravenhage, den 9 Februarij 1872.

(*get.*) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

(*get.*) THORBECKE.

Accordeert met deszelfs origineel.

De Directeur van het Kabinet des Konings,

VAN HEECKEREN VAN KELL.

2o. van den 10 dezer, no. 2, houdende beschikking op *het beroep van Jan van den Berg Mz., te Bruinisse, van een besluit van Gedeputeerde Staten van Zeeland, waarbij zijne verkiezing als lid van den Raad der gemelde gemeente is vernietigd* (zie het verslag over deze zaak op blz. 18—28).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het beroep van J. van den Berg Mzn., te Bruinisse, tegen het besluit van Gedeputeerde Staten van Zeeland van 14 November 1871, n°. 56, waarbij zijne toelating als lid van den Raad dier gemeente is geweigerd;

Den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) gehoord, advies van den 30 Januarij 1872, n°. 90;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van den 6 Februarij 1872, n°. 173, 2de Afdeeling;

Overwegende:

dat, bij de op 23 September 1871 in de gemeente Bruinisse gehouden verkiezing voor een lid van den Gemeenteraad, op den appellant 24, op M. Zoeter 19 en op nog drie andere personen een minder aantal stemmen zijn uitgebragt; en dat bij de herstemming, welke op 6 October daaraanvolgende plaats had, eerstgenoemde als lid van den Raad is verkozen;

dat, nadat door den Gemeenteraad tot zijne toelating was besloten, de Wethouder Elenbaas tegen dat besluit bij Gedeputeerde Staten is opgekomen, op grond, dat bij de verkiezing handelingen hadden plaats gehad, die ingrepen in de vrijheid der kiezers;

dat Gedeputeerde Staten, na verscheidene personen uit de gemeente door eene Commissie uit hun midden te hebben doen hooren, zich met de gronden van het ingesteld beroep hebben vereenigd, en bij hun besluit van 14 November 1871, n°. 56, de niet-toelating van J. van den Berg Mzn. hebben uitgesproken, en dat de niet-toegelatene thans Onze beslissing heeft ingeroepen;

dat uit het proces-verbaal van het door genoemde Commissie uit Gedeputeerde Staten ingesteld onderzoek — met terzijdestelling van die verklaringen, welke, als slechts op bloote geruchten steunende, of uit de derde of vierde hand afkomstig, of eindelijk als op eene vroegere, in Julij 1871 plaats gehad hebbende verkiezing betrekkelijk, als ten deze niet afdoende moeten worden beschouwd — onder anderen is gebleken, dat één der kiezers, genaamd J. van der Bijl, wel is waar, aan het Stembureau heeft verklaard, dat hij door genoemden van den Berg genoodzaakt was om op hem te stemmen, en hem eene bedreiging was gedaan, maar dat hij om een stembiljet is geweest en later om een ander, en toen gezegd heeft J. van den Berg niet te kunnen stemmen, en daarop zijn biljet in tegenwoordigheid van de leden van het Stembureau heeft ingevuld;

dat een ander kiezer, met name Hubrecht van Poperinge, heeft verklaard, wel eens voor van den Berg gewerkt en iets van hem ontvangen te hebben, doch niet te hebben geweten, of dit voor het uitbrengen van eene stem zou zijn;

dat alzoo als niet genoegzaam bewezen moet worden aangemerkt, dat er omkooping zou hebben plaats gehad, of werkelijk zoodanige feitelijke of zedelijke dwang zou zijn gebezigd, waardoor invloed is uitgeoefend op den uitslag der verkiezing, en deze op dien grond zou behooren te worden nietig verklaard;

Gezien de artt. 36 en 37 der wet van 29 Junij 1851 (*Staatsblad* no. 85);

Hebben goedgevonden en verstaan:

met vernietiging van het besluit van Gedeputeerde Staten van Zeeland van 14 November 1871, no. 56, te bevelen, dat J. van den Berg Mzn. als lid van den Gemeenteraad van Bruinisse alsnog behoort te worden toegelaten.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur).

's Gravenhage, den 10 Februarij 1872.

WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

THORBECKE.

Accordeert met deszelfs origineel.

De Directeur van het Kabinet des Konings,

VAN HEECKEREN VAN KELL.

3o. van den 12 dezer, no. 5, houdende beschikking op *het beroep van de raden der gemeenten Heteren en Valburg van een besluit van Gedeputeerde Staten van Gelderland van* 15 *Augustus* 1871, *no.* 108, *nopens den afkoop van het onderhoud van twee bruggen, thans ten laste van den dorpspolder van Elden* (zie het verslag over deze zaak in het *Elfde Deel,* blz. 422—424).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het beroep, ingesteld door de gemeenteraden van Heteren en van Valburg tegen eene beschikking van Gedeputeerde Staten van Gelderland van 15 Augustus 1871, no. 108, nopens den afkoop van het onderhoud van twee bruggen, thans ten laste van den dorpspolder van Elden;

Den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) gehoord, advies van den 10 Januarij 1872, no. 86;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van den 8 Februarij 1872, no. 213, 3de Afdeeling;

Overwegende:

dat door de geërfden van den dorpspolder van Elden is besloten om, krachtens art. 29 van het provinciaal reglement op de wegen, het onderhoud van twee bruggen, buiten den polder gelegen, waarmede de geërfden van Elden bezwaard zijn, af te koopen en aan de gemeenten Heteren en Valburg, waarin die bruggen gelegen zijn, over te dragen;

dat de besturen der genoemde gemeenten geweigerd hebben tot een daartoe strekkend voorstel toe te treden;

dat Gedeputeerde Staten daarop, bij hunne bovenvermelde beschikking, Burgemeester en Wethouders van Heteren en van Valburg hebben uitgenoodigd om aan den door het Polderbestuur van Elden voorgestelden afkoop het noodige gevolg te geven

dat deze beschikking niet behelst een bevel tot medewerking ter uitvoering van de artt. 29 en 30 van het provinciaal reglement op de wegen, maar alleen een raad om tot het voorstel toe te treden;

dat van eene zoodanige beschikking, die de gemeentebesturen tot niets verbindt, geen hooger beroep op Ons openstaat;

Gezien het reglement op de wegen enz. in de provincie Gelderland, goedgekeurd bij Ons besluit van 8 December 1857, n°. 60 (*Provinciaal blad* 1857, n°. 103);

Hebben goedgevonden en verstaan:

de adressanten niet-ontvankelijk te verklaren in hun ingesteld beroep.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur).

'sGravenhage, den 12 Februarij 1872.

(*get.*) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

(*get.*) THORBECKE.

Accordeert met deszelfs origineel.

De Directeur van het Kabinet des Konings,

VAN HEECKEREN VAN KELL.

De VOORZITTER: Thans is aan de orde:

II. *het beroep van het Kerkbestuur der Hervormde gemeente te Fijnaart van een besluit van Gedeputeerde Staten van Noordbrabant van* 17 *Augustus* 1871 *tot sluiting met* 1 *Mei* 1872 *der aan die gezindte behoorende begraafplaats.*

In die zaak is rapporteur de Staatsraad MEEUSSEN. Ik verzoek dien heer het verslag daarover wel te willen uitbrengen.

Staatsraad MEEUSSEN: Mijne Heeren! Op den 16 Mei 1871 deelde de Inspecteur van het Geneeskundig Staatstoezigt in de provinciën Noordbrabant en Limburg aan Gedeputeerde Staten van eerstgemelde provincie mede, dat de begraafplaats der Hervormde gemeente te Fijnaart ligt midden in de bebouwde kom van het dorp, rondom door huizen afgesloten; dat zij, alzoo tusschen woningen ingesloten, aan geen wind is blootgesteld; dat de oppervlakte der begraafplaats ruim voldoende is, doch dat zij reeds ruim 300 jaren lang als begraafplaats heeft bestaan; dat door het groot aantal lijken, gedurende drie eeuwen dáár ter plaatse begraven, de grond, waarin zij gelegd worden, het vermogen en de kracht heeft verloren om de ontbinding der lijken voldoende te bevorderen, doordien zij als het ware is doortrokken geworden door de ontwikkelde luchtsoorten en dampen en de gasvormige ontbindingsproducten, die zich uit den bodem in den dampkring verspreiden, alhoewel langs den wetenschappelijken weg niet altijd gemakkelijk, soms in het geheel niet aan te wijzen, zeer ten nadeele der gezondheid kunnen werken, vooral in den zomer bij het heerschen van cholera, typhus, pokken enz. Op deze gronden achtte de Inspecteur de sluiting van de begraafplaats wenschelijk.

Naar aanleiding van deze mededeeling hebben Gedeputeerde Staten, de beweegredenen van den Inspecteur overnemende, en overwegende, zoo als in na te melden besluit in druk vermeld staat, dat meerbedoelde begraafplaats schadelijk voor

de volksgezondheid moet worden geacht, op den 17 Augustus ll. de sluiting er van bevolen, te rekenen van 1 Mei 1872.

Tegen dat besluit heeft het Kerkbestuur der Hervormde gemeente zich op den 1 September ll. bij den Koning in beroep voorzien. In het adres wordt hoofdzakelijk gezegd, dat de begraafplaats wel in de kom der gemeente gelegen is, maar niet geheel tusschen woningen is ingesloten en tevens zeer sterk aan de winden is blootgesteld, omdat de begraafplaats omringd is door eene gracht, breed vijf meters, waarnevens loopt de publieke straat, op de smalste plaats zes meters breed, en langs die straat slechts hier en daar eenige woningen staan, als aan de noordzijde vijf, aan de oostzijde een, aan de zuidzijde drie en aan de westzijde zes, zoodat nog niet eens de halve omtrek is bebouwd, en de open ruimten aan de eene zijde leiden naar eene publieke straat ter breedte van 23 meters en aan de andere zijde naar het vlakke veld.

Ten aanzien van de bewering, dat de begraafplaats, opgerigt in 1548, door het langdurig gebruik als zoodanig aan ontbindingsvermogen zou hebben verloren, wordt in het adres gezegd, dat die bewering is onbewezen, vermits geen onderzoek, noch scheikundig, noch oppervlakkig, door den Inspecteur daarover is ingesteld; en dat de ondervinding juist het tegendeel bewijst, vermits, wanneer na ongeveer vijftien jaren vroegere graven worden geroerd, steeds bevonden is, dat dan het ontbindingsproces geheel was voltooid.

Verder werd door het Kerkbestuur opgemerkt: dat alzoo de twee gronden, door den Inspecteur aangevoerd en voorkomende in het besluit van 17 Augustus 1871, zijn ongegrond; dat bij art. 46 der wet van 10 April 1869 (*Staatsblad* n°. 65) is bepaald, dat de bestaande begraafplaatsen, gelegen binnen den afstand van 35 ellen van de bebouwde kom der gemeenten, slechts dan gesloten kunnen worden, indien zij schadelijk voor de volksgezondheid zijn, zoo als blijkt uit de geschiedenis van gezegd art. 46, te vinden in het verslag van de Tweede Kamer der Staten-Generaal van den 27 Februarij 1869, vel 257 en 258, en ook uit een besluit van Zijne Majesteit van den 28 Junij 1870, houdende vernietiging van het besluit van Gedeputeerde Staten der provincie Gelderland, de sluiting bevelende van de begraafplaats der Hervormde gemeente te 's Heerenberg.

Ten slotte voerde het Kerkbestuur aan, dat de Inspecteur kort te voren nog de begraafplaats niet als schadelijk voor de volksgezondheid heeft beschouwd, want dat hij heeft aangeraden om een gedeelte daarvan zoo mogelijk te doen inrigten tot eene burgerlijke begraafplaats, die tot heden nog in de gemeente Fijnaart ontbreekt.

Dit adres is in handen gesteld van Gedeputeerde Staten, die daarover den Inspecteur hebben gehoord. De Inspecteur heeft daarop den 8 October hoofdzakelijk berigt: dat werkelijk de begraafplaats ligt midden in de bebouwde kom der gemeente, rondom door huizen omgeven; dat scheikundig onderzoek niet heeft plaats gehad, omdat het bekend en overtuigend bewezen is, dat begraafplaatsen op den langen duur het vermogen en de kracht verliezen om de ontbinding van lijken voldoende ten einde te brengen, doordien zij als het ware zijn doortrokken door de ontwikkelde luchtsoorten, gassen, die de plaats van de zoo nuttig oxyderend werkende zuurstof innemen; dat gemeld art. 46, naar zijne meening, niet in dien zin moet worden opgevat, dat de schadelijkheid voor de volksgezondheid enkel moet worden bewezen door de ondervinding van het verledene, b. v. door epidemische ziekten, veroorzaakt door overvulling van begraafplaatsen in bebouwde kringen van gemeenten; maar dat die schadelijkheid ook kan worden aangetoond door den zamenloop van onderscheiden omstandigheden, als: ligging in het midden in de bebouwde kom oververzadiging door langdurig gebruik enz.; dat men daaruit mag opmaken, dat zij daardoor als brandpunten kunnen worden beschouwd, waaruit spontaan zich smetstof kan ontwikkelen, en bestaande besmetting grooter uitbreiding kan aannemen;

dat hij, door Gedeputeerde Staten gehoord over de vraag, of, volgens art. 13 der genoemde wet, de burgerlijke gemeente Fijnaart aanspraak zou kunnen maken op tijdelijke ontheffing van de verpligting om eene burgerlijke begraafplaats te hebben, heeft geadviseerd, dat daartoe geen grond bestond, wijl er in de gemeente twee bijzondere begraafplaatsen bestonden, ieder van voldoende grootte om een deel daarvan tot burgerlijke begraafplaats in te rigten; maar dat, toen hij dat advies gaf, de vraag nog niet was gesteld, of die begraafplaatsen al dan niet schadelijk waren voor de volksgezondheid.

Van wege het Kerkbestuur is eene memorie aan deze Afdeeling ingediend, waarin gezegd wordt: dat de Inspecteur niet tegenspreekt, dat de begraafplaats zeer veel aan den wind is blootgesteld; dat het niet voldoende is, te wijzen op het langdurig bestaan van eene begraafplaats, om daaruit af te leiden, dat zij schadelijk is voor de volksgezondheid, want dat dan de wet een termijn zou hebben bepaald, na verloop waarvan alle begraafplaatsen zouden moeten gesloten worden; dat de begraafplaats te Fijnaart door de ondervinding gebleken is niet schadelijk te zijn voor de gezondheid; dat toch in de tien laatstverloopen jaren in de vijftien woonhuizen of gezinnen rondom de begraafplaats zijn overleden negen personen, als: een van 71, een van 64, een van 63, een van 47, een van 39 jaren, een van 12, een van 5, een van 4 maanden en een van 11 weken; dat in die verhouding in de 603 woonhuizen of gezinnen, in de geheele gemeente aanwezig, slechts moesten overleden zijn 362 personen, terwijl het werkelijk getal overledenen bedraagt 764: waaruit volgt, dat het overlijden in de huizen rondom de begraafplaats minder voorkomt; dat, als men den geheelen kerkkring rondom de begraafplaats neemt, er 27 woningen staan, waarin gedurende de laatste tien jaren zijn gestorven 26 personen; dat in die verhouding in de gemeente moesten zijn overleden 580 personen, maar dat het getal is geweest, gelijk gezegd is, 764, zoodat de kerkkring en zijne naaste omgeving eene gezonde ligging moeten hebben; dat in de bebouwde kom, waar 137 woningen zijn, slechts zijn gestorven 165 personen in de tien laatste jaren; dat, naar die verhouding, in de geheele gemeente moesten zijn overleden 580, terwijl het getal groot was 764, waaruit weder blijkt, dat de gezondheidstoestand van de bebouwde kom voldoende is; dat van de negen personen, die overleden zijn in woningen rondom de begraafplaats, er vier zijn overleden na de invoering der geneeskundige wet in 1865, en dat men dus weet, dat één is overleden aan morbus brigthie, één aan diarrhaea infantum, één aan diarrhaea en één aan een organiek hartgebrek; dat, toen de mazelen- en pokkenepidemiën hebben geheerscht, de huizen in den omtrek van de begraafplaats daardoor niet zijn bezocht.

Ten slotte wordt opgemerkt, dat in het verslag van den toestand der gemeente Fijnaart over 1870 wordt gezegd, dat de ligging der begraafplaatsen is ruim en open, en dat zij in het minst niet schadelijk zijn voor de volksgezondheid.

Door de zorg dezer Afdeeling is deze memorie medegedeeld aan den Inspecteur, die op den 31 December ll. hoofdzakelijk berigtte: dat geen luchtstroom kan doordringen naar behooren op eene begraafplaats, zoo door huizen ingesloten als die te Fijnaart; dat, al waren er luchtstroomen, deze dan de gassen en ontbindingsproducten van lijken, welke de kiem van ziekte bevatten of aan bestaande ziekten een kwaadaardig karakter mededeelen, in de huizen zouden binnenjagen; dat de wet geen termijn kon bepalen, na verloop waarvan begraafplaatsen geacht moeten worden schadelijk voor de volksgezondheid te zijn, omdat van den aard van den grond, de ligging der begraafplaats, de gemiddelde temperatuur enz., enz., afhangt, hoelang de duur van het gebruik zou mogen zijn; maar dat de wetenschap voldoende kan aantoonen, dat na een zeer langdurig gebruik eene begraafplaats, als zoodanig, onbruikbaar wordt; tot staving waarvan hij zich beroept op het werk van Michel Lévy: *Traité d'hygiène publique et privée;* dat het Koninklijk besluit van 28 Julij 1870

in geheel andere omstandigheden is genomen; dat toch te 's Heerenberg jaarlijks slechts drie lijken begraven werden op de begraafplaats, in dat besluit bedoeld; dat de statistieke opgaven, in de memorie van het Kerkbestuur voorkomende, niets beduiden, omdat daarbij is aangenomen, dat in elke woning evenveel personen gehuisvest worden, maar niet wordt opgegeven, of die huizen voortdurend waren bewoond, of dezelfde personen bewoners dier panden bleven, hoe de sterfteverhouding was der kinderen beneden de twee jaren in het andere gedeelte van de gemeente, in verband met de geheele sterfte; dat bovendien de gegevens te weinig en de cijfers te klein zijn om tot juiste gevolgtrekkingen te kunnen leiden; dat ten aanzien van de vier personen, die na 1865 in de huizen rondom de begraafplaats zijn overleden, twee lijdende waren aan diarrhaea, eene ziekte, die kan voortspruiten door gassen en ontbindingsproducten van lijken; dat epidemie kan heerschen in eene bepaalde buurt, al is die gezonder dan eene andere buurt, die daarvan verschoond blijft; dat pokken en mazelen contagieuse ziekten zijn, maar niet miasmatisch contagieus, zoo als diarrhaea, typhus enz.

Onder de stukken zijn voorhanden eene schetsteekening van de begraafplaats, opgemaakt door het Kerkbestuur, en eene dergelijke, opgemaakt door den Hoofd-Ingenieur van den Waterstaat in de provincie Noordbrabant, alsmede eene verklaring van Burgemeester en Wethouders van Fijnaart, houdende, dat de gemiddelde sterfte in de jaren 1861 tot en met 1870 is geweest $1:43^{64}/_{100}$; dat er gemiddeld jaarlijks begraven worden op het bedoelde kerkhof 15 lijken van beneden 1 jaar, zes van 1—6 jaar, 2 van 6—16 jaar, 18 van boven 16 jaar, te zamen 44; dat de Protestantsche bevolking gemiddeld beliep 1996 zielen.

Ook is nog onder de stukken voorhanden eene verklaring van Burgemeester en Wethouders, houdende, dat het adres van het Kerkbestuur in allen deele met de waarheid overeenstemt en zij zich geheel vereenigen met de meening van het Kerkbestuur.

Dit zijn de hoofdfeiten in dit geschil van bestuur, hetwelk krachtens magtiging des Konings den 26 October ll. bij deze Afdeeling is aanhangig gemaakt, en waaromtrent thans een ontwerp van besluit aan Zijne Majesteit zal moeten worden voorgedragen.

De Voorzitter: Ik dank den heer rapporteur voor het door hem uitgebragt verslag. Er zijn belanghebbenden tegenwoordig. Hebben de belanghebbenden ook eenige inlichtingen te geven of te vragen?

Namens drie der aanwezige leden van het Kerkbestuur wordt door één hunner het volgende gezegd:

Mijne Heeren, Vice-President en leden van den Raad van State, Afdeeling voor de geschillen van bestuur! Gaarne brengen wij hulde aan de juistheid en naauwkeurigheid van het uitgebragt verslag. Het zij ons niettemin vergund nog enkele punten nader in het licht te stellen.

Wij zullen daarbij de orde volgen van het besluit, waarbij de sluiting is bevolen, en dus vooreerst omtrent de ligging dezer begraafplaats.

Wij vinden in het "Handboek der openbare gezondheids-regeling en der geneeskundige politie", uitgegeven door Prof. Dr. L. Ali Cohen en door Dr. A. Drielsma en vele andere geleerden, als eischen voor eene goede ligging van begraafplaatsen gesteld: "De zuiden- en westenwinden bevorderen door hunne warmte en vochtigheid de ontbinding het meest. De ligging der kerkhoven behoort daarom ten noorden of ten oosten van de gemeente te zijn. Hooge boomen moeten tusschen kerkhof en gemeente, zooveel mogelijk, de schadelijke uitdampingen tegenhouden, die de noorden- of oostenwind er heen mogt drijven. De ligging moet zijn hoog en zacht hellend,

zoodat regen- en sneeuwwater gemakkelijk kunnen afloopen. Eene begraafplaats, die niet te veel tusschen geboomte ingesloten ligt, is des te beter aan alle winden blootgesteld, wat voor die plaats zelve het doelmatigst is.„

Aan al deze wetenschappelijke eischen voldoet de onderwerpelijke begraafplaats. Wij hebben hier de wetenschap dus niet tegen, maar wel met ons; het dacht ons goed, daar men elders de wetenschap als een wapen tegen ons tracht te bezigen, hierop uwe aandacht, Mijne Heeren, te vestigen.

Vervolgens het oxyderend vermogen der begraafplaats. In de voorhanden stukken is er reeds op gewezen, van hoe weinig waarde dit motief is; doch omdat het meermalen schijnt gebezigd te worden, is het niet overbodig bepaald de aandacht te vestigen op hetgeen daartegen onzerzijds in de stukken is aangevoerd.

Eindelijk de laatste grond van het bevel tot sluiting: „dat deze begraafplaats schadelijk voor de gezondheid moet worden geacht.„

Na gehandeld te hebben over het gevaar voor de volksgezondheid, dat de ontbinding der lijken onder verschillende omstandigheden medebrengt, zegt straks genoemd werk van Prof. Ali Cohen: „Bij gewone graven dreigt geen gevaar, daar de gassen de dikke aardlaag niet kunnen doordringen, zonder ontleed te worden.„ Ziedaar een oordeel der wetenschap.

Dr. Westerhoff hooren wij in de Tweede Kamer, bij de beraadslagingen over de wet op de begraafplaatsen, betoogen: „De wetenschap heeft het betrekkelijk deze materie (de schadelijkheid der uitwasemingen en de ontwikkelde gassoorten voor de volksgezondheid) nog niet ver gebragt, en wij verkeeren in dit opzigt geheel in het onzekere. Alléén de practijk en de ondervinding moeten ons hier leeren; deze alleen kunnen wij hier tot rigtsnoer nemen en geene fijn gesponnen theoriën, die in het studeervertrek ontworpen worden en allen redelijken grond missen.„

De heer Westerhoff vervolgt na eene aanhaling uit een geschrift van den geleerde Dr. Pappenheim: „In onze schatting evenwel beteekent een mindere of meerdere afstand der begraafplaatsen buiten bewoonde gedeelten eener gemeente weinig, en wij vreezen uit de nabijheid geene nadeelige gevolgen voor de gezondheid, indien de lijken maar diep genoeg begraven worden en het getal der begraven wordenden maar niet al te groot is. In alle oude dorpen ten platten lande, althans in Friesland en Groningen, vindt men de begraafplaatsen om de kerk, midden in de kom der gemeente, en in de onmiddellijke nabijheid der woningen. Op die begraafplaatsen heeft men de lijken der afgestorvenen, zoo niet vroeger, dan althans van af den tijd van Karel den Groote tot aan onzen tijd toe begraven; en nimmer heb ik in de nabijheid van die kerkhoven meer of andere ziekten waargenomen dan elders op daarvan verwijderde plaatsen. Anderen deelen in dit gevoelen en gelooven, dat men de schadelijkheid der uitwasemingen van begraafplaatsen voor de gezondheid overdreven heeft.„ Hier volgt weder eene aanhaling uit Pappenheim; en dan luidt het verder: „Men versta mij echter wel, de schadelijke werking der uitwasemingen van begraafplaatsen op de volksgezondheid wil ik niet geheel wegcijferen; alléén op begraafplaatsen ten platten lande, alwaar jaarlijks slechts een betrekkelijk gering getal en dan op behoorlijke diepte begraven worden, heb ik hier het oog.„

Hetgeen de heer Inspecteur volgens zijn rapport als onwedersprekelijk bewezen in de wetenschap schijnt te achten, wordt door de wetenschap zelve bij monde van geleerde mannen en door de ondervinding tevens weêrsproken, zoo als uit het aangehaalde blijkt.

Hierin kan dus de grond van het veroordeelend vonnis voor onze begraafplaats niet zijn gelegen.

Maar dan de statistiek? De heer Inspecteur zegt: dat twee der overledenen stierven aan diarrhaea, maar een der kinderen, daarmede bedoeld, was woonachtig in Zuidholland, en verbleef enkele weken bij zijne bloedverwanten, zoodat deszelfs overlijden

niet aan den invloed der begraafplaats is toe te schrijven. Vroeger hebben wij, zoo wij meenen, daaraan reeds krachtige bewijsgronden ontleend, en aangetoond, dat de cijfers, daaruit genomen, krachtig pleiten tegen de stelling: dat onze begraafplaats schadelijk is voor de gezondheid.

Evenwel naderhand zijn ons nog eenige cijfers bekend geworden, waarop wij uwe welwillende aandacht, Mijne Heeren, meenen te mogen vestigen. Het aan Zijne Majesteit aangeboden verslag van de bevindingen en handelingen van het Geneeskundig Staatstoezigt in 1870 vermeldt, dat in dat jaar, over geheel Nederland genomen, zijn overleden 1 op 36^{49} inwoners; mitsdien is in onze gemeente de verhouding nog gunstiger, want de heer Inspecteur berekent daarvoor 1 op 37^{03} inwoners. Volgens dat verslag was, naar de provinciën, die verhouding: Zuidholland 1 op 30^{31}, Utrecht 1 op 31^{31}, Zeeland 1 op 34^{91}, Noordholland 1 op 36^{68}, Noordbrabant 1 op 36^{70}. Boven al deze provinciën was in onze gemeente dus de verhouding veel gunstiger. Hierbij moet men er vooral ook op letten, dat de geaardheid van den bodem in de streek onzer woonplaats niet ten gunste werkt op de gezondheid, als staande daarin verre achter, onder anderen, bij het grootste deel van Noordbrabant.

Bij dit alles moeten wij echter opmerken, dat al deze cijfers eigenlijk onjuist zijn; want onder de overledenen worden gerekend de levenloos geborenen, en deze in verhouding gebragt tot het getal inwoners, ofschoon de levenloozen nimmer tot de bevolking, zoo als die geteld wordt, hebben behoord. Welke belangrijke wijziging de cijfers, bij eene zuiverder berekening, ondergaan, blijkt uit de opmerking, dat te Fijnaart en Heyningen niet stierven, zoo als de heer Inspecteur zegt, 1 op 37^{03} inwoners, maar, de levenloos geborenen buiten aanmerking latende, 1 op 43^{07} in 1870, of gemiddeld over de laatste tien jaren 1 op 43^{64}, waaronder twee jaren, waarin de pokken en mazelen zeer heerschten en dus buitengewoon waren, anders vindt men 1 op 47^{50}. Vergelijkt men daartegen de statistiek, voorkomende in den sterfte-atlas van Nederland over 1841—1860, ook zonder de levenloos aangegevenen, dan stierven in Zeeland en Zuidholland 1 op 32^{26} inwoners, Noordholland 1 op 33^{33}, Utrecht 1 op 37^{04}, Overijssel 1 op 41^{66}, Friesland, Groningen en Drenthe 1 op 43^{48}, Noordbrabant, Gelderland en Limburg 1 op 45^{45}. De statistiek bewijst dus niets ten nadeele dezer gemeente; veel minder kan zij bewijzen de schadelijkheid voor de gezondheid van onze begraafplaats.

Waarom wij nu al het mogelijke aanwenden tot behoud onzer begraafplaats? Niet om de belangrijke voordeelen, die zij afwerpt door de kerkelijke fondsen, want die voordeelen zijn zeer gering, maar eensdeels de gehechtheid van vele inwoners aan de gewijde rustplaats hunner dooden, waar zij ook gaarne zouden rusten; anderdeels de groote lasten, die der burgerlijke gemeente, van welke zij ook een deel uitmaken, nutteloos zouden worden opgelegd, bij de bestaande zware lasten, die ook niet allen even regtmatig zijn, welke haar drukken, maar vooral het in de wet gegrond regt, drongen het Kerkbestuur tot de aangewende pogingen; en hetzelve vertrouwt daarin bij u, Mijne Heeren, medewerking, ondersteuning te zullen vinden. Immers voor wie ook, voor u, Mijne Heeren, behoeft het geen nader betoog, dat het stelsel der wet ten opzigte van bestaande begraafplaatsen geheel het tegenovergestelde is van hetgeen het ontwerp dier wet wilde, toen het bij de Staten-Generaal inkwam, en evenmin dat er een streven merkbaar is om langs een anderen weg te bereiken, wat gezegd ontwerp van wet wilde.

En daartegen meenen wij onze regten te moeten handhaven; het „je maintiendrai” van het Nederlandsch wapen ligt in het hart van den Nederlander.

Baat het wel niet altijd, wanneer men zijne regten tracht te handhaven, gelijk de treurige ervaring op andere punten van wetgevend gebied velen doet ondervinden, al geldt het ook nog zoo dierbare en gewigtige regten, hier, in de onder-

werpelijke zaak, vertrouwen wij steun bij u, Mijne Heeren, te zullen ondervinden, daarop rekenen wij.

Op de nader door den Voorzitter gedane vragen, wordt nog door de belanghebbenden hoofdzakelijk te kennen gegeven: dat de gracht door de daarom heen wonenden wel gebruikt wordt, doch niet voor drinkwater; dat het alleen gebruikt wordt om er in te spoelen of de straat te reinigen; dat de grond der begraafplaats hoog genoeg ligt om niet door het water onder te loopen, en er overigens nog verschillende gedeelten der begraafplaats zijn, waarin niet begraven is.

De Voorzitter: Indien de heeren geene verdere inlichtingen verlangen, is deze zaak daarmede afgehandeld.

En vermits er verder voor heden geene zaken aan de orde zijn, sluit ik de vergadering.

Vijfde vergadering.

Vergadering van Woensdag, 13 *Maart* 1872.

(Geopend ten 11 ure.)

Voorzitter, de Minister van Staat Mr. Æ. Baron Mackay van Ophemert en Zennewijnen.

Tegenwoordig de *leden:*

Jhr. Mr. W. A. C. de Jonge,
Mr. G. de Vries,
Mr. K. A. Meeussen,
Mr. C. H. B. Boot.

Referendaris, Mr. L. P. Op den Hooff.

De Voorzitter: Ik open deze vergadering van den Raad van State, Afdeeling voor de geschillen van bestuur.

I. Bij deze Afdeeling zijn ingekomen de volgende Koninklijke besluiten, als:

1°. van den 16 Februarij ll., n°. 19, houdende beschikking op *het beroep van de polderbesturen van Driel, Rossum en Hurwenen van een besluit van Gedeputeerde Staten van Gelderland, houdende afwijzing hunner reclames tegen het besluit van het gecombineerd Collegie van het polderdistrict Bommelerwaard boven den Meidijk betreffende de oprigting van een tweede stoomgemaal voor de Maas-afdeeling* (zie het verslag over deze zaak in het *Elfde Deel*, blz. 414—417).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

Wij WILLEM III, bij de gratie Gods, Koning der Nederlanden, Prins van Oranje-Nassau, Groot-Hertog van Luxemburg, enz., enz., enz.

Beschikkende op het verzoek van de polderbesturen van Driel, Rossum en Hurwenen, in beroep komende tegen eene beschikking van Gedeputeerde Staten van Gelderland van den 17 Mei 1871, n°. 36;
Den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) gehoord, advies van den 10 Januarij 1872, n°. 80;
Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van den 12 Februarij 1872, n°. 254, 3de Afdeeling;

Overwegende:

dat door het gecombineerd Collegie van het polderdistrict Bommelerwaard boven den Meidijk, in zijne vergadering van 13 December 1870, is besloten eene groote machine van 50 paardenkracht tot verbetering der water-ontlasting van de Maas-afdeeling van dat district daar te stellen;

dat de adressanten zich over dat besluit bij Gedeputeerde Staten van Gelderland hebben beklaagd en dat Collegie hebben verzocht het te willen vernietigen of althans te schorsen, op grond, dat het stoomgemaal alleen strekt ten behoeve van de polders Nederhemert c. a., en dat de kosten daarvan derhalve moeten worden gedragen door die polders en niet door al de polders der Maas-afdeeling, zoo als door het gecombineerd Collegie is besloten; dat Gedeputeerde Staten, oordeelende, dat het aangevallen besluit niet valt in eene der termen, die, volgens art. 6 van het rivier-polderreglement, aanleiding kunnen geven tot schorsing of vernietiging, aan de adressanten, bij hunne beschikking bovengenoemd, hebben te kennen gegeven, dat er geene termen zijn om aan hun verzoek te voldoen;

dat thans de adressanten, naar aanleiding van art. 12 van hetzelfde reglement, van Ons verzoeken, dat die beschikking van Gedeputeerde Staten door Ons moge worden vernietigd, het besluit van het gecombineerd Collegie voormeld door Ons moge worden geschorst en tevens aan Gedeputeerde Staten van Gelderland moge worden opgedragen dat besluit ter vernietiging voor te dragen aan de Provinciale Staten;

dat echter, hoezeer dat art. 12 in algemeene termen aan de belanghebbenden, die niet berusten in de beslissingen en besluiten der Gedeputeerde Staten of der Provinciale Staten, krachtens artt. 5, 6, 9 en 11 genomen, hooger beroep op Ons toelaat, het verzoek, door adressanten thans gedaan, niet vatbaar is om te worden toegestaan;

dat toch een bevel aan Gedeputeerde Staten om ter vernietiging aan de Staten voor te dragen een besluit, dat naar hun oordeel niet valt in de termen van art. 6, uit den aard der zaak niet kan worden gegeven;

dat ook het rivierpolder-reglement geen grond geeft om Gedeputeerde Staten tot zulk eene voordragt in strijd met hunne overtuiging te verpligten;

dat schorsing in het genoemd reglement voorkomt als een middel voor Gedeputeerde Staten om dadelijk de werking te stuiten van een besluit, hetwelk zij strijdig achten met de wetten, algemeene maatregelen van inwendig bestuur, provinciale reglementen of verordeningen, of nadeelig voor den algemeenen waterstaat, of voor den bijzonderen van districten, dorpspolders of polders; maar dat het niet in de bedoeling van het reglement ligt, dat door Ons de schorsing van het besluit van eenig Polderbestuur zou kunnen worden uitgesproken;

dat toch het reglement wel in art. 8 bepaalt, dat Gedeputeerde Staten, wanneer zij een besluit hebben geschorst, dit in de eerstvolgende vergadering van de Provinciale Staten ter vernietiging moeten voordragen, maar dat het reglement niet bepaalt, hoe, na eene schorsing, door Ons uitgesproken, de zaak tot eene beslissing zou moeten worden gebragt;

dat daarenboven van het besluit omtrent eene gevraagde vernietiging, door de Provinciale Staten genomen, bij Ons in beroep kan worden gekomen; dat Wij dus eerst na de beslissing der Staten geroepen worden om de aangevoerde gronden ter vernietiging te onderzoeken en daaromtrent uitspraak te doen; dat daarmede niet te rijmen zou zijn, dat nog vóór de beslissing der Staten van Ons een oordeel omtrent de gronden, waarop de vernietiging verlangd wordt, zou kunnen worden gevraagd, of wel door Ons eene schorsing zou kunnen worden uitgesproken, die alleen op het oordeel, zij het ook een voorloopig oordeel, dat er grond ter vernietiging aanwezig is, kan zijn gegrond;

Gezien artt. 6 en 12 van het reglement op het beheer der rivierpolders in de provincie Gelderland, goedgekeurd bij Ons besluit van 3 September 1856, n°. 111;

Hebben goedgevonden en verstaan:

te verklaren, dat het door adressanten gedaan verzoek niet vatbaar is voor inwilliging.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur).

's Gravenhage, den 16 Februarij 1872.

(*get.*) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

(*get.*) THORBECKE.

Accordeert met deszelfs origineel.

De Directeur van het Kabinet des Konings,

VAN HEECKEREN VAN KELL.

2°. van den 16 Februarij ll., n°. 20, houdende beschikking op *het beroep van het Polderbestuur van Hedel van een besluit van Gedeputeerde Staten van Gelderland, houdende afwijzing zijner reclame tegen het besluit van het gecombineerd Collegie van het polderdistrict Bommelerwaard boven den Meidijk betreffende de oprigting van een tweede stoomgemaal voor de Maas-afdeeling* (zie het verslag over deze zaak in het *Elfde Deel*, blz. 417, 418).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het verzoek van het Polderbestuur van Hedel, in beroep komende tegen eene beschikking van Gedeputeerde Staten van Gelderland van 23 Mei 1871, n°. 71;

Den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) gehoord, advies van den 10 Januarij 1872, n°. 79:

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van den 12 Februarij 1872, n°. 255, 3de Afdeeling;

Overwegende:

dat door het gecombineerd Collegie van het polderdistrict Bommelerwaard boven den Meidijk in zijne vergadering van 13 December 1870 is besloten, eene groote machine van 50 paardenkracht, tot verbetering der water-ontlasting van de Maas-afdeeling van dat district, daar te stellen;

dat vele geërfden van den polder Hedel zich over dat besluit bij Gedeputeerde Staten van Gelderland hebben beklaagd en dat Collegie hebben verzocht het te willen vernietigen, op grond, dat het stoomgemaal alleen strekt ten behoeve van de polders Nederhemert c. a., en dat de kosten daarvan derhalve moeten worden ge-

dragen door die polders en niet door al de polders der Maas-afdeeling, zoo als door het gecombineerd Collegie is besloten;

dat Gedeputeerde Staten, oordeelende, dat het aangevallen besluit niet valt in eene der termen, die volgens art. 6 van het rivierpolder-reglement aanleiding kunnen geven tot schorsing of vernietiging, bij hun besluit van 23 Mei 1871, en onder toezending van een afschrift van hun besluit van 17 Mei te voren, nº. 36, waarbij dergelijk verzoek van de polderbesturen van Driel, Rossum en Hurwenen is afgewezen, — aan de adressanten hebben te kennen gegeven, dat er geene termen bestaan om op de laatstgenoemde beschikking terug te komen;

dat thans de adressant van Ons verzoekt om, door vernietiging van bedoeld besluit van Gedeputeerde Staten, te vernietigen het besluit van het gecombineerd Collegie van het polderdistrict Bommelerwaard boven den Meidijk van 13 December 1870;

dat, volgens de bepalingen van het reglement op het beheer der rivierpolders in Gelderland, alle besluiten van polderbesturen, welke in strijd zijn met wetten, algemeene maatregelen van inwendig bestuur van den Staat of provinciale reglementen en verordeningen, of welke kunnen strekken ten nadeele van den algemeenen waterstaat of den bijzonderen van districten, dorpspolders of polders, door de Provinciale Staten kunnen worden vernietigd, en van deze beschikkingen der Provinciale Staten bij Ons kan worden gekomen in beroep;

dat alzoo bij Ons geen ander beroep, in zake de vernietiging der besluiten van polderbesturen, kan worden ingesteld dan tegen beschikkingen, door de Provinciale Staten hieromtrent genomen;

dat echter de Provinciale Staten van Gelderland geene beschikking omtrent de al of niet vernietiging van het bestreden besluit van het gecombineerd Collegie van het polderdistrict Bommelerwaard boven den Meidijk hebben genomen;

dat het aangevallen besluit van Gedeputeerde Staten niet anders kan worden opgevat dan als eene verklaring van dit Collegie, dat het geene termen vond om die vernietiging aan de Provinciale Staten voor te stellen, maar dat het de plaats eener beschikking van deze Staten omtrent de vernietiging niet kan vervangen;

Gezien artt. 6 en 12 van het reglement op het beheer der rivierpolders in de provincie Gelderland, goedgekeurd bij Ons besluit van 3 September 1856, nº. 111;

Hebben goedgevonden en verstaan:

den adressant niet-ontvankelijk te verklaren in zijn bij Ons ingesteld beroep.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur).

'sGravenhage, den 16 Februarij 1872.

(*get.*) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

(*get.*) THORBECKE.

Accordeert met deszelfs origineel.

De Directeur van het Kabinet des Konings,

VAN HEECKEREN VAN KELL.

3º. van den 5 dezer, nº. 15, houdende beschikking op *het beroep van den Raad der gemeente IJzendijke van een besluit van Gedeputeerde Staten van Zeeland, waarbij de goedkeuring is onthouden aan het raadsbesluit betrekkelijk het bedrag der jaarwedde*

van den Hoofd-Onderwijzer aan de openbare lagere school in gemelde gemeente (zie het verslag over deze zaak op blz. 47—49).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het bij Ons ingesteld beroep van den Raad der gemeente IJzendijke tegen een besluit van Gedeputeerde Staten van Zeeland van 25 Augustus 1871, n°. 23, waarbij goedkeuring is onthouden aan 's Raads besluit betreffende de regeling der jaarwedde van den Hoofd-Onderwijzer aan de openbare school in die gemeente;

Den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) gehoord, advies van 21 Februarij 1872, n°. 2;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van den 29 Februarij 1872, n°. 189, 5de Afdeeling;

Overwegende:

dat, nadat Gedeputeerde Staten hunne goedkeuring aan het besluit van den Gemeenteraad van IJzendijke van 6 Julij 1871, waarbij de jaarwedde van den Hoofd-Onderwijzer aan de openbare gemeenteschool aldaar was vastgesteld op *f* 900, met vrije woning en tuin, wegens het onvoldoende bedrag dier jaarwedde hadden onthouden, — bij besluit van genoemden Gemeenteraad van 14 Augustus daaraanvolgende die jaarwedde is bepaald op *f* 800, met uitzigt op eene jaarlijksche gratificatie van hoogstens *f* 250, telken jare door den Raad vast te stellen; en dat ook aan dit besluit door Gedeputeerde Staten, blijkens hunne resolutie van 25 Augustus 1871, n°. 23, goedkeuring is geweigerd;

dat de bepalingen van laatstgenoemd raadsbesluit niet kunnen geacht worden te voldoen aan het voorschrift van art. 19 der wet van 13 Augustus 1857 (*Staatsblad* n°. 103), volgens hetwelk de jaarwedde, aan de hoofd- en hulp-onderwijzers toe te leggen, en de toelagen voor de kweekelingen door den Gemeenteraad, onder goedkeuring van Gedeputeerde Staten, moeten worden bepaald;

dat dit wettelijk voorschrift medebrengt, dat de jaarwedden en toelagen, met inachtneming van het bij de laatste zinsnede van het aangehaalde artikel gestelde minimum, op een vast, en niet op een van het goedvinden van den Gemeenteraad geheel afhankelijk bedrag moeten worden vastgesteld;

dat het bij raadsbesluit van 14 Augustus geopende uitzigt tot het verleenen eener jaarlijksche gratificatie van *f* 250 met vorenstaande beginselen van art. 19 voormeld niet is te rijmen;

dat ook, door het toekennen van eene jaarwedde van slechts *f* 800, zonder gratificatie, de bezoldiging van den Hoofd-Onderwijzer eene belangrijke vermindering zoude ondergaan, waartoe het betrekkelijk weinig afgenomen cijfer der leerlingen op de openbare gemeenteschool geen genoegzamen grond oplevert;

dat derhalve Gedeputeerde Staten teregt geweigerd hebben het besluit van den Gemeenteraad van 14 Augustus goed te keuren;

Gezien art. 19 der wet van 13 Augustus 1857 (*Staatsblad* n°. 103);

Hebben goedgevonden en verstaan:

met handhaving van het besluit van Gedeputeerde Staten van Zeeland van 25 Augustus 1871, n°. 23, het door den Gemeenteraad van IJzendijke daartegen ingesteld beroep te verklaren ongegrond.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur).

Het Loo, den 5 Maart 1872.

(*get.*) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

(*get.*) THORBECKE.

Accordeert met deszelfs origineel.

De Directeur van het Kabinet des Konings,

VAN HEECKEREN VAN KELL.

De VOORZITTER: Thans is aan de orde:

II. *het beroep van het Kerkbestuur der Hervormde gemeente te Willemstad van een besluit van Gedeputeerde Staten van Noordbrabant, waarbij is bepaald, dat de bijzondere begraafplaats voor die gemeente behoort te worden gesloten, te rekenen van* 1 *November* 1872.

In die zaak is rapporteur de Staatsraad DE VRIES. Ik verzoek dien heer het verslag daarover wel te willen uitbrengen.

Staatsraad DE VRIES: Mijne Heeren! Onder dagteekening van 27 November 1871 namen Gedeputeerde Staten van Noordbrabant eene resolutie, houdende bevel tot sluiting met 1 November 1872 van de begraafplaats voor de Hervormde gemeente te Willemstad, gelegen op minder dan 35 meters afstand van de bebouwde kom der gemeente Willemstad, als schadelijk voor de volksgezondheid. Zij grondden dat besluit op de overweging, dat, volgens berigten van den Inspecteur van het Geneeskundig Staatstoezigt voor de provinciën Noordbrabant en Limburg dd. 30 September ll. en van het Gemeentebestuur van Willemstad dd. 17 November ll., deze begraafplaats is gelegen midden in de bebouwde kom der gemeente, omringd door aan elkander gebouwde woningen, en dat, als sedert onheugelijke tijden in gebruik, de met ontbindingsproducten verzadigde bodem het vermogen verloren heeft om de lijken door krachtige oxydatie in onschadelijke elementen te veranderen; dat bovendien in de onmiddellijke nabijheid der begraafplaats zich eene breede gracht bevindt, waarin linnengoed wordt gespoeld, groenten gewasschen en waaruit het water, bij schaarschheid van drinkwater, welligt door sommige bewoners als drinkwater gebruikt wordt.

Van dit besluit van Gedeputeerde Staten is het Kerkbestuur der Hervormde gemeente te Willemstad, onder dagteekening van 13 December 1871, bij Zijne Majesteit in beroep gekomen. In zijn adres aan den Koning herinnert het Kerkbestuur, dat Gedeputeerde Staten tot motivering van hun besluit aangeven: *a.* dat de begraafplaats is gelegen in de kom der gemeente, omringd door aan elkander gebouwde woningen; *b.* dat zij, sedert onheugelijke tijden gebruikt, het vermogen heeft verloren om de lijken door krachtige oxydatie in onschadelijke elementen te veranderen, daar de bodem met ontbindingsproducten zou zijn verzadigd; *c.* dat in hare onmiddellijke nabijheid zich eene breede gracht bevindt, waarin linnengoed wordt gespoeld en groenten gewasschen, en waaruit het water, bij schaarschheid van drinkwater, welligt

door sommige bewoners als drinkwater wordt gebezigd, en *d.* dat de begraafplaats schadelijk voor de volksgezondheid moet worden geacht. Adressanten achten die motieven niet genoegzaam voldoende om het besluit tot sluiting te wettigen, en wel op de volgende gronden: *a.* dat de begraafplaats niet *geheel* omringd is door gebouwen, die tot woning dienen, daar bij die gebouwen ook schuren en stallingen behooren, terwijl ook vele opene vakken zich dáár bevinden, waar straten op uitloopen, zoodat er steeds eene meer dan overvloedige ventilatie, ook gevoed door de frissche zeewinden, die hier steeds waaijen, op die vlakte plaats heeft; *b.* dat de begraafplaats wel sedert vele jaren is gebruikt (althans gedeeltelijk), doch dat zij ook van een zoo buitengewonen omvang en grootte is, dat er nog onderscheidene gedeelten zijn, waar nog nooit een lijk begraven is; dat daarenboven in 1835 die begraafplaats over de geheele oppervlakte aanmerkelijk (1 à 1½ meter) is opgehoogd, op welk tijdstip door afbraak van gebouwen, die op een gedeelte stonden, en de in-gebruik-neming van dien grond met den tuin, daartoe behoorende, een nieuw stuk is in gebruik genomen, dat zeker van jeugdige dagteekening kan gerekend worden te zijn; dat de bewering, als zoude de grond „door lang gebruik het vermogen hebben verloren door krachtige oxydatie de lijken in onschadelijke elementen te veranderen, daar de bodem met ontbindingsproducten verzadigd zou zijn”, — eene door niets gestaafde individuële meening is van den Inspecteur, die zich daarvan nooit heeft overtuigd, daar eene oppervlakkige beschouwing van het terrein alléén niet tot zulk eene geleerde en chemische opvatting kan leiden; dat dan ook de ondervinding juist het tegendeel zou leeren, omdat, gelijk adressanten reeds zeiden, de oppervlakte zoo groot is, dat, volgens de tegenwoordige wet, eene viermaal kleinere oppervlakte zou volstaan, en, wanneer twee of drie lijken op elkander werden begraven, hetgeen de hoogte van het terrein allezins zou toelaten en hetgeen de wet ook toelaat, de oppervlakte wel acht- en twaalfmaal kleiner zou kunnen zijn, en toch aan de behoefte beantwoorden; *c.* dat de breede gracht, die door den Inspecteur in het nadeel van de begraafplaats wordt aangevoerd, bij ieder onpartijdig beoordeelaar tot eene tegenovergestelde meening moet leiden. Immers — zeggen adressanten — daardoor is de afscheiding van het begrafenisterrein met het bebouwde gedeelte zooveel te grooter, terwijl daarbij nog kan aangevoerd worden, dat het water uit die gracht dagelijks of om den anderen dag wordt ververscht, zijnde die gracht door sluizen in verband met het Hollandsch diep, waardoor de stad gedurig van versch water wordt voorzien; zoodat, wanneer er al schadelijke stoffen in dat water konden komen, deze dan toch dagelijks zouden worden weggevoerd. Dat linnengoed in dat water gespoeld wordt — aldus vervolgen adressanten — is niet te ontkennen; doch dat geschiedt niet anders, dan wanneer het water weêr versch is ingezet, als wanneer dan ook wel het ruwste vuil van groenten daarin kan worden afgewasschen. Doch dat dat water ooit zou gedronken worden, zelfs bij schaarschte van drinkwater, daarin vergist zich de Inspecteur, dewijl ieder weet, dat het water in het Hollandsch Diep, bij Willemstad, en waardoor de gracht wordt gevuld, steeds brak is en voor drinken ongeschikt. Verder geven adressanten te kennen: *d.* dat de schadelijkheid dier begraafplaats zelfs in de opinie van den Inspecteur slechts schijnbaar bestaat en als eene bloote gissing kan opgevat worden, ook blijkens de woorden: „moet worden geacht”. Wanneer zijne opinie daaromtrent op onwrikbare gronden was gevestigd, had hij moeten zeggen, dat die begraafplaats schadelijk *is*; doch uit al het aangevoerde blijkt volgens adressanten genoegzaam, dat die schadelijkheid niet bestaat. Daar art. 46 der wet op de begraafplaatsen wil, dat zij eerst dan gesloten worden, als zij schadelijk *zijn*, zoo moet die schadelijkheid zijn bewezen, eer die sluiting kan worden bevolen. Het bewijs is niet geleverd. Er bestaan slechts gissingen en conjectures; ergo zou, volgens den geest der wet, geen sluiting *ex tripode* mogen uitgesproken worden. Immers het beginsel der wet

is, volgens de beraadslagingen (getuige het aangenomen amendement), behoud der bestaande begraafplaatsen; en opheffing is alleen voorgeschreven, als zij schadelijk zijn. De beslissingen, op advies van den Raad van State tot heden in dergelijke quaestiën gegeven, pleiten voor dit systeem, hetwelk adressanten dus niet verder behoeven te ontleden. Ten slotte doen zij nog het volgende opmerken. Naar hunne meening is er op weinige plaatsen, die hun bekend zijn, eene ruimere en beter afgesloten begraafplaats dan deze. Het éénige bezwaar is dan ook maar, dat er gebouwen digter dan 35 meters bij staan; doch dan kunnen adressanten ook doen gelden, dat de bedoelde gracht ruim 7 meters breed is, en dat de huizen, die het digtst bij de gracht staan, daarvan nog ruim 9 meters zijn verwijderd, terwijl nog een strook gronds van 1½ meter gelegen is buiten de heg, door welke de begraafplaats wordt omringd, zoodat ruim 17½ meter de digtste afstand is van een der buiten de begraafplaats staande gebouwen. Ook de bedoelde gracht wordt goed onderhouden. Ten vorigen jare is zij nog aanzienlijk uitgediept; en al de daaruit voortgekomen modder is publiek verkocht en meerendeels naar de buitengemeente vervoerd en op de weilanden als mestspecie gebragt. Volgens het kadaster heeft de begraafplaats eene uitgestrektheid van 65 aren, 26 centiaren, terwijl in de laatste tien jaren gemiddeld 57 lijken (waarvan 40 onder den leeftijd van twaalf maanden) zijn begraven. De hoogte van de begraafplaats is 1.35 meter boven den gewonen waterstand der gracht, terwijl elk lijk 1.35 meter diep wordt begraven en de bodem nog 1.35 meter onder den waterspiegel is. Eindelijk — zeggen adressanten — wanneer al, des neen, de begraafplaats schadelijk voor de volksgezondheid ware, dan zoude zich nog eene moeijelijkheid voordoen, waarop Gedeputeerde Staten niet schijnen gedacht te hebben, namelijk deze: Daar deze plaats eene vesting is, zoo valt al het land buiten de vesting, tot op 1000 meters, in den verboden kring, waar, zonder Zijner Majesteits toestemming, volgens art. 28 der wet van 21 December 1853 (*Staatsblad* n°. 128), geene verhooging van gronden, zelfs geen graven van slooten wordt toegestaan. In den regel wordt zulk eene aanvrage (zoo als adressanten meenen ook te Geertruidenberg) geweigerd; en dus zou niet anders dan buiten dien kring eene begraafplaats kunnen worden daargesteld; terwijl bovendien, bij onverhoopt beleg, al de landerijen buiten deze vesting, welke niet in de zoogenaamde legerplaats vallen, aan inundatie zouden zijn blootgesteld. — Al deze gronden geven aan het Kerkbestuur aanleiding om met allen eerbied, doch ook al den ernst en aandrang, die de zaak vereischt, Zijne Majesteit dringend te verzoeken om het besluit van Gedeputeerde Staten te willen vernietigen.

De Inspecteur voor het Geneeskundig Staatstoezigt voor de provinciën Noordbrabant en Limburg, door Gedeputeerde Staten nader gehoord, heeft, onder dagteekening van 16 Januarij ll., deswege zijn ambtsberigt uitgebragt. Op de gronden, die adressanten aanhalen ter bestrijding der motieven, sub *a*, *b*, *c* en *d* aangegeven, doet de Inspecteur het volgende opmerken: *a*. de begraafplaats is niet *geheel* omringd door gebouwen enz. Is het in het belang der ventilatie, gevoed door de frissche zeewinden, zoo als adressanten zeggen, dat tusschen de woningen ook schuren en stallen worden gevonden, die de afsluiting bevorderlijk zijn? en kunnen die schuren en stallingen, voor een gedeelte of in haar geheel, naar goedvinden, niet worden ingerigt tot woonhuizen? En welk nut is er aan verbonden, dat op de begraafplaats straten uitloopen? De Inspecteur zou beweren geen voor-, maar nadeel, daar op hunne beurt de huizen in die straten zullen deelen in de schadelijkheid voor de gezondheid, veroorzaakt door eene begraafplaats, gelegen in de bebouwde kom der gemeente. — *b*. de grootte en omvang enz. De Inspecteur weet niet, dat op de grootte der begraafplaats eenige aanmerking is gemaakt. Was de uitgestrektheid niet volgens de wet, dan was zulks alleen voldoende om de sluiting voor te stellen, ware het ook, dat de begraafplaats was gelegen meer dan 100 meters buiten elke

bebouwde kom eener gemeente. Voorts zegt de Inspecteur op de meening der adressanten, dat zijne bewering ten aanzien der hoedanigheid van de begraafplaats zou zijn eene door niets gestaafde individuële meening, — het volgende: Voor deze op geen schijn van wetenschap gegronde uitspraak pleit geen enkel argument. Eene eenvoudige inzage toch van het artikel „de l'abandon des cimetières" van TARDIEU (*Dictionnaire d'hygiène publique et de salubrité*), editie van 1862, pag. 517 en volgende, en het opstel van J. A. KOOL, over het begraven (*Schat der gezondheid*, 1860, bladz. 331), om van geene andere schrijvers te spreken, zal overtuigend doen zien, dat, zoo als adressanten beweren, „de door niets gestaafde individuële meening van den Inspecteur" aan de beste schrijvers, sommiteiten op het gebied der hygiène, is ontleend. Verder geeft hij sub *c* op de aanmerking der adressanten, „dat de breede gracht, die door den Inspecteur in het nadeel der begraafplaats wordt aangevoerd, bij ieder onpartijdig beoordeelaar tot eene tegenovergestelde meening moet leiden", het volgende te kennen: Hij heeft reden om te betwijfelen, of liever, hij weet bij ondervinding, telkens als hij de gemeente bezocht, dat het water uit bedoelde gracht dagelijks of om den anderen dag niet wordt ververscht. Immers nog bij zijn laatste bezoek maakte hij den Burgemeester opmerkzaam op het modderige en met zoogenaamde paddenhuid overdekt water, waaruit gedurig gasbellen opstegen, producten van in ontbinding verkeerende organische stoffen, welke bij eene dagelijksche of anderdaagsche verversching onmogelijk in zulke mate konden opstijgen. En hiermede strookt de getuigenis van adressanten, dat „de modder uit die gracht publiek is verkocht en meerendeels naar de buitengemeenten is vervoerd en op weilanden als mestspecie gebragt." Mogt evenwel de waterververschiug dikwerf plaats hebben, dan blijkt uit de hoeveelheid modder en uit de gasbellen, dat die doorspoeling, uit een hygiënisch oogpunt beschouwd, geene de minste waarde heeft. Dat linnengoed en groenten in dat water worden gespoeld, wordt niet ontkend; en, ofschoon door het Kerkbestuur wordt verklaard, dat zulks niet anders geschiedt dan wanneer het water weêr versch is ingezet, eene orde en naauwgezetheid der bewoners, die aan het ongelooflijke grenst, vooral wanneer de gracht maar om den anderen dag wordt doorgespoeld, — laat de Inspecteur gaarne aan Gedeputeerde Staten over te beoordeelen de mate van schadelijkheid, welke voor de gezondheid daaruit kan ontstaan. De verklaring, dat het soms als drinkwater wordt gebruikt, werd hem, in het bijzijn van den Burgemeester, gegeven door een bewoner van een huis kort bij de gracht. En die verklaring is niet zoo verwerpelijk, als men weet, dat in de gemeente Willemstad geen wel-, maar regenwater wordt gedronken, dat niet elk huis een regenbak heeft en aan vele ingezetenen regenwater wordt verstrekt uit een grooten regenbak aan het arsenaal, en dat bij langdurige droogte des zomers, en bij grooter garnizoen, die bron voor de burgerij is gestopt. Is het dan zoo onwaarschijnlijk, dat, bij schaarschheid van regenwater, het water uit bedoelde gracht door sommigen zou worden gebruikt? Eindelijk vraagt de Inspecteur: welke argumenten zijn dan door adressanten aangevoerd om te bewijzen, dat de motieven sub *a*, *b*, *c* en *d* niet genoegzaam voldoende zijn te achten om het besluit tot sluiting te wettigen? Ad *a*. dat de begraafplaats niet *geheel* omringd is; ad *b*. dat door lang gebruik de grond het vermogen verliest enz., eene door niets gestaafde individuële meening is van den Inspecteur? Ad *c*. dat hij een „partijdig beoordeelaar" is; ad *d*. dat de schadelijkheid der begraafplaats zelfs in de opinie van den Inspecteur slechts *schijnbaar* bestaat, en alleen als eene *bloote gissing* kan opgevat worden, omdat door hem zijn gebezigd de woorden „moet worden *geacht*" en niet dat de begraafplaats schadelijk *is*. Degelijke gronden, waardoor wordt bewezen, dat de begraafplaats der Hervormde gemeente, gelegen in den bebouwden kring der gemeente Willemstad, geen den minsten schadelijken invloed op de volksgezondheid uitoefent of uitoefenen

kan, worden niet geleverd, welke gronden, naar het oordeel van den Inspecteur, tot het behoud der begraafplaats onontbeerlijk zijn.

In eene memorie, door appellanten aan deze Afdeeling ingediend, worden de gronden, door den Inspecteur aangevoerd, nader bestreden. Na eene nieuwe ontwikkeling der gewisselde gevoelens, gaan zij aldus voort: „Van meer gewigt is de aanmerking op ons beweren, dat de meening van den heer Inspecteur omtrent de al of niet geschiktheid van den bedoelden grond tot oxydatie der lijken is eene door niets gestaafde individuële meening van Zijn Edele. Wat dit punt betreft, beroept Zijn Edele zich op eenige schrijvers; doch desniettegenstaande moeten wij dat ons beweren staande houden, omdat de bewuste grond *niet* scheikundig is onderzocht, zoodat over de scheikundige eigenschappen geen oordeel kan geveld worden; te minder, omdat de begraafplaats zoo groot is, dat er nog onderscheidene gedeelten zijn, waar nog nooit lijken hebben gelegen, en die grond zal dan toch zeker wel *alle* eigenschappen hebben, die tot oxydatie vereischt worden. Wanneer dus (zoo als de Inspecteur zelf verklaart) „de bestanddeelen van den grond, of de grondsoorten, moeijelijk of naauwelijks lucht en water doorlaten" enz., niet buiten berekening mogen gelaten worden, — dan herhalen wij nog eens, dat de meening van den heer Inspecteur over de al of niet geschiktheid tot oxydatie van den bewusten grond eene door niets gestaafde individuële meening is, omdat de grond niet chemisch, of zelfs niet oppervlakkig is onderzocht. Dat de heer Inspecteur twijfelt, of het water in de gracht, rondom de begraafplaats, dagelijks of om den anderen dag ververscht wordt, daarover verwonderen wij ons. Wanneer over dat punt het Gemeentebestuur ware gehoord, dan had men de bevestiging van dat beweren vernomen. Dat het water modderig was, toen de heer Inspecteur het zag, is zeer wel mogelijk. Immers wanneer het water ververscht wordt, moet het eerst afloopen, eer het versche water weêr binnenkomt, en dan gelijkt het altijd troebelig en modderachtig, terwijl de door Zijn Edele bedoelde gasbellen, bij laag water, in alle slooten dezer gemeente kunnen worden waargenomen, ook in die slooten, die bij de wallen dezer vesting, op aanmerkelijken afstand van de begraafplaats, gelegen zijn. Dat de hoeveelheid modder het bewijs zou leveren, dat de doorspoeling weinig waarde heeft, is eene bewering, die geen deskundige zal ondersteunen. Vooreerst worden in die gracht door de bewoners der digtst bijstaande woningen dikwijls veel stof en vuil gegooid, terwijl, zoowel bij het inzetten als afvoeren van water, slijkdeelen worden vervoerd en ingevoerd, gelijk ook in de haven te zien is, waar, door het afloopen en inloopen van water, de bedding ook steeds langzamerhand verhoogt, zoodat die ook na verloop van eenigen tijd moet uitgediept worden, om op behoorlijke diepte te blijven. De heer Inspecteur kan zich niet voorstellen, dat de bewoners onzer gemeente zoo zindelijk zouden zijn, dat zij de groenten en het linnengoed in de bedoelde gracht zouden spoelen *alleen*, wanneer het water versch is ingezet. Dit is toch in waarheid het geval. Er zullen in Noordbrabant weinig gemeenten gevonden worden, waar de inwoners zoo zindelijk en naauwgezet zijn op helderheid als in deze gemeente, waarvan ieder zich dagelijks kan overtuigen, hetwelk voor hen, die zulks niet gewoon zijn op te merken, aan het ongelooflijke moet grenzen. Dit is zoo waar, dat het ons ongelooflijk voorkomt, dat één bewoner van een huis bij de gracht zou verklaard hebben „dat het water soms als drinkwater wordt gebruikt." Dit is bepaald eene vergissing. Want al ware er gebrek aan water, dan zou zulks nog niet kunnen, daar dit water, zoo als wij reeds hebben opgemerkt, steeds ziltig en brak is. Het is zoo, er wordt hier niets anders gebruikt dan regenwater. Doch de meeste menschen hebben een regenbak aan huis; en bij langdurige droogte mogen de inwoners uit de groote regenbakken van het arsenaal gebruik maken, waarvan alsdan, tegen eene zeer geringe vergoeding van een cent per emmer, door

de inwoners, die gebrek aan regenwater hebben, wordt gebruik gemaakt. — Dat de schadelijkheid der begraafplaats, zelfs in de opinie van den Inspecteur, slechts schijnbaar bestaat, moeten wij volhouden. Er zijn geene proeven genomen. Er wordt alleen dááruit geredeneerd, dat, omdat de begraafplaats oud is, zij niet meer goed kan wezen; en nu zou Zijn Edele willen hebben, dat *wij* bewijzen, dat de begraafplaats geen den minsten schadelijken invloed op de volksgezondheid uitoefent of uitoefenen *kan*. Wij gelooven, dat die bewijslast ten onregte door Zijn Edele op onze schouders wordt gelegd. Wij behoeven, volgens het systeem der wet, niet te bewijzen, dat de begraafplaats onschadelijk is, maar de Inspecteur moet bewijzen, dat die schadelijkheid bestaat. En dat heeft Zijn Edele niet gedaan. Hij heeft, met aanhaling van een paar auteurs (die wij erkennen niet te hebben gelezen) betoogd, dat, onder de opgegevene voorwaarden, de begraafplaats schadelijk moet zijn; maar dat zij schadelijk is voor de volksgezondheid, heeft hij niet bewezen. Wij hebben Zijn Edele's beweren, naar ons inzien, op goede gronden wederlegd, terwijl wij ten slotte nog kunnen wijzen op de ervaring, waardoor het *ons* bekend is, dat hier hoogst zeldzaam epidemische ziekten heerschen; dat de inwoners, die het digtst bij de begraafplaats wonen, kunnen geacht worden het meest gezond te wezen en een vrij goeden ouderdom bereiken.″

Voorts is nog ingekomen een adres van 33 inwoners der gemeente, waaronder een medicinae doctor en een arts, op het behoud der begraafplaats aandringende.

Verdere stukken zijn er niet ingekomen; en ik meen dus hiermede voor verslag te kunnen volstaan.

De Voorzitter: Ik dank den heer rapporteur voor het door hem uitgebragt verslag. Er zijn gemagtigden tegenwoordig. Hebben de gemagtigden ook eenige inlichtingen te geven of te vragen?

De heeren Mr. J. van Wijngaarden en C. D. Knook, als gemagtigden van het Kerkbestuur optredende, geven hoofdzakelijk te kennen, dat door den Inspecteur van het Geneeskundig Staatstoezigt geen enkel feit is aangegeven, waaruit van de schadelijkheid dezer begraafplaats voor de volksgezondheid is gebleken. Zij doen daarbij opmerken, dat, terwijl ten opzigte van 's Heerenberg was opgegeven een ongunstig sterfteregister, in het voorhanden geval altijd bloot geredeneerd is uit een theoretisch beginsel: namelijk dat de begraafplaats is oud en daardoor het vermogen heeft verloren om de lijken door krachtige oxydatie in onschadelijke elementen te veranderen en dus tot ontbinding mede te werken. Wat de breede gracht betreft, waarin linnen zou gespoeld worden en waaruit *welligt*, zoo als men verder veronderstelde, water zou worden gedronken, moeten gemagtigden tegen die beweringen opkomen. Dat water wordt nooit gebruikt; het is brak en ziltig en zelfs voor wasschen niet geschikt, want de zeep lost er niet in op. Maar ook indien er al schadelijke stoffen in waren, gaan deze weêr weg, omdat er dagelijks versch water wordt ingebragt. Maar wat het hoofd-argument aangaat, dat de begraafplaats is oud en het vermogen tot oxydatie missende, wijzen gemagtigden op de redevoeringen van den heer Westerhoff, bij de behandeling der thans bestaande wet op dit stuk. Uit die redevoeringen blijkt o. a., dat men in alle oude dorpen ten platten lande, althans in Friesland en Groningen, begraafplaatsen vindt midden in de gemeenten en bij de kerk, digt bij woningen, en dat dáár van den oudsten tijd, en wel van Karel den Groote af, is begraven. Met het oog daarop is deze begraafplaats betrekkelijk van jonge dagteekening, vooral als men let op het tijdstip van bedijking, waartoe in der tijd octrooi was verleend. Het sterfteregister van Willemstad nu bevat niets ongunstiger dan van andere gemeenten. Overigens wordt, behalve het liggen van begraafplaatsen aan rivieren, ook de hoedanigheid van vesting door den heer Dr. Ali

Colien nadeelig geacht, als wordende daardoor de vrije toevoer van lucht belet; terwijl in de derde plaats de menigvuldige mestvaalten te Willemstad niet weinig de atmospheer bederven, zoodat dit niet aan de begraafplaats is te wijten.

Op de vraag van den *Staatsraad* DE VRIES, van wanneer het octrooi tot bedijking dagteekent, waarvan gesproken is, antwoordt een der gemagtigden, dat in 1564 de uitgifte van den Ruigenhil plaats had, en in 1587 de begraafplaats is aangelegd.

De VOORZITTER: Indien de heeren geene verdere inlichtingen verlangen, gaan wij over tot de volgende zaak. Aan de orde is:

III. *het beroep van P. Franssen, lid van den Gemeenteraad, en gebroeders Meeuwissen, molenaars te Valkenburg, van een besluit van Gedeputeerde Staten van Limburg, waarbij vergunning is verleend tot verlenging eener overwelving op de waterleiding bij de woning van G. Erens, te Valkenburg, tot de rivier de Geul.*

In die zaak is rapporteur de Staatsraad MEEUSSEN. Ik verzoek dien heer het verslag daarover wel te willen uitbrengen.

Staatsraad MEEUSSEN: Mijne Heeren! In de gemeente Valkenburg, provincie Limburg, is een waterloop, die loopt langs de weide van den adressant Franssen, vervolgens, door middel van den duiker, onder door den rijksweg van Maastricht naar Heerlen, en verder tusschen dien weg en het huis en erf van Erens, en eindelijk tusschen den molen van de gebroeders Meeuwissen en gemeld erf, tot in het riviertje de Geulle.

Volgens de overgelegde stukken is in het jaar 1856 van wege de provincie Limburg, op grond van het onderhoudsbestek, de bedoelde duiker vernieuwd en de bodem daarvan lager gelegd. Daardoor werd de afwatering van de bovenliggende landen, waaronder de weide van den adressant Franssen, verbeterd; doch vermits de weduwe Erens zich beklaagde, dat daardoor meer water dan vroeger werd afgevoerd, is bovendien de waterloop beneden den duiker, langs den weg en het erf der weduwe Erens, op kosten der provincie, op 12 meters lengte verdiept, schoongemaakt en overwelfd: alles in overleg met den Ingenieur van den Waterstaat J. L. Schneitter, die, zoo het schijnt, aan de weduwe mondeling zou hebben vergund, die verbetering en overwelving, zoo zij dit verkoos, langs haar geheele erf voort te zetten.

Hare erfgenamen hebben in het jaar 1869, zonder daartoe vergunning van Gedeputeerde Staten gevraagd of verkregen te hebben, die overwelving gemaakt ter lengte van 30 meters, zoodat zij thans over het geheel eene lengte heeft van 42 meters.

De adressant Franssen heeft zich op den 24 December 1869 daarover bij Gedeputeerde Staten beklaagd, aanvoerende, dat, behalve dat daardoor gemeente-eigendom was ingenomen, bovendien belet werd, dat menschen uit de buurt, even als vroeger, water konden gaan halen uit den loop en hunne koeijen daaruit laten drenken; en eindelijk, dat de waterlossing aan de uitmonding ruim een meter was versmald, waardoor schade zou kunnen ontstaan aan des adressants huis, tuin en erf bij hoogen waterstand van het riviertje de Geul.

Gedeputeerde Staten hebben daarop ingewonnen het berigt van het Gemeentebestuur van Valkenburg, dat daarop den 17 Januarij 1870 berigtte, dat het niet bewijsbaar was, dat gemeente-eigendom was ingenomen, en dat de uitmonding bij de Geul grooter ruimte had dan de inmonding van den duiker. Zij hebben almede gehoord den Hoofd-Ingenieur van den Waterstaat, die, onder overlegging eener

schetste ekening van de localiteit, op den 7 April 1870 de hierboven vermelde feiten mededeelde, onder bijvoeging, dat de weg van den waterloop is gescheiden door een muur van mergelblokken, dienende tot steun van den weg; dat de waterlossing door het werk, in 1856 gemaakt, veel is verbeterd en dus ook de toestand van de weide van den adressant, even als van alle andere perceelen, boven den rijksweg gelegen, en dat de verdere overwelving, in 1869 gedaan, daarin geene verandering heeft gebragt; dat dit zelfs in het belang is van den rijksweg, omdat de bedoelde muur, uit mergelblokken zamengesteld, doelloos is geworden.

Gedeputeerde Staten hebben daarop, nadat G. Erens op den 19 September 1870, steeds bewerende, dat hij van wege het Bestuur van den Waterstaat vergunning had gekregen, had verzocht die vergunning goed te keuren, op den 27 October daaraanvolgende besloten de verlangde vergunning te verleenen, onder voorwaarde, dat de verzoekers, zoo als de heer Hoofd-Ingenieur dit bij missive van den 18 bevorens als noodig had opgegeven, het riool steeds in goeden en zuiveren staat ten genoege van de Directie over den meerbedoelden rijksweg zou onderhouden.

Tegen dit besluit hebben zich in beroep voorzien bij den Koning de meergenoemde adressant, alsmede de gebroeders Meeuwissen, eigenaars van den bewusten watermolen. In dat adres wordt gezegd: dat over deze zaak geen onderzoek *de commodo et incommodo* is ingesteld; dat de versmalling en overwelving van den waterloop voor de gebroeders Meeuwissen zeer nadeelig is, omdat dit juist geschied is digt langs een beschuttingsmuur, die het water van de Geulle moet tegenhouden om hunne molens in beweging te brengen, en die muur in de toekomst zeker vernieuwing of herstelling noodig heeft; dat de waterloop vroeger eene breedte had aan de bovenzijde van 3.50 meters, en aan de uitmonding 1.50 meters dat die uitmonding nu is vernaauwd tot 1.21 meter; dat, toen Gedeputeerde Staten op 8 Julij 1860 concessie verleenden om de molenwerken te veranderen, uitdrukkelijk is bepaald, dat de waterloop op de bestaande wijdte en diepte, ten koste van den molenaar, moest worden doorgetrokken; dat het Gemeentebestuur van Valkenburg Gedeputeerde Staten heeft misleid, toen het opgaf, dat Erens de overwelving slechts 2 meters had verlengd; dat zij zich tegen de vergunning van Gedeputeerde Staten, verleend op den 18 Mei 1871, bij hen hebben voorzien, met verzoek om die in te trekken; doch dat daarop door die Staten op den 15 September 1871 aan hen is te kennen gegeven, dat, zoo zij tegen het besluit van 27 October 1870 bezwaren hebben, zij daarvan, ingevolge art. 6 van het reglement op het toezigt over de waterlossingen in het hertogdom Limburg, vastgesteld den 8 Julij 1854, bij den Koning de vernietiging kunnen vragen.

Dit adres is gesteld, ten fine van berigt, in handen van Gedeputeerde Staten van Limburg, die, tot tweemaal toe, over den inhoud daarvan hebben ingewonnen het advies van den Hoofd-Ingenieur van den Waterstaat. Deze gaf bij missives van den 29 November en 13 December ll. te kennen: dat de duiker van boven wijd is 1 meter, en de overwelving aan de uitmonding 1.21 meters, zoodat de uitmonding van meer dan voldoende capaciteit is; dat hij niet weet, of de waterloop vroeger eene grootere breedte had, doch dat dit geheel onverschillig is, omdat hij door verdieping meerder capaciteit heeft verkregen om het water af te voeren, en in allen gevalle het door Erens overwelfde gedeelte breeder is dan de duiker, die reeds in 1856 is gelegd, zoodat door dit nieuwe werk het uitwateringsvermogen niet kan zijn afgenomen; dat nooit is geklaagd, dat de duiker met zijne monding van 1 meter te weinig capaciteit had; dat in de rigting van den waterloop geene veranderingen zijn gebragt, daarop geen sluiswerken zijn geplaatst, zoodat volgens art. 28 van het bedoelde reglement geen onderzoek *de commodo et incommodo* noodig was; dat het bezwaar, uit den muur van den molen van Meeuwissen geput, niet gegrond is, omdat die muur in de eerste halve eeuw wel geene vernieuwing zal behoeven, en,

mogt herstelling noodig zijn, van de binnenzijde te bereiken is, zoo als dit nu ook zou moeten geschieden bij de herstelling van den zuidelijken muur van het vleugelgebouw van den molen; dat de bepaling in de concessie van het jaar 1860 betreffende den molen noodig was, om van eenen geregelden afvoer van het bovenwater verzekerd te zijn; dat door de overwelving de water-afvoer niet verminderd, maar veeleer verbeterd is.

Blijkens hun ambtsberigt van den 29 December ll. hebben Gedeputeerde Staten, na in het breede de feiten te hebben medegedeeld, die reeds in dit rapport zijn vermeld, en zich grondende bovendien op de adviezen van bedoelden Hoofd-Ingenieur, verklaard bij hun besluit te moeten volharden en op bevestiging daarvan door den Koning aangedrongen.

Aan deze Afdeeling is overgelegd eene korte memorie door Erens, waarin hij blijft volhouden, indertijd door het Bestuur van den Waterstaat gemagtigd te zijn geweest om het werk te maken. Voorts beweert hij, dat de overwelving voordeelig is, omdat vroeger de afloop van het water door het inwerpen van aarde, hout en andere voorwerpen belet werd, en de waterloop, vóór de overwelving, gevaarlijk kon zijn voor menschen en vee, die daarin konden storten.

De gebroeders Meeuwissen hebben aan deze Afdeeling ingezonden eene figurative kaart van de localiteit, de concessie van 8 Julij 1860, het besluit van Gedeputeerde Staten van 15 September 1871, een exemplaar van het reglement op de waterlossingen, en eene verklaring van Mathijs Jennekens, molenmeester, Joseph Dauven en Jan Waldmans, molenaarsknechts te Valkenburg, houdende, dat de bedoelde overwelving juist heeft plaats gehad langs een beschuttingsmuur, die het water van de rivier de Geul moet tegenhouden om de molens van de gebroeders Meeuwissen in beweging te brengen.

In dit geschil van bestuur, hetwelk krachtens magtiging des Konings den 29 Januarij ll. bij deze Afdeeling is aanhangig gemaakt, zal alsnu een ontwerp van besluit aan den Koning moeten worden voorgedragen.

De Voorzitter: Ik dank den heer rapporteur voor het door hem uitgebragt verslag. Er zijn geene belanghebbenden opgekomen. Er kunnen dus geene inlichtingen worden gevraagd of gegeven. Aan de orde is:

IV. *het beroep van den Raad der gemeente Rosendaal en Nispen van een besluit van Gedeputeerde Staten van Noordbrabant, waarbij goedkeuring is onthouden aan het raadsbesluit tot vermindering der jaarwedde van den eersten Hulp-Onderwijzer aan de openbare school voor gewoon en meer uitgebreid lager onderwijs.*

In die zaak is rapporteur de Staatsraad de Jonge. Ik verzoek dien heer het verslag daarover wel te willen uitbrengen.

Staatsraad de Jonge: Mijne Heeren! Uit de tot dit bestuursgeschil betrekkelijke stukken blijkt hoofdzakelijk: dat, bij raadsbesluit der gemeente Rosendaal en Nispen van den 27 December 1870, is besloten tot wijziging van het onderwijzend personeel aan de openbare school voor gewoon en meer uitgebreid lager onderwijs aldaar, door aanstelling van een tweeden Hulp-Onderwijzer op eene jaarwedde van *f* 400, in plaats van een Kweekeling; dat, in verband met deze wijziging, bij het opmaken der gemeentebegrooting over 1871, als jaarwedden van twee hulp-onderwijzers aan voormelde school, bij die begrooting eene som van *f* 900 was uitgetrokken, waarvan de eerste Hulp-Onderwijzer, zoodra de nieuwe titularis zoude optreden, *f* 500 en de tweede Hulp-Onderwijzer *f* 400 zoude genieten; en dat de gemelde begrooting, met inbegrip van bedoelden post, door Gedeputeerde Staten bij besluit van den 5

Januarij 1871 is goedgekeurd; dat dien ten gevolge, bij het ontstaan der vacature van eersten Hulp-Onderwijzer aan gemelde school, eene oproeping van sollicitanten naar gemelde betrekking op eene jaarwedde van *f* 500 heeft plaats gehad, en vervolgens, na een vergelijkend examen, de benoeming is geschied; dat op den 15 Julij 1871 door den Raad een eerste Hulp-Onderwijzer aan de gemelde school op eene jaarwedde van *f* 500 is benoemd, die zijne betrekking op den 1 Augustus daaraanvolgende heeft aanvaard; dat door Gedeputeerde Staten, bij brief van 23 Junij 1871, is te kennen gegeven, dat zij bezwaar maakten te berusten in de vermindering der jaarwedde van den eersten Hulp-Onderwijzer tot *f* 500, vermits deze, bij raadsbesluit van 24 Augustus 1868, op *f* 550 was geregeld en geen speciaal besluit tot vermindering dier jaarwedde aan Gedeputeerde Staten ter goedkeuring was aangeboden; dat daarop een besluit tot vermindering dier jaarwedde, in de openbare raadsvergadering van den 15 Julij ll. vastgesteld, ter goedkeuring aan Gedeputeerde Staten is ingezonden.

Nadat deswege nog eenige briefwisseling had plaats gehad, is daarop gevolgd eene resolutie van Gedeputeerde Staten van 14/31 December 1871, waarbij dat Collegie, gezien het ter goedkeuring ingezonden besluit van den Gemeenteraad van Rosendaal *c. a.* van den 15 Julij 1871 tot vermindering der jaarwedde van den eersten Hulp-Onderwijzer aan de school voor gewoon en meer uitgebreid lager onderwijs aldaar met *f* 50; overwegende, dat de Gemeenteraad eigenmagtig is overgegaan tot aanstelling van een Hulp-Onderwijzer op eene mindere jaarwedde dan met goedkeuring dezer vergadering overeenkomstig art. 19 der wet op het lager onderwijs was bepaald; dat de Raad zich wel beroept op de goedkeuring der gemeentebegrooting voor 1871, waarop voor jaarwedden van hulp-onderwijzers eene mindere som is uitgetrokken dan in het vorig jaar, doch dat die algemeene goedkeuring geenszins insluit de speciale, welke op eene regeling der jaarwedden en toelagen van onderwijzers bij de aangehaalde wetsbepaling wordt gevorderd; gelet op de berigten van den betrokken Districts-Schoolopziener en den Inspecteur van het Lager Onderwijs in dit gewest, die eenstemmig van meening zijn, dat de vermindering der jaarwedde oorzaak is, dat zich een minder getal geschikte sollicitanten heeft opgedaan dan in het belang van het onderwijs wenschelijk was; overwegende, dat behoefte in de gemeente Rosendaal bestaat aan degelijk meer uitgebreid lager onderwijs, waartoe gevorderd wordt, dat de Hoofd-Onderwijzer worde bijgestaan door allezins geschikt hulp-personeel; dat de bewering van den Gemeenteraad niet opgaat, dat, nu de mogelijkheid gebleken is tot aanstelling van een wettelijk bevoegd Hulp-Onderwijzer tegen minder belooning dan de wettelijk geregelde, er voldoende reden bestaat tot verlaging der uitgeloofde wedde; dat daarbij toch wordt voorbijgezien eerstens het belang, dat voor het onderwijs gelegen is in eene ruime keuze na vergelijking der geschiktheid en bekwaamheid, en ten andere tot het aanstellen van een Hulp-Onderwijzer en het bepalen zijner belooning niet is gelijk te stellen met eene civielregtelijke overeenkomst omtrent de huur van diensten, doch is eene regeringsdaad, waarbij de vormen, in het algemeen belang bij de wet voorgeschreven, stipt moeten worden nageleefd; gelet op art. 19, § 6, in verband met artt. 16 en 17, der wet van 13 Augustus 1857 (*Staatsblad* n°. 103), — besluiten de gevraagde goedkeuring op het besluit van den Gemeenteraad van Rosendaal *c. a.* tot vermindering der jaarwedde van een eersten Hulp-Onderwijzer aan de openbare school voor gewoon en meer uitgebreid lager onderwijs aldaar te weigeren.

Het is tegen dit besluit van Gedeputeerde Staten, dat de Raad der gemeente Rosendaal en Nispen, onder dagteekening van 27 Januarij ll., bij Zijne Majesteit in beroep is gekomen. Na eene breedvoerige uiteenzetting van grieven komt de Raad in zijn request aan Zijne Majesteit tot de slotsom, dat hij in de stellige overtuiging verkeert: 1°. dat er zeer goede hulp-onderwijzers op eene jaarwedde van *f* 500 zijn

te bekomen; 2°. dat er te Rosendaal voldoend onderwijs aan de school voor gewoon en meer uitgebreid lager onderwijs wordt gedoceerd; 3°. dat door den Raad geen besluit kon worden genomen tot vermindering der jaarwedde, dan nadat de Hulp-Onderwijzer, die op eene jaarwedde van *f* 550 was aangesteld, tot Hoofd-Onderwijzer te Halsteren was benoemd; 4°. dat door Gedeputeerde Staten de begrooting, regelende ook de tractementen van het onderwijzend personeel, was goedgekeurd, en 5°. dat door het niet goed- of afkeuren van het raadsbesluit van 15 Julij ll. door Gedeputeerde Staten (hetwelk eerst bij resolutie van 31 December geschiedde), krachtens art. 197 der gemeentewet, het voormeld raadsbesluit wordt beschouwd te zijn goedgekeurd; — weshalve appellant Zijne Majesteit verzoekt de resolutie van Gedeputeerde Staten van 31 December niet te bekrachtigen.

Over dat request aan Zijne Majesteit zijn door den Minister van Binnenlandsche Zaken Gedeputeerde Staten gehoord, welke dienaangaande, onder dagteekening van 8 Februarij ll., hun ambtsberigt uitbragten, waarbij zij, onder nadere uiteenzetting van gronden, bij hun gevoelen volharden.

Memoriën zijn er niet ingekomen, en ik meen dus hiermede voor verslag te kunnen volstaan.

De Voorzitter: Ik dank den heer rapporteur voor het door hem uitgebragt verslag. Er zijn geene belanghebbenden opgekomen. Er kunnen dus geene inlichtingen worden gevraagd of gegeven.

En vermits er verder voor heden geene zaken aan de orde zijn, sluit ik de vergadering.

Zesde vergadering.

Vergadering van Woensdag, 27 *Maart* 1872.

(Geopend ten 11 ure.)

Voorzitter, de Minister van Staat Mr. Æ. Baron MACKAY VAN OPHEMERT EN ZENNEWIJNEN.

Tegenwoordig de *leden:*

Jhr. Mr. W. A. C. de Jonge,
Mr. G. de Vries,
Mr. K. A. Meeussen,
Mr. C. H. B. Boot.

Referendaris, Mr. L. P. Op den Hooff.

De VOORZITTER: Ik open deze vergadering van den Raad van State, Afdeeling voor de geschillen van bestuur.

Aan de orde is:

I. *het beroep van het Kerkbestuur der Roomsch-Katholijke gemeente te Kralingen van een besluit van Gedeputeerde Staten van Zuidholland, houdende bevel tot sluiting met* 1 *Julij* 1872 *van de begraafplaats van de Roomsch-Katholijke gemeente te Kralingen.*

In die zaak is rapporteur de Staatsraad BOOT. Ik verzoek dien heer het verslag daarover wel te willen uitbrengen.

Staatsraad BOOT: Mijne Heeren! Te Kralingen is in 1837 eene Roomsch-Katholijke begraafplaats aangelegd achter de Roomsch-Katholijke kerk, krachtens vergunning van Gedeputeerde Staten van Zuidholland van 12 Mei 1837, waarbij de verpligting was opgelegd om het daarvoor bestemd terrein 1 el, 5 palm op te hoogen.

Bij gelegenheid, dat de Inspecteur van het Geneeskundig Staatstoezigt in Zuidholland rapporteerde aan Gedeputeerde Staten op een adres van het Gemeentebestuur van Kralingen tot ontheffing van art. 13 der wet van 10 April 1869 (*Staatsblad* n°. 65), en daarvoor de Kralingsche begraafplaats had bezigtigd, gaf hij in zijnen brief van 13 December 1869 eene ongunstige beoordeeling van de Roomsch-Katholijke begraafplaats; hij achtte de sluiting daarvan noodig uit het oogpunt der volksgezondheid. „Zij heeft (schrijft Zijn Edele) eene lengte van omstreeks 25 meters en eene breedte van 12.75 meters en is, daar zij gevuld was, met planken omringd, en opgehoogd, doch ook die ophooging is reeds weder gevuld.” Hij zegt geene opgave van den Pastoor te hebben kunnen krijgen omtrent het aantal begraven lijken, doch van

elders vernomen te hebben, dat dit getal aanzienlijk is. Er worden lijken ter aarde besteld van Roomsch-Katholijken uit Kralingen, Capelle, IJsselmonde en Fijenoord, en ook, vóórdat er nu onlangs eene Roomsch-Katholijke begraafplaats te Rotterdam was aangelegd, uit Rotterdam. Uit deze laatste gemeente is de toevoer wel verminderd, doch niet geëindigd. De ligging is af te keuren, als zijnde in eene sterk bevolkte en steeds meer aangroeijende buurt. Men zegt — doch voor de waarheid daarvan kan de Inspecteur niet instaan — dat er bij ruiming op deze begraafplaats groote stank ontstaat, — dat somtijds geruimd wordt wat nog niet geheel is verteerd, en dat iemand zoude gezien hebben, dat opgedolven overblijfselen in de aangrenzende sloot werden geworpen.

Op dat berigt hebben Gedeputeerde Staten, bij resolutie van 22/29 Maart 1870, Burgemeester en Wethouders van Kralingen opgedragen om het Bestuur over die begraafplaats op haren gebrekkigen toestand opmerkzaam te maken en uit te noodigen om dien toestand te verbeteren, wat enkel geschieden kan door aanleg eener nieuwe, daar Gedeputeerde Staten zich anders verpligt zouden achten, na verloop van een paar jaren, de sluiting van de nu bestaande te gelasten.

Bij adres van 3 September 1871 heeft het Roomsch-Katholijk Parochiaal Kerkbestuur zich tot Gedeputeerde Staten gewend, met verzoek om hunne resolutie van Maart 1870 in nadere overweging te nemen. Het Kerkbestuur voert daarin aan: dat het publiek, na de bedreigde opheffing dezer begraafplaats, op hare al of niet schadelijkheid voor de openbare gezondheid meer bepaald de aandacht heeft gevestigd; dat het overlegt eene verklaring, door 57 ingezetenen van Kralingen onderteekend, waarin dezen, tot verschillende kerkelijke gezindten behoorende, getuigenis afleggen, dat zij nooit stank of hinder voor de gezondheid er van hebben waargenomen; dat de onaangename lucht, welke zich somtijds in de Hoflaan doet bespeuren, enkel wordt veroorzaakt door de dáár aanwezige mestvaalten en vervuilde slooten; dat de begravingen op die plaats, sedert het aanleggen eener Roomsch-Katholijke begraafplaats te Rotterdam, met ruim $^2/_3$ zijn verminderd; dat daarom thans alle verhooging van grond kan voorkomen worden; dat er vele familiegraven op zijn, en dat er geene gelegenheid in de gemeente zoude zijn tot het vinden eener geschikte plaats voor eene andere begraafplaats. Het geldt hier niet eene begraafplaats, die op minder dan 35 meters afstand van eene bebouwde kom der gemeente zoude liggen; elke agglomeratie van huizen is op verderen afstand van haar verwijderd. — Bij dat adres werd ook nog overgelegd eene verklaring van de Openbare Gezondheids-Commissie te Kralingen, houdende, dat èn vroeger, toen hier 100 lijken per jaar werden ter aarde besteld, èn thans, nu dat getal op gemiddeld 30 is gedaald, nooit bij en om deze begraafplaats grooter sterfte of meer ziektegevallen waren dan elders in de gemeente; dat er wel somtijds eene onaangename lucht in dit gedeelte der Hoflaan bespeurd wordt, doch dat zulks wel denkelijk komt door de mestvaalten en het stilstaand water.

Burgemeester en Wethouders van Kralingen, op dat adres door den Commissaris des Konings gehoord, verklaarden bij brief van 6 October 1871 zich met de zienswijze van het Roomsch-Katholijk Kerkbestuur geheel te vereenigen, en mitsdien te wenschen, dat Gedeputeerde Staten op hunne resolutie van Maart 1870 mogten terugkomen. Zij schrijven het niet kunnen bezorgen eener betere doorspuijing der slooten in de Hoflaan toe aan eenige tegenwerking van het Gemeentebestuur van Rotterdam.

Op alle die stukken werd de Geneeskundige Inspecteur nader gehoord. Hij schrijft in zijn brief van 24 November 1871, dat hij niet van meening is veranderd. „Ofschoon in vroegere jaren meer dan thans op deze begraafplaats werd begraven (dus schrijft de Inspecteur), kan zij werkelijk, met het oog op de algemeene gezondheid, niet blijven bestaan. Zij is eene der slechtste van die mij bekend zijn."

„Volgens het schrijven der Gezondheids-Commissie te Kralingen, gevoegd bij het

adres van het Kerkbestuur, — aldus gaat de Inspecteur voort — worden er jaarlijks omstreeks 30 lijken begraven. Er moet dus ruimte zijn voor minstens 30 × 10 = 300 lijken. De begraafplaats is 25 meters lang en 12.75 meters breed; zij heeft dus eene oppervlakte van 314 M. Dat is derhalve ongeveer 1 M. voor ieder lijk.

„Wat de bij het adres gevoegde stukken betreft, moet ik opmerken, dat het zeker niet moeijelijk is voor een geacht Roomsch-Katholijk geestelijke om handteekeningen bijeen te brengen op een adres. Het is intusschen duidelijk, dat de meeste van deze handteekeningen afkomstig zijn van lieden, die slechts met eenige moeite kunnen schrijven.

„Zoo als ik de eer had in December 1869 te doen opmerken, worden sommige inwoners van Kralingen door persoonlijke consideratiën er van teruggehouden over de begraafplaats te klagen. Iemand, die bij mijn bezoek in 1869 mij zeide, dat sluiting der begraafplaats eene weldaad zou wezen, teekent thans een stuk, waarin het behoud wordt voorgestaan. Men wil den geestelijke gaarne ter wille zijn. Men durft hem niet wederstreven. Dit was mij reeds vroeger duidelijk.

„Van het bestaan eener openbare Gezondheids-Commissie te Kralingen had ik nooit eenig spoor ontdekt, vóórdat mij thans hare verklaring onder de oogen kwam, dat de begraafplaats niet schadelijk is. Ik ken geen enkel lid der Commissie, en weet dus niet, of zij een objectief en goed gegrond oordeel in deze kan vellen.

„Naar aanleiding van den tegenstand, dien het besluit van Gedeputeerde Staten vindt, heb ik nogmaals de begraafplaats bezocht. Dat bezoek heeft mij slechts versterkt in mijne overtuiging, dat zij ingevolge art. 46 der wet op het begraven moet worden gesloten.

„Binnen eene maand zullen reeds twee jaren zijn verloopen, sedert ik in mijn schrijven van December 1869 sluiting aanried. Ten gevolge van mijn advies werd, bij besluit van Gedeputeerde Staten van 22 Maart 1870, n°. 60, aan het Gemeentebestuur van Kralingen te kennen gegeven, dat „na verloop van een paar jaren" sluiting zou moeten worden bevolen. Men heeft nu de zaak bijna „een paar jaren" slepende weten te houden."

Tegenover de verklaring van den Inspecteur, dat hij geen enkel lid van die Kralingsche Gezondheids-Commissie kent, moet nog worden vermeld, dat het Kerkbestuur verklaart, dat aan haar hoofd een geneesheer staat, terwijl een ander geneesheer, die in de buurt der bewuste begraafplaats woont, er lid van is, terwijl beide geneesheeren vele jaren te Kralingen hebben gepractiseerd.

Gedeputeerde Staten hebben alsnu bij besluit van 5/12 December 1871 verklaard aan het Roomsch-Katholijk Kerkbestuur, dat er geene termen waren om op hun vroeger besluit terug te komen, en den Burgemeester van Kralingen bevolen om op 1 Julij 1872 deze begraafplaats te sluiten, krachtens art. 46 der wet van 10 April 1869 (*Staatsblad* n°. 65), ten ware zij krachtens art. 24 dier wet vóór dien tijd mogt gesloten zij.

Daartegen is thans gerigt het beroep op den Koning, door het meergemeld Kerkbestuur ingesteld bij adres van 4 Januarij ll., hetwelk op 8 Februarij ll. door den Minister van Binnenlandsche Zaken bij deze Afdeeling, op 's Konings magtiging, is aanhangig gemaakt.

Het Kerkbestuur zegt, dat de motieven voor de bevolen sluiting te vinden zijn in het besluit van Maart 1870, waarnaar het later besluit van December 1871 slechts verwijst; dat die motieven zijn, dat er zeer nabij die begraafplaats woningen zijn gelegen, en dat zij, telkens met kunst opgehoogd, alle ruimte mist; dat om geen dier motieven echter de sluiting mag worden bevolen; dat de begraafplaats niet ligt binnen den verboden afstand van de bebouwde kom en ook niet is schadelijk voor de volksgezondheid, blijkens de overgelegde verklaringen van onpartijdige lieden van verschillende kerkgenootschappen en van deskundigen.

Gedeputeerde Staten zijn op dat adres gehoord. Zij dringen op de handhaving van hun besluit aan, dat genomen is op het rapport van den Inspecteur en na een locaal onderzoek, op 17 Maart 1870 door eene Commissie uit hun midden ingesteld.

Het Roomsch-Katholijk Kerkbestuur heeft ook aan deze Afdeeling nog eene memorie ingezonden, waarin het aanvoert: 1°. dat in geen der stukken de vraag is behandeld, gelijk volgens art. 46 der wet had behooren te geschieden, òf het bedoelde kerkhof ligt binnen den bepaalden afstand van de bebouwde kom der gemeente; 2°. dat het besluit enkel genomen is op advies van den Geneeskundigen Inspecteur; 3°. dat diens berigt wordt tegengesproken door allen, die in deze bevoegd geacht kunnen worden met kennis van zaken te oordeelen; 4°. dat het bevreemdt, den Inspecteur aan die verklaringen alle waarde te hooren ontzeggen, daar toch alle die handteekeningen vrijwillig zijn gesteld, het hoofd van het Kerkbestuur daarop geene pressie heeft uitgeoefend en de meerdere of mindere bedrevenheid in de schrijfkunst tot de waarde der onderteekeningen niets afdoet, en de invloed, op de teekeningen uitgeoefend, wel mag worden geacht te zijn uitgesloten door de bemerking, dat er ook Protestantsche burgers teekenden, dat het Gemeentebestuur uitsluitend uit Protestanten bestaat, dat van de vijf leden der Gezondheids-Commissie slechts één is Katholijk, en dat de beide geneesheeren, die er leden van zijn, zijn Protestanten; 5°. dat de ophooging der begraafplaats, door den Inspecteur als bewijs van schadelijkheid aangevoerd, juist is gemaakt ter opvolging der verpligting, bij de concessie van 1837 opgelegd, om de werking van het water op de lijken te beletten, terwijl voorts uit het verband tusschen de verhoogde laag gronds en de op de begraafplaats, van hare stichting af, aanwezige grafkelders ten overvloede blijkt, dat de beweerde ophooging het daarvoor gestelde peil niet of onbeduidend kan overtreffen; en, wat betreft het weder vullen der ophooging, waarvan de heer Inspecteur gewaagt, deze eene stelling is, die door het Kerkbestuur niet begrepen wordt, of, mogt zij de strekking hebben om aan de bestaande begraafplaats eene andere inrigting toe te kennen dan die bij het genoemd besluit van Gedeputeerde Staten werd bedoeld, zij dan alleen in de verbeelding van dien ambtenaar moet gezocht worden; 6°. dat wijders van de toereikende ruimte der begraafplaats genoegzaam blijkt, dat zij in een tijdvak van 35 jaren slechts tweemaal gedeeltelijk is geruimd geworden, en zulks, niettegenstaande het in dat tijdvak betrekkelijk groot getal lijken, uit Rotterdam aangevoerd; 7°. dat het Kerkbestuur tot zijne groote bevreemding in het berigt van den Inspecteur vermeld vindt, dat zijne vraag omtrent het getal der in de laatste jaren begraven lijken met een weigerend antwoord zou zijn bejegend, terwijl de Pastoor, bij het onverwacht en zeer kort bezoek van dien ambtenaar, op die vraag op de plaats zelve geen bepaald antwoord uit zijn hoofd kon geven, doch zich bereid heeft verklaard om aan hem, indien hij verkoos binnen te treden, dat antwoord te geven, van welk aanbod echter de heer Inspecteur niet heeft gemeend gebruik te maken; 8°. dat de heer Inspecteur zich beroept op de omstandigheid, dat niet alleen uit Kralingen lijken worden aangevoerd, maar tevens uit Capelle, IJsselmonde en Fijenoord, en op de waarschijnlijkheid van het niet merkbaar afnemen van den aanvoer van lijken uit Rotterdam; dat intusschen, had die ambtenaar zich niet met gissingen vergenoegd, maar van de werkelijkheid zich had willen overtuigen, hem zou zijn gebleken, dat uit de gemeenten Capelle, IJsselmonde en Fijenoord, alwaar de Roomsch-Katholijke bevolking uiterst klein is, naauwelijks één lijk per jaar te Kralingen begraven wordt; en dat, voor zooveel Rotterdam betreft, van daaruit, sedert het ontstaan eener Roomsch-Katholijke begraafplaats in die gemeente, zeer enkele, hoogstens vier à vijf lijken in het jaar, te Kralingen ter rustplaats worden overgebragt; 9°. dat eindelijk het Kerkbestuur zich verpligt gevoelt om met den meesten ernst en met diepe verontwaardiging tegen te spreken en te logenstraffen de bewering, in des Inspecteurs rapport neêrgeschreven, omtrent het wegruimen

van onverteerde gedeelten van lijken, en het wegwerpen in eene sloot van uit den grond gedolven overblijfselen, terwijl ten slotte het Kerkbestuur uwe aandacht durft in te roepen op de omstandigheid, dat door den heer Inspecteur waarde ontzegd wordt aan de geteekende verklaringen van ruim een vijftigtal onmiddellijk belanghebbende ingezetenen, in hetzelfde stuk waarin dezelfde ambtenaar geloof schijnt te hechten aan de verklaring van een ongenoemden en onbekenden persoon.

Meerdere memoriën zijn er niet ingekomen. Ik meen derhalve met het aangevoerde als rapporteur te kunnen volstaan.

De Voorzitter: Ik dank den heer rapporteur voor het door hem uitgebragt verslag. Er zijn gemagtigden tegenwoordig. Hebben de gemagtigden ook eenige inlichtingen te geven of te vragen?

De heer Mr. D. van Eck, Advokaat te 's Gravenhage, als gemagtigde van den appellant optredende, wijst in de eerste plaats op de gehechtheid, die er bij velen bestaat aan de plaats, waar de overblijfselen van dierbare afgestorvenen bewaard zijn. Het is voor hen eene groote behoefte, dat die stille rustplaats in de nabijheid der gemeente zij; en hun wordt door het bevel tot sluiting een groot nadeel, een groot verdriet veroorzaakt. En als nu de zaak eenigzins quaestieus is, zou er wel op de belangen dier gemeente dienen gelet te worden.

Indien de Katholijke gemeente verpligt ware hare begraafplaats op te ruimen, waar zouden de lijken dan moeten begraven worden? Te Kralingen is de bodem zeer laag gelegen. Men zou dan zeker drie kwartier-uurs buiten de gemeente den noodigen grond moeten zoeken. Dit zou zeer bezwarend zijn voor de kerkelijke ceremoniën, die bij dat kerkgenootschap gebruikelijk zijn. Gemagtigde wijst daarbij op de materiële nadeelen, omdat tot onteigening geen regt bestaat en zulk een stuk grond dus door kracht van geld uit de hand moet raken, wat zeer groote kosten na zich zou slepen. Minstens zou zulk een grond met de nieuwe inrigting, waartoe verschillende gemetselde graven behooren, wel *f* 15,000 of meer kosten. Nu zegt de Inspecteur van het Geneeskundig Staatstoezigt wel in zijn schrijven van 24 November 1871, dat de appellanten de zaak een paar jaren hebben weten slepende te houden; maar dat verwijt is geheel ongegrond. De appellanten hebben volstrekt geene poging gedaan om de zaak slepende te houden. Gedeputeerde Staten hebben zelve gezegd, dat, als de toestand niet verbeterde, zij binnen twee jaren de sluiting der begraafplaats zouden gelasten. Dus Gedeputeerde Staten hebben zelve dien termijn bepaald. Indien men niets gezegd had, zou die geheele termijn verloopen zijn; maar het Kerkbestuur heeft den termijn verhaast, want ten gevolge van zijne vertoogen is thans *binnen* de twee jaren de sluiting bevolen.

Gedeputeerde Staten zeggen, dat appellant in zijn beroep niet-ontvankelijk is; doch daarvoor geven zij geene redenen op. Als zij nog beweerd hadden, dat het beroep ongegrond is, dat zou nog kunnen opgaan, maar zeker niet het ongemotiveerd betoog van niet-ontvankelijkheid. Zij hebben de sluiting bevolen uit kracht van art. 46 der wet. Het is ook het éénig artikel, dat van toepassing is op eene oude begraafplaats. Men had geen regt tot sluiting, als er geen beroep was gedaan op art. 46. Men heeft dat dan ook gedaan; maar dan moeten er twee voorwaarden zamenloopen: 1°. de begraafplaats moet liggen binnen 35 meters van de bebouwde kom; en 2°. zij moet schadelijk zijn voor de volksgezondheid. Zijn die twee voorwaarden niet aanwezig, dan heeft men geen regt de sluiting te bevelen.

En nu is het zeer verrassend, dat in het besluit van Gedeputeerde Staten met geen enkel woord gesproken wordt van bebouwde kom, en nog veel minder, dat de begraafplaats zou liggen binnen 35 meters van de bebouwde kom. Gemagtigde zou kunnen zeggen, dat hiermede de zaak is afgedaan. Alleen daarom toch zou het

besluit van Gedeputeerde Staten moeten vernietigd worden, daar de eerste voorwaarde ontbreekt.

Wel wordt er beweerd, dat er zeer nabij de begraafplaats woningen zijn gelegen; en de Inspecteur beweert daarbij, dat ook de ligging der begraafplaats is af te keuren, daar zij zich nabij eene zeer bevolkte buurt bevindt. Maar daardoor is nog niet bewezen, dat zij ligt binnen 35 meters van de bebouwde kom, en dat die huisjes zouden uitmaken de bebouwde kom. In een stuk zelfs, dat ter visie heeft gelegen, wordt beweerd, dat het niet 35 meters is; en als dat nu ongegrond is, had men er tegen moeten opkomen. Maar ook als er sprake was van de bebouwde kom, zou de bewering van Gedeputeerde Staten ongegrond zijn.

De vraag is alleen, of de sluiting bevolen is, op grond, dat de begraafplaats ligt binnen de 35 meters van de bebouwde kom; en dat is niet geschied. De Inspecteur schrijft wel, dat de buurt al meer en meer bevolkt wordt, en daardoor wordt zekere vrees aangejaagd, dat die buurt weldra de bebouwde kom zal worden. Maar dat bezwaar vervalt; want daarin is bij de wet voorzien, als de begraafplaats werkelijk blijkt te zijn in strijd met de volksgezondheid. Gemagtigde wijst verder op het vonnis van de Arrondissements-Regtbank te Gorinchem van den 10 Mei 1871, opgenomen in het *Weekblad van het Regt* n°. 3377, en op het arrest van den Hoogen Raad der Nederlanden van den 10 October 1871, te vinden in het *Weekblad van het Regt* n°. 3388, waarin betoogd is, dat, als door de administratieve magt niet is uitgemaakt, wat als de kom der gemeente moet worden beschouwd, de regterlijke magt ook niet mag aannemen, dat eene kom is wat niet als zoodanig door de administratieve magt is aangewezen.

Maar het is niet alleen de vraag, of er eene kom is, maar wanneer de begraafplaats is ontstaan. Er zou voor de sluiting moeten gevorderd zijn, dat zij in strijd met de wet ware aangelegd. Dat staat wel niet met ronde woorden in art. 46; maar het vloeit voort uit den geest der wet, het blijkt uit de explicatie van den wetgever, blijkens hetgeen in de memorie van toelichting de Minister VAN TETS heeft te kennen gegeven. Het is ook natuurlijk, dat de vroegere oprigters toch met goedkeuring der autoriteiten hebben gehandeld en met eerbiediging der bestaande bepalingen hetzelfde regt hadden als de tegenwoordige oprigters.

Als nu volgens art. 14 de begraafplaats onder de bescherming der wet is opgerigt, en er wordt eene willekeurigheid begaan, door aldaar te bouwen en dat gebouwde te maken tot eene kom, gaat het dan aan om eene begraafplaats te onteigenen zonder schadevergoeding? Deze begraafplaats is in 1837 gemaakt volgens vergunning van Gedeputeerde Staten van Holland, en wel op 12 Mei 1837, op dezelfde plaats als door Gedeputeerde Staten was aangewezen. Zij is aangelegd niet alleen op autorisatie van de administratieve magt, maar zonder dat daardoor eenige regten werden gekrenkt. Gemagtigde beroept zich verder op art. 2 van het decreet van Prairial XII; hier nu is geen sprake van *bourg* of *ville*. Wij waren volkomen vrij, al hadden wij midden in de kom begraven. Maar hier is zelfs geene *enceinte*, want op grooten afstand van de kerk is de begraafplaats gebouwd. Er is slechts ééne straat in de buurt, overigens bevinden er zich in de nabijheid slechts verspreide huizen. De Waterloostraat is in 1865 gemaakt bij gelegenheid van het vijftigjarig jubilé van den slag van Waterloo. De bevoegde magt heeft toegestaan, dat die huizen dáár zouden gebouwd worden, omdat, volgens het besluit van 19 April 1828 (*Staatsblad* n°. 17), daartegen, uit het oogpunt der openbare gezondheid, geen bezwaar bestond; en nu zou diezelfde magt uitmaken, dat de gezondheid zou worden benadeeld op grond van denzelfden bouw. Dat is niet te rijmen met goede beginselen. Maar het kerkgebouw ligt volstrekt niet in de bebouwde kom.

Gemagtigde zal zich niet verdiepen in de vraag, wat eigenlijk eene bebouwde kom is, waarover de geleerden het nog oneens zijn, noch of die vraag staat ter beslissing

van de administratieve of van de regterlijke magt. Hij behoeft die vraag niet te bespreken, waar van geen kom sprake is, althans van geene ligging binnen de 35 meters van die kom. Twee huizen in de Waterloostraat staan slechts binnen dien afstand.

En nu wat het tweede vereischte aangaat, nadeel voor de volksgezondheid. Uit het besluit van 12 December 1871 van Gedeputeerde Staten blijkt, dat zij meer gevolgd hebben het advies van den Inspecteur, dan dat zij zelfstandig gehandeld hebben. Dat laat zich ook zeggen, als er twijfel bestaat. Maar als de regter deskundigen raadpleegt, voegt hij daarbij toch ook zijn zelfstandig oordeel. Maar dat doen Gedeputeerde Staten niet.

De Inspecteur laat zich in zeer krachtige, ja zelfs nog al hevige termen uit. Het is, zegt hij, de slechtste begraafplaats, die hij kent. Ook spreekt de Inspecteur van het gemakkelijk verkrijgen van handteekeningen en van den invloed in dat opzigt van een geacht geestelijke. Maar feiten zijn niet genoemd, om te kunnen staven het schadelijke van de begraafplaats. Wel is men dienaangaande op praatjes afgegaan, maar zijn geene bepaalde feiten opgegeven, waaruit is op te maken, dat de begraafplaats werkelijk schadelijk is voor de volksgezondheid. Het noodzakelijkst onderzoek daartoe heeft niet plaats gehad. De Inspecteur is slechts tweemaal haastig te Kralingen geweest; dat was nu het geheele onderzoek. Overigens laat zich de Inspecteur niet uit over ziekten ten gevolge van den bestaanden toestand, waarover ook geen onderzoek heeft plaats gehad. Evenmin is er een onderzoek geschied naar de hoedanigheid van het water der sloot, noch over de vraag, of dat water ook bezwangerd is met bestanddeelen, afkomstig van het kerkhof, noch eindelijk naar de hoedanigheid van den grond.

Het onderzoek was in de eerste plaats opgedragen aan Burgemeester en Wethouders; en zij verklaren zelve in hunnen brief aan Gedeputeerde Staten, dat zij zich geheel vereenigen met de opgaven van het Kerkbestuur. Éene bedenking is mogelijk: dat namelijk het Gemeentebestuur zou hebben een *parti pris*, dat het b. v. zou zijn Katholijk en zekere deferentie zou hebben voor den Deken. Maar daartegen valt al dadelijk op te merken, dat de geheele Raad is Protestantsch. En nu blijkt het ook proportionneel, dat er te Kralingen geene meerdere ziekten zijn voorgekomen, zelfs bij epidemiën. De Gezondheids-Commissie is zelve op die gronden tegen de sluiting der begraafplaats.

De Inspecteur zegt wel later, dat hem de verklaringen van de Gezondheids-Commissie van geene waarde zijn, daar hij hare leden niet kent. Maar dat getuigt niet tegen de waarde dier verklaringen, maar tegen de waarde van het Geneeskundig Staatstoezigt, als de Inspecteur zelf niet weet, wie de leden eener Gezondheids-Commissie zijn. Intusschen moet gemagtigde doen opmerken, dat, zijn al de leden van den Raad Protestantsch, van de uit vijf leden bestaande Gezondheids-Commissie er vier Protestantsch zijn, terwijl ook de twee geneesheeren in die Commissie Protestantsch zijn. Voeg bij hunne opgave nog de verklaring van de bewoners zelve, dat zij nooit eenigen last hebben ondervonden van onaangenamen reuk van de begraafplaats. En nu moge de Inspecteur beweren, dat die 57 onderteekenaren meer handelden onder het gezag van een geacht geestelijke; maar het is dan toch opmerkelijk, dat hunne verklaring geheel is overeenkomstig met de opgaven van de Gezondheids-Commissie. En dan nog heeft ieder geteekend zonder eenig bezwaar; niemand, wien het adres ter teekening werd aangeboden, heeft dat geweigerd.

Wat het betoog van slecht schrijven van eenige der onderteekenaars betreft, men moet daarmede voorzigtig zijn. Stel, het betreft eene petitie voor eene zaak van publiek belang, van publiek regt, en men gaat daarmede bij min kundigen. Men zou dan alligt kunnen zeggen: dat is verdacht. Maar zoo iets gaat hier niet op. Men heeft hier alleen te maken met naaste buurtbewoners; en dan is de vraag niet, of het menschen zijn, tot allerlei klassen behoorende, en of zij slecht kunnen schrijven, maar moet de een door den ander worden genomen. Men vergeet, dat onder de onderteekenaren tal van deftige lieden zijn en ook zelfs Protestanten en daaronder menschen, die meer dan slecht kunnen schrijven.

Wat voorts de onaangename lucht betreft, gemagtigde weet niet, of dat niet op alle kerkhoven het geval is. Hij meent, dat op alle eene onaangename lucht heerscht, zonder dat daarom onvoorwaardelijk kan worden gezegd, dat eene begraafplaats slecht is. Allen, die bevoegd zijn over de zaak te oordeelen, komen er sterk tegen op, dat, als er stank is, deze juist zou moeten geacht worden van het kerkhof afkomstig te zijn. Het schijnt, dat er in de geheele gemeente Kralingen eene onaangename lucht is. Dat moet worden toegeschreven aan vervuilde slooten en aan de menigvuldige mestvaalten, die zich in die gemeente bevinden, aan de vele huisjes, die digt aan de slooten gebouwd zijn, en aan den stilstand van het water en gebrek aan spuijing. Rotterdam wil geen duiker onder den zeedijk hebben gebragt, zegt de Commissie, Rotterdam belet dus eene behoorlijke doorspoeling.

Intusschen is bereids bij Koninklijk besluit van 28 Junij 1870 beslist (zie *Deel X*, blz. 197): „dat art. 16 der wet de sluiting van begraafplaatsen, die niet op den afstand van 35 meters van eene bebouwde kom liggen, alleen beveelt, zoo zij schadelijk zijn voor de volksgezondheid; dat nu het sterftecijfer van 's Heerenberg, al neemt men aan, dat het van onvoldoenden gezondheidstoestand te dier plaatse getuigt, niet bewijst, dat de bedoelde begraafplaats schadelijk voor de volksgezondheid is, zoolang niet is uitgemaakt, dat de hoogte van dat sterftecijfer door die begraafplaats wordt veroorzaakt.” Alzoo moeten er deugdelijke bewijzen worden aangevoerd, om de ondeugdelijkheid der begraafplaats aan te toonen.

Wat nu de oppervlakte aangaat, uit het besluit van Gedeputeerde Staten van 12 December 1871 en de brieven van den Inspecteur vloeit voort, dat de oppervlakte van het kerkhof te klein wordt geacht voor het aantal lijken. Volgens den Inspecteur zou de begraafplaats hebben eene lengte van 25 meters en 75 centiaren en eene breedte van 12 meters, terwijl de ophooging met planken reeds gevuld is, en zou voorts de Pastoor geweigerd hebben den Inspecteur op te geven het getal begravingen per jaar. Dat zijn zeer verzwarende omstandigheden! Maar de Gezondheids-Commissie heeft in ieder geval opgegeven, dat dat getal is 30 per jaar. En dat nu de Inspecteur zegt, dat de ruimte niet voldoende is, zou alleen bewijzen, dat hij de wet niet gelezen heeft. Gemagtigde treedt daartoe in eene ontwikkeling van de geschiedenis der wet, om tot het betoog te komen, dat, blijkens die geschiedenis, iedere redenering nopens te weinig ruimte hier wegvalt, zoodat de Inspecteur zijne becijferingen had kunnen besparen. De Inspecteur neemt aan, dat er jaarlijks 30 lijken worden begraven. Daar er niet dan na tien jaren graven mogen worden geruimd, moet er eene ruimte zijn van 300 meters.

Nu heeft juist deze begraafplaats eene grootere oppervlakte dan noodig is, en dan zijn onder die lijken nog de helft kinderen, die minder plaats beslaan. Maar maak de 30 tot volwassenen, dan nog is er voldoende ruimte. Gemagtigde treedt omtrent deze verschillende punten in nadere beschouwing en becijfering, en doet daarbij nog uitkomen, dat de Inspecteur blijkbaar heeft vergeten, dat er drie lijken op elkander worden begraven. Hij herinnert voorts, dat op deze begraafplaats, niettegenstaande om de tien jaren moet worden geruimd, dit slechts twee keeren is geschied en wel van 1837 af tot 1872, en niettegenstaande er driemaal meer dan nu begraven werd. De Pastoor heeft overigens niet geweigerd de verlangde opgave te doen, maar alleen gezegd, dat hij niet kon opgeven, hoeveel lijken er jaarlijks begraven worden, dat hij dat uit de boeken moest zien; en hij had daarom den Inspecteur verzocht binnen te komen. Maar de Inspecteur wilde juist niet binnenkomen en ging heen.

Wat de ophooging betreft, die is om andere redenen gedaan. In de eerste plaats is zij van zeer weinig belang. De begraafplaats is eenigzins tonrond gemaakt, welligt voor het afvloeijen van het water. Èn om dat afvloeijen èn omdat de kleizoden gedeeltelijk door water en door de mollen waren vernield, is de grond omzet met planken. Die ophooging is dan ook juist op gronden van wetenschap geschied.

Aan de beide voorwaarden van het Keizerlijk decreet van het jaar XII is daardoor voldaan. De begraafplaats is tegen het noorden aangelegd, terwijl het een opgehoogd terrein is.

Wat dus de Inspecteur in zijne overige adviesen een voordeel noemt, is nu hier een bezwaar. Van het wegruimen van hetgeen nog niet verteerd zou zijn, wenscht gemagtigde niet bepaald te spreken. Dat behoort tot die praatjes, waarvan de onwaarheid al dadelijk in het oog springt bij de behoorlijke ruimte, die er bestaat voor de stoffelijke overblijfselen. De Deken was dan ook verontwaardigd over dergelijke veronderstelling. Zulke veronderstellingen moesten niet kunnen gemaakt worden. Aan het begraven bij de Roomsch-Katholijken zijn heilige plegtigheden verbonden. Zou het, met het oog hierop, wel kunnen opgaan, dat onverteerde overblijfselen in de sloot zouden worden geworpen? Dat zou toch eene hoogst verachtelijke handelwijze zijn. Op grond van een en ander concludeert gemagtigde, dat het der Afdeeling behage den Koning een ontwerp van besluit voor te dragen tot vernietiging van het besluit van Gedeputeerde Staten.

Op de door den *Staatsraad* Boot gedane vraag tot den heer Kapellaan, mede ter vergadering tegenwoordig, naar den ouderdom van den Pastoor dezer gemeente, en of hij steeds te Kralingen is geweest, antwoordt gemelde geestelijke, dat de tegenwoordige Pastoor 73 jaren oud is; dat hij sedert een aantal jaren in de nabuurschap van Kralingen is werkzaam geweest, een bijzonder sterk en gezond gestel heeft en dat een aantal menschen in die nabuurschap een hoogen leeftijd bereiken.

De Voorzitter: Indien de heeren geene verdere inlichtingen verlangen, gaan wij over tot de volgende zaak. Aan de orde is:

II. *het beroep van het Gemeentebestuur van Hattem van een besluit van Gedeputeerde Staten van Gelderland, waarbij de goedkeuring is onthouden aan het raadsbesluit tot het aangaan eener geldleening van f* 20,000 *met de Maatschappij voor gemeente-crediet.*

In die zaak is rapporteur de Staatsraad Meeussen. Ik verzoek dien heer het verslag daarover wel te willen uitbrengen.

Staatsraad Meeussen: Mijne Heeren! De Raad der gemeente Hattem, provincie Gelderland, besloot op den 9 November 1871 tot het aangaan eener geldleening ten bedrage van *f* 20,000 met de Maatschappij voor gemeente-crediet te Amsterdam, onder de gewone voorwaarden, dat de gemeente gedurende 68 jaren van die som aan de Maatschappij eene rente zou betalen ad $5^0/_0$, en dat door die betaling de schuld aan de Maatschappij zou zijn gedelgd; voorts dat de gemeente zou aandeel nemen in de Maatschappij ten bedrage van $^1/_{20}$ deel der geldleening, ad *f* 1000.

Volgens gemeld besluit moest de opbrengst der geldleening strekken: 1°. om af te lossen de gevestigde schuld, groot *f* 2,500; 2°. om af te lossen eene tijdelijke geldleening, groot *f* 2,600, zijnde de koopprijs van een door de gemeente aangekocht gebouw; 3°. om te doen uitvoeren: *a.* het bouwen eener school, tevens kostschool voor meisjes, ad *f* 12,000; *b.* de verbouwing van een huis tot brandspuithuis, bergplaats van karren enz., ad *f* 600; *c.* aanleg van plantsoenen, ad *f* 300; *d.* ontginning van heidegronden, ad *f* 250; *e.* verbetering van gronden in het veen, ad *f* 750. — Tot toelichting van dit besluit werd aangevoerd, dat die werken, even als die, waarvoor vroeger de gemeente eene geldleening met de Maatschappij heeft aangegaan, in het belang en voordeel van het aankomend of nageslacht zijn, en tevens van duurzaam nut, waarvan het te verwachten is, dat zij minstens 68 jaren zullen bestaan, zonder tot buitengewone kosten voor de gemeente aanleiding te geven.

Op dat besluit werd gevraagd de goedkeuring der Gedeputeerde Staten van de provincie Gelderland. Bij hun besluit van den 28 November 1871 gaven zij te kennen: dat zij geene bezwaren zouden hebben tegen het aangaan eener geldleening met de Maatschappij om te bestrijden de kosten der aflossing van de schuld, groot *f* 2,500, en ook niet tot het bestrijden der uitgaven, hiervoor omschreven onder n_o. 3, litt. *b*, *c*, *d* en *e*; maar dat zij het besluit van den Raad niet konden goedkeuren wegens de posten n°. 2 en 3*a*, te zamen ad *f* 14,600, omdat het onder n_o. 2 bedoelde gebouw bestemd schijnt te zijn tot school, tevens kostschool voor meisjes, en alzoo de kosten van aankoop evenmin als die der verbouwing, onder n°. 3 vermeld, op de voorgestelde wijze behooren gedekt te worden, daar de ondervinding leert, dat dergelijke gebouwen reeds spoedig, althans vóór het verstrijken van 68 jaren, tot buitengewone uitgaven aanleiding geven, zoodat het toekomstig geslacht op eene onevenredige wijze met de aan te wenden kosten zou worden bezwaard; dat het daarom beter ware, eene geldleening op de gewone wijze aan te gaan; dat dit niet te bezwarend voor de gemeente zijn zoude en haar ook niet merkelijk zou beletten in het ondernemen van andere werken. Het dispositief van het besluit van Gedeputeerde Staten luidt: dat zij zwarigheid maken het raadsbesluit van den 9 November goed te keuren, maar bereid zijn in gunstige overweging te nemen een besluit tot het aangaan eener geldleening met de Maatschappij ter bestrijding der uitgaven, hiervoor vermeld, daaronder niet begrepen de *f* 2,600 voor het gebouw en de *f* 12,000 voor de school, tevens kostschool voor meisjes.

De Raad der gemeente Hattem heeft daarop den 4 December te kennen gegeven aan Gedeputeerde Staten, dat het gebouw, aangekocht voor *f* 2,600, niet bestemd is om te worden ingerigt tot school, tevens kostschool voor meisjes; dat men het gebouw heeft aangekocht, omdat het gelegen is onmiddellijk tegen het schoolgebouw voor lager onderwijs en de kelder er van onder die school; dat het dienstbaar gemaakt kan worden voor het gewoon schoolonderwijs; dat die koop op voordeelige voorwaarden is gesloten, omdat op dit huis gelegen zijn drie scharen of koeweiden in den uiterwaard den Hoenwaard, te zamen minstens *f* 1000 waardig, zoodat de koopschat eigenlijk slechts bedraagt *f* 1600; dat die scharen nog in waarde zullen stijgen, zoodat de aankoop eene gunstige zaak is geweest en blijven zal, ook voor het nageslacht; dat het huis thans voor secretarie wordt gebruikt en later wel op voordeelige wijze als woonhuis zal kunnen verhuurd worden; dat men de school, kostschool voor meisjes, zal maken flink, hecht en sterk, zoo als het gemeentehuis en het post- en telegraafkantoor te Hattem gebouwd zijn, waardoor stellig aan het toekomstig geslacht geene buitengewone uitgaven voor vernieuwing zullen worden opgelegd; dat eene geldleening op gewone wijze niet wel te sluiten is, omdat men liever geld in staatspapieren belegt, die men dagelijks kan vervreemden. De Raad verzocht aan Gedeputeerde Staten op nieuw om het besluit van 9 November goed te keuren.

Gedeputeerde Staten hebben daarop den 13 December daaraanvolgende, volhardende bij hunne bewering, dat de bedoelde leening te bezwarend zou zijn voor het nageslacht, de verzochte goedkeuring niet verleend; en toen de Raad van Hattem op den 21 December nogmaals de goedkeuring verzocht, onder aanvoering, dat de gebouwen zoo ingerigt zouden worden, dat geen kostbare vernieuwing binnen de 68 jaren noodig zou zijn, hetgeen de ondervinding zou leeren mogelijk te zijn, — hebben Gedeputeerde Staten op den 28 December daaraanvolgende te kennen gegeven, dat zij reeds den 28 November en evenzoo den 13 December een bepaald besluit van weigering hadden genomen; dat toch het bij eerstgemeld besluit zwarigheid maken dezelfde beteekenis heeft als het weigeren van goedkeuring, en het laatstgemelde besluit strekt tot bevestiging van het eerste; en dat zij bij die weigering moeten blijven volharden.

Op den 5 Januarij jl. heeft de Raad der gemeente Hattem, zich voorziende bij den Koning, de vernietiging gevraagd van het besluit van Gedeputeerde Staten in dato

28 December 1871 en de goedkeuring op het raadsbesluit van den 9 November bevorens. In dat adres wordt beweerd, dat art. 140 der Grondwet aan de gemeentebesturen hunne autonomie heeft gewaarborgd en deze geacht moeten worden bevoegd te zijn te doen wat zij in het belang hunner gemeente noodig achten.

Gedeputeerde Staten der provincie Gelderland, in wier handen dat adres is gesteld, hebben op den 30 Januarij jl. berigt: dat, naar hunne meening, art. 140 moet beschouwd worden in verband met art. 141 der Grondwet en inzonderheid met de krachtens dat artikel bestaande gemeentewet, waarbij het aangaan van geldleeningen door gemeenten aan de goedkeuring van Gedeputeerde Staten wordt onderworpen; dat door deze geldleening zeer zeker de toekomst te veel zoude worden bezwaard, gedurende 68 jaren, omdat de bedoelde gebouwen zeer zeker binnen dat tijdsverloop groote vernieuwingen zullen moeten ondergaan, zoodat het toekomstig geslacht dezelfde rente als het tegenwoordige zou moeten betalen, maar bovendien zou zijn belast met de kosten van vernieuwing; dat de gemeente Hattem volkomen in staat is eene gewone geldleening, af te lossen binnen 25 à 30 jaren, aan te gaan; want dat die gemeente enkel uit opbrengsten van vaste goederen een jaarlijksch inkomen heeft van meer dan *f* 6000 en bij eene bevolking van 2800 zielen de hoofdelijke omslag slechts *f* 1800 bedraagt en de hoofdsom der rijks-personele belasting de som van *f* 3,100 beloopt, zoodat men gevoegelijk door verhooging van den hoofdelijken omslag bij het aangaan eener gewone leening de voor rente en aflossing benoodigde gelden zou kunnen verkrijgen; dat zij niet betwisten, dat de aankoop van het gebouw voor *f* 2,600 voor de gemeente voordeelig kan zijn geweest; dat die aankoop dan ook hunne goedkeuring heeft verworven; maar dat zij er tegen zijn, dat de koopschat zal worden gedelgd door middel van eene geldleening met de Maatschappij voor gemeente-crediet.

Dit geschil van bestuur is krachtens magtiging des Konings den 13 Februarij ll. bij deze Afdeeling aanhangig gemaakt; en daaromtrent zal alsnu een ontwerp van besluit aan den Koning moeten worden voorgedragen.

De Voorzitter: Ik dank den heer rapporteur voor het door hem uitgebragt verslag. Er is een gemagtigde tegenwoordig. Heeft de gemagtigde ook eenige inlichtingen te geven of te vragen?

De heer C. J. L. Mos, Burgemeester van Hattem, als gemagtigde van den Gemeenteraad aldaar optredende, geeft hoofdzakelijk te kennen, dat de Raad bij de hem gedane opdragt meer bepaald op het oog heeft gehad om, wanneer Gedeputeerde Staten nog andere motieven hadden opgegeven, waarom zij hunne goedkeuring aan het raadsbesluit hadden geweigerd, dan uit de stukken is gebleken, alsdan ze te wederleggen en zoo noodig nog eenige inlichtingen te geven.

De reden, waarom de onderwerpelijke geldleening door Gedeputeerde Staten niet is goedgekeurd, ligt onder anderen daarin, dat met dezelve ook zou worden afgelost eene tijdelijke geldleening van *f* 2600, koopsom van een huis, gelegen aan, en den kelder zelf onder de school voor gewoon lager onderwijs. Dat huis heeft de Raad vermeend te moeten aankoopen, want het *kon* later voor het onderwijs dienstbaar gemaakt worden; doch *vooreerst* zal het worden verhuurd.

Op dat huis liggen regten, zoogenaamde scharen of koeweiden in den uiterwaard den Hoenwaard, die steeds in prijs stijgen, en welligt dat binnen weinig tijds de rente dier *f* 2600 voor een groot deel uit de opbrengst dezer scharen zal kunnen worden bestreden. En is het nu billijk, dat het tegenwoordig geslacht die som zal moeten betalen en het volgend geslacht niets, maar integendeel alle voordeelen genieten?

Een tweede bezwaar van Gedeputeerde Staten is gelegen in de *f* 12,000 voor het bouwen eener school voor meer uitgebreid lager onderwijs, tevens kostschool voor meisjes. Het heeft gemagtigde zeer bevreemd, dat Gedeputeerde Staten daartegen

bezwaar hebben; want in de gemeente is een post- en telegraafkantoor gebouwd, waarvan de kosten, met hunne goedkeuring, ook gevonden zijn uit eene geldleening, met de Maatschappij voor gemeente-crediet te Amsterdam gesloten; terwijl, bijaldien hij wel is geïnformeerd, dezelfde Gedeputeerde Staten eene dergelijke geldleening hebben goedgekeurd in de gemeente Winterswijk voor het bouwen eener hoogere burgerschool. En nu zal het nageslacht door het bouwen van eene meisjesschool wel niet meer worden bezwaard dan door een post- en telegraafkantoor of eene hoogere burgerschool.

Het heeft spreker bovendien zeer leed gedaan, dat Gedeputeerde Staten de som voor die school niet hebben goedgekeurd; want aan zoodanige inrigting is in Hattem zulk eene groote behoefte. Maar de tot-stand-brenging dier school heeft steeds afgestuit op vele moeijelijkheden; en nu de Raad eindelijk tot de oprigting eener flinke school voor meisjes heeft besloten, nu weigeren Gedeputeerde Staten de gelden daarvoor op te nemen, op de wijze, zoo als de Raad het best oordeelt en die bovendien op geene andere wijze te verkrijgen zijn.

Gedeputeerde Staten komen op tegen den langen duur van 68 jaren, in welken tijd de geldleening eerst zal zijn afgelost, als tot te groot bezwaar voor het nageslacht zijnde. Maar zij hebben in 1863 goedgekeurd het raadsbesluit tot het aangaan eener negotiatie, groot ƒ 40,000, met eene jaarlijksche aflossing van ƒ 500, dus eerst in 80 jaren.

De eerste serie was ƒ 20,000, en die kon men nog niet volteekend krijgen.

Die geldleening was ook bestemd tot aflossing van vroegere leeningen, waarvoor scholen aangekocht of gebouwd, alsmede straten en wegen verbeterd zijn.

Gedeputeerde Staten zeggen, dat het voor de gemeente Hattem hoegenaamd geen bezwaar heeft op de gewone wijze eene leening te sluiten, want dat er slechts een hoofdelijke omslag van p. m. ƒ 1800 geheven wordt, terwijl de gemeente vier vijfden gedeelte der opbrengst van de rijks-personele belasting, p. m. ƒ 3000 erlangt.

Die hoofdelijke omslag, zegt spreker, is sedert eenige jaren slechts p. m. ƒ 1200, en van dit jaar, uit hoofde der verhooging van jaarwedden, een weinig verhoogd; doch Gedeputeerde Staten vergeten, dat door het vier vijfde gedeelte der personele belasting de gemeente de accijnsen heeft moeten missen.

Het doet spreker echter genoegen, dat Gedeputeerde Staten beweren, dat de finantiën der gemeente zóó gunstig zijn; want die toestand was in 1852, toen hij de eer had door den Koning te worden benoemd tot Burgemeester van Hattem, alles behalve gunstig. Maar niettegenstaande dien betrekkelijk gunstigen toestand kan de gemeente op de gewone wijze geene leening sluiten; want kon men dat, de Raad had welligt tot de opening der 2de serie der geldleening van ƒ 40,000 besloten, want men behoefde toch niet meer dan ƒ 500 jaarlijks af te lossen, welke som nu toch van de eerste serie ad ƒ 20,000 moet worden betaald.

Maar al ware het, zegt spreker, dat de gemeente op de gewone wijze eene geldleening kon sluiten, de vraag is: welke wijze is de voordeeligste? en dan is hij het met den schrijver in het tijdschrift *de Economist* van December jl. geheel eens, dat eene negotiatie met de Maatschappij voor gemeente-crediet groot voordeel voor de gemeente oplevert.

Hij gelooft, dat, indien zulk eene maatschappij ook voor particulieren bestond, een zeer groot aantal personen daarvan zou gebruik maken.

Gedeputeerde Staten van Gelderland schijnen echter tegen die maatschappij te zijn, ten minste het sluiten eener leening met dezelve voor de gemeenten niet wenschelijk te achten.

Ook verleden jaar hebben zij een besluit van den Raad, strekkende tot het aangaan eener leening, groot ƒ 38,000, met die maatschappij niet goedgekeurd, vooral aangezien daarmede ook de eerste serie der geldleening ad ƒ 40,000 zou worden afgelost.

De Raad heeft toen in die weigering berust, omdat men terstond geld noodig had voor de bouwing van het post- en telegraafkantoor, verbouwing van het stadhuis enz.; en toen is met die maatschappij eene leening gesloten van slechts *f* 10,000.

Thans heeft de Raad vermeend in die weigering van Gedeputeerde Staten om de leening van *f* 20,000 goed te keuren niet te mogen berusten, aangezien hij ook vermeent, dat de Grondwet de autonomie der gemeentebesturen heeft gewaarborgd en deze geacht moeten worden bevoegd te zijn om datgene te verrigten, wat zij in het belang hunner gemeenten nuttig oordeelen.

Uit het verslag blijkt echter nog, dat Gedeputeerde Staten vermeenen, dat de Raad art. 194 der gemeentewet heeft voorbijgezien; maar dat is het geval niet. De Raad weet zeer goed, dat het besluit aan de goedkeuring van Gedeputeerde Staten onderworpen is; maar de Raad weet ook, dat, wanneer Gedeputeerde Staten die goedkeuring weigeren, deze door den Koning nog kan worden verleend.

Gedeputeerde Staten merken bij hun besluit van 28 December jl. op, dat zij reeds den 28 November jl. en den 13 December daaraanvolgende een bepaald besluit hadden genomen, daar toch zwarigheid maken van goed te keuren dezelfde beteekenis heeft als weigeren; doch dat zij ten overvloede alsnog verklaren het raadsbesluit te weigeren goed te keuren.

De Raad vermeende echter, dat zwarigheid maken van goed te keuren geene weigering bevat; en daarom verzocht hij een bepaald besluit van *al* of *niet* goedkeuring, aangezien men anders bij den Koning niet in hooger beroep kon komen. Dit toch is uitgemaakt bij een Koninklijk besluit, waarbij de Raad der gemeente Winterswijk in zijn hooger beroep niet-ontvankelijk verklaard werd, dewijl Gedeputeerde Staten het raadsbesluit niet hadden geweigerd goed te keuren, maar alleen *zwarigheid* gemaakt hadden het goed te keuren.

Gemagtigde koestert ten slotte het vertrouwen, dat de Afdeeling, instemmende met de gegrondheid der bezwaren van den Gemeenteraad, den Koning zal adviseren tot vernietiging van het besluit van Gedeputeerde Staten en tot goedkeuring van het raadsbesluit.

De Voorzitter: Indien de heeren geene verdere inlichtingen verlangen, gaan wij over tot de volgende zaak. Aan de orde is:

III. *het beroep van D. Droogendijk, te Dirksland, van een besluit van Gedeputeerde Staten van Zuidholland, houdende afwijzing zijner reclame tegen de plaatsing van den Nieuw-Kraaierschen dijk op den legger van wegen en voetpaden in Onwaard, thans deel uitmakende van de gemeente Melissant.*

In die zaak is rapporteur de Staatsraad de Vries. Ik verzoek dien heer het verslag daarover wel te willen uitbrengen.

Staatsraad de Vries: Mijne Heeren! Op den legger der wegen en voetpaden in de voormalige gemeente Onwaard, thans deel der gemeente Melissant, vastgesteld in 1854, komt onder n°. 15 voor: de Nieuw-Kraaiersche dijk, als kleiweg, ter lengte van 1299 el en ter breedte van 6 el, eigendom bij L. Driendijk en D. Droogendijk, onder beheer van het Polderbestuur van Nieuw-Kraaier. Deze weg beslaat alzoo de kruin van genoemden dijk, van den dijk des polders Roxenisse af tot aan den Fortuinweg, die een deel is van den grindweg van Melissant naar Goeree.

De adressant, thans éénig eigenaar van dat gedeelte van den Nieuw-Kraaierschen dijk en diens bermen, meent, dat het brengen van den omschreven weg op den legger aan eene vergissing is te wijten; dat toch de dijk voor dat gedeelte nooit tot weg is aangelegd, op de kruin geene breedte van 6 meters, maar van 2 meters, hier en

daar zelfs nog minder heeft, in het midden zelfs is ingenomen door eene heg ter omtuining van het erf, bij eenige arbeiderswoningen behoorende, welke de passage onmogelijk maken, en geen enkelen oprid heeft. Op deze gronden heeft hij zich in 1871 tot Gedeputeerde Staten van Zuidholland gewend, met verzoek den legger zóó te wijzigen, dat voornoemde weg daarvan verdwijne.

Gedeputeerde Staten hebben op dat verzoek het berigt ingewonnen van Burgemeester en Wethouders van Melissant en daarna bij besluit van 1/8 Augustus 1871 het verzoek afgewezen, uit hoofde het algemeen belang medebrengt den weg op den legger te behouden. Tegen die beslissing is het beroep op Zijne Majesteit gerigt. De bezwaren, door den adressant aangevoerd, zijn: 1°. dat, in strijd met art. 3, al. 8, van het provinciaal reglement op de wegen en voetpaden van 1870, door Gedeputeerde Staten is beslist alleen op het voor hem adressant geheim gehouden berigt van Burgemeester en Wethouders, zonder dat hij tegenover het Gemeentebestuur is gehoord; 2o. dat geen andere grond door Gedeputeerde Staten is opgegeven dan dat het algemeen belang mede zou brengen den weg op den legger te behouden, waardoor hij als eigenaar zich in zijne regten gekrenkt rekent. Adressant verzoekt mitsdien, dat Zijne Majesteit, met vernietiging van het besluit van Gedeputeerde Staten, den legger zal wijzigen, zoodat de weg boven omschreven daarvan worde afgenomen.

Gedeputeerde Staten, in wier handen dat adres is gesteld, hebben bij hun ambtsberigt overgelegd de berigten van de door hen gehoorde Hoofd-Ingenieur en Burgemeester van Melissant, de voorwaarden, waarop in 1708 de Kraaiersplaat door het Domein is verkocht en het octrooi tot bedijking van die plaat, thans den Nieuwen Kraaierpolder, welk octrooi gedagteekend is 24 November 1704.

Aan den Raad van State, Afdeeling voor de geschillen van bestuur, is door Burgemeester en Wethouders van Melissant ingezonden eene memorie van bezwaren van den polder Nieuw-Kraaier, en een adres van grondeigenaars en landbouwers uit de polders Nieuw-Kraaier, Kraaienisse, Roxenisse en Gabriellina, aandringende op de handhaving der beslissing van Gedeputeerde Staten en op het behoud van den weg op den legger. Ook namens den adressant is eene memorie aan den Raad van State ingediend.

De Hoofd-Ingenieur schrijft: dat de weg op den Nieuw-Kraaierdijk, hier bedoeld, bij de opmaking van den legger niet breeder was dan 1.50 M. en zeker bij zijn aanleg niet bestemd tot rijweg; dat de dijk echter geen water keert en zonder bezwaar kan worden verlaagd, zoodat de kruin de breedte erlange van 6 M., bij den legger bepaald. Naar zijne meening is de eigenaar niet ongezind om de passage over de kruin van den dijk toe te laten en daartoe in de verlaging te bewilligen, mits hij de bermen, waarlangs de passage nu geschiedt, moge afsluiten. Daarvoor moeten echter gaten in de bermen worden gegraven om de afrasteringpalen te plaatsen, en dit kan niet zonder vergunning van het Polderbestuur, dat ongezind is die vergunning te geven. De Hoofd-Ingenieur meent, dat, vermits de Burgemeester tevens Voorzitter is van het Polderbestuur, door diens bemiddeling een vergelijk zou zijn tot stand te brengen. Overigens is hij van oordeel, dat de dijk nooit als rijweg heeft bestaan en de verlangde breedte niet kan krijgen zonder belangrijke verlaging. De zuidelijke berm is ten deele bestemd tot uitweg voor eenige landerijen van den polder Nieuw-Kraaier; de noordelijke tot uitweg voor des adressants eigendommen in den polder Kraaienisse; de laatste wordt ook soms door het publiek gebruikt, zonder dat hij evenwel het karakter van openbaren rijweg heeft. De gegrondheid van het beroep hangt, volgens den Hoofd-Ingenieur, af van de vraag, of de legger een weg tot openbaren weg kan maken, die noch vóór, noch tijdens, noch zelfs geruimen tijd na de zamenstelling van den legger als zoodanig bestond; welke vraag hij ontkennend meent te moeten beantwoorden. Hij adviseert alzoo tot toewijzing van des adressants verzoek.

Van de zijde van Burgemeester en Wethouders en van het Polderbestuur wordt

aangevoerd, dat de schikking, waarop de Hoofd-Ingenieur doelt, niet doenlijk is en te vergeefs is beproefd. Adressant is tot schikking ongenegen, tenzij hij de vrije beschikking over de bermen des dijks erlange, hetgeen tot zeer groot ongerief voor de uitgangen der landen in den polder Nieuw-Kraaier zou leiden, en hetwelk de ingelanden diens polders alzoo geweigerd hebben toe te staan. De gronden, genoemden polder uitmakende, zijn den 10 April 1708 aan de voorgangers der tegenwoordige ingelanden verkocht en daarna krachtens octrooi van 1704 bedijkt. Wel heeft het Domein zich destijds den eigendom van den te leggen dijk voorbehouden, maar het beheer over wegen, dijken en slooten is opgedragen aan het Polderbestuur. Dat Bestuur had publiekregtelijk beheer over den dijk, en nooit is bedongen, dat die niet zou mogen worden bereden of als weg gebruikt. Het bleef dus aan het Polderbestuur te beslissen, of daarover al of niet een weg zou loopen. De eigenaars van den dijk zijn gehouden in het genot van hun eigendomsregt alle beperkingen te gedoogen, gevorderd in het publiek belang van de gronden, uitmakende den polder, ten dienste van welken de dijk uitsluitend gelegd is.

Volgens het Polderbestuur is de weg over den dijk noodig voor een vrij en doorloopend verkeer in, door en om den polder, voor het vervoer zoowel van landbouwproducten als van materialen voor oeververdediging. Op het oogenblik is wel de dijk van het water afgesloten; maar bij doorbraak van een voorliggenden dijk kan de Nieuw-Kraaierdijk weêr zeewerend worden. De afsluiting van de weg n°. 15 zou de verbinding van andere wegen verbreken. Gaf men aan het beweren van den adressant toe, dan zouden eenige honderden meters kunstweg, op het andere gedeelte van den polderdijk liggende, evenzeer afgesloten moeten worden en het verkeer met Stellendam, Goedereede en Ouddorp een anderen weg moeten zoeken. De Nieuw-Kraaierdijk toch is onder vier eigenaars verdeeld en wel zeker met gelijke regten.

De bewering, dat de weg niet gebruikt is of kon worden, wordt èn door Burgemeester en Wethouders, èn door het Polderbestuur tegengesproken. De omstandigheid, dat de eigenaars altijd de onderbermen hebben laten berijden, was alleen oorzaak, dat de kruin minder bereden werd. De afsluiting van de noorderberm en de bestemming daarvan tot bouwland maken nu het gebruik van de kruin noodzakelijk. De kruinsbreedte is niet 1.50, zoo als de Hoofd-Ingenieur opgeeft, maar gemiddeld 3 M. De kruin wordt van tijd tot tijd bereden. Bij de locale opneming heeft de Burgemeester met den Ingenieur het grootste gedeelte bereden. Eene geringe verlaging zal voldoende zijn om de breedte, bij den legger bepaald, te verkrijgen.

Wil de adressant den weg van den legger zien afgenomen, dan zal hij hebben te bewijzen, dat de weg bij de vaststelling van dien legger niet door het publiek als weg gebruikt werd, noch voor het publiek verkeer open was.

In de memorie, namens den adressant ingediend, wordt beweerd, dat het hier geldt een strijd tusschen den appellant, die een hem toekomend stuk dijk wil vrij houden van een bezwaar van openbaren weg, waarmede het noch feitelijk noch regtens ooit is belast geweest, en het bijzonder belang van den Burgemeester van Melissant, tevens Voorzitter van het Polderbestuur, voor wien die weg een kortere weg zou zijn om de vruchten van zijne landen in den pas bedijkten Gabriellina-polder te vervoeren naar zijne bouwhoeve aan de haven van Dirksland. Voorts wijst de memorie er op, dat Gedeputeerde Staten, in strijd met art. 3, al. 8, van het provinciaal reglement op de wegen en voetpaden, verzuimd hebben den Gemeenteraad en den appellant te hooren. De overweging van Gedeputeerde Staten, dat het algemeen belang het behoud van den weg op den legger vordert, regtvaardigt dat behoud niet. Die overweging zou kunnen leiden tot eene onteigening tegen schadevergoeding, maar niet tot het plaatsen van zulk een weg op den legger, waarop, volgens het vroegere zoowel als het tegenwoordige reglement, alleen werkelijk bestaande wegen behooren gebragt te worden. Deze weg nu bestaat, blijkens des Hoofd-Ingenieurs berigt, niet, en zou alleen door

verlaging van de dijkskruin kunnen worden verkregen. De memorie betoogt voorts, dat bij de voorwaarden, waarop de te bedijken gronden in 1708 zijn verkocht, de door het Domein in eigendom gereserveerde dijk geenszins met het bezwaar van openbaren weg, zelfs niet met dat van uitweg ten behoeve der in te dijken gronden is belast, terwijl integendeel langs dien dijk eene bermsloot moest worden gegraven, waardoor de dijk met zijne binnenberm en buitengorzen, onbezwaard met eenigen weg, geheel van de ingepolderde gronden werd afgescheiden. Nadat die buitengorzen krachtens uitgifte ter bedijking van 13 Julij 1759 waren ingedijkt als polder Kraaienisse, is dan ook, zonder vermelding van eenig wegsbezwaar, die dijk bij resolutie van de Staten van Holland en Westfriesland aan de eigenaars van Kraaienisse afgestaan, en zoo, wat het thans bedoelde deel betreft, in handen van den adressant gekomen. Geen enkel perceel van den ingedijkten grond wegt op den dijk of diens berm uit, en de éénige dam in de bermsloot is dáár van ouds gelegd om aan den dijk met zijne schorren en berm een uitweg te bezorgen naar den op dat punt in den polder aangelegden weg.

Ten slotte wordt in de memorie opgemerkt, dat de dijk wel als waterkeering aan het toezigt van het Polderbestuur is onderworpen, en dus voor dat Bestuur ter uitoefening van zijn toezigt en tot aanvoer van materialen tot verdediging des polders tegen het water toegankelijk moet zijn; maar dat daaruit niet in het minst volgt, dat de dijk met een openbaren weg zou zijn bezwaard of tegen den wil des eigenaars bezwaard zou kunnen worden.

De Afdeeling is thans geroepen omtrent deze zaak een ontwerp van besluit aan den Koning voor te dragen.

De Voorzitter: Ik dank den heer rapporteur voor het door hem uitgebragt verslag. Er zijn geene belanghebbenden opgekomen. Er kunnen dus geene inlichtingen worden gevraagd of gegeven.

En vermits er verder voor heden geene zaken aan de orde zijn, sluit ik de vergadering.

Zevende vergadering.

Vergadering van Woensdag, 10 *April* 1872.

(Geopend ten 11 ure.)

Voorzitter, de Minister van Staat Mr. Æ. Baron Mackay van Ophemert en Zennewijnen.

Tegenwoordig de *leden:*

Jhr. Mr. W. A. C. de Jonge,
Mr. K. A. Meeussen,
Mr. G. de Vries,
Mr. C. H. B. Boot.

Referendaris, Mr. L. P. Op den Hooff.

De Voorzitter: Ik open deze vergadering van den Raad van State, Afdeeling voor de geschillen van bestuur.

I. Bij deze Afdeeling is ingekomen een Koninklijk besluit van den 31 Maart ll., no. 5, houdende beschikking op *het beroep van den Raad der gemeente Rosendaal en Nispen van een besluit van Gedeputeerde Staten van Noordbrabant, waarbij de goedkeuring is onthouden aan het raadsbesluit tot vermindering der jaarwedde van den Hulp-Onderwijzer aan de openbare school voor gewoon en meer uitgebreid lager onderwijs* (zie het verslag over deze zaak op blz. 74—76).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

Wij WILLEM III, bij de gratie Gods, Koning der Nederlanden, Prins van Oranje-Nassau, Groot-Hertog van Luxemburg, enz., enz., enz.

Beschikkende op het bij Ons ingesteld beroep van den Raad der gemeente Rosendaal en Nispen tegen een besluit van Gedeputeerde Staten van Noordbrabant van 14/31 December 1871, G, n°. 124, waarbij goedkeuring is onthouden aan het raadsbesluit tot vermindering der jaarwedde van den eersten Hulp-Onderwijzer aan de openbare school voor gewoon en meer uitgebreid lager onderwijs aldaar;

Den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) gehoord, advies van den 18 Maart 1872, n°. 7;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van den 27 Maart 1872, n°. 179, 5de Afdeeling;

Overwegende:

dat de Gemeenteraad van Rosendaal en Nispen bij zijn besluit van 15 Julij 1871 de jaarwedde van den op gelijke dagteekening benoemden eersten Hulp-Onderwijzer,

welke jaarwedde bij raadsbesluit van 24 Augustus 1868 was bepaald op *f* 550, met *f* 50 heeft verminderd, en dat aan dit besluit door Gedeputeerde Staten, blijkens hunne resolutie van 14/31 December 1871, G, n°. 124, goedkeuring is geweigerd;

dat hier niets afdoet de omstandigheid, dat de begrooting der gemeente Rosendaal en Nispen over het jaar 1871, bij welke begrooting op voormelde vermindering ten bedrage van *f* 50 reeds was gerekend, door Gedeputeerde Staten bij hun besluit van 5 Januarij van dat jaar is goedgekeurd, daar, volgens de kennelijke bedoeling van art. 19 der wet op het lager onderwijs, het bedrag van de jaarwedden der openbare onderwijzers en de daarin te brengen veranderingen afzonderlijke goedkeuring van Gedeputeerde Staten vereischen, zonder dat de jaarlijksche vaststelling en goedkeuring der begrooting op zich zelve daarop van invloed kunnen zijn;

dat de bij raadsbesluit van 15 Julij ll. beoogde vermindering van de in 1868 vastgestelde jaarwedde van den eersten Hulp-Onderwijzer op het gehalte van het onderwijzend personeel en mitsdien op het onderwijs slechts eenen nadeeligen invloed kan uitoefenen, gelijk al dadelijk gebleken is uit het gering aantal sollicitanten naar de bewuste betrekking van eersten Hulp-Onderwijzer, in die mate. dat de bij art. 22 der wet bedoelde voordragt slechts uit twee personen heeft kunnen bestaan;

dat alzoo Gedeputeerde Staten teregt hunne goedkeuring hebben onthouden aan het besluit van den Raad der gemeente Rosendaal en Nispen, strekkende tot vermindering der bedoelde jaarwedde;

Gezien de wet van 13 Augustus 1857 (*Staatsblad* n°. 103);

Hebben goedgevonden en verstaan:

met handhaving van het besluit van Gedeputeerde Staten van Noordbrabant van 14/31 December 1871, G, n°. 124, het door den Gemeenteraad van Rosendaal en Nispen daartegen ingesteld beroep te verklaren ongegrond.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur).

's Gravenhage, den 31 Maart 1872.

WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

THORBECKE.

Accordeert met deszelfs origineel.

De Directeur van het Kabinet des Konings,

VAN HEECKEREN VAN KELL.

De VOORZITTER: Thans is aan de orde:

II. *het beroep van E. Claessen, te Nieuwer-Amstel, van beschikkingen van Burgemeester en Wethouders dier gemeente en van Gedeputeerde Staten van Noordholland, houdende afwijzing van zijn verzoek tot oprigting eener fabriek van machine-olie.*

In die zaak is rapporteur de Staatsraad DE VRIES. Ik verzoek dien heer het verslag daarover wel te willen uitbrengen.

Staatsraad DE VRIES: Mijne Heeren! Eduard Claessen, wonende te Nieuwer-Amstel, heeft aan Burgemeester en Wethouders dier gemeente vergunning verzocht om eene fabriek van machine-olie op te rigten op een perceel, gelegen tusschen het Kuipers- en Rustenburgerpad, sectie C, n°. 195, in een gebouwtje ter lengte van

7.5 meters, ter breedte van 9 meters en ter hoogte van 3.5 meters onder de muurplaat, op te trekken geheel van steen en met ijzeren bedekking.

Nadat de bewoners der naaste huizen, op dat verzoek gehoord, daartegen bezwaren hadden ingebragt, uit hoofde van het gevaar van brand en den onaangenamen walm, is het verzoek afgewezen, op grond, dat het terrein, wegens de vrolijkheid der buurt en toenemenden aanbouw van woningen, ongeschikt werd geoordeeld voor de oprigting eener fabriek als de bedoelde.

De verzoeker wendde zich nu tot Gedeputeerde Staten. Nog eens werden de buren gehoord, die, nu in grooter getale opgekomen, dezelfde bezwaren aanvoerden. Daarenboven diende de heer Dufrasne aan het Gemeentebestuur eene verklaring in, dat hij voornemens was op het terrein aan het Rustenburgerpad, naast de Roomsch-Katholijke kerk, huizen te bouwen met twee verdiepingen, door knappe burgers te bewonen; maar dat hij dat plan zou moeten opgeven, als de vergunning voor de fabriek van machine-olie op het aangewezen perceel verleend wordt, omdat zijne huizen alsdan onverhuurbaar zouden zijn.

Gedeputeerde Staten hebben daarop, overeenkomstig het advies van Burgemeester en Wethouders, de afwijzende beschikking van dat Collegie gehandhaafd. Als reden van die beslissing wordt daarin vermeld, dat de plaats, waar de verzoeker zijne fabriek wil vestigen, gelegen is te midden van eene volkrijke buurt, en dat eene fabriek als de bedoelde door het gevaar voor brand, dat zij oplevert en dat voldoende gebleken is te bestaan door den brand, die op 8 April 1871 eene fabriek van gelijken aard heeft vernield, — moet geacht worden in het belang van de algemeene veiligheid niet in eene bevolkte buurt gevestigd te mogen worden.

In zijn adres aan den Koning, waarbij adressant van die weigering van Gedeputeerde Staten in beroep komt, geeft hij zijne verwondering daarover te kennen, vermits dat Collegie dergelijke vergunningen tot het bouwen van fabrieken in de digtstbebouwde gedeelten van Amsterdam wel verleent, en de laatste groote branden niet zijn ontstaan in fabrieken, maar wel in particuliere woningen. Onder overlegging van een kadastraal plan op grootere schaal, geeft hij op, dat het perceel groot is 9 aren, 10 centiaren, het gebouwtje slechts 1 are, 12½ centiaren zal beslaan, en dus door den grond zelven zal afgescheiden zijn van de naastbij zijnde gebouwen.

Het Gemeentebestuur, op dat verzoek gehoord, heeft er op gewezen, dat het vele kosten gemaakt heeft om de Rustenburger sloot te dempen, ten einde in plaats van het Rustenburger pad eene goede straat te verkrijgen; dat dit doel alle kans heeft van verwezenlijkt te worden, daar reeds onderscheidene knappe woningen aldaar zijn verrezen en tot het aanbouwen van meerdere reeds terreinen zijn aangekocht. Het overgelegde plan van den verzoeker geeft geen denkbeeld van den toestand, want na de laatste bijwerking van het kadaster hebben nog vele stichtingen plaats gehad, zoo als op het terrein naast dat, waarop de verzoeker zijne fabriek wil vestigen. Ook op het terrein vlak tegenover laatstbedoelden grond is ten vorigen jare een blok nieuwe woonhuizen van twee verdiepingen verrezen, welke alle door gegoede burgers worden bewoond. Werd de nu gevraagde vergunning aan den verzoeker verleend, dan zou de aanbouw te dier plaatse gewis ophouden, omdat de stank, die zulk eene fabriek verspreidt, het onmogelijk maakt in de nabijheid te wonen. Hoe groot het brandgevaar is, is in 1870 gebleken door den brand der gelijksoortige fabriek van den heer Gompertz. De hoofdbestanddeelen, waaruit het fabrikaat wordt gemaakt, bestaan uit harst en petroleum. Er zullen alzoo bij het fabrieksgebouw nog bergplaatsen voor die grondstoffen, voor de gefabriceerde olie en voor de brandstoffen moeten worden gebouwd, zoodat vermoedelijk het geheele terrein daarmede bezet zal geraken, hetgeen het gevaar van brand vermeerdert. Door het distilleren dezer olie ontwikkelt zich een zeer vlugtig gas, dat door de minste opening ontsnapt,

snel verbrandt en onuitbluschbaar is. Het is dus duidelijk, dat de omliggende huizen aan het grootst gevaar zouden worden blootgesteld.

Gedeputeerde Staten, het berigt van het Gemeentebestuur opzendende, betoogen nader, dat het brandgevaar, hetwelk de fabriek voor de vrij belangrijke buurt zou opleveren, zoo groot is, dat de vergunning niet kan worden verleend. Zij wijzen nogmaals op den brand der fabriek van Gompertz, die, ontstaan in de distilleerderij, zóó snel is toegenomen, dat het geheele tamelijk uitgestrekte gebouw in een oogwenk van het eene tot het andere einde in vlam stond, terwijl alleen aan het uur van den dag (10 uur des morgens) en de gesteldheid van den wind te danken is, dat men heeft kunnen verhoeden, dat de brand zich verder dan tot het hoofdgebouw uitstrekte. Gedeputeerde Staten merken verder op, dat voor de vestiging eener soortgelijke fabriek binnen Amsterdam nog nooit verlof is gegeven.

De verzoeker heeft aan den Raad van State eene memorie ingediend, waarin hij opmerkt, dat de fabriek van Gompertz vroeger eene fabriek en bewaarplaats van kamfer was, en gevolgelijk de balken en het verdere houtwerk van kamfer doortrokken en dus aan het buitengewoon brandgevaar onderhevig; dat ook de ketel dáár verkeerd was geplaatst; dat zij staat nabij de glasblazerij, d. i. nabij houten loodsen, gevuld met stroo en glas, terwijl zijne fabriek meer afgezonderd zal staan. Hij verklaart voorts, dat geen petroleum tot de fabricatie wordt gebruikt of in de fabriek aanwezig is; ook de onaangename walm zal door een verbeterd stelsel van fabricatie niet aanwezig zijn. Het gas, dat de zamenstelling der grondstoffen ontwikkelt, kan alleen dan tot brand aanleiding geven, indien de distilleerketel springt en met vuur in aanraking komt, voor welk onverhoopt geval er steeds zand in voorraad is om het vuur onmiddellijk te kunnen smoren.

De Afdeeling is thans geroepen omtrent deze zaak een ontwerp van besluit aan Zijne Majesteit voor te dragen.

De Voorzitter: Ik dank den heer rapporteur voor het door hem uitgebragt verslag. Er zijn geene belanghebbenden opgekomen. Er kunnen dus geene inlichtingen worden gevraagd of gegeven. Aan de orde is:

III. *het geschil over de vraag, waar Huibertus Kok armlastig was tijdens zijne bedeeling.*

In die zaak is rapporteur de Staatsraad de Jonge. Ik verzoek dien heer het verslag daarover wel te willen uitbrengen.

Staatsraad de Jonge: Mijne Heeren! Huibertus Kok bevond zich ingevolge regterlijke uitspraak van 14 December 1869, als veroordeeld ter zake van diefstal en bedelarij, in het Rijks-bedelaarsgesticht te Veenhuizen, toen hij in November 1871 bleek in staat van krankzinnigheid te verkeeren.

Geboren te Spaarndam op 19 April 1840, werd hij tijdens het ontstaan zijner krankzinnigheid gezegd woonplaats te hebben te Haarlem.

Volgens ambtsberigt van Burgemeester en Wethouders van Spaarndam werd op 24 Junij 1869 ten verzoeke van het Dagelijksch Bestuur der gemeente Haarlem een getuigschrift van woonplaats-verandering afgegeven en Kok naar aanleiding daarvan te Spaarndam in het bevolkingsregister doorgehaald, zonder dat hij later op nieuw in dat register werd opgenomen, of zich te Spaarndam meer opgehouden hebbe.

Burgemeester en Wethouders van Haarlem berigten, dat werkelijk op 24 Junij 1869 de behoeftige in het bevolkingsregister aldaar is ingeschreven, en wel op het hoofd van »het arrest- en provoosthuis«, waar hij toen, ten gevolge van een vonnis

der Arrondissements-Regtbank van 13 Augustus 1868, verblijf hield. Zij erkennen ook, dat hij, na daaruit ontslagen te zijn, zijn intrek heeft genomen in een huis in de Achterkamp, te Haarlem, maar beweren, dat hij bij de volkstelling op 1 December 1869 te Haarlem niet meer woonde; dat hij toen op het bevolkingsregister is doorgehaald en daarvan afgeschreven, en sedert in die gemeente niet meer woonachtig is geweest.

Met het voorgaande houdt verband de omstandigheid, dat Kok, die toen reeds zes veroordeelingen wegens diefstal enz. achter den rug had, den 2 October 1869 door de Rijks-veldwacht te Velsen was gearresteerd en naar Amsterdam overgebragt in het hulphuis van arrest en bewaring aldaar, als verdacht van de misdrijven, ter zake waarvan hij op 14 December 1871, gelijk hiervoren gezegd is, werd veroordeeld.

Burgemeester en Wethouders van Spaarndam en Haarlem, en zoo ook die van Velsen, welke almede gehoord werden, ontkennen, dat Kok, bij het ontstaan zijner krankzinnigheid, woonplaats binnen hunne gemeente had.

Aan Gedeputeerde Staten van Noordholland komt het voor, dat deze behoeftige behoort tot de categorie van die menschen, waarvan de woonplaats alléén wordt aangewezen door de plaats van het werkelijk verblijf, en dat alzoo de gemeente, waaronder de kolonie Veenhuizen ressorteert, voor zijne woonplaats is te houden.

Over dit gevoelen van Gedeputeerde Staten heeft de Minister van Binnenlandsche Zaken den Minister van Justitie geraadpleegd; en deze gaf dienaangaande onder dagteekening van 9 Februarij ll. te kennen: dat z. i. het begrip van woonplaats of domicilie veronderstelt eene keuze, gevestigd door 's menschen vrijen wil, behoudens natuurlijk de gevallen van domicilie door wetsduiding (artt. 78 en 79 van het Burgerlijk Wetboek); dat, zoo al niet uit de letter van art. 74, dan toch in verband daarmede zeker uit de artt. 75 en 76, waarbij het subjective element geheel op den voorgrond staat, blijkt, dat onze wetgever werkelijk van dit beginsel is uitgegaan; dat de interpretatie van art. 74, al. 2, van het Burgerlijk Wetboek echter, naar 's Ministers inzien, in het gegeven geval, buiten aanmerking kan blijven, omdat art. 26 der armenwet alléén bedoelt het eigenlijk domicilie van art. 74, al. 1, gelijk reeds meermalen, en naar 's Ministers meening teregt, is beslist.

Bij de Afdeeling is nog ingekomen eene memorie van Burgemeester en Wethouders van Norg, tot welke gemeente het bedelaarsgesticht van Veenhuizen behoort; en in welke memorie, gedagteekend 21 Maart ll., almede het gevoelen wordt voorgestaan, dat Huibert Kok bij het ontstaan zijner krankzinnigheid niet te Norg woonplaats had in den zin der wet.

Andere stukken zijn er omtrent dit geschil niet ingekomen; en ik meen dus hiermede voor verslag te kunnen volstaan.

De Voorzitter: Ik dank den heer rapporteur voor het door hem uitgebragt verslag. Er is een gemagtigde tegenwoordig. Heeft de gemagtigde ook eenige inlichtingen te geven of te vragen?

De heer J. C. Enschedé, Burgemeester van Velsen, geeft hierop een ontkennend antwoord.

De Voorzitter: Indien de heeren geene inlichtingen verlangen, is deze zaak daarmede afgehandeld.

En vermits er verder voor heden geene zaken aan de orde zijn, sluit ik de vergadering.

Achtste vergadering.

Vergadering van Woensdag, 24 *April* 1872.

(Geopend ten 11 ure.)

Voorzitter, de Minister van Staat, Mr. Æ. Baron Mackay van Ophemert en Zennewijnen.

Tegenwoordig de *leden :*

Jhr. Mr. W. A. C. de Jonge,
Mr. K. A. Meeussen,
Mr. G. de Vries,
Mr. C. H. B. Boot.

Referendaris, Mr. L. P. Op den Hooff.

De Voorzitter: Ik open deze vergadering van den Raad van State, Afdeeling voor de geschillen van bestuur.

Aan de orde is:

I. *het beroep van het Roomsch-Katholijk Parochiaal Kerkbestuur te Woudrichem van een besluit van Gedeputeerde Staten van Noordbrabant, houdende bevel tot sluiting met* 1 *November* 1872 *van de begraafplaats dier gezindte.*

In die zaak is rapporteur de Staatsraad Boot. Ik verzoek dien heer het verslag daarover wel te willen uitbrengen.

Staatsraad Boot: Mijne Heeren! De Inspecteur van het Geneeskundig Staatstoezigt in de provinciën Noordbrabant en Limburg gaf in een brief van 30 September 1871 aan Gedeputeerde Staten van Noordbrabant berigt, dat de begraafplaats der Roomsch-Katholijke gemeente te Woudrichem, als liggende binnen de bebouwde kom dier gemeente en door de kerk en door particuliere woningen ingesloten, en slechts bestaande uit eene smalle strook gronds, — hem ongeschikt voorkwam. Daar de Pastoor bezwaar had gemaakt om eene opgave van het getal der op die begraafplaats gelegde lijken te doen zonder verlof van den Bisschop, heeft hij zulk eene opgave gevraagd aan Burgemeester en Wethouders. Uit een door hen ingezonden staat blijkt, dat in de dertig jaren, gedurende welken tijd deze begraafplaats nog slechts bestaat, 60 lijken, dus gemiddeld 2 per jaar uit Woudrichem er zijn ter aarde besteld, en 17 uit andere gemeenten, of wel van personen, die, elders wonende, toevallig te Woudrichem waren overleden. Ééns zijn er 5 begraven in één jaar; 3 jaren waren er van 4 per jaar; in zeven jaren werden er 3 per jaar begraven, in zeven 2 per jaar, in acht jaren slechts één per jaar, terwijl er vier jaren waren, waarin geen enkel lijk werd aangebragt. Na

die mededeeling zegt de Inspecteur: „Deze ongunstige verhouding van lijken met betrekking tot de ingesloten kleine ruimte met al de nadeelen, meermalen vermeld, geven mij aanleiding het voorstel aan uw Collegie te doen, bedoelde begraafplaats te doen sluiten."

Daar de Inspecteur, gewagende van *kleine ruimte*, de vlaktemaat niet opgaf, hebben Gedeputeerde Staten een berigt van Burgemeester en Wethouders van Woudrichem uitgelokt over beide begraafplaatsen in die gemeente, de Hervormde, tevens dienende tot algemeene, en de Roomsch-Katholijke. Uit hun antwoord blijkt, dat deze laatstgenoemde, opgerigt in 1841, eene oppervlakte heeft van 120 vierk. meters; dat zij ligt binnen de wallen der vesting, doch niet door gebouwen is ingesloten, wordende zij begrensd door het Roomsch-Katholijk kerkgebouw, een tuin, de publieke straat, en ten deele door één woonhuis, op 2 meters afstand; dat zij is omringd door eene heining, ter hoogte van 2 meters. Zij verklaren ten slotte: „dat eene veeljarige ondervinding voldoende heeft bewezen, dat beide begraafplaatsen — ook die der Roomsch-Katholijken — door hare ligging en inrigting geen nadeeligen invloed op den algemeenen gezondheidstoestand uitoefenen."

Gedeputeerde Staten hebben daarop bij besluit van 15 December 1871 de sluiting der begraafplaats bevolen met 1 November 1872, op de overweging, dat, volgens de berigten van den Inspecteur en van Burgemeester en Wethouders, die begraafplaats is gelegen in de bebouwde kom der gemeente, geheel ingesloten door de kerk en door huizen, en dat zij, met het oog op de ongunstige verhouding van het getal lijken met betrekking tot de ingesloten ruimte, schadelijk voor de volksgezondheid moet geacht worden.

Tegen dat besluit nu is gerigt het beroep op den Koning, door het Roomsch-Katholijk Parochiaal Kerkbestuur van Woudrichem ingesteld bij adres van 11 Januarij 1872, dat op 's Konings magtiging door den Minister van Binnenlandsche Zaken bij brief van 28 Februarij ll. bij deze Afdeeling van den Raad van State is aanhangig gemaakt.

Daarin wordt aangevoerd, dat de motieven, die tot het bevel van sluiting geleid hebben, strijdig zijn met art. 46, j°. 17 en 23 der wet van 10 April 1869 (*Staatsblad* n°. 65). Art. 46 laat uitdrukkelijk toe het bestaan van begraafplaatsen binnen de bebouwde kom der gemeente, mits zij niet zijn schadelijk voor de gezondheid; dat het onwaar is, dat deze begraafplaats geheel is ingesloten door de kerk en de huizen, daar de luchtstroom aan twee zijden over tuinen loopt tot aan de rivieren de Maas en de Waal. Het terrein is groot 1 are, 22 centiaren, eerst in 1841 tot begraafplaats ingerigt. Van het gering getal daarop begraven lijken was nog de helft kinderlijkjes. Gemiddeld werd er dus één lijk van een volwassen mensch en één kinderlijk per jaar begraven. Is eene ruimte van 4 centiaren daarvoor voldoende, en een vereischte, zoo heeft men hier dertig malen die ruimte, zoodat het niet waar is, dat hier ongunstige verhouding bestaat tusschen het getal lijken en de ruimte, zoodat de begraafplaats niet slechts niet schadelijk is (wat de wet wil), maar zelfs niet als zoodanig kan geacht worden.

Gedeputeerde Staten, op dat advies gehoord, persisteren bij hun gevoelen, en beroepen zich daarbij op een nader berigt van den Inspecteur van 12 Februarij ll., die volhoudt, dat de begraafplaats wèl door huizen is ingesloten, daar de bedoelde tuinen toch aan huizen grenzen; dat de oppervlakte van 1 are, 22 centiaren, niet geheel wordt gebezigd voor begraafplaats, maar slechts eene oppervlakte van 90 centiaren, en dat hij de sluiting noodig blijft oordeelen.

In eene nader bij deze Afdeeling ingediende memorie wijst het Roomsch-Katholijk Parochiaal Armbestuur er op, dat zelfs het besluit van Gedeputeerde Staten niet vermeldt, gelijk de wet wil voor sluiting van reeds bestaande begraafplaatsen, dat deze voor de gezondheid schadelijk is, zoodat uit een wettelijk oogpunt dat besluit

moet worden vernietigd. Voorts dat de wet eischt, dat de schadelijkheid zij gebleken.

Het tegendeel is verklaard door Burgemeester en Wethouders, in welk Collegie zitting heeft de Wethouder Doctor Ort, die veeljarige ondervinding kan doen gelden en *in casu* een bevoegd beoordeelaar is. Eindelijk, dat deze begraafplaats minstens drie à vier malen grooter is dan wettelijk als minimum vereischt wordt, zoodat in dertig jaren nog nooit een lijk is geruimd, en, blijft de sterfteverhouding dezelfde, men daartoe zelfs niet vóór 1898 zal behooren over te gaan.

Op aanvrage dezer Afdeeling hebben Gedeputeerde Staten op 18 April ll. ingezonden eene aan den Hoofd-Ingenieur van den Waterstaat in het zesde district door den Ingenieur in het tweede arrondissement ingeleverde situatie-kaart.

De Voorzitter: Ik dank den heer rapporteur voor het door hem uitgebragt verslag. Er zijn gemagtigden tegenwoordig. Hebben de gemagtigden ook eenige inlichtingen te geven of te vragen?

De heer Mr. W. H. Jansen, Advokaat te Schiedam, als gemagtigde van den appellant optredende, geeft hoofdzakelijk te kennen, dat hij wenscht aan te toonen, dat het besluit van Gedeputeerde Staten op geen wettigen grond steunt, en dus niet kan noch mag worden gehandhaafd.

In de eerste plaats meent hij uit het rapport van den heer Staatsraad-Rapporteur te hebben gehoord, dat in het rapport van den Inspecteur zou gezegd zijn, dat de Pastoor geweigerd had hem Inspecteur, zonder verlof van den Bisschop, opgave te doen van het getal lijken, per jaar in deze begraafplaats begraven wordende. Hij gelooft niet, dat dit juist is. De Pastoor heeft namelijk, door tusschenkomst van het Gemeentebestuur, te kennen gegeven, dat hij zonder magtiging van den Bisschop geene inzage mogt geven van het van dat begraven bijgehouden wordend register. Hij heeft dus niet geweigerd opgave te doen, maar alleen zwarigheid gemaakt om, zonder de bedoelde vergunning, inzage te geven van het pastoriaal archief. Gemagtigde doet uitkomen, dat alzoo hier kennelijk van de bereidwilligheid des Pastoors blijkt, waarvan dan ook, naar hij meent, door het Gemeentebestuur is gebruik gemaakt.

Verder meent gemagtigde uit het uitgebragt rapport te hebben verstaan, dat de begraafplaats zou hebben dertig malen de ruimte, bij de wet vereischt. Mogt dat werkelijk zijn vermeld, dan is het eene vergissing; want de begraafplaats heeft driemaal de ruimte, die vereischt is.

In de derde plaats moet hij wijzen op de omstandigheid, dat in het nader rapport van den Inspecteur wordt opgemerkt, dat de ruimte van 122 centiaren niet geheel wordt gebruikt, maar slechts eene ruimte van 90 centiaren. De Inspecteur intusschen schijnt den juisten toestand niet te kennen; hij zelf verklaart niet, dat het blijkt. Gemagtigde kan evenwel verklaren, dat de geheele oppervlakte wel degelijk gebruikt wordt.

En wat nu de zaak zelve betreft, uit de overweging, die aan het besluit voorafgaat, blijkt, dat Gedeputeerde Staten zich hoofdzakelijk hebben beroepen: 1°. op de schrifturen van den Inspecteur, en 2°. op het berigt van Burgemeester en Wethouders. Het gebruik, van die beide schrifturen gemaakt, heeft hem bevreemd. In het besluit leest men, dat, volgens evengemelde berigten, de begraafplaats is gelegen in de bebouwde kom der gemeente, geheel ingesloten door de kerk, en alzoo schadelijk voor de gezondheid moet worden geacht.

Nu zou men meenen, dat in die beide stukken die feiten aldus zouden zijn geconstateerd: 1°. dat de begraafplaats geheel is ingesloten door de kerk en de huizen, en 2°. dat zij schadelijk wordt geacht voor de volksgezondheid. Maar nu leest

gemagtigde in het berigt van Burgemeester en Wethouders ten aanzien van het eerste punt, dat wel de begraafplaats ligt binnen een muur en binnen de vesting, doch niet dat zij door huizen is ingesloten, dat er ten deele op 2 meters afstand een paar kleine woonhuizen staan; en 2°. met betrekking tot het schadelijke voor de volksgezondheid leest hij de opmerking, dat eene veeljarige ondervinding voldoende bewezen heeft, dat de ligging en omgeving geen nadeeligen invloed op de volksgezondheid hebben uitgeoefend. Dus juist het tegendeel van hetgeen door Gedeputeerde Staten wordt gezegd.

En nu het rapport van den Inspecteur. Daarin is een streven zigtbaar, dat moeijelijk is overeen te brengen met de eigenschappen, die een rapport van dien ambtenaar behooren te kenmerken, en wat niet de waarde van dat stuk verhoogt. Er wordt reeds dadelijk in dat stuk eene poging gedaan om den Pastoor in een min gunstig daglicht te stellen, zelfs om hem tot een leugenaar te maken.

Dezelfde grief heeft gemagtigde tegen het nader rapport van den Inspecteur. De Pastoor zou volgens dat stuk beweerd hebben, dat er jaarlijks naauwelijks een lijk begraven wordt, in strijd met de waarheid. In de tweede plaats zou zijne opgave aan het Gemeentebestuur zijn geweest, dat de plaats, die gebruikt wordt, slechts is 90 centiaren. Dat is ook gebleken in strijd met de waarheid te zijn.

Gemagtigde acht het overbodig den Pastoor tegen dergelijke aantijgingen te verdedigen. Hij wil dan ook slechts aantoonen, dat er bij den Inspecteur zekere ingenomenheid bestaat; waaraan dat is toe te schrijven, weet hij niet, maar het staat niet in verband met de zaak, waarmede wij ons bezig houden. De waarheidsliefde van den Pastoor doet niets af tot de beweerde schadelijkheid der begraafplaats.

Volgens het rapport zouden er geweest zijn 77 lijken in dertig jaren, eene ongunstige verhouding tot de ruimte. Gemagtigde heeft echter te vergeefs daartoe de gronden gezocht. De wet eischt, dat eene begraafplaats moet bevatten tienmaal de oppervlakte, benoodigd voor het vermoedelijk aantal lijken in het jaar (art. 7). Ziet men nu het cijfer van den Inspecteur, dan zou het zijn 77 lijken in dertig jaren. Maar dan heeft de begraafplaats drie à viermaal de oppervlakte, bij de wet gevorderd; de helft bevat zeker kinderlijken.

Stel, dat de wet eischt tienmaal, zonder de bevoegdheid om lijken boven elkander te plaatsen, dan nog is hier de verhouding allergunstigst.

De Inspecteur spreekt van nadeelen, „meermalen gemeld.” Welke? Het is gemagtigde niet gegeven de gegrondheid dier zinsnede te beoordeelen. Het Gemeentebestuur erkent zelf, dat noch de ligging noch de omgeving der begraafplaats een nadeeligen invloed uitoefent op de gezondheid. Er staat wel in het rapport, dat de begraafplaats door huizen en de kerk is ingesloten; maar van schadelijkheid voor de gezondheid is niets opgegeven. Alleen wenscht de Inspecteur haar te zien gesloten, hoezeer dan niet de noodzakelijkheid zij aangetoond.

Wat het besluit zelf betreft, op het gebrek in den vorm is reeds in eene nadere memorie gewezen.

De wet eischt als grond voor het sluiten der begraafplaats, dat zij schadelijk *is* voor de volksgezondheid. Het moet blijken, dat zij werkelijk schadelijk *is*, niet dat zij schadelijk *geacht wordt*. Zij moet schadelijk *zijn*. Gemagtigde verwijst daartoe tot de beraadslagingen over de wet in de Tweede Kamer der Staten-Generaal en tot het Koninklijk besluit van 28 Junij 1870, n°. 11 (1), houdende vernietiging van het besluit van Gedeputeerde Staten van Gelderland tot sluiting der begraafplaats te 's Heerenberg. Daarin staat uitdrukkelijk, niet dat de begraafplaats moet *geacht* worden schadelijk te zijn voor de volksgezondheid, maar dat werkelijk moet bewezen

(1) Zie *Tiende Deel*, blz. 197.

zijn, dat zij schadelijk *is*. En dat bewijs is ten deze niet te vinden. Het bewijs bepaalt zich alleen tot de *meening*, dat de begraafplaats moet *geacht* worden schadelijk te zijn. Er is geen enkel woord gebezigd, om het betoog te leveren voor de schadelijkheid der begraafplaats. Gemagtigde kan zelfs het tegendeel aantoonen. *Het blijkt*, dat de begraafplaats op de gezondheid der ingezetenen geen nadeeligen invloed heeft uitgeoefend.

Ook is door gemagtigde eene situatie-kaart overgelegd. Daarin zijn de panden aangeteekend, die in de onmiddellijke nabijheid der begraafplaats staan. Het ééne huisje staat op 1 el afstands. Het is hetzelfde huisje, dat vermeld is in het berigt van Burgemeester en Wethouders. Dat huisje is gedurende twaalf jaren door dezelfde familie bewoond, en er is in dien tijd niemand overleden, zelfs niet ziek geweest. Het tweede huis staat op 10 meters afstand. Ook daarop heeft de begraafplaats geen nadeeligen invloed uitgeoefend. In dat huis wonen verschillende personen gedurende een groot aantal jaren, en er is sedert al dien tijd nog niemand gestorven. Er is zelfs eenige jaren geleden op hoogen leeftijd eene gouden bruiloft gevierd. Eene getrouwde dochter woont er bij haren vader in, heeft kinderen, en zij zijn allen gezond. Aan de zuidzijde wonen man en vrouw. Behalve één kind, dat gestorven is, genieten al de bewoners eene goede gezondheid. Gemagtigde treedt vervolgens in het aanhalen van nog meerdere voorbeelden van dien aard. Hij komt daardoor tot de slotsom, dat in alle huizen, in de onmiddellijke nabijheid der begraafplaats gelegen, geen de minste nadeelige invloed voor de gezondheid door die ligging is ontstaan. In ieder geval had bij het besluit van Gedeputeerde Staten het bewijs moeten zijn geleverd van het schadelijk *zijn* der begraafplaats, en dat is niet geschied.

Met vertrouwen verwacht gemagtigde dan ook, dat de Afdeeling gronden zal vinden om te adviseren tot vernietiging van het besluit van Gedeputeerde Staten.

De *Pastoor*, mede als gemagtigde van het Kerkbestuur optredende, behandelt in de eerste plaats het rapport van den Inspecteur. Hij gelooft niet, dat dat rapport zou uitgebragt zijn, indien er niet zekere omstandigheid bij het onderzoek had plaats gehad. De Inspecteur kwam in gezelschap van Burgemeester en Wethouders bij den Pastoor zich aanmelden en verzocht het kerkhof te mogen bezigtigen. Gemagtigde heeft zich daartoe dadelijk bereid verklaard. De Inspecteur heeft toen eenige vragen gedaan: o. a. hoe groot het kerkhof is. Gemagtigde heeft toen niet geantwoord: 90 meters, maar heeft gezegd, dat hij niet juist de oppervlakte kon opgeven, maar dat hij meende, dat de grootte was 90 à 100 meters.

Eene tweede vraag was, hoeveel lijken er jaarlijks begraven worden, waarop het antwoord luidde, dat dat verschillend was, dat 't het eene jaar één lijk was, het andere jaar twee, soms wel vier. Maar hij heeft geen vast getal genoemd; dat kon hij niet doen, en de Inspecteur heeft van zijne woorden misbruik gemaakt. Op die vraag heeft hij niet positief geantwoord.

Eene derde vraag betrof de inrigting der begraafplaats. Op de vraag, of zij in verschillende klassen verdeeld is, had gemagtigde geantwoord: neen. Hij had alleen gezegd: er liggen lijken van familiën, die het verlangen, bij het houten kruisje.

In de vierde plaats was gevraagd: hoe lang bestaat de begraafplaats? en gemagtigde had geantwoord: zij is in 1841 opgerigt.

Gemagtigde meent door een en ander te hebben in het licht gesteld, dat alles wat de inrigting der begrafenis betreft gunstig is.

In de vijfde plaats was gevraagd, waarom de ophooging was gedaan; en het antwoord was, dat het terrein laag ligt, en de ophooging alzoo noodig was om te voorkomen, dat het land onder water kwam. De Inspecteur vond dat wederom gunstg; daarom dacht gemagtigde niet anders, dan dat ook het rapport gunstig zou zijn. Maar toen had zich de Inspecteur op de algemeene begraafplaats begeven en

aan den Burgemeester verschillende vragen gedaan. Had nu de Inspecteur den Koster der begraafplaats niet ontmoet, hij zou dat rapport niet hebben opgemaakt. De Koster heeft namelijk op de vragen van den Burgemeester geantwoord, ten gevolge waarvan de laatste te kennen gaf: dan is de verhouding der Roomsch-Katholijke begraafplaats veel gunstiger dan van de algemeene begraafplaats. En toen heeft de Koster gezegd, dat hetgeen gemagtigde had opgegeven niet waar was; en daarop is de Inspecteur boos geworden, zeggende: dan heeft de Pastoor mij bedrogen; en het verwondert mij, zeide de Inspecteur tot den Burgemeester, dat gij dan geene aanmerkingen gemaakt hebt op de opgaven van den Pastoor. En dit heeft aanleiding gegeven tot het ongunstig rapport.

Gemagtigde bevestigt nader, dat het terrein groot genoeg is voor de behoefte, en dat zich over het algemeen geene ziekten in de gemeente voordoen. Alleen waren het sporadische gevallen, zelfs bij epidemische ziekten. Tijdens de pokken te Gorinchem nog zeer ernstig waren, was in deze gemeente geen enkel geval te betreuren.

Het komt hier alles aan, zegt gemagtigde ten slotte, op eene handeling van den doodgraver, die een doodelijken haat heeft aan den Pastoor en dien hij steeds getracht heeft in moeijelijkheid te brengen.

Overigens bestrijdt de gemagtigde hetgeen was medegedeeld als door hem te zijn verklaard ten opzigte van de uitgestrektheid der begraafplaats, onder opmerking ten slotte, dat het geheele terrein beschikbaar is en er alleen twee kleine boompjes zijn tot sieraad. Het geheele terrein is alsnog geschikt om er te begraven.

Staatsraad Boot moet erkennen, dat uit het verslag, door hem uitgebragt, zou volgen, dat de heer Pastoor bezwaar zou hebben gemaakt aan den heer Inspecteur opgave te doen van het aantal lijken, die jaarlijks in die begraafplaats worden ter aarde besteld; en het is waar, dat, volgens het rapport van den Inspecteur, door den Pastoor was geweigerd om inzage te geven van het register, ter pastorie bijgehouden wordende, zonder vergunning van den Bisschop. Dat verschil van bewoordingen moet worden erkend. Maar het tweede punt, door den gemagtigde den heer Janssen bijgebragt, berust op eene dwaling. De Staatsraad-Rapporteur heeft namelijk bij de hoofdzakelijke vermelding der feiten gezegd, dat er verklaard was, dat er voor de twee lijken (waarvan één slechts een kinderlijk), die er gemiddeld ieder jaar worden ter aarde besteld, eene ruimte noodig is van 4 centiaren; dat alzoo hier eene ruimte zou bestaan van dertig maal die, welke door de wet geëischt wordt; en dat, daar de wet eischt, dat er eene ruimte zij van tien malen de behoefte, derhalve hier driemaal zooveel ruimte is als de wet gebiedt. — Overigens vraagt de Staatsraad-Rapporteur, of het den gemagtigde Janssen ook bekend is, wanneer dat huisje is gezet: vóór 1841, dan wel of het van lateren bouw is.

De heer Jansen antwoordt, dat dat kleine huisje er reeds lang gestaan heeft maar dat het grootere vóór dertig jaren gebouwd is.

De Voorzitter: Indien de heeren geene verdere inlichtingen verlangen, gaan wij over tot de volgende zaak. Aan de orde is:

II. *het geschil tusschen de gemeenten Ilpendam en Purmerend over het domicilie van onderstand van de arme krankzinnige Jannetje Knol.*

In die zaak is rapporteur de Staatsraad Meeussen. Ik verzoek dien heer het verslag daarover wel te willen uitbrengen.

Staatsraad MEEUSSEN: Mijne Heeren! Op den 5 Augustus 1871 verklaarde de geneesheer van de rijksgestichten te Veenhuizen, dat er noodzakelijkheid bestond om de aldaar verpleegde Jannetje Knol, wegens krankzinnigheid, op te nemen in een krankzinnigengesticht.

Het is buiten geschil: dat die persoon is geboren op den 22 Maart 1842 in de gemeente Ilpendam, provincie Noordholland, uit ouders, aldaar gevestigd; dat zij ten laste dier gemeente herhaaldelijk ook in vroegeren tijd opgenomen is geweest in de bedelaarsgestichten; dat zij, daaruit in het voorjaar van 1870 ontslagen, is teruggekomen te Ilpendam, op den 1 October daaraanvolgende wegens bedelarij in hechtenis genomen, door de Arrondissements-Regtbank te Hoorn als schuldig aan dat misdrijf veroordeeld, en op den 11 December 1870, na het eindigen van de haar opgelegde gevangenis-straf, overgebragt is naar de bedelaars-gestichten te Veenhuizen.

De gemeente Ilpendam, aangesproken zijnde voor de kosten harer overbrenging en verpleging in een gesticht, voor krankzinnigen bestemd, heeft ontkend, dat Jannetje Knol woonplaats had in die gemeente.

Het Gemeentebestuur te Ilpendam beweert namelijk bij missive van 4 October ll., dat zij, in Junij 1870 uit de bedelaars-gestichten ontslagen en te Ilpendam teruggekeerd, toen onder de werking der armenwet, waarvan de wijziging eerst op 15 Junij 1870 in toepassing kwam, door de armvoogdij werd verpleegd, omdat zij toenmaals armlastig was te Ilpendam, maar dat zij uit eigen beweging op gemelden 1 September is vertrokken naar Purmerend, en dat zij aldaar gewoond heeft sinds dien tijd bij de weduwe Scholten tot op den 31 October daaraanvolgende, toen zij wegens bedelarij in hechtenis genomen werd.

Het Gemeentebestuur van Purmerend beweerde bij missive van 16 October ll.: dat Jannetje Knol van 1 September tot 31 October 1870 niet woonachtig was aldaar; dat zij wel een paar jaren te voren in de slaapstede van de weduwe Scholten is besteed geweest voor rekening van de gemeente Ilpendam, die, door tusschenkomst van een broeder des Burgemeesters van Ilpendam, de daardoor vereischte onkosten aan genoemde weduwe betaalde.

Het Gemeentebestuur van Ilpendam heeft daarop geantwoord: dat het verblijf bij de weduwe Scholten van Jannetje Knol, waarop het Gemeentebestuur van Purmerend doelde, heeft plaats gehad in het jaar 1868, toen zij werkelijk armlastig was te Ilpendam; dat zij echter daarna nogmaals, en wel gedurende de maanden September en October 1870, heeft gewoond te Purmerend, bij de weduwe Scholten. Ten bewijze daarvan is overgelegd de verklaring van die weduwe, houdende, dat Jannetje Knol van 1 September 1870 tot 31 October daaraanvolgende ten haren huize woonde, en dat zij altijd de verblijfkosten van haar zelve heeft ontvangen. Voorts is nog overgelegd, ten betooge, dat de bewering, alsof de broeder van den Burgemeester van Ilpendam voor rekening dier gemeente die kosten zoude hebben betaald, onjuist is, — eene schriftelijke verklaring van dien broeder, P. H. van Kassel genaamd, hierop nederkomende, dat hij nooit geld, voor wiens rekening ook, zelfs geene aalmoes, heeft gegeven aan Jannetje Knol, en dat die vrouw hem geheel onbekend is.

Het Gemeentebestuur van Ilpendam ontkent niet, dat de Burgemeester aldaar aan Jannetje Knol, toen zij reeds te Purmerend woonde, maar aldaar geen bedeeling kon krijgen, aan haar, even als sommige particulieren deden, tot tweemaal toe iets gegeven heeft, waardoor zij in staat kon worden gesteld eene kleine negotie te beginnen, bij haar te kennen gegeven voornemen om hare levenswijze te verbeteren.

Het Gemeentebestuur wijst er echter op, dat op 1 September 1870 er geen quaestie meer is van armlastigheid met betrekking tot deze quaestie, maar omdat, toen de gewijzigde armenwet in werking trad, enkel van de vraag quaestie kan zijn, waar hare woonplaats is.

Het Gemeentebestuur van Purmerend heeft bij missives van 29 December en 22

Januarij ll. opgemerkt, dat Jannetje Knol geen getuigschrift van woonplaats-verandering naar Purmerend heeft overgelegd, of daaromtrent eenige verklaring afgelegd heeft; dat haar verblijf in 1870 bij de weduwe Scholten niet beschouwd kan worden als inwoning, omdat op die wijze verschillende personen in eene gemeente kunnen zijn, die toch niet gezegd kunnen worden ingezetenen van de gemeente te zijn, te minder, omdat, zoo als dit met Jannetje Knol het geval was, zij 's avonds niet geregeld in de slaapstede van de weduwe Scholten terugkwam, maar dan hier en dan elders vernachtte, waar het haar beviel; dat zij bovendien *f* 2 wekelijks van Ilpendam haalde om aan de weduwe Scholten het kostgeld te betalen; dat haar verblijf te Purmerend het karakter had van dat eener zwervelinge met haar kind; dat zij dan ook eens door de weduwe G. A. Humme met haar kind onder dak is genomen, toen zij 's avonds laat bij harden regen op de publieke straat zaten; dat Jannetje Knol iederen Woensdag zich naar Ilpendam begaf om de *f* 2 te halen bij den Burgemeester aldaar, die zij overgaf aan de weduwe Scholten, voor kostgeld; dat de verklaring, door de weduwe Scholten afgegeven, in zooverre onjuist is, dat haar verblijf aldaar niet onafgebroken is geweest, en ook aan die verklaring niet bijzonder veel kan gehecht worden, daar zij geschreven is in hare woning door den gemeente-veldwachter van Ilpendam; dat men aldaar in het jaar 1870 alle middelen heeft aangewend om Jannetje Knol, die aldaar toen armlastig was, te bewegen om naar elders te vertrekken, en dat, toen zij na 1 September 1870 zich meermalen naar Ilpendam begaf, men haar aldaar altijd aanmaande om maar dadelijk weder te vertrekken.

Het Gemeentebestuur van Purmerend ontkent op die gronden, dat de behoeftige aldaar woonachtig was, en beweert, dat men te Ilpendam zich haar in 1870 van den hals wenschte te schuiven, al ware het dan ook ten koste eener naburige gemeente

Gedeputeerde Staten van Noordholland zijn van meening, dat Jannetje Knol, toen zij krankzinnig werd, geen woonplaats had te Ilpendam en ook niet te Purmerend, maar wel in de gemeente Norg, waar zij woonde in het gesticht voor bedelaars te Veenhuizen.

In dit geschil van bestuur, hetwelk krachtens magtiging des Konings den 11 Maart ll. bij deze Afdeeling is aanhangig gemaakt, zal alsnu een ontwerp van besluit aan Zijne Majesteit moeten worden voorgedragen.

De Voorzitter: Ik dank den heer rapporteur voor het door hem uitgebragt verslag. Er is een gemagtigde tegenwoordig. Heeft de gemagtigde ook eenige inlichtingen te geven of te vragen?

De heer Mr. J. J. Bergsma, Advokaat te 's Gravenhage, als gemagtigde voor de gemeente Ilpendam optredende, bestrijdt de gehoudenheid, die voor die gemeente zou kunnen bestaan om de verplegingskosten van deze behoeftige te betalen. Hij deelt verschillende feiten mede ten betooge, dat deze haar werkelijk verblijf heeft behouden te Purmerend. En in ieder geval, indien het dat niet is, en indien zij naast haar werkelijk verblijf ook nog een hoofdverblijf mogt gehad gehad hebben, dan ontkent hij, dat dit Ilpendam zou geweest zijn. Die gemeente kan in geen geval met de kosten van verpleging bezwaard worden, als zijnde noch het werkelijk verblijf, noch het hoofdverblijf der behoeftige. Op deze en andere gronden hoopt hij, dat het advies strekke om althans niet deze gemeente als verpligt te beschouwen de bedoelde kosten te betalen.

De Voorzitter: Indien de heeren geene verdere inlichtingen verlangen, gaan wij over tot de volgende zaak. Aan de orde is:

III. *het beroep van A. van Rooy en drie andere ingezetenen der gemeente Liempde van eene uitspraak van Gedeputeerde Staten van Noordbrabant in zake de loting voor de nationale militie.*

In die zaak is rapporteur de Staatsraad DE JONGE. Ik verzoek dien heer het verslag daarover wel te willen uitbrengen.

Staatsraad DE JONGE: Mijne Heeren! Bij de loting voor de nationale militie op 12 Februarij ll. van de ingeschrevenen der zamengevoegde gemeenten Boxtel, Esch en Liempde heeft zich het geval voorgedaan, dat van de in 1870 ingeschrevenen, ten getale van 57, er bij de loting twee waren overleden, zonder dat van vooraf ingebragte bezwaren tegen het register van inschrijving of tegen de uit dat register opgemaakte alphabetische naamlijst blijke.

Ten aanzien van éénen loteling werd het overlijden geconstateerd, vóórdat de loting was aangevangen, als wanneer de Militie-Commissaris uit de bus, waarin de 57 nummers reeds geworpen waren, weder één dier nummers, en wel het hoogste, nam, met het doel, naar het schijnt, om de loting niet te vitiëren door het laten medeloten van een reeds overledene.

De Burgemeester intusschen nam aan de loting deel en trok één nummer voor een afwezige — een eenigen zoon — die echter korte dagen daarna bleek almede vóór de loting te zijn overleden.

Naar aanleiding van dat medeloten voor een overledene hebben Willem van Erp *c. s.*, allen ingezetenen van Liempde, zich gewend tot Gedeputeerde Staten van Noordbrabant, welke daarop, onder dagteekening van 29 Februarij ll., hebben overwogen en beslist: dat, volgens art. 35 der militiewet, gedurende vijf dagen, te rekenen van den dag, waarop de loting heeft plaats gehad, tegen de wijze, waarop zij geschied is, bij Gedeputeerde Staten bezwaren kunnen worden ingebragt; dat de bezwaren niet binnen den bij art. 35 bepaalden tijd zijn ingediend, als zijnde het adres gedagteekend 26 Februarij 1872, terwijl de loting reeds den 12 Februarij bevorens gehouden is; dat de adressanten derhalve in het door hen ingesteld beroep niet-ontvankelijk zijn; dat bovendien alleen dan van vernietiging sprake kan zijn, wanneer bij de loting eene onregelmatigheid zou zijn gepleegd, welke op den uitslag daarvan van invloed heeft kunnen zijn; dat in 1870 in de zamengevoegde gemeenten Boxtel, Esch en Liempde ingeschreven zijn 57 jongelingen, wier namen ook op de uit het inschrijvings-register opgemaakte alphabetische naamlijst voorkwamen; dat tegen deze stukken binnen den bij de wet bepaalden tijd evenmin bezwaren zijn ingebragt; dat, volgens art. 27 der militiewet, de loting jaarlijks geschiedt over de in het vorige jaar ingeschreven jongelingen; dat, volgens artt. 32 en 33 dier wet, door den Militie-Commissaris in het openbaar zooveel nummers of loten worden geteld en in de lotingsbus gedaan als het getal ingeschrevenen bedraagt, en dat de ingeschrevenen in alphabetische orde vóór de trekking der nummers worden opgeroepen; dat het derhalve geheel is geweest in overeenstemming met de wet, dat zij, wier namen op het inschrijvings-register voorkomen, ook aan de loting hebben deelgenomen; — weshalve aan de adressanten is medegedeeld, dat, ten aanzien der loting van de ingeschrevenen voor de gemeenten Boxtel, Esch en Liempde, geene onregelmatigheid heeft plaats gehad, en er bij gevolg voor vernietiging geene termen zijn.

A. van Rooy, W. van Erp en anderen zijn van deze uitspraak van Gedeputeerde Staten bij Zijne Majesteit in beroep gekomen, onder dagteekening van 17 Maart ll. Zij geven daarbij te kennen: *a.* dat zij zich niet vroeger tot Gedeputeerde Staten hebben kunnen wenden, daar het feit, dat de loteling, voor wien de Burgemeester

geloot heeft, reeds overleden was, eerst na eenige dagen ter hunner kennisse gekomen is, en hun de benoodigde inlichtingen door den Burgemeester onthouden werden, zoolang dit slechts mogelijk was; *b*. dat het onregelmatig zou zijn, wanneer bij een getal van 57 ingeschrevenen er slechts 55 lotelingen zijn, en er voor één, die dood is, toch geloot wordt; *c*. dat, zoo al niet de letter, dan doch de geest der wet op de nationale militie de vernietiging van zoodanige loting medebrengt, welke vernietiging appellanten dan ook van Zijne Majesteit vragen.

Gedeputeerde Staten, bij hun berigt van 28 Maart ll., volharden bij hunne beschikking van den 29 Februarij te voren. Zij wijzen er echter op, dat de adressanten ook bij den Koning te laat in appel zijn gekomen. Die beschikking was toch reeds op 2 Maart ter kennisse van appellanten gebragt, terwijl het beroep bij den Koning was ingesteld den 17 Maart.

Memoriën zijn er bij deze Afdeeling niet ingekomen; en ik meen dus hiermede voor verslag te kunnen volstaan.

De Voorzitter: Ik dank den heer rapporteur voor het door hem uitgebragt verslag. Er zijn geene belanghebbenden opgekomen. Er kunnen dus geene inlichtingen worden gevraagd of gegeven.

En vermits er verder voor heden geene zaken aan de orde zijn, sluit ik de vergadering.

Negende vergadering.

Vergadering van Woensdag, 8 *Mei* 1872.

(Geopend ten 11 ure.)

Voorzitter, de Minister van Staat Mr. Æ. Baron MACKAY VAN OPHEMERT EN ZENNEWIJNEN.

Tegenwoordig de *leden:*

Jhr. Mr. W. A. C. de Jonge,
Mr. G. de Vries,
Mr. K. A. Meeussen,
Mr. C. H. B. Boot.

Referendaris, Mr. L. P. Op den Hooff.

De VOORZITTER: Ik open deze vergadering van den Raad van State, Afdeeling voor de geschillen van bestuur.

I. Bij deze Afdeeling zijn ingekomen de volgende Koninklijke besluiten, als:

1°. van den 20 April ll., n°. 6, houdende beschikking op *het beroep van het Gemeentebestuur van Hattem van een besluit van Gedeputeerde Staten van Gelderland, waarbij de goedkeuring is onthouden aan het raadsbesluit tot het aangaan eener geldleening van f 20,000 met de Maatschappij voor gemeentecrediet* (zie het verslag over deze zaak op blz. 85—89).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op een adres van den Gemeenteraad van Hattem, daarbij Onze voorziening inroepende tegen een besluit van Gedeputeerde Staten van Gelderland van 28 December 1871, n°. 62, waarbij goedkeuring is onthouden aan een raadsbesluit van 9 November bevorens, voor zooverre dat strekt om eene som van *f* 14,600 op te nemen bij de Maatschappij van gemeentecrediet te Amsterdam, ten einde 1°. daarvoor af te lossen eene vroeger aangegane geldleening van *f* 2,600 tot betaling van de koopsom van een huis, en 2°. daar te stellen eene school, tevens kostschool voor meisjes;

Den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) gehoord, advies van den 10 April 1872, n°. 6;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van den 16 April 1872, n°. 177, 2de Afdeeling;

Overwegende:

dat de leeningen, met genoemde Maatschappij aan te gaan, geschieden op voorwaarde, dat de gemeente zich verbinde om, tot dekking van interest, betaling en aflossing tevens, aan de Maatschappij eene jaarlijksche uitkeering te doen van vijf ten honderd van het opgenomen kapitaal, gedurende 68 jaren, welken termijn van aflossing der schuld Gedeputeerde Staten voor eene zaak als deze te lang hebben geoordeeld;

dat de gemeentewet, die de zelfregering der gemeenten, wat het geldelijk beheer betreft, heeft beperkt, is uitgegaan van het beginsel, dat, waar het handelingen geldt, die de toekomst der gemeente kunnen benadeelen, het hooger gezag de gemeente, als blijvend ligchaam, tegen het besturend personeel van het oogenblik, zoo noodig, behoort te beschermen;

dat door weinige besluiten de toekomst eener gemeente meer gevaar loopt te worden benadeeld dan door het aangaan van geldleeningen met lange termijnen van aflossing, waartoe alzoo niet dan om gewigtige redenen mag worden overgegaan;

dat zeker tot vinding der kapitalen voor den aanleg van werken van grooten omvang, als b. v. van spoorwegen, buurt-spoorwegen, kanalen, droogmakerijen, waterleidingen enz., die, ofschoon niet zelden eerst na verloop van tijd, een nieuw leven en welvaart verspreiden in de streek, door welke zij worden aangelegd, de toekomst voor langen tijd kan worden verbonden, omdat tegenover de velerlei voordeelen, die zoodanige werken allengs en gedurende een lang verloop van jaren afwerpen, het niet onbillijk is ook de kosten van aanleg over een groot aantal jaren te verdeelen;

dat daarentegen de toekomst wel wordt benadeeld, wanneer op zoo lange termijnen geleend wordt om in meer gewone behoeften van de openbare dienst te voorzien;

dat ook niet mag worden uit het oog verloren, dat, ofschoon dergelijke leening, waarvan interest-betaling en aflossing door eene vaste annuiteit van slechts vijf ten honderd worden gedekt, in de eerste jaren minder opoffering vordert dan eene leening tegen vijf ten honderd rente met gelijkmatige aflossing binnen 20 of 25 jaren, het gezamenlijk bedrag van al de annuiteiten, door de gemeente in die 68 jaren te voldoen, zeer aanzienlijk overschrijdt, hetgeen bij eene leening, op de andere zoo evengenoemde voorwaarde aangegaan, tot betaling van renten en aflossing, door de belastingschuldigen moet worden opgebragt;

dat de finantiële toestand der gemeente Hattem wel zal toelaten de thans op de gemeente rustende schuld van *f* 2,600, wegens het aangekochte huis af te lossen, zonder haar voor den tijd van 68 jaren te bezwaren, en op het toekomstig geslacht den dubbelen last te leggen èn van betaling der annuiteiten voor de nu aangegane geldleening, èn van vernieuwing van het gebouw, die zeker vóór afloop van den termijn gevorderd zal worden;

dat ook de daarstelling eener nieuwe school geen werk is van dien omvang, dat de kosten, daartoe vereischt, over een zoo lang tijdvak behooren te worden verdeeld;

dat dus Gedeputeerde Staten teregt hunne goedkeuring aan het bedoelde raadsbesluit hebben onthouden;

Gezien de artt. 194—200 en 201 der wet van 29 Junij 1851 (*Staatsblad* n°. 85);

Hebben goedgevonden en verstaan:

met handhaving van het besluit van Gedeputeerde Staten van Gelderland van 28 December 1871, n°. 62, de daartegen door den Gemeenteraad van Hattem ingebragte bezwaren ongegrond te verklaren.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur).

's Gravenhage, den 20 April 1872.

(*get.*) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

(*get.*) THORBECKE.

Accordeert met deszelfs origineel.

De Directeur van het Kabinet des Konings,

VAN HEECKEREN VAN KELL.

2°. van den 20 April ll., n°. 11, houdende beschikking op *het beroep van het Bestuur en stemgeregtigde Ingelanden van het waterschap Laag-Nieuwkoop van een besluit van Gedeputeerde Staten van Utrecht, waarbij de goedkeuring is onthouden aan het besluit van het waterschap Laag-Nieuwkoop tot verhooging van een schut tusschen dat waterschap en het waterschap de Haar* (zie het verslag over deze zaak op blz. 28—31).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het beroep, ingesteld door het Bestuur en door stemgeregtigde Ingelanden van het waterschap Laag-Nieuwkoop, van eene resolutie van Gedeputeerde Staten van Utrecht van 3 Augustus 1871, n°. 55, waarbij goedkeuring is onthouden aan een besluit van Ingelanden voormeld tot verhooging van een zeker schut tusschen dat waterschap en het waterschap de Haar;

Den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) gehoord, advies van den 7 Februarij 1872, n°. 91;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van den 16 April 1872, n°. 180, 3de Afdeeling;

Overwegende:

dat uit de notulen eener gemeenschappelijke vergadering van stemgeregtigde Ingelanden der waterschappen Laag-Nieuwkoop en de Haar, gehouden den 16 September 1844, blijkt, dat, tot gelijkmatige waterverdeeling van de beide polders, die door éénen molen te zamen bemalen worden, besloten is om op den noord-westhoek van den Werfdijk een schut te plaatsen, ter hoogte van het zomerpeil, in den polder de Haar, welk schut zou voorzien zijn van een schuif of duiker, een en ander in voormelde notulen breeder omschreven; terwijl voorts is bepaald, dat dit zou geschieden bij wijze van proefneming voor den tijd van drie jaren, en dat na dien tijd zou worden beraadslaagd over het al of niet behouden van het schut, of het maken van zoodanige verbeteringen daaraan, als de ondervinding, in het wederzijdsch belang, zou hebben doen kennen;

dat dit schut in 1845 is geplaatst, ingevolge het beslotene in de vergadering van 16 September 1844;

dat voortdurend vele klagten zijn gerezen van de zijde van Laag-Nieuwkoop over

deze regeling, totdat eindelijk de stemgeregtigde Ingelanden van dien polder, nà, zoo zij beweren, de Ingelanden van den polder de Haar herhaaldelijk te vergeefs tot eene herziening der regeling van 1844 te hebben uitgenoodigd, in eene vergadering, gehouden den 16 Augustus 1870, hebben besloten het schut geheel te beplanken, het 0.50 meter te verhoogen, en te voorzien van eene schuif, door middel waarvan beide polders met eene gelijke hoeveelheid water boven zomerpeil zouden kunnen worden belast;

dat dit besluit, als betreffende eene verandering van een bestaand werk, ter voldoening aan art. 133 van het reglement voor de waterschappen in de provincie Utrecht, aan de goedkeuring van Gedeputeerde Staten is onderworpen;

dat Gedeputeerde Staten bij hunne bovenvermelde resolutie bezwaar hebben gemaakt de gevraagde goedkeuring te verleenen, onder anderen op grond, dat aan Laag-Nieuwkoop het regt niet toekwam om den waterloop van den polder de Haar naar den gemeenschappelijken molen meer of op andere wijze te bemoeijelijken, dan in het jaar 1844 is bedongen;

dat de adressanten Onze voorziening tegen deze beschikking van Gedeputeerde Staten hebben ingeroepen, bewerende, dat de verandering in het schut noodzakelijk is, zoo men Laag-Nieuwkoop, dat in de lasten evenveel moet bijdragen als de Haar, ook gelijkelijk in de voordeelen van uitmaling wil doen deelen;

dat het Bestuur van het waterschap de Haar beweert, dat de verhooging van het schut tot nadeel zou strekken van zijn polder, zoodat het in de voorgestelde verandering niet kan toestemmen;

dat, daargelaten de vraag, of de tegenwoordige toestand overeenkomstig de billijkheid is te achten, het zeker niet kan aangaan, dat ééne der partijen, die in 1844 de zaak gezamenlijk in gemeen overleg geregeld hebben, nu, tegen den uitdrukkelijken wil van de andere partij, eigenmagtig daarin verandering zou brengen;

dat dus Gedeputeerde Staten wèl en teregt hunne goedkeuring aan het besluit van Ingelanden van Laag-Nieuwkoop van 16 Augustus 1870 hebben onthouden;

Gezien het reglement voor de waterschappen in de provincie Utrecht, goedgekeurd bij Ons besluit van 28 Januarij 1858, n°. 49 (*Provinciaal blad* van 1858, n°. 19);

Hebben goedgevonden en verstaan:

het tegen bovenvermeld besluit van Gedeputeerde Staten van Utrecht van 3 Augustus 1871, n°. 55, ingesteld beroep ongegrond te verklaren.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur).

's Gravenhage, den 20 April 1872.

(*get.*) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

(*get.*) THORBECKE.

Accordeert met deszelfs origineel.

De Directeur van het Kabinet des Konings,

VAN HEECKEREN VAN KELL.

3°. van den 25 April ll., n°. 6, houdende beschikking op *het beroep van E. Claessen, te Nieuwer-Amstel, van beschikkingen van Burgemeester en Wethouders dier gemeente en van Gedeputeerde Staten van Noordholland, houdende afwijzing van zijn verzoek tot oprigting eener fabriek van machine-olie* (zie het verslag over deze zaak op blz. 94—96).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het aan Ons door Eduard Claessen, te Nieuwer-Amstel, ingediend adres, gedagteekend 18 December 1871, daarbij in beroep komende van de beschikking van Gedeputeerde Staten van Noordholland van 29 November daaraanvolgende, nº. 54, houdende afwijzing van zijn verzoek om vergunning tot oprigting eener fabriek van machine-olie op een perceel in genoemde gemeente, tusschen het Kuipers- en Rustenburgerpad, kadastraal bekend sectie C, nº. 195;

Den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) gehoord, advies van den 16 April 1872, nº. 9;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van den 20 April 1872, nº. 233, 12de Afdeeling;

Overwegende:

dat, nadat de adressant zich tot Burgemeester en Wethouders van Nieuwer-Amstel had gewend met het boven omschreven verzoek, en door de bewoners der naastbij gelegen huizen tegen de inwilliging van dat verzoek als bezwaren waren aangevoerd het aanmerkelijke brandgevaar en de onaangename walm, die door de fabriek zouden worden veroorzaakt, Burgemeester en Wethouders der gemeente Nieuwer-Amstel bij hun besluit van 19 October 1871 het gedaan verzoek hebben gewezen van de hand; en dat Gedeputeerde Staten van Noordholland, ook met het oog op de meer en meer toenemende volkrijkheid der bedoelde buurt, bij hunne resolutie van 29 November 1871, nº. 54, de afwijzende beschikking van Burgemeester en Wethouders hebben gehandhaafd;

dat, ofschoon de fabriek, blijkens de verklaringen van den adressant, geheel van steen en met ijzeren bedekking zou worden opgetrokken, zij door den aard van het fabrikaat, blijkens de ondervinding, de omliggende woningen aan een aanmerkelijk brandgevaar zoude blootstellen;

dat het mitsdien onraadzaam moet worden geacht, vergunning te verleenen tot de oprigting van zoodanige fabriek in eene digtbevolkte en zich nog steeds uitbreidende buurt der gemeente;

Gezien het Koninklijk besluit van 31 Januarij 1824 (*Staatsblad* nº. 19);

Hebben goedgevonden en verstaan:

met handhaving der beschikkingen van Burgemeester en Wethouders van Nieuwer-Amstel van 19 October 1871, en van Gedeputeerde Staten van Noordholland van 29 November daaraanvolgende, nº. 54, het daartegen door den adressant ingesteld beroep te verklaren ongegrond.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur).

'sGravenhage, den 25 April 1872.

(*get.*) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

(*get.*) THORBECKE.

Accordeert met deszelfs origineel.

De Directeur van het Kabinet des Konings,

VAN HEECKEREN VAN KELL.

II. De Voorzitter: Voorts is ingekomen eene missive van den Minister van Binnenlandsche Zaken, waarbij, met magtiging des Konings, van deze Afdeeling wordt teruggenomen de zaak betreffende *het verzoek van den Raad der gemeente St. Philipsland, om goed te keuren een raadsbesluit tot het aangaan eener geldleening ten bedrage van f* 16,000 *met de Maatschappij voor gemeente-crediet*, zoodat deze zaak wordt genomen van de rol (zie het verslag over deze zaak in het *Elfde Deel*, blz. 186—190). Aan de orde is thans:

III. *het geschil over de woonplaats van de arme krankzinnige Tjitske Akkerman of F. J. de Boer.*

In die zaak is rapporteur de Staatsraad de Vries. Ik verzoek dien heer het verslag daarover wel te willen uitbrengen.

Staatsraad de Vries: Mijne Heeren! Tjitske Akkerman, geboren te Westermeer, den 16 April 1837, en sedert October 1869 in het gesticht Veenhuizen verpleegd, is aldaar in Augustus 1871 in zoo hooge mate krankzinnig geworden, dat hare opzending naar een geneeskundig gesticht noodzakelijk is geoordeeld.

Volgens hare opgave is zij reeds in hare vroegste jeugd door hare moeder (haar vader is onbekend) verlaten en onder de weezen en verlaten kinderen in de gestichten te Veenhuizen opgenomen. Op twintig- of drie-en-twintig-jarigen leeftijd van dáár ontslagen, zou zij, volgens haar zeggen, in een publiek huis te Groningen zijn geraakt, en aldaar ongeveer tien jaren zijn gebleven; daarna in een ander publiek huis aldaar zijn geweest en vóór hare laatste opneming in het gesticht te Veenhuizen eenigen tijd verblijf hebben gehouden in een publiek huis te Assen, gehouden door Cleef.

Burgemeester en Wethouders van Groningen hebben berigt, dat zij in der tijd houderes is geweest van een zakboekje, afgegeven in die gemeente 12 Maart 1864; dat zij in 1864, 1866 en 1868 aldaar in het ziekenhuis is verpleegd; dat zij dat zakboekje den 27 Augustus 1869 heeft ingeleverd bij de politie, en den 31 Augustus weder uit Groningen is vertrokken.

Volgens Burgemeester en Wethouders van Assen komt zij in het register der publieke vrouwen aldaar voor, als hebbende in het toenmalige publieke huis van J. A. Cleef verblijf gehouden van 24 April 1869 tot 16 Augustus daaraanvolgende, toen zij te kennen heeft gegeven die gemeente te willen verlaten, aan welk voornemen zij gevolg heeft gegeven, gaande naar Groningen. Dit wordt ook verklaard door de vrouw van Cleef, wier verklaring, even als bovengemeld zakboekje, zich bij de stukken bevindt. Gemelde vrouw veronderstelt, dat Tjitske, bij haar vertrek van Groningen in April 1869, haar zakboekje bij zich heeft gehouden en het, toen zij, uit Assen komende, zich weder te Groningen bevond, in Augustus van hetzelfde jaar bij de politie aldaar heeft ingeleverd. Vrouw Cleef verklaarde tevens destijds te hebben gehoord, dat Tjitske toen eenige dagen te Groningen heeft rondgezworven, en daarna naar Leeuwarden is gegaan.

Te Leeuwarden is zij spoedig na hare aankomst, op den 7 October 1869, wegens bedelarij aangehouden, en heeft toen opgegeven noch beroep, noch vaste woonplaats te hebben. Den 16 derzelfde maand is zij daarop door de Regtbank te Leeuwarden veroordeeld tot eene gevangenis-straf van veertien dagen en overbrenging naar het bedelaarsgesticht, waar zij tot aan hare krankzinnigheid is verpleegd.

Geen der gemeentebesturen, hierboven genoemd, erkent, dat Tjitske in zijne gemeente woonplaats heeft. In het bijzonder beweren Burgemeester en Wethouders van Assen, dat zij niet geacht kan worden aldaar hare woonplaats te hebben, omdat zij dáár is gekomen zonder verklaring van woonplaats-verandering af te leggen, en zelfs zonder getuigschrift mede te brengen. Van een voornemen om haar hoofdver-

blijf te Assen te vestigen, is dus niet gebleken. Dat voornemen kan ook niet worden afgeleid uit haar intrek nemen in een bordeel, waar het verblijf meestal van zeer korten duur is, en dat men betrekt met het voornemen om het aanstonds weêr te verlaten, als de omstandigheden dat meêbrengen. Had zij eene woonplaats, toen zij te Assen kwam, dan heeft zij die, volgens Burgemeester en Wethouders, behouden; had zij die niet, dan kreeg zij woonplaats te Assen, krachtens art. 74, 2de lid, Burgerlijk Wetboek, maar niet langer dan haar werkelijk verblijf aldaar duurde, en hield die woonplaats bij haar vertrek in Augustus 1869 op.

De Minister van Justitie, door zijnen ambtgenoot van Binnenlandsche Zaken geraadpleegd, acht de beschouwingen van Burgemeester en Wethouders van Assen volkomen juist. Ook hij is van oordeel, dat aan deze krankzinnige geene vaste woonplaats, in den zin van art. 74, al. 1, Burgerlijk Wetboek, kan worden aangewezen.

Nadere memories zijn niet ingekomen. Alleen hebben Burgemeester en Wethouders van Groningen nog medegedeeld, dat Tjitske niet is opgenomen in de aldaar in het laatst^e_a van 1869 gedane algemeene volkstelling, en ook sedert dien tijd niet in het bevolkingsregister dier gemeente is ingeschreven.

De Voorzitter: Ik dank den heer rapporteur voor het door hem uitgebragt verslag. Er zijn geene belanghebbenden opgekomen. Er kunnen dus geene inlichtingen worden gevraagd of gegeven. Aan de orde is:

IV. *het beroep van den Raad der gemeente Wijchen van een besluit van Gedeputeerde taten van Gelderland, waarbij goedkeuring is onthouden aan de begrooting dier gemeente voor* 1872.

In die zaak is rapporteur de Staatsraad Meeussen. Ik verzoek dien heer het verslag daarover wel te willen uitbrengen.

Staatsraad Meeussen: Mijne Heeren! De Gemeenteraad van Wijchen, provincie Gelderland, besloot op den 22 December 1871, aan het Algemeen Armbestuur van Wijchen en Niftrik voor de dienst van 1872 toe te staan een subsidie van *f* 856, namelijk voor dat van Wijchen *f* 800 en voor dat van Niftrik *f* 56. Op de begrooting der gemeente voor het jaar 1872 werd dien ten gevolge de gemelde som van *f* 856 in uitgaaf gebragt.

Toen die begrooting ter goedkeuring aan Gedeputeerde Staten was opgezonden, hebben die Staten, bij missive van 9 Januarij ll., Burgemeester en Wethouders van Wijchen uitgenoodigd, aan hen mede te deelen, welke pogingen door het Gemeentebestuur bij de Roomsch-Katholijke autoriteit zijn aangewend, om een Roomsch-Katholijk Parochiaal Armbestuur te Wijchen in het leven te roepen. Dat Bestuur antwoordde op den 29 daaraanvolgende, dat, naar aanleiding van eene uitnoodiging, door den Burgemeester gerigt aan den Pastoor, betreffende de oprigting van een Parochiaal Armbestuur, deze had geantwoord genegen te zijn, onder goedkeuring van de hoogere geestelijkheid, tot de oprigting van dergelijk Armbestuur; echter onder voorwaarde, dat, wanneer blijken mogt, gelijk te voorzien is, dat dit Bestuur eventueel niet bij magte zijn zal om aan zijne roeping, ondersteuning der armen, te voldoen, het Gemeentebestuur aanneemt, om in dat geval, door het verleenen van subsidie, het Bestuur tot vervulling van zijne taak in staat te stellen.

Gedeputeerde Staten hebben, bij besluit van 14 Februarij ll., de verlangde goedkeuring geweigerd, op grond, dat in de gemeente Wijchen, waarvan de inwoners bijna uitsluitend tot het Roomsch-Katholijk Kerkgenootschap behooren, geen kerkelijk Armbestuur van die gezindte bestaat; en dat, zoolang van die zijde niet aan de verpligtingen, op het Kerkgenootschap rustende, ten aanzien der ondersteuning van

armen, wordt voldaan, de volstrekte onvermijdelijkheid der subsidiën aan de algemeene armbesturen niet is gebleken; dat de bewering, dat het op te rigten Roomsch-Katholijk Armbestuur eventueel niet bij magte zou zijn om aan zijne roeping te voldoen, niet wel kan opgaan, omdat de ingezetenen van Wijchen, die, volgens het voorstel van den Gemeenteraad, zouden gedwongen worden om, door middel van belastingheffing, de voor het subsidie vereischte gelden bijeen te brengen, geacht moeten worden ook bij magte te zijn om vrijwillig die fondsen te bezorgen voor de bedeeling der armen, waardoor tevens de gemeentebegrooting zou worden ontlast van den post, als subsidie daarop nu door den Gemeenteraad gebragt.

De Gemeenteraad van Wijchen is op den 9 Maart ll. van gezegd besluit gekomen in beroep bij den Koning, daarbij verzoekende, dat de gemeentebegrooting, zoo als zij is liggende, zal worden goedgekeurd. In het adres wordt hoofdzakelijk gezegd: dat de Raad niet bij magte is een Roomsch-Katholijk Parochiaal Armbestuur in het leven te roepen, en dat zoodanig Bestuur toch, als hoegenaamd geene fondsen hebbende, niet zou kunnen werken; dat de vaste inkomsten van het Algemeen Armbestuur te Wijchen slechts *f* 294 bedragen, en door de ingezetenen op eene meer dan billijke wijze plus minus *f* 1100 wordt bijgedragen, terwijl de uitgaven voor het jaar 1872 zijn geraamd op *f* 2,223.83 en in het afgeloopen jaar hebben bedragen ruim *f* 2,800, waaruit blijkt, dat een subsidie van wege de gemeente volstrekt onvermijdelijk is; dat van de genoemde som van *f* 2,223.83 *f* 640 noodig zijn voor de betaling van huishuur, zonder of met voeding, van armen; dat, bij gemis van subsidie, en dus bij ongenoegzaamheid der armenfondsen, vele armen geen huishuur zullen kunnen betalen, en alzoo zonder woning zullen geraken; dat die en andere armen, die geene of mindere bedeeling ontvangen, zich aan bedelarij en andere misdrijven zullen schuldig maken, waardoor veiligheid van personen en goederen noodwendig worden bedreigd; dat de bedelarij ten gevolge zal hebben veroordeeling deswege bij regterlijk vonnis en overbrenging van vele ingezetenen van Wijchen naar de bedelaarsgestichten.

Gedeputeerde Staten van Gelderland, over dit adres gehoord, hebben op den 20 Maart ll. berigt, zich overigens refererende aan de gronden van hun besluit, dat te Wijchen, gelijk in enkele andere gemeenten van Gelderland, meerendeels door Roomsch-Katholijken bewoond, de strekking heerscht om, geheel in strijd met de letter en de bedoeling der armenwet, de ondersteuning der armen aan de kerkelijke weldadigheid te onttrekken en bij de burgerlijke gemeente over te brengen; dat zoolang geen Roomsch-Katholijk Parochiaal Armbestuur is opgerigt, niet met zekerheid kan worden aangenomen, dat dusdanig Armbestuur niet aan zijne roeping zou kunnen voldoen; dat het toch duidelijk is, dat, hetzij een subsidie uit de gemeentekas worde verleend, hetzij de bevolking van Wijchen, die bijna uitsluitend Katholijk is, vrijwillig fondsen bijeenbrengt ten behoeve van het Parochiaal Armbestuur, het toch altijd zijn de ingezetenen van Wijchen, die de vereischte som betalen; en dat zij dus geacht moeten worden bij magte te zijn die som bijeen te brengen, even goed vrijwillig als daartoe door belastingheffing gedwongen.

Deze zijn hoofdzakelijk de feiten in dit geschil van bestuur, hetwelk krachtens magtiging des Konings den 4 April ll. bij deze Afdeeling is aanhangig gemaakt en waaromtrent alsnu een ontwerp van besluit aan Zijne Majesteit zal moeten worden voorgedragen.

De Voorzitter: Ik dank den heer rapporteur voor het door hem uitgebragt verslag. Er zijn geene belanghebbenden opgekomen. Er kunnen dus geene inlichtingen worden gevraagd of gegeven. Aan de orde is:

V. *het beroep van het tijdelijk Bestuur der waterkeering van het calamiteuse water-*

schap van Walsoorden van eene beschikking van Gedeputeerde Staten van Zeeland, waarbij goedkeuring is onthouden aan het besluit van den Raad tot bepaling der vaste bezoldiging van den Voorzitter en van de leden van het Dijksbestuur, alsmede van het presentiegeld der leden van den Dijksraad.

In die zaak is rapporteur de Staatsraad Boot. Ik verzoek dien heer het verslag daarover wel te willen uitbrengen.

Staatsraad Boot: Mijne Heeren! Het Dijksbestuur van het calamiteuse waterschap Walsoorden gaf op 23 September 1871 aan Gedeputeerde Staten van Zeeland kennis, dat de Dijksraad van dat waterschap bepaald had, dat, met ingang op 1 Januarij 1872, de Voorzitter eene jaarwedde van *f* 600, ieder lid eene jaarwedde van *f* 300, en de Secretaris-Ontvanger eene van *f* 500 zal genieten, en dat aan elk der leden voor het bijwonen der vergaderingen een presentiegeld van *f* 6 telkens zal worden toegelegd. Volgens art. 68 van het reglement voor de calamiteuse polders in Zeeland, goedgekeurd bij Zijner Majesteits besluit van 31 Julij 1871, werd op die regeling de goedkeuring van Gedeputeerde Staten gevraagd.

Gedeputeerde Staten vonden echter die bezoldigingen te hoog en gaven tot antwoord, dat zij derhalve die regeling niet konden goedkeuren. Volgens hunne zienswijze, zoude eene jaarwedde van *f* 400 voor den Voorzitter en van *f* 200 voor elk der leden voldoende en billijk zijn, als men de belangrijkheid van dit waterschap vergeleek met die van de polders van Stavenisse, Ellewoutsdijk en Borsselen, en lette op de voor die besturen bepaalde bezoldigingen. Het presentiegeld konde, huns inziens, niet hooger gesteld worden dan op een maximum van *f* 15 jaarlijks voor ieder lid. Over de voorgestelde belooning voor den Secretaris-Ontvanger werd inmiddels nog geen gevoelen geuit.

Op 5 Januarij 1872 is daarop door den Dijksraad een besluit genomen, waarbij de jaarwedden op nieuw zijn geregeld, en wel: voor den Voorzitter op *f* 500, voor elk der leden op *f* 250; het presentiegeld werd weder op *f* 6 per vergadering voor ieder lid bepaald; en dit besluit werd opgezonden aan Gedeputeerde Staten ter goedkeuring, met eene missive, waarin het tijdelijk Bestuur er op wees, dat het nu te benoemen vast Bestuur veel uitgebreider werkzaamheden zoude hebben, waaraan groote verantwoordelijkheid verbonden was. — Eene poging van Gedeputeerde Staten, om het besluit van 5 Januarij in den geest hunner vroegere opmerkingen te doen wijzigen, stuitte af op de volharding van het Dijksbestuur bij dit zijn laatst genomen besluit. Hierop is gevolgd het besluit van Gedeputeerde Staten van 2 Februarij jl., waarbij zij aan het besluit van den Dijksraad hunne goedkeuring onthouden.

Daartegen nu is het tijdelijk Bestuur van meergenoemd waterschap in beroep gekomen bij een adres aan den Koning, gedateerd Hontenisse, 17 Februarij 1872. In dat adres wordt in het breede betoogd, dat, met het oog op de vele werkzaamheden, de vastgestelde bezoldigingen niet te hoog, veeleer matig te noemen zijn.

Gedeputeerde Staten, op dat adres gehoord, betoogen, dat, in vergelijking met andere soortgelijke waterschapsbesturen, de voorgedragene jaarwedden wel te hoog zijn; doch zij maken in den aanhef van hunnen brief van 15 Maart ll. de opmerking, dat de termijn, voor het appel bepaald, niet is in acht genomen.

Te dien aanzien zij de aandacht gevestigd op art. 145 van het reeds genoemd reglement voor de calamiteuse polders in Zeeland, bepalende: „dat van de uitspraken of beschikkingen van Gedeputeerde Staten, waarbij o. a. eene gevraagde goedkeuring geweigerd wordt, *binnen veertien dagen na de dagteekening* in beroep kan worden gekomen bij den Koning door de bij de zaak belanghebbende besturen en personen.” De dagteekening van het besluit van Gedeputeerde Staten is 2 Februarij; en het adres van appel is gedateerd 17 Februarij 1872.

Verdere memoriën zijn er niet ingekomen, en ik meen derhalve met het gezegde te kunnen volstaan voor verslag.

De Voorzitter: Ik dank den heer rapporteur voor het door hem uitgebragt verslag. Er zijn geene belanghebbenden opgekomen. Er kunnen dus geene inlichtingen worden gevraagd of gegeven. Aan de orde is:

VI. *het adres van W. van Rijn, gepensionneerd Hoofd-Commies van 's Rijks belastingen te Leiden, houdende verzoek, dat zijne door den Minister van Finantiën afgewezen vordering tot verhooging van zijn pensioen aan de beoordeeling van den Raad van State worde onderworpen.*

In die zaak is rapporteur de Staatsraad de Jonge. Ik verzoek dien heer het verslag daarover wel te willen uitbrengen.

Staatsraad de Jonge: Mijne Heeren! Tot Zijne Majesteit den Koning heeft zich gewend Willem van Rijn, gepensionneerd Hoofd-Commies bij het vak van 's Rijks in- en uitgaande regten en accijnsen, wonende te Leiden, te kennen gevende: dat hij, blijkens bijgevoegde verklaring, in den avond van den 8 November 1858 in 's Rijks dienst door een val een ligchaamsgebrek heeft gekregen, dat hem later ongeschikt maakte den Staat langer te dienen; dat hij evenwel destijds op 39-jarigen leeftijd lust en moed genoeg bezat om in dienst te blijven, en daartoe den bijstand van geneeskundigen inriep, om dat gebrek zoo min mogelijk hinderlijk te doen zijn tot eene behoorlijke waarneming van zijne dienst; dat hij dan ook onder vele ongemakken, daaraan onafscheidelijk verbonden, nog elf jaren lang in het belang van zijn huisgezin, ten genoege van zijne superieuren, heeft mogen werkzaam zijn, en zelfs met 1 Mei 1866 is benoemd van Commies der 1ste klasse tot Hoofd-Commies; dat hij evenwel meer en meer de ervaring kreeg, dat die gebreken hem ongeschikt maakten tot eene dienstvervulling, zoo als pligt en neiging vereischten, waarom hij in de maand Julij 1869 zijn ontslag vroeg en met 1 Junij 1870 verkreeg met aanspraak op pensioen volgens de wet; dat hij vermeent te vallen in de termen van art. 3, lett. *b*, van de wet van 9 Mei 1846 (*Staatsblad* n°. 24), waaraan volgens art. 9 is toegekend een pensioen, berekend op twee derde deel van de middelsom der wedde, bij art. 3 bedoeld, onaangezien den diensttijd; — dat evenwel, bij Koninklijk besluit van 19 Julij 1870, n°. 18, zijn pensioen is geregeld naar art. 9, en op zijne reclame bij ministeriële beschikking is geantwoord: dat hij na de bekomene verwonding nog twaalf jaren zijne functie heeft waargenomen en dus niet geacht kan worden in de termen van gemelde wetsbepaling te vallen; — dat echter die lange diensttijd zijne bekomen verwonding niet heeft doen genezen, maar juist ten langen laatste hem heeft verpligt zijn ontslag te vragen, wat zeker niet op 52-jarigen leeftijd geschied zou zijn, indien hem die verwonding niet overkomen ware; dat art. 3, lett. *b*, hoegenaamd van geene tijdsbepaling spreekt tusschen het ongeval, in de dienst overkomen, en het verkregen ontslag, terwijl juist het verleenen van gevraagd ontslag op 52-jarigen leeftijd een wettelijken grond heeft in het bedoelde art. 3, lett. *b;* dat zijn pensioen alzoo moest bedragen *ƒ* 651.66 's jaars en nu is bepaald op *ƒ* 389 of voor ongeveer 24 jaren dienst; dat, naar de ministeriële uitlegging, hij dadelijk in 1858 op 39-jarigen leeftijd aanspraak had op *ƒ* 486.66 pensioen, maar *nu* slechts op *ƒ* 389; dat hij intusschen het pensioenfonds dien last heeft bespaard, en inmiddels dertien jaren lang daaraan heeft gecontribueerd, maar nu ook aanspraak meent te kunnen maken op het bedrag van *ƒ* 651.66. In 1858 reeds was dat bedrag volgens zijn aanslag *ƒ* 486.66, welke hem zou zijn toegekend. Redenen waarom hij

zich wendt tot Zijne Majesteit met verzoek, dat zijne reclame moge worden onderzocht door den Raad van State; zijnde hij verzekerd, dat, na een onpartijdig en ernstig onderzoek, Zijne Majesteit hem het verhoogde pensioen zal toekennen.

De Minister van Finantiën heeft dit request aan Zijne Majesteit aangeboden met een rapport onder dagteekening van 28 Maart 1872. Hoofdzakelijk wordt daarbij het volgende te kennen gegeven: Bij de beoordeeling van dergelijke reclames, — zegt de Minister, — is te onderzoeken: 1°. of het gebrek, waarop men zich beroept, valt in de termen van art. 3 *b* der wet, dat is of het den ambtenaar „volstrekt ongeschikt" maakt om den Staat langer te dienen; en 2°. bij de bevestigende beantwoording der eerste vraag, of overtuigend is gebleken, dat het gebrek inderdaad ontstaan is door eene met gevaar gepaard gaande dienstverrigting. De eerste vraag schijnt in dit geval niet anders dan ontkennend beantwoord te kunnen worden, omdat het ongeval, waardoor het ligchaamsgebrek zou ontstaan zijn, den 8 November 1858 plaats greep, en dat gebrek den adressant niet belet heeft zijne dienst nog ruim elf jaren daarna behoorlijk waar te nemen. De deskundigen, die den adressant volgens art. 5 der pensioenwet hebben onderzocht, verklaarden onder eede: „dat hij is lijdende aan *hydrocele* van de beide zijden; dat gemelde ongesteldheid wel hinderlijk is bij het uitoefenen van zijne beroepsbezigheden, doch door eene gepaste behandeling geheel kan genezen worden." Een ander heelkundige, Dr. J. Leonides van Praag, te Leiden, die, naar aanleiding dier laatste verklaring, op verzoek der administratie, den toestand des adressants mede heeft onderzocht, verklaarde wel, dat radicale genezing van den adressant niet zonder gevaar zou te beproeven zijn, maar schreef zulks toe aan den grooten omvang der aandoening. Doch hoe dit ook zij — zegt de Minister — een gebrek, dat den ambtenaar, die er door is aangedaan, niet belet gedurende meer dan tien jaren zijne betrekking behoorlijk uit te oefenen, kan niet gezegd worden hem „volstrekt ongeschikt te hebben gemaakt om den Staat langer te dienen," maar valt in de termen der gebreken, bij art. 5 der wet bedoeld. Doch er is meer, zegt de Minister. Toen aan van Rijn was medegedeeld, dat hij niet op de door hem verlangde wijze gepensionneerd zou kunnen worden, en hem de betrekking van Commies-Ontvanger aan een grenskantoor was aangeboden, gaf hij bij een aan zijn Controleur gerigt schrijven te kennen, inzonderheid door vrees voor verplaatsing of voor uitbreiding van zijn werkkring tot het vragen van ontslag te zijn overgegaan, maar zich nog geschikt te achten om, indien hij geen Hoofd-Commies te Leiden mogt kunnen blijven, zijne dienst aldaar in hoedanigheid van Dienstgeleider uit te oefenen. Aan dat verlangen kon echter niet worden voldaan, omdat de adressant dan toch in 't eind door zijne superieuren wegens zijn ligchaamsgebrek en andere omstandigheden voor zijne betrekking minder geschikt werd geacht. De Raad van Bestuur van het Pensioenfonds voor burgerlijke ambtenaren, die na het ontslag van den adressant op zijne aanvrage om pensioen moest worden gehoord, was, blijkens advies van 16 Junij 1870, mede van oordeel, dat aan van Rijn slechts op grond van art. 5 der wet pensioen kon worden toegelegd. Genoemd Collegie bleef, blijkens zijne missive van 20 October 1870, bij dat gevoelen volharden, toen het na de toekenning van het pensioen omtrent de daartegen door den adressant ingebragte bezwaren werd gehoord. Een ander gevoelen werd, ook bij het Departement van Finantiën, van den aanvang af zoo geheel met de letter en bedoeling der wet in strijd geacht, dat het onnoodig voorkwam, in dit geval, het hierboven sub 2°. vermelde punt opzettelijk te onderzoeken. Daartoe zou anders wel eenige aanleiding hebben bestaan. De adressant staaft zijn beweren toch alleen door overlegging van eene door hem eigenhandig geschreven verklaring van personen, die bij zijn val in de branderij tegenwoordig zijn geweest, doch van wie het moeijelijk te onderstellen is, dat zij zich overtuigd zullen hebben, dat die val het in de verklaring vermelde ligchaamsgebrek heeft te weeg gebragt. Die verklaring draagt geene

dagteekening, doch wordt achtervolgd door eene andere, waarbij twee ambtenaren der belastingen te Leiden te kennen geven, dat aldaar van algemeene bekendheid is, dat het in de voorafgaande verklaring vermelde ongeval den ambtenaar van Rijn is overkomen. Aan deze laatste verklaring nu, die op zich zelve weinig beteekent, is kennelijk door latere bijschrijving de dagteekening gegeven van 8 November 1858; doch uit het watermerk van het zegelpapier, waarop beide verklaringen gesteld zijn, blijkt, dat dit eerst in 1859 werd vervaardigd, zoodat er in elk geval een tijdsverloop van eenige maanden moet liggen tusschen den dag, waarop het ongeval plaats vond, en dien, waarop de verklaringen onderteekend zijn. Adressant is op zijn verzoek herhaaldelijk teruggekomen; en, ofschoon hij nu — zegt de Minister — zeker niet als regt kan vorderen, dat zijn verzoek aan de beoordeeling van den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) onderworpen worde, — stelde de Minister echter aan Zijne Majesteit voor om hem te magtigen de overweging van het onderwerpelijk verzoek alsnog bij den Raad van State aanhangig te maken. Het is op deze wijze, dat dit geschil dan ook bij 's Raads Afdeeling voor geschillen van bestuur is aanhangig gemaakt.

Bij de Afdeeling is door den reclamant eene memorie ingediend. Appellant kan daarbij niet ontveinzen, dat in het ministerieel rapport van den 28 Maart met den meest mogelijken dienstijver gezocht is naar argumenten om de door appellant aangevoerde feiten in een ongunstig daglicht te plaatsen; zoo zelfs, dat het watermerk van een overgelegd certificaat daarvoor is te baat genomen. Reclamant kan echter, zegt hij, het best zelf oordeelen over de ongemakken, die hij nog twaalf jaren na den val, als gevolgen van dien val, heeft ondervonden, en gedragen in het belang van zijn talrijk huisgezin, dat hem wel genoodzaakt heeft ook na 1858 te blijven dienen, ten einde zijne volle jaarwedde te behouden. Reclamant merkt op, dat het in zedelijken zin niet aangaat dat doordienen gedurende nog twaalf jaren thans als een wapen tegen hem te keeren, om het in dienst bekomen gebrek te verkleinen en hem het verhoogd pensioen te onthouden. Eene billijke en gezonde uitlegging der wet van 1846 brengt volgens appellant mede, dat hem alsnog zoodanig verhoogd pensioen worde toegelegd.

Andere stukken zijn er niet ingekomen; en ik meen dus hiermede voor verslag te kunnen volstaan.

De Voorzitter: Ik dank den heer rapporteur voor het door hem uitgebragt verslag. Er zijn geene belanghebbenden opgekomen. Er kunnen dus geene inlichtingen worden gevraagd of gegeven.

En vermits er verder voor heden geene zaken aan de orde zijn, sluit ik de vergadering.

Tiende vergadering.

Vergadering van Woensdag, 22 *Mei* 1872.

(Geopend ten 11 ure.)

Voorzitter, de Minister van Staat, Mr. Æ. Baron Mackay van Ophemert en Zennewijnen.

Tegenwoordig de *leden:*

Jhr. Mr. W. A. C. de Jonge,
Mr. K. A. Meeussen,
Mr. G. de Vries,
Mr. C. H. B. Boot.

Referendaris, Mr. L. P. Op den Hooff.

De Voorzitter: Ik open deze vergadering van den Raad van State, Afdeeling voor de geschillen van bestuur.

Aan de orde is:

I. *het geschil over de woonplaats van den minderjarigen krankzinnige Aart Verschoor.*

In die zaak is rapporteur de Staatsraad Boot. Ik verzoek dien heer het verslag daarover wel te willen uitbrengen.

Staatsraad Boot: Mijne Heeren! Op 3 Julij 1871 werd Aart Verschoor, een kind van zes jaren, door de zorg van het Gemeentebestuur van Giessendam, wegens den staat van krankzinnigheid, waarin het verkeert, opgezonden naar het voor die lijders bestemd gesticht te Dordrecht. Er werd aan de Directie van dat krankzinnigengesticht opgegeven, dat Wijngaarden de kosten der verpleging moest betalen, omdat te Wijngaarden de voogd van dat kind woont.

Het Gemeentebestuur van Wijngaarden betwist echter zijne gehoudenheid tot die betaling. De volgende feiten en regtsgronden worden door Burgemeester en Wethouders van Wijngaarden aangevoerd in hunnen brief van 2 Januarij 1872 aan den Commissaris des Konings in Zuidholland: De moeder van het kind, genaamd Jannigje Bouman, weduwe van Aart Verschoor, is nog in leven; zij is hertrouwd met Jan van der Besten, doch verzuimde bij het aangaan van haar tweede huwelijk den staat over te leggen, bedoeld bij art. 487 Burgerlijk Wetboek, ten gevolge waarvan zij de voogdij verloor.

De Kantonregter van Sliedrecht benoemde op 23 Junij 1871 tot voogd over den minderjarigen Aart Verschoor Jan Bouman, wonende te Wijngaarden. (Een afschrift der acte van benoeming is aan deze Afdeeling ingezonden door den Advokaat, Mr. Dijckmeester.) Het Gemeentebestuur van Wijngaarden, waar het gezin woonde, had

in Maart 1871 er over geschreven, om het ongelukkig kind geplaatst te krijgen in het idiotengesticht te 's Gravenhage; doch het was toen vijf jaren oud, nog te jong om aldaar opgenomen te kunnen worden. Kort daarna verhuisde het gezin naar Giessendam; en het Bestuur dier gemeente, oordeelende, dat het ongelukkig kind minder geschikte verzorging te huis had, bezorgde zijne plaatsing in het gesticht te Dordrecht.

Tegen het beweren van Giessendam, dat Wijngaarden, waar de voogd woont, het domicilie van onderstand van den minderjarige zoude zijn, stelt Wijngaarden de bewering over, dat art. 78, al. 2, van het Burgerlijk Wetboek in de eerste plaats als het domicilie eens minderjarigen noemt de woonplaats der ouders, en daarna die van den voogd, dus eerst dan het domicilie van den voogd, als de ouders beiden overleden zijn.

Beroept Wijngaarden zich voor zijne bewering op het gezag van Mr. A. de Pinto, *Handleiding op het Burgerlijk Wetboek*, § 51, het Gemeentebestuur van Giessendam stelt, tot staving zijner bewering, daartegenover het gezag van C. L. Schüller, ad art. 78 van het Burgerlijk Wetboek. Wijngaarden wijst er voorts op, dat de moeder in de eerste plaats belast is met het onderhoud van haar kind, en dat, als zij daartoe onvermogend is, de gemeente, waar zij woont, haar moet helpen in de volvoering van dien pligt, zoodat het hier eigenlijk geldt een betalen voor de moeder, meer dan een betalen voor het kind.

Gedeputeerde Staten van Zuidholland, de stukken opzendende aan den Minister van Binnenlandsche Zaken, geven als hun gevoelen te kennen, dat Wijngaarden tot de betaling der verplegingskosten gehouden zoude zijn.

De Minister maakte, op 's Konings magtiging, de zaak op 21 Maart ll. bij deze Afdeeling van den Raad van State aanhangig; en het zal derhalve thans de taak dezer Afdeeling zijn, een ontwerp-besluit aan Zijne Majesteit voor te dragen.

De Voorzitter: Ik dank den heer rapporteur voor het door hem uitgebragt verslag. Er zijn gemagtigden tegenwoordig. Hebben de gemagtigden ook eenige inlichtingen te geven of te vragen?

De heer Mr. H. J. Dijckmeester, Procureur te Gorinchem, als gemagtigde van de gemeente Giessendam optredende, zegt hoofdzakelijk het volgende:

Hoog Edel Gestrenge Heeren Voorzitter en Leden dezer Afdeeling van den Raad van State! De quaestie, waarmede wij ons hier hebben bezig te houden, betreft een geschilpunt van zuiver burgerlijk regt. De vraag is wel reeds vroeger door sommige regtsgeleerden behandeld en ook bij enkele arresten en vonnissen beslist, maar, zoover ik weet, nog niet bij den Hoogen Raad behandeld.

Opmerkelijk is het zeker, dat eene dergelijke quaestie, die van 1838 af een geschilpunt is geweest, voor het eerst zal worden uitgemaakt door de hoogste administratieve magt.

Volgens ons regt is de woonplaats van den minderjarige, wiens vader overleden is en wiens moeder de voogdij verloren heeft, niet de woonplaats dier moeder, maar de woonplaats van den voogd.

Ik geloof, dat die stelling berust op de woorden en op de geschiedenis der wet en dat de *ratio* ook geheel in overeenstemming is met de beginselen der Hollandsche en Fransche schrijvers en ook geheel overeenkomt met de Hollandsche jurisprudentie.

Ik acht het niet twijfelachtig, dat de vraag alleen moet worden beantwoord uit het burgerlijk regt.

Bij de behandeling van art. 26 der armenwet, waarin de basis van de quaestie gelegen is, en waarin ik lees: „De kosten, voortvloeijende uit het overbrengen van arme krankzinnigen naar, en hunne verpleging in gestichten voor krankzinnigen, voor zooverre die niet uit de fondsen dier gestichten zelve moeten worden bestreden,

of daarin niet door de Koninklijke en bijzondere weldadigheid wordt voorzien, worden voldaan uit de fondsen der burgerlijke gemeenten, waar de verpleegden *woonplaats* hebben, en indien die niet te vinden is, uit 's Rijks kas," — woonplaats binnen het Rijk. Bij de behandeling dier wet in de Tweede Kamer is door den heer VAN DELDEN de vraag gedaan, of genoegzaam duidelijk uit de wet bleek, wat de wetgever met het woord "woonplaats" bedoelde, en of daaronder moest worden verstaan het *werkelijk verblijf*, dan wel de *burgerlijke woonplaats*. En de Minister heeft daarop geantwoord, dat hierbij alleen moest worden gedacht aan het domicilie volgens het Burgerlijk Wetboek. Zie *Bijblad tot de Staatscourant* 1869/70, 2de deel, blz. 1356. Overal — zeide de Minister — waar van *woonplaats* gesproken wordt, moet men er het burgerlijk domicilie onder begrijpen.

Het is hieruit boven alles duidelijk, dat *niet* bedoeld is de werkelijke woonplaats of het verblijf, maar dat ten deze alleen in aanmerking kan komen het domicilie of de woonplaats volgens het Burgerlijk Wetboek.

Ik geloof, dat men die uitspraak, of liever dit gevoelen van den Minister, niet door de leden der Kamer weêrsproken, kan aannemen als basis voor de vraag: welke is de woonplaats van den minderjarige, waarvan in deze quaestie is.

Art. 78 van het Burgerlijk Wetboek geeft op die vraag het antwoord. Het luidt: "Eene getrouwde vrouw, welke niet van tafel, bed, bijwoning en goederen is gescheiden, heeft geene andere woonplaats dan die van haren man; minderjarigen volgen de woonplaats van hunne ouders of voogden; meerderjarigen, die onder curatele zijn gesteld, die van hunne curators."

Nu is het zeer opmerkelijk, en is het mij zeer aangenaam, tegenover mij te zien als gemagtigde van de tegenpartij mijnen waardigen ambtgenoot Mr. DE PINTO. En waarom? Omdat ik bij de Hollandsche schrijvers geen een gevonden heb, volgens wien de woonplaats van den minderjarige zou zijn die van den tot de voogdij onbevoegden vader of moeder, — dan alleen den heer DE PINTO, en deze is dan ook in die leer consequent gebleven. Volgens hem moet eerst de vader en moeder weg zijn, eer er sprake kan zijn van den voogd, en alleen dan, wanneer beiden overleden zijn, volgt de minderjarige de woonplaats van den voogd.

Ik geloof, dat, als er geen ander motief was dan de letterlijke opvatting van art. 78 Burgerlijk Wetboek, het misschien eene twijfelachtige vraag zou zijn. Maar als ik naga, wat bij de behandeling van het artikel gesproken is, dan blijkt mij, dat de wetgever het gevoelen van den heer DE PINTO niet gedeeld heeft.

Ik moet in de eerste plaats opmerken, dat in art. 108 van den Code Civil het volgende voorkomt: "La femme mariée n'a point d'autre domicile que celui de son mari. Le mineur non émancipé aura son domicile chez ses père et mère ou tuteur: le majeur interdit aura le sien chez son curateur."

De uitdrukking van art. 108 *père et mère* pleit eenigzins voor de meening van Partij; en dewijl reeds onder het Fransche regt de vraag was opgeworpen, ligt in den aard der zaak, dat de wetgever van 1838, wanneer men gewild had, dat de woonplaats van de niet-voogdesse zijnde moeder ook de woonplaats van den minderjarige zou zijn, ook de woorden "vader en moeder of voogd" en niet "ouders" zou gebruikt hebben.

Maar door de Hollandsche wet is juist in plaats van vader en moeder het gemeenschappelijk woord *ouders* gebruikt; en die verandering pleit m. i. voor ons systeem.

POTHIER heeft hetzelfde beginsel verkondigd als de heer DE PINTO; maar andere Fransche schrijvers gaan van de leer uit, dat, als de vader of moeder de bevoegdheid niet bezit om de voogdij uit te oefenen, de minderjarige de woonplaats volgt van den voogd.

Zie DEMOLOMBE, *Cours du Code Civil*, uitgave van Brussel, 1854, deel I, n°. 359, pag. 182; DALLOZ, *Répertoire*, op het woord *domicile*, deel 17, pag. 402, § 4,

nº. 84; DURANTON, *Cours du droit Civil*, uitgave van Brussel, 1841, deel I, pag. 117, nº. 367; ZACHARIAE, deel I, § 143, blz. 117, nº. 9; TOULLIER, deel I, nº. 375. MARCADÉ, uitgave van 1869, deel I, pag. 215, nº. 324.

Men vindt bij die schrijvers nog meerdere aangehaald. Allen zijn van gevoelen, dat de woonplaats van den minderjarige is de woonplaats van den voogd. Alleen POTHIER is een ander gevoelen toegedaan.

Ik geloof dus, dat wij mogen aannemen, dat, toen ons wetboek in 1838 door onzen wetgever gemaakt werd, vaststond, dat, volgens de Fransche jurisprudentie en litteratuur, het domicilie van den minderjarige was de woonplaats van den voogd.

In 1820 is bij het bekende ontwerp van wet in art. 114 het volgende gezegd:

„Een minderjarige, onder de magt van ouders staande, volgt derzelver domicilie.

Indien hij onder voogdij is, volgt hij het domicilie van zijnen voogd."

In het ontwerp van 1820 is dus duidelijk aangenomen de destijds vigerende meening van het Fransche regt. In datzelfde ontwerp werd onderscheid gemaakt tusschen voogden over de persoon en de goederen van de minderjarigen en voogden enkel over de goederen; en, niettegenstaande de beperkte magt der laatstgenoemden, was toch de algemeene bepaling, dat de minderjarige, die onder voogdij is, zijne woonplaats heeft bij zijnen voogd. Is het denkbaar, dat onze wetgever, waar hij den voogden meer magt gaf, een ander systeem omtrent de woonplaats zou hebben gevolgd?

En wat is er geschied bij de behandeling in de wetgevende Kamers?

Op de vraag, door een der leden gedaan, is door den heer NICOLAÏ het volgende geantwoord: „Le domicile des femmes mariées, des mineurs et des interdits doit être établi chez la personne qui est chargée par la loi d'exercer en leur nom les droits civils à eux appartenant."

Dus NICOLAÏ (zie VOORDUIN, deel II, blz. 126) heeft duidelijk uitgedrukt, dat het domicilie van den minderjarige is bij de personen, „qui sont chargés par la loi d'exercer en son nom les droits lui appartenant."

Ik geloof, dat die uitspraak voldoende aangeeft de bedoeling der wet, zoo als zij thans bestaat.

Maar nu geloof ik in de derde plaats, dat de *ratio legis* geheel voor die meening pleit.

Men moet wel onderscheiden tusschen werkelijk verblijf en de woonplaats van den minderjarige. Al neemt men aan, dat zijne woonplaats is bij den voogd, is de vraag, in hoever daaronder ook zijne verblijfplaats zou kunnen begrepen worden.

Als de woonplaats is bij den voogd, volgt daaruit nog niet, dat doorgaans of onafgebroken het verblijf van den minderjarige is bij den voogd. Het kind kan toch zeer goed bij zijn vader of moeder zijn. De wet maakt zelve dat onderscheid. De wet neemt zelve aan, dat het zeer mogelijk is, dat het kind een ander werkelijk verblijf heeft dan bij den voogd. En als zich nu het geval voordoet van een kind, wiens moeder de voogdij verloren heeft, dan kan het toch zeer goed zijn, dat het bij die moeder verblijf houdt en evenwel woonplaats heeft bij den voogd.

Als men ziet, dat het kind voor alle regtshandelingen moet aangesproken worden in den persoon van voogden zal men het dan in eene andere woonplaats moeten dagvaarden dan van den voogd? Ik vermeen, dat zulk eene leer tot de grootste ongerijmdheden zou aanleiding geven.

Ik heb reeds gezegd, dat geen enkel Hollandsch schrijver dan mijn geachte ambtgenoot eene tegenovergestelde leer dan de door mij voorgestane verkondigt. Alleen in een stukje, voorkomende in het *Regtsgeleerd Bijblad*, IIde deel, jaargang 1840, pag. 400, worden enkele bezwaren opgeworpen, die echter op pag. 453 weêr worden wedersproken.

Ik wijs verder op eene dissertatie van den heer PH. WILLE SCHOLTEN, onlangs te Leiden gepromoveerd. Daarin wordt de quaestie in het breede behandeld. De schrijver beroept zich ook op het *Regtsgeleerd Bijblad;* en zijn slotresultaat is, dat hij onze meening deelt.

Nu beroept zich de tegenpartij voor haar stelsel op de militiewet. Maar eene wet, gegeven voor eene bijzondere zaak, kan niet derogeren aan eene algemeene wet. Bij de militiewet is de zaak geregeld met het oog op een speciaal geval.

Zie verder DIEPHUIS, *het Nederlandsch Burgerlijk Regt*, 2de druk, 1856, deel I, pag. 141, n°. 354, die in zijn volgend werk consequent is gebleven. Hij zegt: "Het tegenovergesteld gevoelen is echter teregt meer algemeen aangenomen. Art. 78 toch beschouwt de minderjarigen in den tweeledigen staat, waarin zij zich kunnen voordoen, in zoover zij òf onder de ouderlijke magt staan, zoolang namelijk beide *ouders* leven, òf onder voogdij, wanneer de ouders of een hunner overleden zijn. Dat zich naar dien tweeledigen staat de woonplaats rigt, blijkt uit de woorden: minderjarigen volgen de woonplaats van hunne *ouders of* voogden, en hieruit zelfs duidelijker dan uit de woorden: aura son domicile *chez ses père et mère ou tuteur*. Maar alle twijfel vervalt, wanneer wij denken aan de *ratio legis*, duidelijk uit de woorden van NICOLAÏ."

Dezelfde meening wordt uitgedrukt door NIENHUIS in zijne *Akademische Voorlezingen*, blz. 287, n°. 14, waar hij zegt: "Ook de minderjarige en onder curatele gestelde personen moesten noodzakelijk hunne woonplaats hebben bij hen, welken de wet de verpligting oplegt om hunne personen te vertegenwoordigen, hunne goederen te beheeren en dus in beide opzigten hunne regten en belangen voor te staan."

OPZOOMER, *Burgerlijk Wetboek*, uitgave 1865, deel I, pag. 98, zegt hieromtrent: "Het is hunne onzelfstandigheid in regten en de juridische betrekking, waarin zij dien ten gevolge tot andere personen staan."

Verder verwijs ik tot het werk van SCHÜLLER, *Burgerlijk Wetboek*, 1867, op art. 78; VERNÈDE, *Burgerlijk Wetboek*, idem; ook een artikeltje in de *Gemeentestem* van 5 Februarij 1872, uitgelokt door den Burgemeester van Giessendam, en beantwoord in onzen geest; ook VAILLANT, *Handboek voor de Ambtenaren van den Burgerlijken Stand*, pag. 62.

Ook mag ik hier verwijzen naar het werk van VAN HALL, pag. 179, waar hij zegt: "Volgt de minderjarige de woonplaats zijner moeder of van zijnen voogd, als de moeder geene voogdes is? Volgens DE PINTO, II, § 51, zouden de woorden der wet aanduiden, dat de woonplaats van den vaderloozen minderjarige, bij het leven zijner moeder, in de eerste plaats bij haar, en eerst na haar overlijden bij zijnen voogd was. Maar de woorden der wet noemen de ouders (ses père et mère, Code Napoléon 108) in de eerste plaats, en vervolgens de voogden. Er zijn geene ouders, waar de vader overleden is. Daarenboven, het beginsel is, dat minderjarigen hunne woonplaats geacht worden te hebben bij hem, in wiens magt zij zijn, of, volgens NICOLAÏ, bij VOORDUIN, "chez la personne qui est chargée par la loi d'exercer en leur nom les droits civils, à eux appartenant." De voogd vertegenwoordigt den minderjarige, art. 441; men kan dus den minderjarige niet anders dan in den persoon en ter woonplaatse van den voogd aanspreken. Verg. *R. Bijblad*, II, 453—456, en NIENHUIS, § 37, aant. 14.

Ten slotte wijs ik nog op drie dissertatiën, als van: L. ZEGERS VEECKENS, *de domicilio ex jure Belgico*, Amsterdam 1841, pag. 17 volg.; M. C. H. PAUW, *de domicilio*, Leiden 1840, blz. 34 volg., en F. TH. WESTERWOUDT, *de matri patri superstite liberorum tutelam recusanti*, Amsterdam 1854, blz. 51—54.

Ik vertrouw op grond van een en ander, dat het advies dezer Afdeeling aan Zijne Majesteit strekke, dat het domicilie in deze was gevestigd te Wijngaarden, en niet te Giessendam.

De heer Mr. A. DE PINTO, Advokaat te 's Gravenhage, zegt als gemagtigde van de gemeente Wijngaarden hoofdzakelijk het volgende:

Hoog Edel Gestrenge Heeren! De weduwe Verschoor is op 26 November 1870 verhuisd van Wijngaarden naar Giessendam en heeft toen medegenomen een minderjarig kind, dat krankzinnig was.

In het vorig jaar waren er reeds door het Bestuur van Wijngaarden pogingen aangewend om dat kind te plaatsen in het idiotengesticht te 's Gravenhage; maar die pogingen zijn mislukt, daar het kind te jong was. De moeder heeft het dus meêgenomen, bij wie het kind verbleven is, totdat het later vervoerd werd naar het krankzinnigen-gesticht te Dordrecht.

Wat is er verder gebeurd?

Op 26 November 1870 is die vrouw verhuisd naar Giessendam; en van toen af tot 13 Julij 1871 is er volstrekt niets geschied. Het kind was bij zijne moeder blijven wonen. Maar op 23 Julij 1871 heeft men laten benoemen een voogd over dat kind, dat bij zijne moeder bleef en geene bezitting hoegenaamd had.

Waarom? Dat is zeer duidelijk. Men liet benoemen een voogd, wonende te Wijngaarden; en op 3 Julij zond men het kind naar Dordrecht met het compliment, dat Wijngaarden zou betalen.

Het kind had geen behoefte aan een voogd; want er was niets te beheeren. Maar er was geen ander doel dan het kind te zenden naar het krankzinnigen-gesticht en de kosten door Wijngaarden te laten betalen.

De vraag is nu, of men niet gerekend heeft buiten den waard of liever buiten de wet? De vraag is: wie moet de kosten betalen? Dat hangt af van de vraag: waar woont het kind volgens de wet?

Men is aangevangen met te zeggen, dat wij hier te doen hebben met eene quaestie van zuiver burgerlijk regt.

Ik geloof, dat men zeer gelijk heeft met dat te zeggen; want de zaak komt daardoor nog op het minst ongunstig standpunt voor Giessendam.

Ik geloof evenwel hier ten onregte. Ik geloof, dat het Burgerlijk Wetboek met al zijne geleerde auteurs met deze zaak niets te maken heeft. Ik zal niettemin beginnen met, onder protest, dien weg op te gaan.

En dan heb ik steeds de meening voorgestaan, dat de woonplaats van een minderjarig kind, wiens vader is overleden, is bij zijne moeder, ook dan, als deze de voogdij verloren heeft.

Ik erken echter, tot mijn leedwezen, dat eene ontzettende reeks van professoren en andere geleerde auteurs eene andere leer voorstaan. Maar het is toch niet juist te zeggen, dat al de Hollandsche auteurs het stelsel zijn toegedaan van de juristen van Giessendam.

Men heeft gesproken van een schrijver in het *Regtsgeleerd Bijblad.* Men had ook kunnen spreken van Professor Goudsmit. Deze heeft zijne meening over deze quaestie niet gedrukt, maar in schrift gebragt. Hij is het ook eens met den schrijver in het *Bijblad.*

Art. 78 van het Burgerlijk Wetboek zegt: „minderjarigen volgen de woonplaats van hunne ouders of voogden."

Is er nu geene reden om anders te beslissen, dan moet men aannemen, dat eerst in aanmerking komen de ouders en, als deze er niet zijn, dan de voogd. Dat is de grammaticale beteekenis.

Maar er is nog eene reden.

De moeder, doordat zij verzuimd heeft eene formaliteit, die zij niet kende, die niemand van haren stand kent of noodig heeft, heeft de voogdij verloren; maar zij is daarom toch gebleven moeder en heeft behouden de ouderlijke magt.

En nu heeft het wettig domicilie van den minderjarige niets hoegenaamd te maken met de voogdij, maar is dat een uitvloeisel van de vaderlijke of ouderlijke magt.

Een van de bewijzen daarvan is in art. 356, luidende: „Een minderjarig kind mag zonder toestemming van zijnen vader het ouderlijk huis niet verlaten."

Dus moet het kind in het ouderlijk huis wonen, onverschillig of die ouders voogden zijn of niet.

Er is nergens geschreven, dat het kind moet bewonen het huis van den voogd; maar er staat alleen in art. 78: „dat de minderjarige wordt geacht bij zijnen voogd te wonen bij ontstentenis zijner ouders."

In alle mogelijke opzigten, waar de wet niet het tegendeel bepaalt, gaan altijd de ouders vóór den voogd. Het kind heeft zijne woning bij zijne ouders, vader of moeder, niet omdat zij de voogdij uitoefenen, maar omdat zij vader of moeder zijn. De ouderlijke magt blijft bestaan met al zijne gevolgen. Daarom, als het kind trouwt, wordt daartoe de toestemming van de moeder gevorderd, al heeft deze de voogdij verloren. Daarom bestrijdt zij ook het onderhoud en de opvoeding van het kind uit hare middelen.

Er is alleen ééne uitzondering, die betreffende het vruchtgebruik; maar die is daarom dan ook uitdrukkelijk bepaald in de wet.

Ik wil gaarne aannemen, dat in het ontwerp van 1820 de zaak anders geregeld is, en dat het dan ook anders zou zijn, als dat ontwerp wet was geworden. Maar daarom juist staat ook uitdrukkelijk het tegendeel in het Burgerlijk Wetboek. En als men alles wil wegredeneren door de redevoering van Nicolaï, dan kan in het algemeen volkomen juist zijn, wat hij zegt; maar het is de vraag, of hij daarbij op dit speciaal geval gedacht heeft. In ieder geval in de wet is het niet te vinden

Maar er is nog een ander argument voor hen, die den geest der wet niet uitsluitend zoeken in hare letter. De ouders of de langstlevende namelijk van de ouders, voogd of niet, moet zijn minderjarig kind onderhouden. De last van dat onderhoud is een last van de ouders. Moet nu het kind in een gesticht worden opgenomen, dan is het de moeder, die de kosten daarvan betaalt. Is zij onvermogend, dan betaalt het Gemeentebestuur die kosten. Maar welk Gemeentebestuur? Natuurlijk dat van hem, voor wien moet betaald worden. Wie? Het kind? Neen, de moeder.

Als jufvrouw Verschoor was geweest eene rijke dame, al was zij nog zooveel malen uit de voogdij ontzet, moest zij aan den heer Donkersloot betalen. Wat is er nu natuurlijker, wat is meer in overeenstemming met ons tegenwoordig armenregt, dan dat de moeder of hare gemeente die kosten betale?

Wat stelt men nu daartegenover?

Autoriteiten, professoren en studenten. Ik heb onder anderen hooren spreken van Professor van Hall. Dien heb ik toevallig ook gelezen, niet eens, maar drie keeren, want ik dacht eerst, dat ik hem niet goed begrepen had. Maar wat zegt hij? Het kind heeft zijne woonplaats bij zijne ouders. Nu ja.

Maar als het kind zijn vader verloren heeft — zegt men — zijn er geene *ouders*.

Ik kan het niet tegenspreken. Als het kind zijn vader verloren heeft, zijn er geene ou*ders*, maar is er althans een ou*der*, sit venia verbo, al is dat dan ook geen goed Hollandsch, maar wat men toch in de wandeling zeer goed begrijpt en zelfs gebruikt.

De vraag is maar, als men niet te veel toegeeft aan letterknechterij, of het kind is *ouderloos?*

Die quaestie is volstrekt niet nieuw. Die maar één kind heeft, heeft geen kind*eren*. Die maar één broeder of zuster heeft, heeft geen broe*ders* of zus*ters*. Zal men nu zeggen, dat één kind, dat één broertje of zusje niet erft?

Wij weten allen, dat in de taal der wet onder het meervoud het enkelvoud begrepen is.

Tot dusverre de burgerlijke wet. Ik kom nu tot de eigenlijke quaestie. Men heeft hier niet te doen met eene quaestie van burgerlijk regt, maar met eene quaestie van staatsregt.

Er wordt hier gevorderd betaling niet krachtens het Burgerlijk Wetboek, maar krachtens art. 4 der wet van 1 Junij 1870 (*Staatsblad* n°. 85), de herziene armenwet. In die wet staat, dat art. 26 voortaan zal luiden als volgt, en dus niet meer zoo als ten tijde van de redevoeringen van den heer VAN DELDEN: „De kosten, voortvloeijende uit het overbrengen van arme krankzinnigen naar, en hunne verpleging in gestichten voor krankzinnigen, worden voldaan uit de fondsen der burgerlijke gemeenten, waar de verpleegden woonplaats hebben.

De vraag is: Wat beteekent hier het woord „woonplaats"? En dan antwoord ik: de *woonplaats* is niet anders dan het *verblijf* in art. 2.

Het beginsel van de wet van 1870 is dit, dat men wilde breken met al die vervelende oude quaestiën over het domicilie, maar dat men voor dat domicilie van onderstand eenvoudig wil hebben aangenomen de plaats, waar de verpleegde werkelijk verblijf houdt. En daarom beteekenen oratiën en ministeriële antwoorden over het oude art. 26, dat afgeschaft is, hoegenaamd niets. Art. 4 kan niets anders beteekenen dan de feitelijke woonplaats en niet de wettelijke woonplaats.

Dat blijkt in de eerste plaats uit de woorden der wet, als men maar artt. 2 en 4, die hetzelfde beginsel consacreren, in hun verband beschouwt. Er bestaat geene denkbare reden, waarom voor den gewonen onderstand de woonplaats zou zijn het werkelijk verblijf en voor opname in een krankzinnigengesticht het domicilie naar het Burgerlijk Wetboek.

Ook blijkt uit de bedoeling der wet, wat men zich heeft voorgesteld. Men wilde in de eerste plaats couperen al die quaestiën, waar de woonplaats is in den zin der wet. Men heeft daarom gezegd, dat die woonplaats eenvoudig is het werkelijk verblijf, en dat men dus daarvoor niet meer in die oude boeken had te zoeken.

Maar in de tweede plaats heeft men willen afschaffen alle die misbruiken, die de gemeentebesturen al meer en meer begingen, door quasi uit liefdadigheid personen te laten verplegen in krankzinnigengestichten en de kosten daarvan door andere gemeenten te laten betalen. Met andere woorden, men wilde niet laten beschikken door Wijngaarden over de gelden van Giessendam, en omgekeerd niet door Giessendam over de gelden van Wijngaarden.

Dus het werkelijk verblijf moet voorzien in de kosten.

En nu gaat men met al die beginselen breken. Als men voor de bepaling van het domicilie in deze wil, wat Giessendam wil, dan zou men weêr al die oude quaestiën oprakelen, die de wet niet meer wilde laten bestaan. De wet heeft gezegd: ik bemoei mij met al die oude quaesties niet, ik heb er niets meer meê te maken.

Maar ook in de tweede plaats heeft de wet gewild, dat de eene gemeente niet langer beschikke over de gelden van de andere. Want als die leer opgaat, dan zal Giessendam verder gaan beschikken over de gelden van Wijngaarden, althans voor arme krankzinnigen, en dat heeft de wet niet gewild.

Als dat kon, dan ware de geheele wet van 1870 niet noodig, en men zou lijnregt handelen in strijd met de wet van 1870. Voor het beginsel is het precies hetzelfde of het voor gezonde armen of voor krankzinnigen is.

In dit speciaal geval heeft juist de wet van 1870 voorzien. Alleen het tijdelijk, het werkelijk verblijf is hier de *ratio decidendi.*

In zijne repliek wijst Mr. H. J. DIJCKMEESTER er op, dat het domicilie geen gevolg is der ouderlijke magt, evenmin als het regt der grootouders om al dan niet vergunning te geven tot toestemming voor een huwelijk, en maakt tevens opmerkzaam, dat enkel in art. 356 van het Burgerlijk Wetboek alleen van *vader* wordt

gesproken, terwijl in andere artikelen, waar vader en moeder bedoeld worden, ook steeds de uitdrukking *ouders* wordt gebruikt. De vraag, of door de *woonplaats* werkelijk *verblijf* kan bedoeld zijn, is genoegzaam bij den eersten termijn behandeld.

Mr. A. DE PINTO doet bij dupliek in de eerste plaats uitkomen, dat op zijne bedenking, ontleend aan de gewijzigde armenwet, niet is geantwoord; waarna hij nog treedt in eene nadere wederlegging van de gronden, bij eisch en repliek aangevoerd.

De VOORZITTER: Indien de heeren geene verdere inlichtingen verlangen, gaan wij over tot de volgende zaak. Aan de orde is:

II. *het beroep van den Raad der gemeente Doniawerstal van een besluit van Gedeputeerde Staten van Friesland, waarbij de goedkeuring is onthouden aan het raadsbesluit tot vermindering der jaarwedden van de onderwijzers aan de openbare school voor gewoon lager onderwijs te Doniaga.*

In die zaak is rapporteur de Staatsraad DE VRIES. Ik verzoek dien heer het verslag daarover wel te willen uitbrengen.

Staatsraad DE VRIES: Mijne Heeren! In den aanvang van het jaar 1870 heeft het eervol ontslag, aan den Hoofd-Onderwijzer der openbare school te Doniaga verleend, aanleiding gegeven tot eene briefwisseling van het Gemeentebestuur met den Schoolopziener in het district. Bij die gelegenheid is door den Schoolopziener het denkbeeld geopperd om de genoemde school op te heffen en de vrijvallende wedde, tot hiertoe door den Onderwijzer aan die school genoten, te doen strekken om de jaarwedden der Onderwijzers aan de andere scholen der gemeente te verhoogen, zonder nieuw bezwaar voor de gemeentekas. De Schoolopziener wees daarbij op het luttel getal kinderen, dat de school bezocht, en de gelegenheid, die er voor hen bestaat om de nabij zijnde scholen van St. Nicolaasga en Follega te bezoeken.

De Gemeenteraad vereenigde zich met dit denkbeeld niet, maar besloot den 25 Junij 1870, tegen het advies van Schoolopziener en Inspecteur, op de openbare school voor lager onderwijs te Doniaga art. 20 der wet tot regeling van het lager onderwijs toe te passen, en de jaarwedde van den Hoofd- of Hulp-Onderwijzer aan die school vast te stellen op ƒ 300, met vrije woning en tuin. In de toelichting, waarmede dat besluit aan Gedeputeerde Staten ter goedkeuring is ingezonden, wees de Raad er op, dat in de gemeente, die eene bevolking heeft van 3500 zielen, negen openbare scholen voor lager onderwijs zijn, waarin negen Hoofd- en twee Hulp-Onderwijzers werkzaam zijn, zoodat het aantal scholen in de gemeente wegens de uitgebreidheid van haar grondgebied bij verspreide bevolking grooter is dan anders voor het getal der schoolgaande kinderen noodig zou zijn, daar over de jaren 1865—1869 gemiddeld slechts 483 leerlingen die scholen hebben bezocht. Naar 's Raads inzien vordert het belang van het onderwijs, dat de school te Doniaga, ofschoon de kleinste in de gemeente en in de genoemde jaren gemiddeld door slechts zestien leerlingen bezocht, blijve bestaan, omdat er vrees is, dat die kinderen anders in het geheel niet ter school zullen komen.

Gedeputeerde Staten hebben het gevoelen ingewonnen van het Schooltoezigt. De Schoolopziener gaf te kennen, dat, naar zijn oordeel, art. 20 der onderwijswet niet kan gebezigd worden om onderwijzerswedden, die na het in werking treden der wet met inachtneming van art. 19 zijn vastgesteld, tot beneden het minimum terug te brengen. De wetgever heeft door art. 20 willen verhoeden, dat de bestaande bij- of hulpschooltjes werden opgeheven, maar niet eene gelegenheid willen openen om op

de regeling volgens art. 19 ten allen tijde terug te komen, met het doel om de heilzame bepaling van het dáár vastgestelde minimum van wedde te verijdelen. De school te Doniaga moge de kleinste der gemeente wezen, voor den Onderwijzer zijn dezelfde eischen gesteld als voor die aan de scholen in de dorpen Broek, Goengarijp en Oosterhaule, waar 25 à 30 kinderen onderwezen worden. De behoeften van den Onderwijzer blijven dezelfde, al is het getal kinderen, dat de school bezoekt, kleiner, en voor *f* 300 's jaars kan daar niet in worden voorzien. De Raad heeft zelf de jaarwedden der overige Onderwijzers, die op *f* 400 bepaald waren, uit overtuiging der ongenoegzaamheid daarvan verhoogd.

Met deze beschouwingen vereenigde zich de Inspecteur, die tevens zijne overtuiging uitsprak, dat tegen eene bezoldiging van slechts *f* 300 's jaars bezwaarlijk een Onderwijzer te bekomen zal zijn, geschikt en practisch ervaren genoeg om, aan het hoofd eener school geplaatst, naar eisch werkzaam te zijn, naardien thans op vele plaatsen eene even groote of nog hoogere jaarwedde wordt toegekend aan de jongelingen, die als hulp-onderwijzers, dus onder het toezigt en de leiding van hoofdonderwijzers fungeren.

Gedeputeerde Staten, zich met de zienswijze van het Schooltoezigt vereenigende, besloten op 8 September 1870 aan het Gemeentebestuur te kennen te geven, dat zij bezwaar maakten het bedoelde raadsbesluit goed te keuren.

De Gemeenteraad bleef niettemin op die goedkeuring aandringen, ten gevolge waarvan eene nadere briefwisseling met het Provinciaal Bestuur en van dat Bestuur met het Schooltoezigt is gevoerd, die echter tot geene verandering van gevoelen heeft aanleiding gegeven. Alleen heeft daarbij de Inspecteur, in afwijking van de meening van den Schoolopziener, erkend, dat de wet zich niet bepaald tegen de goedkeuring van het raadsbesluit verzet. Eindelijk hebben Gedeputeerde Staten, bij besluit van 8 September 1871, aan Burgemeester en Wethouders te kennen gegeven, dat zij, bij hun vroeger besluit volhardende, hunne goedkeuring aan het raadsbesluit bleven weigeren, en de Raad, daartoe termen vindende, zich tegen hunne resolutie in beroep konden voorzien bij den Koning. Dat beroep heeft de Raad ingesteld bij adres van 20 Februarij dezes jaars, waarin hij, onder overlegging van en verwijzing naar de gewisselde stukken, verzoekt, dat het Zijner Majesteit behage, met vernietiging der besluiten van Gedeputeerde Staten van 8 September 1870, n°. 36, en 8 September 1871, n°. 14, het bovenbedoeld raadsbesluit goed te keuren.

Bij de stukken bevindt zich ook een staat van het getal der leerlingen aan de school te Doniaga in de jaren 1870 en 1871.

Het adres van den Raad is in handen gesteld van Gedeputeerde Staten, die in hun antwoord verklaard hebben bij hun gevoelen te blijven. Zij zonden tevens een berigt in van den Schoolopziener, hun door den Inspecteur van het Lager Onderwijs aangeboden.

Dat berigt is vervat in eene breedvoerige memorie. De tegenwoordige Schoolopziener betoogt daarin, vooreerst, dat art. 20 der wet niet enkel op het oog heeft de bij- of hulpschooltjes, die reeds vóór het in werking treden der wet bestonden, maar dat ook andere inrigtingen van lager onderwijs later onder de toepassing van dat artikel kunnen worden gebragt, zoodat hij op dit punt niet met zijn voorganger instemt.

Met dezen is hij echter van oordeel, dat hier de goedkeuring teregt is geweigerd. Het aantal leerlingen toch is op de school te Doniaga sedert de schoolregeling van 1860 niet verminderd. In 1860 bedroeg het middengetal $16^1/_2$. In 1861—69 jaarlijks gemiddeld $18^4/_9$. In de ongunstigste jaren 1865—69 toch nog zestien. De Schoolopziener merkt verder ten aanzien van het cijfer der leerlingen in 1870 en 1871 op, dat het ontslag van den Hoofd-Onderwijzer in de tijdelijke waarneming door een Hulp-Onderwijzer daarop van invloed is geweest. Toen de eerstgenoemde ontslagen

werd, telde de school 19 leerlingen, maar 5 daarvan zijn hem naar de school te St. Nicolaasga, aan wier hoofd hij gesteld werd, gevolgd. De Schoolopziener betoogt verder: dat de gemeente Doniawerstal tot de meest welvarende van Friesland behoort en niet door zware lasten wordt gedrukt; dat de bevolking van Doniaga uit 23 gezinnen bestaat, waaronder 18 van welvarende veehouders; dat deze dus in de belastingen der gemeente een aanzienlijk deel dragen en het onbillijk zou zijn hen, die ruimschoots bijdragen in de kosten van voldoend lager onderwijs in de andere dorpen, voor de opleiding hunner eigene kinderen van voldoend onderwijs te versteken. Ook in enkele scholen der andere dorpen is het aantal leerlingen klein. Deze Schoolopziener vereenigt zich niet met het denkbeeld van zijn voorganger, dat de school te Doniaga zou kunnen worden gemist. Hij is overtuigd, dat goedkeuring van het raadsbesluit niet zou baten, want voor eene wedde van *f* 300 zou geen geschikt Hulp-Onderwijzer te krijgen zijn om aan het hoofd der school te staan. Voor gewone hulp-onderwijzers-betrekkingen is *f* 300 ten platten lande reeds minimum geworden. Voor de school te Sloten heeft zich, tegen genot van zulk eene wedde, geen enkel sollicitant aangeboden. Ten slotte verklaart de Schoolopziener, dat hij de goedkeuring van het besluit noodlottig zou achten. In Friesland waren de dorpsscholen steeds hoofdscholen, niet zoogenaamde bij-, hulp- of buurtscholen, zoo als elders werden aangetroffen, en waarvoor art. 20 in de eerste plaats in de wet is opgenomen. De plaatselijke gesteldheid verbiedt zulke hoofdscholen tot bijscholen te maken onder de werking eener wet, die verbetering wil en uitbreiding van het lager onderwijs.

De Inspecteur, dit berigt van den Schoolopziener opzendende, verklaart zich daarmede geheel te vereenigen.

Verdere stukken zijn niet ingediend.

De Voorzitter: Ik dank den heer rapporteur voor het door hem uitgebragt verslag. Er zijn geene belanghebbenden opgekomen. Er kunnen dus geene inlichtingen worden gevraagd of gegeven. Aan de orde is:

III. *het beroep van ingezetenen van Zetten en Andelst van het door Gedeputeerde Staten von Gelderland goedgekeurd besluit van den Raad der gemeente Valburg tot opheffing der scholen te Zetten en Andelst en hare vervanging door eene gemeenschappelijke school, te plaatsen in het middenpunt dier beide dorpen.*

In die zaak is rapporteur de Staatsraad de Jonge. Ik verzoek dien heer het verslag daarover wel te willen uitbrengen.

Staatsraad de Jonge: Mijne Heeren! De Raad der gemeente Valburg nam op 9 Januarij ll. een besluit, waarbij, met herziening der schoolregeling, vastgesteld bij raadsbesluit van 12 October 1860, o. a. bepaald werd, dat de scholen voor lager onderwijs, tot dusverre gevestigd te Zetten en te Andelst, zouden worden ineengesmolten, en vervangen door ééne school, te stichten in het middenpunt van genoemde twee dorpen.

De Gemeenteraad van Valburg werd daartoe geleid door de overweging, dat het getal openbare scholen binnen die gemeente bij de schoolregeling van 1860, voornamelijk uit aanmerking der toen bestaande zes scholen, is bepaald op zes; dat echter toen reeds de aandacht er op gevestigd was, dat het getal openbare scholen in die gemeente zoo groot was, en daarom vier der zes bestaande scholen als buurt- of hulpscholen werden ingerigt, in den zin van art. 20 der wet op het lager onderwijs. De Gemeenteraad zou reeds toen het getal der openbare scholen hebben verminderd, indien daardoor de onderwijzers niet van hunne betrekkingen hadden moeten

worden beroofd; dat, wel is waar, in 1868 door het toenemen van het getal leerlingen de toepassing van art. 20 der wet voor Zetten opgeheven, en die school als hoofdschool is ingerigt, doch dat door de oprigting van eene bijzondere school te Zetten het getal leerlingen, de openbare school bezoekende, voor het vervolg niet meer zal bedragen dan gemiddeld 20 op beide genoemde dorpen; dat de jaarlijksche kosten van het onderwijs ten laste der gemeente zijn gestegen tot een bedrag van *f* 4500, en dus reeds een derde der inkomsten, die uitsluitend uit belastingen bestaan, beloopen; terwijl de opbrengst der schoolgelden al minder en minder en het te voorzien is, dat de kosten van het onderwijs hooger zullen worden, aangezien de bezoldigingen der onderwijzers, nu de kerkelijke betrekkingen bij eventuële vacaturen niet meer aan de openbare onderwijzers worden afgestaan, noodzakelijk zullen moeten worden verhoogd en op enkele plaatsen misschien verdubbeld; dat eene vermindering in het getal der bestaande openbare scholen het éénige middel is voor de gemeente om de kosten van het onderwijs langzamerhand dragelijker te maken en het lot der onderwijzers, mitsgaders den toestand van het onderwijs te verbeteren; dat de zamensmelting der scholen te Zetten en Andelst zonder eenig bezwaar voor het onderwijs kan plaats hebben, aangezien die dorpen slechts een half uur gaans van elkander zijn gelegen, terwijl de wegen, die Zetten met Andelst verbinden, goed begrind en ten allen tijde goed begaanbaar zijn, zoodat, wanneer voor de dorpen Zetten en Andelst eene gemeenschappelijke school in het middenpunt dier dorpen wordt opgerigt, dit voor de ter schoolgaande kinderen van de genoemde dorpen geene bezwaren heeft; terwijl, indien ook al een enkel bezwaar mogt bestaan, dit zal worden vergoed door beter gehalte van onderwijs, aangezien eene betere bezoldiging van zelf het verkrijgen van geschikter en bekwamer onderwijzers mogelijk maakt.

De Schoolopziener en zoo ook de Inspecteur voor het Lager Onderwijs in Gelderland bij hunne ambtsberigten van 27 en 30 Januarij ll. deelen in de zienswijze van den Raad der gemeente Valburg en ondersteunen het besluit van 9 Januarij.

De Schoolopziener, in zijn breedvoerig berigt, doet o. a. opmerken, dat, werden de openbare scholen te Zetten en Andelst elk op zich zelve behouden, er nevens de twee bijzondere scholen voor Christelijk nationaal schoolonderwijs te Zetten en Andelst, aan welker hoofd, volgens de wet, hoofd-onderwijzers moeten staan, twee openbare scholen zich aldaar zouden bevinden, welke, wegens het gering aantal leerlingen, slechts twee buurtscholen, met hulp-onderwijzers aan het hoofd, zouden kunnen zijn, — een toestand met den geest der wet moeijelijk te rijmen, en met het belang van het openbaar onderwijs aldaar voorzeker in strijd.

Gedeputeerde Staten hebben bij hun besluit van 7 Februarij ll. zich met voormeld raadsbesluit van 9 Januarij te voren vereenigd.

Intusschen hebben eenige inwoners van het dorp Zetten en van het dorp Andelst zich bij afzonderlijke verzoekschriften tot Zijne Majesteit gewend in hooger beroep van gezegd besluit van Gedeputeerde Staten, en verzoekende, dat de Koning alsnog bevele de instandhouding der tot dusverre in genoemde gemeenten bestaan hebbende openbare scholen voor lager onderwijs.

Die van Zetten beklagen zich daarbij, dat de kinderen allen, tot welke gezindheid die ook behooren, door het raadsbesluit van 9 Januarij genoodzaakt zullen zijn òf naar de bijzondere school aldaar, òf naar de nieuw op te rigten school, nagenoeg in het dorp Andelst gelegen en ongeveer $^3/_4$ uur van de kom van het dorp Zetten verwijderd, ter schole te gaan, hetgeen huns inziens in strijd is met art. 17 der wet.

Die van Andelst geven te kennen, dat de aldaar bestaande openbare school voor lager onderwijs alreeds aan de noordzijde van den buitenkant van de kom van het dorp is geplaatst en nog vóór eenige jaren nieuw gebouwd en wel zoodanig, dat die bij onverhoopten watervloed den behoeftigen redding zou kunnen verschaffen; dat nu besloten is om bedoelde school nog meer noordwaarts geheel buiten het dorp te

plaatsen, waardoor het den inwoners, wier grootst getal de zuidzijde van het dorp bewoont, nog meer moeijelijk wordt, terwijl er nu alreeds kinderen zijn, die ¾ uur ver ter school moeten komen.

Onder dagteekening van 28 Maart ll. heeft de Gemeenteraad van Valburg, naar aanleiding van deze twee aan Zijne Majesteit ingediende verzoekschriften, aan Gedeputeerde Staten alsnog berigt, dat de bewering van de adressanten te Zetten, volgens welke de op te rigten openbare school ongeveer ¾ uur van de kom van het dorp Zetten verwijderd zou zijn, — zeer overdreven is, aangezien deze afstand voor de in de kom van het dorp wonende kinderen een kwartier-uurs en voor hen, die buiten de kom wonen, hoogstens een half uur is. Opmerking verdient het bovendien — zegt de Gemeenteraad — dat het adres uit Zetten door geen der notabele Roomsch-Katholijken is onderteekend en drie der onderteekenaren niet het minste belang hebben bij de oprigting van een schoolgebouw; terwijl de kinderen der overige drie kosteloos onderwijs ontvangen, en zich dus geene offers voor de kosten van het onderwijs behoeven te getroosten. De oprigting van eene school in het middenpunt van Zetten en Andelst is voor het grootst getal der te Andelst de openbare school bezoekende kinderen niet, zoo als adressanten beweren, moeijelijker, maar veel gemakkelijker, aangezien de kinderen, die nu volgens bewering der adressanten drie kwartier-uurs van de school verwijderd zijn, thans een kwartier-uurs daarvan verwijderd zullen geraken, terwijl, zoodra de op te rigten school in gebruik wordt gesteld, al de te Andelst wonende kinderen, die te ver van de nieuwe school wonen, naar de school te Herveld kunnen gaan, waarvan zij niet meer dan een kwartier-uurs verwijderd zijn.

Gedeputeerde Staten in hun ambtsberigt van 9 April ll. volharden bij hun besluit van 7 Februarij ll. en lichten dit nog eenigermate toe.

Memoriën zijn er niet ingekomen; en ik meen dus hiermede voor verslag te kunnen volstaan.

De Voorzitter: Ik dank den heer rapporteur voor het door hem uitgebragt verslag. Er zijn geene belanghebbenden opgekomen. Er kunnen dus geene inlichtingen worden gevraagd of gegeven.

En vermits er verder voor heden geene zaken aan de orde zijn, sluit ik de vergadering.

Elfde vergadering.

Vergadering van Woensdag, 29 *Mei* 1872.

(Geopend ten 11 ure.)

Voorzitter, de Minister van Staat Mr. Æ. Baron MACKAY VAN OPHEMERT EN ZENNEWIJNEN.

Tegenwoordig de *leden* :

Jhr. Mr. W. A. C. de Jonge,
Mr. K. A. Meeussen,
Mr. G. de Vries,
Mr. C. H. B. Boot.

Referendaris, Mr. L. P. Op den Hooff.

De VOORZITTER: Ik open deze vergadering van den Raad van State, Afdeeling voor de geschillen van bestuur.

I. Bij deze Afdeeling zijn ingekomen de volgende Koninklijke besluiten, als:

1°. van den 11 dezer, n°. 6, houdende beschikking op *het beroep van A. van Rooy c. s., te Liempde, van eene uitspraak van Gedeputeerde Staten van Noordbrabant in zake de loting voor de nationale militie* (zie het verslag over deze zaak op blz. 106, 107).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het door Arnoldus van Rooy en drie andere ingezetenen der gemeente Liempde bij Ons ingesteld beroep van eene uitspraak van Gedeputeerde Staten van Noordbrabant van 29 Februarij 1872, G, n°. 63, in zake de loting voor de nationale militie;

Den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) gehoord, advies van den 30 April 1872, n°. 15;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van den 3 Mei 1872, n°. 261, 4de Afdeeling;

Overwegende:

dat de uitspraak van Gedeputeerde Staten, waardoor adressanten zich bezwaard achten, den 2 Maart 1872 ter kennis van de belanghebbenden is gebragt;

dat het adres, waarbij tegen die uitspraak beroep is ingesteld, is gedagteekend 17 Maart 1872;

dat derhalve door de appellanten niet is in acht genomen de termijn van tien dagen, door art. 103 der wet op de nationale militie tot het in hooger beroep komen van uitspraken van Gedeputeerde Staten gesteld;

Gezien de wet van 19 Augustus 1861 (*Staatsblad* n°. 72);

Hebben goedgevonden en verstaan:

de adressanten niet-ontvankelijk te verklaren in het bij Ons ingesteld beroep.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur).

's Gravenhage, den 11 Mei 1872.

(*get.*) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
(*get.*) THORBECKE.

Accordeert met deszelfs origineel.
De Directeur van het Kabinet des Konings,
VAN HEECKEREN VAN KELL.

2°. van den 12 dezer, n°. 1, houdende beschikking op *het beroep van D. Droogendijk, te Dirksland, van een besluit van Gedeputeerde Staten van Zuidholland houdende afwijzing zijner reclame tegen de plaatsing van den Nieuw-Kraaierschen dijk op den legger van wegen en voetpaden in Onwaard, thans deel uitmakende van de gemeente Melissant* (zie het verslag over deze zaak op blz. 89–92).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op een onder dagteekening van 22 Augustus 1871 aan Ons ingediend adres van David Droogendijk, te Dirksland, in beroep komende van een besluit van Gedeputeerde Staten van Zuidholland van 8 Augustus te voren, n°. 34, waarbij zijn afgewezen adressants bezwaren tegen de plaatsing van den Nieuw-Kraaierschen dijk op den legger der wegen en voetpaden in de voormalige gemeente Onwaard, thans deel uitmakende van de gemeente Melissant;

Den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) gehoord, advies van den 10 April 1872, n°. 8;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van den 6 Mei 1872, n°. 276, 3de Afdeeling;

Overwegende:

dat op genoemden legger, door den Gemeenteraad in 1854 vastgesteld, onder n°. 15 voorkomt de Nieuw-Kraaiersche dijk, als kleiweg, ter lengte van 1299 meter en ter breedte van 6 meter, eigendom bij L. Driendijk en D. Droogendijk, onder beheer van het Polderbestuur van Nieuw-Kraaier;

dat het verzoek van den adressant, thans éénigen eigenaar van dat gedeelte van den Nieuw-Kraaierschen dijk, om voornoemden weg van den legger te doen afnemen, door Gedeputeerde Staten van Zuidholland bij hun besluit van 8 Augustus

1871, n°. 34, is afgewezen, uit hoofde het algemeen belang medebrengt dien weg op den legger te behouden; en dat adressant van dat besluit bij Ons voorziening heeft gevraagd, onder anderen op grond, dat daarbij door Gedeputeerde Staten is beslist alleen op het voor hem adressant geheim gehouden berigt van Burgemeester en Wethouders van Melissant, zonder dat hij tegenover het Gemeentebestuur is gehoord;

dat, volgens art. 3, alinea 8, van het provinciaal reglement op de wegen en voetpaden in de provincie Zuidholland, goedgekeurd bij Ons besluit van 21 November 1870 (*Provinciaal blad* n°. 103), omtrent bezwaren, tegen den legger na de vaststelling ingebragt, door Gedeputeerde Staten wordt beslist, na den Gemeenteraad en de belanghebbenden te hebben gehoord;

dat intusschen, blijkens het aangevallen besluit van Gedeputeerde Staten, hunne beslissing is genomen uitsluitend op het ingewonnen berigt van Burgemeester en Wethouders van Melissant van 29 Julij 1871, n°. 253, en mitsdien bij die beslissing het reglement niet is nageleefd;

Gezien het provinciaal reglement op de wegen en voetpaden in de provincie Zuidholland, goedgekeurd bij Ons besluit van 21 November 1870 (*Provinciaal blad* n°. 103);

Hebben goedgevonden en verstaan:

het besluit van Gedeputeerde Staten van Zuidholland van 8 Augustus 1871, n°. 34, te vernietigen.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur).

'sGravenhage, den 12 Mei 1872.

(*get.*) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
(*get.*) THORBECKE.

Accordeert met deszelfs origineel.
De Directeur van het Kabinet des Konings,
VAN HEECKEREN VAN KELL.

3°. van 20 dezer, n°. 4, houdende beschikking op *het beroep van P. Franssen, lid van den Gemeenteraad, en gebroeders Meeuwissen, molenaars te Valkenburg, van een besluit van Gedeputeerde Staten van Limburg, waarbij vergunning is verleend tot verlenging eener overwelving op de waterleiding bij de woning van G. Erens, te Valkenburg, tot de rivier de Geul* (zie het verslag over deze zaak op blz. 72—74).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het adres van P. Franssen, lid van den Gemeenteraad, en de gebroeders Meeuwissen, molenaars, te Valkenburg, daarbij Onze voorziening inroepende tegen een besluit van Gedeputeerde Staten van Limburg van 27 October 1870,

waarbij aan G. Erens, landbouwer te Valkenburg, vergunning is verleend om de overwelving, van wege de provincie gemaakt op de waterleiding bij zijne woning, te mogen verlengen tot aan de rivier de Geul;

Den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) gehoord, advies van den 10 April 1872, nº. 3;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van 16 Mei 1872, nº. 282, 3de Afdeeling;

Overwegende:

dat adressanten van Ons de vernietiging van genoemd besluit hebben gevraagd, op grond, dat Gedeputeerde Staten zouden hebben verzuimd, alvorens op de aanvraag om vergunning te beschikken, een onderzoek *de commodo et incommodo* te doen plaats hebben; dat zij zouden hebben gehandeld in strijd met art. 27 van het reglement op de waterlossingen, door toe laten, dat de overwelving werd gemaakt, vóórdat de vergunning daartoe was verleend, en dat zij, door de overwelving toe te staan, de belangen der adressanten zouden hebben benadeeld;

dat het reglement op de waterlossingen geene bepaling inhoudt, waaruit men de verpligting tot het houden van een onderzoek *de commodo et incommodo* zou kunnen afleiden;

dat het besluit, van Gedeputeerde Staten, waarbij de vergunning is verleend, niet te kort doet aan de bevoegdheid om, krachtens art. 27 van het reglement, den concessionaris tot verantwoording te roepen, wanneer adressanten meenen, dat hij heeft gehandeld tegen de bepalingen van het reglement en hun daardoor schade heeft toegebragt;

dat het besluit waarbij de vergunning is verleend, geheel is in overeenstemming met de voorschriften van het reglement, en dat een nader ingesteld onderzoek de bewijzen heeft opgeleverd, dat niemand door de overwelving benadeeld is, en dat de water-afvoer daardoor niet verminderd, maar veeleer verbeterd is;

Gezien het reglement op het toezigt over de waterlossingen in het hertogdom Limburg, goedgekeurd bij Ons besluit van 3 Augustus 1854, nº. 56 (*Provinciaal blad* van 1854, nº. 105);

Hebben goedgevonden en verstaan:

te handhaven het besluit van Gedeputeerde Staten van Limburg van 27 October 1870, lit. 7119 K, 1ste Afdeeling B, en de daartegen door adressanten ingebragte bezwaren ongegrond te verklaren.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur).

's Gravenhage, den 20 Mei 1872.

(*get.*) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

(*get.*) THORBECKE.

Accordeert met deszelfs origineel.

De Directeur van het Kabinet des Konings,

VAN HEECKEREN VAN KELL.

4º. van den 13 dezer, nº. 8, houdende beslissing van *het geschil over de vraag, waar Hubertus Kok armlastig was tijdens zijne opname in bedeeling* (zie het verslag over deze zaak op blz. 96, 97).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Gezien de stukken betreffende het aan Onze beslissing onderworpen geschil over de woonplaats van den armen krankzinnige Hubertus Kok;

Den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) gehoord, advies van den 16 April 1872, n°. 11;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van den 8 Mei 1872, n°. 251, 7de Afdeeling;

Overwegende:

dat de genoemde behoeftige, die krankzinnig is geworden, terwijl hij zich ingevolge regterlijke uitspraak bevond in het Rijks-bedelaarsgesticht te Veenhuizen, is geboren den 19 April 1840 te Spaarndam;

dat hij in de jaren 1861 tot en met 1868 herhaaldelijk wegens diefstal en bedelarij is veroordeeld geworden en geruimen tijd in de gevangenis heeft doorgebragt;

dat hij den 13 Augustus 1869, na uit de gevangenis te Haarlem ontslagen te zijn, zijn intrek heeft genomen bij een slaapsteehouder in de Achterkamp aldaar;

dat hij toen het platteland heeft afgeloopen met voetmatten en negotie, zich nu en dan voor korten tijd ophoudende bij een polderwerker onder Velsen, maar dat niet is gebleken, dat hij, na 13 Augustus 1869, zich in eene andere gemeente heeft willen vestigen;

dat hij den 2 October 1869 door den Rijks-veldwachter te Velsen is gearresteerd en naar Amsterdam opgezonden als verdacht van diefstal;

dat hij, bij arrest van het Provinciaal Geregtshof in Noordholland van 14 December 1869, is veroordeeld tot één jaar gevangenis met last tot overbrenging naar een bedelaarsgesticht;

dat hij dus wel in October 1869 feitelijk de gemeente Haarlem, waar hij zijn hoofdverblijf gevestigd had, heeft verlaten; maar dat onder de genoemde omstandigheden niet gezegd kan worden, dat bij den behoeftige het voornemen heeft bestaan om zijn hoofdverblijf in eene andere gemeente te vestigen;

dat er dus geene verandering van woonplaats in den zin van het Burgerlijk Wetboek heeft stand gegrepen;

Gezien art. 74, 1°., van het Burgerlijk Wetboek en art. 70 der wet op het armbestuur, zoo als dit bij de wet van 1 Junij 1870 (*Staatsblad* n°. 85) is gewijzigd;

Hebben goedgevonden en verstaan:

te verklaren, dat de woonplaats van Hubertus Kok, toen hij in November 1871 in het gesticht te Veenhuizen krankzinnig werd, was gevestigd te Haarlem.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur).

's Gravenhage, den 13 Mei 1872.

(*get.*) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
(*get.*) THORBECKE.

Accordeert met deszelfs origineel.
De Directeur van het Kabinet des Konings,
VAN HEECKEREN VAN KELL.

De Voorzitter: Thans is aan de orde:

II. *het beroep van den Raad der gemeente Delfshaven van een besluit van Gedeputeerde Staten van Zuidholland, waarbij bevolen is, dat de algemeene burgerlijke begraafplaats te Delfshaven met* 30 *Junij aanstaande moet worden gesloten.*

In die zaak is rapporteur de Staatsraad Boot. Ik verzoek dien heer het verslag daarover wel te willen uitbrengen.

Staatsraad Boot: Mijne Heeren! Naar aanleiding eener aanschrijving van Gedeputeerde Staten van Zuidholland, hebben Burgemeester en Wethouders van Delfshaven hun op 26 April 1871 geschreven, dat in 1870 was aangevangen met de verbetering der algemeene begraafplaats, waarover door den Inspecteur van het Geneeskundig Staatstoezigt in deze provincie een ongunstig oordeel was geveld, en dat die verbetering in het begin van 1871 was voltooid. Zij verzochten derhalve, dat niet tot de bedreigde sluiting er van moge worden overgegaan, omdat het zeer moeijelijk zoude zijn er elders eene andere op te rigten, en vooral, omdat tot zoodanige sluiting het een vereischte is, dat de bestaande blijkt te zijn schadelijk voor de volksgezondheid, wat hier het geval *niet* is. Zij toonden dat aan door eenen staat van het getal lijken, dat gedurende 1870 en de eerste drie maanden van 1871 — een tijdvak, ongunstig bekend door de toen geheerscht hebbende typheuse koortsen en kinderpokken — aldaar was ter aarde besteld.

Volgens dien staat waren er van de 509 lijken in de gemeente 185 begraven op deze algemeene begraafplaats, terwijl juist in wijk E, waar zij gelegen is, de minste sterfgevallen hadden plaats gehad. Juist in die wijk, die geheel openligt, komen geregeld de minste ziektegevallen voor.

De Inspecteur, wien de vraag werd onderworpen, of de Hervormde begraafplaats te Delfshaven ook tot algemeene ware in te rigten, achtte eerstgenoemde daartoe te klein. Hij geeft daarbij tevens te kennen, dat het betoog van Burgemeester en Wethouders van 26 April 1871 strekt om de algemeene begraafplaats als zeer goed te doen voorkomen en den aanleg eener nieuwe dus als onnoodig, ofschoon in een vroeger onderhoud van den Inspecteur met den Burgemeester de noodzakelijkheid voor eene nieuwe werd erkend.

Op een nader schrijven van Gedeputeerde Staten, dat de algemeene begraafplaats op 1 Julij 1872 zal moeten gesloten zijn, is door Burgemeester en Wethouders op 20 October 1871 geantwoord, dat ook de Gemeenteraad tegen die eventuële sluiting bezwaar heeft, daar juist de ondervinding geleerd had, dat die begraafplaats, in wier omtrek de sterfte relatief zeer gering is geweest, niet was schadelijk voor de gezondheid. Zij vermelden voorts, dat het tarief van begraafregten op die algemeene begraafplaats verhoogd is geworden, ten gevolge waarvan al minder en minder daarvan wordt gebruik gemaakt, terwijl men meer begraaft op de bijzondere begraafplaatsen der Roomsch-Katholijke en Hervormde gemeenten, wier tarieven lager gesteld zijn. Zij vertrouwen, dat eene nieuwe inspectie dier algemeene begraafplaats (na de onlangs aangebragte verbeteringen daaraan) tot een gunstiger oordeel zal leiden.

De Inspecteur, wien die brief door Gedeputeerde Staten werd medegedeeld, verklaarde niet te kunnen inzien, in welk opzigt dat nader schrijven zijn ongunstig oordeel zou kunnen wijzigen. Hij herhaalt zijn vroeger — zoo als hieruit blijkt — opgegeven hoofdbezwaar, dat die algemeene begraafplaats slechts 20 meters verwijderd is van de huizen langs den weg, waaraan zij ligt, welke huizen liggen op een hoogen dijk, zoodat de dampen uit de begraafplaats te meer kans hebben om in die huizen te dringen. Hij wijst er op, dat het Bestuur aanvankelijk scheen te hebben

verlangd uitstel eener inrigting tot nieuwe begraafplaats, en hoe daarmede niet strookt het later betoog, dat de bestaande goed is en dus niet behoeft te worden vervangen. Hij destrueert het argument, door Burgemeester en Wethouders aangevoerd, dat tijdens de pokken-epidemie in den omtrek dier begraafplaats juist weinigen daaraan gestorven zijn, door de opmerking, dat het tegendeel door niemand beweerd is. Hij acht, dat de eisch te ver zou gaan, als men zou moeten aantoonen, dat juist bij eene begraafplaats, die men schadelijk oordeelt, zich meer sterfgevallen voordeden dan elders in de gemeente. Het getal lijken bedroeg 148 in het jaar, die dáár zijn ter ruste gelegd. Nu moge dat getal door de tariefverhooging voortaan minder worden, het is toch altijd nog te groot, om te worden begraven op 20 meters afstand van eene bewoonde straat. Hij acht eene nieuwe inspectie onnoodig. Zoowel in het begin, als op het einde van zijn brief, herinnert de Inspecteur Gedeputeerde Staten er aan, dat eene Commissie uit hun midden bij locale inspectie de begraafplaats in *ieder opzigt* onvoldoende heeft bevonden.

De Raad wendde zich ook nu tot den Koning bij een adres, dat den Minister van Binnenlandsche Zaken aanleiding gaf om het Gemeentebestuur te doen inlichten, dat het appel was praematuur, omdat er nog geen formeel *besluit* van Gedeputeerde Staten was genomen tot sluiting der algemeene begraafplaats. Dat formeel besluit werd eerst genomen op 6 Februarij ll., en wèl op deze gronden: „dat de bedoelde begraafplaats, volgens ingewonnen berigten van den Inspecteur, ligt op een afstand van slechts 20 meters van de huizen, staande langs den weg, waaraan zij is gelegen, en dat die huizen liggen op den hoogen dijk en de begraafplaats daar beneden, zoodat de dampen, die uit haar opstijgen, te meer kans hebben zich op den weg en in de huizen te verspreiden; dat die begraafplaats alzoo schadelijk moet worden geacht voor de volksgezondheid, en dat zij voor geene verbetering vatbaar is.” Hare sluiting werd bevolen op den 30 Junij 1872.

Daartegen is alsnu gerigt het appel van den Gemeenteraad van Delfshaven op den Koning, ingesteld bij adres van 4 Maart ll., hetwelk, op 's Konings magtiging, door den Minister van Binnenlandsche Zaken bij brief van 4 April ll. bij deze Afdeeling is aanhangig gemaakt. De Raad zegt daarin hoofdzakelijk: dat de eigenlijke gronden voor de bevolen sluiting hem niet bekend zijn; dat het besluit, volgens deszelfs considerans, enkel steunt op eene kansberekening, ontleend aan de ligging der begraafplaats. De Raad beroept zich op de duidelijke bepaling van art. 46 der wet van 1869 (*Staatsblad* n°. 65), zeggende: „zoo zij schadelijk *zijn*”, dat geheel iets anders is, dan „*geacht worden schadelijk te kunnen wezen;*” gelijk *rijk zijn* iets anders is, dan *geacht* worden rijk te zijn, of kans te hebben het te worden. Is hier de geachte kans van opstijging van dampen een stellig bewijs voor schadelijkheid, gelijk de wet dit wil? De Raad heeft getallen en feiten aangevoerd voor het bewijs dier onschadelijkheid, en die zijn niet tegengesproken. De Raad ontkent het apodictische, dat er geene verbetering mogelijk is. Hij wijst voorts op het finantieel bezwaar, uit eene sluiting voortvloeijende.

Gedeputeerde Staten, op dit adres nader gehoord door den Minister van Binnenlandsche Zaken, berigten in hunne missive van 19 Maart ll., dat de begraafplaats door hen veroordeeld is, als liggende binnen den afstand van 35 meters van de *bebouwde kom* der gemeente — (de Afdeeling zal zich herinneren, dat dit *niet* voorkomt in het besluit) — èn omdat zij door den Inspecteur als *schadelijk* voor de gezondheid *wordt beschouwd*. Dit is, zeggen Gedeputeerde Staten, volgens ontvangen ministeriële aanschrijving voldoende. Hun besluit is, zeggen zij, *niet* gegrond op een wettig bewijs, dat de begraafplaats *werkelijk schadelijk is*, welk bewijs bezwaarlijk zou te leveren zijn. De geldelijke bezwaren, om eene nieuwe begraafplaats aan te leggen, wegen niet veel, daar de toestand der geldmiddelen niet ongunstig is.

Door den Gemeenteraad van Delfshaven is eene uitvoerige memorie aan deze Afdeeling van den Raad van State ingezonden, waarin hij zegt, dat hij na inzage der gevoerde correspondentie eindelijk de bezwaren heeft leeren kennen, die tegen de begraafplaats zijn ingebragt. Hij vernam daaruit, dat de Inspecteur zich beroept op de bevinding der Commissie uit Gedeputeerde Staten, en dat Gedeputeerde Staten zich beroepen op den Inspecteur, doch dat geen dier autoriteiten een zelfstandig oordeel heeft geveld.

Tot de bijzonderheden overgaande, gaat de Raad aldus voort:

„1°. Wij lezen: „dat bij gelegenheid van het bezoek der Commissie uit deze vergadering” d. i. van heeren Gedeputeerde Staten „de toestand der begraafplaats *in ieder opzigt* zoo *onvoldoende* is bevonden, dat daaraan *geene afdoende verbetering is aan te brengen.*” Opmerkelijk genoeg, zoo wij meenen: de heer Inspecteur vergezelde deze Commissie niet. En alsof Zijn Edel Gestrenge zich ongerust maakt, dat heeren Gedeputeerde Staten hunne bevinding zouden vergeten en uit het oog verliezen, herinnert Zijn Edel Gestrenge zulks aan Hun Edel Groot Achtbaren bij herhaling, in de missive van 8 November tot tweemaal toe, en ten overvloede nog eens in zijne missive van 2 Januarij ll. Het was op den 6 Augustus 1870, dat de gemeente door eene Commissie uit heeren Gedeputeerde Staten ter zake de burgerlijke begraafplaats werd bezocht. Juist was er een begin gemaakt met herstelling van het gebrekkige en vervallene, waartoe de Gemeenteraad reeds ten vorigen jare had besloten, en waarvoor de gelden op de gemeente-begrooting waren toegestaan. Het aanzien der begraafplaats was toen ellendig, zoo als het bijna altijd gaat bij het begin van eenigen arbeid tot restauratie. Heggen en staketsels, geheel of ten deele omver, slooten geheel of half gevuld met allerhande, het toegangshek was naauwelijks te herkennen; in één woord, een allerdroevigst aanzien had het geheel en de deelen. Zóó vond de geachte Commissie de begraafplaats, en dat na eene tamelijk verre en vermoeijende wandeling! Het was den ZESDE *der maand Augustus* 1870. Er kwam misschien nog al meer bij, hetwelk stemde tot onaangename gewaarwordingen; geen wonder, dat de zeer ongunstige beoordeeling oogenblikkelijk werd uitgesproken! Maar (opmerkelijk genoeg) onder voorbehoud eener nadere opneming door den heer Inspecteur voornoemd.

„Op dezen grond steunt het gevoelen van den Raad, uitgedrukt in zijn adres aan Zijne Majesteit onzen geëerbiedigden Koning van 4 Maart ll., deze verklaring is geheel ongemotiveerd; zij getuigt, zouden wij bijna zeggen, meer van een *parti pris*, in een ongelukkig oogenblik opgevat, dan van eene naauwgezette opneming der werkelijkheid. In dit gevoelen wordt de Raad ten volle bevestigd, nu hij van de beide bovengemelde missiven van den heer Inspecteur heeft kennis kunnen nemen, en daarin ziet, hoe Zijn Hoog Edel Gestrenge bijna krampachtig zich vastklemt aan de indrukken, die de Commissie voornoemd bij hare locale inspectie eenmaal heeft opgedaan. En wanneer nu de Inspecteur in zijne missive van 8 November woordelijk schrijft: „ik zie niet in, dat eene herhaling van het plaatselijk onderzoek zou kunnen leiden tot een ander oordeel” enz., als heeren Gedeputeerde Staten bij hunne missive van 19 Maart ll. aan Zijne Excellentie den Minister verklaren: „er bestaat alzoo naar onze meening geen term om den Raad ontvankelijk te verklaren in zijn beroep op den Koning”, is het dan niet, of men in deze gewigtige aangelegenheid geen meerder licht en duidelijker kennis van zaken begeert? Is dit bestaanbaar bij een welwillend Bestuur, bij milde toepassing der wet?

„2°. Zoo in de missive van den Inspecteur van 10 Junij 1871 als van 8 November beweert Zijn Hoog Edel Gestrenge, „dat de noodzakelijkheid van aanleg eener nieuwe begraafplaats zou zijn erkend bij den Gemeenteraad, telkens zich daarbij beroepende op een onderhoud met den heer Burgemeester.” Wij kunnen hier kort zijn. Bij den Raad dezer gemeente is die noodzakelijkheid volstrekt niet erkend. Hij

heeft de overtuiging, dat de bedoelde begraafplaats voor verdere verbetering vatbaar is, en ligtelijk zoo goed als menige andere. En wat de heer Inspecteur uit een onderhoud met den heer Burgemeester mag meenen te kunnen afleiden, dit ligt buiten des Raads beschouwing en kennisneming. Het doet bovendien niet hoegenaamd af te dezer zake, en dat te minder, waar de wet in art. 46 duidelijk spreekt. Ten overvloede wordt hier verwezen naar *bijlage* A.

„En mogt het zijn, dat òf Burgemeester en Wethouders òf zelfs de Gemeenteraad aanvankelijk van meening waren geweest, dat er eene andere begraafplaats zou moeten worden aangelegd, en mogt deze of gene naar terrein, daartoe geschikt, te vergeefs hebben omgezien, is het dan onredelijk, is het tegen de wet, om na naauwgezet onderzoek terug te komen op eene opvatting, die men later inziet dat verkeerd is geweest?

„3°. In de meermaal aangehaalde missive van den heer Inspecteur en in het extract *a* van 26 Maart is het de ligging der begraafplaats beneden den hoogen dijk enz. Ja! de begraafplaats ligt op 2.87 meters beneden de kruinlijn van Schielands hoogen Zeedijk, aan de binnenzijde, op 20 meters afstand buitenzijde. (Men zie de situatiekaart als bijlage B, aan deze toegevoegd, en de profil-lijn A—B, daarop aangegeven). *b.* En nu zullen de opstijgende dampen kans hebben in de huizen te dringen. In de drie aangehaalde schrifturen van den heer Inspecteur klimt de beschouwing niet hooger op dan tot eene kansberekening zonder resultaat.

„De Raad vermeent met alle bescheidenheid hier in herinnering te mogen brengen, wat hij in zijn adres aan Zijne Majesteit te dezer zake heeft voorgedragen. Eene kansberekening kan en mag den stelligen eisch der wet niet te niet doen.

„Over het al of niet schadelijke voor de volksgezondheid dezer ligging spreken wij aan het slot dezer memorie.

„4°. In zijne missives brengt de heer Inspecteur de burgerlijke begraafplaats in eenig verband tot die der Hervormden, wat de oppervlakte aangaat. De burgerlijke begraafplaats heeft eene oppervlakte, zonder dat er iets behoeft veranderd te worden, van 332 grafruimten voor volwassenen; terwijl de hoogte ligt op 2.97 meter boven het zomerpeil des Coolschen polders (zie de situatiekaart, vooral de profillijn). Drie lijkkisten van volwassenen boven elkaar te plaatsen, behoudens de bepaling van art. 22 der wet, heeft alzoo geen bezwaar; men zou zelfs verder kunnen gaan, de terreinshoogte laat toe vier lijken boven elkaar te plaatsen. Deze begraafplaats heeft bij gevolg grafruimte voor 996 lijken van volwassenen. Maar hoe groot is het aantal kinderlijken en wel van kleine kinderen, die toch waarlijk geen volle grafruimte innemen?

„Bovendien, met *betrekkelijk* geringe kosten zou de begraafplaats eene aanmerkelijke uitbreiding, zonder schade voor de volksgezondheid, kunnen ondergaan.

„5°. De Raad komt tot het groote en belangrijkste punt, waar het hier op aankomt: de *volksgezondheid, de eisch der wet.* „Begraafplaatsen worden, zoo zij schadelijk zijn voor de volksgezondheid, na ingewonnen advies van den Geneeskundigen Inspecteur gesloten.”

„Aan het slot zijner missive van 2 Januarij ll. legt Zijn Hoog Edel Gestrenge aan den Gemeenteraad eene conclusie voor, welke wij van een achtbaar man, die op logische gevolgtrekkingen gesteld schijnt te wezen (missive van 8 November), niet hadden verwacht. Zijn Hoog Edel Gestrenge laat het Gemeentebestuur betoogen, dat de ligging der begraafplaats voordeelig voor den gezondheidstoestand zou zijn. Zulk eene ongerijmdheid verdient geene wederlegging. De Gemeenteraad laat deze woorden voor rekening van Zijn Hoog Edel Gestrenge en Hooggeleerde.

„Gedeputeerde Staten hebben den heer Inspecteur gehoord. En wat hebben Hun Edel Groot Mogenden vernomen? De gegevens tot eene *kansberekening*, *zonder resultaat;* herhaalde herinnering aan hun *visum repertum* en de verklaring, dat „*onze eisch te ver gaat*” (missive van 8 November).

„Over de kansberekening spreken wij nu niet verder, maar verwijzen aan ons adres aan Zijne Majesteit den Koning. Zoo ook niet over het *visum repertum* der Commissie uit Gedeputeerde Staten: onder § 1 is dit behandeld. Alleen het laatste „de eisch gaat te ver” enz.

„Wat eischt de Gemeenteraad? Alleen dit, dat de hooge magten in den Staat, hetzij Inspecteur, hetzij heeren Gedeputeerde Staten, hetzij des noods Zijne Excellentie de Minister van Staat en van Binnenlandsche Zaken, *het bewijs* gelieven te leveren, volgens de uitdrukkelijke bepaling der wet, dat de bestaande algemeene of burgerlijke begraafplaats dezer gemeente, gelegen in wijk E, afdeeling genaamd Schoonderloo, *schadelijk is voor de volksgezondheid*. Gaat deze eisch te ver? Wij zijn geheel binnen de grenzen der wet. De wet bestaat toch niet alleen voor den Gemeenteraad, maar ook voor de hoogste magten in den Staat.

„Het maakt een hoogst droevigen indruk op den geheelen Raad, dat, in ééne zaak van zoo groot aanbelang en teedere aangelegenheid voor deze gemeente, de heer Inspecteur, toegerust met alle hulpmiddelen der wetenschap, met een vloed van woorden als *ex cathedra* verklaart: „de eisch gaat te ver”, dat heeren Gedeputeerde Staten in hunne missive van 19 Maart eenvoudig zeggen: „welk bewijs bezwaarlijk kan geleverd worden”; terwijl Gedeputeerde Staten, misschien gevoelende het redelijke en wettelijke van onze vordering, een redmiddel voor hunne zedelijke verantwoordelijkheid meenen te vinden in de missive van Zijne Excellentie den Minister van Staat en van Binnenlandsche Zaken van 19 Januarij ll., verklarende: „voldoende wordt geacht tot het geven van een bevel tot sluiting het advies van den heer Inspecteur”.

„Nog eens: onze eisch gaat naar onze vaste overtuiging niet te ver. Wij verlangen bewijs, dat de bedoelde begraafplaats *schadelijk* is voor de volksgezondheid. Is dit bewijs moeijelijk te leveren, dan rust er dubbele verpligting op de hoogere magten in den Staat om met de uiterste naauwgezetheid te werk te gaan. De opvatting, in een uiterst ongelukkig oogenblik (6 Augustus 1870) opgedaan, mag een zoo groot belang niet beheerschen, noch de wet krachteloos maken.

„Tegenover de oppervlakkige verklaring en verdere redenering van den heer Inspecteur (missive van 8 November) plaatsen wij de verklaringen der ondervinding van deskundigen, waarvan een met 12jarige, een ander met 23jarige praktijk in deze gemeente, en een ander met meer dan 52jarige, daarbij oud-Burgemeester en oud-lid der Provinciale Staten van Zuidholland. Wat beduidt de opmerking van eene Commissie uit Gedeputeerde Staten bij een vlugtig bezoek, of de theorie en kortstondige locale kennisneming van den heer Inspecteur tegenover de mannelijke verklaring van mannen van het vak, gebouwd op veeljarige ondervinding?

Deze verklaringen worden ten volle bevestigd door den staat van sterftecijfers, als bijlage F aan deze toegevoegd. Deze staat loopt over vijftien maanden van den ongelukkigsten ziektentoestand, dien wij ooit alhier hebben beleefd. De *geheerscht hebbende pok-epidemie is daarin geheel begrepen*. Uit dezen staat blijkt, dat de wijk E, in welke de begraafplaats ligt, bewoond door p. m. 1625 menschen (voor het overgroot gedeelte behoorende tot den niet gegoeden stand, misschien $^4/_5$), zich in verhouding tot andere wijken ook nu gunstig heeft onderscheiden. De heer Inspecteur zegt wel in zijne missive van 2 Januarij ll., „dat, indien toevallig de weg, waarlangs de begraafplaafplaats ligt (sic!), niet door *gegoeden*, maar door *armen* bewoond ware, het sterftecijfer veel hooger zijn zou.

„Hier blijkt weêr ten volle, dat de heer Inspecteur met de werkelijkheid niet bekend is. De buurt Schoonderloo heeft enkele zeer gegoede bewoners, het overgroot gedeelte behoort tot den arbeidersstand: menschen, die hun brood hebben, maar ongelukkiglijk tot armoede vervallen, zoodra ziekte of ouderdom of andere onheilen intreden.

„ °. Eindelijk een woord over het *geldelijk bezwaar*. Voorzeker een punt van ondergeschikt belang. Heeren Gedeputeerde Staten in hunne memorie van 19 Maart ll.

aan Zijne Excellentie den Minister van Staat en van Binnenlandsche Zaken doen het voorkomen, alsof de Gemeenteraad zou trachten zich te onttrekken aan eene wettige verpligting. Dit is zoo niet. Wij hebben alleen beweerd in ons adres aan Zijne Majesteit den Koning van 4 Maart ll., en blijven beweren met den meesten ernst: „buiten gebiedende en welbewezene noodzakelijkheid wil de wetgever geene enorm groote uitgaven. Met onbegrijpelijke ligtvaardigheid stappen Hun Edel Groot Achtbaren daarover heen.

„Maar, zeggen Gedepnteerde Staten, „de toestand der geldmiddelen van de gemeente is niet van dien aard, dat zij buiten staat zou worden geacht” enz.

„Is het aan heeren Gedeputeerde Staten ook onder de aandacht geweest, dat buiten de gevestigde schuld ad *f* 14,000 de gemeente binnen zeer korten tijd, ten gevolge van aangegane verbindtenissen, zich zal hebben te belasten met eene nieuwe schuld van *f* 72,500, en de aanbouw eener nieuwe school en hetgeen daarbij behoort, in het kort aanstaande verschiet ligt? Is het bekend bij heeren Gedeputeerde Staten, dat de bunder (hektare) land, ten gevolge van ligging en eigenaardig veehouders-bedrijf, in deze gemeente wordt betaald bij publieken verkoop met de som van drie en vier duizend gulden, buiten de koopkosten?

„En dan nog de groote uitgaven voor aanvoer van grond tot ophooging en het vestigen van een servituut wegens niet-bebouwing op 50 meters in den omtrek? Doch hoe dat zij, de Raad wil zich niet onttrekken aan eene wettige verpligting. Alleen de Raad komt in verzet tegen niet genoegzaam gemotiveerde en daarbij zeer bezwarende toepassing der wet. Daarom deed de Gemeenteraad een beroep op Zijne Majesteit onzen geëerbiedigden Koning.

„Daarom beveelt hij deze belangrijke en gewigtige aangelegenheid met goed vertrouwen aan ter naauwkeurige en naauwgezette kennisneming, en het onbevangen oordeel van den Raad van State, Afdeeling voor de geschillen van bestuur.

„Hetwelk is doende enz.”

De bij die memorie overgelegde vrij uitvoerige verklaringen van de geneesheeren I. M. Vuylsteke, die te Delfshaven nu 12 jaren, J. Thomei, die er 23 jaren, en L. A. Bruyn, die er meer dan 50 jaar gepractiseerd heeft, komen allen daarop neder, dat wijk E, genaamd Schoonderloo, eene der meest gezonde wijken is, en zelden of slechts in geringe mate door epidemische ziekten bezocht; wat zeker niet het geval zoude wezen, als de daarin liggende begraafplaats schadelijke dampen verspreidde.

De Voorzitter: Ik dank den heer rapporteur voor het door hem uitgebragt verslag. Er is een gemagtigde tegenwoordig. Heeft de gemagtigde ook eenige inlichtingen te geven of te vragen?

De heer Mr. D. van Eck, Advokaat te 's Gravenhage, treedt als gemagtigde voor de belanghebbenden op en zegt hoofdzakelijk:

Mijne Heeren! Ten opzigte van de feiten heb ik na het uitgebragt uitvoerig en naauwkeurig rapport niets te zeggen. Ik heb dus alleen het woord gevraagd tot adstructie van het betoog, door den Gemeenteraad ingezon en tegen de aanvallen, waaraan de algemeene burgerlijke begraafplaats der gemeente Delfshaven is blootgesteld. De bedoeling van de wet is zeker nooit geweest om willekeurig en zonder goeden grond begraafplaatsen te doen sluiten. Zeker kunnen begraafplaatsen slechte dampen verspreiden en kunnen zij nadeelig voor den gezondheidstoestand der bevolking zijn. Maar dat is meest het geval, wanneer de begraafplaats gelegen is in eene kerk of in de besloten kom van de gemeente. Doch opene begraafplaatsen, zoo als deze, veroorzaken oneindig minder kwade dampen dan vuile slooten of grachten. Nu

is het wel de bedoeling van de wet om alle begraafplaatsen te weren en te doen sluiten, wanneer zij gevaarlijk zijn voor den gezondheidstoestand der bevolking; maar er bestaat voor die sluiting geen grond, als men slechts *meent*, dat de begraafplaats gevaarlijk daarvoor zou kunnen zijn.

Reeds bij vorige gelegenheid heb ik in het breede uiteengezet de groote moeijelijkheden, die aan de verplaatsing van eene begraafplaats in eene gemeente verbonden zijn. En dat blijkt duidelijk uit hetgeen wij ook thans zien in de gemeente Delfshaven. Die gemeente telt 8000 zielen, waarvan 3000 woonachtig zijn in eene afzonderlijke wijk, waarvan de lijken, omdat die wijk meer in de nabijheid van Rotterdam gelegen is, daarheen worden vervoerd en niet op de algemeene begraafplaats worden bijgezet. Rotterdam is veel digter bij die wijk gelegen dan Delfshaven, zoodat nu reeds de verre afstand van de tegenwoordige begraafplaats te Delfshaven de bewoners van die wijk noodzaakt om van de begraafplaats te Rotterdam gebruik te maken.

Gedeputeerde Staten hebben beweerd, dat de finantiën der gemeente in gunstigen toestand zouden verkeeren, zoodat zij uit dien hoofde geen bezwaar hadden om te bevelen, dat eene nieuwe begraafplaats door Delfshaven zoude worden aangelegd. Naar mijne overtuiging laten de finantiën der gemeente niet toe dergelijke aanzienlijke uitgaven te doen. Immers zouden de onteigening, de vergoeding voor het servituut aan de eigenaars in den omtrek, aan wie daardoor belet wordt binnen een zekeren afstand van de begraafplaats te bouwen, en het in orde brengen der zaak eene vrij aanzienlijke som vorderen. Het zou kunnen zijn, dat de aanleg van eene nieuwe begraafplaats ongeveer *f* 17,000 zou bedragen. Nu is de gemeente bezwaard met eene schuld van *f* 14,000. Zij moet eene nieuwe school aanbouwen, en bovendien moet zij nog eene bijdrage leveren van *f* 72,500 tot doorgraving van het vaarwater de Kous. Dat werk staat in verband met de doorgraving van den Hoek van Holland. De geheele handel en scheepvaart van Delfshaven is daarbij betrokken, en daarom is het noodig, dat de Kous worde doorgegraven. Kan men, na mededeeling van die bijzonderheden, nu nog spreken van een bloeijenden toestand van de finantiën der gemeente, die het zouden veroorloven eene nieuwe algemeene begraafplaats te vestigen?

Gedeputeerde Staten hebben bevolen de sluiting van die begraafplaats, zonder meer, op 30 Junij aanstaande. Ik kan dat besluit niet rijmen met de wet. Zij hebben een anderen weg ingeslagen dan zij dit volgens de wet moesten doen. Eerst hadden zij moeten bevelen den aanleg van eene nieuwe begraafplaats; en eerst dan, wanneer die tot stand was gebragt, konden zij de sluiting van de tegenwoordige bevelen. Volgens de wet moet er in elke gemeente zijn eene algemeene burgerlijke begraafplaats. Van dat beginsel, vestiging van eene algemeene burgerlijke begraafplaats, mag niet worden afgeweken dan onder goedkeuring des Konings, na Gedeputeerde Staten te hebben gehoord. Het komt mij dus voor, dat Gedeputeerde Staten den weg niet mogten opgaan, dien zij bij dit besluit hebben betreden; want anders zou Delfshaven na 30 Junij in strijd met de wet zonder algemeene begraafplaats zijn.

En welke redenen hebben nu tot de sluiting geleid? Vóórdat ik overga tot beoordeeling der gronden, door Gedeputeerde Staten aangevoerd, merk ik op, dat door den Inspecteur van het Geneeskundig Staatstoezigt nog eene andere reden is opgegeven. Daartegen beweer ik, dat, al ware die reden eens op zich zelve volkomen gegrond, die nog niets ter zake zou mogen afdoen, en wij ons daarmede niet hebben in te laten, omdat tot beslissing van de vraag, of de begraafplaats gesloten behoort te worden, alleen mogen worden overwogen de gronden, door Gedeputeerde Staten bijgebragt in hun besluit tot sluiting. Evenwel wil ik in een onderzoek treden van hetgeen de Inspecteur heeft aangevoerd, om te beoordeelen de juistheid zijner opmerkingen.

Er wordt dan gezegd, dat de ruimte voor de begraafplaats slechts is voor 210 graven. Daar drie lijken op elkander worden geplaatst, levert dit een bedrag van 630 graven op. Gedurende twaalf maanden zijn er 148 lijken begraven, hetgeen dus in tien jaren tijds op 1500 wordt geschat. Nu zegt de Inspecteur, dat de lijken, die naar de Protestantsche begraafplaats worden overgebragt, daarbij ook moeten gerekend worden, zoodat de burgerlijke begraafplaats eene ruimte moet hebben van 2000 lijken. Al was die berekening volkomen juist, dan gaat zij nog niet op; want, zoo als ik reeds opgemerkt heb, spreekt het besluit tot opheffing volstrekt niet van gebrek aan ruimte op de begraafplaats. Dat zou ook in strijd zijn met art. 47 der wet. Maar hoe dit ook zij en wat de Inspecteur daarover ook aanvoert, men kan onmogelijk buiten het besluit van Gedeputeerde Staten gaan. Daaraan moeten wij ons houden.

Ten andere doe ik opmerken, dat de Inspecteur er niets van weten kan, want hij is op die begraafplaats officieel nooit geweest en heeft nooit, zeker niet met Burgemeester en Wethouders of andere daarbij betrokken personen, de begraafplaats opgenomen. Zoo er eene wezenlijke inspectie had plaats gehad, dan hadden Burgemeester en Wethouders daarbij moeten tegenwoordig zijn, die dan de noodige inlichtingen hadden kunnen geven, en tegenbedenkingen hadden kunnen maken.

De Inspecteur heeft zijne berekening gemaakt op het getal sterfgevallen gedurende één jaar. Die grondslag is onjuist. De Inspecteur moet volgens de wet zijne berekening maken over tien jaren. Eene berekening over één jaar kan falen, omdat het getal sterfgevallen in dat enkel jaar bijzonder groot kan zijn. Maar bovendien denkt hij er niet aan, dat de meeste lijken zijn van kinderen, die natuurlijk minder plaats vereischen.

Ten onregte voert de Inspecteur ook aan, dat ter berekening van de gevorderde ruimte moeten worden medegeteld de lijken, die op de begraafplaats der Hervormden worden ter aarde besteld. Waartoe is het noodig eene zoo ruime algemeene begraafplaats te Delfshaven te hebben, als men eene afzonderlijke begraafplaats heeft voor de Hervormden en eene voor de Roomsch-Katholijken, terwijl er bovendien, zoo als ik zeide, nog zoo velen naar de begraafplaats te Rotterdam gaan? Art. 17 der wet vordert niet, dat er eene zoo ruime algemeene begraafplaats worde aangelegd. Het schrijft voor: „Elke algemeene begraafplaats heeft eene uitgestrektheid van minstens tien maal de oppervlakte, benoodigd voor het vermoedelijk getal der aldaar jaarlijks te begraven lijken.” Het artikel spreekt niet van het aantal personen, jaarlijks in de gemeente overleden, maar alleen van het getal lijken, dat jaarlijks op de algemeene begraafplaats ter aarde wordt besteld. Nu heb ik eene ruwe berekening gemaakt van de oppervlakte van het gedeelte van de begraafplaats, dat thans in gebruik is. Die berekening komt vrij wel overeen met de officiële opgaaf, die ik aan den Gemeenteraad heb gevraagd, en die ik hierbij overleg. En dan heeft de begraafplaats 25 vierk. meters lengte en 33 vierk. meters breedte, hetgeen te zamen 825 vierk. meters bedraagt. Elk graf vordert in lengte 1 meter en 7 decimeters. Tusschen elke kist moet volgens de wet eene ruimte bestaan van 3 decimeters. Voor de breedte der kist stel ik weder 7 decimeters en voeg daar nog 3 bij voor den afstand tusschen de kisten in de breedte, ook door de wet gevorderd. Derhalve 2 meters in de lengte, en een in de breedte, maakt voor elk lijk de vereischte grafruimte van 2 vierk. meters. Van de 825 vierk. der oppervlakte trek ik er 25 af voor de paden, en dan blijven er 800 vierk. meters over. Deel ik dat getal door twee, voor iedere grafruimte gevorderd, dan verkrijg ik eene oppervlakte, voldoende voor 400 lijken. Onder die 400 zijn er zeker de helft voor kinderen. Ik neem echter aan, dat dit slechts eene vermeerdering van ruimte van 20 pct. zal beloopen. Dan verkrijg ik eene plaatsruimte van 440 lijken; en daar er drie lijken op elkander worden begraven (hetgeen, daar de kinderlijkjes ook minder grafruimte in hoogte vereischen, eigenlijk op grooter

bedrag zou kunnen worden gesteld), moet dat getal met 3 worden vermenigvuldigd, en dan heb ik eene ruimte voor 1440 lijken.

Maar bovendien is er aan de noordzijde van de begraafplaats nog een gedeelte. Dat is nooit gebruikt en daarom nog niet opgehoogd, en dat is wel het beste bewijs, dat er nooit behoefte aan meerdere ruimte geweest is. Dat gedeelte beloopt ongeveer 375 vierk. meters. Dáár kunnen dus 180 lijken ter aarde worden besteld. Voeg ik daarbij weder 20 pct. voor mindere plaatsruimte door de sterfte van kinderen, dat is 36, dan heb ik op dat gedeelte eene ruimte voor 216 begravingen; en vermenigvuldig ik dat getal, omdat 3 lijken op elkander worden geplaatst, weder met drie, dan bekom ik uit dat altoos nog ongebruikt gedeelte eene ruimte voor 648 lijken. Die beide getallen zamengenomen brengen ons tot de slotsom, dat er wel 2088 lijken op de burgerlijke begraafplaats kunnen worden bijgezet. En daarom zeg ik, dat op die begraafplaats nog meer lijken kunnen worden geplaatst, dan de Inspecteur berekent, dat daarvoor aan ruimte noodig zou zijn met bijvoeging van de lijken, die nu op de Hervormde begraafplaats worden ter aarde besteld. Het beste bewijs, dat er ruimte genoeg is, is zeker daarin gelegen, dat er nog zooveel ruimte op de begraafplaats is open gebleven. De doodgraver heeft mij bovendien ook verzekerd, dat de lijken veertien jaren en langer liggen, vóórdat de graven worden geruimd. En dat gebrek aan ruimte geen grond tot sluiting kan opleveren, kan ook daaruit blijken, dat niemand hoegenaamd daarover heeft geklaagd. Nu zegt de Inspecteur wel, dat de bodem der begraafplaats zoo slecht is, dat er zelfs geen 3 lijken op elkander kunnen geplaatst worden; maar de Inspecteur heeft den grond nooit onderzocht en kent den grond niet. De begraafplaats ligt juist op een zeer stevigen grond, en is zoo hoog opgevoerd, dat ze op 3.97 meter ligt boven het zomerpeil van den Coolpolder; en nu zou men beweren, dat de grond niet deugt om 3 lijken te kunnen verdragen! De doodgraver heeft mij verklaard, dat hij nog nooit water bij het graven heeft gevonden, en dat er zonder bezwaar vier lijken op elkander zouden kunnen worden begraven. En hoe kan de Inspecteur dan zeggen, dat die grond zoo ongeschikt is voor eene begraafplaats?

En wat is nu werkelijk de tegenwoordige toestand ten opzigte van het getal jaarlijks aangevoerde lijken? Ik heb eene officiële opgave over tien jaren gevraagd, zoo als de wet dit wil, en ik heb de eer die hier over te leggen. Daaruit blijkt, dat er van 1862 tot 1871 1298 lijken werden ter aarde besteld. Dat is alzoo per jaar 129. Er zijn dus in tien jaren aangebragt 1300 lijken; en ik heb aangetoond, dat er 2100 ter aarde besteld kunnen worden. De Raad van State kan dus daaruit zien, op welken lossen grond men ook hier weder is te werk gegaan.

Tot dusver heb ik nagegaan, wat de Inspecteur heeft aangevoerd. Thans zal ik de gronden ontleden, die in het besluit van Gedeputeerde Staten zelf zijn vervat.

Een eerste grond is, dat er binnen de nabijheid van 35 meters van de begraafplaats twee gebouwen gelegen zijn. De huizen, waarop men het oog heeft, zijn gelegen aan de overzijde van den Hoogen dijk. Nu noem ik het al dadelijk reeds zeer zonderling, dat Gedeputeerde Staten, die de sluiting bevelen, den localen toestand niet kennen, maar zich beroepen op het gevoelen van den Inspecteur. Zij hadden volgens de wet zelve moeten onderzoeken en oordeelen over de ligging van de bedoelde huizen. Gedeputeerde Staten spreken alleen over twee *huizen* op den Hoogen dijk; maar al hadden zij zich beroepen op alle verdere huizen, die zich in de buurt bevinden, dan nog hadden zij geen sluiting mogen bevelen, want art. 46 der wet zegt alleen, dat de thans bestaande begraafplaatsen, welke niet op den in art. 45 bepaalden afstand van eene bebouwde kom liggen, mogen worden gesloten. Het besluit van Gedeputeerde Staten spreekt echter niet van eene kom, maar slechts van een paar huizen. Omdat nu in dat besluit niet gesproken wordt van eene kom, heeft dat besluit geen regt van bestaan, en moet men aannemen, dat de wet door dat besluit is geschonden.

Maar al ware er gesproken van eene kom en al ware het besluit daarop gegrond, dan zou nog moeten worden aangetoond, dat die begraafplaats binnen die kom is aangelegd. En ten bewijze van de juistheid dezer opmerking meen ik mij te mogen beroepen op hetgeen in de memorie van beantwoording van het ontwerp van 1858—59 door de Regering ten opzigte van die stelling is gezegd: „Wanneer eene begraafplaats volgens de thans bestaande verordeningen op een afstand van 35 ellen van de bebouwde kom is aangelegd, heeft het Bestuur, dat haar oprigtte, aan de wet voldaan, en de billijkheid vordert, dat men het niet tot het aanleggen eener nieuwe begraafplaats verpligte.” De vorige oprigters van begraafplaatsen hebben toch wel hetzelfde regt als de tegenwoordige. Men had ook vroeger geen regt om te bouwen binnen den omtrek van eene begraafplaats, tenzij de bevoegde magt daartoe vergunning had verleend. Zou het dan niet zeer onregtvaardig zijn, als de bevoegde magt eerst verlof verleende tot het bouwen van huizen rond eene begraafplaats, en dan later de opheffing van de begraafplaats beval; omdat er huizen in den omtrek waren gebouwd. Het regtvaardig beginsel van de wet is dus, dat de bestaande begraafplaatsen behouden blijven, als eerst daarna in den omtrek daarvan is gebouwd. Dat beginsel hebben Gedeputeerde Staten van Zuidholland uit het oog verloren; en gaat hunne redenering op, dat men begraafplaatsen sluiten mag, alleen omdat er zich huizen in den omtrek bevinden, dan is er geen einde aan de sluitingen te voorzien; want dan zouden Gedeputeerde Staten, al is eene begraafplaats verlegd, die telkens weder kunnen sluiten, als daarna met hunne toestemming dáár weder huizen rond waren gebouwd.

De algemeene begraafplaats van Delfshaven dagteekent minstens van de 13de eeuw. Zij behoorde vroeger tot de heerlijkheid Schoonderloo. Vóór het einde van de vorige eeuw werd zij met Delfshaven vereenigd. De twee huizen op den Hoogen dijk zijn oud, maar dagteekenen toch zeker niet van de 13de eeuw. Aan de westzijde staan sedert een dertigtal jaren ook een paar huizen binnen de 35 meters; de huizen aan de oostzijde zijn misschien zestien jaren geleden gebouwd, en aan de noordzijde is er nog een huis van misschien honderd jaren oud. Daaruit blijkt dus, dat de begraafplaats vijf à zes honderd jaren ouder is dan de oudste huizen, die zich in den omtrek bevinden. En nu zou men de begraafplaats moeten opruimen op grond van de huizen, die eerst later in den omtrek zijn gebouwd!

Gedeputeerde Staten voeren in de tweede plaats aan redenen van gezondheid. In het besluit staat, dat de begraafplaats ligt benedendijks en dat de huizen op den dijk zijn aangelegd. Het gevolg daarvan is, zeggen zij, dat er kwade dampen opstijgen van de begraafplaats en dat die schadelijk zijn voor de gezondheid der bevolking. De Inspecteur beroept zich op het oordeel van de Commissie uit Gedeputeerde Staten, en Gedeputeerde Staten beroepen zich op den Inspecteur. Op die wijs kaatst men elkander wederkeerig den bal toe. Het zelfstandig oordeel van Gedeputeerde Staten, dat de wet wil, ontbreekt. Geeft dat vertrouwen? Dat de begraafplaats ongezond is, moet niet worden beweerd, maar bewezen. Dat schrijft art. 46 der wet voor, en dat wordt door Gedeputeerde Staten niet gedaan. Dat betoog, of liever dat bewijs zou nog al moeijelijk zijn. Zelfs al ware de begraafplaats eens nadeelig voor de gezondheid van de bewoners van twee huizen, dan zou dat nog niet bewijzen, dat zij nadeelig is voor de volksgezondheid. Gedeputeerde Staten komen er dan ook rond voor uit, dat zij het nadeel voor de gezondheid niet kunnen aantoonen, niet kunnen bewijzen. Zij begrijpen alleen, dat het niet wenschelijk is, dat eene begraafplaats benedendijks zij gelegen; maar zij toonen niet aan, dat dit een schadelijken invloed op den gezondheidstoestand der bevolking heeft uitgeoefend. Gaat hunne meening op, dan zouden alle begraafplaatsen, benedendijks gelegen, moeten worden opgeruimd. Maar nu meen ik, dat wel alle begraafplaatsen benedendijks zullen zijn aangelegd. Tot nog toe heeft men ze niet boven op de dijken gevestigd. De geschiedenis moge ons ver-

tellen van de hangende tuinen van Semiramis, maar van hangende begraafplaatsen heeft men tot heden niet gehoord. Als men dus de begraafplaatsen, benedendijks gelegen, alleen om die reden zou kunnen sluiten, dan begrijp ik niet, waar al die begraafplaatsen dan wel zouden moeten worden gevestigd.

Gedeputeerde Staten voeren aan, dat de toestand van de begraafplaats zoodanig is, dat er geen verbetering is aan te brengen.

In welk opzigt is dit het geval? Er wordt hier zeer algemeen gesproken. Het is waar, toen de Commissie uit Gedeputeerde Staten de begraafplaats opnam, geschiedde er juist eene groote herstelling en was de begraafplaats in chaotischen toestand. Gedeputeerde Staten hebben dus in zoover gelijk, dat de begraafplaats op dat oogenblik onvoldoende was. Maar dat is geen motief tot sluiting van eene begraafplaats, die juist door die herstelling in een uitmuntenden toestand is gebragt. Er wordt in het besluit van Gedeputeerde Staten ook niet opgegeven, dat de gezondheid der bevolking door de begraafplaats werkelijk is benadeeld. Gedeputeerde Staten zeggen zelve in hun brief aan den Minister van Binnenlandsche Zaken van 19 Maart 1872, dat zij geene redenen kunnen opgeven; maar zij beroepen zich op eene circulaire van dien Minister, volgens welke, zoo de Inspecteur voor het Geneeskundig Staatstoezigt eene begraafplaats schadelijk oordeelt, het bevel tot sluiting moet worden uitgesproken. Zoo dergelijke circulaire inderdaad bestaat, dan is zij stellig in strijd met de wet. Immers de Inspecteur heeft slechts een advies te geven. Gedeputeerde Staten alleen zijn bevoegd de sluiting uit te spreken, doch dan alleen, wanneer kan worden aangetoond, dat de begraafplaats werkelijk schadelijk is; en de belanghebbenden behoeven daarin niet te berusten, want zij kunnen in beroep komen bij den Koning. Gedeputeerde Staten behooren dus zelve te onderzoeken en een eigen oordeel te vellen, en dat oordeel moet met redenen zijn omkleed. Als nu belanghebbenden tegen een bevel tot sluiting in beroep komen, dan draagt deze Afdeeling van den Raad van State een besluit voor en dan beslist de Koning, en die beslissingen moeten ook op een eigen oordeel zijn gegrond. Doch hoe kan nu de Raad van State adviseren tot sluiting, en hoe kan de Koning die sluiting handhaven, als daarvoor geene gronden worden gevonden in het besluit van Gedeputeerde Staten? Ik herinner op mijne beurt aan het besluit des Konings, genomen op advies van den Raad van State, in de zaak van het Collegie van Kerkvoogden der Hervormde gemeente te 's Heerenberg, gemeente Bergh, te vinden in het werk over den Raad van State, Xde deel, jaargang 1870, blz. 197. Daaruit blijkt duidelijk, dat er geen begraafplaats mag worden gesloten, tenzij worde *aangetoond*, dat de volksgezondheid door haar bestaan in de waagschaal wordt gesteld. De Koning en de Raad van State waren in dat oordeel eenstemmig, dat het bewijs van die schadelijkheid voor de gezondheid moet worden geleverd. Hier nu is geen enkele grond aangevoerd, waardoor dat bewijs wordt verschaft.

Intusschen meen ik toch te moeten onderzoeken, wat uit het oogpunt van den gezondheidstoestand kan worden bijgebragt. Al dadelijk doe ik opmerken, dat de quaestie van de sluiting reeds geruimen tijd aanhangig is. Is er nu iemand, die over de begraafplaats heeft geklaagd? Niemand hoegenaamd, zelfs de Inspecteur klaagt niet. Ik verzoek den Raad na te gaan de jaarlijksche verslagen, door de Inspecteurs van het Geneeskundig Staatstoezigt opgemaakt en ingezonden. In dat van 1866 wordt geen enkel bezwaar over de begraafplaats van Delfshaven in het midden gebragt. In dat van 1867, blz. 206 en 209, wordt wel over Delfshaven en over te sluiten begraafplaatsen gehandeld, maar over deze begraafplaats geen enkel woord. In dat van 1868 komt ook geen enkel bezwaar voor. In dat van 1869, blz. 320 en 321, wordt Delfshaven wel genoemd als door den Inspecteur te zijn bezocht; en hij drong daarin aan op verbetering van slooten, waaraan met vele kosten is te gemoet gekomen, maar over deze begraafplaats geen enkel woord. Eindelijk in het verslag over 1870, dat zeer uitvoerig is over slechte begraafplaatsen, is dit evenmin het geval. En als

nu een Inspecteur een onderzoek instelt in eene gemeente, dan zal hij toch eene begraafplaats niet over het hoofd zien.

Hieruit leid ik dus af, dat in de jaren 1866—1870, volgens het oordeel van den Inspecteur, de begraafplaats in volmaakten toestand verkeerde en daarop niets viel af te dingen.

En wat nu de ligging van de begraafplaats aangaat, zij ligt juist op het noorden, zoo als het behoort. Dr. Bruyn roemt zeer de gezonde ligging van de begraafplaats. Had men eene behoorlijke inspectie ingesteld, dan had men deskundigen behooren te raadplegen. Dat hebben Gedeputeerde Staten niet gedaan. De medische faculteit te Delfshaven, door den Gemeenteraad geraadpleegd, de heeren Vuylsteke, Thomee en Bruyn, mannen, die gedurende eene reeks van jaren aldaar gevestigd zijn, verklaren in hunne overgelegde mededeelingen, dat de begraafplaats volstrekt niet ongezond is en dat de huizen in den omtrek, bij het ontstaan van epidemiën, het minst werden getroffen. Bij het laatstelijk heerschen van de pokziekte viel over die buurt niet in het bijzonder te klagen. Hoezeer ik geen deskundige ben, geloof ik toch, dat slechte ventilatie en bedorven lucht tot uitbreiding der pokziekte aanleiding kunnen geven. Door de uitdamping van de begraafplaats werd de werking van het pokgift niet uitgebreid. Ja, wat meer is, toen er typhus en cholera in de gemeente heerschten, was die buurt de gezondste. Over het algemeen is de sterftetoestand in wijk E, waarin de begraafplaats ligt, volgens de overgelegde statistiek de beste van allen. Opmerkelijk is het daarbij, dat de éénige straat, die ten westen van de begraafplaats ligt, juist wordt bewoond door ingezetenen, die tot de armste of meest behoeftige van de gemeente kunnen worden gerekend. En toch was die buurt steeds de gezondste.

Ten allen overvloede heb ik nog verzocht het oordeel in te winnen van de Gezondheidscommissie te Delfshaven. Zij bestaat uit acht leden. En nu leg ik ook hare verklaring over, waarin zij zegt, dat de toestand van de algemeene burgerlijke begraafplaats van dien aard is, dat daarvan niet is te duchten nadeel voor de gezondheid, zoo als dit ook gebleken is bij het heerschen van cholera, typhus en pokken. Die verklaring is den 28 Mei ll. opgemaakt, en werd door allen onderteekend, op een lid na, dat afwezig was.

Wanneer men dat alles nagaat, dan heeft het bij mij een treurigen indruk te weeg gebragt, dat men op zoo losse gronden tot de sluiting van de begraafplaats is overgegaan. Men grondt zich nu wel op de wet; maar ik durf gerust zeggen, dat het nooit de bedoeling van de wet geweest is, dat men zonder behoorlijk onderzoek en zonder raadpleging van deskundigen zoo ligtvaardig de sluiting eener begraafplaats zou bevelen.

Eindelijk zegt de Inspecteur nog, dat de Burgemeester in een particulier gesprek zou hebben gezegd, dat hij naar een ander terrein voor eene begraafplaats zou omzien, waaruit de Inspecteur het gevolg trekt, dat de Burgemeester de tegenwoordige begraafplaats ook afkeurt. Die bewering moet op een misverstand rusten. De Inspecteur is gekomen op de Protestantsche begraafplaats, en het is alleen deze, die hij met den Burgemeester heeft onderzocht. Dáár kan de Burgemeester mogelijk in algemeenen zin hebben gesproken, maar zijne bedoeling zal naar alle waarschijnlijkheid dan meer bepaald die Protestantsche begraafplaats hebben betroffen. Hoe 't zij, er moet hier wezen een *mal entendu*. De Burgemeester kon niet zeggen wat de Inspecteur verstaan heeft; maar al had hij het gezegd, dan beduidde het nog niets, want het is niet de zaak van den Burgemeester, maar van den Gemeenteraad. Nu geloof ik volkomen aan de goede trouw van den geachten Inspecteur; maar ik herzeg: er moet hier zijn een mal entendu.

Na al het aangevoerde concludeer ik, dat deze Afdeeling van den Raad van State den Koning een besluit zal voordragen tot vernietiging van het besluit van Gedeputeerde Staten, in deze zaak genomen.

De Voorzitter: Indien de heeren geene verdere inlichtingen verlangen, gaan wij over tot de volgende zaak. Aan de orde is:

III. *het beroep van D. Kool, te Zwijndrecht, van eene uitspraak van Gedeputeerde Staten van Zuidholland in zake de loting voor de nationale militie.*

In die zaak is rapporteur de Staatsraad de Vries. Ik verzoek dien heer het verslag daarover wel te willen uitbrengen.

Staatsraad de Vries: Mijne Heeren! Dirk Kool, scheepmaker, wonende te Zwijndrecht, weduwnaar zijnde met één zoon, is in Maart 1860 in den echt getreden met Pieternella Catharina van Gelderen, weduwe, en insgelijks uit haar vroeger huwelijk met Pieter Driesprong één zoon hebbende. Uit dit tweede huwelijk is één zoon geboren.

De voorzoons, genaamd Willem Kool en Marinus Driesprong, zijn beiden lotelingen van de ligting 1872, en als zoodanig door den Militieraad voor de dienst aangewezen. Weinige dagen na deze uitspraak is hun halve broeder, geboren uit het huwelijk van Dirk Kool en Pieternella Catharina van Gelderen, in den ouderdom van twee jaar overleden, waardoor zoowel Willem Kool als Marinus Driesprong éénige zoon is geworden.

De vader, die reeds voor eerstgenoemden loteling eene herkeuring had gevraagd, wendde zich daarop tot Gedeputeerde Staten met verzoek, dat beide lotelingen als éénige zoons van de dienst mogten worden vrijgesteld. Maar Gedeputeerde Staten hebben zijn verzoek afgewezen, omdat elke reden van vrijstelling moet bestaan op het tijdstip, waarop zij wordt aangevraagd, en de wet op de nationale militie geene bepaling inhoudt, volgens welke mag worden teruggekomen van de in de eerste zitting van den Militieraad gedane wettige uitspraak, ingeval tusschen de eerste en tweede zitting in de positie van de betrokken lotelingen ten aanzien der nationale militie verandering is gekomen.

Tegen deze beslissing is het beroep op den Koning gerigt. Adressant meent, dat er veel is, dat tegen de letterlijke opvatting der wet pleit, waarop de uitspraak van Gedeputeerde Staten steunt. Vooral meent hij, dat door hen een gewigtig punt is voorbijgezien, namelijk dat Willem Kool op den 26 Maart ll., toen zijn broeder stierf, nog niet kon zijn gedesigneerd voor de dienst, aangezien hij herkeuring had gevraagd om ligchaamsgebreken. Zoolang er toch geene eindbeslissing gevallen was, kon er van geen te laat spraak zijn, en hij, die herkeuring had gevraagd, kon nog niet als dienstpligtige worden aangemerkt. Hij verzocht alzoo, dat zijne beide zoons, of althans Willem Kool, van de dienst mag worden vrijgesteld.

Uit de ingewonnen berigten blijkt nog, dat de herkeuring van laatstgenoemde den 3 April heeft plaats gehad, en dat de loteling daarbij voor de dienst geschikt is bevonden.

De huwelijks-acte van D. Kool en P. C. van Gelderen en de acte van overlijden van hunnen zoon zijn bij de stukken.

De Voorzitter: Ik dank den heer rapporteur voor het door hem uitgebragt verslag. Er zijn geene belanghebbenden opgekomen. Er kunnen dus geene inlichtingen worden gevraagd of gegeven. Aan de orde is:

IV. *het beroep van den Raad der gemeente Overasselt van een besluit van Gedeputeerde Staten van Gelderland, waarbij goedkeuring is onthouden aan de gemeentebegrooting voor* 1872.

In die zaak is rapporteur de Staatsraad DE JONGE. Ik verzoek dien heer het verslag daarover wel te willen uitbrengen.

Staatsraad DE JONGE: Mijne Heeren! Onder dagteekening van 28 Februarij ll. hebben Gedeputeerde Staten van Gelderland hunne goedkeuring onthouden aan de begrooting voor 1872 der gemeente Overasselt, en zulks 1°.: wegens het brengen eener som van *f* 200 in uitgaaf op die begrooting als subsidie aan het Burgerlijk Armbestuur aldaar; 2°. omdat door den Gemeenteraad een post, groot *f* 58.50, was geschrapt wegens kosten, voortvloeijende uit het verbranden van beddegoed van twee aan pokziekte overledene inwoners, het oppassen dier personen gedurende hunne ziekte, en het reinigen van huis en schoollokaal bij die gelegenheid, — een en ander ter bestrijding der in Julij 1871 in genoemde gemeente heerschende pokziekte.

Wat het eerste bezwaar van Gedeputeerde Staten aangaat, komt het tegenwoordig bestuursgeschil hoofdzakelijk overeen met het bestuursgeschil van gelijken aard, waarover ik de eer had verslag uit te brengen in de openbare vergadering van 's Raads Afdeeling voor geschillen van bestuur van 14 Junij 1871 (1), met dit onderscheid evenwel, dat Gedeputeerde Staten destijds de loopende begrooting reeds hadden goedgekeurd.

De Raad der gemeente Overasselt, in zijn verzoekschrift aan Zijne Majesteit, gedagteekend 27 Maart ll., daarbij in beroep komende van het voormeld besluit van Gedeputeerde Staten van 28 Februarij te voren, en alsnog goedkeuring der begrooting door Zijne Majesteit vragende, — meent te moeten wijzen op het gering bedrag van *f* 200, dat als subsidie op de begrooting is gebragt. Uit dat cijfer kan reeds blijken — zegt de Raad, dat het zeer zeker niet in de bedoeling van den Raad ligt de gemeentekas met de geheele armenverzorging te belasten. De Raad is overtuigd, dat de burgerlijke gemeente alleen uit politiezorg moet bedeelen en slechts de verpleging van die armen voor zijne rekening moet nemen, wier bedeeling onvermijdelijk is; doch juist die overtuiging noodzaakt den Raad te blijven aandringen op het voorgesteld subsidie. In de gemeente bestaan twee armbesturen: der dorpen Overasselt en Nederasselt. De fondsen van die besturen, grootendeels door jaarlijksche geldverzameling bij particulieren bijeengebragt, zijn niet toereikende om in de armenverzorging geheel te voorzien, vooral ook omdat het Armbestuur van Overasselt met een jaarlijksch inkomen van p. m. *f* 130 meer behoefte heeft dan dat van Nederasselt, met een jaarlijksch inkomen van ongeveer *f* 390. Wanneer nu de gemeentekas aan die fondsen, bijeengebragt door de bijzondere liefdadigheid, toevoegt een bedrag van *f* 200, dan zal zeker niet kunnen beweerd worden, dat die uit de gemeentekas toegevoegde gelden eene andere strekking hebben dan de bedeeling van zulke armen, wier bedeeling onvermijdelijk uit politiezorg gevorderd wordt. Uit de omstandigheid, dat de voornaamste jaarlijksche inkomsten der armbesturen in de bijzondere liefdadigheid haren oorsprong vinden, volgt van zelf — zegt de Raad — dat de op de begrooting gebragte som van *f* 200 geene algeheele, maar slechts gedeeltelijke armenverzorging in den geest der wet ten doel heeft.

Gedeputeerde Staten, in hun ambtsberigt aan den Minister van Binnenlandsche Zaken van 16 April ll., merken daartegen op:

„De Raad tracht onze gronden te ontzenuwen, door te wijzen op de geringheid van het bedrag (*f* 200), en wil het doen voorkomen, dat de voornaamste jaarlijksche inkomsten tot verpleging van behoeftigen haren oorsprong vinden uit bijzondere liefdadigheid. Wij veroorloven ons deswege op te merken, dat in ons besluit van den 28 Februarij ll., n°. 22, omtrent de hoegrootheid van het subsidie geene beden-

(1) Zie *Elfde Deel*, blz. 205.

kingen zijn gemaakt, doch dat wij begrepen niet langer te mogen medewerken om gemeentegelden te doen strekken voor armenverpleging, ook dan, wanneer zonder grond de oprigting van een Parochiaal Armbestuur wordt geweigerd, en geene inzameling van liefdegaven wordt beproefd. Dit laatste wordt door den Raad weêrsproken; doch wanneer men inzage zal gelieven te nemen van bijgaande rekeningen over 1870 en begrootingen voor 1872 der algemeene armbesturen van Over- en Nederasselt, zal blijken, dat genoegzaam niets door de bijzondere liefdadigheid wordt bijgedragen, terwijl de inkomsten in hoofdzaak bestaan uit erfpachten, interessen van kapitalen, thijnsen en huur van landerijen. Wanneer feiten spreken is verdere weêrlegging overbodig; en wij vertrouwen dan ook, met het oog op het Koninklijk besluit van 3 Julij 1871, n°. 27, dat ook thans door „handhaving van ons besluit, waarover men zich beklaagt, Overasselt zal genoodzaakt worden niet langer tegen de uitdrukkelijke bepaling van artt. 20 en 21 der armenwet te handelen."

Wat het tweede punt van bezwaar betreft, overwogen Gedeputeerde Staten op 28 Februarij, dat de Raad den door Burgemeester en Wethouders voorgestelden post, groot *f* 58.50, van de begrooting heeft geschrapt, op grond, dat Burgemeester en Wethouders niet hebben voldaan aan art. 69 der onteigeningswet, ten gevolge waarvan voormelde kosten anders ten laste van den Staat zouden zijn gekomen; dat Burgemeester en Wethouders evenwel de aanwending dier kosten meer van plaatselijk dan van rijksbelang hebben beschouwd en uit dien hoofde en op grond van *Provinciaal blad* n°. 38 van 1871 geene termen tot toepassing der onteigeningswet hebben gevonden; dat de beoordeeling, of die toepassing in zeer dringende gevallen wordt vereischt, behoort aan Burgemeester en Wethouders en geenszins aan den Raad; dat eerstgemeld Collegie daarentegen, volgens art. 179, litt. *l*, der gemeentewet, het toezigt heeft op de publieke gezondheidsdienst, en de Raad, volgens art. 205, litt. *q*, dier wet verpligt is op de begrooting te brengen de kosten der plaatselijke gezondheidspolitie, als hoedanig de dáár bedoelde maatregelen zijn genomen; dat derhalve de gemeente, in wier belang dit is geschied, zich aan de betaling der daartoe aangewende kosten niet vermag te onttrekken en de som van *f* 58.50 op de begrooting als speciale schuld had moeten gebragt worden.

Appellanten voeren daartegen aan in hun verzoekschrift aan Zijne Majesteit, dat, wat het tweede punt betreft, de Raad gemeend heeft den post van *f* 58.50 wegens kosten, aangewend tot bestrijding der in Julij 1871 heerschende pokziekte, door Burgemeester en Wethouders als opeischbare schuld in de begrooting gebragt, niet te moeten toestaan, omdat die uitgaven gedaan zijn buiten de begrooting over 1871, zonder goedkeuring van den Gemeenteraad en zonder magtiging van Gedeputeerde Staten, en dus in strijd met art. 213 van de gemeentewet. De Raad is van oordeel, dat de vraag, of die uitgaven van rijks- of van plaatselijk belang zijn, ter zake niet is afdoende. In het eerste geval toch had art. 69 der onteigeningswet moeten zijn toegepast. In het laatste geval had de Raad ingevolge het tweede lid van art. 213 der gemeentewet tot die uitgaven moeten besluiten onder opzending van het met redenen omkleed besluit van Gedeputeerde Staten. Daar in de begrooting over 1871 geen post voor kosten der plaatselijke gezondheids-politie was uitgetrokken, konden Burgemeester en Wethouders ook geene uitgaven uit dien hoofde ten laste der gemeente doen zonder afzonderlijk raadsbesluit. Vruchteloos heeft de Gemeenteraad in de in *Provinciaal blad* van 1871, n°. 38, voorkomende circulaire van den Provincialen Inspecteur van het Geneeskundig Staatstoezigt en in het daarbij gevoegd besluit van Gedeputeerde Staten gezocht naar het regt van den Burgemeester of van Burgemeester en Wethouders om buiten de loopende begrooting en buiten den Raad om de gemeente te bezwaren met kosten, aangewend tot onteigening, onbruikbaarmaking en desinfectie van voorwerpen, bij pokkenlijders in gebruik geweest, — ook de artt. 179, litt. *l*, en 205, litt. *q*, der gemeentewet missen, naar het oordeel van den

Raad, voor dit geval alle toepassing. Volgens eerstgenoemd artikel is aan Burgemeester en Wethouders het toezigt opgedragen op de publieke gezondheidsdienst: dat wil zeggen, dat zij hebben te zorgen voor de rigtige naleving der daartoe betrekkelijke wetten en verordeningen, doch geenszins dat zij geregtigd zijn tot dat doel, zonder medewerking van den Raad en zonder dat in de gemeentebegrooting ingevolge art. 205, litt. *q*, daarvoor eene som is uitgetrokken, te beschikken over de gelden der gemeente. En daar nu in de begrooting over 1871 geen bedrag voor kosten van plaatselijke gezondheidspolitie was uitgetrokken, mist ook daarom volgens adressant de verwijzing van Gedeputeerde Staten naar art. 205, litt. *q*, allen grond.

In hun reeds gemeld ambtsberigt van 16 April merken Gedeputeerde Staten op, dat de Gemeenteraad thans in zijn verzoekschrift aan den Koning beweert, dat de uitgaaf van *f* 58.50 niet mogt zijn gedaan dan met goedkeuring van den Raad en magtiging van Gedeputeerde Staten. Geheel buiten aanmerking wordt alsnu gelaten de vroeger door den Raad opgegeven reden, dat de weigering geschiedde, omdat het Gemeentebestuur niet had voldaan aan art. 69 der wet op de onteigening ten algemeenen nutte. Het thans aangevoerde bezwaar komt echter aan Gedeputeerde Staten ongegrond voor. Uit niets toch blijkt, dat de betalingen werkelijk reeds hebben plaats gehad; en, wanneer men er op let, dat de inbeslagneming en vernietiging der goederen dadelijk bij het sterven van den poklijder moesten geschieden (wilde men verspreiding der ziekte trachten te voorkomen), dan ligt het — zeggen Gedeputeerde Staten — in den aard der zaak, dat niet eerst een raadsbesluit kon worden genomen en de magtiging van Gedeputeerde Staten gevraagd. Voor de inbeslagneming diende echter eene schadeloosstelling te worden toegezegd; en nu de verevening wordt verzocht en de Raad weigert de gelden op de begrooting toe te staan, komt hij te kort aan zijne verpligting, hem bij art. 205 *q* der gemeentewet opgelegd.

Gedeputeerde Staten wijzen ten slotte in hun berigt van 16 April er op, dat huns inziens het appel niet binnen den bij de wet gestelden termijn is ingesteld, daar het request van appellant dd. 27 Maart ll. eerst den 29 Maart ll. aan 's Konings Kabinet werd ontvangen, in hooger beroep van hunne uitspraak dd. 28 Februarij te voren.

Er is bij de Afdeeling eene memorie van appellant ingekomen, waarin alleen wordt medegedeeld, dat, door tusschenkomst van den heer Pastoor, voor een bedrag van *f* 417.10, aan particuliere bedeelingen, is verstrekt gedurende het jaar 1871 door enkele personen, in de memorie genoemd.

De VOORZITTER: Ik dank den heer rapporteur voor het door hem uitgebragt verslag. Er zijn geene belanghebbenden opgekomen. Er kunnen dus geene inlichtingen worden gevraagd of gegeven. Aan de orde is:

V. *het beroep van den Raad der gemeente Almkerk van een besluit van Gedeputeerde Staten van Noordbrabant, waarbij de goedkeuring aan de gemeentebegrooting is onthouden.*

In die zaak is rapporteur de Staatsraad BOOT. Ik verzoek dien heer het verslag daarover wel te willen uitbrengen.

Staatsraad BOOT: Mijne Heeren! De Gemeenteraad van Almkerk en Uitwijk heeft bij een besluit van 23 November 1871 bepaald, met het oog op de artt. 59—61 der armenwet, dat aan het Algemeen Armbestuur uit de gemeentekas over 1872 zoude worden verstrekt een subsidie van *f* 1000, en motiveerde zulks, omdat gezegd Arm-

bestuur geene fondsen bezit, zoodat er noodzakelijkheid tot subsidiëring bestaat, en omdat, blijkens aangewende pogingen, het Armbestuur geene bijdragen van de ingezetenen kan erlangen, terwijl het overeenkomstig den aard en de bestemming zijner instelling naar vermogen werkzaam is. Blijkens overgelegde rekening over de jaren 1870 en 1871, had die gemeentelijke subsidie in 1870 bedragen *f* 800, in 1871 *f* 1500.

Dien-overeenkomstig werd dus op de gemeentebegrooting over 1872 eene som van *f* 1000 in uitgaaf gebragt op hoofdstuk VI, afdeeling II, art. 1.

Gedeputeerde Staten hebben echter aan die begrooting hunne goedkeuring onthouden bij hun besluit van 8 Maart 1872, op grond, dat van de bedoelde subsidie van *f* 1000 aan de algemeene armen de volstrekte onvermijdelijkheid niet was gebleken. Zij overwogen daarbij: dat door de algemeene termen, waardoor het noodige dier subsidie gemotiveerd werd, niet was voldaan aan art. 60 der wet op het armbestuur; dat ook niet aannemelijk is, dat in de gemeente Almkerk, waar drie kerkelijke instellingen van weldadigheid bestaan, die eigen fondsen bezitten, en waar de bevolking, op eene geringe uitzondering na, behoort tot de godsdienstige gezindte, waarvoor die fondsen bestemd zijn, het ondersteunen der armen niet zou kunnen worden overgelaten aan de kerkelijke en bijzondere liefdadigheid, overeenkomstig het hoofdbeginsel der armenwet; dat zeer waarschijnlijk de kerkelijke armbesturen genegen zouden bevonden worden aan het doel hunner instellingen te beantwoorden, wanneer het Gemeentebestuur met hen wilde in overleg treden en regtstreeks van gemeentewege voorzien wilde in al wat behoort tot de politiezorg ten aanzien der behoeftigen; dat daarentegen het Gemeentebestuur volhardt in zijn stelsel van bedeeling, dat is uitoefening van liefdadigheid door de opbrengst van belastingen, een stelsel, dat de liefdadigheid doodt, de armoede doet toenemen en strijdt met het beginsel der armenwet. Gedeputeerde Staten voegen er nog de overweging aan toe, dat de Gemeenteraad van Emmikhoven zich bereid heeft verklaard de subsidie in te trekken, wanneer dit te Almkerk eveneens geschiedde; welke voorwaarde gesteld werd met het oog op de vereeniging van die beide gemeenten, voor zooveel betreft de werking der Diaconie van de Christelijk Afgescheiden gemeente.

Bij een adres, gedateerd 27 Maart 1872, heeft de Gemeenteraad van Almkerk daartegen 's Konings voorziening ingeroepen. Hij voert aan, dat het subsidiëren door de gemeentekas onvermijdelijk is; elk overleg met de kerkelijke instellingen is gebleken geheel vruchteloos te zijn. Uit de rekening van het Armbestuur over 1871 blijkt, dat er een nadeelig slot is geweest van *f* 464.52⁵, en op de begrooting over 1872 voor dat Armbestuur wordt er een tekort geraamd van *f* 935. Het is bevreemdend, dat de subsidie van *f* 1000 thans wordt afgekeurd, ofschoon ten vorigen jare die van *f* 1500 geen bezwaar leed. De Raad schrijft het besluit van Gedeputeerde Staten vooral toe aan de houding van het Gemeentebestuur van Emmikhoven, doch is onderrigt, dat de poging, dáár beproefd tot het bijeenbrengen van een armenfonds, ook is mislukt. De Raad verzekert nogmaals, dat zijne handelwijze een gevolg is van volstrekte noodzakelijkheid, geenszins van zucht tot tegenstreven tegen het beginsel der armenwet.

Gedeputeerde Staten, op 's Raads adres aan den Koning nader gehoord, verwijzen naar de gronden, waarop hun besluit tot niet-goedkeuring der gemeentebegrooting van Almkerk rust. Door eene in die gemeente gedane kas-opneming zijn zij versterkt geworden in hunne overtuiging, dat het Algemeen Armbestuur slechts in naam bestaat, zijnde de Gemeente-Ontvanger Amanuensis van dat Bestuur, die de fondsen der gemeente met die van het Armbestuur vermengt; dat de subsidie slechts strekt om armenbedeeling van gemeentewege te doen, waardoor de werking der kerkelijke instellingen wordt tegengehouden. Wordt die bedeeling aan de kerkbesturen over-

gelaten, en bepaalt zich de burgerlijke gemeente tot de kosten voor politiezorg ten aanzien der behoeftigen, dan zal blijken, dat te Almkerk het beginsel der armenwet zeer wel uitvoerbaar is.

Er zijn geene nadere memoriën ingediend. Deze Afdeeling zal dus nu een ontwerp-besluit in deze zaak aan Zijne Majesteit hebben voor te dragen.

De Voorzitter: Ik dank den heer rapporteur voor het door hem uitgebragt verslag. Er zijn geene belanghebbenden opgekomen. Er kunnen dus geene inlichtingen worden gevraagd of gegeven. Aan de orde is:

VI. *het beroep van J. J. L. ten Kate, te Amsterdam, van een besluit van Gedeputeerde Staten van Noordholland in zake de loting voor de nationale militie.*

In die zaak is rapporteur de Staatsraad Boot. Ik verzoek dien heer het verslag daarover wel te willen uitbrengen.

Staatsraad Boot: Mijne Heeren! De Predikant J. J. L. ten Kate, te Amsterdam, heeft zich bij request tot den Koning gewend, met verzoek om, met vernietiging der uitspraak van Gedeputeerde Staten van Noordholland, zijnen zoon Jan Herman vrij te stellen van de nationale militie.

De vraag, welke het hier geldt, is, of deze Jan Herman, de tweede van zijne drie zonen (waarvan de jongste nog niet den militiepligtigen leeftijd bereikt heeft), en die in dit jaar een dienstpligtig nummer trok, regt heeft om te worden vrijgesteld wegens broederdienst, daar de oudste zoon, op 21 Januarij 1868, als vrijwilliger in dienst was getreden voor den tijd van tien jaren. Deze oudste is echter op 8 Mei 1870 op zijn verzoek van zijne vrijwillige verbindtenis ontslagen, nadat hij alzoo slechts eenen diensttijd van twee jaren, drie maanden en zeventien dagen vervuld had, doch op de door den Minister van Ooorlog gestelde voorwaarde, dat een ander vrijwilliger in zijne plaats zoude optreden.

Aan die voorwaarde werd voldaan door de vrijwillige dienstneming van zekeren Arie Stichter, die zich op dit oogenblik nog in dienst bevindt.

De Militieraad en Gedeputeerde Staten van Noordholland hebben begrepen, dat deze dienst van den vrijwilliger Arie Stichter niet kon worden aangemerkt als die van eenen plaatsvervanger bij de nationale militie, dan als eene plaatsvervanging in den zin der wet, waardoor de vervangene zelf geacht wordt voort te dienen. Zij waren derhalve van oordeel, dat de minder dan driejarige dienst van den ouderen broeder den tweeden niet kon strekken tot reden van vrijstelling.

Daar komt de vader in zijn adres aan den Koning tegen op, bewerende, dat hij, die de vrijwillige dienst van den oudsten broeder waarneemt, gelijkstaat met hem, die de gedwongen militiedienst van deze zouden volbrengen.

Deze zaak is bij brief van 6 Mei ll. door den Minister van Binnenlandsche Zaken op 's Konings magtiging aanhangig gemaakt bij deze Afdeeling, welke alsnu eene ontwerp-beslissing aan Zijne Majesteit zal hebben voor te dragen.

Met deze zaak verdienen te worden vergeleken die, welke voorkomen in de Verzameling van Belinfante, Deel V, bl. 212 en 267, en Deel VII, bl. 156 en 221.

De Voorzitter: Ik dank den heer rapporteur voor het door hem uitgebragt verslag. Er zijn geene belanghebbenden opgekomen. Er kunnen dus geene inlichtingen worden gevraagd of gegeven. Aan de orde is:

VII. *het beroep van A. Pladdet, te Hoek, van eene uitspraak van Gedeputeerde Staten van Zeeland in zake de loting voor de nationale militie.*

In die zaak is rapporteur de Staatsraad Meeussen. Ik verzoek dien heer het verslag daarover wel te willen uitbrengen.

Staatsraad Meeussen: Mijne Heeren! De loteling voor de nationale militie van dit jaar, Jacobus van Doeselaar, uit de gemeente Hoek, provincie Zeeland, heeft bij den Militieraad, op grond van art. 50, 4de lid, der wet op de nationale militie, houdende, dat vrijstelling wegens broederdienst wordt verleend, wanneer de broeder wegens ziekelijke gesteldheid of gebreken, door de dienst bekomen, ontslagen of gedurende zijn diensttijd overleden is, — aangevraagd vrijstelling van de dienst, omdat hij behoort tot eene familie van drie zonen, waarvan de oudste, Cornelis genaamd, op 30 April 1856 als milicien is in dienst getreden en op den 15 Januarij 1858, steeds nog in dienst zijnde, te 's Gravenhage is overleden.

De Militieraad heeft, bij besluit van den 14 Maart ll., de gevraagde vrijstelling verleend. Tegen dat besluit is de adressant, A. Pladdet, als vader van zijn zoon Jan, insgelijks loteling voor de nationale militie van dit jaar, uit de gemeente Hoek, gekomen in beroep bij Gedeputeerde Staten der provincie Zeeland, bewerende, dat, om vrijstelling te kunnen inroepen wegens de dienst van een broeder, in de dienst overleden, het moet bewezen zijn, dat dat overlijden is veroorzaakt door ziekelijke gesteldheid of gebreken, door de dienst bekomen.

Gedeputeerde Staten hebben bij hun besluit van den 28 Maart ll., aan den adressant uitgereikt den 3 April daaraanvolgende, het beroep afgewezen, op grond, dat het slot van n°. 4 van art. 50 der militiewet, handelende over het overlijden in de dienst, op zich zelf staat en niet in verband is met hetgeen daaraan onmiddellijk voorafgaat, betreffende het ontslag uit de dienst; dat noch de letter der wet, noch hare geschiedenis eene andere opvatting toelaat; en dat dus het overlijden van een broeder gedurende de dienst, onverschillig welke de oorzaak daarvan zij, grond kan geven aan een jongeren broeder tot vrijstelling van de dienst wegens broederdienst.

Van dat besluit is de adressant op den 6 April ll. gekomen in beroep bij den Koning. In zijn adres beweert hij, dat volgens de regelen der Nederlandsche taal en stijl het slot van art. 50, n°. 4, wel degelijk in verband staat met hetgeen daaraan onmiddellijk voorafgaat; dat de letter der wet voor hem is en dat men van de letter der wet niet mag afwijken; dat bovendien de bedoeling des wetgevers in overeenstemming is met die letter, vermits vrijstelling wegens broederdienst aan groote beperkingen is onderworpen en, bij aanneming van het systeem van Gedeputeerde Staten, de dienst van één dag, bij overlijden in de dienst, zelfs al was dat overlijden een regtstreeksch gevolg van eigen moedwillige handelingen, aanleiding zou geven tot vrijstelling en zelfs tot eene dubbele vrijstelling, wanneer, gelijk dit na het overlijden van Cornelis Doeselaar het geval was, een ander loteling moet optreden, die op *zijne* beurt wegens *zijne* dienst weêr aanspraak op vrijstelling geven kan aan zijn jongeren broeder.

Gedeputeerde Staten, in wier handen dit adres is gesteld, hebben bij hun ambtsberigt van den 26 April ll. verklaard, dat zij moesten blijven volharden bij de gronden, in hun voormeld besluit opgenomen. Zij deelden daarbij nog mede eene missive van den Voorzitter van den Militieraad in dato 25 Maart ll., waarvan de inhoud, na mededeeling van de hiervoor vermelde feiten, hoofdzakelijk hierop nederkomt: dat de zin, dien de adressant hecht aan art. 50, § 4, door den Raad niet werd gedeeld; dat toch ter uitvoering van de militiewet geene voorschriften zijn gegeven, dat in de stamboeken moet worden vermeld, dat het overlijden is ontstaan

door ziekelijke gesteldheid of gebreken, door de dienst bekomen, noch aan welke andere oorzaken het overlijden moet toegeschreven worden; dat integendeel, volgens twee beslissingen, te vinden in het werk van VAN MAANEN, *Verzameling van wetten en besluiten betreffende de nationale militie*, jaargang 1863 en 1865, n°. 143 en 254, het voldoende is, dat de broeder is overleden gedurende de dienst, onverschillig door welke oorzaak; dat bovendien de woorden: "wegens ziekelijke gesteldheid of gebreken, door de dienst bekomen", enkel slaan op hen, die wegens die redenen uit de dienst zijn ontslagen; dat dan ook, gelijk voorzegd is, de oorzaak van het overlijden nooit in de stamboeken wordt vermeld en dus vrijstelling wegens de dienst van een' broeder, gedurende de dienst overleden, wegens ziekelijke gesteldheid of gebreken, door de dienst bekomen, waarop de adressant zelf het regt erkent, nooit zou kunnen worden verleend, omdat dat feit uit de stamboeken niet blijkt.

In dit geschil van bestuur, hetwelk krachtens magtiging des Konings den 10 Mei ll. bij deze Afdeeling is aanhangig gemaakt, zal alsnu een ontwerp van besluit aan den Koning moeten worden voorgedragen.

De VOORZITTER: Ik dank den heer rapporteur voor het door hem uitgebragt verslag. Er zijn geene belanghebbenden opgekomen. Er kunnen dus geene inlichtingen worden gevraagd of gegeven. Aan de orde is:

VIII. *het beroep van Jan Tuyn, te Kwadijk, van eene uitspraak van Gedeputeerde Staten van Noordholland in zake de loting voor de nationale militie.*

In die zaak is rapporteur de Staatsraad DE JONGE. Ik verzoek dien heer het verslag daarover wel te willen uitbrengen.

Staatsraad DE JONGE: Mijne Heeren! Jan Tuyn, loteling van 1872, uit de gemeente Kwadijk, is de derde van drie broeders, waarvan de oudste, Willem Tuyn, bij wege van plaatsvervanging, als behoorende tot de ligting 1854 der gemeente Middelie, heeft gediend gedurende twee jaren (van 2 Mei 1854 tot 15 Mei 1856), en de tweede voor de dienst niet is opgeroepen.

De vader van Jan Tuyn heeft voor dezen vrijstelling wegens broederdienst bij Militieraad en Gedeputeerde Staten van Noordholland aangevraagd, doch beiden hebben achtervolgens dat verzoek afgewezen; de laatsten bij uitspraak van 3 April ll. op grond der artt. 48, 49 en 50 der wet op de nationale militie, en uit overweging, dat de dienst van den oudsten broeder, als geene vijf jaren gediend hebbende, niet kan strekken tot vrijstelling van den tegenwoordigen loteling.

Van daar appel op den Koning, op den 8 April ll., van P. Tuyn, den vader.

Appellant spreekt niet tegen, dat zijn oudste zoon slechts twee jaren gediend heeft, doch wijst er op, dat dit alleen is toe te schrijven aan eene dwaling in den persoon, in 1856 begaan door het openbaar gezag, ten aanzien van zijns zoons plaatsvervanger, genaamd Cornelis Schilp, en een loteling uit Koog aan de Zaan, almede Cornelis Schilp genaamd.

Deze dwaling, welke door de gehoorde autoriteiten wordt bevestigd, en waarover reeds in 1856 en 1857 de Commissaris des Konings in Noordholland met den Minister van Binnenlandsche Zaken in briefwisseling trad, had ten gevolge, dat Cornelis Schilp, de plaatsvervanger van Willem Tuyn, in 1856 uit de dienst werd ontslagen, en dien ten gevolge buiten zijn toedoen slechts twee van de vijf jaren diende, terwijl destijds de loteling Schilp, uit Koog aan de Zaan, had behooren te worden ontslagen, als welke laatste in 1854 in dienst was getreden in vervanging van een dienstpligtige uit de ligting 1851 van laatstgenoemde gemeente.

In 1856 stelde de Commissaris des Konings dan ook voor om Cornelis Schilp (den loteling) almede vrij te stellen van de verdere dienst, nadat gebleken was van de hiervoren vermelde vergissing.

Appellant doet in zijn verzoekschrift aan Zijne Majesteit den Koning opmerken, dat een en ander geheel buiten zijne schuld in 1856 heeft plaats gehad, en dat het nu niet aangaat zijn derden zoon te laten boeten voor hetgeen in 1856 ten onregte en buiten hem is gedaan.

Gedeputeerde Staten zijn van gevoelen, dat de voorziening, als ongegrond, behoort te worden afgewezen.

De Commissaris des Konings geeft te kennen, dat hij vrijstelling krachtens art. 127 der wet zou voorstellen, ware het niet, dat Jan Tuyn tot dusverre voor de dienst niet is opgeroepen.

Nadere memoriën zijn er niet ingediend, en ik meen dus voor verslag te kunnen volstaan.

De Voorzitter: Ik dank den heer rapporteur voor het door hem uitgebragt verslag. Er zijn geene belanghebbenden opgekomen. Er kunnen dus geene inlichtingen worden gevraagd of gegeven.

En vermits er verder voor heden geene zaken aan de orde zijn, sluit ik de vergadering.

Twaalfde vergadering.

Vergadering van Woensdag, 5 *Junij* 1872.

(Geopend ten 11 ure.)

Voorzitter, de Minister van Staat Mr. Æ. Baron Mackay van Ophemert en Zennewijnen.

Tegenwoordig de *leden:*

Jhr. Mr. W. A. C. de Jonge,
Mr. G. de Vries,
Mr. K. A. Meeussen,
Mr. C. H. B. Boot.

Referendaris, Mr. L. P. Op den Hooff.

De Voorzitter: Ik open deze vergadering van den Raad van State, Afdeeling voor de geschillen van bestuur.

Aan de orde is:

I. *het beroep van Willem Wich, te Someren, van eene uitspraak van Gedeputeerde Staten van Noordbrabant in zake de loting voor de nationale militie.*

In die zaak is rapporteur de Staatsraad Boot. Ik verzoek dien heer het verslag daarover wel te willen uitbrengen.

Staatsraad Boot: Mijne Heeren! Wilhelmus Hansen, loteling voor de nationale militie, uit de gemeente Someren, voor de ligting van 1872, is door den Militieraad te Eindhoven op 13 Maart ll. voor de dienst aangewezen. Op zijne daartegen ingestelde reclame is die uitspraak door Gedeputeerde Staten van Noordbrabant vernietigd bij besluit van 5 April ll., en is hij vrijgesteld wegens broederdienst. Ten gevolge dier vrijstelling is Willem Wich uit Someren voor de dienst opgeroepen. Deze komt thans bij adres aan Zijne Majesteit op tegen de vrijstelling, welke, zijns inziens, aan Hansen niet had behooren te worden verleend.

Gezegde W. Hansen is de jongste der vier zonen van Jan Hansen. De oudste trok in 1858 een nummer, dat hem niet tot de dienst verpligtte; hij overleed op 7 December 1869. De tweede zoon trok in 1860 een niet-dienstpligtig nummer. De derde viel in 1863 in de nationale militie, werd ingelijfd en op 8 Mei 1868 gepasporteerd wegens expiratie van dienst. Ook deze overleed daarna in December 1869.

Gedeputeerde Staten waren van oordeel, dat de vierde zoon, Wilhelmus Hansen,

thans regt op vrijstelling heeft wegens broederdienst, omdat de derde zoon, ofschoon na reeds volbragten diensttijd overleden, geacht moet worden regt op vrijstelling aan een volgenden broeder te blijven geven, zoodat die overledene moet worden medegeteld bij de berekening van het aantal broeders, dat uit een gezin tot de dienst kan worden verpligt, en dat, behoudens deze uitzondering, de wet (voor zooverre zij niet het tegendeel bepaalt, gelijk in art. 50, n°. 4) beschouwd moet worden bij de berekening van het getal broeders het oog te hebben gehad op den staat, waarin het gezin van den loteling zich bevindt, tijdens de Militieraad omtrent dien loteling uitspraak doet, zoodat broeders, welke zijn overleden, hetzij vóór zij den dienstpligtigen leeftijd bereikt hebben, hetzij nadat zij zijn vrijgeloot, bij de toepassing van art. 49 der wet niet in aanmerking kunnen worden gebragt; dat derhalve de loteling W. Hansen uit kracht van art. 49 der wet regt heeft op vrijstelling wegens broederdienst, wijl te zijnen aanzien het gezin, waartoe hij behoort, gerekend moet worden te bestaan uit drie, maar niet uit vier zonen, zoo als ten onregte door den Militieraad te Eindhoven bij de beoordeeling der ingebragte reden tot vrijstelling was aangenomen.

De adressant Wich komt tegen die redenering op en is van oordeel, dat Gedeputeerde Staten de wet verkeerd hebben opgevat, daar, als de jongste broeder nu wordt vrijgesteld van de vier broeders, van welken in 1869 twee zijn overleden, slechts één dienstpligtig zou zijn verklaard, hetgeen strijdig is met de wet. Zijns inziens is hier aanwezig het elfde geval der bij de wet gevoegde tabelle, en is de vierde zoon dienstpligtig.

Dit geschil is door den Minister van Binnenlandsche Zaken, op 's Konings magtiging, bij brief van 15 Mei ll., n°. 176, bij deze Afdeeling aanhangig gemaakt.

De Voorzitter: Ik dank den heer rapporteur voor het door hem uitgebragt verslag. Er zijn geene belanghebbenden opgekomen. Er kunnen dus geene inlichtingen worden gevraagd of gegeven. Aan de orde is:

II. *het beroep van de weduwe Hendrik van Asten, te Heeze, van eene uitspraak van Gedeputeerde Staten van Noordbrabant in zake de loting voor de nationale militie.*

In die zaak is rapporteur de Staatsraad de Vries. Ik verzoek dien heer het verslag daarover wel te willen uitbrengen.

Staatsraad de Vries: Mijne Heeren! De reclamante weduwe Hendrik van Asten, wonende te Heeze (Noordbrabant), heeft drie zonen.

De oudste is op den 28 Mei 1858 ingelijfd voor het buitengewoon contingent ter vervanging van eenen loteling van de ligting van 1855, die aan het korps ontbrak, en dus na een diensttijd van twee jaren, den 15 Mei 1860, ontslagen.

De tweede is loteling van 1872 en door den Militieraad te Eindhoven op 14 Maart ll., niettegenstaande zijn verzoek om vrijstelling wegens broederdienst, voor de dienst aangewezen.

De derde is nog beneden de jaren van dienstpligtigheid.

Op het beroep der moeder hebben Gedeputeerde Staten de uitspraak van den Militieraad bevestigd, uit overweging, dat de tweejarige dienst van den oudsten zoon niet voldoende is om zijnen broeder regt op vrijstelling te geven.

Tegen deze beslissing is nu de moeder in beroep gekomen bij Zijne Majesteit. Zij wijst er in haar adres op, dat haar oudste zoon onder de vroegere wet is gepasporteerd, na den tijd, waarvoor hij was in dienst gesteld, te hebben uitgediend, hetgeen zij in eene later ingediende memorie staaft door een afschrift van een uittreksel uit de alphabetische lijst der nationale militie, gemeente Heeze, van de ligting 1858,

Die zoon, merkt zij aan, heeft alzoo aan zijne verpligtingen voldaan, hetgeen invloed moet uitoefenen op de dienstpligtigheid van zijnen broeder.

De Afdeeling is thans geroepen omtrent deze zaak een ontwerp van besluit aan den Koning voor te dragen.

De Voorzitter: Ik dank den heer rapporteur voor het door hem uitgebragt verslag. Er zijn geene belanghebbenden opgekomen. Er kunnen dus geene inlichtingen worden gevraagd of gegeven. Aan de orde is:

III. *het beroep van Hessel Dirks Jongsma, te Bolsward, van eene uitspraak van Gedeputeerde Staten van Friesland in zake de loting voor de nationale militie.*

In die zaak is rapporteur de Staatsraad Boot. Ik verzoek dien heer het verslag daarover wel te willen uitbrengen.

Staatsraad Boot: Mijne Heeren! Hessel Dirks Jongsma is de derde uit een gezin met vijf broeders. Voor den oudsten broeder, Jan Jongsma, van de ligting van 1861, is een plaatsvervanger opgetreden, die, op 29 April 1861 ingedeeld, op 29 April 1863 wegens geëindigden diensttijd is gepasporteerd.

Voor Wigger Jongsma, den tweeden broeder, dienstpligtig in de ligting voor 1865, is een plaatsvervanger gesteld, die op 6 Mei 1865 is ingedeeld, en op 20 Maart 1870 is overleden.

Hessel Dirks Jongsma is alsnu, na het trekken van een dienstpligtig nummer, door den Militieraad te Heerenveen voor de dienst aangewezen.

Hij kwam daartegen op bij een bezwaarschrift bij Gedeputeerde Staten van Friesland, zich een regt op vrijstelling wegens broederdienst toekennende, op grond, dat zijne twee oudere broeders plaatsvervangers gesteld, en derhalve aan de dienst voldaan hadden. Wel had de plaatsvervanger van den oudsten slechts twee jaren gediend, doch hij was niet gepasporteerd wegens ontslag, uitgesproken door Militieraad of Gedeputeerde Staten, maar op grond der bepalingen van de wet van 1817.

Gedeputeerde Staten verklaarden den adressant niet-ontvankelijk bij hun besluit van 4 April ll., op grond, dat, volgens art. 98 der wet op de nationale militie, bij hun Collegie geene bezwaren konden worden ingebragt tegen eene uitspraak van den Militieraad, waarbij een loteling voor de dienst is aangewezen, die dáár geene reden tot vrijstelling had aangevoerd.

In zijn adres aan den Koning, en later ook in eene uitvoerige memorie, aan deze Afdeeling van den Raad van State ingezonden, — bestrijdt adressant dien door Gedeputeerde Staten aangenomen grond van niet-ontvankelijkheid. Hij voert aan: dat hij ten bekwamen tijde met twee getuigen verschenen is ten raadhuize te Bolsward, en aldaar de vereischte stukken heeft aangevraagd om zijn regt op vrijstelling wegens broederdienst te staven; dat het Gemeentebestuur die stukken had moeten inzenden aan den Militieraad, en dat hij niet er voor kan boeten, dat dat Bestuur zulks heeft verzuimd. Hij noemt dat een onverantwoordelijk verzuim, en verzoekt, dat Zijne Majesteit dat Bestuur zal doen gelasten de stukken in te zenden aan den Militieraad, of aan hem adressant af te geven; voorts hem nog zal vergunnen om zijne reden van vrijstelling te doen gelden en hem toe te staan, die stukken nader nog aan den Raad van State te doen toekomen.

Gedeputeerde Staten, op dat adres gehoord, handhaven de regtmatigheid hunner uitgesproken niet-ontvankelijk-verklaring, doch doen tevens opmerken, dat de reclame, al ware de reden tot vrijstelling tijdig aangevoerd en de noodige stukken ingeleverd, *au fond* ongegrond zoude zijn, daar uit het bij het adres overgelegd extract-stamboek van den plaatsvervanger des oudsten broeders blijkt, dat deze

slechts twee jaren onder vigueur der vorige militiewet had gediend, welke dienst niet geldt als reden tot vrijstelling wegens broederdienst; dat van de twee oudsten dus alleen de dienst bij plaatsvervanging van den tweeden broeder als zoodanig kan in aanmerking komen, doch dat dit den derden zoon van een gezin van vijf zonen niet kan baten.

De VOORZITTER: Ik dank den heer rapporteur voor het door hem uitgebragt verslag. Er zijn geene belanghebbenden opgekomen. Er kunnen dus geene inlichtingen worden gevraagd of gegeven. Aan de orde is:

IV. *het beroep van F. Roelofs, loteling der ligting van* 1872, *uit de gemeente Ambt Hardenberg, van eene uitspraak van Gedeputeerde Staten van Overijssel in zake de loting voor de nationale militie.*

In die zaak is rapporteur de Staatsraad DE JONGE. Ik verzoek dien heer het verslag daarover wel te willen uitbrengen.

Staatsraad DE JONGE: Mijne Heeren! Frits Roelofs, loteling voor de gemeente Ambt Hardenberg van de ligting 1872, behoort, volgens overgelegd certificaat n°. 10 van het Koninklijk besluit van 17 Februarij 1870 (*Staatsblad* n°. 34), tot een huisgezin van zes, allen in het voormalig Koningrijk Hannover geboren broeders.

Zijn vader Roelof Roelofs, vroeger woonachtig in Hannover, zette zich vóór omstreeks negen jaren in Nederland, en wel te Ambt Hardenberg, neder.

Blijkens eene door appellant overgelegde verklaring van het Koninklijk Pruissisch Ambt Neuenhaus, hebben appellants twee oudste broeders Gerrit Jan, in 1859, en Steven in 1861, in het voormalig Koningrijk Hannover aan hunnen militairen dienstpligt voldaan, in zooverre, dat zij aldaar hebben geloot, met dien gevolge echter, dat de oudste (een halve broeder der vijf jongere broeders) wegens zijn hoog nummer voor de dienst niet werd opgeroepen, en de tweede, als missende de genoegzame lengtemaat, almede niet heeft gediend.

De derde broeder, Hendrik Jan, loteling hier te lande van de ligting 1867, was, blijkens overgelegd certificaat, op 26 Februarij ll. nog in dienst bij het Nederlandsche leger.

Appellant zelf, de vierde broeder, maakt aanspraak op vrijstelling van dienst ter zake van de vijfjarige dienst zijns derden broeders.

De Militieraad, en Gedeputeerde Staten van Overijssel — de laatsten bij hunne uitspraak van 11 April ll. — hebben zijn verzoek ongegrond verklaard en hem voor de dienst aangewezen, daarbij overwegende: dat, blijkens art. 48 der militiewet, regelende met art. 49 dier wet de vrijstelling van dienst bij de militie wegens broederdienst, die vrijstelling aan een loteling wordt verleend, wanneer zijn wettige broeder of halve broeder in een lageren rang dan dien van officier dient of gediend heeft, hetzij bij de militie, hetzij als vrijwilliger bij de zeemagt, bij het leger hier te lande of bij het krijgsvolk in 's Rijks overzeesche bezittingen; terwijl het aangehaalde art. 49 bepaalt, dat de vrijstelling zóó wordt verleend, dat van een even getal broeders de helft en van een oneven de kleinere helft diene; dat appellant, volgens de duidelijke bewoordingen dier artikelen, alzoo geene aanspraak op vrijstelling wegens broederdienst kan maken en hij derhalve door den Militieraad teregt voor de dienst is aangewezen; weshalve Gedeputeerde Staten, gelet op de artt. 97 en volg. der wet van den 19 Augustus 1861 (*Staatsblad* n°. 72) en op art. 41 van het Koninklijk besluit dd. 8 Mei 1862 (*Staatsblad* n°. 46), — verklaarden, dat appellants bezwaar is ongegrond en de uitspraak van den Militieraad, te zijnen aanzien gedaan, door hen wordt gehandhaafd.

Tegen de uitspraak van Gedeputeerde Staten, hem kenbaar gemaakt op 15 April, is Frits Roelofs bij den Koning in hooger beroep gekomen op 17 April, bij een verzoekschrift, houdende o. a.: dat, wel is waar, zijn vader zes zonen heeft, doch dat van dezen de beide oudsten in het Rijk, waar zij dienstpligtig waren, aan de krijgsdienst hebben voldaan, zoodat hij vermeent, dat in deze de wet moet worden toegepast, als behoorde hij tot eene familie van vier zonen; dat, voor zooverre hij weet, de wet in dit geval niet heeft voorzien, maar zijns inziens de billijkheid medebrengt, dat hij van de dienst wordt vrijgesteld, immers zijn vader wordt inwoner van Nederland met vier zonen; hij vraagt dus ook slechts voor de vier zonen bescherming van den Staat, en daaraan dienen de verpligtingen geëvenredigd te zijn; dat zijne bezwaren door Gedeputeerde Staten ongegrond zijn geacht met het oog op artt. 48 en 49 der militiewet; doch dat, volgens adressants meening, die beslissing de quaestie wel bepaalt, maar niet oplost, daar het hier immers alleen de vraag geldt: moet eene familie van zes zonen, waarvan twee dienstpligtig werden, toen zij nog in een ander Rijk woonden en in dit Rijk dan ook aan de op hen rustende verpligting der krijgsdienst hebben voldaan, nu de vier anderen zich in Nederland vestigen, naar de wet op de militie beschouwd worden uit zes of vier zonen te bestaan? Dat het laatste de bedoeling van den wetgever zal geweest zijn, grondt appellant op de billijkheid. Immers ging de leer van Gedeputeerde Staten op, dan zou b. v. een vader, die vier zonen had, toen hij in België woonde, waarvan twee in de krijgsdienst optraden, als hij met de beide anderen daarna in Nederland ging wonen, ook die beide zonen bij het trekken van dienstpligtige nummers aan de dienst der militie moeten afstaan, en zouden dus alle zonen van dien vader dienstpligtig zijn. Redenen waarom appellant verzoekt, dat het Zijner Majesteit behage de uitspraak van Gedeputeerde Staten te vernietigen en hem ter zake van broederdienst vrijstelling van de dienst der nationale militie te verleenen.

Gedeputeerde Staten, in hun ambtsberigt van 2 Mei ll., verklaren te volharden bij hunne uitspraak van 11 April. Zij voegen er echter bij, dat zij adviseren tot het verleenen der ontheffing, bedoeld bij de tweede zinsnede van art. 127 der wet van 19 Augustus 1861 (*Staatsblad* n°. 72).

Memoriën zijn er niet ingekomen; en ik meen dus hiermede voor verslag te kunnen volstaan.

De Voorzitter: Ik dank den heer rapporteur voor het door hem uitgebragt verslag. Er zijn geene belanghebbenden opgekomen. Er kunnen dus geene inlichtingen worden gevraagd of gegeven.

En vermits er verder voor heden geene zaken aan de orde zijn, sluit ik de vergadering.

Dertiende vergadering.

Vergadering van Woensdag, 12 *Junij* 1872.

(Geopend ten 11 ure.)

Voorzitter, de Minister van Staat Mr. Æ. Baron Mackay van Ophemert en Zennewijnen.

Tegenwoordig de *leden:*

Jhr. Mr. W. A. C. de Jonge,
Mr. K. A. Meeussen,
Mr. G. de Vries,
Mr. C. H. B. Boot.

Referendaris, Mr. L. P. Op den Hooff.

De Voorzitter: Ik open deze vergadering van den Raad van State, Afdeeling voor de geschillen van bestuur.

Aan de orde is:

I. *het beroep van K. R. Kiers, landbouwer te Wapse, gemeente Diever, van een besluit van Gedeputeerde Staten van Drenthe, houdende afwijzing zijner reclame tegen de tabel der voetpaden en daartoe behoorende voorwerpen in die gemeente.*

In die zaak is rapporteur de Staatsraad de Vries. Ik verzoek dien heer het verslag daarover wel te willen uitbrengen.

Staatsraad de Vries: Mijne Heeren! De appellant geeft in zijn adres aan den Koning te kennen, dat hij aan Gedeputeerde Staten van Drenthe heeft ingediend een adres, letterlijk in zijn adres aan den Koning overgenomen; en dat hij daarop van dat Collegie eene beschikking heeft ontvangen, mede in zijn adres vervat.

Dat adres aan Gedeputeerde Staten luidt als volgt:

„Geeft te kennen Kier Roelof Kiers, landbouwer, wonende te Wapse, gemeente Diever:

„dat hij inzage heeft genomen van eene tabel van voetpaden en daartoe betrekkelijke voorwerpen van de gemeente Diever, voorloopig vastgesteld door den Raad der gemeente Diever den 29 December 1871 en, volgens annonce, voorkomende in de *Drentsche courant* van den 28 December 1871, ter inzage nedergelegd ten gemeentehuize te Diever van af 31 December 1871 tot en met 14 Januarij 1872; dat hij gezien heeft, dat op die tabel als laatste nummer voorkomt een voetpad van Diever over Wapse naar Vledder, zandpad, loopende in eene westelijke strekking tot aan de grens der gemeente Vledder, beginnende te Diever van af de publieke

straat naar Wapserveen op het perceel sectie C, no. 1190, en eindigende aan de grens der gemeente tegen de Vledderbrug; dat hij verder op die tabel gezien heeft, dat dat voetpad, hetwelk niet bestaat, ook zou moeten loopen over de perceelen, kadastraal in de gemeente Diever bekend in sectie E, no. 505, 504, 483, 293, 291, 335, 333, aan reclamant in eigendom toebehoorende;

„dat die perceelen van reclamant niet zijn bezwaard met een regt van overgang of van voetpad;

„dat de Raad der gemeente Diever servituten, die niet bestaan, niet kan scheppen;

„dat, al ware men ook gewoon, wat wordt ontkend, over de bovengenoemde aan reclamant toebehoorende perceelen te loopen, zulks echter niet voldoende is om een servituut, als waarvan hier sprake, en behoorende tot de niet voortdurende erfdienstbaarheden, te continueren, omdat zoodanige erfdienstbaarheden, als voor geen bezit vatbaar, evenmin door verjaring kunnen worden verkregen;

„dat reclamant verder nog op bovengenoemde tabel gevonden heeft, dat er in dat voetpad, waarvan hier sprake, zullen worden gelegd acht vonders; dat hij zich evenzeer bezwaard gevoelt en verzet tegen de vonders, op die tabel voorkomende sub 6°., 7°. en sub 8°., als zullende volgens die tabel moeten worden gelegd tusschen de perceelen nos. 919 en 505 van sectie E, nos. 504 en 488 van sectie E, nos. 488 en 483 van diezelfde sectie der gemeente Diever; dat reclamant is eigenaar van de perceelen, kadastraal in de gemeente Diever bekend in sectie E, nos. 505, 504 en 483, en dat hij niet verkiest, dat die perceelen door vonders met naburige, aan anderen toebehoorende, erven worden verbonden;

„dat de Raad der gemeente Diever hoegenaamd geen regt heeft tot het bepalen, dat die vonders zullen moeten aanwezig zijn, omdat de Raad der gemeente Diever noch iemand anders een zoodanig zakelijk regt op de eigendommen van reclamant heeft."

En het is op grond van een en ander, dat de adressant verzoekt, dat Gedeputeerde Staten het bedoelde voetpad, voor zooverre volgens de tabel moetende loopen over de aan hem toebehoorende perceelen, kadastraal in de gemeente Diever bekend in sectie E, nos. 505, 504, 483, 293, 291, 335, 333, van die tabel schrappen, alsmede de vonders, op die tabel voorkomende, als moetende gelegd worden tusschen de perceelen, kadastraal bekend in sectie E der gemeente Diever, nos. 919 en 505, 504 en 488, 488 en 483, bovenbedoeld, van die tabel afnemen.

De beschikking van Gedeputeerde Staten, afwijzende de bezwaren van dezen adressant, steunt op de volgende gronden: dat ten deze geene sprake is van het burgerlijk regt van erfdienstbaarheid of van eenig privaat zakelijk regt, maar van een publiek voetpad, waaromtrent de regelen en bepalingen van het privaat regt niet gelden en dus ook niet kunnen worden ingeroepen; dat, wat het voetpad van Diever naar Wapse bij Veldhuizen tot aan den straatweg betreft, al moge de volstrekte behoefte daaraan door den straatweg welligt ook zijn verminderd, die behoefte evenwel niet is opgeheven en het publiek belang het voortdurend behoud van dit gedeelte van het voetpad vordert; dat niemand kan geacht worden schade te lijden, doordien en wanneer iets met regt geschiedt, en dat in allen gevalle niet alleen het openbaar belang boven het bijzonder belang moet gaan, maar zelfs, wel verre dat hier van benadeeling sprake kan zijn, integendeel de reclamanten ten schade van het publiek belang en in strijd met het publiek regt en alzoo onregtmatig zouden worden bevoordeeld, indien aan hun verlangen werd voldaan; dat immers het voetpad, waartegen reclamanten opkomen, niet eerst nu of sedert korten tijd, maar reeds sinds menschengeheugenis als publiek voetpad bestaat, en dan ook als zoodanig reeds aan de schouw werd onderworpen krachtens de tabel, die, zonder dat daartegen destijds een enkel bezwaar is ingebragt, door den Raad van Diever is vastgesteld bij besluit van 18 Julij 1860 en door Gedeputeerde Staten goedgekeurd bij resolutie

van 26 Julij 1860, n°. 66, op welke tabel voorschreven voetpad met zijne vonders reeds voorkwam onder n°. 4.

Daartegen nu voert de appellant in zijn adres aan Zijne Majesteit aan: dat het aangevoerde door Gedeputeerde Staten misschien waar kan zijn, wanneer men spreekt over een bestaand publiek voetpad, maar niet, wanneer, zoo als *in casu*, door requestrant het geheele bestaan van zoodanig voetpad van zoodanig servituut betwist wordt; dat Gedeputeerde Staten eerst hadden moeten aantoonen, dat op de gronden van requestrant, omschreven in zijn bezwaarschrift van 12 Januarij 1872, rust een servituut van voetpad en wel van een publiek voetpad: en, wanneer zulks nu eenmaal vaststond, dan kon er sprake zijn van eene redenering, in voege door Gedeputeerde Staten gedaan, en zoo even door requestrant aangehaald; dat toch Gedeputeerde Staten, door te zeggen, dat hier geen sprake is van erfdienstbaarheid, maar van een publiek voetpad, eene *petitio principii* begaan, daar juist het bestaan van zoodanig publiek voetpad over de gronden van requestrant door het Collegie van Gedeputeerde Staten had moeten worden aangetoond, en het niet opgaat te zeggen, dat hier geen sprake is van een burgerregtelijk regt van erfdienstbaarheid, maar van een publiek voetpad, zonder meer, terwijl juist requestrant het bestaan van zoodanig burgerregtelijk regt van erfdienstbaarheid of, wil men zulks liever, het bestaan van een publiek voetpad op zijne gronden, vermeld in het bezwaarschrift van requestrant aan Gedeputeerde Staten, ontkent en blijft ontkennen; dat de zoo even aangehaalde tirade in de beschikking van Gedeputeerde Staten van 13 Februarij 1872 op requestrant een indruk heeft gegeven, alsof het Collegie van Gedeputeerde Staten, zonder te onderzoeken, of werkelijk de perceelen van requestrant, kadastraal in de gemeente Diever bekend in sectie E, n°. 504, 505, 483, 293, 291, 335, 333, bezwaard zijn met een servituut van voetpad, dat door requestrant ontkend wordt, zich met eene algemeene phrase van de zaak heeft willen afmaken; dat ook de quaestie, dat het voetpad, waarvan hier *in casu* sprake, een publiek voetpad zou zijn, niets ter zake afdoet; dat toch het vestigen van zoodanig publiek voetpad niet is overgelaten aan de willekeur van Gemeentebestuur of van Gedeputeerde Staten, maar dat de vestiging daarvan moet geschieden volgens het burgerregtelijk regt, al moge dan ook, als dan eenmaal zoodanig voetpad gevestigd is, de gevolgen zijn van publiekregtelijken aard; dat Gedeputeerde Staten dus, hadden zij op het bezwaarschrift van requestrant eene ter zake dienende beschikking willen geven, in de eerste plaats hadden moeten aantoonen, dat de gronden van requestrant, kadastraal bekend in de gemeente Diever, sectie E, n°s. 504, 505, 483, 293, 291, 335 en 333, bezwaard waren met erfdienstbaarheid van voetpad, terwijl de vraag, of dat voetpad, als het bewijs van het bestaan daarvan was geleverd, was een publiek voetpad of niet, eene vraag was, die eerst later kon ter sprake gebragt worden, als de hoofdquaestie, het bestaan van het voetpad, was uitgemaakt; dat requestrant blijft bij zijne bewering, dat de aan hem toebehoorende perceelen, kadastraal in de gemeente Diever bekend sectie E, n°s. 504, 505, 483, 293, 291, 335 en 333, niet zijn bezwaard met een regt van overgang of van een voetpad, hetzij privaat, hetzij publiek; dat Gedeputeerde Staten evenmin als de Raad der gemeente Diever servituten, die niet bestaan, kan scheppen; dat requestrant eveneens ten sterkste ontkent het beweren van Gedeputeerde Staten, vervat in hunne beschikking van 13 Februarij 1872, als zoude het voetpad, waarvan hier sprake, reeds sinds menschen-geheugenis hebben bestaan; dat, al ware men ook gewoon, wat wordt ontkend, over de bovengenoemde, aan requestrant toebehoorende, perceelen te loopen, zulks echter niet voldoende is om een servituut, hetzij dan ten voordeele van een privaat persoon of erf of ten voordeele van het publiek, als waarvan hier sprake, en behoorende tot de niet voortdurende erfdienstbaarheden, te vestigen, omdat zoodanige erfdienstbaarheden, als voor geen bezit vatbaar, evenmin door verjaring kunnen worden verkregen; dat ook de bewering van Gedeputeerde

Staten, vervat in de beschikking van 13 Februarij 1872, als zoude het voetpad, waarvan hier sprake, reeds vroeger op schouwtabellen zijn voorgekomen, niets ter zake afdoet, als kunnende zoodanige tabellen alleen dienen om een bestaand servituut te vermelden, maar nimmer om servituten te doen vestigen; dat requestrant zich evenzeer op gronden, als vermeld in zijn bezwaarschrift aan Gedeputeerde Staten, blijft verzetten tegen de vonders, onder n°s. 6, 7 en 8 door het Gemeentebestuur van Diever gebragt op de tabel van voetpaden en daartoe betrekkelijke voorwerpen van de gemeente Diever, voorloopig vastgesteld door den Raad der gemeente Diever den 29 December 1871; dat toch volgens die tabel die vonders, daarop voorkomende sub 6°., 7°. en 8°., zullen moeten worden gelegd tusschen de perceelen, kadastraal bekend in de gemeente Diever sectie E, n°s. 919 en 505 en tusschen n°s. 504 en 488 van diezelfde sectie, en tusschen n°s. 488 en 483 eveneens van sectie E; dat requestrant is eigenaar van de perceelen, kadastraal in de gemeente Diever bekend in sectie E, n°s. 505, 504 en 483, en dat hij niet verkiest, dat die perceelen door vonders met naburige, aan anderen toebehoorende, erven worden verbonden; dat Gedeputeerde Staten, evenmin als de Raad der gemeente Diever, het regt hebben te bepalen, dat die vonders zullen moeten aanwezig zijn, omdat noch Gedeputeerde Staten, noch de Gemeenteraad, noch iemand anders, een zoodanig zakelijk regt op de eigendommen van requestrant hebben; dat requestrant zich overigens geheel refereert aan de gronden, vervat in zijn bezwaarschrift aan Gedeputeerde Staten; dat requestrant zich voorbehoudt om binnen de daarvoor gestelde termijnen alsnog zoodanige schriftelijke memoriën aan den Raad van State in te dienen als noodig mogten zijn te achten, en om dit zijn hooger beroep, des verkiezende, door een daartoe speciaal gemagtigde ten dienenden dage voor dat Collegie te doen toelichten; dat het Gemeentebestuur van Diever in den laatsten tijd op boven omschreven, aan requestrant toebehoorende, perceelen en wel speciaal op die, welke kadastraal in de gemeente Diever bekend zijn in sectie E, n°s. 483, 504, 505 en 918, zoodanige onregtmatige daden heeft verrigt, dat daaruit moest worden afgeleid, dat het Gemeentebestuur van Diever meende eenig regt van voetpad op die aan requestrant toebehoorende perceelen te hebben; dat requestrant zich daardoor genoodzaakt heeft gezien bij deurwaarders-acte van den 24 Februarij 1872 den Burgemeester van Diever, als hoofd dier gemeente, voor de Arrondissements-Regtbank te Assen te dagvaarden met den eisch, dat het der Regtbank moge behagen te verstaan en te verklaren, dat de perceelen, kadastraal bekend in de gemeente Diever in sectie E, n°s. 483, 504, 505 en 918, aan den eischer, nu requestrant, toebehoorende, zijn onbezwaard met eenige erfdienstbaarheid van voetpad en dienvolgens den gedaagde, den Burgemeester van Diever, als hoofd der gemeente, te gelasten zich voortaan te onthouden van alle feitelijkheden op vermelde gronden, kunnende strekken tot het daarstellen van eenige erfdienstbaarheid van voetpad, en voorts en in ieder geval den gedaagde te veroordeelen tot vergoeding van kosten, schaden en interessen, bij den eischer door bovengemelde onregtmatige daden gehad en geleden, op te maken bij staat, en in de kosten der procedure; dat requestrant het nu van belang oordeelt, dat het Zijner Majesteit behage Hoogstderzelver decisie op te schorten, tot tijd en wijle, dat de Regtbank te Assen, of, ingeval van hooger beroep, de hoogere regter op bovenvermelden eisch van requestrant eene eindbeschikking hebbe gegeven. Hij verzoekt verder, dat Zijne Majesteit alsdan, met vernietiging van de beschikking van Gedeputeerde Staten, op het bij dat Collegie ingediend bezwaarschrift van requestrant gegeven, alsnog doende, wat Gedeputeerde Staten hadden moeten doen, te gelasten, dat van de tabel van voetpaden en daartoe betrekkelijke voorwerpen van de gemeente Diever, voorloopig vastgesteld door den Raad dier gemeente den 29 December 1871, worde geschrapt het op die tabel als laatste nummer voorkomende voetpad van Diever van Wapse naar Vledder, en wel voor zooverre volgens

die tabel moetende loopen, als zoo even door mij aangeduid, alles in voege omschreven in het bezwaarschrift aan Gedeputeerde Staten, alsmede dat de vonders, op die tabel voorkomende, als moetende gelegd worden tusschen de perceelen, kadastraal bekend in sectie E der gemeente Diever, n°s. 918 en 505, 504 en 488, 488 en 483, alsnog van die tabel worden afgenomen.

In hun ambtsberigt op dat adres merken Gedeputeerde Staten van Drenthe hoofdzakelijk aan;

„Het voetpad loopt voor een klein gedeelte over eigendommen van den adressant. Sedert een drietal jaren heeft deze, terwijl vóór dien tijd bekentelijk geen enkel eigenaar van gronden tegen het voetpad is opgekomen, op allerlei wijze getracht het bestaande pad met zijne vonders onbruikbaar te maken. Burgemeester en Wethouders der gemeente Diever hebben, handelende overeenkomstig het provinciaal reglement op de wegen en voetpaden, telkens het vernielde en gebrekkige hersteld, opdat het pad in stand bleef en in bruikbaren staat.

„De adressant komt bij Zijne Majesteit in hooger beroep, doch verzoekt tevens, dat de beslissing op zijn beroep worde opgeschort, totdat door den burgerlijken regter eind-uitspraak zal zijn gedaan op een eisch, door hem tegen de gemeente Diever ingesteld ter zake van bovenbedoeld voetpad. In hetgeen door Burgemeester en Wethouders ingevolge de op hen, als publiek Bestuur, rustende verpligting is gedaan, gelieft adressant te zien eene pretentie der gemeente van een regt van servituut op zijne eigendommen of althans zoodanige onregtmatige daden, die hem grond geven om de gemeente deswege voor den burgerlijken regter te vervolgen. In hoever dit teregt door hem is gedaan, zal de burgerlijke regter hebben te beoordeelen. Maar, hoe dat oordeel ook uitvalle, het staat bij ons vast, dat dit van geen invloed kan zijn op- en zelfs in geen verband staat met de beslissing, door Zijne Majesteit op het ingesteld hooger beroep te nemen. Het administratief gezag heeft de zaak uitsluitend uit een publiekregtelijk oogpunt te beschouwen; en die zaak verandert er niet om, of de burgerlijke regter al dan niet moge aannemen, dat er eene schending van private regten heeft plaats gehad. Uit dien hoofde vinden wij geen enkelen grond, dat de uitspraak op het hooger beroep worde opgeschort, zoo als adressant verlangt; en wij hebben mitsdien de eer te adviseren om die uitspraak op de gewone wijze te bevorderen.

„Dat adressant verder het bestaan van een openbaar voetpad van Diever naar Wapse ontkent, kan geene reden zijn, om het als niet bestaande te erkennen. Ieder kan zich dagelijks overtuigen, dat het voetpad er is, gelijk het er ook sedert menschengeheugenis geweest is. Niet alleen dit laatste wordt door Burgemeester en Wethouders van Diever vermeld, maar het is ook aan leden van ons Collegie persoonlijk bekend, terwijl het ook daaruit blijkt, dat dit voetpad op de laatste schouwtabellen van 1860 voorkwam. Adressant zegt zelf, dat zoodanige tabel dient om een bestaand servituut te vermelden. Wanneer men de verwarring tusschen erfdienstbaarheid en publieken last van voetpad daaruit verwijdert, is dat gezegde, onzes inziens, juist; het bewijst in elk geval tegen zijne eigene beweringen."

Bij den Raad van State is ingekomen een adres van zes-en-twintig ingezetenen van Diever, Oldendiever en Wapse, belanghebbenden bij het behoud van het voetpad in quaestie, waarin deze verklaren, dat het als publiek pad bestaat, zoolang iemand in de gemeente heugenis heeft, en dat zij er groot belang in stellen, dat het blijve bestaan.

Het is thans aan de Afdeeling om wegens deze zaak een ontwerp van besluit aan Zijne Majesteit voor te dragen.

De Voorzitter: Ik dank den heer rapporteur voor het door hem uitgebragt verslag. Er is een gemagtigde tegenwoordig. Heeft de gemagtigde ook eenige inlichtingen te geven of te vragen?

De heer Mr. D. van Eck, Advokaat te 's Gravenhage, als gemagtigde van den appellant optredende, zegt hoofdzakelijk het volgende:

Mijne Heeren! De Gemeenteraad van Diever heeft, bij besluit van 29 December 1871, voorloopig vastgesteld de tabel van openbare wegen en voetpaden in die gemeente.

Bij bezwaarschrift van 12 Januarij 1872 heeft Kiers zich bij Gedeputeerde Staten er over beklaagd, dat op die tabel voorkomt een voetpad van Diever over Wapse naar Vledder, loopende over zijne eigendommen en waarin 8 vonders zouden worden gelegd, waarvan drie, aangewezen onder de nummers 6, 7 en 8, insgelijks op zijn grond zouden worden aangelegd.

Hij verzocht, dat dat voetpad met de vonders, voor zoover die zouden worden gelegd op zijn eigendom, van de tabel zouden worden geschrapt.

Bij besluit van Gedeputeerde Staten van 13 Februarij 1872 zijn de bezwaren van den verzoeker ongegrond verklaard en werd de legger van de gemeente Diever op dit punt gehandhaafd.

Den 8 Maart is verzoeker van dat besluit bij den Koning in hooger beroep gekomen.

Beroeper zegt, dat hij, die een voetpad van publiekregtelijken aard op eens anders grond wil vestigen, moet aantoonen daartoe het regt te hebben.

De regel is: *actori incumbit probatio.*

De administratieve magt mag toch niet willekeurig zulk een *onus publicum* op mijn land vestigen. Ook niet ten algemeenen nutte. Art. 147 Grondwet.

Dat artikel spreekt wel van onteigening, wat hier het geval niet is; maar bij gevolgtrekking kan men er uit redeneren.

Dat deed ook de onteigeningswet. Zie b. v. art. 3, laatste zinsnede, en art. 44.

Art. 625 van het Burgerlijk Wetboek belet aan de administratieve magt beperkingen te maken op den eigendom, zoolang de Grondwet daartoe niet heeft gemagtigd. En art. 627 zegt, dat ieder, die beweert eenig regt te hebben op het eigendom van een ander, dat regt moet bewijzen.

Daarom zeide verzoeker, dat de gemeente Diever had moeten aantoonen regt te hebben op erfdienstbaarheid van voetpad op verzoekers grond.

Gedeputeerde Staten hebben daarop geantwoord, dat verzoeker het burgerlijk regt met het staatsregt verwarde.

Dat is zoo niet. Zijne bedoeling was de volgende.

De gemeente Diever kan geen *onus publicum* op mijn grond vestigen, tenzij zij haar regt bewijze.

Zij moet dus eerst op de wijze, waarop eigendom of zakelijke regten worden verkregen, het regt van erfdienstbaarheid van voetpad op mijn grond hebben verkregen. Eerst dan kan zij aan dat voetpad geven een publiek karakter en het pad aldus van het civiel gebied overbrengen op dat van het staatsregt.

Van daar zijne zeer juiste vraag: toon mij eerst aan, dat u dat servituut toekomt; zoo niet, dan mist uwe beschikking betreffende het *onus publicum* den wettelijken grondslag.

De Hooge Raad maakte dan ook uit, dat het brengen van een voetpad op den legger geen regt kon vestigen, maar dat het regt daartoe moest bewezen worden, en dat zelfs de burgerlijke regter tot de beoordeeling daarvan bevoegd is. Zie de Jonge, *Administratie en Justitie*, bl. 100.

Welke zijn nu de gronden, voor het plaatsen op den legger aangevoerd?

Gedeputeerde Staten zeggen in hunnen brief van 9 April ll. aan den Minister van Binnenlandsche Zaken, dat het feit, dat beroeper het bestaan van een voetpad van Diever naar Wapse ontkent, geene reden kan zijn om het als niet bestaande te erkennen

Gedeputeerde Staten zoeken dus op beroeper den bewijslast over te brengen.

Doch dat is 1°. onmogelijk: een negatief feit is onbewijsbaar. Maar 2°. hebben wij aangetoond, dat hij, die zich op een regt beroept, het bestaan daarvan moet bewijzen. Zie ook art. 1902 Burgerlijk Wetboek.

Gedeputeerde Staten zeggen verder, dat, al moge door het aanleggen van den straatweg de volstrekte behoefte aan dat gedeelte hier in quaestie van het voetpad, namelijk van Diever naar Wapse, bij Veldhuizen tot aan den straatweg zijn verminderd, die behoefte evenwel niet is opgeheven, en het publiek belang dit gedeelte van het voetpad vordert; dat het openbaar belang boven het bijzonder belang moet gaan; dat het voetpad sinds menschengeheugen als publiek voetpad bestaat; dat het reeds aan de schouw werd onderworpen, zonder dat daartegen bezwaar werd ingebragt, door den Raad van Diever, bij besluit van 18 Julij 1860, goedgekeurd door Gedeputeerde Staten bij resolutie van 26 Julij 1860, op welke tabel voorschreven voetpad met zijne vonders voorkomt onder n°. 4.

In den brief van 9 April ll. aan den Minister van Binnenlandsche Zaken voegen zij er bij, dat beroeper sedert een drietal jaren op allerlei wijze getracht heeft het voetpad onbruikbaar te maken, alsmede de vonders, doch dat Burgemeester en Wethouders van Diever telkens het vernielde en gebrekkige hebben hersteld, opdat het pad in stand bleef en in bruikbaren staat. Zij deelen daarbij mede, dat aan leden van het Collegie van Gedeputeerde Staten persoonlijk bekend is, dat het voetpad er sedert menschengeheugenis geweest is.

Burgemeester en Wethouders van Diever voegen daarbij in een brief van Januarij ll. aan Gedeputeerde Staten, dat het voetpad van oudsher, althans sedert meer dan zestig jaren, voor algemeen gebruik, in het bijzonder voor de kerkgangers, bestaat, en dat tegen de tabel, opgemaakt bij raadsbesluit van 23 Junij 1860, geene bezwaren zijn ingediend.

Eindelijk is aan den Raad van State een request ingediend van verschillende personen, zich noemende ingezetenen van Diever, Oldendiever en Wapse, wier handteekeningen niet zijn gelegaliseerd, en die beweren, dat het voetpad als publiek pad bestaat, zoolang iemand in de gemeente heugenis heeft, en dat zij er groot belang in stellen, dat het als zoodanig blijve bestaan.

Tegen dat alles heb ik op te merken, dat de behoefte aan het voetpad geheel vervallen is door den straatweg naar Vledder; zie de kaart.

Het loopen over den grond is bewezen.

Aangenomen dat daaraan regten konden worden ontleend, aan wien zouden die dan te stade komen?

Daaruit zou niet ontstaan zijn een publiek regt, want particulieren kunnen geen publiek regt scheppen, dus hoogstens eene erfdienstbaarheid. Hebben die wandelaars nu eene erfdienstbaarheid gevestigd, dan zou dat noch voor de gemeente, noch voor hun persoon zijn, maar alleen ten behoeve van erven van andere eigenaren. Dat is het bestaand regt sedert 60 jaren. Art. 721 Burgerlijk Wetboek, artt. 637 en 686 Code Civil.

Die eigenaren doen zich niet voor; zij zijn onbekend. Gedeputeerde Staten beginnen dus met een regt te erkennen ten behoeve van eigenaren van erven, die zich niet voordoen, waarschijnlijk niet bestaan, om op dien onmogelijken burgerlijken grondslag een *onus publicum* vast te stellen.

Bovendien staat vast, dat dat heen en weêr loopen aan niemand eenig regt kan bezorgen.

Niet voortdurende erfdienstbaarheden kunnen slechts bij eenen titel worden daargesteld. Wat beteekent dus het regt van de laatste zestig jaren? Zie art. 746 Burgerlijk Wetboek en art. 691 Code Civil.

Nu ontbreekt ieder spoor van een titel. De wet verklaart dus, dat het feit geen regt geeft. Hoe kan men daaruit dan redeneren tot het *onus publicum?*

Stel dat het voetpad van de tabel van voetpaden wordt afgeschreven. Aan wien komt dan het regt van vrije beschikking over dien grond? Natuurlijk aan den eigenaar, want niemand beweert eenig regt te hebben. Zeker niet aan hen, die er bij gedoogen over geloopen hebben. Maar hoe kunnen zij, die in het geheel geene regten voor zich hebben kunnen verkrijgen, door hunne daden toch aan het Gemeentebestuur de magt overdragen om op het voetpad een *onus publicum* te vestigen?

Feitelijke toestand van dat loopen. De vader van Kiers had daarvan wel eens last: stonden er vruchten te velde, dan verbood hij het, en dan hield het op; waren de vruchten er af, dan stond hij het toe uit gedoogen. Uit zijne koopacte, die des gevorderd kan worden overgelegd, blijkt, dat er ook geene quaestie is van een bestaand servituut.

Daarna is er ongeveer niet meer over dat land geloopen tot 1868. Toen begon men weder, waarschijnlijk omdat het Gemeentebestuur toen begon om dat voetpad in stand te brengen.

Doch noch vroeger, noch toen, noch nu is er ooit eenig spoor geweest van een voetpad: men liep over de weide of door de voren van het bouwland.

Kiers heeft toen de perceelen n°s. 508 en 918 tot bouwland gemaakt, en maakte de voren van noord naar zuid, zoodat men daar niet meer door kon loopen.

Op dezelfde wijze werden de voren van perceel 483 verlegd.

De sloot tusschen de perceelen 505 en 918 werd verbreed en uitgediept en de wallen tusschen de verschillende kampen opgehoogd en met planken bezet.

Van 1868 af heeft om die reden niemand meer over het land geloopen.

Doch van 1868—1871 heeft het Gemeentebestuur vonders gelegd, wallen verlaagd, enz.; doch dat alles is weder ter zijde geworpen en vernield door Kiers.

Op 30 Augustus 1869 werd door arbeiders, in tegenwoordigheid van Burgemeester en Wethouders, een gat in den wal van perceel 483 gegraven. Den volgenden dag liet de vrouw van Kiers, bij afwezigheid van haren man, dien wal weder opzetten en met nieuw plantsoen voorzien, alles in tegenwoordigheid van den veldwachter.

Tegen de vrouw, Margje Dekker, werd proces-verbaal opgemaakt. De Officier van Justitie verzocht regtsingang op grond van art. 437 Code Pénal. Margje Dekker verklaarde daarop aan den Regter-Commissaris, dat zij dat gedaan had op raad van haren advokaat Mr. M. Oldenhuis Gratama. Aan dezen werd door den Regter-Commissaris gevraagd, welk advies hij gegeven had. De Advokaat verklaarde, met het oog op de verklaringen, door Kiers gegeven en die daarbij ter sprake zouden komen, daaraan niet te mogen voldoen.

Voor de Regtbank te Assen in raadkamer geroepen, gaf hij dezelfde verklaring. De Regtbank beval den 3 November 1869 de in-hechtenis-neming van den Advokaat; doch deze, op wien vroeger in eene dergelijke zaak reeds lijfsdwang was toegepast, was in tijds ontsnapt naar Leer in Pruissen. In November 1869 vernietigde het Hof de beschikking en verklaarde, dat de advokaat teregt had geweigerd zijne wisseling van gedachten met zijn client aan de regterlijke magt mede te deelen.

De criminele vervolging liet men varen. Vrouw Kiers werd echter voor hetzelfde feit door den Kantonregter te Meppel gedagvaard, doch van regtsvervolging ontslagen, omdat zij zelve het feit niet had gepleegd, maar de arbeider van haren man dat had gedaan.

In 1871 (April) zag Kiers weder een man op zijn erf. Hij gelastte hem zich te verwijderen, en, toen deze dat niet deed, wierp hij, driftig geworden over al de plagerijen, die men hem aandeed, met een steen. Hij werd voor dat feit door den Kantonregter te Meppel veroordeeld tot *f* 3 boete.

Uit dit alles blijkt: dat er nooit een voetpad bestaan heeft, en men op dit oogenblik er ook geen spoor van kan ontdekken;

dat er wel eens, en dat niet om redenen van publiek belang, maar alleen om een

kleinen hoek uit te sparen, door eenige menschen over het land van Kiers werd geloopen;

dat dit reeds tijdens den vader van Kiers geschiedde bij dulding, doch ophield bij verbod; dat het in de laatste jaren geheel en al heeft opgehouden;

dat het Gemeentebestuur wel werken ten behoeve van een voetpad heeft aangelegd, doch dat Kiers die telkens heeft vernield, en het Gemeentebestuur nooit den moed heeft gehad daarover een geding tegen hem aan te vangen, terwijl Kiers dat wel heeft gedaan en thans een civiel geding tegen het Gemeentebestuur aanhangig heeft gemaakt.

En toch durft men nu hier spreken van bestaande wettige regten van publiek voetpad!

Eindelijk de schouw.

Gedeputeerde Staten doen het voorkomen, alsof door de schouw het regt van publiek voetpad is gevestigd, en dat beroeper dat regt zou hebben erkend, door daar niet tegen op te komen.

Maar geen reglement, ook al komt men er niet tegen op, vestigt een regt, dat niet bestaat.

Een zoodanig reglement is alleen eene administratieve verklaring, waardoor op geen burgerlijk regt inbreuk kan worden gemaakt. Ik verwijs weder op de jurisprudentie van den Hoogen Raad.

Men kan er dus ten allen tijde tegen opkomen.

Maar bovendien, wat bedoelt dat schouwreglement van 15 Julij 1852 (*Provinciaal blad* n°. 36)? Het is getiteld: Reglement op het beheer van wegen en waterlossingen in de provincie Drenthe.

Het strekt niet om vast te stellen, welke wegen of voetpaden tot het publiek regt behooren, maar om het beheer daarover te regelen.

Daarom geschiedt de ter-visie-legging van de registers of slagcedullen alleen ten behoeve van de onderhoudpligtigen, en het zijn alleen deze (zie art. 7), die van die ter-visie-legging kennis bekomen bij kennisgeving door den veldwachter tegen bewijs van ontvang aan hen te beteekenen; en waarbij ter hunner kennis wordt gebragt, dat zij de bezwaren, die zij daartegen mogten hebben, bij de gemeentebesturen schriftelijk kunnen indienen.

En nu blijkt het uit de tabel van de voetpaden, door den Raad den 29 December 1871 vastgesteld, dat de onderhoudpligtige van het voetpad in quaestie is de gemeente Diever.

Beroeper had met die vaststelling omtrent het beheer niets te maken en kon zich daartegen niet verdedigen; toch werpt men hem die vaststelling tegen!

De stelling van Gedeputeerde Staten, waar alles op neêrkomt, is, dat in allen gevalle het openbaar belang moet gaan boven het bijzonder.

Dat is eene zeer gevaarlijke leer, die tot allerlei willekeur leidt en waar administratieve autoriteiten door haar streven om tot stand te brengen hetgeen zij wenschelijk achten, zoo ligt toe komen.

En niet het minst in zaken van paden en wegen, waar men te meer mede in dwaling kwam, omdat men dacht, dat ieder pad, waarover men publiek zag loopen, ook een publiek pad was. Meermalen heb ik daarvan voorbeelden aangetroffen.

Dergelijk met het regt strijdend streven zal echter wel door den regter niet worden gehuldigd.

Is het nu voor den Raad even als voor mij duidelijk, dat voor het beweren van Gedeputeerde Staten niet de minste grond bestaat, dan zal dat besluit worden vernietigd en het beroep van appellant worden gegrond verklaard; doch voor ieder ander geval vragen wij, dat de uitspraak zal worden opgeschort, totdat de burgerlijke regter zal hebben uitspraak gedaan op het door Kiers tegen de gemeente Diever ingestelde geding.

Appellant heeft namelijk, bij exploit van 24 Februarij 1872, de gemeente Diever voor de Regtbank te Assen gedagvaard om te hooren verklaren, dat de perceelen, hem toebehoorende, zijn onbezwaard met erfdienstbaarheid van voetpad, en zich te hooren gelasten zich van feitelijkheden daarop te onthouden.

Gedeputeerde Staten antwoorden daarop, dat de administratieve autoriteiten hebben beslist uit een publiekregtelijk oogpunt, en dat het dus onverschillig voor deze zaak is, of de burgerlijke regter oordeelt over schending van private regten.

Wij hebben echter aangetoond, dat de Hooge Raad aanneemt, dat de burgerlijke regter bevoegd is te oordeelen over het bestaan van publiekregtelijke belemmeringen, den eigendom aangedaan.

De grondslag van de beide actiën is hier dezelfde: het loopen over den grond van beroeper. Neemt de regter niet aan, dat die grondslag eenig burgerlijk gevolg kan hebben, dan is het natuurlijk, dat daaruit ook geen publiekregtelijk gevolg kan ontstaan.

En welk gevolg zou toch eene administratief-regtelijke uitspraak hebben, indien werd uitgemaakt, dat er een publiekregtelijk voetpad op het land van beroeper was gevestigd, en de burgerlijke regter maakte daarna, zoo als naar alle waarschijnlijkheid is te wachten, uit, dat de publiekregtelijke uitspraak geen gevolg kan hebben, omdat daardoor de eigendomsregten van beroeper werden geschonden?

Ik concludeer alzoo, dat de Afdeeling van den Raad den Koning een besluit zal voordragen tot vernietiging van het besluit van Gedeputeerde Staten van Drenthe van 13 Februarij 1872, met bevel, dat van de tabel van openbare voetpaden in Diever, door den Gemeenteraad aldaar voorloopig vastgesteld op 29 December 1871, zal worden afgevoerd het openbaar voetpad, als dáár vermeld, voor zoover dat loopt over de eigendommen van beroeper; en ondergeschikt, dat de Afdeeling van den Raad zal voordragen het besluit tot schorsing van de uitspraak op dit beroep, totdat de burgerlijke regter zal hebben uitspraak gedaan in de zaak tusschen den beroeper en de gemeente Diever, aangevangen bij exploit van 24 Februarij 1872.

Staatsraad DE VRIES doet opmerken, dat op den legger, zoo als deze in Junij 1861 is vastgesteld, eenige vonders zijn aangewezen tusschen eenige perceelen, en vraagt, nu het Gemeentebestuur het doet voorkomen, dat die vonders door de gemeente worden onderhouden, of daarvan aan den gemagtigde iets bekend is. Die vonders zullen toch eenig onderhoud vorderen.

De heer VAN ECK weet niet, wanneer die vonders gelegd zijn. Het is hem gebleken, dat er in 1868 iets van bekend werd, ten gevolge van het provinciaal reglement. Het is mogelijk, dat zij vroeger geplaatst zijn, of er iets dergelijks gelegd was. Hij heeft over het algemeen echter geen spoor van de vonders kunnen vinden. Indien het Gemeentebestuur beweert, dat vóór 1860 de vonders gelegd zijn, weet hij niet, of dat wel juist is.

Staatsraad DE VRIES beroept zich nader op den inhoud van den legger, opgemaakt ingevolge raadsbesluit van 23 Junij 1870, en op het daartoe behoorend kaartje, bevattende de aanduiding der perceelen. Indien de gemagtigde nu daaromtrent niet ingelicht is, is er niets aan te doen. Maar het Gemeentebestuur doet het toch zoo voorkomen, wel niet positief, maar het schijnt zoo, dat de vonders door de gemeente worden onderhouden.

De heer VAN ECK wijst er op, dat er in Drenthe over het algemeen veel heidegrond is en men zich gemakkelijk van den publieken weg over dien grond heen kan begeven, die veelal niet behoorlijk is afgesloten. Dat blijkt ook uit het reglement, waarvan men anders hier sommige bepalingen moeijelijk zou begrijpen. In Drenthe zijn er daarom

een aantal weiden, die niet behoorlijk afgesloten zijn. Het kan echter zijn, dat daarover vonders zijn gelegd; maar het schijnt, dat er, wat deze zaak betreft, eerst na 1860 ernstig werk van gemaakt is.

De Voorzitter: Indien de heeren geene verdere inlichtingen verlangen, gaan wij over tot de volgende zaak. Aan de orde is;

II. *het beroep van den Geërfdendag van den dorpspolder Nieuwaal van besluiten van Gedeputeerde Staten van Gelderland nopens de verdeeling der kosten van eene dijksherstelling onder Nieuwaal.*

In die zaak is rapporteur de Staatsraad de Vries. Ik verzoek dien heer het verslag daarover wel te willen uitbrengen.

Staatsraad de Vries: Mijne Heeren! Bij de bijzondere dijkskeur voor den polder Nieuwaal, dienst 1871/72, werd bepaald, dat de dijksvakken van den Waaldijk paal n°. 366—380 op Nieuwaal, ingevolge art. 281 van het reglement op het beheer der rivierpolders in Gelderland, door den Dijkstoel van het polderdistrict Bommelerwaard boven den Meidijk uit ééne hand voor rekening der dijkpligtigen zouden worden hersteld, hetgeen ook aldus is geschied.

Namens de vergadering der geërfden van genoemden polder, die met een groot dijkvak in de bedoelde dijkslengte gelegen is, heeft het Bestuur zich tot den Dijkstoel gewend met verzoek, de kosten van dat werk te willen voldoen uit de kas van het district volgens art. 292, of wel, overeenkomstig art. 293, voor ¾ uit die kas en voor ¼ ten laste van de dijkpligtigen.

Toen dit verzoek was van de hand gewezen, heeft de Geërfdendag besloten van Gedeputeerde Staten te verzoeken, dat de polder als gedijkslaagde slechts met ¼ der kosten mogt worden bezwaard. Geërfden werden daartoe geleid door de meening, dat het verrigte werk niet tot het gewoon onderhoud behoorde, omdat daarbij een gedeelte des dijks was vergraven, hetgeen noodzakelijk had moeten geschieden ten gevolge van het inboren eener ijsschol bij het kruijen der rivier in den afgeloopen winter. Hetzelfde verzochten verscheidene dijkpligtigen van de genoemde dijksvakken aan Gedeputeerde Staten.

De Dijkstoel berigtte op die verzoeken, dat de herstelling der genoemde dijksvakken geschied was overeenkomstig de door Gedeputeerde Staten goedgekeurde siering, waartegen geen verzet was ingekomen; dat door de inwerking van ijs in het ligchaam van den dijk grond verzet was; dat het ijs had moeten worden uitgegraven en een gedeelte van den dijk verwerkt; dat hier geen spraak was van eenig werk, in art. 292 of 293 als buitengewoon opgenoemd, maar alleen van gewoon onderhoud, hetgeen ook door den aardpligtige dier dijkvakken is erkend, die daarom geen bezwaar heeft gemaakt den benoodigden grond zonder ontgeltenis te leveren.

Met het gevoelen van den Dijkstoel vereenigde zich de Provinciale Ingenieur, wiens advies door Gedeputeerde Staten is gevraagd. „Art. 280”, schrijft de Ingenieur, „brengt onder het gewoon onderhoud, dat aan de dijkpligtigen verblijft, alles wat in art. 292 niet uitdrukkelijk is opgenomen. Beide, art. 280 en 292, handelen over herstel. Art. 293 handelt daarentegen over dijksverbeteringen, waaraan geen dijksschade is voorafgegaan. De éénige vraag is dus, of het herstel, hetwelk te Nieuwaal heeft plaats gehad, een herstel is van gebreken of schade, die uitdrukkelijk in art. 292 zijn genoemd, ja dan neen? Zoo neen, dan behoort dat herstel onder art. 280 en moeten de kosten — hoe bezwarend die al of niet mogen wezen — door de dijkpligtigen te worden gedragen. In art. 292 nu worden genoemd: doorbraken, verzinkingen, wegspoelingen, beringingen, verlegging van dijken en noodkeeringen; wanneer men het onderscheid in het oog houdt tusschen eene *weg*spoeling en eene *af*spoeling (de

laatste meer gewoonlijk *afslag* genoemd), dan blijkt alras, dat de provinciale wetgever, die dit art. 292 in het hoofdstuk *buitengewone werken* vooraan heeft geplaatst, gewild heeft, dat het district de kosten zou dragen van het herstel van al zulke gevallen, waarin de bandijk niet meer waterkeerend is, zij het ten gevolge van rampen, dan wel ten gevolge van tijdelijke ontoereikendheid van de gewone waterkeeringshoogte. Daar nu het ongeval te Nieuwaal, hoe aanzienlijk de schade ook geweest zij, de dijkskruin voor ruim $^2/_3$ onaangetast heeft gelaten, behoort het herstel, naar de duidelijke letter van het reglement, onder datgene wat bij art. 280 onder gewoon onderhoud is gerangschikt.″

Zich vereenigende met dit advies van den Ingenieur, hebben Gedeputeerde Staten het verzoek afgewezen.

De Geërfdendag heeft gemeend door Gedeputeerde Staten niet goed te zijn begrepen en zich daarom op nieuw tot dat Collegie gewend, aanvoerende, dat er niet alleen herstel van afslag heeft plaats gehad, maar de Dijkstoel bovendien eene aanmerkelijke uitgraving van in den dijk aanwezigen grond heeft doen bewerkstelligen, omdat die grond, als van minder deugdelijke hoedanigheid, was afgekeurd. Die grond is uit den dijk weggereden en door kleiaarde vervangen. Er is dus een buitengewoon werk verrigt ten nutte van het geheele district.

Dat werkelijk eene uitgraving van grond tot wegruiming van ijs heeft moeten plaats hebben; dat de uitgegraven grond, zoo als veeltijds het geval is, in het midden van den dijk niet bruikbaar was en door betere kleiaarde moest worden vervangen, werd door den Dijkstoel erkend. Doch Gedeputeerde Staten hebben in het nader aangevoerde geene reden gevonden om op hunne afwijzing terug te komen.

De geërfden zijn daarom in beroep gekomen bij Zijne Majesteit, verzoekende vernietiging der beide beschikkingen van Gedeputeerde Staten, gedagteekend de eerste 9 Januarij, de tweede 20 Februarij 1872, en tevens verklaring, dat de kosten van het bedoelde werk door het polderdistrict voor ¾ zullen worden gedragen. Afschriften der gewisselde stukken en van het bestek en de voorwaarden der aanbesteding van het werk zijn bij het adres overgelegd.

Door den Dijkstoel is op het adres geantwoord bij een berigt aan Gedeputeerde Staten, dat door dat Collegie aan den Minister is gezonden. Geërfden hebben hun weder-antwoord aan den Raad van State ingediend, onder bijvoeging van eene nota van den ontgraven grond.

De beweringen van adressanten komen hoofdzakelijk hierop neder:

Door gebruik te maken van de bevoegdheid, bij art. 281 gegeven, om het werk voor rekening van de gedijkslaagden uit ééne hand te doen verrigten, heeft de Dijkstoel aan de gedijkslaagden veel grootere kosten veroorzaakt, dan zij zelven zouden hebben behoeven te maken, indien zij de schade zelven hadden hersteld. Er is toch nu veel meer werk aan de genoemde dijkvakken uitgevoerd, dan tot het gewoon onderhoud behoort, dewijl er niet alleen losse grond is opgeruimd, maar ook vaste grond uit het hart van den dijk met houweelen is uitgehakt, om te worden weggevoerd en door anderen vervangen. Volgens opgave van den aannemer bedroeg de hoeveelheid van dien grond 424 kubiekmeters. Daarenboven is er eene heining geplaatst om voor te komen, dat door die steile uitgraving ongelukken met rijtuigen zouden ontstaan. Liet het reglement toe een en ander voor rekening van de dijkpligtigen te doen, dan zou bij geringen afslag aan den teen des dijks, krachtens art. 281, door den Dijkstoel een nieuwe dijk op dezelfde plaats, waar de oude lag, ten laste der dijkpligtigen kunnen gelegd worden, want ook dat buitengewone werk wordt bij art. 292 niet genoemd. Maar ook de Dijkstoel en Gedeputeerde Staten vatten art. 292 te letterlijk op. Moest eene zoo letterlijke opvatting gelden, dan zou de Dijkstoel alleen het beruwaarden of bespreiden en bepuinen des dijks, het herstellen van afslag en het begrinden van die gedeelten dijks, welke in kleine vakken

versnipperd zijn, want van deze gewaagt art. 281 alleen, ten koste der dijkpligtigen kunnen verrigten, maar niet bevoegd geweest zijn voor hunne rekening het uitgevoerde werk te laten doen.

De Dijkstoel doet daartegen opmerken, dat de wegruiming van het ijs en de herstelling van het beschadigde onmogelijk naar behooren geschieden kan anders dan uit éêne hand. Eenige uithakking van grond heeft plaats gehad, geenszins echter van niet goeden dijksgrond, om dien door anderen te vervangen; want niet goede dijksgrond behoeft niet met houweelen te worden losgehakt. Ook niet tot eene hoeveelheid van 424 kubieke meters, maar alleen zooveel als noodig was om het ijs voldoende te kunnen wegruimen en de weder-aanvulling naar behooren te kunnen bewerkstelligen. Er zijn 54 meters dijkgrond meer ontruimd dan weder tot herstel gebruikt, die deels verloren zijn geraakt, deels tot herstel niet bruikbaar waren en door betere kleispecie zijn moeten worden vervangen; maar dit doet den aard van het werk in den geest van het reglement niet veranderen, maakt het niet van gewoon tot buitengewoon. De kosten der geplaatste heining zijn volgens den Dijkstoel niet op rekening der dijkpligtigen gebragt.

De geërfden hebben in hunne memorie aan den Raad van State er op gewezen, dat voor het wegnemen van het ijs geen grond losgemaakt heeft behoeven te worden, daar het werk in Augustus is uitgevoerd. Zij houden vol, dat de uitgehakte grond is losgemaakt, omdat die als dijksgrond ongeschikt werd geoordeeld. Het was meest zandgrond, die van tijd tot tijd op den dijk was aangebragt en door het berijden met paarden en rijtuigen zoodanige vastheid verkregen had, dat hij, om weggenomen te kunnen worden, met houweelen moest worden losgehakt. De dijk was kwelachtig, en daarom moest gedeeltelijk nieuwe kleigrond worden aangebragt. Om kwelwater te keeren en dijkbreuk voor te komen in het belang van den geheelen Bommelerwaard, moeten dus, merken de geërfden aan, naar den wil des Dijkstoels den adressanten de kosten worden opgelegd.

In deze zaak zal de Afdeeling thans aan den Koning een ontwerp van besluit hebben voor te dragen.

De Voorzitter: Ik dank den heer rapporteur voor het door hem uitgebragt verslag. Er is een gemagtigde tegenwoordig. Heeft de gemagtigde ook eenige inlichtingen te geven of te vragen?

De heer Lenshoek, Heemraad van den Bommelerwaard boven den Meidijk, zegt als gemagtigde van de appellanten, dat hij alleen is opgetreden, voor het geval iemand van de tegenpartij ware tegenwoordig geweest; hij zou alsdan het beroep nader hebben toegelicht. Doch vermits dat niet het geval is en in het uitgebragt verslag alles zoo duidelijk en volledig is uiteengezet, acht hij eene nadere toelichting niet noodig.

De Voorzitter: Indien de heeren geene verdere inlichtingen verlangen, gaan wij over tot de volgende zaak. Aan de orde is:

III. *het geschil tusschen de gemeenten Woudenberg en Maarssen over de woonplaats van de krankzinnige Hendrikje Ouderdorp, huisvrouw van Johannes van den Heuvel.*

In die zaak is rapporteur de Staatsraad de Jonge. Ik verzoek dien heer het verslag daarover wel te willen uitbrengen.

Staatsraad de Jonge: Mijne Heeren! Den 12 December 1870 werd voor rekening der gemeente Maartensdijk (provincie Utrecht) in het krankzinnigengesticht te Utrecht

opgenomen Hendrikje Ouderdorp, huisvrouw van Johannes van den Heuvel, destijds woonplaats hebbende te Maartensdijk voormeld.

Den 3 Junij 1871 vestigde Johannes van den Heuvel, terwijl zijne vrouw in het krankzinnigengesticht werd verpleegd, zich te Woudenberg, totdat hij op 2 November daaraanvolgende zich naar Maarssen begaf, onder afgifte aldaar van het getuigschrift, bedoeld bij art. 14 van Zijner Majesteits besluit van 3 November 1861 (*Staatsblad* nº. 94).

Toen van den Heuvel zich in Junij 1871 te Woudenberg had gevestigd, belastte die gemeente zich, met het oog op art. 78 van het Burgerlijk Wetboek, in verband met art. 26 der wet, regelende het armbestuur, vrijwillig met de, tot dusverre door Maartensdijk gedragene, verplegingskosten van van den Heuvel's krankzinnige vrouw en werd het subsidie, hetwelk deswege door Rijk en Provincie aan Maartensdijk was toegelegd geweest, tevens bij Koninklijk besluit en besluit van Gedeputeerde Staten der provincie gebragt ten voordeele van Woudenberg.

Nadat echter van den Heuvel naar Maarssen vertrokken was, gaven Burgemeester en Wethouders van Woudenberg aan die van Maarssen te kennen, dat met 2 November 1871 de verplegingskosten behoorden te komen ten laste van laatstgenoemde gemeente, en dat Woudenberg met dien dag zou ophouden die kosten te voldoen.

Burgemeester en Wethouders van Maarssen ontkennen de gehoudenheid dier gemeente daartoe, van oordeel zijnde, dat, volgens art. 26 der in 1870 gewijzigde wet tot regeling van het armbestuur, de kosten van verpleging der arme krankzinnige zijn en blijven voor die gemeente, binnen welke zij tijdens hare opname in het gesticht, en de magtiging des regters tot die opname, woonplaats had; dat, indien Woudenberg die kosten in Junij 1871, ofschoon daartoe ongehouden, vrijwillig op zich genomen heeft, deze omstandigheid de gemeente Maarssen niet binden kan.

Gedeputeerde Staten zijn het gevoelen toegedaan van het Gemeentebestuur van Woudenberg, meenende zij uit de bewoordingen en uit de geschiedenis van voorzegd art. 26 der wet op het armbestuur te kunnen afleiden, dat in het algemeen de woonplaats van den man in deze de plaats is, met de verplegingskosten te belasten, en niet bij uitsluiting de gemeente, die de woonplaats was tijdens de magtiging des regters.

Zij beroepen zich daarbij ook op de omstandigheid, dat, toen van den Heuvel zijne woonplaats naar Woudenberg had overgebragt, het Rijks-subsidie bij een Koninklijk besluit almede van Maartensdijk op Woudenberg werd overgedragen, zoodat de hooge Regering almede aan art. 26 de beteekenis blijkt te hechten, die Gedeputeerde Staten daaraan geven.

Tegen dit laatste is echter van de zijde van Burgemeester en Wethouders van Maarssen opgemerkt, dat deze overbrenging van het Rijks-subsidie tot de beslissing van het aanhangig geschil niets kan afdoen, daar, toen van de zijde van Woudenberg geene tegenspraak werd gedaan, het geene verwondering baren kan, dat het Rijk er zich toe leende om ook zijn subsidie aan die gemeente te verstrekken.

Door 's Raads Afdeeling voor geschillen van bestuur is de gemeente Maartensdijk, die door Gedeputeerde Staten buiten het geding gelaten was, in de gelegenheid gesteld van de gewisselde stukken kennis te nemen, en tevens haar gevoelen over deze zaak kenbaar te maken. Onder dagteekening van 21 Mei ll. hebben Burgemeester en Wethouders dier gemeente als hun gevoelen te kennen gegeven, dat zij, instemmende met de zienswijze van Gedeputeerde Staten en van het Gemeentebestuur van Woudenberg, de woonplaats van den man, wáár die zich achtervolgens moge bevinden, met de verplegingskosten der krankzinnige vrouw moet belast zijn.

Wat nu de woonplaats van van den Heuvel aangaat, dienaangaande meldden, op aanvrage van Gedeputeerde Staten, Burgemeester en Wethouders van Maarssen, bij ambtsbrief van 14 Maart ll., meer bepaaldelijk: „dat J. van den Heuvel, zoolang

hij als herder dienst doet bij de erven van Oostrom alhier (Maarssen), bij hen inwoont; dat hij aan den Burgemeester echter heeft verklaard, alleen wegens de opneming zijner vrouw in het krankzinnigengesticht zijne huishouding te Maartensdijk te hebben opgebroken, en, bij mogelijke herstelling zijner vrouw, bepaaldelijk voornemens te zijn naar Maartensdijk terug te keeren; dat hij tot zoo lang zich hier en daar, waar hij werk kan vinden, tijdelijk ophoudt, zoo als sedert eerst te Woudenberg, en nu te Maarssen.״

Gedeputeerde Staten, in hun ambtsbrief van 20 Maart ll., dit bestuursgeschil krachtens art. 70 der wet op het armbestuur aan 's Konings beslissing onderwerpende, zijn van oordeel, dat Maarssen in deze als de woonplaats des mans, en derhalve als belast met de verplegingskosten der vrouw moet beschouwd worden, ״niet zoozeer — zeggen zij — omdat van den Heuvel derwaarts is vertrokken met getuigschrift van werkelijke woonplaats-verandering (dit alleen toch is niet voldoende om eene verandering van woonplaats volgens het Burgerlijk Wetboek tot stand te brengen), doch veeleer volgens art. 79 van het Burgerlijk Wetboek, daar van den Heuvel, althans in den beginne, inwoonde bij een landbouwer te Maarssen, in wiens dienst hij was, en mitsdien aldaar woonplaats had in den zin van het Burgerlijk Wetboek.״

Memoriën zijn er niet ingekomen, en ik meen dus hiermede voor verslag te kunnen volstaan.

De Voorzitter: Ik dank den heer rapporteur voor het door hem uitgebragt verslag. Er zijn geene belanghebbenden opgekomen. Er kunnen dus geene inlichtingen worden gevraagd of gegeven. Aan de orde is:

IV. *het beroep van W. A. Boland c. s., leden van den Raad der gemeente Dinxperlo, van een besluit van Gedeputeerde Staten van Gelderland, houdende goedkeuring der gemeenterekening over* 1870.

In die zaak is rapporteur de Staatsraad Meeussen. Ik verzoek dien heer het verslag daarover wel te willen uitbrengen.

Staatsraad Meeussen: Mijne Heeren! Burgemeester en Wethouders der gemeente Dinxperlo, provincie Gelderland, boden op den 18 Augustus 1871 aan den Gemeenteraad de rekening en verantwoording aan der gemeentebegrooting over het jaar 1870.

De Raad nam geen genoegen met vijf posten van die rekening en verantwoording, Het bezwaar tegen een dier posten, mandaat n°. 53, groot ƒ 10.33, is later losgelaten, zoodat die post geen onderwerp van geschil meer is. De vier andere posten betroffen mandaat n°. 40, porto's, vracht en boodschappen ad ƒ 1.50; mandaat n°. 51, ƒ 25 voor den landmeter Avink; mandaat n°. 61, aan Maitland ƒ 1000; en het mandaat n°. 64, aan denzelfde, ƒ 725.55. De gronden voor de afkeuring dier posten waren, betrekkelijk het mandaat n°. 40, dat bij de porto's enz. geene gemeentebelangen betrokken waren; met betrekking tot het bevelschrift n°. 51, dat die kosten ten deele moesten komen ten laste van de gemeente Aalten, en de specificatie ontbrak van hetgeen in de kosten aan opneming moest gedragen worden door de gemeente Dinxperlo; met betrekking tot het bevelschrift n°. 61, dat in de grindweg-rekening van den weg tusschen Dinxperlo en Aalten posten voorkomen, die daarin niet behooren; en met betrekking tot het bevelschrift of mandaat n°. 64, omdat na de vaststelling der gemeenterekening er nota's zijn bijgevoegd, die bij de vaststelling niet waren overgelegd.

Gedeputeerde Staten hebben over die bezwaren gehoord Burgemeester en Wethouders van Dinxperlo, die op den 21 December ll. berigtten, dat bevelschrift n°. 40

is afgegeven voor wezenlijke porto's en vrachtloonen, voor de Secretarie als anderzins; dat bevelschrift n°. 51 is afgegeven aan den landmeter, voor het opmeten van eenige stukjes grond, te onteigenen ten behoeve van den kunstweg naar Aalten, voor zooverre de gemeente Dinxperlo betrof; dat, vermits de gemeente Aalten dergelijke kosten ten haren laste had voor haar grondgebied, geene verrekening te pas kwam met die gemeente; dat bij het bevelschrift n°. 61 geene andere posten in aanmerking zijn gekomen dan die tot de grindwegzaak betrekking hebben; en eindelijk, dat de aanmerking op het bevelschrift n°. 64 niets beteekent, want dat de Raad de som, daarin genoemd, bij de vaststelling van de rekening enkel heeft willen ter zijde stellen, omdat op dat oogenblik de op zegel geschreven quitantie toen nog niet was overgelegd.

Gedeputeerde Staten hebben, bij besluit van den 24 Januarij ll., de vier voormelde posten gevalideerd, op grond, dat de redenen van den Raad in te algemeene bewoordingen zijn gesteld en geene feiten noch bewijzen bevatten, om zijn afkeurend oordeel daarover te regtvaardigen; en dat althans de Ontvanger niet kan worden belast met gedane betalingen op bevelschriften, afgegeven overeenkomstig art. 114 der gemeentewet.

De drie adressanten, leden van den Gemeenteraad, hebben zich tegen dit besluit van Gedeputeerde Staten op den 22 Februarij ll. bij den Koning in beroep voorzien, wat betreft de goedkeuring, door die Staten aan de vier vermelde posten verleend. In hun adres en daarbij gevoegde nota voeren zij hoofdzakelijk aan: dat de post van *f* 1.50, bevelschrift n°. 40, is uitgegeven ten behoeve van particuliere personen en niet in het belang der gemeente; dat de post van *f* 25, bevelschrift n°. 51, volgens de declaratie van den Landmeter, blijkt te behooren tot de kosten van aanleg van den grindweg naar Aalten; dat die kosten gemeenschappelijk door beide gemeenten moeten gedragen worden; slechts één gedeelte dezer *f* 25, namelijk voor ruiming enz. bij de Keukenbrug, moet de gemeente Dinxperlo alleen dragen; daarom werd schifting door den Raad verlangd en die post niet gevalideerd in uitgaaf. Met betrekking tot de bevelschriften n°. 61 en 64, dat de hierbij aangewezen betalingen ruim *f* 150 meer beloopen dan de som, die Maitland, volgens eene op de Secretarie berustende finale afrekening, dd. 1 September 1869, voorwendde en beweerde van de gemeente nog te kunnen vorderen; dat op die rekening bovendien voorkomen posten in uitgaaf onder gefingeerde quitantiën, ten bedrage van p. m. *f* 200.

Gedeputeerde Staten van Gelderland, in wier handen dit adres is gesteld, hebben daarop den 2 April ll. berigt, dat, volgens overgelegd raadsbesluit van den Gemeenteraad van Dinxperlo in dato 23 Februarij ll., bij de beslissing der vraag, of de Raad zich zou voorzién in beroep bij den Koning, de adressant Boland heeft verklaard, dat hij over dit punt niet meer medestemt, omdat in de zitting van den Gemeenteraad in dato 21 Februarij dit punt reeds was beslist, vermits drie stemmen er zich voor en drie er zich tegen hadden verklaard, onder welke laatste drie twee wethouders waren, die, naar zijne meening, aan de stemming geen deel mogten nemen; dat toen de beide andere adressanten voor en de drie andere raadsleden tegen hebben gestemd; dat derhalve de drie raadsleden, adressanten ten deze, nietontvankelijk zijn in hun verzoek, daar toch de twee wethouders, die tegen het in hooger beroep komen gestemd hebben, volkomen bevoegd waren om aan de stemming deel te nemen; dat toch het bepaalde bij het 2de lid van art. 220 der gemeentewet, houdende, dat Burgemeester en Wethouders zich moeten onthouden van de medestemming over goed- of afkeuring van de rekening, niet is overgenomen in art. 227 dier wet, handelende over het beroep tegen eene beslissing van Gedeputeerde Staten, strekkende tot goed- of afkeuring eener gemeenterekening.

Gedeputeerde Staten hebben over de bezwaren, door adressanten aangevoerd, nog gehoord Burgemeester en Wethouders van Dinxperlo, die op den 14 Maart aan hen

hebben berigt, dat de post van *f* 1.50 betrekking had op den burgerlijken stand, politiezaken en ontvangen stukken van boekverkoopers enz., en alzoo voor de publieke dienst is uitgegeven; dat de Landmeter, ook volgens zijne missive van 18 Maart ll., uitsluitend heeft gedeclareerd betreffende de onteigening van gronden onder de gemeente Dinxperlo; dat die kosten uitsluitend moeten komen ten laste van Dinxperlo, omdat ze gemaakt zijn, nadat de weg reeds gereed was en afgerekend was met Aalten, en noodig waren om eene geringe wijziging te brengen in de rigting van den weg, op het grondgebied van Dinxperlo; dat het bevelschrift nº. 61, ad *f* 1000, door den Notaris Maitland, destijds lid van den Raad en van de Commissie tot het in orde brengen van den kunstweg op Aalten, aan den mede-aannemer van dien weg J. W. Heeren is betaald op 12 Maart 1869, en aan hem is gerestitueerd door die *f* 1000, zoodat dit als geen voorschot kan gerekend worden; dat genoemde Maitland, volgens bedoelde rekening van 1 September 1869, een voorschot had gedaan ten behoeve van Dinxperlo, groot *f* 1571.17^5, en daarvoor heeft ontvangen het mandaat nº. 64, ad *f* 725.55, en uit de begrooting, dienst van 1871, hoofdstuk X, art. 1, *f* 845.62^5, waardoor alles is verrekend; dat men niet weet, dat onder die quitantiën van Maitland gefingeerde posten zijn; wel dat eenige paardenhouders hunne verdiensten wegens het in orde brengen van de bedding voor den grindweg, bij Maitland berustende en voor hen beschikbaar, niet hebben afgehaald, maar die dáár hebben gelaten om ten behoeve van den weg te worden gebruikt; dat die niet afgehaalde gelden kunnen hebben bedragen ongeveer *f* 160.

De adressanten hebben nog aan deze Afdeeling ingediend eene memorie, waarbij de hiervoor vermelde gronden worden herhaald en toegelicht, en ten slotte hoofdzakelijk wordt gewezen op de door landbouwers gratis verleende spandiensten, die als betaald in rekening voorkomen, als gedaan ten behoeve van den aanleg van den grindweg, hoezeer zij niet zijn betaald of opgevorderd.

Deze zijn de daadzaken in dit geschil van bestuur, hetwelk krachtens magtiging des Konings den 25 April ll. bij deze Afdeeling is aanhangig gemaakt, en waaromtrent alsnu een ontwerp van besluit aan Zijne Majesteit zal moeten worden voorgedragen.

De Voorzitter: Ik dank den heer rapporteur voor het door hem uitgebragt verslag. Er zijn geene belanghebbenden opgekomen. Er kunnen dus geene inlichtingen worden gevraagd of gegeven.

En vermits er verder voor heden geene zaken aan de orde zijn, sluit ik de vergadering.

Veertiende vergadering.

Vergadering van Woensdag, 26 *Junij* 1872.

(Geopend ten 11 ure.)

Voorzitter, de Staatsraad Jhr. Mr. W. A. C. de Jonge.

Ver der tegenwoordig de *leden:*

Mr. K. A. Meeussen,
Mr. G. de Vries,
Mr. C. H. B. Boot.

Referendaris, Mr. L. P. Op den Hooff.

De VOORZITTER: Ik open deze vergadering van den Raad van State, Afdeeling voor de geschillen van bestuur.

I. Bij deze Afdeeling zijn ingekomen de volgende Koninklijke besluiten, als:

1o. van den 9 dezer, no. 11, houdende beschikking op *het beroep van ingezetenen van Zetten en Andelst van het door Gedeputeerde Staten van Gelderland goedgekeurd besluit van den Raad der gemeente Valburg tot opheffing der scholen te Zetten en Andelst en hare vervanging door eene gemeenschappelijke school, te plaatsen in het middenpunt dier beide dorpen* (zie het verslag over deze zaak op blz. 130—132).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op de adressen van J. van Hout c. s., te Zetten, en D. Veus c. s., te Andelst, daarbij Onze voorziening inroepende tegen een door Gedeputeerde Staten van Gelderland goedgekeurd besluit van den Gemeenteraad van Valburg van 9 Januarij 1872, no. 3, tot opheffing der scholen te Zetten en Andelst en de vervanging van deze door eene gemeenschappelijke school in het middenpunt dier beide dorpen;

Den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) gehoord, advies van den 29 Mei 1872, no. 23;

Op de voordragt van Onzen Minister van Koloniën, tijdelijk belast met het beheer van het Departement van Binnenlandsche Zaken, van den 6 Junij 1872, litt. F, 5de Afdeeling;

Overwegende:

dat de Gemeenteraad van Valburg tot den genoemden maatregel heeft besloten, onder anderen omdat het getal kinderen, de openbare school te Zetten en die te Andelst bezoekende, een getal, dat gemiddeld voor ieder dier scholen op 20 berekend wordt, niet van dien aard is, dat er behoefte aan eene school in ieder dezer dorpen zoude zijn, en het beter is ééne wèlingerigte openbare school te hebben voor beide dorpen dan twee hulpscholen, in den zin van art. 20 der wet op het lager onderwijs ingerigt, voor Zetten en Andelst ieder afzonderlijk;

dat het Schooltoezigt zich met deze zienswijze van den Gemeenteraad heeft vereenigd;

dat het bezwaar, door adressanten hoofdzakelijk daartegen aangevoerd, daarin bestaat, dat sommige kinderen te ver van de nieuwe school verwijderd zullen wonen en dus in het genot van lager onderwijs zullen worden bemoeijelijkt;

dat echter, volgens de berigten van het Gemeentebestuur, de afstand voor de in de kom van het dorp Zetten wonende kinderen een kwartier-uur en voor hen, die buiten de kom wonen, hoogstens een half uur zal zijn van de op te rigten school, en het grootste getal der uit Andelst schoolgaande kinderen van de nieuwe school slechts een kwartier-uur verwijderd zal zijn, terwijl die kinderen, welke aan de zuidzijde van genoemd dorp wonen, de school te Herveld kunnen bezoeken, waarvan zij niet meer dan 15 minuten gaans verwijderd zijn;

dat dus dit bezwaar der adressanten is ongegrond, en onder die omstandigheden de belangen van het onderwijs beter bevorderd worden door ééne groote school voor beide dorpen dan door twee kleine scholen, één in ieder dorp;

Gezien de wet van 13 Augustns 1857 (*Staatsblad* n°. 103);

Hebben goedgevonden en verstaan:

te verklaren, dat er geene termen zijn om het verzoek der adressanten in te willigen.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur).

's Gravenhage, den 9 Junij 1872.

(*get.*) WILLEM.

De Minister van Koloniën, tijdelijk belast met het beheer van het Departement van Binnenlandsche Zaken,

(*get.*) VAN BOSSE.

Accordeert met deszelfs origineel.

De Directeur van het Kabinet des Konings,

DE WEERT, *L. D.*

2°. van den 13 dezer, n°. 1, houdende beschikking op *het beroep van den Raad der gemeente Doniawerstal van een besluit van Gedeputeerde Staten van Friesland, waarbij de goedkeuring is onthouden aan het raadsbesluit tot vermindering der jaarwedden van de onderwijzers aan de openbare school voor gewoon lager onderwijs te Doniaga* (zie het verslag over deze zaak op blz. 128—130).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op een aan Ons door den Gemeenteraad van Doniawerstal ingediend adres, daarbij verzoekende, dat, met vernietiging der besluiten van Gedeputeerde Staten van Friesland van 8 September 1870, n°. 36, en van 8 September 1871, n°. 14, door Ons alsnog zal worden goedgekeurd het besluit van den Gemeenteraad van 25 Junij 1870, n°. 15, tot toepassing van art. 20 der wet tot regeling van het lager onderwijs op de openbare school te Doniaga;

Den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) gehoord, advies van den 29 Mei 1872, n°. 21;

Op de voordragt van Onzen Minister van Koloniën, tijdelijk belast met het beheer van het Departement van Binnenlandsche Zaken, van 7 Junij 1872, litt. F, 5de Afdeeling;

Overwegende:

dat door den Gemeenteraad van Doniawerstal tot toepassing van bedoeld art. 20 op de genoemde school met geen ander doel is besloten, dan om de jaarwedde van den Onderwijzer, thans op ƒ 400 vastgesteld, tot op ƒ 300, dus beneden het minimum, bij art. 19 bepaald, te kunnen verminderen;

dat echter voor die vermindering geen grond bestaat, omdat voor een Onderwijzer, die aan het hoofd dezer school geplaatst wordt, hoe gering het aantal harer leerlingen ook wezen moge, de tegenwoordige wedde van ƒ 400 reeds naauwelijks toereikend is, om in zijne behoefte te voorzien;

dat die vermindering ook niet door geldelijken nood der gemeente wordt geboden, daar de gemeente Doniawerstal tot de meest welvarende der provincie Friesland behoort;

dat eene mindere jaarwedde dan ƒ 400 niet voldoende te achten is om een Onderwijzer te bekomen, die de noodige geschiktheid en practische ervaring heeft om aan het hoofd eener school te staan;

dat er dus geene termen zijn, om het bovengemeld raadsbesluit goed te keuren;

Gezien art. 20 der wet van 13 Augustus 1857 (*Staatsblad* n°. 103), tot regeling van het lager onderwijs;

Hebben goedgevonden en verstaan:

met handhaving der besluiten van Gedeputeerde Staten van Friesland van 8 September 1870, n°. 36, en van 8 September 1871, n°. 14, het daartegen door den Gemeenteraad van Doniawerstal ingesteld beroep te verklaren ongegrond.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur).

Walferdange, den 13 Junij 1872.

(*get.*) WILLEM.

De Minister van Koloniën, tijdelijk belast met het beheer van het Departement van Binnenlandsche Zaken,
(*get.*) VAN BOSSE.

Accordeert met deszelfs origineel.
De Directeur van het Kabinet des Konings,
VAN HEECKEREN VAN KELL.

3°. van den 14 dezer, n°. 17, houdende beschikking op *het beroep van den Raad der gemeente Wijchen van een besluit van Gedeputeerde Staten van Gelderland, waarbij goedkeuring is onthouden aan de begrooting dier gemeente voor* 1872 (zie het verslag over deze zaak op blz. 114, 115).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het hooger beroep, bij Ons ingesteld door den Gemeenteraad van Wijchen van een besluit van Gedeputeerde Staten van Gelderland van 14 Februarij 1872, n°. 25, daarbij hunne goedkeuring onthoudende aan de begrooting van voornoemde gemeente voor 1872;

Den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) gehoord, advies van den 22 Mei 1872, n°. 16;

Op de voordragt van Onzen Minister van Koloniën, tijdelijk belast met het beheer van het Departement van Binnenlandsche Zaken, van den 11 Junij 1872, litt. B, 2de Afdeeling;

Overwegende:

dat op de begrooting voormeld, onder Hoofdstuk V, art. 2, der uitgaven, is uitgetrokken eene som van *f* 856 wegens uit te keeren subsidiën aan de burgerlijke ambtenaren te Wijchen en Niftrik, en zulks in verband met een besluit, door den Gemeenteraad den 22 December 1871 genomen, ingevolge art. 59 der wet tot regeling van het armbestuur;

dat Gedeputeerde Staten, met het oog op de artt. 20, 21 en 61 dier wet, zich met dat raadsbesluit niet kunnende vereenigen, in voldoening aan art. 61, 2de lid, ier wet, hunne goedkeuring aan de gemeentebegrooting hebben onthouden;

dat, volgens art. 20 der wet, de armverzorging aan de kerkelijke en bijzondere liefdadigheid moet worden overgelaten;

dat, volgens art. 21, het Burgerlijk Armbestuur alleen uit politiezorg bedeelen en de verpleging slechts van die armen voor zijne rekening nemen mag, welke van kerkelijke of bijzondere instellingen van liefdadigheid geen onderstand verkrijgen kunnen, en wier bedeeling desniettemin volstrekt onvermijdelijk is;

dat met deze wettelijke voorschriften de te Wijchen aanwezige toestand in strijd is, in die mate, dat in genoemde gemeente, welker inwoners bijna uitsluitend tot het Roomsch-Katholijk kerkgenootschap behooren, geen kerkelijk Armbestuur van die gezindheid bestaat, noch bij wege van geld-inzameling of op andere wijze door de bijzondere liefdadigheid voldoende wordt bijgedragen tot daarstelling en instandhouding van een Roomsch-Katholijk Parochiaal Armbestuur;

dat intusschen dezelfde ingezetenen, welke als belasting de gelden zouden opbrengen, bestemd ter bestrijding van bewust subsidie, geacht mogen worden bij magte te zijn meerdere fondsen bijeen te brengen, waarmede hunne armen, immers gedeeltelijk, bedeeld en met welker bedrag de gemeentelasten tevens naar verhouding verminderd zouden kunnen worden;

dat mitsdien maatregelen behooren genomen te worden om de vermindering te bevorderen van meergemeld subsidie en de armenverzorging te Wijchen tot zoodanigen toestand te brengen of terug te brengen, als met de beginselen der wet tot regeling van het armbestuur strooken zal;

Gezien art. 209 der gemeentewet en de artt. 20, 21, 60*b* en 61 der wet tot regeling van het armbestuur;

Hebben goedgevonden en verstaan:
het besluit van Gedeputeerde Staten van Gelderland van 14 Februarij 1872, n°. 25, te bekrachtigen, en het daartegen door den Raad der gemeente Wijchen ingesteld beroep ongegrond te verklaren.
Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur).

Walferdange, den 14 Junij 1872.

(*get.*) WILLEM.

De Minister van Koloniën, tijdelijk belast met het beheer van het Departement van Binnenlandsche Zaken,
(*get.*) VAN BOSSE.

Accordeert met deszelfs origineel.
De Directeur van het Kabinet des Konings,
VAN HEECKEREN VAN KELL.

4°. van den 16 dezer, n°. 13, houdende beschikking op *het beroep van J. Tuyn, te Kwadijk, van een besluit van Gedeputeerde Staten van Noordholland in zake de loting voor de nationale militie* (zie het verslag over deze zaak op blz. 157, 158).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het adres van Pieter Tuyn, te Kwadijk, bij Ons in beroep komende van eene uitspraak van Gedeputeerde Staten van Noordholland van 3 April 1872, n°. 52, waarbij de uitspraak van den Militieraad te Alkmaar, houdende aanwijzing tot de dienst van zijnen zoon Jan, loteling der ligting van het jaar 1872, is gehandhaafd;
Den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) gehoord, advies van 5 Junij 1872, n°. 32;
Op de voordragt van Onzen Minister van Koloniën, tijdelijk belast met het beheer van het Departement van Binnenlandsche Zaken, van 12 Junij 1872, litt. D, 4de Afdeeling;
Overwegende:
dat genoemde loteling is de derde zoon van drie broeders, van welke de oudste bij wege van plaatsvervanging heeft gediend van 2 Mei 1854 tot 15 Mei 1856, en de tweede voor de dienst niet is opgeroepen;
dat, zoowel bij den Militieraad als bij Gedeputeerde Staten voormeld, de vader des lotelings voor zijn derden zoon vrijstelling van de dienst heeft verzocht wegens broederdienst; tot staving van dat verzoek aanvoerende, dat de omstandigheid, dat zijn oudste zoon slechts gedurende twee jaren en vijftien dagen heeft gediend, alleen

moet worden toegeschreven aan eene dwaling in den persoon, in 1856 begaan door het openbaar gezag, ten aanzien van zijns zoons plaatsvervanger, genaamd Cornelis Schilp, en een loteling uit de gemeente Koog aan de Zaan, almede Cornelis Schilp genaamd, ten gevolge van welke dwaling de plaatsvervanger van adressants zoon, buiten zijn toedoen, na slechts tweejarigen diensttijd werd ontslagen in plaats van den loteling uit Koog aan de Zaan, die, als zijnde in 1854 in dienst getreden ter vervanging van een dienstpligtige uit de ligting van 1851 van laatstgenoemde gemeente, in 1856 wegens geëindigden diensttijd had behooren ontslagen te worden;

dat de dienst, hetzij persoonlijk of door een plaatsvervanger, volledig moet zijn volbragt, om aanspraak op vrijstelling van de dienst te geven wegens broederdienst, en de ruim tweejarige dienst van den oudsten broeder dan ook geen regt op vrijstelling aan diens broeder geeft, aangezien daarvoor, blijkens art. 50, n°. 2, der wet, eene dienst van volle vijf jaren wordt vereischt;

dat alzoo de aanwijzing voor de dienst van den loteling Jan Tuyn is in overeenstemming met de wet;

dat, wel is waar, de vergissing, in 1856 gepleegd, geheel buiten toedoen zoowel van adressant als van zijn oudsten of derden zoon, den loteling ten deze, heeft plaats gehad; doch dat aan de gevolgen dier vergissing alleen zou zijn te gemoet te komen langs den weg, in art. 127, tweede lid, der wet omschreven, voor zooverre Jan Tuyn alsnog tot de werkelijke dienst mogt worden opgeroepen en ingelijfd;

Gezien art. 103 der wet van 19 Augustus 1861 (*Staatsblad* n°. 72);

Hebben goedgevonden en verstaan:

met bevestiging der uitspraak van Gedeputeerde Staten van Noordholland van 3 April 1872, n°. 52, de aanwijzing voor de dienst van den loteling Jan Tuyn te handhaven.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur).

's Gravenhage, den 16 Junij 1872.

(*get.*) WILLEM.

De Minister van Koloniën, tijdelijk belast met het beheer van het Departement van Binnenlandsche Zaken,

(*get.*) VAN BOSSE.

Accordeert met deszelfs origineel.

De Directeur van het Kabinet des Konings,

VAN HEECKEREN VAN KELL.

5o. van den 16 dezer, n°. 14, houdende beschikking op *het beroep van de weduwe H. van Asten, te Heeze, van eene uitspraak van Gedeputeerde Staten van Noord-brabant in zake de loting voor de nationale militie* (zie het verslag over deze zaak op blz. 160, 161).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het aan Ons ingediend verzoekschrift van de weduwe Hendrik van Asten, wonende te Heeze, in beroep komende van eene uitspraak van Gedeputeerde Staten van Noordbrabant van 28 Maart 1872, 6de Afdeeling, G, n°. 151, waarbij, met bevestiging van eene uitspraak van den Militieraad te Eindhoven, de aanwijzing van haren zoon, Johannes van Asten, voor de dienst der nationale militie, niettegenstaande zijn verzoek om vrijstelling wegens broederdienst, is verklaard in overeenstemming te zijn met de wet;

Den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) gehoord, advies van 5 Junij 1872, n°. 38;

Op de voordragt van Onzen Minister van Koloniën, tijdelijk belast met het beheer van het Departement van Binnenlandsche Zaken, van 12 Junij 1872, litt. E, 4de Afdeeling;

Overwegende:

dat Johannes van Asten, loteling van dit jaar voor de gemeente Heeze, is de tweede van drie zonen, waarvan de oudste in 1858 in buitengewoon contingent is opgetreden voor een overleden loteling van 1855, en in 1860 wegens geëindigden militie-diensttijd is ontslagen;

dat deze tweejarige dienst, volgens art. 50 der wet van 19 Augustus 1861 (*Staatsblad* n°. 72), geen regt op vrijstelling van eenen broeder geeft;

dat alzoo de aanwijzing voor de dienst van den loteling Johannes van Asten is in overeenstemming met de wet;

Gelet op art. 104 der militiewet;

Hebben goedgevonden en verstaan:

de aanwijzing voor de dienst van Johannes van Asten door Gedeputeerde Staten van Noordbrabant te handhaven.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur).

's Gravenhage, den 16 Junij 1872.

(*get.*) WILLEM.

De Minister van Koloniën, tijdelijk belast met het beheer van het Departement van Binnenlandsche Zaken,

(*get.*) VAN BOSSE.

Accordeert met deszelfs origineel.
De Directeur van het Kabinet des Konings,
VAN HEECKEREN VAN KELL.

6°. van den 16 dezer, n°. 17, houdende beschikking op *het beroep van J. J. L. ten Kate, te Amsterdam, van eene uitspraak van Gedeputeerde Staten van Noordholland in zake de loting voor de nationale militie* (zie het verslag over deze zaak op blz. 155).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

Wij Willem III, bij de gratie Gods, Koning der Nederlanden, Prins van Oranje-Nassau, Groot-Hertog van Luxemburg, enz., enz., enz.

Beschikkende op het beroep van J. J. L. ten Kate, te Amsterdam, van eene uitspraak van Gedeputeerde Staten van Noordholland van 3 April ll., n°. 52, houdende aanwijzing van zijnen zoon Jan Herman voor de dienst bij de nationale militie;

Den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) gehoord, advies van den 5 Junij 1872, n°. 31;

Op de voordragt van Onzen Minister van Koloniën, tijdelijk belast met het beheer van het Departement van Binnenlandsche Zaken, van den 12 Junij 1872, lett. R, 4de Afdeeling;

Overwegende:

dat de loteling Jan Herman ten Kate is de tweede van drie broeders, waarvan de oudste den 21 Januarij 1868 vrijwillig is in dienst getreden als kanonnier voor een tijd van tien jaren, doch reeds op 8 Mei 1870 op zijn verzoek weder is ontslagen, tegen het stellen van eenen anderen vrijwilliger, die zich thans in dienst bevindt;

dat gezegde loteling bij de loting voor de nationale militie van dit jaar door den Militieraad voor de dienst is aangewezen;

dat de adressant zich door die aanwijzing bezwaard acht en beweert, dat zijn tweede zoon regt op vrijstelling had, vermits de oudste, na ruim twee jaren te hebben gediend, door eenen nog dienenden plaatsvervanger het ontbrekende doet aanvullen;

dat de wet betrekkelijk de nationale militie slechts vrijstelling wegens broederdienst verleent, behalve in de gevallen, sub 1°., 4°., 5°. en 6°. van art. 50 voorzien, wanneer de broeder gedurende vijf jaren, hetzij bij de militie te land, hetzij als vrijwilliger bij de zeemagt, bij het leger hier te lande of bij het krijgsvolk in 's Rijks overzeesche bezittingen gediend heeft, of wel gedurende vier jaren bij de zeemilitie, of dat hij zijnen vijfjarigen diensttijd heeft doen volbrengen of aanvullen door plaatsvervanging, of eenen plaatsvervanger heeft gesteld, die in een van de gevallen verkeert, onder 1°., 4°., 5°. of 6°. van art. 50 omschreven;

dat de oudste broeder twee jaren en nog geene vier maanden bij het leger hier te lande heeft gediend, en dus niet heeft voldaan aan de voorwaarde, waarop art. 50 regt van vrijstelling aan eenen broeder geeft;

dat hij wel, toen hij in Mei 1870 uit de dienst is ontslagen, eenen anderen vrijwilliger in zijne plaats heeft gesteld, die zich voor zes jaren heeft verbonden, maar dat de wet alleen vrijstelling verleent, wanneer een andere broeder zijnen vijfjarigen diensttijd, waaronder alleen verstaan kan worden de dienst, krachtens de wet op de nationale militie, van hem gevorderd, door plaatsvervangiug heeft doen volbrengen of aanvullen;

dat daarenboven het in dienst treden van eenen nieuwen vrijwilliger bij het leger hier te lande, om een ander van zijne verbindtenis te doen ontslaan, niet kan gezegd worden te zijn plaatsvervanging in den zin der wet op de nationale militie, en dat aan zoodanige vervanging voor de toepassing der wet geene gevolgen kunnen worden toegekend;

Gelet op de artt. 48, 50 en 104 der wet van 19 Augustus 1861 (*Staatsblad* n°. 72);

Hebben goedgevonden en verstaan:

het beroep van den adressant te verklaren ongegrond, en de aanwijzing voor de dienst van den loteling Jan Herman ten Kate te handhaven.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit

besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur).

'sGravenhage, den 16 Junij 1872.

(*get.*) WILLEM.

De Minister van Koloniën, tijdelijk belast met het beheer van het Departement van Binnenlandsche Zaken,

(*get.*) VAN BOSSE.

Accordeert met deszelfs origineel.

De Directeur van het Kabinet des Konings,

VAN HEECKEREN VAN KELL.

7°. van den 16 dezer, n°. 18, houdende beschikking op *het beroep van A. Pladdet, te Hoek, van eene uitspraak van Gedeputeerde Staten van Zeeland in zake de loting voor de nationale militie* (zie het verslag over deze zaak op blz. 156, 157).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het beroep, bij Ons ingesteld door A. Pladdet, te Hoek, vader van den loteling Jan Pladdet, van eene uitspraak van Gedeputeerde Staten van Zeeland van 28 Maart 1872, n°. 83, waarbij is gehandhaafd de uitspraak van den Militieraad tot vrijstelling van de dienst van den loteling Jakobus van Doeselaar;

Den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) gehoord, advies van den 5 Junij 1872, n°. 30;

Op de voordragt van Onzen Minister van Koloniën, tijdelijk belast met het beheer van het Departement van Binnenlandsche Zaken, van den 12 Junij 1872, lett. T, 4de Afdeeling;

Overwegende:

dat genoemde Jakobus van Doeselaar van de dienst is vrijgesteld, omdat hij behoort tot een gezin van drie zonen, waarvan hij de jongste is en waarvan de oudste op den 30 April 1856 als milicien is in dienst getreden, en op den 15 Januarij 1858, nog in dienst zijnde, is overleden; dat adressant tegen die uitspraak van den Militieraad bij Gedeputeerde Staten bezwaren heeft ingebragt, bewerende, dat, om vrijstelling te kunnen inroepen wegens de dienst van eenen broeder, in de dienst overleden, het moet bewezen zijn, dat dit overlijden is veroorzaakt door ziekelijke gesteldheid of gebreken, door de dienst bekomen;

dat dit beweren van den adressant was ongegrond;

dat toch kennelijk de slotwoorden van art. 50, n°. 4, der militiewet niet in verband staan met hetgeen daaraan onmiddellijk voorafgaat; en dat uit de geschiedenis van het wets-artikel duidelijk blijkt, dat het de bedoeling van den wetgever is geweest, te behouden de bepaling van art. 22 der wet van 27 April 1820 (*Staatsblad* n°. 11), en vrijstelling te verleenen, onverschillig welke de oorzaak van het overlijden moge geweest zijn;

dat dus Gedeputeerde Staten zeer teregt het beroep van den adressant hebben afgewezen;

Gelet op de artt. 48—50, 4°., en 104 der wet van 19 Augustus 1861 (*Staatsblad* n°. 72);

Hebben goedgevonden en verstaan:

met handhaving der bovenvermelde uitspraak van Gedeputeerde Staten van Zeeland van 28 Maart 1872, n°. 83, het daartegen ingesteld beroep ongegrond te verklaren.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur).

's Gravenhage, den 16 Junij 1872.

(*get.*) WILLEM.

De Minister van Koloniën, tijdelijk belast met het beheer van het Departement van Binnenlandsche Zaken,

(*get.*) VAN BOSSE.

Accordeert met deszelfs origineel.

De Directeur van het Kabinet des Konings

VAN HEECKEREN VAN KELL.

8°. van den 17 dezer, n°. 40, houdende beschikking op *het beroep van het tijdelijk Bestuur der waterkeering van het calamiteuse waterschap van Walsoorden van eene beschikking van Gedeputeerde Staten van Zeeland, waarbij goedkeuring is onthouden aan het besluit van den Raad tot bepaling der vaste bezoldiging van den Voorzitter en van de leden van het Dijksbestuur, alsmede van het presentiegeld der leden van den Dijksraad* (zie het verslag over deze zaak op blz. 116, 117).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het adres van het tijdelijk Bestuur der waterkeering van het calamiteuse waterschap van Walsoorden, daarbij Onze voorziening inroepende tegen eene beschikking van Gedeputeerde Staten van Zeeland van 2 Februarij 1872, n°. 60, waarbij goedkeuring is onthouden aan een besluit van den Dijksraad van voormeld waterschap tot bepaling der vaste bezoldiging van den Voorzitter en van de leden van het Dijksbestuur, alsmede van het presentiegeld der leden van den Dijksraad;

Den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) gehoord, advies van den 22 Mei 1872, n°. 17;

Op de voordragt van Onzen Minister van Koloniën, tijdelijk belast met het beheer van het Departement van Binnenlandsche Zaken, van den 13 Junij 1872, lett. B, 3de Afdeeling;

Overwegende:

dat het adres, waarbij van de beschikking van Gedeputeerde Staten van 2 Februarij beroep is ingesteld, is gedagteekend 17 Februarij, en eerst eenige dagen nà dien dag bij Ons Kabinet is ingekomen;

dat derhalve door den adressant niet is in acht genomen de termijn van veertien dagen, in art. 145, 2de lid, van het reglement voor de calamiteuse polders in

Zeeland voor het hooger beroep van beschikkingen van Gedeputeerde Staten gesteld;

Gezien het reglement voor de calamiteuse polders of waterschappen in Zeeland, goedgekeurd bij Ons besluit van 31 Julij 1871, n°. 21 (*Provinciaal blad* van 1871, n°. 91);

Hebben goedgevonden en verstaan:

den adressant niet-ontvankelijk te verklaren in het bij Ons ingesteld beroep.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur).

's Gravenhage, den 17 Junij 1872.

(*get.*) WILLEM.

De Minister van Koloniën, tijdelijk belast met het beheer van het Departement van Binnenlandsche Zaken,
(*get.*) VAN BOSSE.

Accordeert met deszelfs origineel.
De Directeur van het Kabinet des Konings,
VAN HEECKEREN VAN KELL.

9°. van den 18 dezer, n°. 15, houdende beschikking op *het beroep van het Gemeentebestuur van Overasselt van een besluit van Gedeputeerde Staten van Gelderland, waarbij deze de goedkeuring aan de gemeentebegrooting voor* 1872 *hebben onthouden* (zie het verslag over deze zaak op blz. 151).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het hooger beroep, bij Ons den 27 Maart ll. ingesteld door den Raad der gemeente Overasselt, tegen een besluit van Gedeputeerde Staten van Gelderland van 28 Februarij te voren, n°. 22, daarbij hunne goedkeuring onthoudende aan de begrooting van voornoemde gemeente over 1872;

Den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) gehoord, advies van den 5 Junij 1872, n°. 28;

Op de voordragt van Onzen Minister van Koloniën, tijdelijk belast met het beheer van het Departement van Binnenlandsche Zaken, van den 14 Junij 1872, lett. D, 2de Afdeeling;

Overwegende:

dat Gedeputeerde Staten hunne goedkeuring aan voormelde begrooting hebben onthouden, op grond:

1°. dat in die begrooting onder volgnummer 28 der uitgaven, in overeenstemming met een door den Gemeenteraad op 30 Januarij ll., ingevolge art. 59 der wet tot regeling van het armbestuur, genomen besluit, is uitgetrokken eene som van *f* 200, wegens te verstrekken subsidie aan het Burgerlijk of Algemeen Armbestuur van Overasselt;

2°. dat de Raad van de begrooting heeft geschrapt eenen door Burgemeester en Wethouders als opeischbare schuld voorgedragen post van *f* 58.50 wegens kosten,

aangewend tot bestrijding der in Julij 1871 binnen genoemde gemeente geheerscht hebbende pokziekte;

Overwegende, wat het eerste punt betreft:

dat Gedeputeerde Staten, met het oog op de artt. 20, 21 en 61 dier wet, zich met voormeld raadsbesluit van 30 Januarij ll. niet kunnende vereenigen, in voldoening aan art. 61, 2de lid, dier wet, hunne goedkeuring aan de gemeentebegrooting hebben onthouden;

dat, volgens art. 20 der wet, de armenverzorging aan de kerkelijke en bijzondere liefdadigheid moet worden overgelaten;

dat, volgens art. 21, het Burgerlijk Armbestuur alleen uit politiezorg bedeelen, en de verpleging slechts van die armen voor zijne rekening nemen mag, welke van kerkelijke of bijzondere instellingen van liefdadigheid geen onderstand verkrijgen kunnen, en wier bedeeling desniettemin volstrekt onvermijdelijk is;

dat met deze wettelijke voorschriften de te Overasselt aanwezige toestand in strijd is, in die mate, dat in genoemde gemeente, welker inwoners bijna uitsluitend tot het Roomsch-Katholijke kerkgenootschap behooren, geen kerkelijk Armbestuur van die gezindheid bestaat, noch bij wege van geld-inzameling of op andere wijze door de bijzondere liefdadigheid voldoende wordt bijgedragen, hetzij tot daarstelling en instandhouding van een Roomsch-Katholijk Parochiaal Armbestuur, hetzij ten behoeve van de armenverzorging in het algemeen;

dat toch, bij inzage der rekening over 1870 en begrooting over 1872 van het Algemeen Armbestuur te Overasselt, blijkt, dat genoegzaam niets door de bijzondere liefdadigheid wordt bijgedragen, en de inkomsten hoofdzakelijk bestaan uit erfpachten, interessen van kapitalen, thijnsen en huur van landerijen;

dat intusschen dezelfde ingezetenen, welke als belasting de gelden zouden opbrengen, bestemd ter bestrijding van bewust subsidie, geacht mogen worden bij magte te zijn eenige fondsen bijeen te brengen, waarmede hunne armen, immers gedeeltelijk, bedeeld, en met welker bedrag de gemeentelasten tevens naar verhouding verminderd zouden kunnen worden;

dat mitsdien maatregelen behooren genomen te worden, om de armverzorging te Overasselt tot zoodanigen toestand te brengen, als met de beginselen der wet tot regeling van het armbestuur strooken zal;

Overwegende, wat het tweede punt betreft:

dat de Raad der gemeente Overasselt tot het weigeren van voormelden post, groot *f* 58.50, blijkt geleid te zijn door de overweging, eensdeels, dat Burgemeester en Wethouders met opzigt tot die uitgave hadden behooren te handelen overeenkomstig de voorschriften van art. 69 en volgenden der wet van 28 Augustus 1851 (*Staatsblad* nº. 125), regelende de onteigening ten algemeenen nutte, ten einde die uitgave te doen komen ten laste van den Staat; anderdeels, dat art. 213, 2de lid, der gemeentewet in deze had behooren te zijn nageleefd; dat daarentegen Gedeputeerde Staten, op grond van artt. 179 *l* en 205 *q* der gemeentewet, den voormelden post alsnog op de begrooting van 1872 willen gebragt hebben;

dat de Gemeenteraad van Overasselt, bezwaar makende om op de begrooting van 1872 uitgaven te brengen, die behooren tot de dienst van 1871, niet gezegd kan worden te hebben gehandeld in strijd met de gemeentewet; en dat derhalve, daargelaten alle verdere beschouwingen, geene termen bestaan om, ter zake van zoodanig bezwaar en daarop gegronde weigering van meergemelden post door den Gemeenteraad, aan de begrooting voor 1872 de vereischte goedkeuring te onthouden;

Gezien art. 209 der gemeentewet en artt. 20, 21, 60 *b* en 61 der wet tot regeling van het armbestuur;

Hebben goedgevonden en verstaan:

met handhaving van het besluit der Gedeputeerde Staten van Gelderland van 21

Februarij ll., n°. 22, alleen voor zooverre betreft de weigering tot goedkeuring van den post, groot *f* 200, op de begrooting dier gemeente van 1872 onder n°. 28 in uitgaaf gebragt, als subsidie aan het Burgerlijk of Algemeen Armbestuur aldaar, — te verklaren, dat er geene termen zijn om aan de begrooting, zoo als zij is liggende, Onze goedkeuring te verleenen.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur).

'sGravenhage, den 18 Junij 1872.

(*get.*) WILLEM.

De Minister van Koloniën, tijdelijk belast met het beheer van het Departement van Binnenlandsche Zaken,

(*get.*) VAN BOSSE.

Accordeert met deszelfs origineel.

De Directeur van het Kabinet des Konings,

VAN HEECKEREN VAN KELL.

10°. van 18 dezer, n°. 19, houdende beslissing van *het geschil over de woonplaats van den minderjarigen krankzinnige Aart Verschoor* (zie het verslag over deze zaak op blz. 120—128).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het aan Onze beslissing onderworpen geschil tusschen de gemeenten Wijngaarden en Giessendam over de vraag, waar de minderjarige krankzinnige Aart Verschoor woonplaats had, toen hij in Julij 1871 in het krankzinnigengesticht te Dordrecht werd opgenomen;

Den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) gehoord, advies van 5 Junij 1872, n°. 14;

Op de voordragt van Onzen Minister van Koloniën, tijdelijk belast met het beheer van het Departement van Binnenlandsche Zaken, van den 15 Junij 1872, lett. O, 7de Afdeeling;

Overwegende:

dat de vader van genoemden minderjarige is overleden, en dat zijne moeder, die hertrouwd is, sedert het voorjaar van 1871 woont te Giessendam;

dat de moeder echter, wegens het niet-nakomen van het voorschrift van art. 407 van het Burgerlijk Wetboek, de voogdij heeft verloren, en dat in Junij 1871 tot voogd over den minderjarige is benoemd Jan Bouman, wonende te Wijngaarden;

dat, blijkens de bewoordingen en de geschiedenis van art. 4 der wet van 1 Junij 1870 (*Staatsblad* n°. 86), de kosten van overbrenging en verpleging van arme krankzinnigen moeten komen ten laste van hun burgerlijk domicilie;

dat minderjarigen, volgens art. 78 van het Burgerlijk Wetboek, de woonplaats volgen van hunne ouders of voogden;

dat de bedoeling van den wetgever blijkbaar is geweest als wettelijk domicilie van de minderjarigen aan te wijzen de woonplaats van de personen, die met de uitoefening hunner burgerlijke regten zijn belast;

dat dus in dit geval de minderjarige moet geacht worden te volgen de woonplaats van zijnen voogd, en niet die zijner moeder, die niet belast is met de uitoefening zijner burgerlijke regten;

Gezien art. 78 van het Burgerlijk Wetboek en de artt. 26 en 70 der wet op het armbestuur, zoo als die zijn gewijzigd bij de wet van 1 Junij 1870 (*Staatsblad* nº. 85);

Hebben goedgevonden en verstaan:

te beslissen, dat de woonplaats van Aart Verschoor op het bovenvermeld tijdstip was gevestigd te Wijngaarden.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur).

'sGravenhage, den 18 Junij 1872.

(*get.*) WILLEM.

De Minister van Koloniën, tijdelijk belast met het beheer van het Departement van Binnenlandsche Zaken,

(*get.*) VAN BOSSE.

Accordeert met deszelfs origineel.
De Directeur van het Kabinet des Konings,
VAN HEECKEREN VAN KELL.

De VOORZITTER: Thans is aan de orde:

II. *het beroep van A. van der Hoef, meester grofsmid, te Utrecht, van eene beschikking van Burgemeester en Wethouders dier gemeente, waarbij de vergunning is geweigerd tot oprigting eener grofsmederij in het achtergedeelte van het perceel Korte Nieuwstraat, wijk F, nº.* 205, *genaamd de Atlas.*

In die zaak is rapporteur de Staatsraad MEEUSSEN. Ik verzoek dien heer het verslag daarover wel te willen uitbrengen.

Staatsraad MEEUSSEN: Mijne Heeren! De adressant H. van der Hoef, smid, wonende te Utrecht, verzocht op 2 October ll. aan het Gemeentebestuur van Utrecht vergunning om in het huis, genaamd „Atlas", Korte Nieuwstraat aldaar, in het achtergedeelte eene smederij te mogen oprigten; zullende het voorgedeelte van de behuizinge enkel worden gebruikt als magazijn van kagchels.

Op den 11 October daaraanvolgende heeft er over dat verzoek plaats gehad een onderzoek *de commodo et incommodo*. Bij die gelegenheid beklaagde zich de heer Mr. Ras, eigenaar van de ten noorden belendende perceelen, over vermeerdering van brandgevaar voor de perceelen wijk F, nºs. 160, 206 en 207, hem toebehoorende, waarvan een gedeelte tot hooizolder is ingerigt; over bederf van het regenwater door de op de daken neêrvallende zwarte dampen uit den schoorsteen der smederij; over hinder wegens het geraas, door het smeden veroorzaakt, hetgeen zeer ten nadeele strekken zou van zijne zwakke gezondheid; — alles te veroorzaken door de oprigting der smederij.

De heer A. Cosijn, eigenaar en bewoner van het ten zuiden belendende perceel wijk F, nº. 162, verklaarde zich ook tegen het verleenen der vergunning, hoofdzakelijk op grond van het te vreezen hinderlijk geraas, dat ten nadeele zou strekken der reeds wankelende gezondheid zijner dochter.

De weduwe W. C. Zambaux had gelijk bezwaar. Zij vreesde, dat, bijaldien de smederij tot stand kwam, voor hare bovenwoning geene huurders meer te vinden zouden zijn, alsmede dat voor het wasschen en droogen van strohoeden, waarin zij nering drijft, de stip van de steenkolendamp eener smederij zeer nadeelig zijn zou, omdat dat wasschen en droogen altijd in de open lucht moet plaats hebben.

Op den 17 October hebben Burgemeester en Wethouders, zich met de voormelde bezwaren vereenigende, en vooral omdat de oprigting der smederij direct nadeelig zijn zou voor de gezondheid der bewoners van belendende perceelen, — de verzochte vergunning geweigerd.

De adressant heeft zich daarop gewend, den 31 October, tot Gedeputeerde Staten der provincie Utrecht bij adres, waarin hij beweert, dat van een gewoon smidsvuur geen brandgevaar te wachten is, daar de vonken van de stip onmiddellijk uitdooven en in eene smederij met steenen wanden en steenen vloer geen gevaar voor brand ontstaat; dat de tegenwoordige bestemming van het perceel, namelijk restauratie, voor brand meer gevaar oplevert; dat de ondervinding leert, dat smidsvuren of smidswerkplaatsen zelden oorzaak geweest zijn van brand; dat hinderlijk geraas niet is te duchten, omdat het perceel, voor smederij in te rigten, niet belendt aan eenig gebouw; dat het perceel „Atlas" is een hecht gebouw en de schoorsteen en muren buitengewoon zwaar en dik zijn.

Ten aanzien van het nadeel voor de gezondheid van bewoners van belendende perceelen wordt in het adres opgemerkt: vooreerst, dat er zoodanige perceelen niet zijn; en verder, dat een Gemeentebestuur wel eene vergunning mag weigeren in het belang der openbare, dat is algemeene gezondheid, maar niet in het belang van enkele bepaalde personen, tijdelijke bewoners van naburige huizen, wier gezondheid gezegd wordt niet gunstig te zijn; dat de fabriek met stoompersing van de heeren Bosch en Zoon, vlak belendende aan het perceel van den heer Ras, door stip, geraas en gedreun zeker veel meer hinderlijk moet zijn dan eene smederij, waarvan die heer niets hooren of zien zal; dat de vrees voor waterbederf geheel ijdel is. Ten betooge van deze bewering zijn door den adressant overgelegd zes schriftelijke verklaringen van buren zijner smederij op den Steenweg, houdende, dat zij van die smederij voor hun regenwater nooit last hebben gehad. Nog is door hem overgelegd eene schriftelijke verklaring van den timmerman H. Schock, bevattende, dat het huis „de Atlas" zeer geschikt is voor smederij, omdat het niet belendt aan eenig gebouw en dus geen last kan opleveren voor geburen. Eindelijk is bij het adres gevoegd eene schriftelijke verklaring van E. Rijnfrank, houdende, dat het perceel de Atlas, wat balken en vloeren aangaat, in goeden en deugdelijken staat verkeert. Terwijl ten slotte de metselaar Jansen de verklaring aflegde, dat de Atlas, door de hechtheid van muren en schoorsteenen, bijzonder geschikt is voor eene smederij, en dat de oprigting daarvan geen brandgevaar ten gevolge hebben zal.

De adressant verzocht op deze gronden aan Gedeputeerde Staten, hem de vergunning, door het Gemeentebestuur geweigerd, wel te willen verleenen.

Die Staten hebben het adres in handen gesteld van het Gemeentebestuur te Utrecht ten fine van berigt. Dat Bestuur heeft op den 9 November nogmaals ingesteld een onderzoek *de commodo et incommodo*. Bij die gelegenheid hebben de heeren Ras en Cosijn hunne bezwaren herhaald. De heer Ras heeft in eene schriftelijke nota opgemerkt: dat de verklaringen der buren op den Steenweg welligt kunnen beschouwd worden als vreugdebetoon over het voorgenomen vertrek van den adressant uit die buurt; dat de Atlas wel grenst aan zijn perceel, zoodat het geraas dáár hoorbaar

zijn zal; dat de Atlas bouwvallig is; dat de fabriek van de heeren Bosch en Zoon hem zeker hinderlijk is, doch niet wegens geraas; maar dat dit eene reden te meer voor hem is om in redelijkheid de oprigting der smederij tegen te gaan. — De heer Cosijn heeft in zijne schriftelijke nota opgemerkt, dat de smederij zeer nabij zou zijn aan zijne woning op de Oude Gracht, wijk F, n°. 162; dat het gehamer der smederij zeer hinderlijk zou zijn voor de geheele omgeving, te meer, omdat de echo aldaar zóó sterk is, dat men er de menschen kan hooren, die op den omloop van den Dom luid spreken.

Bij missive van 21 November hebben Burgemeester en Wethouders bij hun besluit volhard, omdat het duidelijk is, dat het gevaar voor brand grooter wordt, wanneer het geheele jaar door met vuur gewerkt wordt, te meer, wanneer naburige perceelen tot berging van hooi of andere brandbare stoffen gebezigd worden, en omdat het evenzeer zeker is, dat de dampen, uit den schoorsteen op de daken neêrslaande, het regenwater moeten bederven en het smeden van het ijzer een geraas veroorzaakt, hinderlijk voor de bewoners van naburige perceelen en nadeelig voor hen, wier gezondheid reeds minder gunstig is.

Gedeputeerde Staten hebben over deze zaak gehoord den Hoofd-Ingenieur van den Waterstaat in het 8ste district, die op den 2 Januarij ll., met overlegging eener schetsteekening van de localiteit, heeft berigt, dat werkelijk de plaats, voor de smederij bestemd, aan de ééne zijde grenst aan het voorste gedeelte van de Atlas, en aan de drie andere zijden niet belendt aan eenig gebouw; dat de strijkkamer van den heer Cosijn het digtste bij de smederij is, maar daarvan nog is afgescheiden door eene binnenplaats, breed 2.35 meters; dat smidskolen en een smidsvuur nagenoeg niet veel meer rook geven dan de vuren der bestaande restauratie; dat, zoo er hinder mogt zijn van rook, die dus niet zal worden vermeerderd; dat de schoorsteen, gemaakt volgens de Utrechtsche verordening, geheel uit steen en ijzer bestaat, en dat die schoorsteen, met steenkolen gestookt, geene vonken afvoert, hetgeen wel het geval is bij bakkers, die met ligt hout stoken; dat brand bij smederijen daarom zeldzaam, in bakkerijen veelvuldig is; dat geraas eener smederij alleen dan hinderlijk is, wanneer andere perceelen onmiddellijk tegen de smederij belenden, hetgeen hier het geval niet is; dat toch de keuken van de weduwe Zambaux nog verder van de smederij verwijderd zal zijn dan de strijkkamer van den heer Cosijn, en de gebouwde perceelen van den heer Ras er nog verder afliggen, in dier voege, dat de terugkaatsing van het geluid ook niet hinderlijk zal zijn. Ten slotte gaf hij te kennen, dat, in deze omstandigheden, al mogt ook de smederij min of meer onaangenaam zijn voor de geburen, er geene redelijke en deugdelijke gronden waren om de oprigting er van te verbieden.

Het Gemeentebestuur van Utrecht, in wiens handen het advies van den Hoofd-Ingenieur was gesteld, is, blijkens schrijven van 30 Januarij ll., daardoor niet van meening veranderd; doch meent, dat, indien de vergunning mogt worden verleend, alsdan zal behooren bepaald te worden, dat de wanden van het tot smederij in te rigten vertrek zullen worden ontdaan van het daarop aanwezig behang en houtwerk, en dat de plaatsing en inrigting der smidse en schoorsteen zal geschieden in overleg met- en onder goedkeuring van den Opperbrandmeester der gemeente.

Gedeputeerde Staten van Utrecht hebben vermeend zich van eene beslissing te moeten onthouden, als behoorende die aan den Koning.

De adressant heeft zich op den 5 Junij bij adres, gerigt aan den Minister van Binnenlandsche Zaken, voorzien tegen de afwijzende beschikking van Burgemeester en Wethouders. Ten gevolge daarvan is deze zaak van 's Koningswege bij deze Afdeeling aanhangig gemaakt. In dat adres komen geene nieuwe gronden voor; maar daarin wordt toch gezegd, dat de smederij geene grof-, maar eene fijnsmederij zal zijn.

Het is thans aan deze Afdeeling om te dezer zake aan Zijne Majesteit een ontwerp van besluit voor te dragen.

De VOORZITTER: Ik dank den heer rapporteur voor het door hem uitgebragt verslag. De adressant is tegenwoordig. Heeft adressant ook eenige inlichtingen te geven of te vragen?

De appellant komt nog kortelijk terug op hetgeen in den loop van het voorgaand onderzoek mondeling of schriftelijk door hem is aangevoerd. Hij betoogt nader, dat de bezwaren, die tegen zijne voorgenomen vestiging zijn in het midden gebragt, overdreven, ja volkomen ongegrond zijn. Hij voegt er bij, dat hij in redelijkheid tot alles bereid is wat strekken kan om bezwaren weg te nemen, gelijk hij ten allen tijde geneigd is de wet te eerbiedigen. De verschillende perceelen of terreinen, waarvan ten deze de rede is, liggen te veel verwijderd van het door hem verlangd wordend perceel, dan dat er gevaar voor brand te duchten is. Dat is vooral het geval met de perceelen van de heeren Ras en Cosijn. Van schade voor het stukje grond van jufvrouw Zambaux kan in geen geval sprake zijn; het is geheel en al eene wildernis. En dewijl het hier meer betreft een smederijtje van oud model, zoo kan er voor de andere in de nabijheid gelegen perceelen, die geheel er van afgescheiden zijn, geen bezwaar bestaan noch van brand noch voor de gezondheid. Hij vertrouwt, dat men hem, een huisvader, die voor vrouw en kinderen heeft te zorgen en nog een paar knechts heeft te onderhouden, niet stelselmatig hinderpalen zal in den weg leggen om een eerlijk stuk brood te kunnen verdienen. Hij koestert dan ook de hoop, dat Zijne Majesteit, voorgelicht door het weldenkend en onpartijdig advies dezer Afdeeling, voor hem eene allezins billijke en gewenschte beschikking zal nemen.

De VOORZITTER: Indien de heeren geene verdere inlichtingen verlangen, gaan wij over tot de volgende zaak. Aan de orde is:

III. *het geschil tusschen de gemeenten Woerden en Harmelen over de woonplaats van de arme krankzinnige Catharina van Maanen.*

In die zaak is rapporteur de Staatsraad DE VRIES. Ik verzoek dien heer het verslag daarover wel te willen uitbrengen.

Staatsraad DE VRIES: Mijne Heeren! Tusschen de gemeenten Harmelen en Woerden is geschil over de vraag, wie de verplegingskosten moet dragen van de behoeftige krankzinnige Catharina van Maanen.

Genoemde behoeftige woonde met den aanvang van dit jaar als dienstmaagd bij den heer Buddingh, te Harmelen. Op den 2 Januarij kreeg haar vader, wonende te Woerden, van de dames Buddingh de tijding, dat zij zijne dochter niet langer konden houden uit hoofde van ongesteldheid. Hij heeft haar daarop nog dienzelfden dag afgehaald en naar zijne woning overgebragt. Den eersten nacht reeds gaf de behoeftige blijken van krankzinnigheid, die den vader noopten dadelijk geneeskundige hulp in te roepen. Volgens de overgelegde verklaring van den Med. Doctor Richelle, die haar dien 3 Januarij in behandeling heeft genomen, bleek zij lijdende te zijn aan melancholia, welke ziekte van het begin der maand November van het afgeloopen jaar een aanvang heeft genomen, en bestond er alzoo noodzakelijkheid, dat zij in een gesticht voor krankzinnigen geneeskundig werd behandeld.

Vervolgens ontving de vader een brief van eene der dames Buddingh, gedagteekend 3 Januarij, houdende, dat zij op het herstel zijner dochter niet konden wachten, en hem verwittigde, dat, daar zij haar in allen gevalle de dienst hadden opgezegd, zij haar goed franco aan hem zouden zenden met *f* 25 voor huur en kostgeld, daar het buiten hare schuld was, dat zij ziek was. Mejufvrouw Buddingh

voegde daarbij deze woorden: „een getuigschrift van goed gedrag, eerlijk en trouw kan zij ten allen tijde krijgen, zoo ook zullen wij het verhuisbiljet zenden."

Dien-overeenkomstig heeft het Gemeentebestuur van Harmelen, na ontvangen kennisgeving van de familie Buddingh, op den 5 Januarij een verhuisbiljet voor Catharina van Maanen opgemaakt en aan het Bestuur van Woerden toegezonden.

Burgemeester en Wethouders van Harmelen meenen nu, dat op deze behoeftige, die op 2 Januarij die gemeente en hare dienst heeft verlaten om daarin niet terug te keeren, art. 79 van het Burgerlijk Wetboek sedert dat tijdstip niet meer van toepassing is; terwijl zij ten aanzien van het oogenblik, waarop zij krankzinnig is geworden, zich houden aan de verklaring van den Geneesheer Nuijens, bij de stukken overgelegd, waarin deze zijne overtuiging uitspreekt, dat Catharina van Maanen wel praedispositie tot krankzinnigheid had, maar vóór haar vertrek uit Harmelen nog niet aan die ziekte lijdende was.

Door Woerden wordt hierop geantwoord, dat de behoeftige den 2 Januarij door haren vader is afgehaald op verzoek der dames Buddingh, niet om haar bij zich te houden, maar om haar, zoodra zij hersteld zou zijn, naar deze te doen terugkeeren; dat echter reeds binnen twaalf uren bleek, dat zij krankzinnig was; dat, blijkens schrijven van mejufvrouw Buddingh, haar wel de dienst was opgezegd, maar dat dit overeenkomstig het gewone gebruik was bedoeld tegen 2 Februarij; dat noch aan haar noch aan haren vader, bij zijne komst op 2 Januarij, van het niet-terugverwachten der dochter iets is gezegd; dat de dames Buddingh zich ongeroepen met het aanvragen van een bewijs van woonplaats-verandering hebben bemoeid, waartoe zij niet bevoegd waren. Tegen het beroep van Burgemeester en Wethouders van Harmelen op art. 79 van het Burgerlijk Wetboek staat over, dat, volgens artt. 75 en 76, de verandering van woonplaats stand grijpt door de werkelijke woning in eene andere plaats, gevoegd bij het voornemen om aldaar zijn hoofdverblijf te vestigen, en dat dit voornemen wordt bewezen door eene verklaring bij het Bestuur der gemeente, welke men verlaat, en van die gemeente, waar de woonplaats wordt overgebragt; bij gebreke van welke verklaring het voornemen uit de omstandigheden moet worden opgemaakt. Dat voornemen nu heeft zeker niet bij deze behoeftige bestaan; de dames Buddingh toch zijn het, die den vader verzocht hebben zijne dochter af te halen, en later geschreven hebben op haren terugkeer niet te kunnen wachten. De verklaring bij het Gemeentebestuur hebben deze zonder volmagt niet voor haar kunnen doen. Daarenboven is het bewijs van woonplaats-verandering, hetgeen bij de stukken is overgelegd, eerst den 5 Januarij afgegeven, en reeds den 3 was Catharina van Maanen krankzinnig geworden. Op deze gronden blijven Burgemeester en Wethouders van Woerden van oordeel, dat als woonplaats der krankzinnige de gemeente Harmelen behoort te worden aangewezen.

Tot nadere toelichting der feiten zijn door den Kantonregter te Maarsen onder eede gehoord de beide dames Buddingh en de Geneesheer Nuijens te Harmelen.

Op de vraag, of Catharina van Maanen zelve verlangd had naar Woerden te vertrekken of wel door daarheen te gaan slechts toegegeven heeft aan het verlangen der dames Buddingh, hebben deze geantwoord: de eerste, dat Catharina van Maanen daarbij slechts aan het verlangen van haar getuige en hare zuster heeft toegegeven; de andere, dat, toen zij het Catharina vroeg, deze bereid was tijdelijk te gaan. Beide dames verklaren, dat aan genoemde dienstbode op 30 December de huur was opgezegd, om over zes weken de dienst te verlaten; dat zij vooral in het laatst van December zeer stil was, bij zich zelve en vreemd; dat zij knorrig was en wel niet bepaald ziek was, maar getuigen toch angst hadden, dat zij ziek zou worden. De eerste getuige voegt er bepaald bij, dat zij bij Catharina niets van krankzinnigheid bespeurd heeft. Beiden verklaren, dat hare knorrigheid en vreemdheid aanleiding zijn geweest tot het opzeggen der huur; dat de broeder van haar getuigen het

verhuisbiljet voor Catharina alleen heeft aangevraagd uit voorzorg en gedienstigheid, omdat er anders later zooveel last aan verbonden is; dat over de verwijdering van Catharina uit Harmelen en hetgeen bij woonplaats-verandering behoort te worden in acht genomen, door geen lid der familie van haar getuigen met eenig lid of beambte van het Gemeentebestuur van Harmelen is gesproken of overlegd.

De getuige Doctor Nuijens heeft verklaard, genoemde dienstbode hoogstens vijf à zes maal onder zijne behandeling te hebben gehad, en wel in de laatste dagen van December 1871; dat hij niet alleen zelf geene handelingen van haar heeft gezien, die hare krankzinnigheid aantoonden, maar ook van anderen die niet heeft vernomen; dat alleen de dames Buddingh hem medegedeeld hebben, dat zij stil en afgetrokken was; dat zijne overtuiging omtrent hare praedispositie tot krankzinnigheid hoofdzakelijk hierop rustte, dat zij een sterk, volbloedig, zwaarmoedig mensch was, onderhevig aan zenuwtoevallen en lijdende aan melancholia.

Burgemeester en Wethouders van Harmelen blijven, na kennis van deze verklaringen genomen te hebben, bij hun gevoelen, en verklaren ten stelligste, dat omtrent het verhuisbiljet geene de minste ruggespraak van het Dagelijksch Bestuur of eenig lid daarvan met de familie Buddingh heeft plaats gehad.

Met deze vereenigen zich Gedeputeerde Staten van Utrecht, die daarom, op grond, dat tijdens de overbrenging van Catharina van Maanen van Harmelen naar Woerden geen spoor van krankzinnigheid bij haar aanwezig was, adviseren tot aanwijzing van de gemeente Woerden als verpligt om de kosten harer verpleging te dragen.

De Afdeeling zal thans omtrent deze zaak een ontwerp van besluit aan Zijne Majesteit hebben voor te dragen.

De Voorzitter: Ik dank den heer rapporteur voor het door hem uitgebragt verslag. Er is een gemagtigde tegenwoordig. Heeft de gemagtigde ook eenige inlichtingen te geven of te vragen?

De heer M. G. van Geytenbeek, Candidaat-Notaris te Harmelen, als gemagtigde dier gemeente optredende, herinnert, dat door het Gemeentebestuur van Harmelen op 5 Januarij een verhuisbiljet voor Catharina van Maanen aan dat van Woerden was toegezonden, terwijl zij reeds den 3 had moeten zijn opgenomen, uit hoofde van krankzinnigheid. Hij moet doen opmerken, dat de gemeente Woerden dan al bijzonder lang gewacht heeft met de gemeente Harmelen van de laatstgemelde omstandigheid kennis te geven. Uit een brief van den Doctor Nuijens eerst van den 13 Januarij blijkt de noodzakelijkheid der opsluiting van deze behoeftige. Het is opmerkelijk, dat de gemeente Woerden eerst toen de behoeftige in een krankzinnigengesticht heeft laten opnemen, terwijl Doctor Richelle reeds den 2 zou hebben verklaard, dat die opname noodzakelijk was.

Staatsraad de Vries wijst er op, dat uit de verklaring van dien Doctor bleek, dat de behoeftige aanvankelijk leed aan melancholia, en die verklaring is van den 12 Januarij.

De Voorzitter: Indien de heeren geene verdere inlichtingen verlangen, gaan wij over tot de volgende zaak. Aan de orde is:

IV. *het beroep van den Raad der gemeente Franeker van een besluit van Gedeputeerde Staten van Friesland, waarbij hunne beslissing over de gemeentebegrooting voor* 1872 *is verdaagd.*

In die zaak ben ik zelf rapporteur. Ik zal derhalve den Staatsraad Meeussen verzoeken inmiddels het presidium waar te nemen. Ik heb alzoo de eer, Mijne Heeren, omtrent deze zaak uit te brengen het volgende verslag.

Bij besluit van 29 December ll. hebben Gedeputeerde Staten van Friesland de begrooting der dienstdoende schutterij te Franeker voor het jaar 1872 verhoogd met eene som van *f* 1000 in ontvangst en uitgaaf voor den aanleg eener schietbaan.

Zij besloten gelijktijdig de beslissing te verdagen over de gemeentebegrooting 1872 van Franeker, met uitnoodiging aan den Raad dier gemeente om laatstgenoemde begrooting alsnog in verband te brengen met de door Gedeputeerde Staten tot een bedrag van *f* 1000 verhoogde schutterij-begrooting.

Op 5 Maart daaraanvolgende verzocht de Gemeenteraad, dat Gedeputeerde Staten hun besluit van 29 December te voren mogten intrekken, daar de Raad de gemeente ongehouden rekende tot het doen der bewuste uitgaaf voor den aanleg eener schietbaan.

Bij besluit van 14 Maart ll. weigerden Gedeputeerde Staten echter hunne beslissing van 29 December in te trekken.

Gedeputeerde Staten overwogen bij hun meergemeld besluit van 29 December: dat de Raad weigert over te gaan tot den aanleg van eene schietbaan, als zijnde deze voor de gemeente van geen belang, terwijl de verpligting door den Raad niet wordt erkend; dat zich mitsdien de vraag ter beantwoording voordoet: is het aanleggen eener schietbaan voor de schutterij eene door de wet aan de gemeente opgelegde uitgaaf? dat het aanwezig zijn eener schietbaan onontbeerlijk is, zal de schutterij naar het voorschrift van art. 42 der wet van 11 April 1827 (*Staatsblad* n°. 17) in het schieten naar de schijf worden geoefend; dat uit dit wets-artikel volgt, dat de wetgever in 1827 wel degelijk dacht aan oefeningen in het schieten, zij het dan ook, dat, bij het toen nog niet aanwezig zijn van juistheidswapenen van zeer verre trefkracht, de eischen van eene schietbaan van nu hooger zijn opgevoerd dan voor eene schietbaan van toen; dat echter de wet blijkbaar ten doel heeft oefening der schutterij in het gebruik der vuurwapenen, die haar gegeven zijn; dat met de verbetering van dat wapen uit den aard der zaak gelijken tred dient te houden verbetering der plaats van oefening; dat de uitgaven voor de schutterij, voor zoover zij is onderdeel der Rijks-weerbaarheid, zijn uitgaven van 's Rijks dienst, overgebragt op de gemeenten; dat alzoo het gemeentelijk gezag niet is geroepen om over de noodzakelijkheid dier uitgaven te oordeelen; dat, krachtens art. 36 der schutterijwet, alle kosten der schutterij komen ten laste der gemeenten, met uitzondering der ammunitiën, welke, krachtens art. 39 der wet, door het Rijk worden geleverd; dat derhalve de kosten van schietbanen komen ten laste der gemeenten; dat uit art. 34 der schutterijwet volgt, dat niet de raden der gemeenten, maar de Gedeputeerde Staten de begrootingen der schutterijen, des noods onder wijziging, definitief vaststellen; dat de gemeentewet bij art. 205, litt. *f*, bepaalt, dat de Gemeenteraad op de begrooting der gemeente heeft te brengen de uitgaven, door bijzondere wetten aan de gemeente opgelegd; dat dat artikel der gemeentewet volkomen verband houdt met de wet van 11 April 1827 (*Staatsblad* n°. 17); dat bij art. 34 der schutterijwet aan Gedeputeerde Staten wordt opgedragen vast te stellen de voor de schutterij benoodigde uitgaven; dat art. 34, in verband met art. 35, der schutterijwet bepaalt, dat de schutterlijke begrooting deel moet uitmaken der gewone begrooting van de gemeente, zoodat de toelage, op deze laatste uitgetrokken in uitgaaf, moet overeenstemmen met het bedrag der toelage, op de schutterijbegrooting in ontvang aangebragt; op alle welke gronden Gedeputeerde Staten, — gezien artt. 34, 35 en 36 der schutterijwet en artt. 207, 208 en 211 der gemeentewet; gelet op de gemeente- en schutterijbegrooting van Franeker, dienst 1872, — besloten, gelijk hierboven is gezegd.

Op 28 Maart ll. heeft de Raad der gemeente Franeker zich krachtens art. 209 der gemeentewet tot den Koning gewend, daarbij in bezwaar komende tegen het besluit van Gedeputeerde Staten van 14 Maart te voren, in verband met het besluit van Gedeputeerde Staten van 29 December 1871.

De Gemeenteraad geeft in zijn verzoekschrift aan Zijne Majesteit van 28 Maart te kennen, dat de post van *f* 1000, voor eene schietbaan ten behoeve van de dienstdoende schutterij, niet behoort te komen ten laste van de schutterij, en dus ook niet ten laste van de gemeente. Wel wordt bij art. 36, sub 2°., der wet van 1 April 1827 (*Staatsblad* n°. 17) bepaald, dat de kosten op de dienstdoende schutterijen zullen worden gevonden uit eene toelage van de gemeentekas, maar de Raad is van meening, dat dit niet kan slaan op de kosten van eene schietbaan. Uit het considerans toch van de wet op de schutterijen blijkt, dat de schutterijen zijn opgerigt tot behoud van inwendige rust en om in tijden van oorlog en gevaar tegen de aanvallen van den vijand te dienen. Het doel is dus plaatselijk en algemeen belang; de gemeente moet dus alle uitgaven doen, die geacht worden in het plaatselijk belang te zijn; alle uitgaven daarentegen, die in het algemeen belang zijn, moeten door het algemeen, dus door den Staat worden gedragen, volgens de oude regtsleer: waar het voordeel is, moet ook de last zijn. Dat heeft ook de wetgever van 1827 begrepen; want al wat geacht kan worden te kunnen dienen tot afwending van de aanvallen van den vijand, in tijden van oorlog en gevaar, wordt door den Staat bekostigd volgens art. 37, waarbij bepaald wordt, dat de geweren, en volgens art. 39, houdende, dat de ammunitiën voor 's Lands rekening worden verstrekt. Ook later, toen de van Landswege verstrekte geweren met vuursteensloten zijn veranderd naar het percussie-stelsel, heeft de Staat aan de gemeenten, die haar verlangen daartoe te kennen gaven, geweren met veranderde sloten geleverd; en ook nog onlangs zijn in de gemeente Franeker een dertigtal geweren ten behoeve van de dienstdoende schutterij door den Staat geleverd, van eene gansch andere constructie als de vroeger en nog gebruikte geweren, alles zonder eenige betaling van den kant der gemeente. Uit welk een en ander volgens appellant voldoende voortvloeit, dat al wat met schieten in verband staat, steeds is en nog wordt beschouwd te zijn in het Rijks-, niet in het gemeentebelang; waaruit volgt, dat geen schietbaan ten laste eener gemeente behoort gebragt te worden, maar ten laste van den Staat, zoo als de geweren en de ammunitiën. Tijdens het maken der wet in 1827 dacht men aan geene schietbanen, dacht men aan geene zóó ver dragende geweren, hoedanige thans in gebruik worden gesteld, en nuttig, ja noodzakelijk zijn bij de aanvallen van den vijand in oorlogstijden, maar voor inwendige rust volstrekt niet vereischt worden, evenmin als de schietoefeningen, en de ammunitiën, daartoe vereischt.

De meerderheid van den Gemeenteraad is volgens het verzoekschrift overtuigd van het juiste van dit beweren, en kan er niet toe besluiten, zoolang redres mogelijk is, de opgelegde *f* 1000 voor rekening der gemeente te nemen, welker belangen de Raad verpligt is te behartigen en voor te staan, en zulks te minder wegens de groote uitgaven, die de schutterij reeds vereischt, hebbende bedragen: in 1868 *f* 737.49, in 1869 *f* 1099.20^5, in 1870 *f* 1240.68, terwijl de begrooting over 1871 eene toelage aanwijst van *f* 880 en buiten de schietbaan over 1872 *f* 971.50 was geraamd: een groot bezwaar voorzeker, zegt appellant, voor eene gemeente, die boven de 10 en 40 opcenten op de grondlasten en de 40 opcenten op het personeel, over 1872, een hoofdelijken omslag te betalen heeft naar 3½ pct. van het inkomen der ingezetenen.

Het is op grond van een en ander, dat de Gemeenteraad van Franeker zich tot Zijne Majesteit wendt met verzoek om, met vernietiging van het besluit van Gedeputeerde Staten, waarbij op de begrooting voor de dienstdoende schutterij voor 1872 een post van *f* 1000 alsnog is uitgetrokken voor eene schietbaan, de gemeentebegrooting

voor 1872 alsnog goed te keuren, zoo als die door den Gemeenteraad was ontworpen.

Gedeputeerde Staten, in hun ambtsberigt van 25 April ll., zeggen:

"De redenering van den Raad is deze: eene schietbaan is van Rijksbelang; de oude regtsleer schrijft voor, dat, waar de lust is, ook de last moet zijn; derhalve behoort het Rijk de kosten der schietbaan te dragen.

"In het afgetrokkene, *jure constituendo*, moge de redenering juist zijn, *in jure constituto* is zij het niet.

"Het moge waar zijn, dat de schietbaan staat in verband met ver dragende juistheidswapenen; het moge waar zijn, dat die meer volkomene wapening noodig is in den oorlog, niet ter handhaving der binnenlandsche rust, — waar is het tevens, dat de wet, zonder dat onderscheid in het oog te houden, alle kosten der schutterijen brengt ten laste van de gemeenten, behoudens speciaal aangewezene uitzonderingen.

"Uit een en ander volgt, dat Gedeputeerde Staten niet alleen het regt van goedkeuring of afkeuring hebben, maar dat ze ook bevoegd zijn de schutterij-begrooting te wijzigen.

"Dat regt nu hebben Gedeputeerde Staten *in casu* in toepassing gebragt. en zij gelooven niet, dat daardoor het algemeen belang benadeeld of de wet geschonden is."

Memoriën zijn er niet ingekomen; en ik meen dus hiermede voor verslag te kunnen volstaan.

De *waarnemende* VOORZITTER: Ik dank den heer rapporteur voor het door hem uitgebragt verslag. Er zijn geene belanghebbenden opgekomen. Er kunnen dus geene inlichtingen worden gevraagd of gegeven.

En vermits er verder voor heden geene zaken aan de orde zijn, sluit ik de vergadering.

Vijftiende vergadering.

Vergadering van Woensdag, 10 *Julij* 1872.

(Geopend ten 11 ure.)

Voorzitter, de Minister van Staat Mr. Æ. Baron MACKAY VAN OPHEMERT EN ZENNEWIJNEN.

Tegenwoordig de *leden:*

Jhr. Mr. W. A. C. de Jonge,
Mr. K. A. Meeussen,
Mr. G. de Vries,
Mr. C. H. B. Boot.

Commies van Staat, Mr. G. J. Roijaards.

De VOORZITTER: Ik open deze vergadering van den Raad van State, Afdeeling voor de geschillen van bestuur.

I. Bij deze Afdeeling zijn ingekomen de volgende Koninklijke besluiten, als:

1o. van den 21 Junij ll., no. 2, houdende beschikking op *het beroep van Hessel Dirks Jongsma, te Bolsward, van eene uitspraak van Gedeputeerde Staten van Friesland in zake de loting voor de nationale militie* (zie het verslag over deze zaak op blz. 161, 162).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het verzoekschrift, aan Ons ingediend door Hessel Dirks Jongsma, loteling der nationale militie, ligting 1872, van de gemeente Bolsward, Onze voorziening inroepende tegen eene uitspraak van Gedeputeerde Staten van Friesland van 4 April 1872, no. 32, waarbij hij niet-ontvankelijk is verklaard in zijn beroep van de uitspraak van den Militieraad te Heerenveen, die hem, niettegenstaande zijn verzoek om vrijstelling wegens broederdienst, voor de dienst heeft aangewezen;
Den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) gehoord, advies van den 12 Junij 1872, no. 39;
Op de voordragt van Onzen Minister van Koloniën, tijdelijk belast met het

beheer van het Departement van Binnenlandsche Zaken, van den 18 Junij 1872, litt. F, 4de Afdeeling;

Overwegende:

dat de genoemde uitspraak van Gedeputeerde Staten daarop is gegrond, dat de appellant had verzuimd zijne reden van vrijstelling in te brengen bij den Militieraad, en dat, volgens art. 98 der militiewet, bij Gedeputeerde Staten geene bezwaren kunnen worden ingediend tegen eene uitspraak, waarbij een loteling voor de dienst is aangewezen, zonder dat door hem eenige reden van vrijstelling was ingebragt;

dat adressant beweert, ter bekwamer tijde, ten raadhuize te Bolsward de noodige stukken te hebben aangevraagd om zijn regt op vrijstelling te staven, doch dat het Gemeentebestuur heeft verzuimd die stukken in te zenden, waarom hij verzocht alsnog te worden toegelaten om zijn goed regt te bewijzen;

dat de adressant is de derde uit een gezin van vijf broeders;

dat voor den oudsten broeder, van de ligting van 1861, een plaatsvervanger is opgetreden, die op 29 April 1861 is ingedeeld en op 29 April 1863, wegens geëindigden diensttijd, is gepasporteerd; en dat voor den tweeden broeder, dienstpligtig in de ligting voor 1865, een plaatsvervanger is gesteld, die op 6 Mei 1865 is ingedeeld en op 20 Maart 1870 is overleden;

dat de dienst van slechts twee jaren, voor den oudsten broeder volbragt, volgens art. 50, 6°., der wet op de nationale militie, geen regt op vrijstelling geeft aan eenen jongeren broeder;

dat dus de Militieraad den adressant niet had kunnen vrijstellen wegens broederdienst, al ware de reden van vrijstelling tijdig aangevoerd en door de noodige bewijsstukken gestaafd;

dat het daarom overbodig is te onderzoeken, of het niet tijdig inzenden der bewijsstukken al dan niet te wijten is aan een verzuim van het Gemeentebestuur;

Gelet op artt. 49, al. 1, 50, 6°., 97 tot en met 105 der wet van 19 Augustus 1861 (*Staatsblad* n°. 72);

Hebben goedgevonden en verstaan:

de aanwijzing voor de dienst van H. D. Jongsma te handhaven, en zijn tot Ons gerigt verzoek te wijzen van de hand.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur).

's Gravenhage, den 21 Junij 1872.

(*get.*) WILLEM.

De Minister van Koloniën, tijdelijk belast met het beheer van het Departement van Binnenlandsche Zaken,

(*get.*) VAN BOSSE.

Accordeert met deszelfs origineel.

De Directeur van het Kabinet des Konings,

VAN HEECKEREN VAN KELL.

2°. van den 21 Junij ll., n°. 3, houdende beschikking op *het beroep van Willem Wich, te Someren, van eene uitspraak van Gedeputeerde Staten van Noordbrabant in zake de loting voor de nationale militie* (zie het verslag over deze zaak op blz. 159, 160).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het door Willem Wich, loteling van de ligting der nationale militie voor 1872, uit de gemeente Someren, bij Ons ingesteld beroep tegen de uitspraak van Gedeputeerde Staten van Noordbrabant van 5/8 April 1872, waarbij de loteling uit dezelfde gemeente, Wilhelmus Hansen, van de dienst is vrijgesteld op grond van broederdienst;

Den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) gehoord, advies van 12 Junij 1872, nº. 36;

Op de voordragt van Onzen Minister van Koloniën, tijdelijk belast met het beheer van het Departement van Binnenlandsche Zaken, van 18 Junij 1872, litt. G, 4de Afdeeling;

Overwegende:

dat de oudste broeder, in 1858 een nummer getrokken hebbende, dat hem niet tot de dienst der nationale militie verpligtte, in December 1869 is overleden; dat de tweede broeder in 1860 is vrijgeloot; de derde broeder in 1863 in de nationale militie werd ingelijfd en in 1868 wegens expiratie van zijnen diensttijd is gepasporteerd, waarna hij mede in December 1869 overleden is;

dat Gedeputeerde Staten hebben geoordeeld, dat Wilhelmus Hansen, de jongste zoon uit datzelfde gezin, thans regt op vrijstelling heeft wegens broederdienst, omdat de derde der broeders, ofschoon na reeds volbragten diensttijd overleden, geacht moet worden regt op vrijstelling aan een volgenden broeder te blijven geven, zoodat die overledene moet worden medegeteld bij de berekening van het aantal broeders, dat uit een gezin tot de dienst kan worden verpligt; en dat, behoudens deze uitzondering, de wet (voor zooverre zij niet het tegendeel bepaalt, gelijk in art. 50, nº. 4) bij de berekening van het getal broeders gerekend moet worden het oog te hebben gehad op den staat, waarin het gezin van den loteling zich bevindt, tijdens de Militieraad omtrent dien loteling uitspraak doet; zoodat broeders, welke zijn overleden, hetzij vóór zij den militiepligtigen leeftijd hebben bereikt, hetzij nadat zij zijn vrijgeloot (gelijk met den oudsten broeder het geval was), bij de toepassing van art. 49 der wet, niet meer in aanmerking kunnen worden gebragt;

dat deze opvatting der wet allezins juist is, daar toch eene andere opvatting zou kunnen ten gevolge hebben, dat in een gezin, waarin de oudere broeders zouden zijn overleden, de overgeblevenen allen tot de dienst zouden kunnen worden verpligt, in strijd met hetgeen de wet in art. 49 klaarblijkelijk heeft bedoeld;

dat derhalve door Gedeputeerde Staten teregt is aangenomen, dat het gezin van den loteling Wilhelmus Hansen bestond uit drie zonen, niet uit vier, zoo als ten onregte door den Militieraad te Eindhoven bij de beoordeeling der ingebragte reden tot vrijstelling was aangenomen, en dat de door Gedeputeerde Staten verleende vrijstelling van de dienst is in overeenstemming met de wet;

Gezien artt. 49 en 104 der wet van 19 Augustus 1861 (*Staatsblad* nº. 72) betrekkelijk de nationale militie;

Hebben goedgevonden en verstaan:

met handhaving der uitspraak van Gedeputeerde Staten van Noordbrabant van 5/8 April ll., het door den adressant daartegen ingesteld beroep ongegrond te verklaren.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur).

's Gravenhage, den 21 Junij 1872.

(*get.*) WILLEM.

De Minister van Koloniën, tijdelijk belast met het beheer van het Departement van Binnenlandsche Zaken,

(*get.*) VAN BOSSE.

Accordeert met deszelfs origineel.
De Directeur van het Kabinet des Konings,
VAN HEECKEREN VAN KELL.

3°. van den 29 Junij ll., n°. 6, houdende beslissing van *het geschil tusschen de gemeenten Ilpendam en Purmerend over het domicilie van onderstand van de arme krankzinnige Jannetje Knol* (zie het verslag over deze zaak op blz. 104, 105).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Gezien de stukken, betreffende het aan Onze beslissing onderworpen geschil tusschen de gemeenten Ilpendam en Purmerend over de woonplaats van de arme krankzinnige Jannetje Knol;

Den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) gehoord, advies van den 12 Junij 1872, n°. 12;

Op de voordragt van Onzen Minister van Koloniën, tijdelijk belast met het beheer van het Departement van Binnenlandsche Zaken, van 26 Junij 1872, litt. I, 7de Afdeeling;

Overwegende:

dat deze behoeftige is geboren te Ilpendam den 22 Maart 1842; dat zij, na in het voorjaar van 1870 uit de bedelaarsgestichten te zijn ontslagen, naar hare geboorteplaats is teruggekeerd; dat zij den 31 October van dat jaar te Purmerend wegens bedelarij in hechtenis genomen en door de Arrondissements-Regtbank te Hoorn, bij vonnis van 11 November daaraanvolgende, veroordeeld is tot gevangenisstraf voor den tijd van ééne maand; dat zij, na het eindigen van de haar opgelegde gevangenis-straf, is overgebragt naar de bedelaarsgestichten te Veenhuizen, van waar zij in Augustus 1871, uit hoofde van krankzinnigheid, is overgebragt naar een krankzinnigengesticht;

dat het Gemeentebestuur van Purmerend ontkent, dat de behoeftige aldaar op 31 October 1870 woonplaats zoude hebben gehad, bewerende, dat zij wel vroeger, met name in 1868, tijdens zij te Ilpendam armlastig was, is besteed geweest bij zekere weduwe Scholten, slaapsteêhoudster te Purmerend; doch dat haar verblijf bij genoemde weduwe in September en October 1870 niet als inwoning kan worden beschouwd, omdat zij nu hier, dan elders overnachtte, en dat ook, tijdens dat verblijf,

hare bestedingskosten door den broeder des Burgemeesters van Ilpendam voor rekening dier gemeente worden betaald;

dat echter uit de onder eede voor den Kantonregter te Purmerend afgelegde verklaringen van voornoemde weduwe Scholten is gebleken, dat de behoeftige den 1 September 1870 uit de gemeente Ilpendam tot haar is gekomen, vergezeld van haar vierjarig kind, en bij haar declarante is gebleven tot ééne week vóór de October-kermis, waarna zij gedurende ongeveer drie weken haren intrek heeft genomen bij de weduwe Humme aldaar, en vervolgens nog een drietal dagen vóór hare inhechtenisneming op 31 October bij haar declarante heeft doorgebragt; dat, zoolang de behoeftige bij haar heeft vertoefd, zij elken nacht bij haar verblijf heeft gehouden; dat zij voor haar onderhoud en voor dat van haar kind wekelijks betaalde twee gulden, die zij te Ilpendam ging halen, en bovendien nog vijf-en-twintig of vijftig cents, zijnde een gedeelte van hetgeen zij met haren kleinhandel in galanteriewaren verdiende;

dat, onder die omstandigheden, de woonplaats, die de behoeftige, krachtens art. 74 van het Burgerlijk Wetboek, te Ilpendam heeft gehad, heeft opgehouden door haar vertrek uit die gemeente op 1 September 1870, zonder het voornemen aan den dag te leggen om daarheen terug te keeren; dat zij integendeel door haar onafgebroken verblijf te Purmerend, alsmede door de uitoefening van een handwerk aldaar, geacht moet worden in die gemeente hare woonplaats te hebben gevestigd;

Gezien de artt. 74 en 75 van het Burgerlijk Wetboek en art. 70 der wet op het armbestuur, zoo als het bij de wet van 1 Junij 1870 (*Staatsblad* n°. 85) is gewijzigd;

Hebben goedgevonden en verstaan:

te beslissen, dat de woonplaats van de arme krankzinnige Jannetje Knol, toen zij in Augustus 1871 in een krankzinnigengesticht werd opgenomen, gevestigd was te Purmerend.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur).

's Gravenhage, den 29 Junij 1872.

(*get.*) WILLEM

De Minister van Koloniën, tijdelijk belast met het beheer van het Departement van Binnenlandsche Zaken,

(*get.*) van Bosse.

Accordeert met deszelfs origineel.
De Directeur van het Kabinet des Konings,
van Heeckeren van Kell.

De Voorzitter: Thans is aan de orde:

II. *het geschil over de woonplaats der krankzinnige Maria Joseph Bohan, huisvrouw van H. J. Bartelds.*

In die zaak is rapporteur de Staatsraad Meeussen. Ik verzoek dien heer het verslag daarover wel te willen uitbrengen.

Staatsraad Meeussen: Mijne Heeren! Volgens verklaring van den Geneesheer bij 's Rijks 2de gesticht te Veenhuizen in dato 21 December 1871, bestaat er noodzakelijkheid om Maria Joseph Bohan, huisvrouw van Henri Joseph Barthelds, militair

kolonist of veteraan te Veenhuizen, wegens krankzinnigheid te doen opnemen in een gesticht.

De Minister van Binnenlandsche Zaken gaf, bij missive van 6 Januarij ll., door tusschenkomst van 's Konings Commissaris in Drenthe, aan het Gemeentebestuur van Norg, waaronder Veenhuizen behoort, te kennen, dat, vermits de bedoelde vrouw lid was van een militair huisgezin te Veenhuizen, welke gezinnen aldaar niet verblijven krachtens regterlijke veroordeeling, maar geheel vrijwillig, — die vrouw in den zin van het Burgerlijk Wetboek geacht moet worden woonplaats te hebben te Norg.

Het Gemeentebestuur aldaar was echter van eene andere meening, volgens zijne missive van 16 Januarij ll. Volgens dat Bestuur worden die militaire huisgezinnen te Veenhuizen van Rijkswege verpleegd ingevolge eene overeenkomst, tusschen de Ministers van Oorlog en Binnenlandsche Zaken op den 26 Augustus 1859 gesloten en door den Koning op den 31 dier maand goedgekeurd. Die huisgezinnen kunnen volgens dat Bestuur niet beschouwd worden vrijwillig te Veenhuizen te verblijven, omdat, volgens art. 11 van dat contract, om zich van dáár te mogen verwijderen, ontslag of vergunning van Regeringswege noodig is; dat de Minister van Binnenlandsche Zaken, volgens art. 12 van het contract, een lid van een militair huisgezin, dat gevaarlijk voor de kolonie is, daaruit kan doen verwijderen, en dus ook de bedoelde vrouw, die wegens haren toestand voor brandstichting doet vreezen, maar dat zij dan ook behoort onderhouden te worden van wege het Rijk; dat die vrouw reeds herhaaldelijk en laatstelijk van 19 September 1870 tot 22 Junij 1871, en alzoo na het in werking treden der gewijzigde armenwet, wegens krankzinnigheid is verpleegd in een gesticht buiten kosten van Norg.

De Minister van Binnenlandsche Zaken heeft daarop, bij missive van 26 Januarij 1872, omdat het hier een lid van een militair huisgezin gold, het gevoelen ingewonnen van den Minister van Oorlog. Deze berigtte op den 10 Februarij, dat, volgens de letter van art. 4 der wijzigingswet van 1 Julij 1870, Norg zou moeten beschouwd worden als de woonplaats der vrouw; maar dat hij toch geloofde, dat die wijzigingswet niet had willen te kort doen aan het beginsel, bij de 4de en 5de zinsneden van art. 28 der armenwet van 1854 gehuldigd, dat medebragt, dat de daarin bedoelde personen niet ten laste zouden komen van de gemeenten, waarin Rijks-bedelaarsgestichten zijn gevestigd. Over de vraag, of militaire huisgezinnen geacht moeten worden al dan niet vrijwillig in de koloniën te verblijven, liet de Minister van Oorlog zich niet uit.

Gedeputeerde Staten van Drenthe, over dit geschil gehoord, hebben op den 28 Maart ll. berigt, dat militaire gezinnen, blijkens een aantal Koninklijke besluiten, als van 28 November 1866, n°. 63, en 17 December 1867, n°. 52, voor de toepassing der armenwet altijd beschouwd zijn gelijk te staan met kolonisten; dat hunne positie nog heden dezelfde is; dat op hen van toepassing zijn de Koninklijke besluiten van 15 Augustus 1862 (*Staatsblad* no. 17) en dat van 22 September 1870 (*Staatsblad* n°. 164), bevattende respectivelijk het reglement van tucht en bepalingen omtrent de bestemming der gestichten Ommerschans en Veenhuizen; dat een militair huisgezin niet geacht kan worden ten aanzien der armenwet woonplaats te hebben in de gestichten; dat zij zeker behoorden, onder vigueur der vroegere armenwet, van 1854, tot de bijzondere cathegorie van lieden, die elders domicilie van onderstand hadden dan in de gestichten, volgens de zinsneden 4 en 5 van art. 28 der gemelde wet; dat nu bij de wijzigingswet dat artikel wel is ingetrokken; maar dat, blijkens de geschiedenis dier wijzigingswet, het doel was bij het eerste ontwerp de verblijfplaats met het onderhoud te belasten van de armen, de krankzinnigen daaronder begrepen; en dat eerst later daarin is gebragt de bepaling, dat de verpleging van krankzinnige armen zou geschieden ten koste van hunne woonplaats; dat dit blijkbaar

zal zijn geschied, omdat men voor de zoodanigen, wier verpleging kostbaar en langdurig zijn kan, een sterker band noodig heeft geacht tusschen eene gemeente en den behoeftige dan die door enkel verblijf wordt gevormd; dat men daarom woonplaats heeft geëischt; dat het alzoo niet aannemelijk is, dat zij, die volgens de 4de en 5de zinsneden van art. 28 wegens hunnen bijzonderen toestand niet geacht werden in eenige betrekking tot de gestichten te staan, ten aanzien van het ontvangen van onderstand, nu geacht zouden moeten worden ten laste te moeten komen der gemeente, waarin die gestichten zijn gevestigd; dat het niet wel op kan gaan, dat leden van militaire huisgezinnen, die in zooverre met bedelaars en landloopers, krachtens de wet in de gestichten gevestigd ten laste van het Rijk, gelijkstaan, omdat zij daarin ook ten koste van het Rijk zijn gevestigd en verpleegd worden, — zouden moeten worden verpleegd ten koste van de burgerlijke gemeente, omdat zij krankzinnig worden; dat het ook in geenen deele blijkt, dat leden van militaire huisgezinnen vrijwillig in de gestichten verblijven.

Dit geschil van bestuur is ingevolge 's Konings magtiging op den 23 April ll. bij deze Afdeeling aanhangig gemaakt.

De Voorzitter: Ik dank den heer rapporteur voor het door hem uitgebragt verslag. Er zijn geene belanghebbenden opgekomen. Er kunnen dus geene inlichtingen worden gevraagd of gegeven. Aan de orde is:

III. *het beroep van J. Edens, te Blijham, gemeente Wedde, van eene uitspraak van Gedeputeerde Staten van Groningen in zake de loting voor de nationale militie.*

In die zaak is rapporteur de Staatsraad de Jonge. Ik verzoek dien heer het verslag daarover wel te willen uitbrengen.

Staatsraad de Jonge: Mijne Heeren! Gedeputeerde Staten van Groningen hebben, onder dagteekening van 19 April ll., in deze zaak genomen het navolgende besluit:

"Gelezen eene missive van den Burgemeester der gemeente Wedde dd. 23 Maart ll., n°. 63, waarbij, overeenkomstig art. 99 der militiewet, is ingezonden een bezwaarschrift op grond van art. 97, sub 2, dier wet van Geert Holstein, wonende te Morige, in die gemeente, tegen de uitspraak van den Militieraad dezer provincie, in diens eerste zitting van dit jaar, o. a. ten aanzien van Fokko Edens, loteling der gemelde gemeente, die door genoemden Raad, uit hoofde van broederdienst, van de dienst is vrijgesteld;

"Gelet op de artt. 97 en 100 der wet op de nationale militie van 19 Augustus 1861 (*Staatsblad* n°. 72);

"Gelezen de missive van den Militieraad voornoemd dd. 10 dezer, n°. 24, houdende berigt op voorschreven bezwaarschrift, voor zooveel betreft den loteling Fokko Edens, en gezien het bij dien Raad overgelegd bewijsstuk model n°. 10, constaterende het getal broeders in de familie van gezegden loteling in leven zijnde;

"Overwegende, dat, volgens dit bewijsstuk, die familie in leven heeft drie zoons, van welke de oudste Luppo Edens, in 1859 als loteling ingelijfd bij het 8ste regement infanterie, in 1864 wegens geëindigden diensttijd uit de dienst is ontslagen, de tweede Enje Edens, als geboren in 1846, in 1866 geloot en een nummer bekomen heeft, hetwelk buiten oproeping gebleven is;

"Overwegende, dat de Militieraad, zijne kennis puttende uit den inhoud van dit bewijsstuk, niet anders kon oordeelen, dan dat de derde zoon Fokko Edens, op grond van art. 50, sub 2, in verband met art. 49, der aangehaalde wet, aanspraak had op vrijstelling;

„Overwegende echter, dat uit een schrijven van den Burgemeester der gemeente Wedde dd. 23 Maart 1872, n°. 63, blijkt, dat een vierde broeder van den loteling Fokko Edens met het schip „Eefke Maria", Kapitein J. Bart, den 12 Junij 1859 van Liebau is vertrokken, Elseneur is gepasseerd, met bestemming naar Schiedam, zonder dat na dien tijd eenig berigt omtrent schip of equipage is ingekomen;

„Overwegende, dat alsnu te onderzoeken valt, of de afwezige broeder Harm Edens al of niet had dienen voor te komen op het bewijsstuk n°. 10, constaterende het getal broeders, in de familie van den loteling Fokko Edens in leven zijnde;

„Overwegende, dat, hoezeer het waarschijnlijk is, dat de afwezige zal zijn verongelukt, niettemin een afwezige regtens moet geacht worden nog in leven te zijn, wanneer het legaal bewijs van zijn overlijden niet is geleverd; dat zoodanig bewijs noch door de productie eener acte van overlijden, noch door de overlegging van een regterlijk vonnis, waarbij verklaard wordt, dat er ten aanzien van den afwezigen broeder Harm Edens regtsvermoeden van overlijden bestaat, — is geleverd, waaruit volgt, dat de afwezige alsnog gerekend moet worden te behooren tot het getal in leven zijnde broeders van den loteling Fokko Edens;

„Overwegende alzoo, dat genoemde Fokko Edens op grond van art. 49 der meergemelde wet niet kan worden vrijgesteld;

„Is goedgevonden:

„met vernietiging der uitspraak van den Militieraad ten opzigte van den loteling Fokko Edens voornoemd, dien loteling tot de dienst aan te wijzen."

Het is tegen dit besluit van Gedeputeerde Staten, dat de vader, J. Edens, in hooger beroep is gekomen bij Zijne Majesteit onder dagteekening van Mei ll.

Hij geeft daarbij te kennen: dat de vrijstelling van suppliants zoon door den Militieraad is verleend op grond van een getuigschrift, afgegeven door den Burgemeester op verklaring van twee getuigen, in den vorm, voorgeschreven bij Koninklijk besluit van 8 Mei 1862 (*Staatsblad* n°. 46); dat de wet op de nationale militie, blijkens art. 53, 2de lid, geen ander bewijsmiddel hoegenaamd verlangt om te doen blijken van het getal zonen, tot het gezin behoorende, en het Collegie van Gedeputeerde Staten, naar suppliants bescheiden oordeel, te ver gaat, door dat éénige bij de wet voorgeschreven bewijsstuk, op grond van een later schrijven, door den Burgemeester aan dat Collegie gerigt, geheel ter zijde te leggen en daaraan alle bewijskracht te ontzeggen; dat het bovendien, naar suppliants bescheiden oordeel, niet heeft gelegen in de bedoeling des wetgevers meer te eischen dan het getuigschrift, bij bovengemeld Koninklijk besluit als model n°. 10 voorgeschreven; dat toch het éénige vereischte voor de vrijstelling, het bestaan gelijk *in casu* van slechts drie zonen, tot het gezin behoorende, zeer goed kan aanwezig zijn ook dan, wanneer meerdere zoons tot hetzelfde gezin hebben behoord, van wier overlijden door geene acte van den burgerlijken stand kan blijken; gelijk zulks o. a. het geval is, wanneer bij eene schipbreuk de geheele bemanning is verongelukt, zoodat bijzondere omstandigheden het inschrijven eener overlijdens-acte onmogelijk hebben gemaakt; dat daaraan voor de quaestie van vrijstelling ook niet zoude worden te gemoet gekomen door een vonnis, houdende vermoedelijk overleden-verklaring, waardoor toch slechts de burgerregtelijke gevolgen van dat vermoeden zouden worden geregeld ten aanzien der goederen van den afwezige, maar geenszins diens overlijden zoude worden geconstateerd; dat het niet de vraag is, hoeveel zoons te eeniger tijd tot hetzelfde gezin hebben behoord, maar enkel hoe groot dat getal zonen is ten tijde der loting; dat, om dit te constateren, nergens in de militiewet eene overlegging van overlijdensacten wegens vroeger overleden zoons wordt voorgeschreven, maar de beantwoording dier vraag, blijkens die wet, in verband met bovengemeld Koninklijk besluit, wordt overgelaten aan Burgemeester en getuigen, die geacht moeten worden de wetenschap te hebben van het overlijden, wanneer het getal, in die verklaring genoemd, minder

is dan dat, hetwelk te eeniger tijd heeft bestaan; dat, naar suppliants bescheiden meening, die verklaring van Burgemeester en getuigen een bewijs oplevert van den tegenwoordig bestaanden toestand, dat enkel zoude kunnen onderdoen voor het bewijs van het tegenwoordig bestaan van meerdere zoons, niet voor het vermoeden, dat men zoude kunnen putten uit het feit, dat in vroegeren tijd nog een zoon heeft bestaan, van wiens overlijden nog geene acte in de registers is ingeschreven; dat suppliant om de aangevoerde reden vermeent, dat de uitspraak van den Militieraad, steunende op het bij de militiewet voorgeschreven bewijsstuk, juist is, en dat die uitspraak ten onregte door Gedeputeerde Staten is vernietigd; — weshalve de adressant verzoekt, dat het Zijner Majesteit behage de uitspraak van Gedeputeerde Staten te vernietigen en de vrijstelling, door den Militieraad aan suppliants zoon Fokko Edens verleend, te handhaven.

Gedeputeerde Staten, in hun ambtsberigt van 17 Mei ll., geven te kennen: dat het hoofdbezwaar, in het adres tegen hunne uitspraak aangevoerd en hierop nederkomende, dat de eenmaal door den Militieraad genomen beslissing, wanneer deze namelijk, gelijk *in casu*, op het bij de 2de al. van art. 53 der wet gevorderde getuigschrift steunt, voor geene latere bestrijding vatbaar zoude zijn, dewijl dat stuk, als het éénig door de wet gevorderde, onvoorwaardelijk geloof zou moeten verdienen, — aan Gedeputeerde Staten ongegrond voorkomt. Wanneer toch die zienswijze — zeggen zij — juist ware, dan zou het hooger beroep van de uitspraken van den Militieraad in zoodanige gevallen weinig effect hebben, daar de beoordeeling van de juistheid der overgelegde getuigschriften slechts aan den Militieraad zou zijn voorbehouden. Dit kan de bedoeling der wet niet zijn. De reclamant Holstein was krachtens art. 97, 2°., volkomen in zijn regt om bezwaren tegen de uitspraak van den Militieraad in te brengen, op grond, dat het overgelegde getuigschrift niet juist is. En toen na onderzoek gebleken was, dat Fokko Edens, behalve de twee in het attest vermelde broeders, in 1859 nog een derden broeder in leven had, wiens overlijden niet is geconstateerd, konden Gedeputeerde Staten het attest niet aannemen als bewijsstuk, dat die derde broeder thans niet meer bestaat. Hoewel Gedeputeerde Staten dus het gevoelen blijven toegedaan, dat de uitspraak van den Militieraad, als steunende op een onvolledig getuigschrift, wel degelijk voor vernietiging vatbaar was en de loteling Fokko Edens dienvolgens voor de dienst moest worden aangewezen, zoo willen zij echter gaarne erkennen, dat die uitspraak niet van hardheid is vrij te pleiten, dewijl het meer dan waarschijnlijk is, dat zijn derde broeder op de in 1859 ondernomen reis met schip en overige equipage is verongelukt. Gedeputeerde Staten adviseren daarom tot handhaving hunner beslissing, doch wenschen tevens in overweging te geven, dat aan den loteling Fokko Edens, op grond van het tweede lid van art. 127 der wet, ontheffing van werkelijke dienst worde toegekend.

Bij deze Afdeeling is door den belanghebbende later nog ingediend een extract uit de registers van den burgerlijken stand der gemeente Wedde, waaruit blijkt, dat, bij vonnis van de Arrondissements-Regtbank te Winschoten van 15 Junij ll., verstaan is, dat Harm Edens, oudste zoon van appellant, in 1859 op den uitgang van het Kattegat zijn graf in de golven heeft gevonden. Dat extract is gelegaliseerd door den President der Arrondissements-Regtbank te Winschoten.

Verdere stukken zijn er niet ingekomen, en ik meen dus hiermede voor verslag te kunnen volstaan.

De Voorzitter: Ik dank den heer rapporteur voor het door hem uitgebragt verslag. Er zijn geene belanghebbenden opgekomen. Er kunnen dus geene inlichtingen worden gevraagd of gegeven. Aan de orde is:

IV. *het beroep van Geertje Koers, weduwe Jan Koers, te Wierden, van eene uitspraak van Gedeputeerde Staten van Overijssel in zake de loting voor de nationale militie.*

In die zaak is rapporteur de Staatsraad BOOT. Ik verzoek dien heer het verslag daarover wel te willen uitbrengen.

Staatsraad BOOT: Mijne Heeren! Berend Koers, loteling uit de gemeente Wierden (Overijssel), van de ligting 1872, is de tweede uit een gezin met twee zonen. Hij deed bij den Militieraad als reden tot vrijstelling gelden broederdienst, omdat zijn oudere broeder, Harmen Hendrik Koers, loteling van de ligting 1868, na het trekken van een dienstpligtig nummer, eenen plaatsvervanger gesteld had, genaamd Hermanus Vancker, die, blijkens extract uit het stamboek, op 23 Junij 1868 werd in dienst gesteld, op 5 December 1868 werd vermist, op 2 Januarij 1869 als deserteur afgevoerd, en op 6 Januarij 1869 te Zwolle levenloos uit het water opgehaald.

De Militieraad wees echter de aangevoerde reden tot vrijstelling af en verklaarde Berend Koers dienstpligtig. Zijne moeder, de weduwe Koers, kwam tegen die uitspraak op bij een adres aan Gedeputeerde Staten van Overijssel. Gedeputeerde Staten overwogen: „dat de aanspraak op deze vrijstelling gegrond is op de meening, dat de plaatsvervanger van den oudsten zoon der requestrante gedurende zijnen diensttijd zou zijn overleden en alzoo toepasselijk zou zijn art. 50, n°. 7, der militiewet; dat de plaatsvervanger, na op 5 December 1868 te zijn vermist, op 2 Januarij 1869 als deserteur is afgevoerd, en op 6 Januarij daaraanvolgende levenloos uit het water is gehaald; dat hij na gezegde afvoering ophield, in den zin van art. 50 der wet, in dienst te zijn, en het bewijs niet is geleverd, dat hij vóór zijne afvoering als deserteur en dus gedurende zijn diensttijd is overleden"; en bevestigden op deze gronden, bij resolutie van 2 Mei ll., de uitspraak van den Militieraad, daarbij aan Burgemeester en Wethouders van Wierden opdragende om de belanghebbende te wijzen op de artt. 103 en 127, al. 2, der militiewet.

Tegen die uitspraak van Gedeputeerde Staten kwam de weduwe Koers alsnu in beroep bij den Koning, bij een adres van 8 Mei ll., hetwelk, op 's Konings magtiging, door den tijdelijken Minister van Binnenlandsche Zaken bij brief van 10 Junij ll. bij deze Afdeeling van den Raad van State werd aanhangig gemaakt. Zij zegt daarin o. a.: „dat zij de aanspraak van haren tweeden zoon op vrijstelling wegens broederdienst grondt op de meening, dat de remplaçant van haren oudsten zoon gedurende zijnen diensttijd is overleden, zoodat art. 50, n°. 7, der wet toepasselijk is; in welke meening zij is versterkt, omdat zij nimmer is aangemaand om, ingevolge art. 61, 2de lid, der wet, een nieuwen plaatsvervanger te stellen. Zij heeft dan ook het bedongen geld ten volle aan de erfgenamen van den verdronken plaatsvervanger betaald. Zij voert aan, dat het zeer mogelijk is, dat die plaatsvervanger reeds op 5 December 1868 verdronken is, en dat zijn lijk eerst vier weken later is opgevischt; zoodat de afvoering als deserteur op 2 Januarij volstrekt niet bewijst het feit van desertie.

Gedeputeerde Staten, op dat adres nader gehoord, ofschoon hunne gedane uitspraak handhavende, wijzen echter op eene tegenstrijdigheid tusschen het stamboek en een dier brieven, door de Hoofdadministratie van het 1ste regement infanterie aan den Commissaris des Konings gerigt. De afschriften van twee brieven van die Hoofdadministratie worden door hen ingezonden. Daaruit blijkt, dat zij op 5 Januarij 1869 berigtte, dat Hermanus Vanckar op 2 Januarij als deserteur is afgevoerd, en op 7 Januarij: „dat die persoon op 6 Januarij levenloos uit het water is opgehaald, zoodat hij zich niet aan de misdaad van desertie heeft schuldig gemaakt, waardoor dus de loteling (H. H. Koers, voor wien hij was in de plaats getreden) van de

aansprakelijkheid, bedoeld bij art. 61 der militiewet, alsnu is ontheven." Gedeputeerde Staten verklaren: "De vermelding: "den 2 Januarij 1869 als deserteur afgevoerd", die aanleiding gaf tot onze uitspraak, gelijk tot die van den Militieraad, had bij gevolg op het stamboek moeten zijn doorgehaald, of in de uittreksels niet moeten voorkomen." Gedeputeerde Staten adviseren evenwel tot ongegrondverklaring van het beroep, maar tot toepassing van art. 127 der wet, daar het onder die omstandigheden onbillijk zou zijn den loteling Berend Koers tot de dienst op te roepen.

In eenen aan deze Afdeeling ingezonden brief doet de weduwe Koers opmerken, dat zij thans, na vier jaren, het bewijs niet leveren kan, dat de plaatsvervanger vóór zijne afvoering als deserteur overleden was, doch dat evenmin het tegendeel bewezen kan worden, namelijk, dat hij eerst overleden is na de afvoering.

De Voorzitter: Ik dank den heer rapporteur voor het door hem uitgebragt verslag. Er zijn geene belanghebbenden opgekomen. Er kunnen dus geene inlichtingen worden gevraagd of gegeven.

En vermits er verder voor heden geene zaken aan de orde zijn, sluit ik de vergadering.

Zestiende vergadering.

Vergadering van Woensdag, 17 *Julij* 1872.

(Geopend ten 11 ure.)

Voorzitter, de Minister van Staat Mr. Æ. Baron MACKAY VAN OPHEMERT EN ZENNEWIJNEN.

Tegenwoordig de *leden:*

Jhr. Mr. W. A. C. de Jonge,
Mr. K. A. Meeussen,
Mr. C. H. B. Boot.

Commies van Staat, Mr. G. J. Roijaards.

De VOORZITTER: Ik open deze vergadering van den Raad van State, Afdeeling voor de geschillen van bestuur.

I. Bij deze Afdeeling zijn ingekomen de volgende Koninklijke besluiten, als:

1°. van den 28 Junij ll., n°. 35, houdende beschikking op *het beroep van D. Kool, te Zwijndrecht, van eene uitspraak van Gedeputeerde Staten van Zuidholland in zake de loting voor de nationale militie* (zie het verslag over deze zaak op blz. 150).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het beroep, door Dirk Kool, scheepmaker te Zwijndrecht, ingesteld tegen eene beslissing van Gedeputeerde Staten van Zuidholland van 8 April ll., houdende afwijzing van zijn verzoek om vrijstelling van de dienst bij de nationale militie voor zijn zoon Willem Kool en voor zijn stiefzoon Marinus Driesprong, beiden door den Militieraad voor de dienst aangewezen;

Den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) gehoord, advies van den 29 Mei 1872, n°. 35;

Op de voordragt van Onzen Minister van Koloniën, tijdelijk belast met het beheer van het Departement van Binnenlandsche Zaken, van 17 Junij 1872, litt. H, 4de Afdeeling;

Overwegende:

dat adressant, thans gehuwd met Petronella Catherina van Gelderen, uit een vroeger huwelijk een zoon heeft, genaamd Willem Kool; dat zijne voornoemde huis-

vrouw mede uit een vroeger huwelijk een zoon heeft, genaamd Marinus Driesprong, terwijl uit hun tegenwoordig huwelijk één zoon is geboren, Cornelis Leendert Kool genaamd;

dat Willem Kool en Marinus Driesprong, gelijktijdig dienstpligtig geworden, beiden aan de loting van dit jaar voor de gemeente Zwijndrecht hebben deelgenomen en door den Militieraad in het 4de district der provincie Zuidholland, in zijne eerste zitting op 16 Maart ll., voor de dienst zijn aangewezen;

dat de adressant, tegen die beslissing opkomende ten behoeve van zijnen zoon Willem Kool, diens herkeuring heeft gevraagd, welke herkeuring den 3 April ll. heeft plaats gehad, met dat gevolg, dat de loteling voor de dienst geschikt is bevonden;

dat intusschen op den 26 Maart ll. de éénige zoon uit het tegenwoordig huwelijk van den adressant is overleden, en beide de hierboven vermelde lotelingen door den dood van dezen hunnen halven broeder zijn geworden éénige zoons;

dat adressant zich toen tot Gedeputeerde Staten heeft gewend met verzoek, dat zij als zoodanig van de dienst mogten worden vrijgesteld;

dat echter Gedeputeerde Staten dit verzoek als strijdig met de wet hebben afgewezen, tegen welke beslissing de adressant bij Ons is gekomen in beroep;

dat Gedeputeerde Staten teregt hebben overwogen, dat, volgens art. 54, al. 1, der wet van 19 Augustus 1861 (*Staatsblad* n°. 72), elke reden van vrijstelling moet bestaan op het tijdstip, waarop zij voor den Militieraad wordt aangevraagd; en dat alzoo eene reden van vrijstelling, opgekomen nadat de Militieraad omtrent den loteling heeft uitspraak gedaan, geen grond kan opleveren om op de aanwijzing voor de dienst, eenmaal wettig gedaan, terug te komen;

dat de meening van den adressant, dat Gedeputeerde Staten hierbij zouden hebben voorbijgezien, dat zijn zoon Willem Kool, toen zijn halve broeder overleed, nog niet definitief voor de dienst was aangewezen, omdat hij tegen de afwijzing van zijn verzoek om vrijstelling wegens ligchaamsgebreken in beroep gekomen was, — eene dwaling is, vermits dit appel den loteling geen regt heeft kunnen geven om zich te beroepen op eene reden van vrijstelling, nà de uitspraak van den Militieraad ontstaan, en dus teregt bij de beoordeeling van het verzoek om vrijstelling als éénige zoon niet in aanmerking is genomen;

Gezien artt. 54 en 104 der wet van 19 Augustus 1861 (*Staatsblad* n°. 72);

Hebben goedgevonden en verstaan:

met handhaving der uitspraak van Gedeputeerde Staten van Zuidholland van 8 April ll., het daartegen door den adressant ingestelde beroep te verklaren ongegrond.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur).

'sGravenhage, den 28 Junij 1872.

(*get.*) WILLEM.

De Minister van Koloniën, tijdelijk belast met het beheer van het Departement van Binnenlandsche Zaken,
(*get.*) VAN BOSSE.

Accordeert met deszelfs origineel.
De Directeur van het Kabinet des Konings,
VAN HEECKEREN VAN KELL.

2°. van den 2 dezer, n°. 2, houdende beschikking op *het beroep van den Raad der gemeente Almkerk van een besluit van Gedeputeerde Staten van Noordbrabant, waarbij de goedkeuring aan de gemeentebegrooting voor* 1872 *is onthouden* (zie het verslag over deze zaak op blz. 153—155).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op een adres van den Raad der gemeente Almkerk en Uitwijk, daarbij Onze voorziening inroepende tegen een besluit van Gedeputeerde Staten van Noordbrabant van 8 Maart 1872, G, n°. 50, waarbij goedkeuring is onthouden aan de gemeentebegrooting voor 1872;

Den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) gehoord, advies van den 5 Junij 1872, n°. 27;

Op de voordragt van Onzen Minister van Koloniën, tijdelijk belast met het beheer van het Departement van Binnenlandsche Zaken, van 28 Junij 1872, litt. F, 2de Afdeeling;

Overwegende:

dat door den Gemeenteraad van Almkerk c. a. bij zijn besluit van 23 November 1871, met het oog op de artt. 59 en 60 der armenwet, is bepaald, dat aan het Algemeen Armbestuur uit de gemeentekas zoude worden verstrekt een subsidie van *f* 1000, en zulks op grond van onvermijdelijke noodzakelijkheid;

dat dien-overeenkomstig op de gemeentebegrooting over 1872 eene som van *f* 1000 is in uitgaaf gebragt, doch dat Gedeputeerde Staten bij hunne resolutie van 8 Maart 1872 hunne goedkeuring aan die begrooting hebben onthouden;

dat op dezelfde begrooting voor genoemd Armbestuur nog bovendien een tekort is geraamd van *f* 935, waarmede de in uitgaaf gebragte som van *f* 1000 moet worden verhoogd;

dat, daargelaten de vraag, of het Algemeen Armbestuur niet slechts in naam bestaat, zoodat de fondsen der gemeente moeten worden beschouwd als met die van het Armbestuur vermengd te zijn, het bedoelde subsidie alleen strekt om armenbedeeling van gemeentewege te verstrekken, en dat hierdoor, in strijd met den geest en de bedoeling der wet op het armbestuur, de werking der kerkelijke instellingen van liefdadigheid niet wordt bevorderd;

dat mitsdien Gedeputeerde Staten teregt aan de voornoemde begrooting hunne goedkeuring hebben onthouden;

Gezien de wet op het armbestuur en art. 209 der gemeentewet;

Hebben goedgevonden en verstaan:

met handhaving van het besluit van Gedeputeerde Staten van Noordbrabant van 8 Maart 1872, G, n°. 50, het daartegen door den Raad der gemeente Almkerk c. a. ingesteld beroep te verklaren ongegrond.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur).

's Gravenhage, den 2 Julij 1872.

(*get.*) WILLEM.

De Minister van Koloniën, tijdelijk belast met het beheer van het Departement van Binnenlandsche Zaken,

(*get.*) VAN BOSSE.

Accordeert met deszelfs origineel.

De Directeur van het Kabinet des Konings,

VAN HEECKEREN VAN KELL.

De VOORZITTER: Thans is aan de orde:

II. *het beroep van den Raad der gemeente Kockengen van een besluit van Gedeputeerde Staten van Utrecht van* 7 *Maart* 1872, *n*o. 27, *waarbij de sluiting is bevolen der algemeene begraafplaats met* 1 *November* 1872.

In die zaak is rapporteur de Staatsraad MEEUSSEN. Ik verzoek dien heer het verslag daarover wel te willen uitbrengen.

Staatsraad MEEUSSEN: Mijne Heeren! Krachtens 's Konings magtiging is dit geschil van bestuur op den 8 Mei ll. bij deze Afdeeling aanhangig gemaakt.

De Inspecteur voor het Geneeskundig Staatstoezigt in de provinciën Gelderland en Utrecht berigtte op den 18 Maart 1870 aan Gedeputeerde Staten van de provincie Utrecht, ten aanzien der algemeene burgerlijke begraafplaats in de gemeente Kockengen: dat die begraafplaats is opgehoogd tot 1.88 meter boven Amsterdamsch peil; dat haar bovenvlak eene uitgebreidheid heeft van 196 centiaren; dat van 1859 tot 1868 daarin werden begraven 233 lijken, zoodat de oppervlakte voldoende is, wanneer de lijken in twee lagen begraven worden; dat echter deze begraafplaats ligt midden in de kom der gemeente en van alle zijden omringd is van rijen huizen, die slechts 4 meters van haar verwijderd zijn; terwijl het schoollokaal op een afstand van slechts 11 meters gelegen is. Hij verklaarde de begraafplaats alzoo schadelijk voor de gezondheid en adviseerde om haar te sluiten.

Op den 7 Maart ll. hebben Gedeputeerde Staten de sluiting van de begraafplaats bevolen met ingang van 1 November 1872, zich met die beschouwingen vereenigende, alsmede op grond, dat, volgens schrijven van Burgemeester en Wethouders van Kockengen in dato 19 Augustus 1869, wordt erkend, dat de begraafplaats niet is verwijderd van de bebouwde kom der gemeente op dien afstand als de openbare verordeningen eischen; dat de aanwezigheid van twee begraafplaatsen, namelijk de algemeene en die voor de Roomsch-Katholijken, in de digt ineengebouwde kom en gedrongen in de zoo naauwe ruimte, gelegen tusschen de rivieren de Heycop en de Bijleveld, — niet dan hoogst nadeelig voor den openbaren gezondheidstoestand zijn kan, en dat het sterftecijfer in de gemeente Kockengen buitengewoon ongunstig te noemen is. Uit gemeld besluit blijkt, dat eene Commissie van Gedeputeerde Staten een onderzoek *in loco* heeft ingesteld en daardoor van oordeel werd, dat de sluiting van de begraafplaats noodzakelijk is.

Tegen dit besluit heeft de Gemeenteraad van Kockengen zich op den 3 April ll. bij den Koning in beroep voorzien. In zijn adres wordt hoofdzakelijk gezegd: dat de Raad in der tijd zich bij adres heeft gewend tot Gedeputeerde Staten, met verzoek om ontheven te worden van de verpligting tot het aanleggen eener nieuwe begraafplaats, onder aanbieding aan de bestaande de veranderingen te maken, die noodig zouden zijn; dat dit is geschied zonder gunstig gevolg; dat in andere ook naburige gemeenten, in welke de locale toestanden, zoo niet geheel, dan toch ten deele gelijk zijn, niet zoo streng ten aanzien van de begraafplaatsen wordt gehandeld; dat veeljarige ondervinding niet bewijst, dat de ligging der begraafplaats nadeelig is voor de volksgezondheid; dat zelfs bij vroeger geheerscht hebbende epidemiën te Kockengen geen nadeeliger invloed is waargenomen dan elders, waar de begraafplaatsen misschien gunstiger gelegen zijn; dat het drinkwater geen nadeeligen invloed kan uitoefenen wegens de nabijheid van de begraafplaats, omdat er geen drinkputten in de gemeente bestaan en er alleen regen- of rivierwater, veelal gezuiverd, wordt gedronken; terwijl eene plaatselijke verordening bovendien bestaat op het in de watergangen afvoeren van faecale stoffen, dat, zoo er al eenig terrein voor eene nieuwe begraafplaats te vinden zou zijn, dat terrein, wegens de lage ligging der

gronden en de derrieachtige bodem eene ophooging van 2 meters zou vorderen, door welke verzwaring verzakkingen zouden te wachten zijn; dat de gemeente reeds eene schuld heeft van *f* 3000, de aanleg eener nieuwe begraafplaats duizende guldens zou kosten en voor de finantiële krachten der gemeente te bezwarend zijn zou.

Gedeputeerde Staten, in wier handen dit adres is gesteld, hebben daarover gehoord het Geneeskundig Toevoorzigt in de provinciën Gelderland en Utrecht. Dit berigtte op den 18 April ll.: dat er in de provincie Utrecht geene begraafplaats bekend is, zoo ongunstig gelegen als de algemeene te Kockengen; dat het niet mogelijk is deze begraafplaats zoo te veranderen, dat de nadeelige invloed op de volksgezondheid wordt weggenomen; dat een nieuw terrein, hetgeen wel te vinden zou zijn, wel ophooging, om als begraafplaats te kunnen dienen, noodig zal hebben, maar dat verzakkingen daarbij zoo zeer niet te vreezen zijn.

Gedeputeerde Staten hebben op den 25 April ll., bij hun besluit volhardende, nog opgemerkt, dat de huizen bij de begraafplaats geen ander uitzigt hebben dan tegen die begraafplaats, die als een hooge heuvel tusschen de huizen is gelegen, zoodat die huizen geene versche lucht kunnen verkrijgen dan die over de bedoelde begraafplaats is heengegaan en alzoo met de daaruit opstijgende gassen is bezwangerd; dat de Gemeenteraad beter de belangen der ingezetenen scheen te begrijpen, toen hij vroeger op de begrooting van het jaar 1872 een post uittrok, ten bedrage van *f* 4500 voor het aanleggen eener nieuwe algemeene begraafplaats.

Eene schetsteekening der localiteit is bij de stukken voorhanden.

De VOORZITTER: Ik dank den heer rapporteur voor het door hem uitgebragt verslag. Er zijn geene belanghebbenden opgekomen. Er kunnen dus geene inlichtingen worden gevraagd of gegeven. Aan de orde is:

III. *het beroep van het Parochiaal Kerkbestuur der Roomsch-Katholijke gemeente van Onze Lieve Vrouwe Hemelvaart te Kockengen van een besluit van Gedeputeerde Staten van Utrecht van 7 Maart* 1872, *n*o. 27, *waarbij de sluiting is bevolen van de begraafplaats dier gemeente met* 1 *November* 1872.

In die zaak is rapporteur de Staatsraad MEEUSSEN. Ik verzoek dien heer het verslag daarover wel te willen uitbrengen.

Staatsraad MEEUSSEN: Mijne Heeren! Op den 18 Maart 1870 adviseerde de Inspecteur van het Geneeskundig Staatstoezigt in de provinciën Gelderland en Utrecht aan Gedeputeerde Staten van laatstgemelde provincie: dat de Roomsch-Katholijke begraafplaats in de gemeente Kockengen eene oppervlakte heeft van 139 centiaren; dat van 1859 tot 1868 daarop werden begraven 153 lijken; dat deze begraafplaats zóó is opgehoogd. dat haar bovenvlak ligt 1.90 meter boven Amsterdamsch peil, en de uitgebreidheid dus voldoende is, wanneer de lijken in twee lagen begraven worden; doch dat ten zuiden van de begraafplaats staan verscheidene huizen binnen den verboden afstand, met name 4 à 29 meters, gemeten uit den voet van het opgehoogde terrein. De Inspecteur achtte de begraafplaats schadelijk voor de volksgezondheid en raadde aan om die te sluiten.

Gedeputeerde Staten van Utrecht hebben op den 7 Maart ll. die sluiting bevolen, met ingang van 1 November aanstaande, op grond van het door den Inspecteur aangevoerde, en voorts omdat, blijkens missive van Burgemeester en Wethouders van Kockengen in dato 19 Augustus 1869, de begraafplaats niet ligt op den bepaalden afstand van de bebouwde kom der gemeente, en het duidelijk is, dat de aanwezigheid van twee begraafplaatsen (namelijk ook de algemeene begraafplaats), in de digt ineengebouwde kom der gemeente Kockengen ingesloten en gedrongen

in de zoo naauwe ruimte tusschen de rivier de Heycop en de Bijleveld gelegen, niet dan hoogst nadeelig voor den openbaren gezondheidstoestand kan zijn; terwijl bovendien het sterftecijfer in de bedoelde gemeente buitengewoon ongunstig te noemen is. Uit het besluit blijkt, dat een onderzoek *in loco* ingesteld is door eene Commissie uit Gedeputeerde Staten, die daardoor ook van oordeel werd, dat de begraafplaats schadelijk is voor de volksgezondheid.

Het Roomsch-Katholijk Kerkbestuur van Kockengen is van dit besluit gekomen in beroep bij den Koning. In het adres tot beroep wordt hoofdzakelijk gezegd: dat er volgens den Inspecteur verscheidene huizen zijn, staande binnen den verboden kring; dat dit echter slechts een viertal is, waarvan er nu reeds een door den eigenaar gedeeltelijk is afgebroken en volgens zijne verklaring geheel zal weggeruimd worden, en waarvan twee andere des verkiezende tot kostershuis en doodgraverswoning bestemd kunnen worden, zoodat er dan slechts één huis binnen den bepaalden kring overblijft, staande in strijd met de wet; dat dan ook Burgemeester en Wethouders bij hunne missive van 19 Augustus 1869, hiervoor vermeld, enkel het oog zullen gehad hebben op dat viertal huizen; dat in vroeger tijd over de begraafplaats gunstiger werd gedacht; dat toch op den 28 Februarij 1853, toen die begraafplaats moest worden aangelegd, door het Gemeentebestuur is geadviseerd: „dat het bij eene inspectie *in loco* gebleken is, dat het opgegeven terrein tot den voorschreven aanleg allezins geschikt en voor de begraafplaats zelfs gunstig gesitueerd is; dat de kom der gemeente Kockengen eene lengte heeft van 270 meters en eene breedte van 80 meters en dus eene oppervlakte van 21,600 vierkante meters bevat, waarop zich ongeveer 80 woningen bevinden, die ieder gemiddeld een terrein hebben van 270 vierkante meters; dat daaronder slechts weinige huizen zijn met twee of meer verdiepingen, en de begraafplaats zeker niet in het meest bebouwde gedeelte gelegen is; en met betrekking tot het sterftecijfer, dat vele andere oorzaken, waarvan sommige niet te verbeteren zijn, sommige wel, en met veel minder onkosten dan die noodig zijn voor het oprigten eener nieuwe begraafplaats, op het sterfteregister grooten invloed kunnen uitoefenen; dat, om de schadelijkheid van de begraafplaats aan te toonen, moest zijn overgelegd eene statistieke opgave, ten bewijze, dat in de meer van de begraafplaats verwijderde huizen het sterftecijfer minder was dan in de huizen, digt bij de begraafplaats gelegen; dat de ondervinding niet heeft geleerd, dat zelfs bij epidemische ziekten de begraafplaats nadeelig heeft gewerkt; dat voor het bederf van het drinkwater door den invloed van de begraafplaats geen sprake kan zijn, omdat te Kockengen over het algemeen slechts gedronken wordt rivier- of regenwater; dat eene nieuwe begraafplaats zou moeten worden opgehoogd ruim 1.5 meter, met gevaar van verzakking, en dat dit groote kosten zou veroorzaken; en dat de leden der Roomsch-Katholijke parochie van Kockengen ook ongaarne die sluiting zouden zien.

Gedeputeerde Staten, in wier handen dit adres is gesteld, hebben daarover gehoord het Geneeskundig Toevoorzigt, dat op den 4 April ll. berigtte: ten aanzien van den eersten grond, door adressant aangevoerd, dat alleen de tegenwoordige, de feitelijke toestand in aanmerking kan komen; weshalve geene rekening te houden is met hetgeen waarschijnlijk afgebroken, of des verkiezende tot iets anders dan een gewoon huis ingerigt zou kunnen worden; dat de omvang van de bebouwde kom der gemeente Kockengen, in betrekking tot het overbrengen van gassen door den wind, lang niet groot genoeg is om het nadeel te kunnen doen zoeken bij voorkeur in de naastbij het kerkhof gelegen huizen, omdat de werking dier gassoorten zich moet uitstrekken tot alle huizen van die beperkte kom; dat zeer zeker de begraafplaats in die omstandigheden veel moet bijdragen tot het hooge sterftecijfer te Kockengen.

Gedeputeerde Staten hebben, blijkens hunne missive van 25 April ll., zich ook met deze beschouwingen vereenigd; er nog bijvoegende, dat het gevoelen van het

Gemeentebestuur in 1853 thans weinig beteekent, omdat in den loop van ongeveer twintig jaren de toestand geheel kan veranderd zijn; dat in het provinciaal verslag over 1869 voorkomt, dat de sterfteverhouding te Kockengen meer dan drie ten honderd bedraagt; en dat eene eerste voorwaarde tot bevordering der volksgezondheid te Kockengen blijft het sluiten der in de kom gelegen begraafplaatsen; dat het verzet van het Kerkbestuur bevreemding moet baren, omdat, volgens missive van Burgemeester en Wethouders van Kockengen in dato 14 Februarij ll., het Kerkbestuur zelf den grond voor eene nieuwe begraafplaats reeds had aangekocht, om die binnen vijf maanden, zoo men meende, te kunnen openstellen.

In dit geschil van bestuur, hetwelk krachtens magtiging des Konings den 8 Mei ll. bij deze Afdeeling is aanhangig gemaakt, zal alsnu een ontwerp van besluit aan Zijne Majesteit moeten worden voorgedragen.

De Voorzitter: Ik dank den heer rapporteur voor het door hem uitgebragt verslag. Er zijn geene belanghebbenden opgekomen. Er kunnen dus geene inlichtingen worden gevraagd of gegeven. Aan de orde is:

IV. *het geschil over de woonplaats van de krankzinnige Gerrigje Werkhoven.*

In die zaak is rapporteur de Staatsraad Boot. Ik verzoek dien heer het verslag daarover wel te willen uitbrengen.

Staatsraad Boot: Mijne Heeren! Uit de overgelegde stukken blijkt, dat Gerrigje Werkhoven, meerderjarig, vroeger gewoond hebbende te Langbroek, in het voorjaar van 1871 zich bevindende te Culenborg, in deze laatstgenoemde gemeente krankzinnig is geworden, volgens declaratoir van Doctor Fangman in die mate, dat hare plaatsing in een gesticht voor krankzinnigen noodig is geoordeeld. Zij is dan ook in zoodanig gesticht te Zutphen geplaatst geworden, krachtens bevelschrift van 12 Junij 1871, en later dáár overleden. De vraag is: of zij — gelijk Culenborg beweert — zich in die gemeente slechts tijdelijk ophield, en of niet haar domicilie alsnog wettelijk was te Langbroek; dan wèl — gelijk het Bestuur van Langbroek beweert — of het domicilie wettig was overgebragt naar Culenborg.

Gedeputeerde Staten van Gelderland en van Utrecht hebben vruchteloos getracht deze zaak te beëindigen. Daar hunne pogingen daartoe mislukten, werd 's Konings beslissing ingeroepen, en de zaak op 's Konings magtiging door den tijdelijken Minister van Binnenlandsche Zaken, bij brief van 10 Junij ll., bij deze Afdeeling van den Raad van State aanhangig gemaakt. Wel hebben Gedeputeerde Staten, op verlangen van het Ministerie van Binnenlandsche Zaken, getracht de kosten, welke tot aan het overlijden der krankzinnige niet bijzonder groot zijn, te doen betalen door de familiebetrekkingen der lijderesse; doch ook die pogingen zijn afgestuit op onvermogen van enkelen, op onwil van anderen.

Uit een schrijven van Burgemeester en Wethouders van Langbroek volgt: dat deze vrouw aldaar bij hare moeder, de weduwe Werkhoven, inwoonde; dat die moeder reeds in het begin van 1871 te Culenborg is gaan wonen; dat de dochter van Maart 1871 af ook aldaar heeft gewoond; dat, op verlangen van haren broeder Cornelis Werkhoven, een getuigschrift van woonplaatsverandering op 22 Mei 1871 door het Bestuur van Langbroek voor haar is afgegeven, en het duplicaat daarvan toegezonden aan het Gemeentebestuur van Culenborg; dat daardoor, gevoegd bij hare werkelijke inwoning te Culenborg, het domicilie der krankzinnige, tijdens hare plaatsing in het gesticht, was te Culenborg.

Het tegenovergesteld gevoelen van Burgemeester en Wethouders van Culenborg is uiteengezet in hunnen brief van 18 Julij 1871 aan den Commissaris des Konings in Gelderland, en komt op het volgende neder: dat de toestand van Gerrigje Werkhoven reeds in het begin van dat jaar aanleiding had gegeven tot eene afspraak onder de leden harer familie om haar bij beurten bij een hunner te doen verblijven; dat zij zoo eerst is geweest bij eene zuster te Driebergen, later bij Johannes Haarman, onder Amersfoort, in Maart bij haren zwager Beuster, te Culenborg, een paar dagen later bij haren zwager Jansen aldaar; dat zij allengs al lastiger werd, zoodat men haar in een gesticht wilde plaatsen; dat de Doctor echter vooraf nog haren toestand eenigen tijd wilde gadeslaan, en dan ook op 5 Junij een declaratoir afgaf nopens de noodzakelijkbeid harer plaatsing in een gesticht; dat haar broeder Cornelis Werkhoven, te Cothen, na Jansen aan de beurt was om haar ten zijnent op te nemen, doch dat deze het gemakkelijker vond om, ongeroepen, een getuigschrift van woonplaats-verandering voor haar aan te vragen, wat op 22 Mei te Langbroek werd afgegeven. Uit deze voorstelling der feiten leiden Burgemeester en Wethouders van Culenborg af, dat het verblijf der krankzinnige in die gemeente slechts tijdelijk was.

Gedeputeerde Staten van Gelderland, zoowel als die van Utrecht, zijn van meening, dat hare inwoning te Culenborg, toen het bevelschrift tot hare verpleging in een gesticht verleend werd, voldoende bewezen is, en dat Culenborg alzoo de kosten, op de overbrenging derwaarts en hare verpleging gevallen, dragen moet.

De Voorzitter: Ik dank den heer rapporteur voor het door hem uitgebragt verslag. Er zijn geene belanghebbenden opgekomen. Er kunnen dus geene inlichtingen worden gevraagd of gegeven. Aan de orde is:

V. *het beroep van G. en B. ten Bruggencate, te Stad Almelo, van een besluit van Gedeputeerde Staten van Overijssel, waarbij aan de adressanten vergunning is geweigerd tot oprigting van een stoomwerktuig van vijf of zes paardenkracht in hunne tabaksfabriek.*

In die zaak is rapporteur de Staatsraad de Jonge. Ik verzoek dien heer het verslag daarover wel te willen uitbrengen.

Staatsraad de Jonge: Mijne Heeren! In het begin van 1866 verzocht H. J. ten Bruggencate, te Almelo, vergunning om in het ook thans bedoelde perceel, kadastraal bekend sectie B, n°. 198, gemeente Stad Almelo, een stoomwerktuig van drie paardenkracht te mogen oprigten tot het in beweging brengen van twee kerfbanken. Bij de instructie van dat verzoek, overeenkomstig het Koninklijk besluit van 31 Januarij 1824 (*Staatsblad* n°. 19), werden geene bezwaren tegen de inwilliging ingebragt. Het Gemeentebestuur adviseerde tot het toestaan er van, waarop Gedeputeerde Staten de gevraagde vergunning verleenden.

In de maand September van datzelfde jaar verzocht de concessionaris vergunning tot het daarstellen van eenige weefgetouwen (twaalf stuks), ten einde die met boven omschreven locomobile in beweging te brengen. Tegen de inwilliging van dat verzoek werden door belanghebbenden evenmin bezwaren ingebragt. Het Gemeentebestuur maakte intusschen toen reeds de opmerking, dat het raadzaam zijn zou te bepalen, dat niet meer dan twaalf weefgetouwen, zoo als adressant verlangde, mogen worden daargesteld, vermits de oprigting eener groote fabriek dáár ter plaatse niet wenschelijk voorkwam, daar zich aan de éene zijde reeds eene vrij bevolkte buurt bevond, en aan de andere zijde tuinen gelegen waren, aangewezen om met

ter tijd met woonhuizen te worden bebouwd. Het verzoek van den adressant werd door Gedeputeerde Staten ingewilligd.

In 1869 verzocht ten Bruggencate om de geplaatste stoommachine en ketel door eene grootere te mogen vervangen. Een tal van belanghebbenden kwam tegen de inwilliging van dat verzoek op. Daar èn het Gemeentebestuur èn de Hoofd-Ingenieur de ingebragte bezwaren gegrond achtten, en deze laatste zelfs, indien dat mogelijk ware, op grond van die bezwaren, de intrekking der vroeger verleende concessie wenschelijk noemde, — hebben Gedeputeerde Staten het verzoek afgewezen.

In de maand Maart ll. hebben de adressanten het verzoek om eene stoommachine van vijf of zes paardenkracht te mogen plaatsen herhaald. Ook toen werden bezwaren tegen de inwilliging ingebragt, die aan Gedeputeerde Staten aanleiding gaven om het verzoek af te wijzen.

Blijkens de processen-verbaal van het, zoo in 1869 als in Maart 1872, gehouden onderzoek *de commodo et incommodo*, bestaan de bezwaren hoofdzakelijk in vrees voor brandgevaar, ook met het oog op de omstandigheid, dat het dak onder de pannen met stroo is gedekt; schade voor aangrenzende of naburige perceelen; hinder voor de bewoners dier perceelen; bederf van het drinkwater; overlast van het roet, dat uit den schoorsteen van het stoomtuig valt; dat het water, van de fabriek afkomstig, uitgelaten en de stoom afgekoeld wordt op den openbaren weg; dat al deze bezwaren, nu reeds met een locomobile van drie paardenkracht ondervonden, niet weinig zullen vermeerderen, wanneer de machine van vijf of zes paardenkracht zal zijn toegestaan.

De in beroep gekomen personen voegen er bij, dat reeds meer dan eens een geval van brand zich in de fabriek heeft voorgedaan, als ook van ontploffing, ten gevolge waarvan de arbeiders de fabriek aan haar lot overlieten tot groot gevaar der omliggende perceelen. Zij geven eindelijk te kennen, dat zij na het opbouwen der fabriek eigenaars zijn geworden van de om die fabriek liggende huizen, aan welke omstandigheid alleen het is toe te schrijven, dat zij in der tijd niet tegen de fabriek hebben gereclameerd.

Gedeputeerde Staten, bij hun besluit van 4 April ll. de vergunning tot plaatsing eener locomobile van vijf of 6 paardenkracht weigerende, bepaalden zich daarbij tot de overweging, dat uit het ingestelde onderzoek blijkt, dat de werking van de vroeger in gemelde fabriek geplaatste stoommachine van slechts drie paardenkracht hinderlijk was voor de bewoners der naburige huizen, en het gebruik eener stoommachine van meer paardenkracht de bezwaren zou verhoogen.

De appellanten G. en B. ten Bruggencate geven in hun aan Zijne Majesteit ingediend verzoekschrift te kennen: dat hun de afwijzende beschikking van Gedeputeerde Staten van 4 April heeft bevreemd, daar het hier niet geldt het daarstellen eener nieuwe inrigting, maar wel het aanbrengen eener stoommachine van weinig meer paardenkracht in de plaats van de reeds bestaande drie paardenkrachten, tot welker in-werking-brenging hun door den Minister van Binnenlandsche Zaken de vergunning is verleend bij acte van den 23 Februarij ll.;

dat hun auteur, als minder bekend met het voordeel eener door stoom gedreven machine, en uit verkeerde zuinigheid, zich steeds heeft beholpen met een werktuig van zoo luttel vermogen, waarvan het gevolg was, dat ook steeds de hoogste drukking werd aangewend;

dat het geen betoog behoeft, dat bewoners van naburige huizen het aanbrengen eener stoommachine steeds zullen tegenwerken, doch dat dergelijke consideratiën geene voldoende reden zijn om, alleen op grond daarvan, een billijk verzoek af te wijzen;

dat, naar de bescheiden meening van adressanten, het aanbrengen van een nieuw werktuig van meer paardenkracht, in de plaats van het oude, de bezwaren der naburen zeker

niet zal verhoogen, maar, volgens hunne overtuiging, die bezwaren beduidend zullen verminderen, daar toch aan eene nieuwe machine, gematigd in werking gehouden, ontegenzeggelijk minder gevaar verbonden is dan aan eene oude, die steeds op het maximum van drukking wordt gehouden;

dat eene locomobile van vijf of zes paardenkracht niet meer leven zal maken dan eene van drie, daar zij door die van vijf of zes geen meerdere machinerie willen in werking brengen, dan die nu reeds in hunne fabriek aanwezig is;

dat zij, wel is waar, voornemens zijn bij sommige werktuigen, die tot dusverre met handen worden gedreven, stoomkracht te bezigen; doch dat dit voor omliggende huizen of bewoners geen hinder of bezwaren kan opleveren; weshalve zij den Koning eerbiedig verzoeken te willen bevelen, dat een nieuw onderzoek desaangaande worde ingesteld en aan adressanten de gevraagde billijke vergunning worde verleend.

Gedeputeerde Staten hebben bij hun ambtsberigt van 30 Mei ll., onder overlegging eener situatieteekening, te kennen gegeven, dat de motieven van der appellanten verzoekschrift aan Zijne Majesteit hun niet afdoende voorkomen. Voor zooverre zij niet bestaan in de uiting van bevreemding over hunne beschikking, komen ze hierop neder, dat eene stoommachine van vijf of zes paardenkracht niet meer hinder verwekt dan eene van drie paardenkracht, en dat de bezwaren van adressanten beduidend zullen verminderen, omdat aan eene grootere machine niet het maximum van drukking behoeft te worden gegeven, doch gematigd in werking kan worden gehouden tot verkrijging van dezelfde kracht. Gedeputeerde Staten moeten ten aanzien van deze bewering opmerken, dat zij eenigermate de erkenning bevat, dat de bezwaren, tegen de werking der vroegere machine ingebragt, niet zonder grond waren; dat, bij eene eventuële vergunning tot plaatsing van eene grootere machine, de adressanten geheel vrij zouden blijven om daaraan ook de hoogste drukking te geven, daar beperkingen, indien die al gesteld konden worden, moeijelijk te controleren zouden zijn; en, wanneer Gedeputeerde Staten in aanmerking nemen, dat de adressanten volgens hunne mededeeling meerdere werktuigen door de nieuwe machine in beweging willen brengen, dan zou alligt meerdere stoomkracht noodig kunnen wezen. Gedeputeerde Staten achten de bezwaren, door de belanghebbenden tegen de inwilliging van het verzoek ingebragt, niet wederlegd en geven mitsdien in overweging, afwijzend op het adres te beschikken.

Onder de gewisselde stukken komt een ambtsberigt voor van den Hoofd-Ingenieur van den Waterstaat in Overijssel, gedagteekend 18 Junij 1869 en aan Gedeputeerde Staten dier provincie gerigt. Uitgaande van de veronderstelling, dat men niet geneigd of bij magte is, de reeds vroeger verleende vergunning, welke zoovele klagten heeft veroorzaakt, in te trekken of vervallen te verklaren, gelooft hij, dat het raadzaam is de nader gevraagde vergunning te verleenen, omdat alsdan daaraan voorwaarden kunnen verbonden worden, waardoor minstens aan eenige der ingebragte bezwaren zoude kunnen worden te gemoet gekomen. Daarom stelt hij voor de gevraagde vergunning tot plaatsing van eene stoommachine van meer paardenkracht te verleenen, en daaraan de navolgende voorwaarden te verbinden:

a. dat de stoommachine binnen een jaar na dagteekening van de concessie in werking moet zijn;

b. dat van de stoommachine en stoomketel geen gebruik mag worden gemaakt, vóórdat ze zijn onderzocht en goedgekeurd;

c. dat de vuurhaard in een lokaal worde geplaatst, dat brandvrij van de overige lokalen is afgesloten, en de beweging brandvrij moet worden overgebragt;

d. dat de machine den rook zal moeten verteren en alleen zoolang met steenkolen zal mogen gestookt worden, als zulks zonder nadeel voor de belendende bewoners kan geschieden; indien het tegendeel blijkt, zullen coaks moeten gebruikt worden;

e. dat de afgewerkte stoom niet op de publieke straat worde ontlast;

f. dat de schoorsteen eene hoogte verkrijge minstens 16 meters boven den beganen grond;

g. dat de adressant zich aan die verpligtingen moet onderwerpen, welke later blijken mogten in het belang van het algemeen en eene goede politie noodig te zijn;

h. dat de concessionaris of zijne regtverkrijgenden zich naar deze bepalingen moeten gedragen, bij gebreke waarvan de verleende vergunning zal vervallen.

Er zijn bij den Raad twee memoriën ingekomen, als:

1°. van eigenaren van omliggende perceelen, welke persisteren bij hunne bezwaren, vroeger geopperd;

en 2°. van G. en B. ten Bruggencate, waarin zij o. a. te kennen geven, dat in de afwijzende beschikking van Gedeputeerde Staten gesproken wordt van beleide informatiën *de commodo et incommodo* van Burgemeester en Wethouders van Stad Almelo, doch dat zij geen onderzoek deswege, noch van Bestuur, noch van deskundigen, in of bij hunne fabriek hebben bijgewoond of waargenomen, en ook daaromtrent niets eerder hebben vernomen dan uit die ontvangen beschikking; dat, wanneer hunne kerfbanken door stoom gedreven worden, ook de daarmede gefabriceerde tabak door stoom gedroogd wordt, hetgeen anders op een gewonen eest, die altijd heet gestookt moet worden, moet geschieden, waaraan meerder gevaar voor brand verbonden is, dan aan het stoken eener machine. Zij verzoeken daarom eerbiedig, dat de beschikking der Gedeputeerde Staten van Overijssel moge worden te niet gedaan en de gevraagde vergunning moge worden verleend.

Het is over dit geschil, dat alsnu eene beslissing aan Zijne Majesteit den Koning door dezen Raad zal behooren te worden voorgedragen.

De Voorzitter: Ik dank den heer rapporteur voor het door hem uitgebragt verslag. Er zijn geene belanghebbenden opgekomen. Er kunnen dus geene inlichtingen worden gevraagd of gegeven.

En vermits er verder voor heden geene zaken aan de orde zijn, sluit ik de vergadering.

Zeventiende vergadering.

Vergadering van Woensdag, 31 *Julij* 1872.

(Geopend ten 11 ure.)

Voorzitter, de Minister van Staat, Mr. Æ. Baron MACKAY VAN OPHEMERT EN ZENNEWIJNEN.

Tegenwoordig de *leden:*

Jhr. Mr. W. A. C. de Jonge,
Mr. K. A. Meeussen,
Mr. C. H. B. Boot.

Commies van Staat, Mr. G. J. Roijaards.

De VOORZITTER: Ik open deze vergadering van den Raad van State, Afdeeling voor de geschillen van bestuur.

I. Bij deze Afdeeling zijn ingekomen de volgende Koninklijke besluiten, als:

1o. van den 11 dezer, no. 5, houdende beschikking op *het beroep van W. A. Boland c. s., leden van den Raad der gemeente Dinxperlo, van een besluit van Gedeputeerde Staten van Gelderland, houdende vaststelling der gemeenterekening over* 1870 (zie het verslag over deze zaak op blz. 178—180).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het adres, aan Ons ingediend door W. A. Boland en twee andere leden van den Gemeenteraad van Dinxperlo, daarbij Onze voorziening inroepende tegen een besluit van Gedeputeerde Staten van Gelderland van 24 Januarij 1872, no. 28, houdende goedkeuring van de rekening dier gemeente over 1870;

Den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) gehoord, advies van den 26 Junij 1872, no. 25;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken, van den 8 Julij 1872, litt. B, 2de Afdeeling;

Overwegende:

dat de Gemeenteraad bij de voorloopige vaststelling van genoemde rekening niet heeft geleden vijf posten van uitgaaf ten bedrage van *f* 1762.38;

dat Gedeputeerde Staten, bij hun bovenvermeld besluit, de daarvoor aangevoerde gronden niet afdoende hebben verklaard en de gemeenterekening hebben goedgekeurd;

dat de Gemeenteraad daarop, blijkens overgelegde extracten uit het register van besluiten, in eene vergadering van 21 Februarij ll., heeft gestemd over de vraag, of tegen die goedkeuring Onze voorziening zou worden ingeroepen;

dat drie stemmen zich voor en drie stemmen zich tegen het hooger beroep hebben verklaard;

dat toen, in eene vergadering van 23 Februarij daaraanvolgende, met drie tegen twee stemmen is besloten om in de uitspraak van Gedeputeerde Staten te berusten;

dat, volgens art. 227 der gemeentewet, Onze voorziening tegen eene beslissing van Gedeputeerde Staten omtrent de gemeenterekening kan worden ingeroepen door den Raad, door Burgemeester en Wethouders en door den Ontvanger;

dat het dus aan enkele leden van den Raad niet vrijstaat om, in strijd met een formeel besluit van berusten, in hooger beroep te komen;

Gezien de wet van 29 Junij 1851 (*Staatsblad* n°. 85);

Hebben goedgevonden en verstaan:

de adressanten niet-ontvankelijk te verklaren in hun ingesteld beroep.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur).

's Gravenhage, den 11 Julij 1872.

(*get.*) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
(*get.*) GEERTSEMA.

Accordeert met deszelfs origineel.
De Directeur van het Kabinet des Konings,
VAN HEECKEREN VAN KELL.

2°. van den 13 dezer, n°. 5, houdende beschikking op *het beroep van A. van der Hoef, mr. grofsmid, te Utrecht, van eene beschikking van Burgemeester en Wethouders dier gemeente, waarbij de vergunning is geweigerd tot oprigting eener grofsmederij in het achtergedeelte van het perceel Korte Nieuwstraat, wijk F, n°.* 205, *genaamd de Atlas* (zie het verslag over deze zaak op blz. 194—197).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het aan Ons door A. van der Hoef, te Utrecht, ingediend adres, daarbij Onze voorziening inroepende tegen eene beschikking van Burgemeester en Wethouders van Utrecht, van 17 October 1871, n°. 56, F, waarbij hem vergunning is geweigerd tot het oprigten eener smederij in het perceel Korte Nieuwstraat, wijk F, n°. 205;

Den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) gehoord, advies van den 2 Julij 1872, no. 20;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken, van den 8 Julij 1872, no. 349, 12de Afdeeling;

Overwegende:

dat de genoemde afwijzende beschikking van het Gemeentebestuur van Utrecht berust op vermeerdering van brandgevaar, bederf van het regenwater, hinderlijk geraas en nadeel voor enkele personen, in de onmiddellijke nabijheid wonende, die in een voortdurend ongunstigen gezondheidstoestand verkeeren;

dat het gevaar voor brand en de overlast van rook, uit de oprigting dezer smederij te wachten, niet grooter zullen zijn dan van zoovele andere bedrijven, welke allerwege in de bebouwde kommen der gemeenten worden aangetroffen, en dat daarin dus geene voldoende aanleiding is gelegen om de vergunning te weigeren;

dat de minder gunstige gezondheidstoestand van enkele naburen, die voor het oogenblik in de naaste huizen wonen, als zijnde eene geheel tijdelijke reden, in deze niet in aanmerking mag genomen worden, terwijl bovendien uit een door den Hoofd-Ingenieur van den Waterstaat ter plaatse ingesteld onderzoek gebleken is, dat het gebouw, waarin men de smederij wil oprigten, aan drie kanten geheel vrij is van de belendende gebouwen, en alléén grenst aan de woning van den adressant, zoodat geen vrees behoeft te bestaan, dat de bewoners van de naburige huizen grooten overlast van het geraas zullen ondervinden;

Gezien het Koninklijk besluit van 31 Januarij 1824 (*Staatsblad* no. 19);

Hebben goedgevonden en verstaan:

met vernietiging der beschikking van het Gemeentebestuur van Utrecht, waartegen het beroep is ingesteld, aan den adressant vergunning te verleenen tot het oprigten eener smederij in het achterste gedeelte van het perceel Korte Nieuwstraat, wijk F, no. 205, onder voorwaarde:

1o. dat de plaatsing en inrigting van smidse en schoorsteen zal geschieden in overleg met en onder goedkeuring van den Opperbrandmeester in de gemeente Utrecht;

2o. dat de wanden van het tot smederij in te rigten vertrek zullen worden ontdaan van het daarop aanwezig behang en houtwerk;

3o. dat deze vergunning zal zijn vervallen, bijaldien niet, binnen den tijd van drie maanden, de smederij, ingevolge de gegeven voorschriften, zal zijn ingerigt;

4o. dat de concessionaris gehouden zal zijn, zich aan zoodanige verpligtingen te onderwerpen, als later blijken mogten in het belang eener goede politie noodig te zijn.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur).

'sGravenhage, den 13 Julij 1872.

(*get.*) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

(*get.*) GEERTSEMA.

Accordeert met deszelfs origineel.

De Directeur van het Kabinet des Konings,

VAN HEECKEREN VAN KELL.

3°. van den 13 dezer, n°. 8, houdende beschikking op *het beroep van den Raad der gemeente Franeker van een besluit van Gedeputeerde Staten van Friesland, waarbij hunne beslissing over de gemeentebegrooting voor* 1872 *is verdaagd* (zie het verslag over deze zaak op blz. 200—202).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het aan Ons door den Raad der gemeente Franeker onder dagteekening van 28 Maart 1872 ingediend verzoekschrift, daarbij, ingevolge art. 209 der gemeentewet, bij Ons in bezwaar komende tegen een besluit van Gedeputeerde Staten van Friesland van 14 Maart 1872, n°. 35, waarbij gehandhaafd werd hun besluit van 29 December te voren, n°. 26, houdende verhooging der begrooting voor de dienstdoende schutterij der gemeente Franeker over het dienstjaar 1872, en gelijktijdige verdaging hunner beslissing over de begrooting dier gemeente over hetzelfde dienstjaar;

Den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) gehoord, advies van den 2 Julij 1872, n°. 41;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken, van den 9 Julij 1872, n°. 225, 2de Afdeeling;

Overwegende:

dat Gedeputeerde Staten van Friesland bij hun besluit van 29 December 1871, n°. 26, de begrooting der dienstdoende schutterij te Franeker voor het jaar 1872 hebben verhoogd met eene som van *f* 1000 in ontvangst en uitgaaf voor den aanleg eener schietbaan, en gelijktijdig de beslissing over de begrooting van genoemde gemeente over hetzelfde dienstjaar hebben verdaagd, met uitnoodiging aan den Gemeenteraad om laatstgenoemde begrooting alsnog in overeenstemming te brengen met de door Gedeputeerde Staten tot het gemelde bedrag verhoogde schutterij-begrooting;

dat, nadat de Gemeenteraad de intrekking van genoemd besluit van Gedeputeerde Staten hadden verzocht, dat Collegie, blijkens zijne nadere resolutie van 14 Maart 1872, n°. 35, de gevraagde intrekking heeft geweigerd, en dat de Gemeenteraad van die beslissing bij Ons is gekomen in hooger beroep;

dat, volgens art. 34 der wet van 11 April 1827 (*Staatsblad* n°. 17), op de schutterijen, geen hooger beroep bij Ons openstaat tegen het besluit van Gedeputeerde Staten van 29 December 1871, n°. 26, voor zooverre daarbij de schutterij-begrooting verhoogd en definitief vastgesteld werd;

dat, voor zooverre en in verband daarmede door Gedeputeerde Staten, krachtens de hun bij art. 208, 2de lid, der gemeentewet, toegekende bevoegdheid, de beslissing over de begrooting der gemeente Franeker voor 1872 werd verdaagd, met terugzending dier begrooting aan den Gemeenteraad, van zoodanig besluit tot verdaging almede geen hooger beroep bij Ons openstaat;

dat toch art. 209 der gemeentewet voorziening bij Ons alleen toelaat voor het geval, dat Gedeputeerde Staten de gemeente-begrooting hebben geweigerd goed te keuren, maar niet wanneer zij de beslissing daarover slechts hebben verdaagd;

Gezien de wet van 11 April 1827 (*Staatsblad* no. 17) en die van 29 Junij 1851 (*Staatsblad* n°. 85);

Hebben goedgevonden en verstaan:

den Gemeenteraad van Franeker in zijn ingesteld beroep te verklaren niet-ontvankelijk.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur).

's Gravenhage, den 13 Julij 1872.

(*get.*) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
(*get.*) GEERTSEMA.

Accordeert met deszelfs origineel.
De Directeur van het Kabinet des Konings,
VAN HEECKEREN VAN KELL.

De VOORZITTER: Aan de orde is thans:

II. *het beroep van den Raad der gemeente Sneek van een besluit van Gedeputeerde Staten van Friesland, waarbij de goedkeuring is onthouden aan het raadsbesluit tot afstand van het regt van verjaring ten aanzien van zekere declaratie en tot betaling daarvan.*

In die zaak is rapporteur de Staatsraad MEEUSSEN. Ik verzoek dien heer het verslag daarover wel te willen uitbrengen.

Staatsraad MEEUSSEN: Mijne Heeren! Uit de overgelegde stukken blijkt en door belanghebbenden wordt erkend, dat door wijlen W. Bleeker, te Sneek, in het jaar 1859 aan die gemeente zijn geleverd vier ijzeren pompen, tegen *f* 82 per stuk; dat, na zijn overlijden, door een derden persoon, met de zaak weinig bekend, is opgemaakt eene rekening, later aan het Gemeentebestuur ingeleverd, waarop voorkwamen de vier pompen, ten bedrage van *f* 82, zonder bijvoeging "per stuk" en zonder het uittrekken der som van *f* 328, die in werkelijkheid verschuldigd was; dat daarop de betaling van de som, groot *f* 82, is gevolgd.

Toen de weduwe Bleeker later die dwaling bemerkte, heeft zij aan den Gemeenteraad verzocht aan haar het nog ontbrekende te willen doen uitbetalen.

Bij besluit van den 18 September 1871 heeft de Gemeenteraad geweigerd het verzoek in te willigen, op grond, dat, volgens art. 228 der gemeentewet, in verband met de artt. 2 en 3 der wet van 8 November 1815 (*Staatsblad* n°. 51), alle pretentiën ten laste der gemeente, waarvan de rekeningen niet binnen zes maanden na verloop van het jaar, waarin de schuld is ontstaan, zijn ingeleverd, moeten worden gehouden voor verjaard en vernietigd; dat de niet-vermelding van het onbetaald gebleven bedrag van *f* 246 op de door adressante ingediende rekening van de vier pompen, met niet-indiening eener nota voor dat bedrag gelijkstaat; dat de wet van 1815 voormeld aan gemeentebesturen niet toelaat, op gronden van billijkheid te besluiten tot betaling eener schuld, die de wetgever, ten behoeve eener geregelde administratie, na afloop van den voormelden termijn onherroepelijk te niet doet; dat bovendien een Gemeentebestuur, volgens art. 1986 van het Burgerlijk Wetboek, in verband met art. 194 *c* der gemeentewet, niet bevoegd is afstand te doen van eene verkregen verjaring.

De weduwe Bleeker is later op nieuw bij den Raad op haar verzoek teruggekomen, met dit gevolg, dat in eene raadsvergadering, op den 5 Februarij ll. gehou-

den, na eene breedvoerige beraadslaging, de Raad van Sneek van meening veranderd is en, aannemende, dat de gemeente van de hier bedoelde verjaring afstand doen mag, heeft gewild, dat aan de weduwe Bleeker de *f* 246 nog zou worden uitbetaald.

Op den 18 Maart ll. heeft de Raad goedgekeurd een besluit, waarbij, gelet op art. 213 der gemeentewet en met intrekking van het raadsbesluit van 18 September 1871, bepaald wordt, dat afstand wordt gedaan van de verjaring; dat aan de weduwe Bleeker zal worden uitbetaald de som van *f* 246 uit den post voor onvoorziene uitgaven, dienst 1872, alles onder goedkeuring van Gedeputeerde Staten.

Op den 11 April ll. hebben Gedeputeerde Staten verklaard geene vrijheid te hebben om het besluit van 18 Maart, in verband met dat van 5 Februarij bevorens, goed te keuren, maar geen bezwaar te zullen maken in dergelijke goedkeuring, als de Raad, zonder de zaak te gronden op een afstand van verjaring, met het oog op de feitelijke toedragt der zaak, mogt besluiten aan genoemde weduwe bij wege van gratificatie de *f* 246 uit te keeren.

Op den 29 April 1872 heeft de Gemeenteraad, uit kracht van art. 213, al. 4, in verband met art. 209, der gemeentewet, in beroep komende bij den Koning, voorziening gevraagd tegen het besluit van Gedeputeerde Staten.

Die Staten, in wier handen het adres van den Gemeenteraad was gesteld, hebben op den 16 Mei ll. berigt, dat zij betwijfelden, of de ingeroepen artikelen van de gemeentewet hier wel van toepassing zijn, omdat er van begrootingswijziging geen sprake is, evenmin als van uitgaven buiten de begrooting, vermits toch de Raad besloten heeft de uitgaaf te dekken uit den post voor onvoorziene uitgaven. Zij legden bij dat berigt over een besluit van hun Collegie in dato 6 April 1871, waarbij is uitgemaakt, dat eene coupon van de leening der stad Sneek, in 1842 aangegaan, kan ingevorderd worden, mits binnen de vijf jaren na den verschijndag, omdat de verjaringstermijn, bij art. 228 der gemeentewet gesteld, gelijkstaat met dien, voor het Rijk aangenomen, voor interessen van schuld op vijf jaren bepaald.

De weduwe Bleeker heeft aan deze Afdeeling nog ingezonden eene memorie, ter ondersteuning van het beroep, door den Gemeenteraad gedaan. Daarin, alsmede in haar verzoekschrift, vroeger aan den Gemeenteraad ingediend, wordt vooreerst opgemerkt, dat het niet opgaat eene fautieve indiening, fautief met betrekking tot het uittrekken van het cijfer, gelijk te stellen met niet-indiening eener declaratie; en ten aanzien van het regtspunt, dat de Raad wel bevoegd is om afstand te doen van de verjaring, want dat art. 228 der gemeentewet slechts de verkorte termijnen der wet van 1815 toepasselijk heeft gemaakt en dus onverlet heeft gelaten de andere bepalingen en beginselen, die volgens het gemeene regt ten aanzien van de verjaring bestaan; dat art. 1986 van het Burgerlijk Wetboek, in verband met art. 194 *c* der gemeentewet, niet medebrengt, dat geen afstand zou mogen gedaan worden door gemeenten van de verjaring, omdat gemeenten mogen vervreemden, zoo als blijkt uit art. 137 der gemeentewet, behoudens goedkeuring van Gedeputeerde Staten; dat zoodanige afstand van verjaring zeer dikwijls kan zijn eene daad van billijkheid en ook menigwerf wordt gedaan, zoowel door den Staat als door provinciën en gemeenten, ook door de gemeente Sneek, bij besluit van 15 Maart 1854, ten behoeve van Mispelblom Beijer, van 13 September 1860, ten behoeve van G. de Jager, en nog bij een ander besluit, ten aanzien van coupons eener geldleening ten laste van Sneek; dat de Grondwet bij art. 140 aan den Raad de regeling en het bestuur der huishouding van de gemeente heeft overgelaten en die Raad alzoo bevoegd is alles te doen wat door de wet niet uitdrukkelijk is verboden; dat, volgens art. 194 der gemeentewet, niet geëischt wordt goedkeuring van Gedeputeerde Staten te hebben om van eene verjaring afstand te doen, en dat alzoo het gedeelte van het besluit van 13 Maart, door den Gemeenteraad genomen en betrekking hebbende op dien

afstand, volkomen geldig is; en dat derhalve, toen de Gemeenteraad afstand van de verjaring deed, Gedeputeerde Staten hadden behooren goed te keuren het tweede gedeelte van voormeld besluit, strekkende om uit den post voor onvoorziene uitgaven zooveel te nemen als noodig zijn zou om eene billijke schuld, die men niet door verjaring wilde treffen, te voldoen.

De weduwe Bleeker en de Gemeenteraad verwijzen overigens, ten aanzien van het regtspunt, naar al hetgeen voor het door hen ingeroepen regts-sustenu is aangevoerd door Mr. Fokker, in deel II der *Bijdragen tot de kennis van het Staats-, Provinciaal- en Gemeentebestuur.*

Deze zijn de hoofdfeiten in dit geschil van bestuur, hetwelk krachtens magtiging des Konings den 29 Mei ll. bij deze Afdeeling is aanhangig gemaakt en waaromtrent alsnu een ontwerp van besluit aan Zijne Majesteit zal moeten worden voorgedragen.

De Voorzitter: Ik dank den heer rapporteur voor het door hem uitgebragt verslag. Er zijn geene belanghebbenden opgekomen. Er kunnen dus geene inlichtingen worden gevraagd of gegeven. Aan de orde is:

III. *het beroep van het Bestuur van het calamiteuse waterschap Bruinisse van een besluit van Gedeputeerde Staten van Zeeland tot aanwijzing der onderwerpen van uitgaaf, welke geacht moeten worden te geschieden in het belang der zeewering en oeververdediging van het calamiteuse waterschap Bruinisse.*

In die zaak is rapporteur de Staatsraad de Jonge. Ik verzoek dien heer het verslag daarover wel te willen uitbrengen.

Staatsraad de Jonge: Mijne Heeren! Nadat Gedeputeerde Staten van Zeeland, bij hun besluit van 22/28 Maart ll., ingevolge art. 2 der wet van 19 Julij 1870 (*Staatsblad* n°. 119), aanwijzing hadden gedaan van de onderwerpen van uitgaaf, welke geacht moeten worden te geschieden in het belang der zeewering en oeververdediging van het calamiteuse waterschap Bruinisse, — heeft het Bestuur van voormeld waterschap, hetwelk voormeld besluit als bezwarend voor genoemden calamiteusen polder beschouwde, zich bij schrijven van den 9 April ll. met die bezwaren en met verzoek de bedoeling van voormeld besluit van 22/28 Maart nader te mogen vernemen, gewend tot Gedeputeerde Staten, welke bij hun schrijven van 12 April daaraanvolgende aan gezegd Bestuur te kennen gaven, dat zij de zaak in overweging zouden nemen, en een onderzoek doen instellen naar de al of niet gegrondheid van die bezwaren.

Hangende dat nader onderzoek intusschen van Gedeputeerde Staten, is het Bestuur van voormeld waterschap, daartoe door Ingelanden gemagtigd, bij Zijne Majesteit gekomen in hooger beroep bij een verzoekschrift, dat niet is gedagteekend, maar bij 's Konings Kabinet geëxhibeerd werd op 10 Mei ll.

Het Bestuur geeft in dat verzoekschrift te kennen: dat het besluit van Gedeputeerde Staten van 22/28 Maart, waartegen beroep, bij hem, appellant, eerst ontvangen is den 10 April daaraanvolgende; dat in de, bij het voormeld besluit van Gedeputeerde Staten gedane, aanwijzing niet voorkomt het onderhoud der kunstrijbanen, over den onderberm aan de binnenzijde der zeedijken en het onderhoud der rijbaan, over de kruin van den binnendijk van af dijkpaal n°. 39 tot aan den provincialen straatweg; dat, bij gevolgtrekking daaruit, het Polderbestuur voornoemd meent te moeten veronderstellen, dat het onderhoud dier werken zal worden gebragt ten laste van het binnen-beheer; dat het Bestuur, als opgetreden voor het belang

van het binnen-beheer, niet mogt berusten in die beslissing van Gedeputeerde Staten, als in strijd met de belangen van den polder.

Op de algemeene vergadering van Ingelanden van den 19 April ll. werd door het Bestuur mededeeling van den inhoud van meergenoemd besluit van Gedeputeerde Staten en daarover gevoerde briefwisseling gedaan; waarop de vergadering het besluit nam het Bestuur te magtigen om, ingeval Gedeputeerde Staten, vóór het verstrijken van den, bij meergenoemde wet van 19 Julij 1870 gestelden termijn, geene nadere beslissing ten gunste van het inwendig beheer des polders hadden genomen, bij Zijne Majesteit in hooger beroep te komen tegen meergemeld besluit; dat, die beslissing alsnog niet ontvangen zijnde, het Polderbestuur niet mag nalaten, ter bewaring van zijn regt, van de gunstige bepaling in meergenoemde wet gebruik te maken en Zijner Majesteits eindbeslissing in deze zaak te vragen.

De bezwaren nu komen hierop neder: dat de bedoelde rijbanen of kunstwegen uitsluitend zijn aangelegd om het vervoer van materialen van den zeedijk of van het materialenplein te vergemakkelijken en, in tijd van nood, die spoedig ter plaatse, waar die vereischt worden, te kunnen transporteren; dat Ingelanden, voor hun privé, weinig of geen belang hebben die rijbanen in een steeds rijbaren staat te houden; dat zij aangelegd en steeds onderhouden zijn uit de fondsen, bijeengebragt voor zeewering en oeververdediging; dat de Regering het gevoelen van Ingelanden en het Bestuur schijnt te deelen, daar bij de afscheiding van het onderhoud der wegen in den polder, een zestal jaren geleden, de bedoelde onderbermen daaronder niet begrepen waren, als steeds jaarlijks voor den aanleg en het onderhoud daarvan een post op de begrooting van uitgaven der defensie-werken wordt gebragt, terwijl voor het onderhoud der polderwegen eene afzonderlijke heffing geschiedt buiten het gewoon geschot; dat, uit een technisch oogpunt beschouwd, die binnenbermen met den zeedijk één geheel uitmaken en de binnenbermsloot als de scheiding tusschen den zeedijk en de polders of particuliere eigendommen behoort aangemerkt te worden; dat ook de Staten dezer provincie dat gevoelen deelen, blijkens het door hen vastgestelde reglement van politie voor de polders in Zeeland van den 9 Augustus 1867 (*Provinciaal blad* n°. 92), waarbij in art. 1 wordt bepaald het volgende: „Door dijken wordt bij dit reglement verstaan het geheele ligchaam van den dijk, met de kruin het binnen- en buitenbeloop en zijne binnen- en buitenbermen”; dat, de binnenbermen onder het beheer van het Polderbestuur komende, die bepaling in de toepassing steeds een punt van verschil zoude opleveren, daar het beheer van den zeedijk en dat van het inwendige des polders aan twee verschillende corporatiën is opgedragen, die wederzijds regten bezitten, waartusschen de afscheiding moeijelijk zoude te bepalen zijn, en reeds bij de toepassing van art. 2 van meergenoemd reglement van politie bezwaren zoude kunnen opleveren, daar dit bepaalt: „Het ploegen of spitten van dijken, het daarin planten of graven en voorts elke handeling, waardoor de gelijkheid en vastheid der oppervlakte benadeeld wordt, is verboden”; dat het onderhouden van rijbanen niet doenlijk is, zonder tegen één of meer der opgenoemde bepalingen te zondigen; dat het onderhoud dier rij- of kunstbanen jaarlijks ongeveer *f* 600 bedraagt, welk bedrag verre boven de krachten der inkomsten van het binnenbeheer is; dat de rijbaan van de kruin van den binnendijk tusschen paal n°. 39 en den provincialen straatweg, waaraan geene rijbare onderbermen gelegen zijn, nog steeds uit de fondsen der defensiewerken wordt onderhouden, en die rijbaan noodzakelijk is voor het vervoer van materialen naar de noordzijde des polders; dat het Polderbestuur hoopt, dat vorenstaande beschouwingen er toe mogen leiden, dat Zijner Majesteits beslissing in deze zaak ten gunste van het binnenbeheer en van Ingelanden moge zijn.

Het hiervoren vermeld schrijven van het Polderbestuur aan Gedeputeerde Staten van 9 April ll. was inmiddels onder dagteekening van 12 April door Gedeputeerde

Staten om berigt en raad in handen gesteld van den Hoofd-Ingenieur van 's Rijks Waterstaat in de provincie, die bij ambtsbrief van 2 Mei ll. aan die opdragt voldeed.

Onder overlegging van eene schetsteekening van den polder Bruinisse geeft de Hoofd-Ingenieur te kennen, dat zijn voorstel betreffende de met opzigt tot den polder Bruinisse te doene aanwijzing ingevolge art. 2 der wet van 1870 is uitgegaan van het door Gedeputeerde Staten goedgekeurd beginsel, dat slechts bij de aan te wijzen werken ten dienste der zeewering en oeververdediging zouden gevoegd worden de aarden- en kunstwegen, die uitsluitend ten dienste dezer zeewerken worden gebruikt; en dat het door Gedeputeerde Staten ten aanzien van Bruinisse genomen besluit geheel met dat beginsel strookt, blijkt uit het groote belang, dat het Polderbestuur en ook de Ingelanden in het onderhoud der door hen bedoelde wegen stellen. Vrees voor geschillen tusschen het Dijk- en Polderbestuur over het beheer der kunstwegen behoeft niet te bestaan; want dat beheer bepaalt zich tot het effenen en onderhouden van de kunstbaan; en in elk geval zijn de personen, die in beide besturen zitting hebben, toch in den regel belanghebbenden, zoowel in het binnen- als in het zeedijksbeheer.

Gedeputeerde Staten, in hun berigt aan den Minister van Binnenlandsche Zaken van 24 Mei ll., merken op, dat het verzoekschrift, houdende hooger beroep op Zijne Majesteit, niet is ingeleverd binnen den termijn, in de wet van 1870 bepaald, namelijk binnen vier weken, nadat het besluit van Gedeputeerde Staten ter kennis van het Bestuur was gekomen. Dat stuk is den 30 Maart van Middelburg verzonden. De opgaaf in het adres, dat het den 10 April ll. bij het Bestuur is ontvangen, is dus blijkbaar onjuist. Gedeputeerde Staten meenen alzoo, dat het hooger beroep volgens de wet niet-ontvankelijk is. Overigens gedragen zij zich aan het ambtsberigt van den Hoofd-Ingenieur van 2 Mei, waarvan ik den hoofd-inhoud heb medegedeeld.

Memoriën zijn er niet ingekomen, en ik meen dus hiermede voor verslag te kunnen volstaan.

De Voorzitter: Ik dank den heer rapporteur voor het door hem uitgebragt verslag. Er zijn geene belanghebbenden opgekomen. Er kunnen dus geene inlichtingen worden gevraagd of gegeven. Aan de orde is:

IV. *het beroep van het Bestuur van den calamiteusen polder Anna van een besluit van Gedeputeerde Staten van Zeeland tot aanwijzing der onderwerpen van uitgaaf, welke geacht moeten worden te geschieden in het belang der zeewering en oeververdediging van dien polder.*

In die zaak is rapporteur de Staatsraad Boot. Ik verzoek dien heer het verslag daarover wel te willen uitbrengen.

Staatsraad Boot: Mijne Heeren! Ter uitvoering van art. 2 der wet van 19 Julij 1870 (*Staatsblad* n°. 119) is door Gedeputeerde Staten van Zeeland op 15 Maart ll. een besluit genomen, ter aanwijzing der onderwerpen van uitgaaf, welke geacht moeten worden te geschieden in het belang der zeewering en oeververdediging van den calamiteusen polder Anna. Daaronder zijn in de eerste plaats genoemd de kosten van onderhoud van den zeedijk en van de nollen met hunne verdedigingswerken, met deze bijvoeging: „zijnde onder het onderhoud niet begrepen dat van de rijbaan op den binnenberm des zeedijks, welke dient voor het algemeen verkeer”.

Daartegen nu is opgekomen het Bestuur van dien polder bij een adres aan den Koning, gedateerd Cortgene, 15 April 1872, en hetwelk, nadat Gedeputeerde Staten

er op waren gehoord, op 's Konings magtiging, door den Minister van Binnenlandsche Zaken bij brief van 18 Junij ll. bij onze Afdeeling is aanhangig gemaakt. — Het Bestuur beweert, dat de calamiteuse polder, als zoodanig, veel minder belang heeft bij die rijbaan, dan de zeewering dit heeft; dat geen land daarlangs bezocht wordt; dat 's Rijks Waterstaatsbeheer dien weg heeft aangelegd en sedert onderhouden, ten einde te dienen tot vervoer der materialen, voor het onderhoud der zeewering benoodigd, welk vervoer ook gedurende den winter moet zijn verzekerd; dat het dus niet aangaat die rijbaan nu los te laten, alleen omdat ook het algemeen verkeer daardoor gebaat wordt; zoodat het billijk is, dat het onderhoud van die baan kome ten laste van het Bestuur der waterkeering, niet van dat van den polder.

Gedeputeerde Staten adviseren tot afwijzing van het beroep en handhaven hun besluit van 15 Maart ll. ten aanzien van het betwiste punt, door te verwijzen naar een berigt van den Hoofd-Ingenieur van den Waterstaat in Zeeland. Diens advies komt op het volgende neder:

„dat, al nam men aan, dat de rijbaan hoofdzakelijk diende tot vervoer van dijk-materialen, zij toch ook gebruikt wordt tot andere doeleinden, zoodat zij niet gezegd zou kunnen worden alleen te dienen voor eerstgemeld vervoer; dat, zelfs dus in die hypothese, die baan, volgens het aangenomen beginsel van Gedeputeerde Staten, niet zou kunnen worden bekostigd uit de fondsen voor oeverdediging en zeewering; dat echter het omgekeerde hier het geval is, daar de weg, ook wel somtijds dienende tot vervoer van dijksmaterialen, *in den regel* daar *niet* voor gebezigd wordt, vermits die hier te water worden aangevoerd; dat deze baan op ééne plaats door een dam met het land in verbinding is, en door den eigenaar van dat land gebruikt wordt, als de dreef aan de andere zijde zijner woning na regenachtig weder niet te gebruiken is; dat, zooverre de weg begrind is en dus het meeste kost aan onderhoud, hij dient tot verbinding van het Catsche veer met Cats en Colijnsplaats; dat derhalve in dit geval minder dan ooit termen bestaan tot afwijking van het beginsel om alleen dàn de binnenbermswegen te brengen ten laste der fondsen voor oeververdediging en zeewering, als zij uitsluitend dienen tot vervoer van dijksmaterialen."

Nadere memoriën zijn er niet ingekomen, en ik meen alzoo met het hier mede gedeelde voor verslag te kunnen volstaan.

De VOORZITTER: Ik dank den heer rapporteur voor het door hem uitgebragt verslag. Er zijn geene belanghebbenden opgekomen. Er kunnen dus geene inlichtingen worden gevraagd of gegeven. Aan de orde is:

V. *het beroep van den Raad der gemeente Batenburg van een besluit van Gedeputeerde Staten van Gelderland, waarbij goedkeuring is onthouden aan de begrooting dier gemeente voor* 1872.

In die zaak is rapporteur de Staatsraad DE JONGE. Ik verzoek dien heer het verslag daarover wel te willen uitbrengen.

Staatsraad DE JONGE: Mijne Heeren! De Raad der gemeente Batenburg besloot in zijne vergadering van 2 November 1871, ter gelegenheid, dat hij de begrooting onderzocht van het Algemeen Armbestuur aldaar, om over het dienstjaar 1872, even als voor het jaar 1871, een subsidie van *f* 350 aan voormeld Algemeen Armbestuur toe te kennen.

Gedeputeerde Staten echter bij hun besluit van 21 November daaraanvolgende maakten bezwaar tegen dat aldus verleend subsidie, en wel op grond, dat in de

gemeente Batenburg, eene bevolking hebbende van 682 zielen, de Roomsch-Katholijke gemeente 531 leden telt en voor die gemeente geen kerkelijk Armbestuur aanwezig is, terwijl voor de Hervormde gemeente, slechts 151 leden tellende, eene diaconie bestaat; dat het niet-bestaan van een Roomsch-Katholijk Armbestuur volstrekt onvereenigbaar schijnt met het beginsel, dat de wetgever in de artt. 20 en 21 der armenwet heeft nedergelegd, en evenzeer met het algemeen reglement voor de Roomsch-Katholijke instellingen van liefdadigheid, krachtens welke elke parochie, in den regel althans, een of meer parochiale armbesturen behoorde te hebben, die in den nood der armen voorzien voor rekening der parochie of uit daartoe aan haar verstrekte middelen; dat het Gemeentebestuur zich derhalve, na dit verzuim van het Kerkbestuur in zijne gemeente, zoo het daarin niet alsnog voorziet, tot de kerkelijke overheid, den heer Zwijsen, Aartsbisschop-Bisschop van 's Hertogenbosch, zal behooren te wenden, ten einde de oprigting van een parochiaal Armbestuur te bevorderen; wordende het raadsbesluit van 2 November tot het verleenen van subsidie inmiddels door Gedeputeerde Staten aangehouden.

Nadat tusschen het Gemeentebestuur van Gedeputeerde Staten nog een en andermaal over deze zaak van gedachten was gewisseld, hebben eindelijk Gedeputeerde Staten genomen een besluit dd. 30 April ll., waarbij zij overwogen:

„ten aanzien van de onder volgnummer 67 op de begrooting van uitgaven der gemeente Batenburg uitgetrokkene som van *f* 350 wegens te verstrekken subsidie aan het Algemeen Armbestuur, dat in de gemeente Batenburg, waarvan de inwoners voor meer dan drie vierde gedeelten tot het Roomsch-Katholijk kerkgenootschap behooren, geen kerkelijk Armbestuur van die gezindte bestaat;

„dat de Raad de wenschelijkheid van de oprigting van een Roomsch-Katholijk Parochiaal Armbestuur heeft erkend en, bij besluit van 28 December 1871, nº. 50, den heer J. Zwijsen, Aartsbisschop en Bisschop van 's Bosch, heeft verzocht een Roomsch-Katholijk Parochiaal Armbestuur op te rigten;

„dat op die uitnoodiging geen antwoord is ontvangen, en dat de later door het Gemeentebestuur bij het Roomsch-Katholijk Kerkbestuur te Batenburg aangewende pogingen tot oprigting van een kerkelijk Armbestuur mede zonder gevolg zijn gebleven;

„dat, zoolang niet aan de verpligtingen, op het kerkgenootschap rustende, ten aanzien van de ondersteuning van armen wordt voldaan, de volstrekte onvermijdelijkheid van het subsidie aan het Algemeen Armbestuur niet is gebleken;

„dat Gedeputeerde Staten in dezen stand van zaken niet mogen medewerken tot het verleenen van bovengenoemd subsidie;" — weshalve zij, gezien artt. 20, 21, 59 en 61 der wet tot regeling van het armbestuur, alsmede op art. 210 der gemeentewet, — besloten de goedkeuring aan de begrooting der gemeente Batenburg voor 1872 te onthouden.

Van dat besluit is de Gemeenteraad te Batenburg bij Zijne Majesteit in beroep gekomen op 16 Mei ll., naar aanleiding van het besluit van Gedeputeerde Staten van 30 April, een besluit nemende, waarbij hij overwoog: dat de Raad bij zijn besluit van den 28 November 1871, nº. 50, de oprigting van een Roomsch-Katholijk Parochiaal Armbestuur voor de gemeente Batenburg aan den heer J. Zwijsen, Aartsbisschop-Bisschop te 's Hertogenbosch, heeft aangevraagd, en dat Burgemeester en Wethouders van Batenburg, bij hun besluit van den 14 Maart ll., nº. 9, het Roomsch-Katholijk Kerkbestuur aldaar hebben uitgenoodigd de oprigting van een Roomsch-Katholijk Armbestuur voor die gemeente te willen bevorderen; dat op de eerstgenoemde aanvrage geen antwoord werd ontvangen, terwijl later, bij monde van den heer Pastoor dezer gemeente, aan het Gemeentebestuur is medegedeeld, dat de Roomsch-Katholijke gemeente alhier geene armenfondsen of eigen middelen bezit,

en dat in die gemeenten, waar geene fondsen aanwezig zijn, de Bisschop ook geene parochiale armbesturen oprigt; dat tot het verschaffen van het allernoodzakelijkste aan de armen van deze gemeente het voorgedragen subsidie van *f* 350 aan het Algemeen Armbestuur aldaar volstrekt onvermijdelijk en noodig is; dat de Raad vermeent alle hem ten dienste staande middelen te hebben aangewend om de oprigting van een Roomsch-Katholijk Parochiaal Armbestuur voor deze gemeente te bevorderen; — weshalve de Gemeenteraad, gezien zijn besluit van den 2 Novemker 1871, n°. 42; gelet op art. 200 der wet van den 29 Junij 1851 (*Staatsblad* no. 85), — besloot zich tot Zijne Majesteit den Koning te wenden, met eerbiedig verzoek, dat het Zijner Majesteit moge behagen het bovengemeld besluit van Gedeputeerde Staten van 30 April ll., n°. 47, te vernietigen en de begrooting der gemeente Batenburg voor het jaar 1872 alsnog te willen goedkeuren.

Bij wege van memorie is later aan den Raad van State nog toegezonden afschrift van een besluit van den Raad der gemeente Batenburg dd. 4 Julij ll., waarbij de Raad volhardt bij zijn hooger beroep, en dit alsnog nader toelicht, zonder echter daarbij over het geschil eenig nieuw licht te verspreiden.

En hiermede meen ik voor verslag te kunnen volstaan.

De Voorzitter: Ik dank den heer rapporteur voor het door hem uitgebragt verslag. Er zijn geene belanghebbenden opgekomen. Er kunnen dus geene inlichtingen worden gevraagd of gegeven.

En vermits er verder voor heden geene zaken aan de orde zijn, sluit ik de vergadering.

Achttiende vergadering.

Vergadering van Woensdag, 14 *Augustus* 1872.

(Geopend ten 11 ure.)

Voorzitter, de Minister van Staat Mr. Æ. Baron MACKAY VAN OPHEMERT EN ZENNEWIJNEN.

Tegenwoordig de *leden:*

Jhr. Mr. W. A. C. de Jonge,
Mr. K. A. Meeussen,
Mr. C. H. B. Boot.

Referendaris, Mr. L. P. Op den Hooff.

De VOORZITTER: Ik open deze vergadering van den Raad van State, Afdeeling voor de geschillen van bestuur.

I. Bij deze Afdeeling zijn ingekomen de volgende Koninklijke besluiten, als:

1o. van den 30 Julij ll., no. 16, houdende beschikking op *het verzoek van Voogden van het Oldburger Weeshuis te Sneek om Zijner Majesteits beslissing naar aanleiding van art.* 69 *der armenwet in een geschil tusschen hen en den Raad dier gemeente over de inrigting en bestemming van dat gesticht* (zie het verslag over deze zaak in het *Elfde Deel*, blz. 378—401).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het adres van Voogden van het Oldburger Weeshuis te Sneek van 4 Januarij 1871, daarbij, naar aanleiding van art. 69 der wet op het armbestuur, Onze beslissing inroepende omtrent de bestemming van dat gesticht;
Den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) gehoord, advies van den 10 Januarij 1872, no. 43;
Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van den 19 Julij 1872, litt. P, 7de Afdeeling;
Overwegende:
dat het Oldburger Weeshuis te Sneek, krachtens ordonnantie van Burgemeesteren, Schepenen en Raden dier stad, in 1580 is opgerigt in het gebouw, dat tot dusverre was geweest het Kruissebroedersklooster, en uit de opkomsten van dat klooster, zoowel als van Groendijk en Nazareth;
dat dat Weeshuis bij de ordonnantie bestemd werd (art. 1) tot de opname van

"arme weesen, gebooren van burgeren der voorschrevene steede", en wel (art. 12) "enkel dezulken, die uit echteluyden gebooren waren", en (art. 7) "slechts één jongen "of één meisje uit een gezin van meerdere kinderen";

dat, vermits in 1581, toen dit Weeshuis werd opengesteld, de Kerkhervorming in Friesland de overhand reeds had, er slechts kinderen in opgenomen werden, wier ouders of de langstlevende hunner behoord hadden tot het kerkgenootschap der Hervormden, waarna, blijkens de stedelijke resolutiën van 27 November 1773 en 16 December 1775, het ook is opengesteld voor de weezen, die tot dien tijd toe in het Diaconie-weeshuis moesten worden opgenomen, en voorts voor de zoodanigen, wier ouders tot geene kerkelijke gemeente hadden behoord, en die daarom gerekend werden te behooren tot den stads-armenstaat, en die dus bij het bestaan eener heerschende kerk toen mede in de leer der Hervormde kerk werden onderwezen en opgevoed;

dat, na de invoering der wet van 28 Junij 1854 (*Staatsblad* n°. 100), dit gesticht zonder iemands tegenspraak is gerangschikt geworden onder de instellingen van weldadigheid, vallende onder art. 12, litt. *a*, dier wet, als gemeente-instelling, door de burgerlijke overheid geregeld en van harentwege bestuurd;

dat, toen de Raad der gemeente Sneek op 3 November 1855 in een reglement op het beheer van dat gesticht eene bepaling had opgenomen, tot vereischte voor de opname van weeskinderen stellende, dat de ouders of de langstlevende hunner moesten hebben behoord tot het Hervormd kerkgenootschap en de weezen in die kerkelijke gemeente moesten zijn gedoopt, — die bepaling bij Ons besluit van 16 December 1858 (*Staatsblad* n°. 85) is vernietigd, als zijnde in strijd met de wet, omdat, volgens den laatst vastgestelden titel, te weten de resolutiën van 1773 en 1775 bovengemeld, het ook moest openstaan voor niet-lidmaten van eenige gezindte, vroeger tot den stads-armenstaat behoord hebbende; doch dat deze vernietiging, krachtens art. 153 der gemeentewet (zoo als in dat besluit vermeld wordt), niet verhindert, dat het thans bestaand geschil omtrent de bestemming van het gesticht, volgens art. 69 der wet op het armbestuur, door Ons worde beslist;

dat de Gemeenteraad van Sneek nu laatstelijk bij besluit van 19 December 1870 bepaald heeft, dat de bestemming van meergemeld gesticht zich zal uitstrekken tot *alle* in de gemeente te huis behoorende weezen, zonder onderscheid tot welk kerkgenootschap zij behooren, terwijl aan eene Commissie uit den Raad is opgedragen om een nieuw reglement in dien zin te ontwerpen, welk ontwerp bereids aan de Voogden van het gesticht ter bekoming van hun advies is medegedeeld;

dat die Voogden, zich met het Raadsbesluit van 19 December 1870 niet kunnende vereenigen, Onze beslissing hebben ingeroepen over de bestemming van het gesticht, krachtens art. 69 der armenwet;

dat van de zijde van het Gemeentebestuur is beweerd, dat de Voogden, door dat Bestuur zelf aangesteld om het gesticht van zijnentwege te besturen, als een aan de burgerlijke overheid ondergeschikt Collegie zijn te beschouwen, en daarom niet bevoegd zijn om, als partij tegenover den Gemeenteraad, dit geschil aan Onze beslissing te onderwerpen;

dat echter de wet op het armbestuur de godshuizen, hoezeer als gemeente-instellingen onder litt. *a* van art. 2 gerangschikt, in zoover van de andere takken van gemeentebestuur onderscheidt, dat zij omtrent haar bestuur bijzondere voorschriften heeft gegeven, volgens welke de Bestuurders niet geheel van den Gemeenteraad, maar voor verschillende handelingen van de goedkeuring of magtiging van Gedeputeerde Staten afhankelijk zijn, en bevoegd zijn, zoo zij zich bezwaard achten, Onze beslissing te vragen;

dat alzoo de Voogden, als Bestuurders van het Godshuis, niet onbevoegd geacht kunnen worden ook in deze zaak, die volgens de wet door Ons moet worden beslist, die beslissing te vragen;

dat, volgens den stichtingsbrief, de bestemming van het Weeshuis was tot opneming van arme weezen, geboren van burgeren der stad Sneek, uit echtelieden geboren;

dat, bij de beoordeeling, wie, volgens die bestemming, thans in het gesticht kunnen worden opgenomen, niet de vraag is, wie destijds als burgers der stad werden erkend, noch welke destijds de vereischten tot verkrijging van het burgerregt geweest zijn, maar alleen wie thans voor ingezetenen der gemeente te houden zijn;

dat wel gedurende het bestaan eener heerschende Kerk de stichting voor weezen, geboren van burgeren der stad, uitsluitend dienstbaar is gemaakt voor weezen, tot die Kerk behoorende of die in de godsdienst dier Kerk konden worden opgevoed; maar dat daaruit geene verpligting geboren is om ook thans, nu geene heerschende Kerk meer bestaat, dezelfde beperkte toepassing aan de termen van den stichtingsbrief te geven;

dat integendeel de reglementen der gemeente-instellingen, gerangschikt onder litt. *a* van art. 2 der armenwet, volgens art. 4 dier wet, door den Gemeenteraad kunnen worden herzien, met inachtneming van de bepalingen dier wet, en dat geen dezer bepalingen den Raad verbiedt om door een nieuw reglement aan eene zoodanige door het Gemeentebestuur zelf gestichte instelling den ruimsten werkkring te verzekeren, dien de termen van den oorspronkelijken stichtingsbrief toelaten;

Gezien art. 69 der wet van 28 Junij 1854 (*Staatsblad* n°. 166);

Hebben goedgevonden en verstaan:

te beslissen, dat de Gemeenteraad van Sneek bevoegd was de bestemming van het Oldburger Weeshuis in die gemeente zoodanig te regelen als bij zijn besluit van 19 December 1870 is gedaan, en mitsdien de door heeren Voogden van dat gesticht daartegen ingebragte bezwaren te verklaren ongegrond.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur).

Vevey, den 30 Julij 1872.

(*get.*) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
(*get.*) GEERTSEMA.

Accordeert met deszelfs origineel.
De Directeur van het Kabinet des Konings,
DE WEERT, *L. D.*

2°. van 30 Julij ll., n°. 15, houdende beslissing van het geschil *over de woonplaats van de arme krankzinnige Tjitske Akkerman of F. J. de Boer* (zie het verslag over deze zaak op blz. 113, 114).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Gezien de stukken, betreffende het aan Onze beslissing onderworpen geschil over de woonplaats van de arme krankzinnige Tjitske Akkerman of F. J. de Boer;

Den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) gehoord, advies van den 22 Mei 1872, nº. 13;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken, van 19 Julij 1872, litt. O, 7de Afdeeling;

Overwegende:

dat deze behoeftige, die sedert October 1869 in het gesticht Veenhuizen werd verpleegd, in Augustus 1871 in zulke mate krankzinnig is geworden, dat hare opzending naar een geneeskundig gesticht noodzakelijk is geoordeeld;

dat uit een ingesteld onderzoek is gebleken, dat de behoeftige, geboren te Westermeer, den 16 April 1837, onder de weezen en verlaten kinderen in de gestichten te Veenhuizen is opgenomen; dat zij, op 20 of 23jarigen leeftijd van dáár ontslagen, gedurende eenige jaren in een publiek huis te Groningen verblijf heeft gehouden, en daarna naar Assen is gegaan; dat haar op 12 Maart 1864 in de gemeente Groningen een zakboekje als publieke vrouw is afgegeven; dat zij op het register der publieke vrouwen te Assen voorkomt, als hebbende in het toenmalige publieke huis van J. A. Cleef verblijf gehouden van 24 April 1869 tot 16 Augustus daaraanvolgende; dat zij toen naar Groningen is gegaan, den 27 dierzelfde maand het voormelde zakboekje bij de politie aldaar heeft ingeleverd, en den 31 Augustus die gemeente wederom heeft verlaten;

dat zij vervolgens te Leeuwarden is aangekomen en den 7 October daaraanvolgende wegens bedelarij aangehouden, en door de Arrondissements-Regtbank tot eene gevangenis-straf van veertien dagen en overbrenging naar het bedelaarsgesticht veroordeeld is;

dat de woonplaats, welke de behoeftige vroeger te Groningen had, is opgehouden, toen zij van dáár in April 1869 naar Assen vertrok;

dat uit geene enkele omstandigheid kan worden afgeleid, dat zij het voornemen zou hebben gehad om hare woonplaats of haar hoofdverblijf in laatstgenoemde gemeente te vestigen, terwijl zij integendeel reeds in Augustus van datzelfde jaar weder van dáár is vertrokken, en na dien tijd geen vast verblijf meer heeft gehad;

dat alzoo de behoeftige behoort te worden gerangschikt onder hen, wier woonplaats binnen het Rijk niet is te vinden, en de kosten van hare overbrenging en verpleging mitsdien, volgens art. 4 der wet van 1 Junij 1870 (*Staatsblad* nº. 85), uit 's Rijks kas moeten worden voldaan;

Gezien de wet op het armbestuur;

Hebben goedgevonden en verstaan:

te verklaren, dat de kosten van verpleging van de genoemde behoeftige door het Rijk zullen worden voldaan uit de fondsen, voor dergelijke uitgaven bestemd.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur), en aan de Algemeene Rekenkamer ter informatie.

Vevey, den 30 Julij 1872.

(*get.*) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

(*get.*) GEERTSEMA.

Accordeert met deszelfs origineel.

De Directeur van het Kabinet des Konings,

DE WEERT, *L. D.*

De Voorzitter: Thans is aan de orde:

II. *het beroep van L. Houtsma van een besluit van Gedeputeerde Staten van Friesland, waarbij hij vervallen is verklaard van het lidmaatschap van den Raad der gemeente Harlingen.*

In die zaak is rapporteur de Staatsraad Boot. Ik verzoek dien heer het verslag daarover wel te willen uitbrengen.

Staatsraad Boot: Mijne Heeren! Dit geschil is op 's Konings magtiging door den Minister van Binnenlandsche Zaken bij brief van 8 Julij ll. bij deze Afdeeling aanhangig gemaakt. Uit de overgelegde stukken blijkt het volgende:

Laas Houtsma, zeehandelaar en lid van den Gemeenteraad te Harlingen, bleek te hebben aangenomen de levering van hout aan van Leeuwen, aannemer te Kralingen, die bij de publieke aanbesteding van het vernieuwen van de Zuiderbrug te Harlingen aannemer van dat werk was geworden. De Burgemeester was van oordeel, dat het Raadslid Houtsma daardoor had gehandeld in strijd met art. 24 der gemeentewet, en stelde den Raad voor hem in zijne betrekking van Raadslid te schorsen. De Raad weigerde. De Burgemeester verklaarde het besluit, waarbij de schorsing geweigerd werd, niet te zullen uitvoeren, en provoceerde bij Gedeputeerde Staten eene vernietiging van dat besluit door den Koning. In overleg met den Minister van Binnenlandsche Zaken, oordeelden Gedeputeerde Staten die wijze van procederen niet aannemelijk, doch besloten, met het oog op hunne in art. 26, 3de lid, der gemeentewet omschrevene bevoegdheid, om ambtshalve zelven te handelen en derhalve, volgens het dáár bepaalde, den heer Houtsma eerst in zijn belang te hooren.

Dat verhoor had plaats op 16 Mei ll., en daarvan werd proces-verbaal opgemaakt. Het komt onnoodig voor, dat geheel verhoor mede te deelen, daar de hoofdpunten er van zijn opgenomen in de considerantia van het besluit van Gedeputeerde Staten van 23 Mei daaraanvolgende.

Dit enkele zij genoeg, dat de heer Houtsma, na te hebben betoogd, dat zijne leverantie van hout aan den aannemer hem noch middellijk, noch onmiddellijk maakte tot deelnemer aan die aanneming, eene spoedige beslissing verzocht, omdat zijn naam als handelaar door de bespreking der zaak in de dagbladpers al veel had geleden, alsof hij zich schuldig had gemaakt aan opzettelijke wetsverkrachting; en dat de Voorzitter, Commissaris des Konings in Friesland, hem daarop verzekerde, dat geen der leden van de vergadering in het gebeurde iets zag, dat een nadeeligen dunk zou doen rijzen omtrent het eervolle zijner handelwijze, of twijfel zou doen opkomen aan zijne volkomene goede trouw.

Op 23 Mei namen Gedeputeerde Staten het volgend besluit:

„Gelet hebbende op het proces-verbaal van het hooren van gedacht Raadslid, van den 16 Mei ll., naar aanleiding van evengenoemde resolutie;

„In aanmerking nemende, wat de daadzaken betreft:

„dat, blijkens gedacht hooren, in verband met hetgeen uit de verdere *retroacta* is gebleken, op den 21 December 1871 door het Gemeentebestuur van Harlingen is aanbesteed het vernieuwen van de Zuiderbrug aldaar, overeenkomstig daarvan opgemaakt bestek en voorwaarden;

„dat bij die aanbesteding aannemer van dit werk is geworden van Leeuwen, te Kralingen;

„dat daarna het Raadslid L. Houtsma, houthandelaar te Harlingen, handelende onder de firma T. Houtsma, eene overeenkomst heeft gesloten met dien aannemer, krachtens welke door hem het voor het werk benoodigde hout zoude worden geleverd;

"dat die aanvankelijk mondeling aangegane overeenkomst van den kant des aannemers van Leeuwen is bevestigd door een brief van 31 Januarij 1872, waarin hij verklaart van den heer L. Houtsma, houthandelaar te Harlingen, te hebben gekocht het benoodigde hout voor de te bouwen Zuiderbrug te Harlingen, tegen de daarbij gestelde prijzen enz.;

"dat, volgens de verklaring van het Raadslid L. Houtsma, de in dien brief voorkomende woorden "het benoodigde hout" aanduiden het hout overeenkomstig de afmetingen, bij het bestek voor de brug bepaald;

"dat, mede volgens zijne verklaring, hij jegens den aannemer van Leeuwen verpligt was voor het hout in te staan, en bij afkeuring ander hout aan dien aannemer te leveren;

"Overwegende, dat uit deze daadzaken voortvloeit, dat het Raadslid L. Houtsma, hoezeer zelf geen dadelijke aannemer of onder-aannemer van het werk der vernieuwing van de brug zijnde, echter door zijne verbindtenis tot levering van het benoodigde hout aan den aannemer, overeenkomstig het bestek voor het werk en onder verpligting van onderwerping aan de keuring in overeenstemming met dat bestek, — geacht moet worden *in casu* middellijk levering te doen ten behoeve der gemeente;

"Overwegende, dat dergelijke levering is in strijd met art. 24 der gemeentewet, 3de lid;

"Gezien art. 26, 3de lid, der evengenoemde wet;

"Verklaren ambtshalve het Raadslid L. Houtsma voornoemd vervallen van zijn lidmaatschap van den Gemeenteraad te Harlingen."

Daartegen kwam de belanghebbende in beroep bij den Koning bij adres, gedagteekend als ingekomen bij Zijner Majesteits Kabinet op 7 Junij, dus zeker binnen veertien dagen, nadat het besluit van 23 Mei kan zijn medegedeeld. Dit gebeurde, zegt hij, op 26 Mei. Hij grondt zijn beroep op de volgende punten:

1°. dat door hem geene middellijke levering ten behoeve der gemeente Harlingen is gedaan;

2°. dat hij dus art. 24 der gemeentewet niet heeft kunnen overtreden;

3°. dat alzoo de grondslag, waarop het besluit van Gedeputeerde Staten van Friesland steunt, is onjuist en onwettig;

ad I^um^. dat toch, blijkens de overwegingen omtrent de daadzaken in het besluit van Gedeputeerde Staten, tusschen de gemeente Harlingen en van Leeuwen, te Kralingen, eene overeenkomst van besteding en aanneming van werk is gesloten, waarbij van inmenging of deelneming door requestrant geen sprake was;

dat dus ten deze eene overeenkomst met regtsgevolgen alleen bestond tusschen de gemeente Harlingen en genoemden van Leeuwen, te Kralingen;

dat daarna door den requestrant met dien van Leeuwen eene afzonderlijke, geheel op zich zelve staande overeenkomst is gesloten, waarbij hij requestrant zich verbond:

"aan den genoemden van Leeuwen voor overeengekomen prijzen te leveren al het hout, dat zou zijn benoodigd voor het werk, dat hij (van Leeuwen) van de gemeente Harlingen had aangenomen";

dat deze overeenkomst in geen enkel opzigt de gemeente Harlingen raakt, die daarbij geheel is derde;

dat toch hoegenaamd geen regtsband, middellijk of onmiddellijk, bestaat of kon bestaan uit deze overeenkomst tusschen den requestrant en de gemeente Harlingen;

dat hij requestrant toch niet aan de gemeente levert, en evenmin middellijk door den aannemer van Leeuwen;

dat tegen den éénigen grond, waarop de beslissing van Gedeputeerde Staten berust, obsteert:

1°. dat hier geen sprake kan zijn van eene levering van hout aan of ten behoeve

van de gemeente Harlingen, die krachtens hare overeenkomst met van Leeuwen geen hout kan eischen, maar een geheel afgewerkt stuk, eene brug;

2°. dat hij requestrant aan van Leeuwen alleen en uitsluitend leverde en voor diens rekening, zonder dat daaruit, middellijk evenmin als onmiddellijk, eenig *obligo* tusschen de gemeente Harlingen en requestrant kon ontstaan;

ad II^{um}. dat art. 24 der gemeentewet, zal het eenigen practischen zin hebben, alleen wil voorkomen, dat een Raadslid in eene verhouding komt tegenover de gemeente, die zijn eigen belang boven dat der gemeente kan stellen;

dat immers, wanneer men aanneemt, dat dit artikel is geroepen om alle mogelijkheid van invloed of zelfs aanleiding tot het denkbeeld daaraan te voorkomen, het zeer onvolledig is te noemen, en zoodanige strekking aan dat artikel dan ook niet kan of mag worden toegekend;

dat, kan eerstgenoemde uitlegging van het artikel als de ware worden aangenomen, van zoodanige verhouding in deze geen sprake kan zijn, omdat de overeenkomst tusschen requestrant en van Leeuwen is aangegaan, nàdat de gemeente hare overeenkomst met dezen had gesloten, zoodat zelfs alle denkbeeld van invloed op het aangaan dier overeenkomst van aanneming moet vervallen;

dat hij dus aan de aanneming ten behoeve der gemeente, zoo als art. 24 der gemeentewet luidt, geen deel heeft kunnen nemen, terwijl hem ook niet is ten laste gelegd, dat hij daaraan later heeft deelgenomen, of, als het ware, onder-aannemer is geworden;

dat zijne overeenkomst met van Leeuwen is geheel persoonlijk, en er dus geene verhouding hoegenaamd tusschen hem en de gemeente bestaat;

dat ook de omstandigheid, dat dit hout, "overeenkomstig het bestek van het werk en op keur" moet worden geleverd, van geen invloed op requestrants verhouding tot de gemeente is, daar de eerste bepaling slechts moet en kan strekken tot maatstaf van hetgeen door hem aan van Leeuwen moest worden geleverd, terwijl de keur evenmin verhouding tusschen requestrant en de gemeente schiep, omdat requestrant dit hout niet ter keuring aan de gemeente aanbood, maar aan van Leeuwen, die op zijne beurt zich aan keuring naar zijne overeenkomst onderwierp;

dat ook de omstandigheid, dat de gevolgen der keuring voor requestrants rekening bleven, geene verhouding tusschen hem en de gemeente doet ontstaan, daar van Leeuwen zich nimmer, tegenover de gemeente, kon beroepen op de overeenkomst, door hem met requestrant aangegaan, omdat deze overeenkomst voor de gemeente was eene *res inter alios*;

dat requestrant evenmin, zelfs al wilde hij, invloed op die keuring zou kunnen uitoefenen ten nadeele der gemeente, ten eerste, omdat hij den eed, bij art. 39 der gemeentewet voorgeschreven, heeft afgelegd, en er geene beschuldiging van meineedigheid tegen hem is ingebragt of heeft kunnen worden; en, ten tweede, omdat de keurmeester niet is aangesteld of wordt gecontroleerd, ware dit mogelijk of denkbaar, door den Gemeenteraad van Harlingen, maar door het Collegie van Burgemeester en Wethouders;

dat de geheele overeenkomst met van Leeuwen, door requestrant gesloten, is eene handelsoperatie, waarmede de gemeente, direct of indirect, niets heeft te maken;

dat dus art. 24 der gemeentewet in deze op hem requestrant niet van toepassing is;

dat toch in ieder geval eenig regtsverband zou moeten bestaan tusschen de overeenkomst, gesloten tusschen requestrant en van Leeuwen, en die, door dezen met de gemeente Harlingen aangegaan, welk verband, *in casu*, ten eenemale ontbreekt;

ad III^{um}. dat alzoo het Collegie van Gedeputeerde Staten van Friesland, zoo als aan requestrant voorkomt, een onjuisten grondslag heeft aangenomen voor een besluit, dat grievend is voor requestrant, te meer, omdat hij steeds, naar beste weten, de belangen der gemeente Harlingen heeft voorgestaan;

dat dus dat besluit is onwettig en behoort te worden vernietigd;

dat requestrant zich dan ook zeer heeft verwonderd, toen hij moest vernemen, dat de meerderheid van Gedeputeerde Staten van Friesland in de overeenkomst tusschen requestrant en van Leeuwen eene overtreding van art. 24 der gemeentewet zag.

Gedeputeerde Staten, op dat adres gehoord, geven, na eene beknopte opgave van den loop, dien de zaak gehad heeft, als hun gevoelen te kennen, dat de vraag, waarop het hier enkel aankomt, deze is: „als een raadslid aan iemand, die eenig werk van de gemeente heeft aangenomen, materialen voor dat werk levert, wetende, dat de materialen de bepaalde bestemming voor dat werk hebben, en zich onderwerpt aan de keuring van gemeentewege, zoodat hij ten aanzien van den aannemer de verpligting op zich neemt de van gemeentewege afgekeurde materialen door andere te vervangen, — levert hij dan middellijk aan de gemeente?" Dienaangaande redeneren Gedeputeerde Staten aldus:

Onmiddellijke levering heeft plaats, waar er een regtsband bestaat tusschen hem, die levert, en hem, aan wien geleverd wordt; middellijke levering dáár, waar die regtsband niet bestaat, maar er regtsband aanwezig is tusschen den laatste en den leverancier, en tusschen dezen en hem, die aan dezen levert.

De heer Houtsma meent, dat middellijke levering dan plaats heeft, wanneer men een gefingeerd persoon als leverancier vooruitzet.

Voorzeker is dit juist geoordeeld; maar dit is slechts een der vormen, waarin middellijke leveringen kunnen geschieden. Zij sluit andere vormen geenszins uit.

En wat was de *ratio legis?* Leden van den Raad vrij te waren voor de verzoeking hun invloed te misbruiken op het vaststellen der voorwaarden; hen buiten de mogelijkheid te stellen aan de bevordering van eigen voordeel te denken.

Den Minister van Binnenlandsche Zaken stuitte de gedachte, dat een particulier belang in gemeenschap worde gebragt met de publieke betrekking, die men bekleedt.

Wanneer een werk volvoerd is, dan moet worden gecontroleerd, of het overeenkomt met de voorwaarden van de aanneming, en die contrôle, zegt de Minister in afkeurenden zin, die contrôle zoude nu een lid van den Gemeenteraad treffen.

De Raad kan het wenschelijk achten ramingen en begrootingen voor de aannemers geheim te houden, maar dit is ondoenlijk ten aanzien van den aannemer-Raadslid.

In zijne repliek verdedigde de Minister de noodzakelijkheid, te waken tegen verlamd maken van het toezigt, over de levering door het uitvoerend gezag te houden. En nu, zoo eindigde de Minister, vraag ik, of, wanneer een lid van den Raad aannemer is, de uitvoering van het werk, of de levering even goed gewaarborgd zal zijn, als wanneer het Dagelijksch Bestuur met anderen, die het niet zal hebben te ontzien, te doen heeft.

Al die bezwaren nu bestaan, onzes erachtens, evenzeer tegen het Raadslid, bekend leverancier van den leverancier der gemeente, als tegen dien leverancier zelf.

Die leverancier des leveranciers heeft evenzeer de verzoeking zijnen invloed te misbruiken op het vaststellen der voorwaarden; hij is evenzeer in de mogelijkheid te denken aan de bevordering van eigen voordeel; zijn particulier belang wordt mede in gemeenschap gebragt met de publieke betrekking, die men bekleedt; eene afkeuring moet over den aannemer heen het raadslid treffen, dat aan hem geleverd heeft.

Nadere memoriën zijn er niet ingekomen; en ik meen dus hiermede voor verslag te kunnen volstaan.

De VOORZITTER: Ik dank den heer rapporteur voor het door hem uitgebragt verslag. Er is een gemagtigde tegenwoordig. Heeft de gemagtigde ook eenige inlichtingen te geven of te vragen?

De heer Mr. A. DE PINTO, Advokaat te 's Gravenhage, als gemagtigde van den appellant, zegt hoofdzakelijk het volgende:

Hoog Edel Gestrenge Heeren! Er is over deze zaak zeer veel gesproken en zeer veel geschreven; en de heeren zullen in de gelegenheid zijn daarvan kennis te nemen.

Ik acht het onnoodig al de gronden, *pro et contra* aangevoerd, te herhalen of te wederleggen. Ik zal mij alleen bepalen tot het hoog noodige van deze tamelijk eenvoudige zaak.

En dan begin ik met de vraag te stellen nagenoeg op dezelfde wijze als Gedeputeerde Staten, maar eenigzins algemeener. En dan komt deze hierop neêr: of een lid van den Raad, dat als koopman materialen levert aan een aannemer van een werk voor de gemeente en ten behoeve van dat werk, zijn lidmaatschap daardoor verbeurt?

Het antwoord op die vraag hangt af van eene andere vraag: deze namelijk, wat men in art. 24 der gemeentewet te verstaan heeft onder middellijke deelneming aan aannemings- of leverings-contracten?

Om daarvan eene juiste definitie te geven is mijns inziens onmogelijk; ik zal dat dan ook niet beproeven, maar dit staat vast, dat eene dergelijke verbodsbepaling of uitsluiting strikt moet worden toegepast.

En nu is zóóveel zeker, dat er, ter toepassing van art. 24, *moet* zijn een contract of eenige privaatregtelijke handeling, waaruit verbindtenissen en actiën *kunnen* geboren worden tusschen de gemeente en het raadslid: met andere woorden, waardoor de één jegens den ander kan *in obligo* komen. En dat kan onmogelijk hier het geval zijn.

Wij hebben hier te doen met twee contracten: het éene tusschen de gemeente en den aannemer van Leeuwen, en daaraan is de heer Houtsma volkomen vreemd; — het tweede, zijnde een koopcontract tusschen den heer van Leeuwen en den heer Houtsma, doch waarmede de gemeente niets te maken heeft.

Maar een contract, waarbij de heer Houtsma, direct of indirect, zich jegens de gemeente verbonden heeft, of, omgekeerd, waarbij de gemeente jegen den heer Houtsma *in obligo* is, — is er niet.

Als het al moeijelijk is eene definitie te geven van wat onder middellijk medegewerkt is te verstaan, even moeijelijk is een voorbeeld bij te brengen uit de vele voorbeelden, die men zou kunnen uitdenken. Daaronder behoort misschien dat van eene firma, waarvan een lid is lid van den Gemeenteraad, en daardoor van het lidmaatschap zou uitgesloten zijn, wanneer de firma aan de gemeente leverde, en dergelijken meer.

Ik geef die voorbeelden voor wat zij zijn. Maar dit zal wel waar zijn, dat, zullen die woorden zin hebben, men het oog moet gehad hebben voornamelijk op burgerregtelijke handelingen met wat men in het burgerlijk regt noemt tusschenkomende of gefingeerde personen.

Zijn nu al die voorbeelden niet goed, men zoeke er anderen; maar men heeft niet aangetoond, dat het tegenwoordig geval er onder behoort. Zijn er geene goede voorbeelden te vinden, dan zal dit eenvoudig bewijzen, dat de makers van de gemeentewet zich een *casus non dabilis* hebben voorgesteld; maar dan gaat het niet op te zeggen: omdat ik geen voorbeelden weet, zal ik er dit of dat maar voor houden. En dat doen nu juist Gedeputeerde Staten, die eigenlijk met het geval verlegen zijn en die zelve ook geen voorbeeld schijnen te weten.

Als zij toch als éénig motief zeggen, dat de heer Houtsma door de levering van hout aan den heer van Leeuwen *geacht* moet worden *middellijk* eene levering te hebben gedaan ten behoeve der gemeente, — dan moet ik zeggen, dat dit meer apodictisch is dan juist.

Het beginsel moet zijn voor de toepassing van art. 24, dat er een burgerlijk *obligo* zij tusschen de gemeente en het raadslid, en dat is hier niet. Ik kan niet

aannemen, dat men middellijk deelneemt aan eene aanneming, omdat men met een ander een contract aangaat.

Wat nu eigenlijk dat *middellijk deelnemen* aan een contract van anderen beteekent, ik moet eerlijk verklaren, dat ik het niet weet; maar dit is zeker, dat de handeling, door den appellant verrigt, het niet is; en dat blijkt zoo duidelijk mogelijk uit de redevoering van den Minister van Binnenlandsche Zaken in de Tweede Kamer bij de verdediging der gemeentewet, zie FRANCKEN, pag. 131 en 133. „Het schijnt mij noodig," zeide de Minister, „zoodanige gemeenschap, waar dit kan, uit te sluiten. Zij bestaat, wanneer een lid van den Gemeenteraad deelneemt aan gemeenteverpachtingen, leverantiën of aanbestedingen. De publieke zaak eischt, dat de leden van het Gemeentebestuur zulke verbindtenissen van bijzonder belang met de gemeente zoo min mogelijk hebben. In de tweede plaats is het mij voorgekomen, dat, wanneer men, volgens het voorstel van den geachten spreker uit Nijmegen, het verbod beperkt tot onderhandsche verpachtingen en aannemingen, het dan beter zou zijn het verbod geheel weg te laten."

En verder zegt de Minister: „En nu vraag ik, of, wanneer een lid van den Raad aannemer is, de uitvoering van het werk of de levering even goed gewaarborgd zal zijn, als wanneer het Dagelijksch Bestuur met anderen, die het niet zal ontzien, te doen heeft. Daarom zou ik wenschen, dat het tweede gedeelte van het amendement, als strijdig met het belang der gemeentedienst, niet werd aangenomen."

Geen van die beide gevallen bestaat hier. De heer Houtsma is geen aannemer (het is ook niet beweerd), en het Dagelijksch Bestuur heeft met den heer Houtsma niets te maken. Het heeft alleen met den aannemer gecontracteerd.

Wat ook zeer opmerkelijk is, is, dat men niet eens weet te zeggen, waartegen de heer Houtsma dan eigenlijk gezondigd heeft. Heeft hij deelgenomen aan de leverantie of aan de aanneming? en dat moet men toch weten, vóórdat te denken kan zijn aan de toepassing van art. 24.

Men heeft op twee gedachten gehinkt. Gedeputeerde Staten hebben gesproken van deelneming aan leverantie, en de Burgemeester van deelneming aan aanneming. Maar mij komt het voor, dat het een zoomin als het ander juist is; daargelaten, dat er geen enkel *obligo* bestaat tusschen den heer Houtsma en het Gemeentebestuur.

Immers heeft hij nu deelgenomen aan eene aanneming? Neen, want zijn contract met den heer van Leeuwen is ver pos*ter*ieur aan het contract van de gemeente met den heer van Leeuwen. Toen dat contract gesloten werd, had de heer Houtsma nog niets gedaan. Daaraan heeft hij dus geen deelgenomen.

Maar nu koopcontract dan? Heeft hij dan als zoodanig middellijk aan de gemeente verkocht? Neen. Voor deelgenootschap aan een koopcontract met de gemeente zal hij toch als partij in dat contract moeten optreden. En nu is hij wel partij tegenover den heer van Leeuwen, maar niet tegenover de gemeente.

De heer Houtsma verkoopt zijn hout aan den heer van Leeuwen, en bij dien koop heeft de laatste gezegd (ik geef het toe), dat dat hout zou gebruikt worden voor de nieuwe brug van de gemeente. Maar door dien koop is daarom niet minder de heer van Leeuwen eigenaar van dat hout geworden. Hij kon er meê doen wat hij wilde. Hij kon het even goed voor iets anders gebruikt hebben. En het zal ook niet anders zijn, want er zijn houten planken gekocht, maar de gemeente heeft niets gekocht. En als zij iets gekocht heeft, dan is het de brug, maar geen planken, geen steenen en geen kalk.

Nu ten slotte een paar woorden over de lamentaties over de ongelukkige gevolgen (wat ik eigenlijk noem argumenten van convenientie), waartoe die zoogenaamde deelneming zou aanleiding geven.

Ik zou misschien kunnen volstaan met al die redeneringen ter zijde te stellen, al waren zij nog zoo gegrond, daar zij niets afdoen voor de uitlegging der wet.

Maar ik ga verder. Ik geloof, dat men ook die ongelukkige gevolgen zeer overdrijft.

In de eerste plaats beweert men, dat door die levering invloed zou kunnen worden uitgeoefend op de voorwaarden der aanneming.

Maar die voorwaarden waren reeds vastgesteld, eer er gedacht werd aan het contract tusschen de heeren van Leeuwen en Houtsma. Op het oogenblik, dat de voorwaarden met den aannemer werden vastgesteld, wist men niet, wie het hout of de andere materialen zou leveren.

En nu gaat het toch wat ver om te beweren, dat die levering een nadeeligen invloed zou uitoefenen op de voorwaarden van aanneming, omdat de heer Houtsma kon gedacht hebben, dat hij welligt later aan den aannemer hout zou leveren.

In de tweede plaats heeft men zich beroepen op de contrôle. Maar daarmede hebben de leden van den Raad niets te maken. Dat is eene zaak van uitvoering, die geheel is overgelaten aan het Dagelijksch Bestuur. Daarmede heeft de heer Houtsma niets te maken noch direct, noch indirect.

Nu nog ten slotte eene opmerking.

Als men zoo breed uitweidt over de nadeelige gevolgen, die van zulke leveringen te vreezen zijn, dan moet men toch ook bedenken, dat zulke vergezochte uitsluitingen voor kleine gemeenten niet gunstig werken, omdat men dan alligt de gelegenheid uitsluit om te handelen met hen, met wie dat op de voordeeligste wijze kan geschieden. In kleine gemeenten is niet zooveel verschot van de beste leveranciers, en ook niet van de beste raadsleden.

Maar in mijn oog doet dat alles niets ter zake, en zijn dat alle redeneringen van convenientie.

Voor de toepassing der wet, die zoo strikt mogelijk moet zijn, is het noodig, dat er een civielregtelijk contract hebbe bestaan tusschen het raadslid en de gemeente, dat de heer Houtsma met de gemeente in aanraking zij geweest, en dat was hier niet het geval. De heer Houtsma heeft noch direct noch indirect aan eenige aanneming of levering deelgenomen. — En het is op dien grond, dat ik mij vlei, dat hij in zijn lidmaatschap zal worden gehandhaafd.

De Voorzitter: Indien de heeren geene verdere inlichtingen verlangen, gaan wij over tot de volgende zaak. Aan de orde is:

III. *het beroep van den Raad der gemeente Tilburg van een besluit van Gedeputeerde Staten van Noordbrabant, waarbij de goedkeuring is onthouden aan het besluit van den Raad tot het aangaan eener geldleening van ƒ* 120,000 *met de Maatschappij voor gemeente-crediet.*

In die zaak is rapporteur de Staatsraad Boot. Ik verzoek dien heer het verslag daarover wel te willen uitbrengen.

Staatsraad Boot: Mijne Heeren! Te Tilburg bestaat het voornemen om van gemeentewege eene gasfabriek op te rigten. Tot het bestrijden der daartoe noodige kosten werd door het Gemeentebestuur, met goedkeuring van Gedeputeerde Staten van Noordbrabant, eene negotiatie geopend van ƒ 200,000 à $4^1/_2$ pct., met bepaling dat jaarlijks minstens 3 pct. van het genegotieerd kapitaal zal worden afgelost. Die geldleening werd niet volteekend. Daarna besloot de Gemeenteraad op 18 December 1871 tot het aangaan eener leening bij de Maatschappij voor gemeente-crediet tot een zelfde bedrag van ƒ 200,000, op de bekende conditiën, d. i. à 5 pct. gedurende 68 jaren, na afloop van welken tijd de hoofdsom der schuld zelve zal zijn gedelgd,

en bepaalde daarbij, dat de gelden, te ontvangen als prijs voor het gasverbruik, in de eerste plaats zouden aangewend worden tot aflossing van gemeenteschuldbrieven, ten bedrage van minstens ƒ 6000 's jaars, zoodat binnen 34 jaren de schuld, die nu reeds bestaat, met het geheel bedrag der tegenwoordige leening zou worden verminderd. Het hoofdbezwaar, dat, blijkens eene circulaire, door Gedeputeerde Staten van Noordbrabant aan de gemeenteraden in die provincie gerigt, bij Gedeputeerde Staten bestond tegen eene zoodanige leening, dat namelijk de last daarvan te lang zou drukken op een volgend geslacht, als het door de leening te stichten werk reeds niet meer zoude bestaan, — werd, naar het oordeel van den Raad, opgeheven door het aan den anderen kant verligten van den druk van de reeds bestaande geldleeningen. Gedeputeerde Staten hebben evenwel bij besluit van 25 Januarij 1872 hunne goedkeuring geweigerd. Zij overwogen daarbij: "dat het door den Raad van Tilburg aangewend expediënt niet het gewigt heeft, dat men er oppervlakkig aan zou kunnen hechten, want dat de uitvoering van die vervroegde aflossing der oude schulden geheel afhankelijk is van de latere finantiële omstandigheden der gemeente en van de gezindheid eener veranderlijke meerderheid in het Gemeentebestuur, aangezien dat later raadsbesluit nooit de waarde heeft van eene overeenkomst met de deelnemers in de vroegere gemeenteleeningen, en alleen kan beschouwd worden als de oogenblikkelijke gezindheid van het tegenwoordig Bestuur, waarop echter altijd kan worden teruggekomen;

dat, wanneer de middelen gevonden kunnen worden voor eene vervroegde aflossing der oude schulden, niets aan de uitvoering van dien loffelijken maatregel in den weg staat, ook dan, wanneer de thans voorgenomen leening op andere wijze wordt gesloten dan met aflossing in 68 jaren door jaarlijksche annuiteiten van 5 pct.;

dat men, wel is waar, juist niet dezelfde amortisatie zal kunnen toepassen als met het tegenwoordige plan, omdat eene 68jarige leening zonder afzonderlijk kapitaals-aflossing in de eerste jaren minder groote sommen vordert dan eene leening met b. v. 3 pct. aflossing 's jaars, zoodat men in het laatste geval gedurende de eerste jaren minder geld zal beschikbaar hebben voor buitengewone aflossing van oude schulden, maar dat men, de nieuwe leening en de voorgenomen extra-aflossingen ieder op zich zelve beschouwende, en de berekening over een aantal jaren makende, een anderen en zeker nog gereederen weg tot die vervroegde aflossing zal vinden, omdat eene gewone leening met geregelde aflossing over haar ganschen duur minder groote offers van de gemeentekas vordert, en men dus over dien termijn beduidend meer gelden kan beschikbaar stellen voor buitengewone aflossingen;

dat dus de opgenomen bepaling der vervroegde aflossing van oude schulden in het wezen der zaak geene verandering in den toestand brengt, en er geene reden bestaat om het leeningsplan bij de Maatschappij voor gemeente-crediet anders dan geheel op zich zelf staande te beschouwen;

dat eene leening, waarvan de last 68 jaren op het nageslacht drukt, niet te regtvaardigen is om een werk tot stand te brengen als eene gasfabriek, die geacht moet worden lang vóór dien tijd geheele vernieuwing te zullen moeten ondergaan, daargelaten de vraag, in hoeverre de vorderingen der wetenschap doen voorzien, dat in dien tusschentijd onze hedendaagsche gasfabricatie door een beter stelsel van kunstverlichting zal worden verdrongen.

Andermaal werd nu eene geldleening bij openbare inschrijving beproefd tegen 4½ pct., met jaarlijksche aflossing van minstens 3 pct. à pari. Burgemeester en Wethouders meenden de inschrijvingen onder de 90 pct. niet te mogen aannemen, en de hoogeren, die aangenomen werden, bereikten op verre na niet het benoodigde cijfer.

Daar de aangenomen inschrijvingen echter bedroegen een cijfer van ƒ 81,000 nominaal, besloot de Raad op 23 Maart 1872 tot eene geldleening op de gewone conditiën bij de Maatschappij van gemeente crediet tot een bedrag van ƒ 120,000

en voegden, bij de opzending van dat besluit aan Gedeputeerde Staten, eene memorie van toelichting, waarin vooral betoogd werd, dat het toezigt van Gedeputeerde Staten op de gemeentebegrooting er voor zou kunnen waken, dat het besluit tot jaarlijksche aflossing van een gedeelte der nu reeds bestaande geldleeningen voortdurend worde nageleefd.

Doch ook aan dat besluit onthielden Gedeputeerde Staten de gevraagde en vereischte goedkeuring, bij hun besluit van 18/23 April 1872. Zij overwogen daarbij: „dat niet is weggenomen het hoofdbezwaar van dit Collegie, hierin bestaande, dat eene leening, waarvan de last 68 jaren op de gemeente drukt, niet te regtvaardigen is om een werk tot stand te brengen als eene gasfabriek, die geacht moet worden lang vóór dien tijd geheele vernieuwing te zullen moeten ondergaan, daargelaten de vraag, in hoeverre de vorderingen der wetenschap doen voorzien, dat intusschen onze hedendaagsche gasfabricatie door een beter stelsel van kunstverlichting zal zijn verdrongen;

dat de Gemeenteraad van Tilburg tot het andermaal aanvragen van goedkeuring op een soortgelijk leeningsplan geleid is door de omstandigheid, dat tot heden op eene uitgeschreven geldleening van *f* 200,000, rentende 4½ pct., met aflossing van minstens 3 pct. 's jaars, niet meer is kunnen verkregen worden dan *f* 81,000, zelfs nadat de Raad is afgedaald tot de aanneming van inschrijvingen tegen 90 pct., zoodat de Raad vreest al te bezwarende voorwaarden op zich te nemen en het crediet der gemeente al te zeer te schokken, door voort te gaan op denzelfden weg;

ten aanzien van het meer of minder nadeelige der beide leeningstelsels, dat het bezwaar niet overwegend kan zijn om de uitgeschreven leening van *f* 200,000 althans gedeeltelijk uit te geven tegen hoogeren rentekoers, omdat het Gemeentebestuur bij eene leening op 68 jaarlijksche termijnen gedurende 68 jaren is gebonden, en daarentegen bij de gewone wijze van leenen altijd de handen vrijhoudt om gebruik te maken van gunstiger stemming der geldmarkt om eene voordeelige conversie te doen, waartoe de kans volstrekt niet onwaarschijnlijk is, omdat het crediet van eene gemeente als Tilburg noodwendig moet verbeteren, wanneer zij ter geldmarkt meer bekend wordt;

dat een hoogere rentekoers vooral minder bezwaar heeft bij eene leening zoo als deze, bestemd voor de oprigting van eene gasfabriek, waarvan de opbrengst zal voorzien in de renten en aflossingen en dus daarmede in evenredigheid kon worden gebragt;

dat, behalve het ruime gebruik van aankondigingen in de nieuwsbladen, verschillende middelen ten dienste staan van het Gemeentebestuur, en dat vele gemeenten, met veel geringer hulpbronnen dan Tilburg, zonder moeite op redelijke conditiën geld opnemen; dat overigens meer faciliteiten toegestaan konden worden in de betaling der coupons, en dat nog niet schijnt toegepast te zijn het veelal zeer deugdelijk middel om de leening uit te schrijven bij kleinere gedeelten, b. v. van *f* 25,000, waardoor gewoonlijk hooger inschrijvingen worden verkregen;

dat alzoo nog veel kan gedaan worden, alvorens zou blijken, dat volstrekt geen geld te bekomen is buiten eene leening op 68 jaarlijksche termijnen; en dat de omstandigheden volstrekt zóó ongunstig niet zijn, dat zij zouden wettigen het ter zijde stellen van de bezwaren tegen eene dergelijke leening, uiteengezet in meergemeld besluit dezer vergadering van 25 Januarij ll., G, n°. 93, waarnaar overigens wordt verwezen.

Tegen dit besluit nu is de Gemeenteraad van Tilburg in beroep gekomen bij den Koning bij adres van 6 Mei ll. De gronden, daarin aangevoerd, zijn de volgende:

Wij hadden geen ander voornemen (en het welslagen der vroegere leeningen gaf grond daartoe) dan de gelden op de gewone wijze te leenen; daar dit echter, om welke reden dan ook, mislukte, althans slechts een ontoereikend bedrag werd verkregen, was eene leening bij de bekende Maatschappij o. i. onvermijdelijk.

Om aan gevoelde bezwaren te gemoet te komen bepaalde de Raad, dat de bestaande schuld binnen 34 jaren bij buitengewone amortisatie zou worden verminderd met het bedrag wat bij genoemde Maatschappij zou worden geleend, en dat die amortisatie allereerst zou worden gevonden uit de gasregten, gelijkstaande met de afschrijving, die jaarlijks van het aanlegkapitaal moest plaats hebben, zoo als boven reeds is aangevoerd.

Dat besluit dagteekende van 4 Januarij 1872 en werd door Gedeputeerde Staten afgewezen bij besluit van den 25 daaraanvolgende, G, n°. 93.

Daarop is het plan van negotiatie eenigermate gewijzigd, en getracht de aandacht van de voornaamste kassiers en effectenhandelaren te 's Bosch, Rotterdam en Amsterdam er op te vestigen; annonces in dagbladen, particuliere mededeelingen, persoonlijke besprekingen en briefwisselingen werden hiertoe te baat genomen, echter zonder gunstig gevolg.

Met de driemaal opengestelde leeningen ad *f* 75,000 telkens, werd niet meer verkregen dan *f* 81,000, afdalend tot den koers van 90 pct.

Na die herhaalde pogingen bleef er o. i. niets over dan andermaal te besluiten tot leening bij bedoelde Maatschappij, tot het ontbrekend bedrag van *f* 120,000. Van daar het besluit van 23 Maart ll.

In de toelichtende memorie werd o. a. het groot voordeel van deze wijze van leenen boven gewone leeningen van 4½ percent rente, bij den koers van 90 pct. en aflossing *à pari*, van jaarlijks 3 pct. bij berekenende nota's aangetoond; wijders de bevoordeeling van het opvolgend geslacht door de gemaakte bepaling in het leeningsbesluit bewezen, en betoogd, dat de gezegde bepaling verbindend voor den Raad bleef, en Gedeputeerde Staten het middel in handen hadden om de naleving van het besluit te verzekeren.

Gedeputeerde Staten schijnen dit geheel over het hoofd te zien, en blijven de in deze ongegronde bewering volhouden, dat eene leening, waarvan de last 68 jaren drukt, niet zou te regtvaardigen zijn om eene gasfabriek te stichten. Zij nemen niet in aanmerking, dat die last slechts 34 jaren drukt, als wanneer de oude schuld, die thans gedeeltelijk nog 183 jaren moet loopen, reeds met *f* 120,000 zal zijn verminderd en bij gevolg veel vroeger geheel zal zijn gedelgd, dan anders het geval zou zijn. Daarbij komt, dat een leeningsplan niet geheel op zich zelf mag beschouwd worden, maar daarbij de overige finantiële toestand en de gemaakte verbindtenissen bij vroegere leeningen in aanmerking dienen genomen te worden, vooral wanneer blijkbaar niet streng genoeg is gelet op eene amortisatie binnen niet te verwijderd tijdperk.

Wat betreft de vraag: in hoever de vorderingen der wetenschap onze hedendaagsche gasverlichting door een beter stelsel van kunstlicht zal kunnen verdringen, schijnt weinig te kunnen afdoen. Alle kunstverlichtingen, op groote schaal beproefd, hebben in de practijk moeten wijken voor goed bereid gewoon steenkolengas; en volgens inlichtingen van de meest bevoegde beoordeelaren, ons verschaft, is het niet te voorzien, dat zulks werkelijk gebeuren zal; in ieder geval zouden bereidingsplaats en buizenleiding steeds noodig zijn. Wordt nu eene fabriek ingerigt op de wijze, welke de wetenschap en de ondervinding als de beste hebben aangewezen, dan heeft men het bereikbare verkregen en schijnt eene beslissing als deze niet van geheel onzekere eventualiteiten afhankelijk te mogen worden gemaakt.

Het meer of minder nadeelige der beide leeningstelsels noemen Gedeputeerde Staten niet overwegend. Het verschil is nogtans zeer beduidend ten nadeele der beproefde gewone wijze van leenen, zoo als uit onze niet weêrsproken berekeningen ten duidelijkste gebleken is; dit punt dus is, naar ons oordeel, van zeer overwegenden aard.

Nu heeft men reeds moeten leenen tegen 90 pct. met aflossing *à pari* en rente

van 4½ pct., en slechts in drie malen heeft men *f* 81,000 kunnen verkrijgen. Wij staan dus voor de moeijelijke vraag: tot hoeveel nadeeliger conditie men zou moeten afdalen om de ontbrekende *f* 120,000 te erlangen? Overigens is het niet te voorzien, dat later eene conversie tot stand te brengen zou zijn, waarbij het groote nadeel, thans beloopen, zou hersteld kunnen worden.

Dat een hoogere rentekoers minder bezwaar zou hebben bij eene leening voor eene gasfabriek, omdat de gasregten naar evenredigheid hooger geheven kunnen worden, kan, althans bij een zoo aanmerkelijk verschil, moeijelijk worden toegegeven. De hoogere gasprijzen drukken de gebruikers, hier hoofdzakelijk de nijveren, zoowel als de gemeente; zij werken vermeerdering van consumtie tegen en daardoor ook de prijsvermindering, zoodat hierdoor dubbele benadeeling ontstaat.

Naar onze overtuiging is het geldelijk belang der gemeente en hare gezamenlijke ingezetenen, ook in deze zaak, van overwegend belang; en de omstandigheid, dat al of niet gebleken zij, dat het geld op voordeeliger wijze kan worden geleend, heeft, bedriegen wij ons niet, bij Uwer Majesteits Regering steeds veel gewigt in de schaal gelegd, wanneer haar oordeel over gelijksoortige geschillen werd ingeroepen. De circulaire van Gedeputeerde Staten van Noordbrabant, aan de gemeentebesturen in dat gewest dd. 16 Junij 1871, G, no. 45, zegt ook: „dat eerst dan goedkeuring aan deze annuiteitsleeningen zou verleend worden, wanneer blijkt, dat het fonds niet op meer aannemelijke wijze kan worden verkregen."

In het bestreden besluit zeggen Gedeputeerde Staten ook „dat het crediet eener gemeente als Tilburg noodwendig verbeteren moet, wanneer zij ter geldmarkt meer bekend wordt." Dit is in zoover juist, dat het noodig is groote leeningen te sluiten, op beursspel gebaseerd, om die leeningen gereedelijk te kunnen plaatsen. Wij behoeven echter niet te wijzen op de ernstige bezwaren, daaraan verbonden; en Uwer Majesteits Regering zal niet willen bevorderen, dat eene gemeente zich op die wijze crediet verschaffe.

De Raad geeft wijders op, welke pogingen reeds vruchteloos door hem zijn in het werk gesteld om eene leening bij openbare inschrijving te doen slagen, en zou het achten eene benadeeling van het crediet der gemeente, als het weder op bezwarender voorwaarden moest beproefd worden.

Op die gronden verzoekt de Raad, dat Zijne Majesteit, met vernietiging van het besluit van Gedeputeerde Staten van Noordbrabant, alsnog magtiging moge verleenen aan de gemeente Tilburg tot het aangaan der meergemelde leening van *f* 120,000 bij de Amsterdamsche Maatschappij van gemeente-crediet.

Gedeputeerde Staten, op dit adres gehoord, handhaven hunne bekende beschouwingen in een uitvoerig schrijven van 7 Junij ll. aan den Minister van Binnenlandsche Zaken. Zij zeggen daarin: „Wij hebben bezwaar om toe te stemmen in het aangaan eener geldleening, waarvan de last gedurende 68 jaren op de gemeente blijft drukken, vooral omdat die hier moet strekken tot dekking der kosten eener inrigting, die lang vóór dien tijd geheele vernieuwing zal behoeven; daargelaten de mogelijkheid, dat de vooruitgang der natuurwetenschappen binnen dien tijd een middel tot verlichting zal hebben aangewezen, waardoor het thans bekende gebruik van lichtgas zou worden verdrongen.

Dit bezwaar heeft de Raad trachten op te heffen, door te bepalen, dat, behalve den jaarlijkschen post van 5 pct. rente en aflossing der leening bij de Maatschappij van gemeente-crediet, uit de opbrengst der te stichten gasfabriek zal gevonden worden eene geregelde aflossing van de oudere gemeenteschulden, waarvoor geene aflossing was bepaald.

Wij hebben zoodanig expediënt niet afdoende geacht om onze bezwaren tegen het leeningsplan op langen termijn weg te ruimen. De voorgenomen aflossing van oude schulden heeft niet de waarde van eene overeenkomst met de deelnemers in de

vroegere geldleeningen, maar kan alleen beschouwd worden als de oogenblikkelijke gezindheid van het tegenwoordig Gemeentebestuur, waarop altijd kan worden teruggekomen, wanneer de gezindheid der meerderheid in den Raad, of de finantiële toestand der gemeente wijziging ondergaat.

Bovendien kan de exploitatie der gemeente-gasfabriek, wat de heffing der gasregten betreft, niet zuiver worden uitgevoerd in den geest der straks gemelde opvatting van de roeping van het Gemeentebestuur, wanneer, behalve de dekking der exploitatiekosten en de delging der op de onderneming gevestigde schuld, nog uit de opbrengst moet gevonden worden de aflossing van de overige schulden der gemeente.

En, zelfs dit laatste punt daargelaten, het komt ons voor, dat de maatregel om aan eene leening op 68 annuiteiten van 5 pct. te verbinden eene vervroegde aflossing van andere gemeenteschulden, niet te verdedigen is uit een economisch oogpunt.

Immers het komt o. i. hierop neêr, dat men eene goedkoope leening aflost met behulp van eene te sluiten duurdere. De oude gemeenteschulden zijn ongeveer *à pari* aangegaan tegen eene rente van 4½ pct.; en de leening, die uitgedelgd wordt door eene betaling van 5 pct. gedurende 68 jaren, is — hoe voordeelig die oppervlakkig moge schijnen — eene dure geldopneming. Wil men de oude schulden der gemeente, waarvoor geene aflossing bedongen was, zoodra mogelijk aflossen, wij zullen die operatie zeer gaarne zien. Maar het uitzigt hierop moet niet gebruikt worden om de goedkeuring te winnen van eene geheel zelfstandige finantiële operatie, waartegen ernstige bezwaren zijn gerezen. Men behoort de denkbeelden niet te verwarren en de onderwerpelijke zaak op zich zelve in haar voor en tegen te onderzoeken.

En, behalve het straks genoemde hoofdbezwaar, heeft de leening op 68 jaarlijksche termijnen nog tegen zich, dat zij is eene zeer kostbare geldopneming.

Voor een particulier kan eene leening, die uitgedelgd wordt door betaling van 5 pct. gedurende 68 jaren, zeer aanbevelenswaardig zijn; maar het standpunt eener gemeente-administratie is zeer verschillend van het zijne. De gemeente leent geld voor dadelijke behoefte, geeft dat geld in korten tijd uit, en voor haar is geen sprake van speculatie met uitgezette kapitalen, noch van berekening van rente op rente. Het Gemeentebestuur heeft zich alleen af te vragen, hoe het moet handelen, om den last der aangegane geldelijke verpligtingen zoomin mogelijk drukkend te doen zijn voor de ingezetenen. De inkomsten der gemeente bestaan bijna uitsluitend uit de geheven belastingen. Hoeveel dus moet worden opgebragt om den opgenomen last uit te delgen, is de éénige vraag.

Eene leening van *f* 100,000 met 68 annuiteiten van 5 pct. kost over dien tijd *f* 340,000. Eene even groote leening, tegen 5 pct. gesloten, met aflossing van 2 pct. jaarlijks, kost over de 50 jaren, dat zij duurt, slechts *f* 227,500, en met aflossing van 3 pct. jaarlijks, over 34 jaren, slechts *f* 185,850. Van de hulpmiddelen der gemeente hangt af, of de aflossing langer of korter zal duren; maar onze tegenwoordig gevolgde regel is, dat geene goedkeuring verleend wordt op eene leening, wanneer niet ten minste 2 pct. jaarlijks voor aflossing is aangewezen. Hier intusschen zit geen overwegend geldelijk bezwaar in de aflossing. De inrigting, waarvoor de schuld wordt aangegaan, moet deze delgen; en de verbruikers zullen duurder of goedkooper gas hebben, naar mate zij alleen, of ook het volgende geslacht, den last der onderneming dragen. Aan het eerste moet als redelijken regel worden vastgehouden. Het Gemeentebestuur moet zijne maatregelen zoo nemen, dat het tegenwoordige geslacht de lasten van de onderneming drage, en tevens dat die lasten zoomin mogelijk bezwarend zijn; de middelen daartoe heeft het in de hand door de regeling der gasregten. Maar noch een korte afloop, noch een minder zware druk wordt bereikt door eene leening bij de Maatschappij voor gemeente-crediet.

Voor eene gemeente als Tilburg moet regtstreeks geld op voordeeliger voorwaarden

te verkrijgen zijn. De Maatschappij voor gemeente-crediet vindt het geld, dat zij noodig heeft om aan de gemeenten voor te schieten. Zij berust op het crediet der gezamenlijke gemeenten, solide en insolide. Kan men dan veronderstellen, dat voor eene sterk vooruitgaande gemeente als Tilburg de geldmarkt gesloten zou blijven? Of dat, al moest voor het oogenblik wegens mindere bekendheid ter geldmarkt een grooter offer gebragt worden, later niet de gelegenheid zou geboren worden voor eene voordeelige conversie? De gaping tusschen de kosten eener leening op 68 jaren, en die van eene op 50 of 34 jaren, is zoo groot, dat het niet verwerpelijk kan zijn althans die kans te loopen. En met de leeningen bij het gemeente-crediet is de weg, om tusschentijds gebruik te maken van gunstiger gelegenheid tot geldopname, door de 68jarige verbindtenis finaal afgesneden.

Ten bewijze overigens, dat het crediet der gemeente Tilburg niet bijzonder geschokt is, kan dienen, dat een bankiershuis alhier haar tijdelijk heeft voorgeschoten *f* 120,000, tegen 5 pct. rente en 1 pct. provisie. Wij voegen in afschrift hierbij het daarop betrekking hebbende besluit met de memorie van toelichting.

Dit geschil is, op 's Konings magtiging, op 20 Junij ll. door den tijdelijken Minister van Binnenlandsche Zaken bij deze Afdeeling van den Raad van State aanhangig gemaakt. En daarna is aan haren Voorzitter door den Burgemeester nog eene nadere memorie van den Raad toegezonden. Daarin wordt tegen het berigt van Gedeputeerde Staten van 7 Junij ll. een en ander aangevoerd, dat vermelding verdient ook nà de breede uiteenzetting der reeds bekende argumenten.

De Raad wijst op eene memorie, gevoegd bij het plan eener andere geldleening, en wèl voor den spoorweg Tilburg-Nijmegen, ten bewijze, dat al het mogelijke gedaan is om voor de gasfabriek op gewone wijze geld op te nemen. De verdere argumentatie tegen de zienswijze van Gedeputeerde Staten komt hoofdzakelijk neder op hetgeen reeds in 's Raads adres aan den Koning in het breede is betoogd. De Raad wijst er voorts op, dat na de mislukte pogingen het verkeerd zou zijn wederom eene proef te nemen met het uitschrijven eener negotiatie. Het is onwaar, dat een bankiershuis te 's Hertogenbosch tijdelijk *f* 120,000 aan de gemeente zou hebben voorgeschoten. Gedeputeerde Staten zijn dienaangaande verkeerd onderrigt. Dat voorschot wordt, in afwachting van 's Konings beslissing, verstrekt door de Maatschappij voor gemeente-crediet te Amsterdam.

De Voorzitter: Ik dank den heer rapporteur voor het door hem uitgebragt verslag. Er is een gemagtigde tegenwoordig. Heeft de gemagtigde ook eenige inlichtingen te geven of te vragen?

De heer J. F. Janssen, Burgemeester der gemeente Tilburg, als gemagtigde optredende, zegt hoofdzakelijk het volgende:

Hoog Edel Gestrenge Heeren! Het is opmerkelijk, dat Gedeputeerde Staten slechts wanneer het geldt leeningen met de Maatschappij voor gemeente-crediet, die groote zorg voor de toekomst aan den dag leggen. Bij gewone leeningen scheen die zorg veel minder levendig; o. a. in 1870 keurden zij goed, dat Tilburg *f* 92,000 opnam, waarvan jaarlijks slechts *f* 500 behoeft te worden gedelgd, welke leening alzoo 184 jaren kan loopen; terwijl zij op 29 Maart dezes jaars goedkeurden eene leening, waarbij geene aflossing is bepaald, maar eerst na verloop van tien jaren met houder zou worden onderhandeld over den verderen duur der leening.

Welligt gevoelen Gedeputeerde Staten van Noordbrabant zich te zeer gebonden aan hunne eenmaal uitgevaardigde circulaire, waarin bij voorbaat hunne opinie werd bekend gemaakt over eventuële aanvragen tot het sluiten van leeningen bij de Maatschappij voor gemeente-crediet. Redelijkerwijze behoorde elk geval afzonderlijk

onderzocht en beoordeeld te worden; evenmin als elke leening als deze is goed te keuren, evenmin mogen die voor ieder geval verworpen worden.

Niet zelden blijft men aan eenmaal opgevatte en gekoesterde ideeën al te zeer — soms onberedeneerd — hechten; zou dat ook hier het geval niet kunnen zijn?

Het afkeurend besluit, dat ons thans onledig houdt, is met een aantal consideratiën omkleed, terwijl een later besluit (voor den spoorweg Tilburg-Nijmegen, waarvan ook hooger beroep hangende is), wat door geene enkele dier consideratiën kon getroffen worden, is afgewezen op een geheel nieuw motief, namelijk: op een zoogenoemden „huishoudelijken regel, naar welken geldleeningen slechts hulpmiddelen (zouden) mogen zijn tot verdeeling van lasten, die voor het oogenblik te zwaar zouden drukken over eenige jaren, en welke regel dus (de logica is vrij sterk) niet toelaat, dat een volgend geslacht met de betaling van door het tegenwoordige aangegane schulden worde bezwaard.”

De Gedeputeerden van Gelderland zijn voor de leeningen met genoemde Maatschappij niet zoo exclusief als hunne ambtgenooten uit Noordbrabant. De bekwame Wethouder van Nijmegen, Mr. Francken, deelt mij dit mede: „Onze Gedeputeerden hebben het raadsbesluit om 500 m. bij de Maatschappij voor gemeente-crediet te leenen gaaf goedgekeurd, maar de Maatschappij wil niet meer leenen à 5 pct., maar vraagt over 68 jaren eene annuiteit van 5,535 pct., en dat is zoo bezwarend, dat we bedacht zijn op andere middelen om geld te krijgen.”

Het onhoudbare van den genoemden huishoudelijken regel behoeft thans geen onderzoek, maar leidt mij tot de vraag: waarom zoo onvoorwaardelijk leeningen moeten worden afgekeurd, die voor zekere doeleinden, onder zekere omstandigheden en op zekere voorwaarden, van groot nut en voordeel kunnen zijn, daar ze de gemeenten in staat stellen groote nuttige werken van algemeen belang tot stand te brengen, waardoor het aanwezige en komende geslacht beide er wel bij kunnen varen.

Het tegenwoordig geslacht moet in de eerste plaats zelf kunnen leven en krachtig leven, om een krachtig geslacht te kunnen nalaten.

Men verlieze toch niet uit het oog, dat Tilburg eene plaats is, waar ontwikkeling en uitbreiding zeer schielijk, misschien te schielijk ontstaan zijn; zij is, als ik dat beeld eens mag gebruiken, buiten hare krachten gegroeid; er is haast bij, haar de noodige voedingssappen te verschaffen, opdat zij door overgroei en te geringe spierkracht niet weldra weêr in elkander zakke.

Doch laat mij meer zakelijk zijn. In het belang eener regelmatige bebouwing en voor eene gezonde doorstraling van lucht moeten er nieuwe straten aangelegd worden; riolen moeten de vuile stoffen uit den bewoonden kring verwijderen; nieuwe welputten en pompen moeten zuiver onschadelijk water geven, opdat de volksgezondheid geen schade lijde door slecht drinkwater; de groote fabrieken hebben noodig goed gezuiverd, onschadelijk gas, opdat de longen van het werkvolk niet schadelijk worden aangedaan. Daartoe dringt de Hooge Regering of het Geneeskundig Staatstoezigt onafgebroken. En men onthoudt de middelen!

In de laatste drie jaren heeft Tilburg aan nieuwe straten, riolen, nieuwe scholen en andere verbeteringen van dien aard twee ton moeten besteden, waarvan ƒ 38,000 uit de gewone middelen is bijgebragt; onder n°. 10 der bijlagen is dat naauwkeurig aangetoond. Die opoffering van de tegenwoordige ingezetenen, waarvan ook de toekomstigen profiteren zullen, verdient wel eenige aandacht.

Intusschen hadden wij redelijkerwijze kunnen slagen; wij zouden hebben berust in de zienswijze van Gedeputeerde Staten. Maar, Mijne Heeren, als te vergeefs alles gedaan is wat gedaan kon worden om de fondsen te erlangen voor een werk, waartoe op wettige en welberaden wijze is besloten, voor een werk wat spoedeischend is en nuttig, want de concessie der gas-ondernemers liep ten einde, en het slecht gas had algemeene klagten gewekt; als het expedient is gevonden, waardoor aan het hoofd-

bezwaar van het toeziend Bestuur is te gemoet gekomen (ofschoon Gedeputeerde Staten dit niet erkennen), als op voorwaarden, zoo als van de Maatschappij voor gemeente-crediet, voorwaarden, die, men moge aanvoeren wat men wil, minst genomen zeer aannemelijk zijn, het noodige fonds kan gevonden worden, — dan moest eene gemeente niet in bezwaren gewikkeld worden, die werkelijk noodlottig voor haar kunnen worden.

Dan ik zal niets verder voegen bij hetgeen omtrent een en ander in de van ons uitgegane stukken is gezegd.

Twee punten echter dienen nog kort te worden gereleveerd. Zoo als uit het even voorgelezen schrijven van Nijmegens kundigen Wethouder blijkt, leent de Maatschappij niet meer zoo voordeelig als vroeger; zij heeft in dien geest ook eene circulaire rondgezonden; doch aangezien de onderhandelingen van Tilburg reeds van vroegeren datum zijn, kunnen wij nog op de oude voorwaarden, d. i. tegen 5 pct., leenen. Dat men ons dit voordeel niet onthoude.

Volgens mondelinge mededeeling, mij door den Directeur der Maatschappij gedaan, bestaat er geen bezwaar om in de acte de bepaling op te nemen, dat de teruggave ten allen tijde kan geschieden, tegen verrekening der annuiteit naar het aangenomen uitgangspunt van den termijn van 40 jaren tegen 6 3/16 pct. (zie circulaire van 15 Junij ll.). Door dit als voorwaarde aan de Koninklijke goedkeuring te verbinden, ware welligt ook nog een der hoofdbezwaren van Gedeputeerde Staten uit den weg te ruimen.

Mijne Heeren! Ik zal niets meer van uw geduld vorderen; in het dossier van stukken, dat een grooten omvang verkregen heeft, zijn alle in de zaak voorkomende quaestiën behandeld, uitvoerig als sommige dier schrifturen zijn, behoort er, ik erken het gaarne, moed toe die allen te ontplooijen. Ik mag mij daaraan echter refereren; en dat men er niet tegen op zag, getuigt het uitgebragt verslag.

Ik herhaal nog slechts den wensch, dat deze Afdeeling van den Raad van State zal kunnen goedvinden der Kroon te adviseren om door vergunning tot het sluiten der leening de gemeente Tilburg uit hare ongelegenheid te redden.

Staatsraad BOOT: Ik wensch den heer gemagtigde te vragen, of de Maatschappij er in toestemt, dat er in veertig jaren aflossing zal plaats hebben, natuurlijk tegen hoogere annuiteit. Is daarvan ook een brief uitgegaan?

Gemagtigde: Er is eene circulaire door de Maatschappij rondgezonden, waarbij als punt van uitgang de bepaling is vermeld van hoogere rente. Toen heb ik met de Directie daarover nog gesproken en mijn leedwezen over die bepaling te kennen gegeven; en het is mij ten slotte mogen gelukken, dat overeengekomen werd, dat die bepaling voor de onderwerpelijke leening geen bezwaar zou opleveren en op haar niet zou worden toegepast.

De VOORZITTER: Indien de heeren geene verdere inlichtingen verlangen, gaan wij over tot de volgende zaak. Aan de orde is:

IV. *het beroep van Kerkvoogden der Hervormde gemeente te Woudrichem van een besluit van Gedeputeerde Staten van Noordbrabant tot sluiting met* 1 *November* 1872 *van een gedeelte der aan die gemeente toebehoorende begraafplaats.*

In die zaak is rapporteur de Staatsraad DE JONGE. Ik verzoek dien heer het verslag daarover wel te willen uitbrengen.

Staatsraad DE JONGE: Mijne Heeren! De Inspecteur van het Geneeskundig

Staatstoezigt in de provinciën Noordbrabant en Limburg bragt in een schrijven van 30 September 1871 ter kennisse van Gedeputeerde Staten van Noordbrabant, dat het voorste gedeelte van de begraafplaats der Hervormde gemeente te Woudrichem geheel door huizen omgeven is. Op grond van ouderdom en ligging, welke voor de volksgezondheid om dikwerf aangehaalde redenen schadelijk is te achten, — oordeelde de Inspecteur de sluiting van dat voorste gedeelte wenschelijk, waartoe hij dan ook het voorstel deed. Het achterste gedeelte, veel gunstiger gelegen, zou, volgens den Inspecteur, indien het de bij de wet gevorderde oppervlakte heeft, als begraafplaats voor de Hervormde gemeente kunnen behouden blijven.

In een nader berigt van den Inspecteur dd. 28 Maart 1872 komt die ambtenaar tot dezelfde slotsom.

Burgemeester en Wethouders van Woudrichem, door Gedeputeerde Staten geraadpleegd, meldden bij ambtsbrief van 11 November 1871, dat de begraafplaats voor de Hervormde gemeente aldaar (tevens voor algemeene begraafplaats dienende) sedert 1829 in gebruik is; dat zij eene oppervlakte heeft van 1274 vierk. meters; dat zij binnen de muren en wallen der vesting, doch niet door gebouwen ingesloten, ligt; dat zij, in drie klassen verdeeld zijnde, begrensd wordt als volgt: 1°. de eerste klasse door het kerkgebouw der Hervormden en de publieke straat, zijnde het zuidwestelijk gedeelte 8 en het noordwestelijk deel 14 meters van de huizen verwijderd; 2°. het noordelijk gedeelte van de tweede klasse door het kerkgebouw en de publieke straat, ten noorden 14 meters van de huizen en 2 meters van eene onbewoonde schuur verwijderd; 3°. het overig deel van de tweede en de geheele derde klasse door het kerkgebouw, een boomgaard, en op 14 meters afstand door het Rijksarsenaal.

De begraafplaats is overigens afgesloten door een muur en een doornheg, gemiddeld hoog 1 meter.

Op dezelve zijn gedurende de laatste tien jaren (1861—1870) 474 lijken ter aarde besteld.

Burgemeester en Wethouders besluiten hun ambtsberigt met de opmerking, dat de begraafplaats door hare ligging en inrigting geenen nadeeligen invloed op den algemeenen gezondheidstoestand van Woudrichem uitoefent.

Naar aanleiding van de mededeelingen van den Inspecteur van het Geneeskundig Staatstoezigt, verzochten Gedeputeerde Staten den Hoofd-Ingenieur van 's Rijks Waterstaat hun te doen geworden eene schetsteekening van het genoemd kerkhof, waarop, naar de onderscheiding, door den Inspecteur gemaakt, de voorste en achterste gedeelten daarvan zijn aangeduid, met opgaaf tevens van de grootte van elk dier gedeelten.

Ter voldoening daaraan zond de Hoofd-Ingenieur, onder dagteekening van 13 Maart ll., de opgemeten plattegrond-teekening van het kerkhof.

Die teekening gaat van geene nadere toelichting vergezeld. Alleen deelt de Hoofd-Ingenieur mede, dat, blijkens de gevonden afmetingen van de begraafplaats, het voorste gedeelte eene oppervlakte heeft van 723.90[5] M² en het achterste gedeelte eene oppervlakte van 795.10[5] M³.

Alstoen hebben Gedeputeerde Staten, onder dagteekening van 12 April ll., genomen het navolgende besluit:

„Overwegende, dat de begraafplaats voor de Hervormde gemeente te Woudrichem welke reeds bij de invoering der wet van 10 April 1869 (*Staatsblad* n°. 55) bestond, gelegen is binnen den afstand van 35 meters van de bebouwde kom der gemeente;

„Gelet op de berigten van den Inspecteur van het Geneeskundig Staatstoezigt voor de provinciën Noordbrabant en Limburg, gedagteekend 30 September en 28 Maart ll., n°. 493 en 85, alsmede op die van Burgemeester en Wethouders van

Woudrichem en van den Hoofd-Ingenieur van den Waterstaat dd. 11 November en 13 Maart ll., n°. 1311 B/W en 660/36;

"Overwegende, dat, volgens evengemelde berigten, het aan de noordzijde der kerk gelegen gedeelte van voormelde begraafplaats, groot 723.90[5] M., geheel door huizen is omgeven;

"Overwegende, dat dat gedeelte der begraafplaats schadelijk voor de volksgezondheid moet worden geacht en de sluiting daarvan noodzakelijk is voorgekomen;

"Gelet op art. 46 der wet van 10 April 1869 (*Staatsblad* n°. 65);

"Hebben besloten:

"te bepalen, dat het aan de noordzijde der kerk gelegen gedeelte der begraafplaats van de Hervormde gemeente te Woudrichem, groot 723.90[5] M., gelegen op minder dan 35 meters afstand van de bebouwde kom der gemeente Woudrichem, als schadelijk voor de volksgezondheid, niet meer mag gebruikt worden voor ter-aardebestelling van lijken, en dat die begraafplaats derhalve door den Burgemeester der gemeente Woudrichem behoort te worden gesloten, te rekenen van 1 November 1872."

Van dat besluit van Gedeputeerde Staten zijn Kerkvoogden der Hervormde gemeente van Woudrichem, onder dagteekening van den 8 Mei ll., bij den Koning in beroep gekomen. Zij geven in het aan Zijne Majesteit aangeboden adres te kennen: dat de motieven van het besluit van Gedeputeerde Staten van 12 April, naar de bescheiden meening der adressanten, even ongegrond en zwak, als onbestemd en onbewezen moeten worden genoemd; dat toch het bedoeld gedeelte der begraafplaats niet — zoo als in het besluit wordt gezegd — *geheel* door huizen omgeven, maar ten westen en ten noorden door twee breede straten van de aangrenzende gebouwen gescheiden is; dat de bewering, dat het noordelijk gedeelte der begraafplaats schadelijk voor de volksgezondheid *moet worden geacht* (dus niet schadelijk *is*), door eene veeljarige ondervinding wordt gelogenstraft, aangezien de bewoners der nabij de begraafplaats staande huizen, bij het heerschen van epidemische ziekten, daarvan steeds verschoond zijn gebleven; het bewijs kan worden geleverd — zeggen adressanten — dat gedurende eene reeks van jaren juist in de omgeving der begraafplaats de minste sterfgevallen zijn voorgekomen, en de twee te Woudrichem gevestigde geneesheeren (van welke de een bijna zestig, de andere ruim dertig jaar in deze gemeente de geneeskundige praktijk uitoefent) des gevorderd kunnen constateren, dat het wonen in de onmiddellijke nabijheid der begraafplaats en hare ligging binnen de vestingmuren in geen enkel opzigt nadeelig voor de gezondheid *is;* dat, aangenomen, dat de toestand der volksgezondheid te Woudrichem ongunstig is (wat adressanten meenen te mogen tegenspreken), zulks geenszins mag worden toegeschreven aan de ligging der begraafplaats, die met zorg wordt onderhouden en waarover de luchtstroom van alle zijden vrije speling heeft; maar welligt aan andere oorzaken, als daar zijn: beperkte woningen, mestvaalten, open goten, het niet-afloopen der vestingriolen enz., enz; dat, indien het besluit van Gedeputeerde Staten wierd gehandhaafd, de Hervormde gemeente te Woudrichem, die hoegenaamd geene fondsen bezit en met drukkende schulden is bezwaard, aanmerkelijk in hare finantiële belangen zoude worden benadeeld door het derven van begrafenisregten, die voor hare zoo beperkte inkomsten onontbeerlijk zijn; dat velen in de gemeente op het noordelijk gedeelte der begraafplaats graven in eigendom hebben en op het behoud daarvan hoogen prijs stellen, omdat hunne godsdienstige behoeften daarbij zijn betrokken; — redenen waarom adressanten, in het gevoel van hun goed regt, de vrijheid nemen zich tot Zijne Majesteit te wenden met het eerbiedig verzoek, dat het Hoogstdezelve moge behagen het bovengenoemde besluit van Gedeputeerde Staten te vernietigen.

De Inspecteur van het Geneeskundig Staatstoezigt, hieromtrent nader gehoord, heeft, onder dagteekening van 28 Mei ll., zijn ambtsberigt dienaangaande uitgebragt,

Op de motieven van Kerkvoogden, waardoor het besluit van Gedeputeerde Staten van 12 April moet worden ontzenuwd, is, naar zijne meening, hetzelfde vonnis van ongezondheid, zwakte, onbestemdheid en onbewijsbaarheid, waarmede dat besluit wordt veroordeeld, van toepassing. Zwak is volgens den Inspecteur het argument, dat de begraafplaats door *breede* straten van de aangrenzende gebouwen is gescheiden, en ongegrond, dat eene begraafplaats, die schadelijk voor de volksgezondheid *moet worden geacht*, het niet zoude zijn, op grond, dat de uitdrukking *„moet worden geacht„* niet zoude beteekenen *is*. — Onbestemd acht hij het zeggen, dat bij het heerschen van epidemische ziekten de bewoners der nabij de begraafplaats staande huizen daarvan steeds verschoond zijn gebleven, en dat gedurende eene reeks van jaren juist in de omgeving der begraafplaats de minste sterfgevallen zijn voorgekomen; want — zegt de Inspecteur — bewijs, dat epidemische ziekten werkelijk hebben geheerscht, wordt niet geleverd; evenmin wordt aangetoond, dat de minste sterfgevallen in de omgeving der begraafplaats, welke toch zeker van verschillende oorzaken zouden kunnen afhankelijk zijn, hebben plaats gehad; en onbewijsbaar zoude men kunnen noemen — aldus vervolgt de Inspecteur — dat het wonen in de onmiddellijke nabijheid der begraafplaats, en hare ligging binnen de vestingmuren, *in geen enkel opzigt* nadeelig voor de gezondheid is, als Kerkvoogden geene andere bewijsgronden kunnen aanvoeren dan „dat, *des gevorderd*, de beide te Woudrichem gevestigde geneesheeren bovenstaande feiten kunnen constateren.„ Uit de sterfte-statistiek der laatste zeven jaren blijkt, dat er te Woudrichem op 34.20 één inwoner sterft, waarlijk (ofschoon adressanten meenen het te mogen tegenspreken) — zegt de Inspecteur — geene gunstige sterfte-verhouding; — intusschen wordt deze ongunstige verhouding toegeschreven niet aan de ligging der begraafplaats, maar aan beperkte woningen, mestvaalten, open goten enz., enz.; met welk regt evenwel en op welke gronden wordt niet vermeld. De argumenten van Kerkvoogden hebben in des Inspecteurs gevestigde opinie omtrent het buiten dienst stellen van het noordelijk gedeelte der onderwerpelijke begraafplaats geene verandering gebragt.

Gedeputeerde Staten, in hun berigt van 6 Junij ll. aan den Minister van Binnenlandsche Zaken, verklaren, onder overlegging van het hiervoren vermeld berigt van den Inspecteur, bij hun besluit van 12 April te volharden.

Er is bij deze Afdeeling van den Raad van State, onder dagteekening van 4 Julij ll., eene memorie ingekomen van Kerkvoogden ten betooge van de ongegrondheid en onjuistheid van het motief, waarop het bevel tot sluiting der begraafplaats dd. 12 April steunt, namelijk dat bedoelde begraafplaats, wat het noordelijk gedeelte betreft, schadelijk voor de volksgezondheid moet worden geacht. Volgens die memorie bedraagt het cijfer van het Protestantsch gedeelte der bevolking van Woudrichem over de laatste tien jaren (1862/71): 1465 zielen. De gemeente is in twee wijken (A en B) verdeeld. Wijk A (de kom) bevat al de gebouwen, binnen de wallen en muren der vesting, en ruim 1000 Hervormden; wijk B de gebouwen, die behooren tot het op ongeveer een half uur afstands van de kom gelegen gehucht Oudendijk, benevens eenige verspreid staande woningen en ongeveer 400 Hervormden. De begraafplaats ligt in de Kerk- en de Landpoortstraat. Zij is *niet* (zoo als heeren Gedeputeerde Staten in hun besluit vooropstellen) geheel door huizen omgeven, maar daarvan gescheiden aan den kant der Kerkstraat op 8, en, aan dien van de Landpoortstraat, op 14 meter afstands, van af de plaats, waar begraven wordt, tot aan de gevels der huizen (ten getale van vijftien) gemeten. Het aantal lijken, van 1862—71 op de begraafplaats ter aarde besteld, wordt in de memorie voor ieder jaar afzonderlijk opgegeven, en bedroeg te zamen: uit wijk A 379, uit wijk B 96 te zamen 475, of gemiddeld 47 à 48 lijken. Op het noordelijk deel der begraafplaats werden er gedurende die tien jaren begraven 87, op het zuidoostelijk deel 388. Uit zeven van de voormelde vijftien huizen, aan de begraafplaats grenzende, zijn van

1862—71 dertien lijken begraven, terwijl die vijftien huizen, sedert jaren, op twee uitzonderingen na, bewoond zijn door lieden, waaronder er tien voorkomen, die den ouderdom van 64 tot 77 jaren hebben bereikt, en twee van 55 tot 57 jaren. Uit vorenstaande opgaven, zeggen Kerkvoogden in hunne memorie, blijkt voldoende de ongegrondheid van het besluit van Gedeputeerde Staten. Waar gedurende een tijdvak van tien jaren gemiddeld slechts één bewoner 's jaars sterft uit zeven van vijftien aan de begraafplaats grenzende huizen; de bewoners dezer huizen over het algemeen eene goede gezondheid genieten, en de hoofden der gezinnen (één enkel uitgezonderd) den leeftijd van 55 tot 77 jaar hebben bereikt, — kan toch niet gezegd worden, dat een gedeelte dier begraafplaats *door hare ligging* schadelijk voor de volksgezondheid moet worden geacht, en de sluiting daarvan noodzakelijk is voorgekomen. Bij het meer sporadisch dan epidemisch-heerschen van typhus in 1854, van cholera in 1866 en 1867 en van pokken in 1871, heeft zich in de woningen nabij de begraafplaats *geen enkel* geval van die ziekten voorgedaan; en wat adressanten de eer hadden in hun adres aan Zijne Majesteit te verklaren, namelijk, dat, *indien* de toestand der volksgezondheid te Woudrichem ongunstig is (wat zij meenen te moeten tegenspreken), — mag zulks geenszins worden toegeschreven aan de ligging der begraafplaats, maar welligt aan andere oorzaken, zoo als: beperkte woningen, mestvaalten, open goten, het niet-afloopen van vestingriolen enz. — Adressanten verklaren het thans te stelliger op grond van twee bij de memorie overgelegde attesten van de beide te Woudrichem gevestigde geneesheeren, van welke de een ruim 50, de ander gedurende 34 jaar de geneeskundige practijk uitoefent. Kerkvoogden verwijzen verder naar hun aan den Koning gerigt adres en geven ten slotte hun vertrouwen te kennen, dat de Raad van State voldoende motieven zal vinden tot het uitbrengen van een gunstig advies ten deze.

Ik meen hiermede, President! voor verslag te kunnen volstaan.

De Voorzitter: Ik dank den heer rapporteur voor het door hem uitgebragt verslag. Er is een gemagtigde tegenwoordig. Heeft de gemagtigde ook eenige inlichtingen te geven of te vragen?

De heer Mr. G. Belinfante, Advokaat te 's Gravenhage, zegt, als gemagtigde van de appellanten, hoofdzakelijk het volgende:

Hoog Edel Gestrenge Heeren! De ontvankelijkheid van dit beroep is buiten twijfel. Art. 46, 2de al., der wet van 10 April 1869 (*Staatsblad* n°. 65) bepaalt dit beroep uiterlijk op eene maand; en het blijkt uit de stukken, dat het besluit van Gedeputeerde Staten van Noordbrabant, hetwelk ik wensch te bestrijden, dagteekent van 12 April ll., en Kerkvoogden der Hervormde gemeente van Woudrichem zijn daarvan in beroep gekomen bij den Koning op 8 Mei ll.

Is dit beroep gegrond? Ik vlei mij u dit te kunnen aantoonen, terwijl ik veel van hetgeen ik anders zou moeten in het midden brengen, kan daarlaten, doordat ik meen te mogen verwijzen èn naar de voordragt van mijnen geachten ambtgenoot Mr. van Eck, die hier soortgelijke quaestiën behandelde, welke betrekking hadden tot de begraafplaatsen van Delfshaven en Kralingen, èn naar de behandeling van eene zaak, in vele opzigten identiek aan deze, het beroep namelijk van het Roomsch-Katholijk Parochiaal Kerkbestuur te Woudrichem van een besluit van Gedeputeerde Staten van Noordbrabant, houdende bevel tot sluiting met 1 November 1872 van de begraafplaats dier gezindte (*Handelingen Raad van State*, XIIde Deel, bl. 98).

Ik stel, wat deze zaak betreft, twee algemeene opmerkingen voorop.

Vooreerst wil ik de Afdeeling er op wijzen, dat in eersten aanleg de belanghebbenden niet zijn gehoord. Nu weet ik, dat art. 46 der begrafeniswet dat niet

voorschrijft. Gedeputeerde Staten zijn gewoon dat artikel *à la lettre* op te vatten en meenen te kunnen volstaan, wanneer zij het advies van een geneeskundig inspecteur inroepen. Niets zou Gedeputeerde Staten behoeven te beletten andere geneeskundigen, de belanghebbenden zelve te hooren. Maar dat pleegt niet te geschieden. De Inspecteur neemt het initiatief tot sluiting, en Gedeputeerde Staten volgen hem op den voet. Maar nu verheugt het mij juist daarom, dat de wet een beroep op een hoogeren, meer onpartijdigen regter heeft toegelaten, een regter, die wèl de belanghebbenden hoort, — een regter, die wèl acht geeft op de verklaringen van andere geneeskundigen.

Eene tweede algemeene opmerking is deze, dat mij uit de stukken niets is gebleken van een onderzoek *in loco* door eene Commissie uit de Gedeputeerde Staten. Gij zult mij, Hoog Edel Gestrenge Heeren! willen toegeven, dat niet alleen in gewoon regt, maar vooral in het administratief regt eigen bezigtiging, eigen waarneming een eersten waarborg opleveren voor een deugdelijk onderzoek. Is dit in het algemeen waar, hoeveel te meer in eene zaak zoo belangrijk als deze, belangrijk vooral, omdat zij niet alleen finantiële belangen raakt, maar ook de gemoedsbezwaren der ingezetenen.

Na deze algemeene opmerkingen, kom ik tot de interpretatie der wet. Het komt, ook bij de beoordeeling *dezer* zaak, naar mijn inzien vooral aan op de juiste opvatting van art. 46 der begrafeniswet.

Er is wel eens, ook van deze plaats, beweerd, dat, zal art. 46 in vervulling komen, twee voorwaarden moeten zamentreffen. In de eerste plaats moet de begraafplaats zijn gelegen op een afstand van minder dan 35 meters van ééne der kommen van de gemeente, en in de tweede plaats moet de begraafplaats schadelijk zijn voor de volksgezondheid.

Ik acht deze opvatting van het artikel minder juist. De sluiting wordt *alleen* gedetermineerd door het aanwezig zijn van de omstandigheid, dat de begraafplaats schadelijk is voor de volksgezondheid, eene omstandigheid, die door Gedeputeerde Staten moet aangenomen zijn *na* (niet: *krachtens*) het advies van den Geneeskundigen Inspecteur. Het vereischte van ligging is *niet* de voorwaarde, waarvan de al of niet sluiting afhangt; maar het is de voorwaarde, van wier bestaan het beroep op het artikel afhangt, evenzeer als het vereischte van het *thans bestaan* der begraafplaats niet is eene voorwaarde voor de al of niet sluiting dier begraafplaats, maar enkel eene aanwijzing voor het bestaan der wetsbepaling.

En nu is art. 46, dat hier alleen in aanmerking komt, m. i. eene vrijzinnige bepaling, al zou hare *redactie* het tegendeel doen denken. Ik behoef U Hoog Edel Gestrengen de geschiedenis dier bepaling niet te herinneren. Zij is u bekend en zij is volledig medegedeeld in het gunstig bekende werk van Mr. Hovy, blz. 432—445.

De Regering had in art. 45, bij de overgangsbepalingen, het voortdurend bestaan toegelaten van begraafplaatsen, op een afstand van 35 meters van eene bebouwde kom gelegen. De Regering bezigde ten onregte het woord: *kunnen*. Art. 45 is een *imperatief* voorschrift. De zoodanige begraafplaatsen mogten blijven bestaan, mits zij overigens aan de eischen der wet beantwoordden. Maar nu wilde men nog verder gaan; en de Regering stelde in art. 46 eene *facultatieve* bepaling voor ten gunste van begraafplaatsen, op een afstand van *minder* dan 35 meters van eene bebouwde kom gelegen. Wat de Regering echter als uitzondering wilde opnemen, werd door een amendement van den heer van der Maesen de Sombreff als regel aangenomen. Dit nu is voor de juiste uitlegging van art. 46 van het hoogste belang. En al staat er nu te lezen in art. 46: *deze* begraafplaatsen (die op een afstand van minder dan 35 meters van eene bebouwde kom zijn gelegen) worden gesloten, zoo zij schadelijk zijn, — die woorden moeten dus worden verstaan, dat die begraafplaatsen *niet*

worden gesloten, *tenzij zij schadelijk zijn.* Ik vereenig mij te dien aanzien volkomen met de uitlegging, door Mr. HOVY aan het artikel gegeven (blz. 446, 2de kolom). Die uitlegging is geheel gegrond op de geschiedenis dezer wetsbepaling.

Maar wat vloeit hieruit voort? Dat, volgens art. 46 der begrafeniswet, de sluiting van eene begraafplaats, als waarvan hier de rede is, *uitzondering* moet blijven, en dat alleen gewigtige redenen, aan de volksgezondheid ontleend, die sluiting kunnen regtvaardigen. Art. 46 wil niet, dat, hetzij in Noordbrabant, hetzij elders, eene radicale opruiming van begraafplaatsen worde gehouden, maar het wil, dat de sluiting van iedere begraafplaats worde getoetst aan den eisch der noodzakelijkheid. Ik behoef niet te onderzoeken, wat onder *bebouwde kom* eener gemeente zij te verstaan, — eene vraag, door staatslieden en statistici op onderscheiden wijze opgelost, want ik neem aan, dat wij in het geval verkeeren, dat art. 46 op het oog heeft. Art. 46 is hier *toepasbaar*, maar daarom nog niet *toepasselijk.*

De éénige vraag, die te onderzoeken valt, en ik kom hiermede tot het hart der zaak, is deze: is de bestaande algemeene en Hervormde begraafplaats te Woudrichem door Gedeputeerde Staten van Noordbrabant teregt verklaard schadelijk *te zijn* voor de volksgezondheid?

Ik kan waarlijk mijne bevreemding niet onderdrukken, dat zulk eene belangrijke vraag door hooggeplaatste ambtenaren zoo vlugtig is behandeld. Wie beweert de schadelijkheid? Het openbaar gezag; maar dan moet ook het openbaar gezag, dat de Hervormde gemeente te Woudrichem komt storen in haar wettig bezit, de noodzakelijkheid dier storing bewijzen. Gaat het u, Mijne Heeren, als het mij is gegaan bij de lezing der stukken, dan heb ik noch in de schrifturen van den Geneeskundigen Inspecteur van Noordbrabant, noch in de beslissing van Gedeputeerde Staten eenigen zweem van bewijs aangetroffen. Ik zie hier niet dan subjectieve beweringen, apodictische gezegden, luchtig voorgedragen, door geene feiten of cijfers gesteund, onzerzijds ontzenuwd door krachtige weêrspraak, op statistieke gegevens gegrond.

In de allereerste missive van den Inspecteur van 30 September 1871 wordt gewezen op eene vroegere missive van 1 September. Die vroegere missive kan zeer belangrijk zijn geweest; het *kan* zijn, maar mij is ze onbekend gebleven: zij is niet bij de stukken.

Ik houd mij dus aan den brief van 30 September. Reeds aanstonds vangt de Inspecteur aan met hetgeen wij noemen, als wij niet gemagtigden zijn, eene *protestatio actui contraria.*

Het achterste gedeelte der begraafplaats vindt genade in zijne oogen, maar de sluiting van het voorste gedeelte komt hem *wenschelijk* voor. Wenschelijk! En de Inspecteur moest de *noodzakelijkheid* bewijzen. Dus is hij zelf in het bewijs, dat hij leveren moest, te kort geschoten.

Wenschelijk! Er is zooveel, dat wenschelijk is. Wenschelijk is het b. v., dat onze wetten door duidelijkheid uitmunten en allen twijfel uitsluiten. Maar art. 46 der begrafeniswet eischt meer dan *wenschelijkheid* eener sluiting. Het eischt het bestaan van een feit: het *schadelijk zijn.* En nu meng ik mij niet in den strijd over het verschil tusschen de woorden: *schadelijk zijn* of *schadelijk te achten zijn.* Ik vat die woorden: *schadelijk zijn* in dien regtskundigen zin op, dat art. 46 hiermede bedoelt niet eene *wenschelijkheid*, maar eene *noodzakelijkheid.*

De Inspecteur acht verder de begraafplaats schadelijk „wegens ouderdom en ligging.” Die woorden verstaan wij; maar wij zouden die woorden beter verstaan, indien wij die kenden in een zeker rede-verband. Ouderdom, maar *hoe* oud? Ligging, maar *hoe* gelegen? Van den Inspecteur komen wij dit niet te weten.

Van elders blijkt uit de stukken, dat wij hier niet te doen hebben met eene begraafplaats, twee à drie eeuwen geleden opgerigt, als waarvan sprake was in vroegere zaken, aan uw oordeel onderworpen met eene begraafplaats, verzadigd van

ontbindings-gassen, welke den doortogt van de zuurstof versperren, maar dat wij te doen hebben met eene begraafplaats, in 1828 of 1829 opgerigt, dus eene *zeer jeugdige* begraafplaats.

En wat de *ligging* betreft, is later gebleken, dat de Inspecteur zich geheel vergiste. De Inspecteur beweerde, dat de begraafplaats *geheel* door huizen was omringd. Gedeputeerde Staten namen die bewering, zonder onderzoek, over. En wat is later gebleken uit een bezwaarschrift van Kerkvoogden? Dat het voorste deel der begraafplaats ten westen en noorden door twee breede straten van de aangrenzende gebouwen gescheiden is. Dat de begraafplaats door niet meer dan vijftien huizen is omringd, blijkt u uit dat bezwaarschrift en zal u nader blijken uit eene situatie-kaart, die ik de eer zal hebben u straks over te leggen.

Hier moet ik nog op de omstandigheid wijzen, dat de Inspecteur in dezelfde missive van 30 September, die ook gewijd was aan de sluiting der Katholijke begraafplaats te Woudrichem, de woorden bezigt: "evenwel op verderen afstand." Dit geeft hij dus toe, dat de begraafplaats niet *onmiddellijk* door huizen is omgeven.

Het zoogenaamde advies van den Inspecteur (en van een wetenschappelijk man had men ook een meer wetenschappelijk advies mogen verwachten) wordt door Gedeputeerde Staten als bindend beschouwd, ofschoon o. a. uit Hartman, *Wet op de begraafplaatsen*, bl. 154, n°. 196, blijkt, dat zoodanig advies voor Gedeputeerde Staten niet bindend *behoeft* te zijn.

Het besluit van Gedeputeerde Staten bevat twee motieven. Ik behoef daarbij niet uitvoerig stil te staan. Het eerste motief is eene reproductie van de onjuiste bewering van den Inspecteur, dat de begraafplaats geheel door huizen is omringd: — eene photografie niet van een schilderstuk, maar van eene losse schetsteekening. Maar omdat nu het origineel onjuist is, daardoor wordt de afdruk, hoe getrouw ook, er niet juister om.

Het tweede motief is niets dan een *dictum*, in den vorm van een motief gehuld.

De begraafplaats — zoo decreteren Gedeputeerde Staten — "moet schadelijk worden geacht voor de volksgezondheid."

Maar waarom? Liggen de lijken er niet diep genoeg? Is de begraafplaats te hoog aangelegd? Kan de zuurstof niet doordringen tot de onderste lagen van den bodem? Is het drinkwater in de pompen vergiftigd? Waaijen er ongunstige winden, die de ontbindings-producten heendrijven naar de huizen, die in de verbeelding van den Inspecteur bestaan?

En toegegeven nu al eens, dat de gezondheidstoestand in de gemeente Woudrichem ongunstig is (hetgeen, zoo als straks zal blijken, het geval niet is), heeft de ligging der Hervormde begraafplaats daarop invloed, of kunnen daarvoor ook andere oorzaken bestaan? Juist omdat *niet* bleek, dat de ongunstige gezondheidstoestand het uitsluitend gevolg was van de ligging der begraafplaats, is de begraafplaats te 's Heerenberg gehandhaafd bij Koninklijk besluit van 28 Junij 1870 (zie *Handel.* X, bl. 197). En *dit* geval is geheel identiek met het toen behandelde.

Van deze ongemotiveerde apodictische uitspraak van Gedeputeerde Staten zijn de Kerkvoogden bij den Koning in beroep gekomen, en zij hebben daarbij vooral dit aangetoond, dat het voorste deel der begraafplaats niet geheel door huizen is omgeven, maar ten westen en noorden door twee breede straten van de aangrenzende gebouwen gescheiden is.

Gedeputeerde Staten schenen bevreesd voor een *mal jugé.* Zij deden zich, nadat hun besluit gevallen was, op nieuw voorlichten door den Inspecteur, die thans uitvoeriger *schrijft*, doch niets nader *bewijst.* Hij levert eene misschien verdienstelijke proeve van destructie, maar hij adstrueert geen woord.

"De begraafplaats" — zegt hij — "is niet door *breede* straten gescheiden." Was er dan van meerdere of mindere breedte sprake? Er was sprake van een muur van

huizen, die de vrije luchtstrooming belemmerden. Nu die muur den Inspecteur ontzonken is, verschanst hij zich achter de breedte. Laat ik liever, dan hem daarover hard te vallen, acte nemen van zijne *implicite* erkenning, dat er dan toch straten zijn, die de begraafplaats van de gemeente-kom scheiden. Waarom hebben Gedeputeerde Staten dat niet persoonlijk onderzocht? Dat is immers een feit, dat onder het bereik valt van ieder, die zich opgewekt gevoelt eene reis te ondernemen naar Woudrichem.

De Inspecteur komt ons nog meer te gemoet. Hij erkent, dat geene epidemische ziekten in de laatste jaren te Woudrichem hebben geheerscht. Maar stoot hij daarmede zijne eigen bewering niet omver, dat de gezondheidstoestand te Woudrichem zoo ongunstig is? Hoe is het een met het ander te rijmen?

Of is de toestand misschien ongunstig, niettegenstaande er geene epidemiën hebben geheerscht? De Inspecteur hecht veel waarde aan de sterfteverhouding. Hij onthaalt ons althans op één cijfer. Er sterft te Woudrichem 1 persoon op de $34^{2}/_{10}$. Volgens de laatste memorie der klagers is de gemiddelde verhouding nog iets ongunstiger en zou er 1 persoon sterven op de $30^{85}/_{100}$. Dit laatste bewijst, dat de klagers niet alleen steunen op hun goed regt (want dat hebben zij), maar ook door waarheidsliefde gedreven worden.

Is die sterfteverhouding dan zoo bijzonder ongunstig? Zoo ja, dan verzoek ik de Afdeeling op te slaan het jongste verslag aan den Koning van de handelingen van het Geneeskundig Staatstoezigt (dat over 1870), een officieel stuk. En wat blijkt mij daaruit? Dat er *alléén* in Noordbrabant 51 gemeenten zijn, waar de sterfteverhouding nog ongunstiger is, en daartoe behoort ook de hoofdplaats der provincie. En nu neem ik het ongunstige cijfer van Kerkvoogden tot grondslag van berekening. Moeten nu in al die gemeenten, op het bevel van den Inspecteur, *alléén* op grond der sterfteverhouding de begraafplaatsen worden opgeruimd?

De gezondheidstoestand te Woudrichem is *niet* zoo ongunstig. En dat blijkt niet alleen uit de bij de stukken gevoegde verklaringen van twee geneesheeren te Woudrichem, waarvan de één aldaar 60 en de ander 30 jaren practiseert; maar dat blijkt ook uit andere gegevens, in de laatste memorie der klagers vervat.

1°. In de laatste tien jaren is de gemeente Woudrichem nooit door eene epidemie bezocht; slechts enkele sporadische gevallen van typhus deden zich voor in 1864, van cholera in 1866 en 1867 en van pokken in 1871.

2°. In de vijftien huizen, die den ongunstigen invloed der begraafplaats het eerst zouden moeten ondervinden, genieten de menschen over het algemeen een bloeijenden gezondheidstoestand en er sterven, in die vijftien huizen, sterk bewoond, gemiddeld niet meer dan één in het jaar.

Het is volkomen waar, er sterven menschen te Woudrichem, even als overal elders. Men sterft er jong en men sterft er oud; de jongeren sterven aan de stuipen, de ouderen aan marasmus. Maar al die oorzaken van den dood, volkomen gelijk aan die, welke men telkens aantreft op de tabellen der geneeskundigen, zal de ijverigste Geneeskundige Inspecteur, hoeveel moeite hij zich geve, zoolang de mensch bestemd is om te sterven, niet kunnen wegnemen.

3°. Dat in dertien van die vijftien huizen de bewoners meestal een zeer bevredigenden leeftijd bereiken, een leeftijd, die òf dien van zeventig jaren nabijkomt òf dien zelfs overtreft.

Maar er is meer. Ik heb mij de moeite gegeven om te onderzoeken, of ten gevolge van de toeneming der bevolking ook de sterfteverhouding ongunstiger is geworden.

En ik heb bevonden, dat in 1863 die verhouding bedroeg 3.52, en in 1870, bij aanhoudenden aanwas der bevolking, 3.31; — dus altijd eene fractie van 3 pct. Is dat nu een ongunstige gezondheidstoestand?

Maar, gesteld, dat de sterfteverhouding ongunstig ware, volgt daaruit dan nog, dat die meerdere sterfte het gevolg is eener slecht gelegen begraafplaats?

De Inspecteur zal misschien weinig waarde hechten aan mijne beweringen. Welnu! dan wensch ik mij op een beter gezag dan het mijne te beroepen, en verzoek de Afdeeling inzage te nemen van hetgeen omtrent de waarde van sterfte-statistiek in verband met den toestand van begraafplaatsen voorkomt in het verslag van het Geneeskundig Staatstoezigt (bl. 333). Ik zal u met geene voorlezing vermoeijen. Indien de Afdeeling echter die bladzijde openslaat, zal het haar blijken, dat ook op geneeskundige inspecteurs van toepassing is het gezegde, dat specialiteiten niet altijd eenstemmig denken. Van een zijner ambtgenooten kan de Inspecteur voor Noordbrabant en Limburg vernemen, dat het sterftecijfer in eene gemeente geen maatstaf voor de beoordeeling van de al of niet schadelijkheid der begraafplaats kan opleveren; en ik mag veilig zeggen, dat door den Inspecteur, dien ik bestrijd, noch het bewijs is geleverd van den ongunstigen gezondheidstoestand van Woudrichem, noch het bewijs, dat die ongunstige gezondheidstoestand uitsluitend het gevolg zoude zijn van de schadelijke ligging der begraafplaats. Al wat de Inspecteur aan de klagers tegenwierp, dat hunne beweringen waren ongegrond, zwak, onbestemd, onbewijsbaar, kan op zijne voorstellingen worden teruggeworpen. En terwijl hij van ons het bewijs verlangt, dat de quasi ongunstige gezondheidstoestand te Woudrichem aan andere oorzaken zou zijn te wijten, is *hij* te kort geschoten in het bewijs, dat *hij* moest leveren, dat geene andere oorzaak dan de ligging der begraafplaats op dien toestand een nadeeligen invloed uitoefende. De klagers zijn op geneeskundig gebied leeken. Van een wetenschappelijk man mogt men verwachten, dat hij zijn advies met redenen omkleedde. Of staan twee verklaringen van geneeskundigen, met de ligging der begraafplaats volkomen bekend, niet over tegen het oordeel van den Inspecteur, die eene enkele reis eene verkenning deed op den dooden-akker?

De Inspecteur eindigt zijn nader berigt aldus, dat de argumenten der klagers geene verandering hebben gebragt in zijne gevestigde overtuiging. *Gevestigde* overtuiging? Het kan zijn; ik heb daar eerbied voor, maar ook *bevestigd* door redenen? Ik geloof het niet.

Gevestigde overtuiging? Maar de Afdeeling zal zich herinneren, welke de *aanvankelijke* overtuiging was. Zij was deze, dat de sluiting der begraafplaats *wenschelijk* was. Dit nu is in strijd met art. 46, gelijk ik reeds aantoonde.

Ik eindig. De volksgezondheid is eene zaak van veel belang. Klagers erkennen dat volkomen. Maar zij achten het van niet minder belang, dat de volksovertuiging geëerbiedigd worde, en niet zonder noodzaak gekrenkt.

Om al deze redenen vlei ik mij met de hoop, dat de Afdeeling den Koning moge voorstellen het besluit van Gedeputeerde Staten van Noordbrabant tot sluiting der algemeene en Hervormde begraafplaats te Woudrichem te vernietigen.

Twee der heeren Kerkvoogden, ter vergadering tegenwoordig, geven vervolgens nog, op het daartoe door den Staatsraad DE JONGE te kennen gegeven verlangen, eenige nadere inlichtingen omtrent de plaatselijke gesteldheid.

De VOORZITTER: Indien de heeren geene verdere inlichtingen verlangen, gaan wij over tot de volgende zaak. Aan de orde is:

V. *het beroep van de besturen der calamiteuse polders Eendragt en Margaretha van eene beslissing van Gedeputeerde Staten van Zeeland tot aanwijzing der onderwerpen van uitgaaf, welke geacht moeten worden te geschieden in het belang der zeewering en oeververdediging van de calamiteuse polders Margaretha, Klein Huissens en Eendragt.*

In die zaak is rapporteur de Staatsraad Boot. Ik verzoek dien heer het verslag daarover wel te willen uitbrengen.

Staatsraad Boot: Mijne Heeren! In voldoening aan art. 2 der wet van 19 Julij 1870 (*Staatsblad* n°. 119), hebben Gedeputeerde Staten van Zeeland, bij besluit van 22/28 Maart 1872, de onderwerpen van uitgaaf aangewezen, welke geacht moeten worden te geschieden in het belang der zeewering en oeververdediging van de calamiteuse polders Margaretha, Klein Huissens en Eendragt. Zij bragten daartoe, om slechts te gewagen van de punten, waarover het tegenwoordig geschil loopt, en de overige punten hier onvermeld te laten: 1°. de kosten van onderhoud der zeedijken, „daaronder niet begrepen dat van de rijbanen op de binnenbermen der zeedijken, welke rijbanen dienen voor het algemeen verkeer”; en 5°. de interessen van kapitalen, door de polderbesturen vroeger voor onderhoud der zeeweringen en oeververdediging genegotieerd, te weten *f* 18,950 à 4 pct. 's jaars rente, in 1792 opgenomen door den polder Margaretha.

Tegen dat besluit komen alsnu bij den Koning op: 1°. het Dijksbestuur van den Margaretha-polder, en 2°. het Polderbestuur van den Eendragt-polder, bij adressen van 22 en 23 April ll. Beide besturen beweren: dat, volgens art. 2 der wet van 19 Julij 1870, de kosten der dijken geheel ten laste der waterschappen gebragt moeten worden; dat de rijbanen daartoe behooren, en derzelver onderhoud schier niet van het waterschap kan worden afgescheiden; dat ze hoofdzakelijk gebruikt worden voor het vervoer van materialen voor den dijk; en dat de onheilen, die aan den dijk kunnen ontstaan, van dien aard kunnen zijn, dat daardoor de rijbanen ten eenemale onbruikbaar worden.

Maar het Polderbestuur van den Eendragt-polder heeft nog eene andere grief tegen het besluit van Gedeputeerde Staten, in zooverre daarin niet zijn opgenomen de schulden, bestaande in het nog onafgelost gedeelte eener negotiatie, in de vorige eeuw aangegaan tot goedmaking der kosten van indijking. Nog zijn daarvan onafgelost veertien obligatiën, ieder groot 100 pd. vl., zamen 1400 pd. vl., à 3 pct. 's jaars (het pd. vl. *f* 6, dus *f* 8400, rentende *f* 252); door deze niet op te nemen in hun besluit, laten Gedeputeerde Staten deze schuld voor bijzondere rekening van den polder. Geschiedde welligt die niet-opneming, omdat de schuld niet is aangegaan door het Polderbestuur ten behoeve der bestaande zeewerken, maar door bedijkers in hun persoonlijk belang, dan zagen Gedeputeerde Staten voorbij, dat de wet van 1870, art. 2, onder de uitgaven van zeewering en oeververdediging begrijpt de kosten van aanleg der dijken. De leening is in der tijd aangegaan door de heeren van Zaamslag en geïnteresseerden in de voltrokken nieuwe dijkagie, genaamd de Eendragt-polder, en alzoo door het toenmalig wettig Opperbestuur over den polder, dus nadat de polder tot stand was gekomen, door zijne wettige vertegenwoordigers.

Beide besturen verzoeken dus, dat Zijne Majesteit alsnog zal gelasten het onderhoud dier rijbanen op de binnenbermen des dijks, — en het Bestuur van den Eendragt-polder daarenboven ook de gezegde geldleening op te nemen onder de onderwerpen van uitgaaf, welke geschieden in het belang der zeewering en oeververdediging.

Gedeputeerde Staten, op die adressen nader gehoord, handhaven hun besluit en adviseren tot afwijzing van der adressanten verzoek. Zij doen dat, met overlegging van een door hen ingewonnen berigt van den Hoofd-Ingenieur van den Waterstaat. Dat de rijbanen in deze teregt in n°. 1 van het besluit van Gedeputeerde Staten zijn uitgezonderd, wordt betoogd op grond van het aangenomen beginsel, dat enkel onder de uitgaven voor zeewering gebragt worden die wegen op of aan zeedijken, die uitsluitend dienen tot vervoer van dijksmaterialen, terwijl de hier bedoelde

rijbanen dienen voor het algemeen verkeer. Wat de gezegde geldleening betreft, beweert de Hoofd-Ingenieur, dat in art. 2 der wet van 1870 enkel bedoeld zijn de interessen en aflossing van kapitalen, door het Polderbestuur besteed voor onderhoud en verbetering der zeewering en oeververdediging, waaronder de bedijkingskosten van de schorren, die thans den Eendragt-polder uitmaken, niet zijn te rangschikken. Gedeputeerde Staten voegen in hun berigt daaraan nog toe de volgende historische herinnering omtrent den oorsprong der hier bedoelde schuld: „In 1777 hebben de heeren van Zaamslag hunne schorren, gelegen tusschen den Huissenspolder en het Hellegat, bedijkt en in 1778 daarvoor eene geldleening gedaan van 15,400 pd. vl., tegen eene rente van 3 pct. 's jaars, en wel, volgens het gedrukte formulier van de uitgegeven schuldbrieven, „om de penningen, benevens meerdere capitalen, tot voltrekking van die bedyking, met de dependentien van dien, te emploieren."

In hetzelfde jaar (1778) hebben genoemde heeren een contract van verkaveling aangegaan en ieders aandeel in de bedijkte gronden aangewezen. Volgens dat contract waren de landen belast met en verbonden voor de schulden, ter bedijking gemaakt.

Van daar, dat, toen vrouwe Wilhelmina Ermerins, weduwe van den Kolonel van IJsselstein (een der geïnteresseerden in het bedijkings- zoowel als in het verkavelingscontract), in April 1792 40 gemeten, 220 roeden lands in den Eendragt-polder verkocht, zulks wel geschiedde „vrij en onbelast van alle hypotheken en verbanden gezuiverd", doch „exempt de lasten van dijkgeschoten en alle andere staatslasten, als daarop reeds zijn en in het vervolg zullen geheven worden, mitsgaders nog alle zoodanige capitalen als ter zake van de indijking van opgenoemden polder zijn genegotieerd." Blijkens art. 7 van het contract nam de kooper dus ten zijnen laste „de genegotieerde kapitalen, alsnog op den polder staande, voor zoover de verkoopster ook *pro parte* verbonden en aansprakelijk was geweest."

Daarin moet welligt de reden worden gezocht, waarom deze gronden werden verkocht tegen den geringen prijs van 25:10 pd. vl. per gemet, *f* 367 per hectare, ofschoon de landen van den polder bij de verkaveling geschat waren op eene waarde van 16316:5 pd. vl. voor het volprezen (schotbaar) land, en alzoo van *f* 462 per bunder. Volgens de opmeting door Hattinga was de polder groot, hemelsbreed,

	Gentsche maat.
	494 gem. 292 roeden
waarvan af voor water en wegen	19 „ 292 „
blijft schotbaar . . .	475 gemeten.

Op grond van het bovenstaande kan er alzoo, naar ons inzien, — zeggen Gedeputeerde Staten — geen twijfel bestaan, of de landen in den Eendragt-polder zijn en blijven belast met de nog hierboven gemelde onafgeloste schuld en met de voldoening der te dier zake te betalen rente.

Nadere memoriën zijn er niet ingekomen. De zaak, bij deze Afdeeling, op 's Konings magtiging, door den Minister van Binnenlandsche Zaken bij brief van 20 Junij ll. aanhangig gemaakt, zal alsnu door een aan den Koning voor te dragen besluit tot afdoening moeten gebragt worden.

De VOORZITTER: Ik dank den heer rapporteur voor het door hem uitgebragt verslag. Er is een gemagtigde tegenwoordig. Heeft de gemagtigde eenige inlichtingen te geven of te vragen?

De heer Mr. D. VAN ECK, Advokaat te 's Gravenhage, zegt, als gemagtigde van de appellante de Eendragt-polder, hoofdzakelijk het volgende:

Hoog Edel Gestrenge Heeren! Volgens de wet van 19 Julij 1870 (*Staatsblad* n°. 119) tot vaststelling der voorwaarden, waarop aan calamiteuse polders in de provincie Zeeland tegemoetkoming uit 's Rijks schatkist kan worden verleend, moet, blijkens art. 2, door Gedeputeerde Staten worden aangewezen, welke onderwerpen van uitgaaf geacht worden in het belang der zeewering en oeververdediging van een calamiteus verklaarden polder te geschieden, tegen welk besluit voorziening kan worden gevraagd bij den Koning.

Tot dekking dier kosten wordt, volgens art. 4, door den polder een dijkgeschot betaald.

Indien die inkomsten niet toereikend zijn, betalen daarin mede, volgens art. 6, de onderhoudspligtigen der aan den calamiteusen polder grenzende dijken, en te gelijk daarmede betaalt, volgens art. 7, de calamiteuse polder nog eene verhooging.

En wanneer de uitgaven dan nog niet kunnen worden bestreden, betalen in het ontbrekende de provincie $^1/_3$ en het Rijk $^2/_3$ volgens art. 9.

De polder-uitgaven, buiten de hier genoemde, worden volgens art. 5 geheel door den calamiteusen polder betaald.

Het is dus voor door die wet zeer bezwaarde calamiteuse polders van belang, dat hetgeen tot de zeewering en oeververdediging behoort, niet worde gerangschikt onder de overige polder-uitgaven, en dus niet ten volle worde gebragt ten laste van de calamiteuse polders.

De Eendragt-polder acht zich nu bezwaard, dat Gedeputeerde Staten van Zeeland bij hun besluit van 28 Maart 1872, waarbij worden aangewezen de onderwerpen van uitgaaf, welke moeten geacht worden te geschieden in het belang der zeewering en oeververdediging van de calamiteuse polders Margaretha, Klein-Huissens en Eendragt, — ten opzigte van laatstgenoemden polder niet hebben opgenomen onder n°. 1 het onderhoud van de rijbaan op den binnenberm van den zeedijk, en onder n°. 5 de interessen van kapitalen, opgenomen om in de kosten van aanleg on onderhoud van den zeedijk en van den rivier-oever te voorzien.

Ad I^{um}. het onderhoud van de rijbaan. Het besluit van Gedeputeerde Staten rust, zie hun brief van 7 Junij 1872 aan den Minister van Binnenlandsche Zaken, alleen op den brief van den Hoofd-Ingenieur van 15 Mei; en daaruit blijkt, dat de rijbaan, hier bedoeld, loopt over den berm van den zeedijk; dat die rijbaan alleen bestaat in een aarden weg, die weinig aan onderhoud kost; dat zij gebruikt wordt tot het vervoer van dijksmateriaal, en dat zij openstaat voor het gewone verkeer; dat Gedeputeerde Staten besloten hebben alleen die rijbanen onder de oeververdediging te begrijpen, die *uitsluitend* tot het vervoer van dijkmaterialen gebruikt worden, en dat dit gevoelen zou steunen op art. 2 der wet en op het betoog der Staatscommissie, ingesteld bij Koninklijk besluit van 26 Augustus 1867, in haar verslag, blz. 35.

Doch art. 2 der wet zegt juist het tegenovergestelde. Het wil, dat alles wat strekt tot oeververdediging en zeewering, op de algemeene kostenrekening worde gebragt. Dat is de regel.

Wordt buitendien zoodanig werk ook voor andere doeleinden benuttigd, dat doet den regel niet te niet. Alleen dan, als het bleek, dat die andere doeleinden bijzondere kosten veroorzaakten, zouden die kosten moeten gebragt worden op de rekening van den polder.

Daarvan blijkt echter niet. Doch er blijkt wel, dat de rijbaan strekt tot vervoer van dijksmateriaal; en dus moet, volgens den regel van art. 2, de weg gebragt worden op de uitgaven van de oeververdediging.

De Hoofd-Ingenieur, zie zijn brief van 15 Mei 1872 aan Gedeputeerde Staten, beroept zich op het verslag der Staatscommissie, blz. 35: „Zoo kan ook, leest men

dáár — wanneer een post voor aanleg of onderhoud van eenen weg op de begrooting voorkomt, niet zonder onderzoek beslist worden, of hij voor het gewone verkeer, dan wel uitsluitend voor het vervoer van dijksmaterialen dient."

Wordt dat betoog in dien zin opgevat, dan zou het toch niet gelden, als zijnde dan in strijd met de wet.

Het verslag bedoelt dat echter niet, blijkens de geheele redenering. Integendeel, als de weg dient voor beide doeleinden, wil het verslag integendeel eene *billijke verdeeling* der onderwerpen van uitgaaf.

In casu is daarvan zelfs geen spraak, omdat uit niets blijkt, dat de kosten van onderhoud vermeerderd worden door het openbaar verkeer.

De Hoofd-Ingenieur is zelf met die leer in strijd volgens het slot van zijn brief van 9 Januarij 1872, waarin hij erkent, dat, zijn de wegen aangelegd voor vervoer van dijksmateriaal, zij op het algemeene budget behooren.

De leer van Gedeputeerde Staten en van den Hoofd-Ingenieur is des te vreemder, als men er op let (zie den brief van den Hoofd-Ingenieur van 9 Januarij 1872 aan Gedeputeerde Staten), dat zij het onderhoud der haven van Walsoorden, die zeker wel vooral strekt voor het belang der gemeente en daarom onder het beheer van het Gemeentebestuur van Hontenisse staat, ten laste der zeewering brengen.

Ad II^{um}. de interessen van de kapitalen, opgenomen voor den aanleg van den zeedijk van den polder.

Art. 2 der wet noemt op: "de kosten van aanleg en onderhoud der dijken en de werken tot versterking en verbetering der vooroevers," alsmede "de interessen en de bij de opneming bedongen aflossingen van kapitalen, welke door het Polderbestuur voor onderhoud en verbetering der zeewering en oeververdediging zijn genegotieerd."

Die onderwerpen worden ten laste gebragt van het gemeen beheer.

Welke is nu de aard van de schuld? Zie daartoe den brief van Gedeputeerde Staten van 7 Junij 1872 aan den Minister van Binnenlandsche Zaken, blz. 4. "In 1777 — zeggen zij — hebben de heeren van Zaamslag den Huissenspolder en het Hellegat bedijkt en in 1778 daarvoor eene geldleening gedaan van 15,400 pd. vl., tegen eene rente van 3 pct. 's jaars," en wel, volgens het gedrukte formulier van de uitgegeven schuldbrieven, "om de penningen, benevens meerdere capitalen, tot voltrekking van die bedijking, met de dependentiën van dien, te emploieren."

De schuld is dus aangegaan voor het maken van den dijk.

Wat de verdere redenering in den brief van 7 Junij van Gedeputeerde Staten bedoelt, begrijp ik die niet regt. Zij zeggen namelijk het volgende:

"In hetzelfde jaar (1778) hebben genoemde heeren een contract van verkaveling aangegaan en ieders aandeel in de bedijkte gronden aangewezen. Volgens dat contract waren de landen belast met en verbonden voor de schulden, ter bedijking gemaakt.

"Van daar, dat, toen Vrouwe Wilhelmina Ermerins, weduwe van den Kolonel van IJsselstein (een der geïnteresseerden in het bedijkings- zoowel als in het verkavelings-contract), in April 1792 40 gemeten, 220 roeden lands in den Eendragt-polder verkocht, zulks wel geschiedde "vrij en onbelast van alle hypotheken en verbanden gezuiverd," doch "*exempt* de lasten van dijkgeschoten en alle andere staatslasten, als daarop reeds zijn en in het vervolg zullen geheven worden, mitsgaders nog *alle zoodanige capitalen als ter zake van de indijking van opgenoemden polder zijn genegotieerd.*" Blijkens art. 7 van het contract nam de kooper dus ten zijnen laste "de genegotieerde kapitalen, alsnog op den polder staande, voor zoover de verkoopster ook *pro parte* verbonden en aansprakelijk was geweest."

"Daarin moet welligt de reden worden gezocht, waarom deze gronden werden verkocht tegen den geringen prijs van 25:10 pd. vl. per gemet, *f* 367 per hectare,

ofschoon de landen van den polder bij de verkaveling geschat waren op eene waarde van 16,316 : 5 pd. vl. voor het *volprezen* (schotbaar) land, en alzoo van *ƒ* 462 per bunder. Volgens de opmeting door Hattinga was de polder groot hemelsbreed

	Gentsche maat.
	494 gem. 292 r.
waarvan af voor water en wegen	19 〃 292 〃
blijft schotbaar.	475 gemeten.

„Op grond van het bovenstaande kan er alzoo, naar ons inzien, geen twijfel bestaan, of de *landen* van den Eendragt-polder zijn en blijven belast met de nog hierboven gemelde onafgeloste schuld en met de voldoening der te dier zake te betalen rente.”

Willen Gedeputeerde Staten misschien zeggen, dat de polder niet meer belast is met de betaling der interessen?

Maar die interessen worden werkelijk betaald door den polder, blijkens de door Gedeputeerde Staten goedgekeurde rekening van den Eendragt-polder van 1871, welke ik de eer heb over te leggen, met aanbod om ook de vroegere rekeningen over te leggen, als dat verlangd wordt.

Zie hieromtrent ook het verslag der Commissie, blz. 91 en 92, waar insgelijks die interessen gebragt worden ten laste van den Eendragt-polder.

Daar volgens de schuldbekentenissen de geheele polder *pro indiviso* verbonden was, kon bij de verkaveling de schuld niet van den polder worden afgenomen en op ieder stuk lands *pro rato parte* worden overgebragt. Daarmede zouden de schuldeischers niet tevreden zijn geweest

Als de landerijen voor lagen prijs werden verkocht, dan is dat, omdat het onderhoud zooveel kostte, dat kort na de bedijking voor het behoud van den polder door de Ingelanden driemaal meer was besteed dan de waarde bedroeg.

De Hoofd-Ingenieur bestrijdt de beweringen van den Eendragt-polder in zijn brief van 23 Mei 1872 aan Gedeputeerde Staten.

Hij zegt daarin, dat het kapitaal niet is opgenomen in het belang van de zeewering, maar om daarmede een dijk te maken; daarom verklaart hij zich tegen het beroep.

En daarna zegt hij, dat de Eendragt-polder zich beroept op de uitdrukking van art. 2 der wet: „de kosten van aanleg van een dijk”; doch dat geldt volgens hem hier niet, omdat er dan zou moeten staan: „kosten van een aangelegden dijk.”

Die twee gronden acht ik in strijd met elkander. De Hoofd-Ingenieur betwist den post, als de gelden zijn genegotieerd om een dijk te maken; en als die gemaakt is, dan den post voor een gemaakten dijk. Op die wijze is art. 2 der wet nooit van toepassing.

De gelden zijn, volgens de schuldbekentenissen, waarvan ik een afschrift overleg, genegotieerd na het maken van den dijk, en toch tot voltrekking van de bedijking.

Met deze schijnbaar tegenstrijdige uitdrukkingen bedoelt men zeker: tot betaling van den gemaakten dijk, misschien ook tevens tot het verder in orde brengen van den gemaakten dijk.

Vóór of na is echter onverschillig.

Art. 2 der wet wil, dat op de gezamenlijke rekening komen zoowel de kosten van den aanleg der dijken als die, gemaakt voor het onderhoud der zeeweringen.

En dat wel, omdat het bestaan van den zeedijk is een gemeenschappelijk belang voor den polder, de aangrenzende polders, de provincie en het Rijk, die dus allen tot de kosten van dien dijk moeten bijdragen, als de polder calamiteus wordt.

Dat is het bij elke gelegenheid verkondigde doel der wet. Zie daaromtrent het verslag der Commissie, blz. 31, § 8: „Geheel anders is het geval met de kosten der zeewering en oeververdediging; deze staan meermalen buiten verhouding tot de

waarde der landerijen, waarop de dijklast rust, en zij werpen aan de dijkpligtigen niet onmiddellijk winsten af. Bovendien worden, terwijl de uitgaven voor andere polderbelangen alleen ten bate komen van hen, die ze verrigten, door de in-standhouding eener zeewering niet alleen de landerijen in den daardoor beschermden polder beveiligd, maar ook aangrenzende waterschappen voor den aanval van stroom en golven behoed en algemeene Rijksbelangen behartigd."

Op blz. 32, § 9, leest men: "Reeds de afscheiding der zorg voor zeewering en oeververdediging van die voor de inwendige belangen der ondersteunde polders brengt hen in eenen anderen regtstoestand dan de waterschappen, welke hunne kosten geheel uit eigene middelen betalen. Die toestand is bovendien een noodzakelijk gevolg van hunne verhouding tot de overige belanghebbenden, die ondersteunen, en van het meer bijzonder toezigt, dat het openbaar gezag te hunnen aanzien uitoefent. Van dien gewijzigden toestand, die ook aan derden verpligtingen oplegt, moet naar buiten blijken. De calamiteus-verklaring, welke in het polderreglement van 1811 is ingevoerd, kan als eene daartoe strekkende handeling behouden blijven. Hare beteekenis zal dan echter eene wijziging ondergaan. Terwijl zij tot dusverre aanspraak gaf op den bijstand der omliggende polders en het beheer der polderzaken in handen van 's Rijks Waterstaat overdroeg, erlangt zij in de voorgestelde regeling het karakter eener erkentenis van het openbaar gezag, dat voor de kosten der zeewering en oeververdediging, onder zekere voorwaarden, in stellig omschreven gevallen, eene tegemoetkoming uit de algemeene geldmiddelen zal worden verleend, maar legt zij tevens aan de Ingelanden van den polder zelven en aan anderen, die onmiddellijk belang bij zijne instandhouding hebben, bepaalde verpligtingen op. In de eerste plaats om zich in billijke mate geldelijke opofferingen voor de instandhouding en de beveiliging van hunne eigendommen te getroosten. Dit vloeit uit den aard der zaak voort. Al is een polder in een gewijzigden, calamiteusen toestand gebragt, de dijklast blijft op de daarin gelegen landerijen drukken, en, wanneer andere belanghebbenden, ten laatste ook 's Rijks schatkist, verpligt worden om te hulp te komen, wanneer en in zooverre de polder zijne kosten niet uit eigen fondsen kan bestrijden, moet toch in de eerste plaats eene voortdurende, krachtige inspanning van den polder zelven zijn bestaan trachten te verzekeren."

Op blz. 35, § 2, n°. 1 en 2, en blz. 36, n°. 3, leest men het volgende:

"De bepalingen omtrent de verdeeling der kosten van de calamiteuse polders moeten den waarborg schenken, dat de tegemoetkoming uit 's Rijks schatkist alleen voor de zeewering en oeververdediging en dat zij eerst dan wordt verleend, wanneer de naaste belanghebbenden in billijkheid daartoe hebben bijgedragen.

"Om het eerstgenoemde doel te bereiken, worden omtrent de afscheiding der zorg voor de inwendige belangen van eenen polder van die voor zijne zeewerken, welker noodzakelijkheid hierboven in § 7 is aangetoond, regelen gesteld. De aanwijzing der uitgaven, welke uit eenen of anderen hoofde geschieden, kan somtijds eigenaardige moeijelijkheden opleveren. Over het algemeen is de strekking eener uitgaaf wel aanstonds te bepalen; de aarde-, kram-, rijs- en steenglooijingswerken aan de dijken, de rijs- en zinkwerken op de vooroevers, het uitbrengen van dammen en paalwerken, het gewone onderhoud der sluizen en hare geheele of gedeeltelijke vernieuwing, wanneer zij onderloops of vervallen zijn, geschieden natuurlijk om het buitenwater uit den polder te weren. Bij den aanleg en het onderhoud van watergangen, wachters en watermolens en bij de vernieuwing der sluizen tot vermeerdering van haar afwaterend vermogen, wordt daarentegen het belang der waterloozing behartigd. Maar er worden ook uitgaven uit de polderkassen gekweten, waarvan de bestemming niet zoo onmiddellijk kan worden aangeduid. Met het onderhoud van gebouwen en bewaarplaatsen, de rentebetaling en aflossing van opgenomen kapitalen is dit het geval. Zoo kan ook, wanneer een post voor aanleg of onderhoud van eenen weg op

de begrooting voorkomt, niet zonder onderzoek beslist worden, of hij voor het gewone verkeer, dan wel uitsluitend voor het vervoer van dijkmaterialen dient. Juiste kennis van den toestand zal natuurlijk omtrent deze punten opheldering verschaffen en de gegevens voor eene billijke verdeeling der onderwerpen van uitgaaf aan de hand doen. — In deze voordragt is als beginsel aangenomen, dat geene tegemoetkoming uit algemeene geldmiddelen aan calamiteuse polders zal worden verstrekt, vóórdat zij zelven ten behoeve der zeewerken een zeker maximum van dijkgeschot betalen, maar dat daarboven dan ook geene meerdere uitkeering van hen zal worden gevorderd."

Uit hetgeen op blz. 39 wordt gezegd, blijkt, dat alle belanghebbenden behooren bij te dragen in de kosten, veroorzaakt zoowel door het maken als door het onderhouden van den zeedijk, omdat zij daardoor gebaat worden.

"Wanneer de bedreigde zeewering verloren ging — wordt aldaar gelezen — en niet tijdig eene voldoende inlaag daarachter was opgeworpen, vonden zij (de onmiddellijk aangrenzenden) in de plaats van een droogen dijk, welke hun nagenoeg geene kosten veroorzaakt, eenen natten dijk moeten onderhouden, waartoe, al is die dijk niet onmiddellijk aan gevaar blootgesteld, altijd uitgaven worden vereischt. Voor hen bestaat dus een onmiddellijk belang bij dat behoud van den voorpolder, en de omvang daarvan kan worden berekend, want die hangt af van de lengte dijks, welke bij overstrooming van den voorpolder het buitenwater zal moeten keeren. In deze mate kan de calamiteuse zeewering gezegd worden ook den aangrenzenden polder te beschermen, en kan van dezen eene bijdrage in hare kosten worden gevorderd. Zij heeft dus het niet meer vage karakter eener tegemoetkoming, maar kan, daar zij op het waterschapsbelang gegrond is, billijkerwijze door het openbaar gezag aan de Ingelanden van den aangrenzenden polder als een last worden opgelegd, welke in zijnen aard niet van het dijkgeschot der Ingelanden van den calamiteusen polder verschilt."

Blz. 40, § 2, n°. 7: "De grondslag voor eene bepaling der bijdragen, welke van den aangrenzenden polder gevorderd kunnen worden, moet in de lengte der tusschen dezen en den calamiteusen polder liggende dijken worden gezocht. Er is echter nog een tweede gegeven voor het belang van den aangrenzenden polder: zijne oppervlakte. Naar mate toch, dat meer uitgestrekte landerijen door de tusschenliggende waterkeering worden beschermd, bestaat er meer belang bij hare instandhouding en bewaring tegen elken aanval van het buitenwater. Nevens de hoegrootheid van het voordeel, dat de ontheffing van het onderhoud van eenen natten dijk verschaft, zal ook de omvang der schade, waarmede de polder bij overstrooming bedreigd wordt, en welke door zijn bundertal wordt aangewezen, bij de berekening van het cijfer der bijdragen in aanmerking moeten komen."

Blz. 45, § 3, n°. 2: "De afscheiding der zorg voor de inwendige belangen van den polder van die voor zijne zeewering en oeververdediging eischt voor beiden een afzonderlijk beheer. De eerste gaat alleen de Ingelanden van den polder zelven aan enz.

"De zorg voor zeewering en oeververdediging is daarentegen een gemeenschappelijk belang van meerderen geworden, niet alleen waar de waterkeerende werken van twee of meer calamiteuse polders onmiddellijk aan elkander grenzen, maar overal, waar zulk een polder door andere waterschappen is omringd, van welke bijdragen in de kosten zijner zeewerken gevraagd kunnen worden. Deze bijdragen worden geheven wegens hetzelfde belang, dat de heffing van het dijkgeschot in de calamiteuse polders voorschrijft, hoewel de mate, waarin het voor den calamiteusen polder geldt, verschilt van die, waarin het voor een aangrenzenden polder bestaat. Daar beider Ingelanden uit dezelfde oorzaak in de kosten der zeewering en oeververdediging bijdragen, zijn zij allen tot een aandeel in het beheer der zeewerken geregtigd."

Verder acht ik het niet ondienstig het volgende aan te halen uit de stukken van

de Tweede Kamer, behoorende tot het wets-ontwerp op de calamiteuse polders, zitting 1869—1870, n°. 76, onderdeel n°. 4, blz. 32, kolom 2, alwaar men vindt het verhandelde ter Staten-vergadering van Zeeland over het verslag der Staats-Commissie, en daaronder het gesprokene door den heer Cau, een der ontwerpers van het wets-ontwerp, waarbij hij het volgende aanvoert betrekkelijk de bijdragen:

„Zij (de Commissie) wil de bijdragen niet regelen naar de aangrenzing aan het calamiteuse waterschap, maar naar de aangrenzing aan den calamiteusen dijk of polder. Beweert men, dat, waar de aangrenzende niet tegen gevaar wordt beveiligd, voor hem ook geen belang bestaat, — de Commissie is van dat beginsel ook niet uitgegaan, maar alleen van: bevrijd te zijn van eenen natten dijk, door instandhouding van den voorliggenden calamiteusen polder."

Derhalve is het de éénige vraag, of de kosten zijn gemaakt voor den zeedijk, en dat wordt niet ontkend.

Dus geldt het hier een gemeenschappelijk belang.

Zoo niet, dan zou de uitgaaf moeten betreffen een inwendig polderbelang volgens art. 5 der wet, want *tertium non datur*. En wie zou dat beweren?

Vroeger is dan ook door de Regering steeds begrepen, dat de quaestieuse interessen strekken voor zeewering en oeververdediging. Zie verslag der Staats-Commissie, blz. 92, kol. B en C, alwaar uitdrukkelijk wordt gezegd, dat de som van *ƒ* 252 als interest van door den Eendragt-polder opgenomen kapitaal begrepen is onder — en dus een deel uitmaakt van de uitgaven voor zeewering en oeververdediging, en derhalve niet behoort tot de overige uitgaven, die alleen ten laste van den calamiteusen polder komen.

Ik concludeer dus, dat de Afdeeling goedvinde aan den Koning een besluit voor te dragen tot toewijzing van de bij het ingestelde beroep gedane vordering van den Eendragt-polder.

De Voorzitter: Indien de heeren geene verdere inlichtingen verlangen, gaan wij over tot de volgende zaak. Aan de orde is:

VI. *het beroep van het Bestuur van den Klein Huissenspolder van eene beslissing van Gedeputeerde Staten van Zeeland tot aanwijzing der onderwerpen van uitgaaf, welke geacht moeten worden te geschieden in het belang der zeewering en oeververdediging van gemelden polder.*

In die zaak is rapporteur de Staatsraad Meeussen. Ik verzoek dien heer het verslag daarover wel te willen uitbrengen.

Staatsraad Meeussen: Mijne Heeren! Dit geschil van bestuur is krachtens 's Konings magtiging op den 3 Junij ll. bij deze Afdeeling aanhangig gemaakt.

Gedeputeerde Staten der provincie Zeeland hebben, bij besluit van 22/28 Maart ll., ter uitvoering van art. 2 der wet van 19 Julij 1870 (*Staatsblad* n°. 119), omtrent de calamiteuse polders, aangewezen als onderwerpen van uitgaaf, welke geacht moeten worden te geschieden in het belang der zeewering en oeververdediging van den calamiteusen polder Klein Huissens, onder anderen de kosten van onderhoud der zeedijken enz., daaronder niet begrepen dat van de rijbanen op de binnenbermen der zeedijken, welke rijbanen dienen voor het algemeen verkeer.

Tegen dat besluit heeft het Dijkbestuur van gemelden polder bij adres, gedagteekend 22 April ll., zich in beroep bij den Koning voorzien, verzoekende, dat het onderhoud dier rijbanen zal worden gerangschikt onder de onderwerpen van uitgaaf, die geacht worden, volgens art. 2 der gemelde wet van 19 Julij 1870, te geschieden in het belang der zeewering en oeververdediging.

Als gronden voor dat verzoek wordt in het adres aangevoerd: dat gezegd art. 2 de kosten van aanleg en onderhoud der dijken geheel ten laste van de calamiteuse waterschappen brengt; dat dus die rijbanen, als hierbij niet uitgezonderd, daaronder zijn begrepen; dat het onderhoud dier banen schier onmogelijk van dat der dijken is af te scheiden; dat toch de werkzaamheden, aan de dijken te doen, de onheilen, die aan de dijken kunnen overkomen, meermalen medebrengen, dat de rijbanen, die er heen leiden, in ontredderden toestand geraken door het veelvuldig gebruik, dat men van die banen maken moet, om op de dijken te kunnen komen; dat die rijbanen dan ook van het grootste gewigt zijn voor een calamiteus waterschap, omdat zij hoofdzakelijk worden gebruikt voor het vervoer van materialen, noodig voor onderhoud en herstel der dijken; dat het Waterschapsbestuur daarom ook steeds van oordeel is geweest, dat het onderhoud der rijbanen moest blijven ten laste van het waterschap.

Gedeputeerde Staten, in wier handen dit adres is gesteld, berigtten op den 17 Mei ll., dat zij daarover hadden ingewonnen het advies van den Hoofd-Ingenieur van den Waterstaat in Zeeland, en dat zij met het advies, door hem op den 15 Mei overgelegd, zich geheel vereenigden. Uit een afschrift van dat advies, onder de stukken voorhanden, blijkt, dat op de binnenmermen van den calamiteusen polder Klein Huissens een zandweg bestaat, dienende, behalve tot het vervoeren van dijksmaterialen, ook voor het gewone verkeer; dat daarom de Hoofd-Ingenieur van oordeel is, dat uit de omschrijving, die in art. 2 der wet van 19 Julij 1870 voorkomt, en uit hetgeen de Staatscommissie in de memorie van toelichting voor gemelde wet op blz. 35 heeft gezegd, blijkt, dat er een onderscheid bestaat tusschen de wegen, voor het gewone verkeer dienende, en die, welke uitsluitend voor het vervoer van dijksmaterialen zijn bestemd; en dat enkel de laatste kunnen beschouwd worden onderhouden te moeten worden uit de fondsen, bestemd voor zeewering en oeververdediging.

De Voorzitter: Ik dank den heer rapporteur voor het door hem uitgebragt verslag. Er zijn geene belanghebbenden opgekomen. Er kunnen dus geene inlichtingen worden gevraagd of gegeven. Aan de orde is:

VII. *een beroep van het Bestuur van het calamiteuse waterschap Nieuw-Bommenede van eene beslissing van Gedeputeerde Staten van Zeeland tot aanwijzing der onderwerpen van uitgaaf, welke geacht moeten worden te geschieden in het belang der zeewering en oeververdediging van gemeld waterschap.*

In die zaak is rapporteur de Staatsraad Meeussen. Ik verzoek dien heer het verslag daarover wel te willen uitbrengen.

Staatsraad Meeussen: Mijne Heeren! Uit de overgelegde stukken blijkt, dat er van oudsher heeft bestaan en nog bestaat een weg over den Langendijk, leidende van de voormalige gemeente Bommenede, thans Zonnemaire, provincie Zeeland, naar den Zeedijk en de haven of het veer dier gemeente; dat die weg, toen zandweg, werd onderhouden ten koste van den calamiteusen polder Nieuw-Bommenede; dat echter in het jaar 1869 die weg is begrind door het Bestuur der gemeente Zonnemaire, nadat aan die gemeente eene jaarlijksche bijdrage ad *f* 100 voor het onderhoud van dien weg was toegezegd door het Departement van Binnenlandsche Zaken, te vinden uit de fondsen van den calamiteusen polder Nieuw-Bommenede.

Gedeputeerde Staten van Zeeland hebben, bij hun besluit van 22/28 Maart ll., onder de onderwerpen van uitgaaf, welke geacht moeten worden te geschieden in

het belang der zeewering en oeververdediging van het calamiteus waterschap Nieuw-Bommenede, die som van *f* 100 niet opgenomen.

Bij adres van 2 Mei 1872 heeft het Polderbestuur van Nieuw-Bommenede zich tegen gemeld besluit in beroep bij den Koning voorzien, verzoekende, dat de bijdrage van bedoelde *f* 100 zal worden opgenomen in de onderwerpen van uitgaaf voor zeewering en oeververdediging, op grond, dat de gemeente Zonnemaire een verkregen regt heeft op die bijdrage, wijl de uitkeering dier bijdrage eene voorwaarde was, zonder welke tot de wegverbetering niet zoude zijn overgegaan; dat bovendien de bedoelde weg is onmisbaar in het belang der zeewering en oeververdediging, omdat de materialen, benoodigd voor den noord-oostelijken Zeedijk, uitsluitend moeten vervoerd worden lang dien weg; dat de kosten van onderhoud van den weg door het besluit van Gedeputeerde Staten nu geheel buiten iedere regeling zijn gesteld, en er alzoo moeijelijkheid zal kunnen ontstaan over de vraag, of die kosten zullen moeten komen ten laste van den polder Nieuw-Bommenede, of wel ten laste van de gemeente Zonnemaire, die geen van beide, volgens adressanten, tot het dragen daarvan gehouden zijn.

Gedeputeerde Staten van Zeeland, in wier handen dit adres is gesteld, hebben op den 27 Junij ll. berigt, dat zij daarover hadden ingewonnen het advies van den Hoofd-Ingenieur van den Waterstaat in Zeeland, en dat zij zich met dat advies volkomen vereenigden. Uit een afschrift daarvan, onder de stukken voorhanden, blijkt, dat, volgens dien ambtenaar, het onderhoud van de toenmalige aardenbaan over den Langendijk aan den calamiteusen polder Nieuw-Bommenede jaarlijks ongeveer kostte de som van *f* 100; dat, wegens het druk vervoer over dien weg van het dorp Zonnemaire naar de haven en omgekeerd, de aardenbaan twee- à driemaal 's weeks geëffend moest worden, vooral in het natte saizoen; en dat, toen de gemeente Zonnemaire in 1869 besloot den toegangsweg naar hare haven te begrinden, de Minister van Binnenlandsche Zaken heeft goedgevonden, dat de berekende onderhoudskosten, à *f* 100 jaarlijks, zouden worden bijgedragen door den calamiteusen polder Nieuw-Bommenede in de kosten van onderhoud van den te begrinden weg over den Langendijk.

Die hoofd-ambtenaar zeide verder, dat die weg geenszins onmisbaar is voor het aanvoeren van materialen naar den Zeedijk, want dat de materialen dáár geregeld per scheepsgelegenheid worden aangevoerd; dat in het belang der zeewering de grindweg geheel nutteloos is; dat vroeger de kosten van onderhoud van in den polder gelegen wegen, duikers en heulen werden bestreden uit het fonds der calamiteuse polders; maar dat de wet van 19 Julij 1870 daarin verandering heeft gebragt in dien zin, dat de bedoelde kosten van onderhoud voortaan komen ten laste van de polders, die het gebruik hebben van de wegen, duikers en heulen; dat de som van *f* 100 moet gedragen worden door het inwendig Polderbestuur, en niet door dat van de oeververdediging, omdat door de uitkeering van *f* 100 's jaars de polder is ontheven van onderhoudskosten, die nu zeker door den polder zouden moeten gedragen worden, en dat de polder zich daarover te minder beklagen kan, omdat door de begrinding een weg verkregen is, die aan de Ingelanden van den polder veel meer gemak en nut oplevert dan de vroegere aardenbaan deed.

Aan deze Afdeeling is nog ingezonden eene memorie van het Dijksbestuur der waterkeering van het calamiteuse waterschap Nieuw-Bommenede, waarin, na uiteenzetting der hiervoor vermelde feiten, wordt gezegd, dat de uitkeering van de bewuste *f* 100 's jaars is een Rijks-subsidie, en dat in ieder geval die uitkeering niet kan komen ten laste van het inwendig Polderbestuur, maar wel ten laste der fondsen, bestemd voor zeewering en oeververdediging, omdat de weg uitsluitend daarvoor dienstbaar is, en van geen belang kan geacht worden voor het inwendig beheer van den polder.

Ook is bij de Afdeeling nog ingekomen eene memorie van het Gemeentebestuur van Zonnemaire, waarin, na uiteenzetting der daadzaken, wordt beweerd, dat de uitkeering der *f* 100 's jaars geschiedt krachtens privaatregtelijke overeenkomst tusschen den Staat en de gemeente; dat het echter, omdat de wet van 19 Julij 1870 in het leven geroepen is, nadat de uitkeering was toegestaan, het voor de gemeente misschien moeijelijk zou zijn met goed gevolg het Rijk, des noodig, tot betaling der gemelde *f* 100 's jaars in regten te betrekken; dat die som ook geacht kan worden ten laste te moeten komen van de fondsen voor de zeewering en oeververdediging, want dat de bedoelde weg eigenlijk geacht moet worden een geheel uit te maken met den Zeedijk, omdat het de éénige weg is, waarlangs de materialen, voor dijksherstel benoodigd, kunnen vervoerd worden; dat de bewoordingen van art. 2 zich tegen die opvatting niet verzetten, omdat het artikel niet is limitatief, zoo als blijkt o. a. uit art. 121, met name litt. *n*, van het reglement der calamiteuse polders of waterschappen, waarin wordt voorgeschreven, dat op de begrooting der uitgaven zullen worden gebragt alle andere uitgaven, die in het belang der zee- en oeververdediging en de daarmede in verband staande werken gevorderd worden.

Dit geschil van bestuur is krachtens magtiging des Konings den 20 Junij ll. bij deze Afdeeling aanhangig gemaakt, en daarin zal thans een ontwerp van besluit aan Zijne Majesteit moeten worden voorgedragen.

De Voorzitter: Ik dank den heer rapporteur voor het door hem uitgebragt verslag. Er zijn geene belanghebbenden opgekomen. Er kunnen dus geene inlichtingen worden gevraagd of gegeven.

En vermits er verder voor heden geene zaken aan de orde zijn, sluit ik de vergadering.

Negentiende vergadering.

Vergadering van Woensdag, 28 *Augustus* 1872.

(Geopend ten 11 ure.)

Voorzitter, de Minister van Staat Mr. Æ. Baron MACKAY VAN OPHEMERT EN ZENNEWIJNEN.

Tegenwoordig de *leden:*

Jhr. Mr. W. A. C. de Jonge,
Mr. K. A. Meeussen,
Mr. C. H. B. Boot.

Referendaris, Mr. L. P. Op den Hooff.

De VOORZITTER: Ik open deze vergadering van den Raad van State, Afdeeling voor de geschillen van bestuur.

I. Bij deze Afdeeling zijn ingekomen de volgende Koninklijke besluiten, als:

1o. van den 2 dezer, no. 28, houdende beslissing van *het geschil tusschen de gemeenten Woudenberg en Maartensdijk over de woonplaats van de krankzinnige Hendrikje Ouderdorp, huisvrouw van Johannes van den Heuvel* (zie het verslag over deze zaak op blz. 176—178).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Gezien de stukken betreffende het aan Onze beslissing onderworpen geschil over de vraag, welke gemeente de kosten moet voldoen, voortvloeijende uit de verpleging der arme krankzinnige Hendrikje Ouderdorp, huisvrouw van J. van den Heuvel;

Den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) gehoord, advies van den 2 Julij 1872, no. 18;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken, van den 26 Julij 1872, litt. N, 7de Afdeeling;

Overwegende:

dat genoemde vrouw den 12 December 1870 is opgenomen in het krankzinnigengesticht te Utrecht, voor rekening der gemeente Maartensdijk, de woonplaats van haren man;

dat Johannes van den Heuvel den 3 Junij 1871 de gemeente Maartensdijk heeft verlaten, en zich te Woudenberg met der woon heeft gevestigd;

dat laatstgenoemde gemeente zich van dat oogenblik af vrijwillig heeft belast met de tot dusverre door Maartensdijk gedragen verplegingskosten der krankzinnige vrouw;

dat Johannes van den Heuvel op 1 November 1871 zich naar de gemeente Maarssen heeft begeven en dáár is gaan inwonen bij een landbouwer, in wiens dienst hij was;

dat deze opvolgende woonplaats-veranderingen van den man de gemeente Maartensdijk echter niet hebben bevrijd van de, krachtens art. 26 der in 1870 gewijzigde armenwet, op haar rustende verpligting om de verplegingskosten der krankzinnige vrouw te voldoen;

dat toch uit de geschiedenis van gezegd art. 26 duidelijk blijkt, dat de bedoeling des wetgevers geweest is, de verplegingskosten voortdurend te doen dragen door dezelfde gemeente, namelijk door die, waar de verpleegde burgerlijk domicilie had, tijdens 's regters magtiging voor de opneming werd gevraagd;

dat deze opvatting van art. 26 ook in overeenstemming is met de wijze, waarop de wet van 1870 voorzien heeft in de bekostiging van die behoeftige krankzinnigen, welke bij het in werking treden dier wijzigingswet reeds in gestichten waren;

dat eene tegenovergestelde opvatting van het artikel tot practische moeijelijkheden aanleiding geven en in strijd zijn zou met het blijkbare voornemen van den wetgever om alle denkbeeld van een steeds veranderlijk, en aldus werkelijk in feitelijk verblijf ontaardend, domicilie met opzigt tot de verpleging van krankzinnigen uit te sluiten;

Gezien art. 78 van het Burgerlijk Wetboek en artt. 26 en 70 der wet op het armbestuur, zoo als die zijn gewijzigd bij de wet van 1 Junij 1870 (*Staatsblad* nº. 85);

Hebben goedgevonden en verstaan:

te verklaren, dat de gemeente Maartensdijk voortdurend belast is met de verplegingskosten der arme krankzinnige Hendrikje Ouderdorp, huisvrouw van Johannes van den Heuvel.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur).

Vevey, den 2 Augustus 1872.

(*get.*) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

(*get.*) Geertsema.

Accordeert met deszelfs origineel.

De Directeur van het Kabinet des Konings,

de Weert, *L. D.*

2º. van den 6 dezer, nº. 50, houdende beslissing van *het geschil over de woonplaats der arme krankzinnige Marie Joseph Bohan, huisvrouw van H. J. Bartelds* (zie het verslag over deze zaak op blz. 207—209).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

Wij WILLEM III, bij de gratie Gods, Koning der Nederlanden, Prins van Oranje-Nassau, Groot-Hertog van Luxemburg, enz., enz., enz.

Gezien de stukken, betreffende het aan Onze beslissing onderworpen geschil van

bestuur over de woonplaats van de arme krankzinnige Marie Joseph Bohan, huisvrouw van Henri Joseph Bartelds, militair kolonist te Veenhuizen;

Den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) gehoord, advies van den 17 Julij 1872, n°. 24;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken, van 29 Julij 1872, litt. M, 7de Afdeeling;

Overwegende:

dat deze behoeftige, die als lid van een militair huisgezin de kolonie Veenhuizen bewoont, volgens verklaring van den Geneesheer bij 's Rijks 2de gesticht aldaar, in dato 21 December 1871, wegens krankzinnigheid dient te worden opgenomen in een gesticht;

dat het Gemeentebestuur van Norg ontkent gehouden te zijn tot het betalen dier verplegingskosten, op grond, dat deze behoeftige, in den zin der armenwet, geacht moet worden aldaar geene woonplaats te hebben en derhalve dient te worden verpleegd op 's Rijks kosten, dewijl haar man als militair kolonist in de gestichten gevestigd is voor Rijks rekening;

dat het hier geldt de verpleging eener arme krankzinnige, en dat de kosten daarvoor, krachtens art. 26 der wet van 28 Junij 1854 (*Staatsblad* n°. 100), zoo als die is gewijzigd bij de wet van 1 Junij 1870 (*Staatsblad* n°. 85), worden voldaan uit de fondsen der burgerlijke gemeenten, waar de verpleegden woonplaats hebben;

dat, blijkens de bewoordingen en de geschiedenis van voormeld artikel, met het woord woonplaats wordt bedoeld het burgerlijk domicilie;

dat, krachtens art. 78 van het Burgerlijk Wetboek, eene getrouwde vrouw, niet van tafel, bed, bijwoning en goederen gescheiden, geene andere woonplaats heeft dan die van haren man;

dat die man, H. J. Bartelds, hoezeer militair kolonist, na de intrekking van art. 28 der armenwet van 1854 en nà het vervallen van het domicilie van onderstand, bij die wet omschreven, moet geacht worden de bij art. 26 bedoelde woonplaats te hebben in de gemeente Norg;

dat hij toch aldaar zijn vast verblijf heeft uit Onzen wil en niet krachtens regterlijk vonnis, gelijk met bedelaars en landloopers het geval is, wier kosten van verpleging enkel bij de wet ten laste van het Rijk zijn gebragt;

Gezien de artt. 78 en 74 van het Burgerlijk Wetboek en de artt. 26 en 70 der wet op het armbestuur van 28 Junij 1854 (*Staatsblad* n°. 100), zoo als zij is gewijzigd bij de wet van 1 Junij 1870 (*Staatsblad* n°. 85);

Hebben goedgevonden en verstaan:

te beslissen, dat de woonplaats van de arme krankzinnige Marie Joseph Bohan, huisvrouw van Henri Joseph Bartelds, gevestigd is te Norg.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur).

Vevey, den 6 Augustus 1872.

(*get.*) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
(*get.*) GEERTSEMA.

Accordeert met deszelfs origineel.
De Directeur van het Kabinet des Konings,
DE WEERT, *L. D.*

3°. van den 6 dezer, n°. 50, houdende beslissing van *het geschil tusschen de gemeenten Woerden en Harmelen over de woonplaats van de arme krankzinnige Catharina van Maanen* (zie het verslag over deze zaak op blz. 197—199).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het aan Onze beslissing onderworpen geschil tusschen de gemeenten Harmelen en Woerden over de vraag, waar de arme krankzinnige Catharina van Maanen woonplaats had, toen zij in Januarij 1872 krankzinnig werd;

Den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) gehoord, advies van den 17 Julij 1872, n°. 40;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken, van 29 Julij 1872, litt. N, 7de Afdeeling;

Overwegende:

dat Catharina van Maanen, geboren te Zutphen den 7 Januarij 1842, in het jaar 1871 als dienstbode inwoonde bij de familie Buddingh, te Harmelen;

dat zij, ongesteld zijnde, op 2 Januarij 1872 door haren vader, woonachtig te Woerden, uit Harmelen is afgehaald en naar het ouderlijk woonhuis te Woerden is vertrokken;

dat, volgens verklaring van den geneeskundige, wiens hulp is ingeroepen, in den nacht van 2 op 3 Januarij duidelijk bleek, dat zij krankzinnig was, terwijl de geneesheer, die haar in den loop van het jaar 1871 te Harmelen behandelde, schriftelijk te kennen gaf, niet te kunnen verklaren, dat zij eene enkele daad of handeling in zijn bijzijn verrigt heeft, die de krankzinnig-verklaring zou kunnen wettigen;

dat, blijkens de bewoordingen en de geschiedenis van art. 26 der wet tot regeling van het armbestuur, met het woord woonplaats het burgerlijk domicilie bedoeld wordt;

dat de bepaling van art. 79 van het Burgerlijk Wetboek opgehouden heeft op Catharina van Maanen van toepassing te zijn, sinds zij hare dienst te Harmelen, en daarmede die gemeente verlaten had, en bij haren vader, te Woerden woonachtig, was gaan inwonen; dat hiermede alle betrekking met de gemeente Harmelen was afgebroken, terwijl, tijdens de krankzinnigheid geconstateerd werd, Catharina van Maanen werkelijk hare woonplaats had overgebragt naar Woerden, waartoe, bij gebreke van uitdrukkelijke verklaring, haar voornemen is op te maken uit het medegaan met haren vader en het zich vestigen in diens woning;

Gezien artt. 26 en 70 der wet op het armbestuur, zoo als die zijn gewijzigd bij de wet van 1 Junij 1870 (*Staatsblad* n°. 85);

Hebben goedgevonden en verstaan:

te beslissen, dat de woonplaats van Catharina van Maanen, tijdens zij krankzinnig werd, was gevestigd te Woerden.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur).

Vevey, den 6 Augustus 1872.

(*get.*) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
(*get.*) GEERTSEMA.

Accordeert met deszelfs origineel.
De Directeur van het Kabinet des Konings,
DE WEERT, *L. D.*

De VOORZITTER: Thans is aan de orde:

II. *het beroep van het Bestuur van het waterschap het Nieuwland van Altena van een besluit van Gedeputeerde Staten van Noordbrabant omtrent een geschil over de toelating van den persoon, gekozen tot lid van het Waterschapsbestuur der Hulpgaten in de landen van Heusden en Altena.*

In die zaak is rapporteur de Staatsraad MEEUSSEN. Ik verzoek dien heer het verslag daarover wel te willen uitbrengen.

Staatsraad MEEUSSEN: Mijne Heeren! In de provincie Noordbrabant bestaat een algemeen waterschap, genaamd der Hulpgaten in de landen van Heusden en Altena. Daaronder behooren verschillende kleine waterschappen of polders. In die kleinere waterschappen heeft voor het eerst plaats gehad door Hoofd-Ingelanden de keus voor de leden van het Bestuur van het hoofdwaterschap der Hulpgaten. In het waterschap de Zuidhollandsche polder werd gekozen Adriaan van de Koppel, landbouwer te Emmichoven; in het waterschap Nieuwland van Altena, Arie den Dekker, lid der Staten van Noordbrabant, mede wonende te Emmichoven. Deze beide gekozenen zonden hunne geloofsbrieven in.

Het Bestuur van het waterschap der Hulpgaten heeft in de vergadering van 12 Maart ll. Arie den Dekker niet toegelaten als lid van het Bestuur, omdat hij zwager is van Adriaan van de Koppel, en bij art. 11 van het reglement van beheer voor het waterschap het bestaan van zwagerschap tusschen de leden van het Bestuur is verboden.

Adriaan van de Koppel is toegelaten, omdat hij van de beiden de oudste in jaren is.

Tegen deze beslissing is het Bestuur van het waterschap Nieuwland van Altena bij Gedeputeerde Staten der provincie Noordbrabant gekomen in beroep, bewerende, dat het Bestuur van het waterschap der Hulpgaten het onderzoek der geloofsbrieven had moeten doen plaats hebben in de volgorde, waarin de betrokken waterschappen voorkomen in de artt. 2 en 17 van het reglement van het waterschap, vastgesteld op den 12 Julij 1871; dat dan de geloofsbrief van het lid, door het waterschap van Nieuwland van Altena gekozen, den voorrang zou hebben gehad boven het lid, gekozen door dat van den Zuidhollandschen polder.

Gedeputeerde Staten hebben bij hun besluit van den 19 April 1872 dit beroep ongegrond verklaard, op grond, dat het reglement van 12 Julij 1871 voor het waterschap der Hulpgaten geene voorschriften bevat omtrent de volgorde, door het Bestuur bij het onderzoek der geloofsbrieven in acht te nemen; dat het reglement evenmin voorschrijft, hoedanig te handelen bij gelijktijdige benoeming van twee elkander in zwagerschap bestaande personen; dat, bij gebreke van eenig voorschrift ten deze, het Bestuur heeft gevolgd den in de Nederlandsche Staatswetten algemeen aangenomen regel, naar welken, wanneer twee elkander in den verboden graad van bloedverwantschap of zwagerschap bestaande personen te gelijker tijd zijn gekozen, de oudste in jaren voor den benoemde wordt gehouden.

Bij adres van den 10 Mei daaraanvolgende is het Bestnur van het Nieuwland van Altena van deze beslissing bij den Koning gekomen in beroep. In het adres wordt, na uiteenzetting der hierboven vermelde daadzaken, gezegd, dat de volgorde, bij het onderzoek der geloofsbrieven in acht te nemen, die behoort te zijn, waarin de waterschappen in de artt. 2 en 17 worden genoemd, want dat men anders bij eerste verkiezing en ook bij latere verkiezingen willekeurig kan te werk gaan; dat, als men integendeel die volgorde in acht neemt, hij, wiens geloofsbrieven het eerst geldig zijn bevonden, moet worden toegelaten; terwijl van dengene, wiens geloofsbrieven

later zijn onderzocht en die zwager is van den eerstbedoelde; wegens die zwagerschap moet worden geweerd; dat men dan op die wijze geene toevlugt behoeft te nemen tot bepalingen omtrent den voorrang, dien de oudste in jaren heeft; bepalingen, die niet voorkomen in het reglement, maar enkel in sommige Nederlandsche Staatswetten, voor deze soort van verkiezingen niet gemaakt; dat in het waterschap de Vier Bannen, insgelijks uit vier kleinere waterschappen bestaande, de geloofsbrieven der gekozenen onderzocht worden in de volgorde dier waterschappen; dat in al. 2 van art. 11 van het reglement wordt bepaald, dat hij, door wiens huwelijk de zwagerschap is ontstaan, niet herbenoembaar is, en dat juist A. van de Koppel door zijn huwelijk zwager is geworden van A. den Dekker; dat het beginsel, dat ouderdom in jaren voorrang geeft, bij het reglement niet wordt gehuldigd, daar art. 24 van dat reglement medebrengt, dat aan den Voorzitter bij staking van stemmen eene beslissende stem wordt toegekend.

Gedeputeerde Staten, in wier handen dit adres is gesteld, hebben, blijkens hun ambtsberigt van den 23 Mei ll., zich eenvoudig gerefereerd tot de gronden, in hun voormeld besluit voorkomende.

Bij deze Afdeeling is nog ingekomen eene memorie van Adriaan van de Koppel, waarin hij zegt, dat het reglement geene voorschriften bevat omtrent de volgorde, bij het onderzoek der geloofsbrieven in acht te nemen, en dat dus het Bestuur regtmatig handelde, door, gelijk het deed, de geloofsbrieven te onderzoeken naar volgorde der datums van benoeming; dat hij was gekozen eenige dagen vóór Arie den Dekker, en dat het Bestuur van het Nieuwland van Altena dat weten moest, omdat de Dijkgraaf daarvan reeds eenige dagen te voren als lid van het Bestuur van den Zuidhollandschen polder tot de benoeming van hem adressant had medegewerkt; dat het voorbeeld, uit het waterschap de Vier Bannen genomen, niet aangaat, omdat de bepalingen in het reglement betreffende de verkiezingen geheel anders zijn en de verkiezingen plaats hebben niet in iedere onder-afdeeling afzonderlijk, maar in eene algemeene vergadering; dat al. 2 van art. 11 slechts slaat op het geval, dat zwagerschap ontstaat tusschen bestuursleden nà hunne benoeming, maar niet van zwagerschap tusschen twee personen, die bij de eerste zamenstelling van het Bestuur te gelijkertijd zijn gekozen; dat art. 24 van het reglement wel bij staking van stemmen aan den Voorzitter eene beslissende stem toekent, maar dat daaruit niet volgt, dat de regelen, door Gedeputeerde Staten, als uit de Staatswetten geput, aangenomen, niet zouden mogen gelden, want dat bij diezelfde Staatswetten, b. v. in art. 92 der gemeentewet, aan den Voorzitter in sommige gevallen eene beslissende stem gegeven wordt, hoezeer toch, gelijk zoo even gezegd is, die Staatswetten bij verkiezingen in sommige gevallen voorkeur toekennen aan den oudste van jaren.

Aan de Afdeeling is nog ingezonden door het Bestuur van het waterschap der Hulpgaten een extract uit de notulen van het verhandelde in de vergadering van 12 Maart 1872.

Dit zijn de hoofdfeiten in dit geschil van bestuur, hetwelk krachtens magtiging des Konings den 12 dezer bij deze Afdeeling is aanhangig gemaakt.

De Voorzitter: Ik dank den heer rapporteur voor het door hem uitgebragt verslag. Er zijn geene belanghebbenden opgekomen. Er kunnen dus geene inlichtingen worden gevraagd of gegeven. Aan de orde is:

III. *het beroep van den Inspecteur van het Geneeskundig Staatstoezigt voor Overijssel en Drenthe van een besluit van Gedeputeerde Staten van Drenthe, waarbij aan het Gemeentebestuur van Gieten vergunning is verleend tot het bouwen eener nieuwe school te Gieterveen, op de in dat besluit vermelde plaats.*

In die zaak is rapporteur de Staatsraad DE JONGE. Ik verzoek dien heer het verslag daarover wel te willen uitbrengen.

Staatsraad DE JONGE: Mijne Heeren! Op 2 April ll. rigtten Burgemeester en Wethouders van Gieten zich tot Gedeputeerde Staten van Drenthe met het verzoek om toestemming te verleenen, dat de te bouwen school te Gieterveen geplaatst worde op een afstand van nagenoeg 30 meters van de begraafplaats aldaar, of, mogten Gedeputeerde Staten dat verzoek niet kunnen toestaan, alsdan te vergunnen, dat de nieuwe school op de plaats der oude, ruim 35 meter van de begraafplaats, worde gebouwd.

Overeenkomstig de wet hebben Gedeputeerde Staten dat verzoek gesteld in handen van den Inspecteur van het Geneeskundig Staatstoezigt voor de provinciën Overijssel en Drenthe, welke, onder dagteekening van 29 April ll., deswege zijn ambtsberigt uitbragt. Hij berigtte daarbij, dat hij, na gedaan onderzoek, niet ongenegen zou zijn te adviseren de verlangde vergunning te verleenen om de nieuwe school te bouwen op een afstand van nagenoeg 35 meter van de begraafplaats, d. i. op de plaats der oude school, ware het, dat te Gieten moeijelijk, of niet dan zonder voor de gemeente zeer bezwarende kosten, een ander terrein voor eene school te bekomen was; — te minder, omdat de onderwijzerswoning en twee andere woningen, op gelijken afstand van de begraafplaats gelegen, niet ongezond blijken te zijn. Intusschen wil, naar de Inspecteur onderrigt is, de eigenaar van de kamp Groenland, gelegen tegenover de tegenwoordige school, ten zuiden van den rijweg, tegen een billijken prijs daarvan zooveel grond afstaan als noodig is; en tegen het bouwen op die plaats schijnt geen ander bezwaar te bestaan, dan dat, bij eene rigting van de lengte-as der school van het oosten naar het westen, de blinde muur naar den weg gekeerd zou moeten zijn, omdat de vensters niet in den noorder-muur gemaakt mogen worden. De lengte-as der school regthoekig op de lengte-as van den weg te plaatsen, zou, naar men schijnt te meenen, het dorp ontsieren. De Inspecteur ziet echter niet in, waarom de blinde muur niet naar den weg gekeerd zou kunnen zijn. Het is waar, dat het beter zou staan, indien de naar den weg gekeerde muur van vensters voorzien ware. Doch hier behoort, volgens den Inspecteur, de behartiging van het doelmatige voor die van het fraaije niet te wijken, terwijl er z. i. ook wel eenig middel bestaat om het te eenvormige van den blinden muur door de inrigting van het metselwerk te breken. Daar nu bezwaren, ontleend aan het minder fraaije van eene ingevolge de wet te maken inrigting, naar zijn oordeel moeijelijk tot dispensatie van de opvolging der wet kunnen worden in rekening gebragt, geeft de Inspecteur in overweging om de gevraagde toestemming te weigeren. In elk geval echter stelt hij voor, niet toe te stemmen, dat de school, gelijk men verlangt, gebouwd worde op een nog korteren afstand van de begraafplaats dan dien, op welken de tegenwoordige school is geplaatst.

Gedeputeerde Staten hebben daarop geraadpleegd het Gemeentebestuur van Gieten, hetwelk, onder dagteekening van 25 Mei ll., zijn ambtsberigt uitbragt, onder overlegging eener schetsteekening. De kamp Groenland — zeggen Burgemeester en Wethouders — tegenover de tegenwoordige school gelegen, toebehoorende aan Jan Koops Jr., is door ons reeds vroeger opgenomen en gemeten, maar met dat resultaat, dat die kamp ten eenemale ongeschikt was om daarop eene school te bouwen. Ten eerste, om de school in het front of evenwijdig met den weg te bouwen, is de kamp te smal, dewijl de eigenaar op de kamp zijn mestvaalten, secreet en rijweg heeft, om met dien laatsten op zijn daarachter gelegen land te komen. Ook had dan de school het front naar het noorden. In de tweede plaats, om de school met zijne ééne flank naar den weg of, duidelijker uitgedrukt, met het front naar het oosten of westen te plaatsen, dan had men, voor en achter zich, mestvaalten enz. en slooten, en geene

speelplaats voor de kinderen, en dan nog gevaarlijk om de slooten. Een ander perceel, onder n°. 715 op de overgelegde schetsteekening aangewezen, waarnaar Burgemeester en Wethouders ook onderzoek hebben gedaan, is niet te koop, en zoude ook geen 50 meter van het kerkhof verwijderd zijn, zoodat de aanvankelijk aangeduide plaats aan Burgemeester en Wethouders de meest gewenschte voorkomt.

Daarop hebben Gedeputeerde Staten, onder dagteekening van 4 Junij ll., een besluit genomen, waarbij zij: "Gezien de wet van 10 April 1869 (*Staatsblad* n°. 65), besloten, aan het Gemeentebestuur van Gieten verlof te verleenen om de nieuwe school te Gieterveen op de door Burgemeester en Wethouders aangewezen plaats, zijnde ongeveer op de zuidzijde van het perceel, kadastraal in de gemeente Gieten bekend in sectie B, n°. 712, te bouwen, onder bepaling, dat het gebouw ten minste 29 meter van de begraafplaats verwijderd blijve."

Het is tegen dat besluit, dat de Inspecteur bij Zijne Majesteit op 17 Junij ll. in beroep is gekomen. Hij geeft in zijn verzoekschrift aan den Koning te kennen: dat hij zich met het besluit van Gedeputeerde Staten niet kan vereenigen, omdat, naar zijn inzien, in dit geval geheel geen grond bestaat om dispensatie te verleenen van art. 48 der wet van den 10 April 1869 (*Staatsblad* n°. 65), en omdat het, naar zijne overtuiging, met de bedoeling des wetgevers strijdt en in de gevolgen gevaarlijk is tot beginsel aan te nemen, gelijk hier aangenomen schijnt te zijn, dat redenen, ontleend aan het minder fraai aanzien van een gebouw, indien het geplaatst wordt op den bij de wet gevorderden afstand van eene begraafplaats, voldoende zijn om op grond daarvan dispensatie van de bepalingen dier wet te verleenen; redenen waarom de Inspecteur aan Zijne Majesteit eerbiedig verzoekt, de vernietiging van het besluit van Gedeputeerde Staten in overweging te willen nemen.

De Minister van Binnenlandsche Zaken, aan wien dat request was toegezonden, heeft Gedeputeerde Staten over deze aangelegenheid nader geraadpleegd. Gedeputeerde Staten geven, onder dagteekening van 1 Julij ll., hoofdzakelijk het volgende te kennen. De Inspecteur acht het om der gevolgen wille gevaarlijk het beginsel aan te nemen, gelijk bij besluit van 4 Junij aangenomen schijnt te zijn, dat redenen, ontleend aan het minder fraai aanzien van een gebouw, indien het geplaatst wordt op een bij de wet gevorderden afstand van eene begraafplaats, voldoende zijn om op grond daarvan dispensatie van de bepalingen dier wet te geven. *Schijnt* aangenomen, zegt de Inspecteur. De schijn — merken Gedeputeerde Staten op — beantwoordt hier niet aan de werkelijkheid. Het besproken beginsel is door hen niet aangenomen. De Inspecteur is welligt tot de verkeerde opvatting geleid door zijne beschouwing, die er eenigzins mede in verband staat. Naar zijn aangehaald berigt toch is het er voor te houden, dat hij van gevoelen is, dat dispensatie-verleening afhangt van het al of niet bestaan van gelegenheid om bouwterrein op grooteren afstand te erlangen. Immers, hij zegt, dat hij, na gedaan onderzoek, niet ongenegen zou zijn te adviseren de verlangde vergunning te verleenen op de plaats der oude school, ware het, dat te Gieten moeijelijk, of niet dan zonder voor de gemeente zeer bezwarende kosten, een ander terrein voor eene school te bekomen was, te minder, omdat de onderwijzerswoning en twee andere woningen, op gelijken afstand van de begraafplaats gelegen, niet ongezond blijken te zijn. De Inspecteur ziet hier voorbij — zeggen Gedeputeerde Staten — dat de onderwijzerswoning op digteren afstand, op 29 à 30 meter gelegen is, en dat de kerk er onmiddellijk aan ligt. Gedeputeerde Staten zijn uitgegaan van een geheel ander beginsel. Zij hebben bij het aannemen, dat de vrees voor kwade invloeden voor de gezondheid, uit de nabijheid van begraafplaatsen te duchten, de *ratio* was van het verbod, tevens aangenomen, dat de grond voor dispensatie moest liggen in locale toestanden, die redelijkerwijze die vrees buitensloten, en de omstandigheid, dat hier, naar het eigen advies van den Inspecteur, van kwade invloeden, voor de gezondheid te vreezen,

volstrekt niet bleek, heeft Gedeputeerde Staten geleid tot hunne beschikking. Dat in dit geval in het geheel geen grond voor dispensatie zou bestaan, is, bij de uitdrukkelijke toekenning van het regt van dispensatie, eene stelling, die Gedeputeerde Staten niet kunnen toegeven, ten ware zij moet geduid worden in dien zin, dat hier geene dispensatie noodig is, omdat er geene bebouwde kom te Gieterveen is. En daarvoor is veel te zeggen. Immers Gieterveen is eene langs een weg bebouwde streek; aan weêrskanten van dien weg staan hier en daar woningen; en dat is ook bij de begraafplaats het geval, blijkens de schetsteekening. In alle geval, is er eene kom op de plaats, die het hier geldt, dan zou de kortste afstand van die kom naar de begraafplaats hier zijn die tusschen de kerk en het kerkhof, een afstand van zeker nog geen drie ellen; en dan hadde het naar art. 48 vrijgestaan te bouwen, zoo als het Gemeentebestuur vroeg, zonder verlof. Gedeputeerde Staten hebben het verlof verleend, omdat het gevraagd was; maar zij hadden welligt beter gedaan, met het oog op de plaatselijke gesteldheid, te verklaren, dat het gevraagde verlof niet werd vereischt. Hun advies strekt tot afwijzing van het gedaan verzoek, of wel van het beroep, hoedanig het verzoek wel zal zijn aan te merken.

Memoriën zijn er niet ingekomen, en ik meen dus hiermede voor verslag te kunnen volstaan.

De Voorzitter: Ik dank den heer rapporteur voor het door hem uitgebragt verslag. Er zijn geene belanghebbenden opgekomen. Er kunnen dus geene inlichtingen worden gevraagd of gegeven.

En vermits er verder voor heden geene zaken aan de orde zijn, sluit ik de vergadering.

Twintigste vergadering.

Vergadering van Woensdag, 11 *September* 1872.

(Geopend ten 11 ure.)

Voorzitter, de Minister van Staat Mr. Æ. Baron MACKAY VAN OPHEMERT EN ZENNEWIJNEN.

Tegenwoordig de *leden:*

Jhr. Mr. W. A. C. de Jonge,
Mr. K. A. Meeussen,
Mr. C. H. B. Boot.

Referendaris, Mr. L. P. Op den Hooff.

De VOORZITTER: Ik open deze vergadering van den Raad van State, Afdeeling voor de geschillen van bestuur.

I. Bij deze Afdeeling zijn ingekomen de volgende Koninklijke besluiten, als:

1°. van den 20 Augustus ll., n°. 58, houdende beschikking op *het beroep van J. Edens, te Blijham, gemeente Wedde, van eene uitspraak van Gedeputeerde Staten van Groningen in zake de loting voor de nationale militie* (zie het verslag over deze zaak op blz. 209—211).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het verzoek van J. Edens, wonende te Blijham, gemeente Wedde, daarbij in beroep komende van eene uitspraak van Gedeputeerde Staten van Groningen van 19 April 1872, n°. 6, 3de Afdeeling, waarbij zijn jongste zoon Fokko voor de dienst der nationale militie is aangewezen;

Den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) gehoord, advies van den 6 Augustus 1872, n°. 48;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken, van 14 Augustus 1872, litt. Y, 4de Afdeeling;

Overwegende:

dat Fokko Edens, loteling voor de nationale militie van het jaar 1872, is de jongste van vier zonen van J. Edens voormeld;

dat de oudste zoon Luppo Edens, in 1859 als loteling ingelijfd bij het achtste regement infanterie, in 1864 wegens geëindigden diensttijd uit de dienst is ontslagen;

dat de tweede zoon Harm Edens, den 11 April 1843 geboren, op den 12 Junij 1859 van Libau is vertrokken met het schip "Eefke Maria, Kapitein J. Bast, Elseneur is voorbijgevaren met bestemming naar Schiedam, zonder dat na dien tijd eenig berigt omtrent schip of bemanning is ingekomen;

dat de derde zoon Eusje Edens, als geboren in 1846, in 1866 geloot en een nummer bekomen heeft, hetwelk buiten oproeping is gebleven;

dat de vierde zoon Fokko, in dit jaar aan de loting deelgenomen hebbende, wegens broederdienst en als behoorende tot een huisgezin met slechts drie broeders, van de dienst is vrijgesteld door den Militieraad, die onbekend was met het bestaan van Harm, welke zoon onvermeld was gelaten op het getuigschrift, model n°. 10, vastgesteld bij Ons besluit van 8 Mei 1862 (*Staatsblad* n°. 46):

dat Gedeputeerde Staten, naar aanleiding van een bij hen, krachtens art. 97, n°. 2, der wet ingediend bezwaarschrift, de uitspraak van den Militieraad hebben vernietigd, op grond, dat Fokko, bij gebreke van bewijs van het overlijden van Harm Edens, voor de wet niet als de derde, maar als de vierde zoon uit een gezin, waarvan slechts één den dienstpligt heeft vervuld, te beschouwen is;

dat de Arrondissements-Regtbank te Winschoten, op verzoek van J. Edens, bij vonnis van 15 Julij ll., heeft verstaan, dat van het overlijden van Harm Edens, als zullende ten jare 1859 plaats gehad hebben, alsnog in de registers van overledenen der gemeente Wedde eene acte zal worden ingeschreven;

dat deze regterlijke uitspraak niet is een vonnis van vermoedelijk overlijden, volgens de bepalingen van artt. 523 en volgende van het Burgerlijk Wetboek uitgesproken, maar slechts eene aanvulling daarstelt van de registers van den burgerlijken stand der gemeente Wedde;

dat, volgens art. 72 van het Burgerlijk Wetboek, zoodanig vonnis alleen geldig is tusschen partijen, welke dezelve hebben verzocht of te dier gelegenheid zijn opgeroepen, en van eene oproeping van derden belanghebbenden in deze niet blijkt;

dat, hoewel het bestaan van Harm Edens onzeker en zelfs zijn omkomen in 1859 waarschijnlijk is, er onder de hiervoren omschreven omstandigheden geene termen bestaan, om tegenover derden Harm Edens als overleden, en bij gevolg Fokko Edens, als behoorende tot een gezin met slechts drie broeders, te beschouwen;

Gezien de wet van 19 Augustus 1871 (*Staatsblad* n°. 72);

Hebben goedgevonden en verstaan:

de aanwijzing voor de dienst van den loteling Fokko Edens, door Gedeputeerde Staten van Groningen gedaan, te handhaven.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur).

Vevey, den 20 Augustus 1872.

(*get.*) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
(*get.*) GEERTSEMA.

Accordeert met deszelfs origineel.
De Directeur van het Kabinet des Konings,
DE WEERT, *L. D.*

2o. van den 23 Augustus ll., n°. 30, houdende beschikking op *het beroep van den Raad der gemeente Wessem van een besluit van Gedeputeerde Staten van Limburg*,

waarbij de sluiting met 1 *Mei* 1872 *was bevolen der binnen den afstand van* 35 *meters van de bebouwde kom der gemeente liggende bijzondere begraafplaats, waarvan een gedeelte bestemd was om als algemeene begraafplaats te worden ingerigt* (zie het verslag over deze zaak in het *Elfde Deel*, blz. 418—422).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het beroep van den Raad der gemeente Wessem, ingesteld tegen een besluit van Gedeputeerde Staten van het Hertogdom Limburg van den 22 September 1871, litt. B, 2de Afdeeling, waarbij de sluiting met 1 Mei 1872 was bevolen der, binnen den afstand van 35 meters van de bebouwde kom dier gemeente liggende, bijzondere begraafplaats, waarvan een gedeelte bestemd was om als algemeene begraafplaats te worden ingerigt;

Den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) gehoord, advies van den 31 Julij 1872, n°. 87;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken, van den 14 Augustus 1872, litt. H, 2de Afdeeling;

Overwegende:

wat betreft de al dan niet-ontvankelijkheid van den Gemeenteraad van Wessem in het door hem ingesteld beroep, dat, wel is waar, de hier bedoelde begraafplaats, zijnde de éénige, in de gemeente Wessem aanwezig, onder uitsluitend beheer staat van het Roomsch-Katholijk Kerkbestuur aldaar, en dit laatste derhalve bij uitnemendheid als belanghebbende, ware het zijnerzijds in hooger beroep gekomen, als ontvankelijk zoude zijn aan te merken; dat echter het burgerlijk gezag in de gemeente almede, zij het meer middellijk, bij het in stand houden der meergemelde begraafplaats belang heeft, daar, bij hare sluiting, ten koste der gemeente eene geheel nieuwe, algemeene begraafplaats zal dienen te worden ingerigt, en daarentegen, bij behoud der bestaande, een deel er van, volgens het aanvankelijk reeds opgevatte voornemen, tot algemeene begraafplaats, zonder groote kosten, zal kunnen worden bestemd; dat er alzoo geene genoegzame termen bestaan, om den Raad der gemeente als niet-ontvankelijk in zijn hier ingesteld beroep te beschouwen;

dat Gedeputeerde Staten, krachtens art. 46 der wet van 10 April 1869 (*Staatsblad* no. 65), de sluiting dezer begraafplaats als schadelijk voor de volksgezondheid bevelende, daartoe hoofdzakelijk geleid zijn door de overwegingen van den Adjunct-Inspecteur voor het Geneeskundig Staatstoezigt in Noordbrabant en Limburg, dat 1°. bij hoogen waterstand een deel der begraafplaats tot begraven ongeschikt is, in die mate, dat de lijken soms in met water gedeeltelijk bezette graven zouden worden nedergelaten; 2°. de begraafplaats door veelvuldig en langdurig begraven met ontbindingsproducten zou verzadigd zijn; 3°. het water van twee op korten afstand der begraafplaats staande pompen door haren invloed met schadelijke bestanddeelen zoude vervuld zijn;

dat een, sedert ingesteld onderzoek van deskundigen, daartoe van Regeringswege uitgenoodigd, de bezwaren met opzigt tot den bodem der begraafplaats en tot het water der bewuste pompen niet heeft bevestigd, maar integendeel, bij scheikundig onderzoek, met name de aarde van dat gedeelte der begraafplaats, waar eerlang zou worden begraven, bleek niet met rottingsproducten te zijn verzadigd, en het water der pompen geene bepaalde aanwijzing opleverde voor de aanwezigheid van een

bijzonder groot gehalte van organische stoffen in het algemeen of van bijzondere rottingsproducten, noch voor den invloed der begraafplaats op het water; dat overigens de toestand van het water, ware dit bij nader onderzoek zoo onvoldoende bevonden, als aanvankelijk werd gedacht, wel aanleiding zou kunnen geven tot het afsluiten dier pompen, maar, met het oog op art. 46 der aangehaalde wet, nog niet zou wettigen de sluiting der begraafplaats;

dat het met opzigt tot den waterstand der begraafplaats geopperd bezwaar, ook na verkregen berigt van den Hoofd-Ingenieur van 's Rijks Waterstaat in het Hertogdom Limburg, als niet geheel ongegrond is te beschouwen, ofschoon tevens uit dat berigt blijkt, hoe het meest verheven gedeelte der begraafplaats, zelfs tijdens den hoogst bekenden waterstand, zijnde die van Februarij 1850, nog 0.96 meter boven dien waterstand is gebleven, en derhalve, bij eenige zorg in het begraven, het nederlaten van lijken in met water gevulde graven wel zal vermeden kunnen worden; dat in ieder geval dit bezwaar op zich zelf de begraafplaats wel als onvoldoende, maar niet, gelijk meergemeld art. 46 wil, als schadelijk voor de volksgezondheid kan doen beschouwen;

eindelijk dat, volgens verkregene officiële opgaven, de verhouding der sterfte tot de bevolking binnen de gemeente Wessem gemiddeld over de laatste tien jaren niet ongunstig te noemen is, althans niet ongunstiger dan in vele andere gemeenten des Rijks;

Gezien art. 46 der wet van 10 April 1869 (*Staatsblad* no. 65);

Hebben goedgevonden en verstaan:

het in hoofde dezes vermelde besluit van Gedeputeerde Staten van het Hertogdom Limburg van 22 September 1871 te vernietigen.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur).

Vevey, den 23 Augustus 1872.

(*get.*) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
(*get.*) Geertsema.

Accordeert met deszelfs origineel.
De Directeur van het Kabinet des Konings,
de Weert, *L. D.*

3o. van den 23 Augustus ll., no. 31, houdende beschikking op *het beroep van Geertje Koers, weduwe Jan Koers, te Wierden, van eene uitspraak van Gedeputeerde Staten van Overijssel in zake de loting voor de nationale militie* (zie het verslag over deze zaak op blz. 212, 213).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

Wij WILLEM III, bij de gratie Gods, Koning der Nederlanden, Prins van Oranje-Nassau, Groot-Hertog van Luxemburg, enz., enz., enz.

Beschikkende op het aan Ons ingediend adres van de weduwe J. Koers, te Wierden, daarbij in beroep komende van eene uitspraak van Gedeputeerde Staten van Overijssel van 2 Mei 1872, no. 1489/1097, 4de Afdeeling, waarbij, met bevestiging

eener uitspraak van den Militieraad in die provincie, haar zoon Berend Koers voor de dienst is aangewezen;

Den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) gehoord, advies van den 6 Augustus 1872, nº. 44;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken, van 14 Augustus 1872, litt. X, 4de Afdeeling;

Overwegende:

dat Berend Koers is de jongste van twee broeders, waarvan de oudste, Harmen Hendrik Koers, loteling van de ligting van 1868, eenen plaatsvervanger heeft gesteld, genaamd Hermanus Vaneker, die, volgens extract uit het stamboek van het 1ste regement infanterie, afgegeven te Groningen op 5 December 1868, werd vermist, op 2 Januarij 1869 als deserteur afgevoerd en op 6 Januarij 1869 te Zwolle levenloos uit het water is opgehaald;

dat het verzoek van Berend Koers om vrijstelling wegens broederdienst door den Militieraad en Gedeputeerde Staten is afgewezen, omdat het bewijs niet geleverd is, dat gezegde plaatsvervanger van den ouderen broeder gedurende zijnen diensttijd was overleden;

dat, volgens eenen brief van de Hoofd-administratie van het 1ste regement infanterie te Groningen van 7 Januarij 1869 aan Onzen Commissaris in Overijssel, Hermanus Vaneker, die op 2 Januarij als deserteur was afgevoerd, op 6 Januarij te Zwolle levenloos uit het water was gehaald, zoodat hij zich niet aan de misdaad van desertie heeft schuldig gemaakt;

dat deze laatste opvatting geheel wordt bevestigd door de gebleken omstandigheid, dat zijn lijk werd opgehaald te Zwolle, dat is, op de plaats zelve, waar hij laatstelijk in garnizoen lag;

dat, onder deze omstandigheden, Berend Koers regt op vrijstelling heeft wegens broederdienst, daar zijn oudere broeder eenen plaatsvervanger had gesteld, die gedurende zijnen diensttijd overleden is;

Gezien art. 50 der wet van 19 Augustus 1861 (*Staatsblad* nº. 72);

Hebben goedgevonden en verstaan:

met vernietiging van het besluit van Gedeputeerde Staten van Overijssel, van 2 Mei 1872, aan der adressante tweeden zoon Berend Koers de gevraagde vrijstelling van dienst alsnog te verleenen.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur).

Vevey, den 24 Augustus 1872.

(*get.*) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

(*get.*) GEERTSEMA.

Accordeert met deszelfs origineel.

De Directeur van het Kabinet des Konings,

DE WEERT, *L. D.*

De VOORZITTER: Thans is aan de orde:

II. *het beroep van G. de Vor, stemgeregtigd Ingeland van den polder Barwoutswaarder c. a., van een besluit van Gedeputeerde Staten van Zuidholland, waarbij is afgewezen zijn verzoek om vernietiging van een besluit van de vergadering van Ingelanden van dien polder in zake de stichting van een stoomgemaal.*

In die zaak is rapporteur de Staatsraad MEEUSSEN. Ik verzoek dien heer het verslag daarover wel te willen uitbrengen.

Staatsraad MEEUSSEN: Mijne Heeren! Dit geschil van bestuur is krachtens 's Konings magtiging op den 1 Julij ll. bij deze Afdeeling aanhangig gemaakt.

Op den 27 November 1871 besloten stemgeregtigde Ingelanden in den polder Barwoutswaarder c. a. met 452 tegen 383 stemmen tot het oprigten van een stoomgemaal, om daardoor, in plaats van door middel der bestaande molens, het water uit den polder behoorlijk te loozen. Naar aanleiding van dit besluit werd een Ingenieur benoemd, belast met de uitvoering van het werk, en de plaats aangewezen, waar het stoomgemaal zou worden opgerigt. Door den Ingenieur werden vervolgens de vereischte plannen voor het werk ontworpen.

Tegen de oprigting van het stoomgemaal ontstond langzamerhand bij sommige Ingelanden tegenstand, met dit gevolg, dat op hun voorstel de Ingelanden van den polder werden opgeroepen ter vergadering van den 11 Maart ll., om te beraadslagen over een plan voor het stoomgemaal, opgemaakt door den heer P. A. Korevaar, en in de voornaamste plaats over de vraag, of men bij het plan tot oprigting van een stoomgemaal zou volharden, dan wel er geheel van zou afzien.

Op gemelde vergadering van 11 Maart besloten de Ingelanden, nadat eene breedvoerige discussie was gevoerd zoo voor als tegen de oprigting van een stoomgemaal, met 556 stemmen tegen 255, het vroegere plan te laten varen en alzoo geen stoomgemaal op te rigten.

Op den 25 Maart daaraanvolgende is de adressant, benevens tien andere Ingelanden, bij Gedeputeerde Staten der provincie Zuidholland gekomen in beroep, op grond, dat in deze zaak het algemeen belang van den polder in tweeërlei opzigt is benadeeld: vooreerst, omdat bij den voortdurend stijgenden prijs der landerijen en eene meer wetenschappelijke ontwikkeling van landbouw en veeteelt, het belang van iederen polder in het algemeen, maar van een lagen polder als die van Barwoutswaarder in het bijzonder, vordert zekerheid, dat de landerijen voortdurend boven water kunnen gehouden worden, zonder afhankelijk te zijn van wind of weder; dat daarom door Ingelanden dan ook tot oprigting van een stoomgemaal werd besloten; en dat, door nu op dit besluit plotseling terug te komen, zonder dat de omstandigheden, waarin het genomen werd, veranderd zijn, het algemeen belang der Ingelanden in hooge mate wordt geschaad; en in de tweede plaats, omdat er reeds kosten zijn gemaakt ter uitvoering van het eerst genomen besluit; welke kosten zeker niet mogen worden gebragt ten laste der Ingelanden, die voor dat eerste besluit hebben gestemd, maar veeleer zouden moeten komen ten laste van de Ingelanden, die eerst voor de oprigting van het stoomgemaal en later daartegen hebben gestemd, en alzoo oorzaak zijn, dat de bedoelde kosten te vergeefs zijn gemaakt.

Voorts wordt in het adres nog er op gewezen, dat het niet kan opgaan, dat erkende staatsregtelijke ligchamen heden zouden kunnen afbreken wat door hen kort te voren is opgebouwd, en dat de overtuiging, dat zoo iets te doen eene willekeurige handeling is, vele Ingelanden heeft genoopt om niet ter vergadering te verschijnen, daar zij in de vaste meening waren, dat de vergadering toch nooit terug zou komen op een eenmaal genomen besluit, waaraan bovendien reeds een begin van uitvoering gegeven was.

Gedeputeerde Staten hebben bij besluit van 28 Mei ll. het beroep ongegrond verklaard, op grond, dat aan Ingelanden is opgedragen, bij meerderheid van stemmen te besluiten over de uitvoering en de wijze van uitvoering van nieuwe en buitengewone werken, behoudens goedkeuring des Konings, waar die bij de reglementen speciaal wordt vereischt; dat die bevoegdheid is onbeperkt en niet onderworpen aan de goedkeuring van Gedeputeerde Staten, zoodat de Ingelanden geregtigd zijn te

wijzigen of in te trekken vroeger door hen betreffende dat onderwerp genomen besluiten; dat bij art. 91 van het algemeen polderreglement aan Gedeputeerde Staten de bevoegdheid is toegekend om te vernietigen besluiten, genomen ter vergadering der stemgeregtigde Ingelanden, die strekken ten nadeele van den waterstaat van den polder of van andere waterschappen; doch dat daaruit niet voortvloeit, dat zij zich zouden mogen mengen in de huishoudelijke belangen van den polder; in dier voege, dat zij het gevoelen der minderheid van Ingelanden over de vraag, wat tot verbetering van den toestand des polders gedaan moet worden, zouden kunnen opdringen aan de meerderheid der Ingelanden, met dit gevoelen niet instemmende.

Bij adres van den 10 Junij ll. is enkel de adressant van dit besluit bij den Koning gekomen in beroep. In zijn adres voert hij, ter bestrijding der gronden, door Gedeputeerde Staten aangevoerd, aan, dat, indien de autonomie der polderbesturen zoo ver gaat als Gedeputeerde Staten meenen, alsdan een algemeen polderreglement minstens genomen eene overtolligheid is, en art. 1 van dat reglement, waarbij de handhaving van het reglement aan Gedeputeerde Staten wordt opgedragen, overbodig is; dat de autonomie integendeel is beperkt door de wet van 12 Julij 1855 en door de reglementen, inzonderheid door art. 91 van het reglement voor de polders in Zuidholland; dat gemeld artikel het regt geeft ook tot schorsing of vernietiging van besluiten, waarbij het belang van het eene gedeelte der Ingelanden ten behoeve van het andere deel blijkbaar wordt benadeeld; dat de oprigting van een stoomgemaal bovendien raakt den waterstaat van den polder in zijn geheel, en dat in ieder geval het besluit van 11 Maart ll. strekt ten nadeele van dat deel der Ingelanden, wier landerijen het laagst gelegen zijn en daardoor genoodzaakt zijn het water van de hooger gelegen landen te ontvangen; dat bij de oprigting van het stoomgemaal de lage landen zeer zouden worden bevoordeeld en de hoogere landen niet benadeeld.

De adressant verzocht bij zijn adres, dat de Koning zal vernietigen het door hem bestreden besluit van Gedeputeerde Staten, of zoo noodig, met schorsing van dat besluit, zal bevelen het instellen van een onderzoek, of door het besluit van 11 Maart ll. de belangen van een gedeelte der Ingelanden niet worden miskend en opgeofferd aan die van het andere gedeelte.

Gedeputeerde Staten, in wier handen dit adres gesteld is, hebben daarover ingewonnen het advies van Dijkgraaf en Hoogheemraden van het grootwaterschap van Woerden, alsmede dat van het betrokken Polderbestuur, die daarop berigtten, dat, naar hunne meening, Ingelanden de volle vrijheid hebben om terug te komen op een vroeger genomen besluit, wanneer bij hen de overtuiging is ontstaan, dat volharding bij dat besluit nadeelig zou zijn.

Gedeputeerde Staten hebben, blijkens hun ambtsberigt van den 26 Junij ll., bij hunne meening volhard. Zij voeren daarbij aan, dat bij het algemeen polderreglement geene zoo diep ingrijpende bevoegdheid is verleend in de zelfregering der polderbesturen, als door adressant verlangd wordt; dat bij art. 64, § *d*, van dat reglement aan Ingelanden is opgedragen het besluiten over de uitvoering van nieuwe en buitengewone werken; en dat art. 92 niet eischt, dat die besluiten door Gedeputeerde Staten moeten worden goedgekeurd; dat bij het reglement de zelfregering der polders wordt geëerbiedigd ten aanzien van het maken van nieuwe werken, en tusschenkomst van Gedeputeerde Staten eerst dàn te pas kan komen, wanneer daardoor worden benadeeld de algemeene waterstaat van den polder of van andere waterschappen, of de belangen der minderheid van Ingelanden, ten behoeve van de belangen der meerderheid; dat echter geen dier gevallen hier aanwezig is.

Onder de stukken is voorhanden een proces-verbaal van het verhandelde in de vergadering van stemgeregtigde Ingelanden, gehouden op den 11 Maart ll.

De Voorzitter: Ik dank den heer rapporteur voor het door hem uitgebragt verslag. Er is een gemagtigde tegenwoordig. Heeft de gemagtigde ook eenige inlichtingen te geven of te vragen?

De heer Mr. B. J. H. van Blaricum, Advokaat te Utrecht, als gemagtigde voor den appellant optredende, zegt hoofdzakelijk het volgende:

Hoog Edel Gestrenge Heeren! Ik kan, wat de feiten betreft, mij vereenigen met hetgeen de heer Staatsraad-rapporteur heeft aangevoerd, en mij verder refereren aan hetgeen van wege den appellant bij zijn adres aan Gedeputeerde Staten schriftelijk is bijgebragt. Het zij mij vergund nog enkele punten daarbij te voegen.

Ten gevolge van het besluit, genomen in eene vergadering van stemgeregtigde Ingelanden, om een stoomgemaal op te rigten, is er langzamerhand een tegenstand ontstaan van de minderheid. Die minderheid, die steeds tegen de oprigting van het stoomgemaal gestemd was, begreep zeer goed, dat zij de zaak niet met open vizier moest bestrijden, maar bedektelijk en door tweespalt in de vergadering te doen ontstaan, wilde zij haar gevoelen doen zegevieren. Tegenover het plan van den Ingenieur de Vries moest worden gesteld het plan van den heer Korenvaar, dat goedkooper was. Nu werd op 11 Maart 1872 in het gemeentehuis van Barwoutswaarder eene vergadering van stemgeregtigde Ingelanden belegd. Bij den oproepingsbrief stelden de tegenstanders voorop de behandeling van het plan tot oprigting van het stoomgemaal van den heer Korenvaar, en voegden daar eenigzins bedekt aan toe te beslissen de vraag: of men de vroeger genomen besluiten tot oprigting van een stoomgemaal niet zou intrekken? Ik heb op die vergadering terstond gezegd, dat het in stemming brengen van dat laatste voorstel was onwettig. Waar zou het toch met onze constitutionnele instellingen heen, als er besluiten werden genomen en gedeeltelijk werden uitgevoerd, en na jaar en dag eene vergadering werd belegd, ten einde de genomen besluiten weder in te trekken? Dat gaat niet aan, en wie zou ook de kosten betalen van het besluit, reeds ten deele uitgevoerd? De hoofdquaestie is eigenlijk gelegen in art. 91 van het provinciaal reglement voor de polders in Zuidholland. In de meeste provinciën heeft men een dergelijk algemeen polderreglement, als gevolg van art. 137 der provinciale wet, waarbij het toezigt aan Gedeputeerde Staten is opgedragen, ik behoef dit naauwelijks aan den Raad te zeggen. In dat art. 91 komt de bepaling voor, dat alle besluiten, die in strijd zijn met dat reglement, met den *algemeenen* waterstaat, met dien (dat is den algemeenen waterstaat) van den polder of waarbij een gedeelte van de Ingelanden ten behoeve van het andere deel blijkbaar wordt benadeeld, door Gedeputeerde Staten kunnen worden geschorst of vernietigd. Nu geloof ik, dat het Bestuur van den polder Barwoutswaarder had moeten weigeren dat tweede voorstel in stemming te brengen, omdat het strekte ten nadeele van den waterstaat van den polder. Dat besluit is echter genomen, en wij hebben het niet kunnen tegenhouden. Gelukkig echter, dat art. 91 juist in zoo algemeenen zin gesteld is, ten einde dergelijke handelingen tegen te gaan. Door Gedeputeerde Staten wordt wel gezegd, dat de strekking van dat artikel niet kan zijn, dat de vergadering zich menge in de huishouding van den polder. Maar ik heb eens nagegaan, wat in de Grondwet, de provinciale wet en de gemeentewet over de huishouding van het Rijk, de provincie en de gemeente wordt gezegd (vergel. Grondwet art. 129, al. 2, en 140, provinciale wet artt. 94, 100, 103 en 122, gemeentewet artt. 91 en 135). Huishouding, huishoudelijke belangen, huishoudelijke inkomsten en uitgaven, zijn zaken, die bij uitnemendheid de provincie, de gemeente raken; zaken, die, uit haren aard, haar wezen en haar doel, bij uitsluiting het Rijk, de provincie of de gemeente aangaan. Wat is dan eigenlijk huishouding van den polder? Daaronder is begrepen alles wat strekt

om den polder polder te doen zijn en aan zijne bestemming te doen beantwoorden. Dat wordt alles onder het huishoudelijk belang van den polder begrepen. Al wat betreft den polder is eigenlijk huishoudelijk belang, en ik ken geen ander belang van den polder. Art. 91 van het reglement maakt bovendien geen onderscheid tusschen huishoudelijke en niet-huishoudelijke belangen van den polder. Het voorziet even goed in het geval, waarin eenig besluit van den polder als deel van den algemeenen waterstaat van het land dezen laatsten zou kunnen schaden en benadeelen, als het belang van een deel der Ingelanden binnen de grenzen van den polder zelven.

Om reden, dat hier een bij uitstek huishoudelijk belang van den polder was betrokken, hadden Gedeputeerde Staten zich niet mogen onbevoegd verklaren. Integendeel, het had voor hen, overeenkomstig de woorden van het artikel, een prikkel moeten zijn een onderzoek in te stellen, of het waar is, wat adressant heeft betoogd: dat èn de waterstaat *van den polder* èn de belangen van het eene deel *der Ingelanden* ten behoeve van het andere deel blijkbaar door het niet-oprigten van een stoomgemaal, waartoe besloten was, zijn benadeeld.

Gedeputeerde Staten zeggen verder, dat het genomen besluit niet in strijd is met het reglement, omdat de Ingelanden eene onbeperkte bevoegdheid hadden op het vroeger besluit terug te komen, dewijl het hier een werk gold, waartoe 's Konings goedkeuring niet wordt vereischt. Indien *in abstracto* de waterschappen altijd en in allen gevalle bevoegd zijn, dan brengt daarin de gevorderde Koninklijke goedkeuring voor sommige zaken geene verandering. Een waterschap zal dan even goed kunnen besluiten tot het niet-oprigten van een werk, waartoe reeds de Koninklijke goedkeuring was verkregen. Die redenering bewijst dus te veel. Nu ontken ik, dat Ingelanden volkomen vrij zouden zijn eenmaal wettig genomen besluiten in te trekken of te wijzigen. Ingelanden zijn niet bevoegd dergelijke besluiten te wijzigen of in te trekken, zonder goedkeuring van Gedeputeerde Staten. Het toezigt van Gedeputeerde Staten is regel. De waterschappen zijn bevoegd *alles* te doen, zoolang Gedeputeerde Staten niet tusschen beiden treden. Reeds het aanwezig zijn van een reglement bewijst, dat de waterschappen niet meer zoo als vroeger hebben volledige autonomie. Daarmede vervalt dan ook het eerste motief van Gedeputeerde Staten.

Ik geloof, dat deze quaestie nieuw is, en dat zij nog nooit, zoover ik weet, hier werd behandeld. De quaestie, wat onder art. 91 van het reglement moet worden verstaan, is hier nog nooit ter sprake gekomen. Het betreft hier een belangrijk beginsel, want het geldt de vraag, of Gedeputeerde Staten de bevoegdheid hebben dwaze besluiten van eene vergadering van Ingelanden te vernietigen. Het raakt hier niet alleen een politisch, maar ook een oeconomisch belang. Als toch eenmaal de meerderheid van Ingelanden, doordrongen van het hooge gewigt eener goede bemaling, het zoo verre gebragt heeft, dat een besluit tot oprigting van een stoomgemaal is genomen en begin van uitvoering heeft gekregen, dan moeten Ingelanden daarop kunnen vertrouwen, en moet niet telkens eene kleine minderheid het belang van den polder in de waagschaal kunnen stellen door het beleggen van vergaderingen, waarin (zoo als hier) wordt vooropgesteld een voorstel tot verdere uitvoering, en daaraan listig wordt toegevoegd een voorstel tot slooping van al het verrigte. Op deze wijze geeft men aan de minderheid steeds gelegenheid om wettig genomen besluiten te ondermijnen. De belangen van de meerderheid worden door dit later besluit ontegenzeggelijk benadeeld.

En resumé: Art. 91 van het provinciaal reglement geeft de bevoegdheid aan Gedeputeerde Staten om tusschen beiden te treden. Zij behoeven zich daarvan niet terug te houden, omdat het hier een huishoudelijk belang van den polder zou gelden, evenmin als omdat het hier geldt een werk, waartoe de Koninklijke goedkeuring niet wordt vereischt. Het huishoudelijk belang is zamengeweven met het algemeen

belang van den polder. Dat is het belang bij uitnemendheid, waarop Gedeputeerde Staten hebben toe te zien. Gedeputeerde Staten hebben zich dan ook ten onregte onbevoegd verklaard; en ik vlei mij en concludeer daartoe, dat Zijne Majesteit den Koning een nader onderzoek zal bevelen en daarna termen zal vinden om het genomen besluit der vergadering van Ingelanden te vernietigen.

De Voorzitter: Indien de heeren geene verdere inlichtingen verlangen, gaan wij over tot de volgende zaak. Aan de orde is:

III. *het geschil tusschen de gemeenten Groot-Ammers en Brandwijk over de woonplaats van den armen krankzinnige P. van der Wal.*

In die zaak is rapporteur de Staatsraad Meeussen. Ik verzoek dien heer het verslag daarover wel te willen uitbrengen.

Staatsraad Meeussen: Mijne Heeren! Dit geschil van bestuur is, krachtens 's Konings magtiging, op den 13 Julij ll. bij deze Afdeeling aanhangig gemaakt.

De behoeftige Pieter van der Wal heeft zich op den 2 Januarij 1870 te Brandwijk gevestigd als boerenknecht. Op den 26 Maart ll. verliet hij de dienst bij zijn meester Cornelis Bakker, bouwman aldaar, volgens het beweren van het Gemeentebestuur van Brandwijk, onder te-kennen-geving, dat hij zijne dienst ging verlaten, daar hij niet meer kon of mogt werken. Volgens dat Bestuur zou zijn meester hem van zijn voornemen hebben willen afbrengen, doch te vergeefs, daar bij den knecht godsdienstige gemoedsbezwaren tegen het langer blijven schenen te bestaan. Volgens het Gemeentebestuur verkeerde van der Wal toen in bedaarden toestand, en kwam hij na zijn vertrek weêr terug bij zijn meester, op den 28 Maart, om weder in dienst te treden, hetgeen echter door Bakker werd geweigerd. Op den 30 Maart vroeg genoemde Bakker een getuigschrift van verandering van woonplaats van Brandwijk naar Groot-Ammers voor Pieter van der Wal. Dat getuigschrift, toen afgegeven, behelst: dat Pieter van der Wal uit eigen beweging de woonplaats zijns meesters heeft verlaten en in zoodanigen toestand verkeert, dat hij daarin niet meer wordt toegelaten.

De behoeftige is op den 26 Maart gekomen te Groot-Ammers, waar hij is geboren, en aldaar opgenomen bij zijn broeder J. van der Wal. De geneeskundige E. J. van der Mijlen, te Streefkerk, heeft op den 6 April ll. schriftelijk verklaard, dat de behoeftige sedert 28 Maart onder geneeskundige behandeling is gekomen wegens krankzinnigheid; dat die toestand sedert is verergerd en de ziekte erfelijk schijnt; zoodat de opneming in een gesticht noodzakelijk is. Die opneming heeft dan ook plaats gehad op den 10 April daaraanvolgende.

Tusschen de gemeentebesturen van Groot-Ammers en Brandwijk is er nu geschil over de vraag, in welke dier beide gemeenten hij destijds woonplaats had. Het Gemeentebestuur van Brandwijk zegt, dat die woonplaats was te Groot-Ammers, omdat de behoeftige aldaar is geboren, zijne voorzaten aldaar hebben gewoond en leden van zijne familie dáár nog wonen, hij zelf er vroeger heeft gewoond en na zijn vertrek uit Brandwijk aldaar is gaan wonen bij zijn broeder; dat hij vrijwillig de dienst bij zijn meester Bakker te Brandwijk heeft verlaten, om naar Groot-Ammers te gaan; dat, toen hij Brandwijk verliet, hij in bedaarden toestand verkeerde; dat, door het verbreken van zijne dienstbetrekking bij Bakker en het zich verwijderen uit de gemeente Brandwijk, ieder denkbeeld, alsof hij nog woonplaats zou hebben te Brandwijk, verviel.

Het Gemeentebestuur van Groot-Ammers zegt, dat uit de feiten, hiervoor vermeld,

duidelijk blijkt, dat de behoeftige, toen hij op den 26 Maart feitelijk de dienst bij zijn meester verliet, hij reeds aan zijne kwaal geheel lijdende was; zoo als ook volgt uit het onderschrift in het getuigschrift van woonplaats-verandering waarin toch duidelijk wordt erkend, dat de toestand van den behoeftige zóó was, dat hij niet meer in het huis zijns meesters werd toegelaten; dat het verblijf in dezen toestand te Groot-Ammers bij zijn broeder, die hem slechts opnam, niet geacht kan worden van dien aard te zijn, dat hij daardoor woonplaats verkreeg te Groot-Ammers.

Gedeputeerde Staten van Zuidholland zijn van dezelfde meening.

De VOORZITTER: Ik dank den heer rapporteur voor het door hem uitgebragt verslag. Er zijn geene belanghebbenden opgekomen. Er kunnen dus geene inlichtingen worden gevraagd of gegeven. Aan de orde is:

IV. *het beroep van den Raad der gemeente Gorinchem van een besluit van Gedeputeerde Staten van Zuidholland, waarbij goedkeuring is onthouden aan een raadsbesluit tot wijziging der gemeentebegrooting voor* 1872.

In die zaak is rapporteur de Staatsraad DE JONGE. Ik verzoek dien heer het verslag daarover wel te willen uitbrengen.

Staatsraad DE JONGE: Mijne Heeren! De Raad der gemeente Gorinchem nam den 24 Mei ll. een besluit, strekkende tot wijziging der gemeentebegrooting over 1872, en wel om aan die begrooting toe te voegen in ontvangst eene som van ƒ 52,317, onder de omschrijving *geldleening*, en daarentegen verschillende posten van uitgaaf te verhoogen en andere nieuwe posten op de begrooting te brengen, alles te zamen tot een gelijk bedrag als de post van verhooging der begrooting van ontvangsten.

Tegen de vijf eerste posten van uitgaaf, ten gezamenlijke bedrage van ƒ 50,470, hadden Gedeputeerde Staten van Zuidholland geen bezwaar. Die posten van uitgaaf zijn in het raadsbesluit van 24 Mei omschreven als volgt: Kosten tot voortzetting der werkzaamheden betreffende de verbetering van het rioolstelsel in het oostelijk gedeelte der gemeente ƒ 40,000. Buitengewone vernieuwingen aan de werken en inrigtingen, in hoofdstuk II, artt. 1—8 vermeld, ƒ 8,600. Kosten van bediening van het aan de gemeente in eigendom behoorende overzetveer tusschen Gorinchem en de Werken en Sleeuwijk namelijk, het maken eener aanlegplaats aan deze zijde der rivier de Merwede, ƒ 1500. Aankoop van een gedeelte sloot van den heer A. J. Fret, ƒ 170. Kosten van het dempen van een gedeelte gracht, loopende achter de voormalige donkere heul, naar het dusgenoemde kleine haventje, ƒ 200.

Tegen de overige posten echter, ten bedrage van ƒ 1847, hadden Gedeputeerde Staten bedenking, gevende zij onder dagteekening van 4 Junij ll. aan Burgemeester en Wethouders van Gorinchem te kennen, dat zij bezwaar moesten maken aan het raadsbesluit van 24 Mei ll. hunne goedkeuring te verleenen, omdat de posten van uitgaaf, daarin genoemd, behalve de vijf eerste, bestreden worden uit de gelden eener leening. Zij betreffen, merkten Gedeputeerde Staten op, gewone uitgaven der administratie of vaste uitgaven volgens contract of gesloten leening, waarom dezelve regelmatig door gewone ontvangsten uit belastingen moeten worden bestreden.

De posten van uitgaaf, waartegen Gedeputeerde Staten aldus bedenking maakten, zijn in het raadsbesluit van 24 Mei omschreven als volgt: Kosten van berookingen bij het ontstaan van besmettelijke ziekten ƒ 500. Jaarwedden der hoofd- en hulponderwijzers en onderwijzeressen, mitsgaders toelagen ten behoeve van kweekelingen, ƒ 50. Subsidie aan den Rijks-normaal-cursus ter opleiding van hulp-onderwijzers en hulp-onderwijzeressen tot hoofd-onderwijzers en hoofd-onderwijzeressen ƒ 200. Renten

van de bijzondere geldleeningen *f* 917. Kosten voor openbare vermakelijkheden en feesten en voor het uitsteken van vlaggen *f* 180.

In hun later aan den Minister van Binnenlandsche Zaken over deze zaak uitgebragt ambtsberigt van 16 Julij ll. meldden Gedeputeerde Staten nog nader: dat de uitgaven, waartegen zij bezwaar hebben, van gewonen aard zijn, behoorende bij de gewone dienst der gemeente, of die telken jare in meerdere of mindere mate terugkeeren, en daaronder zelfs wordt gevonden de rentebetaling der gelden, bij leening opgenomen, in hetzelfde besluit vervat. Gedeputeerde Staten overwogen daarbij vooral, dat de leening ad *f* 52,317, waarvan hier sprake is, is een gedeelte der leening ad *f* 100,000, waartoe de Raad in 1866 besloot over te gaan tot een bepaald doel, namelijk het verbeteren van het rioolstelsel in de gemeente. Daarvan is van 1867 tot 1869 uitgegeven voor een bedrag van *f* 48,000. Men kan dus nog juist *f* 52,000 uitgeven in leening. De geldleening met bepaalde bestemming kan echter niet voor allerlei andere zaken worden bestemd, vooral niet voor die, welke van buitengewonen aard zijn. Daar het geprojecteerde werk kostbaarder bleek te zijn dan het aanvankelijk was geraamd, en het tijdstip om leeningen te sluiten niet gunstig was, is in 1871 gebruik gemaakt van het groot batig slot der gewone gemeenterekening, dienst 1870, om bij door Gedeputeerde Staten goedgekeurd raadsbesluit van 14/25 Julij 1871 eene som van *f* 27,366 te besteden voor de werken, ter betaling waarvan oorspronkelijk de leening ad *f* 100,000 was aangewezen. Van deze gelden waren vroeger *f* 48,000 voor het bepaalde doel besteed. Het besluit van 24 Mei wijst daarvoor nog aan *f* 40,000; en de overige uitgaven ad *f* 10,470, in dat besluit vermeld, waarvan de twee voornaamste, ad *f* 10,100, niet regtstreeks tot de uitgaven voor een verbeterd rioolstelsel behooren, meenden Gedeputeerde Staten echter te mogen toelaten, omdat zij buitengewone werken betreffen, die in elk geval toch door geldleening zouden moeten worden gedekt, te meer, daar de uitgaven voor het rioolstelsel, zoo als boven is vermeld, gedeeltelijk reeds zijn gevonden uit de gewone inkomsten. Verder te gaan en toe te laten, dat, nu de finantiële toestand van 1870 en 1871 toeliet buitengewone uitgaven te doen, zonder tot de leening toevlugt te nemen, en de gewone uitgaven door leening te dekken, scheen aan Gedeputeerde Staten toe eene ongerijmdheid, in strijd met alle regelen van comptabiliteit, en bovendien volstrekt niet noodzakelijk in eene gemeente, zeer wel in staat hare gewone uitgaven uit gewone inkomsten te dekken.

Tegen de weigering van Gedeputeerde Staten, dd. 4 Junij, om het raadsbesluit van 24 Mei goed te keuren, is de Raad der gemeente Gorinchem op 29 Junij ll. gekomen in hooger beroep bij Zijne Majesteit.

Appellant geeft daarbij te kennen: dat de voorstelling van Gedeputeerde Staten, als zouden de posten van uitgaaf, behalve de vijf eerste, bestreden worden uit de gelden der leening, hoezeer oppervlakkig volkomen juist, ten deze hare toepassing mist, vermits de onderwerpelijke voordragt, voor zooverre zij is aangevallen, beschouwd in het licht, waarin zij behoort te worden geplaatst, blootelijk een gevolg is eener vroegere kas-operatie, gegrond op een oeconomisch beginsel om rustend kapitaal vruchtbaar te maken; dat toch in 1871 tot voortzetting van de werken, tot wier uitvoering eene negotiatie was uitgeschreven, geene gelden zijn opgenomen, maar eene som van *f* 24,000 uit de gewone inkomsten der gemeente betaald is, om daardoor de gemeente zoolang mogelijk te bevrijden van het betalen van renten, en ook om die som niet aan het maatschappelijk kapitaal te onttrekken; dat thans, wil de gemeente aan hare wettelijke verpligtingen voldoen, de toestand onvermijdelijk vordert, dat voormelde som van *f* 24,000, zoo al niet geheel, dan toch voor een groot deel tot de gewone inkomsten der gemeente terugkeert, daar, zonder dat, het finantieel beheer niet zou zijn te handhaven; dat het hier, gelijk blijkt, niet geldt het dekken van gewone uitgaven, zoo als Gedeputeerde Staten beweren, uit op te nemen

geld, maar het tijdelijk aan zijne bestemming onttrokken kapitaal aanwenden tot het doel, waarvoor het oorspronkelijk was aangewezen; dat eene tusschentijdsche operatie, zoo als die hier heeft plaats gehad, naar het oordeel van den Gemeenteraad, daaraan niet hinderlijk kan zijn, en dat zij bij een ruimen gelds-omloop zelfs niet altijd zou zijn te vermijden. Het zijn die redenen, waarom de Gemeenteraad zich tot den Koning wendt met het eerbiedig verzoek, dat het Hoogstdenzelven moge behagen, het besluit van den Gemeenteraad van 24 Mei 1872 alsnog goed te keuren.

Gedeputeerde Staten adviseren in hun reeds vermeld ambtsberigt van 16 Julij, tot ongegrond-verklaring van het ingesteld hooger beroep.

Verdere memoriën of stukken zijn te dezer zake niet ingekomen, en ik meen dus hiermede voor verslag te kunnen volstaan.

De Voorzitter: Ik dank den heer rapporteur voor het door hem uitgebragt verslag. Er zijn geene belanghebbenden opgekomen. Er kunnen dus geene inlichtingen worden gevraagd of gegeven. Aan de orde is:

V. *het geschil tusschen de gemeenten Assen en Beilen over de woonplaats van den armen krankzinnige Elsinus Meijer.*

In die zaak is rapporteur de Staatsraad Boot. Ik verzoek dien heer het verslag daarover wel te willen uitbrengen.

Staatsraad Boot: Mijne Heeren! Elsinus Meijer, geboren op 13 Mei 1849 te Hijden, in de gemeente Beilen, werd op 11 April 1868, toen ruim achttien jaren oud, opgenomen wegens krankzinnigheid in het gesticht voor krankzinnigen te Zutphen, en wel voor rekening van Assen, omdat hij als minderjarige volgde het domicilie van onderstand zijner moeder, weduwe Meijer, geboren Everdina Menninga, die geboortig was van Assen.

Toen op 13 Mei 1872 de krankzinnige zijne meerderjarigheid bereiken zou, gaf het Gemeentebestuur van Assen een paar maanden te voren kennis aan dat van Beilen, dat met den dag der meerderjarigheid de verdere last tot onderhoud moest komen voor rekening van laatstgenoemde gemeente. Beilen echter ontkent dit, bewerende, dat dit waar zoude geweest zijn, als de armenwet van 1854 onveranderd ware gebleven, doch dat art. 15 der wet van 1 Junij 1870 (*Staatsblad* n°. 85) daarin verandering heeft gebragt.

Assen riep de tusschenkomst in van Gedeputeerde Staten, om Beilen tot erkenning te nopen; doch Gedeputeerde Staten antwoordden, dat zij het gevoelen van Beilen waren toegedaan. Daarop riep Assen 's Konings beslissing in, en beweert in zijn adres aan Zijne Majesteit, dat in het systema van Beilen en van Gedeputeerde Staten aan gezegd art. 15 eene terugwerkende kracht zou worden toegekend, daar, volgens de wet van 1854, het onderhoud van den krankzinnige op Assen rustte slechts tot aan zijne meerderjarigheid. Gedeputeerde Staten, op dat adres gehoord, berigtten het volgende:

„Het geldt hier de vraag, of de kosten van verpleging van zekeren E. Meijer, tijdens zijne minderjarigheid, onder de werking der wet van 1854, in het krankzinnigengesticht te Zutphen opgenomen voor rekening der gemeente Assen, waar zijne moeder domicilie van onderstand had, na zijne meerderjarig-wording op 13 Mei 1872, naar art. 15 der wet van 1 Julij 1870 (*Staatsblad* n°. 85), blijven voor rekening van Assen, dan wel komen ten laste der gemeente Beilen, waar hij geboren is. Assen beweert, dat dit laatste het geval is, Beilen het tegendeel.

„Het komt ons voor, dat de zaak weinig twijfelachtig is.

„Het aangehaalde art. 15 der wet, eene overgangsbepaling, luidt aldus: „De behoeftige krankzinnige, die zich op den dag van het in werking treden dezer wet in een krankzinnigengesticht bevindt, blijft tot zijn overlijden aldaar, of zijn ontslag uit het gesticht, voor rekening van de fondsen, waaruit hij volgens de wet van 28 Junij 1854 wordt verpleegd.” Bij het in werking treden van eerstgenoemde wet was E. Meijer in het krankzinnigengesticht te Zutphen; hij werd er verpleegd voor rekening der gemeente Assen volgens de wet van 28 Junij 1854; hij blijft tot zijn overlijden of zijn ontslag voor rekening van de fondsen der gemeente Assen. De letter der wet laat geene andere uitlegging toe, naar het ons voorkomt. Van eene bedoeling, afwijkende van hetgeen de letter geeft, blijkt ook niet, wel van het tegendeel. De memorie van toelichting der wet zeide op dit artikel:

„ „Het is billijk, dat de verplegingskosten der behoeftige krankzinnigen, die op het tijdstip van het in werking treden dezer wet in gestichten zijn, tot hun overlijden aldaar, of hun ontslag uit het gesticht, blijven ten laste van de fondsen, die met de verpleging waren belast op het tijdstip der opname in de gestichten.”

„Wij zijn dan ook van gevoelen, dat de beslissing moet vallen in dien zin, dat de kosten blijven ten laste der gemeente Assen.”

Memoriën zijn er niet ingekomen.

De VOORZITTER: Ik dank den heer rapporteur voor het door hem uitgebragt verslag. Er zijn geene belanghebbenden opgekomen. Er kunnen dus geene inlichtingen worden gevraagd of gegeven. Aan de orde is:

VI. *het beroep van het Bestuur der waterkeering van het calamiteus waterschap Ellewoutsdijk en den calamiteusen polder Borsselen van een besluit van Gedeputeerde Staten van Zeeland, waarbij goedkeuring is onthouden aan het besluit van den Dijksraad betreffende het presentiegeld der leden van dien Raad.*

In die zaak is rapporteur de Staatsraad DE JONGE. Ik verzoek dien heer het verslag daarover wel te willen uitbrengen.

Staatsraad DE JONGE: Mijne Heeren! Toen de Dijksraad van het calamiteuse waterschap Ellewoutsdijk en van den calamiteusen polder Borsselen in zijne vergadering van 15 November 1871, ter voldoening aan art. 68 van het reglement voor de calamiteuse polders in Zeeland, goedgekeurd bij 's Konings besluit van 31 Julij 1871 (*Provinciaal blad* n°. 91), zou overgaan tot de vaststelling van het bedrag van het presentiegeld der leden van het Bestuur, heerschte in die vergadering een groot verschil van gevoelen.

Met algemeene stemmen werd, wel is waar, besloten daarvoor een vast bedrag per jaar uit te trekken, dat door de leden van den Dijksraad zou worden gedeeld in evenredigheid van de door hen bijgewoonde vergaderingen. Maar toen het Bestuur voorstelde dat gezamenlijk bedrag op *f* 250 te bepalen, wenschte een der leden dat bedrag op *f* 840 vastgesteld te zien, terwijl de Voorzitter, den middenweg inslaande, voorstelde het bedrag op *f* 500 te bepalen. Het tweede voorstel tot een bedrag van *f* 840 werd het eerst in stemming gebragt, waarover de stemmen staakten, met 11 tegen 11, zoodat de Voorzitter, gebruik makende van de bepaling van art. 38 van het reglement, de beslissing over deze zaak aanhield tot de eerstvolgende vergadering.

In de eerstvolgende vergadering, gehouden op 22 April 1872, bragt de Voorzitter op nieuw in behandeling het voorstel omtrent het bepalen der presentiegelden op *f* 840, waaromtrent de stemmen in de vorige vergadering van den Dijksraad gestaakt hadden. Dat voorstel werd toen met 13 tegen 11 stemmen verworpen. Daarna kwam

aan de beurt het voorstel om de presentiegelden op *f* 500 vast te stellen, dat eveneens met 13 tegen 11 stemmen werd verworpen, waarna een derde voorstel, om die gelden op *f* 630 te bepalen, met 23 stemmen tegen 1 werd aangenomen.

Gedeputeerde Staten van Zeeland echter, zich met dat besluit niet kunnende vereenigen, namen den 28 Julij ll. een besluit, waarbij zij, in aanmerking nemende, dat het presentiegeld der leden van den Dijksraad, zoowel met het oog op hunnen werkkring als op de regeling bij andere waterschappen, billijkerwijze niet hooger behoort te worden bepaald dan op *f* 15 's jaars voor elk lid, met dien verstande, dat door die leden, welke op één uur afstands of meer van den zetel van het Bestuur of van de plaats der vergadering wonen, daarenboven nog *f* 3 zal worden genoten voor elke, door hen bij te wonen vergadering, — weigerden het besluit van den Dijksraad van 22 April ll. goed te keuren.

Tegen dat besluit van Gedeputeerde Staten is het Bestuur der waterkeering van het calamiteuse waterschap Ellewoutsdijk en den calamiteusen polder Borsselen, onder dagteekening van 7 Julij ll., in hooger beroep gekomen bij den Koning.

Appellant verzoekt daarbij, dat het Zijner Majesteit moge behagen dit geschil bij den Raad van State aanhangig te maken en, met vernietiging van het besluit van Gedeputeerde Staten van Zeeland van 28 Junij 1872, n°. 51, alsnog goed te keuren het besluit van den Dijksraad dezer waterkeering, waarbij het presentiegeld van de leden van den Dijksraad per jaar wordt vastgesteld op *f* 630, te verdeelen naar evenredigheid van de door de leden bij te wonen vergaderingen.

In eene memorie, aan den Raad van State door appellant ingediend en op 28 Augustus ll. ontvangen, worden de redenen uiteengezet, die den Dijksraad geleid hebben tot het vaststellen van eene vaste som voor het presentiegeld, ten bedrage van *f* 630.

In de eerste plaats eene vaste som. Het is op voorstel van Gedeputeerde Staten zelven, blijkens hunne missive van 3 November 1871, dat dit is geschied. Voor het finantiële beheer is het veel geregelder, wanneer het presentiegeld ieder jaar op de begrooting kan worden uitgetrokken, en men niet genoodzaakt is dien post *pro memorie* uit te trekken, of in de onvoorziene uitgaven daarvoor eene dekking te vinden. Eene gelijke verdeeling dier presentiegelden, naar mate van de door ieder der leden bijgewoonde vergaderingen, op het voetspoor der provinciale wet, ten opzigte der leden van het Collegie van Gedeputeerde Staten, schijnt wenschelijk, omdat deze verdeeling in evenredigheid met de opofferingen van tijd en arbeid der leden staat, zonder daarom tot ingewikkelde berekeningen aanleiding te geven. Een bedrag van *f* 630 schijnt, in de tweede plaats, niet te hoog toe. De Dijksraad van het waterschap bestaat uit een-en-twintig leden, zoodat, wanneer alle leden alle vergaderingen bijwonen, ieder lid aanspraak heeft op *f* 30 per jaar. Stelt men nu het getal der te houden vergaderingen van den Dijksraad op minstens vijf, dan maakt dit voor ieder lid per vergadering *f* 6. Dit bedrag is zeker niet hoog, wanneer men bedenkt, dat, wanneer eenig onheil aan de oeververdediging overkomt, het getal vergaderingen zeer zeker het getal van vijf verre zal overtreffen. Het calamiteuse Borsselen-Ellewoutsdijk is dan ook één der meest uitgestrekte waterschappen en zeer zeker het belangrijkste, daar van zijne goede verdediging het behoud van bijna geheel Zuidbeveland afhangt. Dat eindelijk het bedrag van *f* 630 per jaar niet te hoog is met het oog op de finantiële krachten van het waterschap, kan genoegzaam daaruit blijken, dat het jaarlijksche dijkgeschot, door Ellewoutsdijk en Borsselen alléén te betalen, ongeveer *f* 150,000 bedraagt en de gansche uitgaaf voor het waterschap jaarlijks gemiddeld éene ton beloopt. Voegt men daarbij, dat voor landbouwers in vele tijdstippen van het jaar het bijwonen van eene vergadering bijna onoverkomelijke bezwaren heeft, zoo als in oogsttijd, dan lijdt het geen twijfel, of het bedrag van het presentiegeld moet eenigzins evenredig

zijn aan de opoffering, welke het bijwonen der vergadering medebrengt. De Dijksraad vreest dan ook, dat een lager presentiegeld treurige gevolgen zou na zich slepen. Reeds nu is het gebleken, dat de bezwaren, verbonden aan het houden van eene vergadering in den tijd, dat de landbouwer op zijn land noodig is, niet gering zijn, terwijl het niet mogelijk is om alle vergaderingen uit te stellen tot een tijd, waarin de landbouwer minder gebonden is. Op de vergadering van den Dijksraad van 26 Junij ll. waren dan ook van de een-en-twintig vertegenwoordigende leden slechts acht aanwezig, zoodat, volgens art. 37 van het reglement voor de calamiteuse polders of waterschappen in Zeeland, geene besluiten konden worden genomen. De Dijksraad is daarom van meening, dat het door Gedeputeerde Staten gedane voorstel om het presentiegeld op *f* 15 per jaar voor ieder lid te stellen, en aan die leden, die op een uur afstands of meer van den zetel van het Bestuur of van de plaats der vergadering wonen, daarenboven nog *f* 3 toe te kennen voor elke door hen bij te wonen vergadering, niet aannemelijk is.

Ten eerste zou zulk eene bepaling tot zeer moeijelijke berekeningen aanleiding geven, waar eenvoudigheid wenschelijk schijnt, en dit te meer, omdat de vergaderingen van den Dijksraad tot nu toe op verschillende plaatsen in verschillende deelen van het waterschap gehouden zijn, zoodat bij iedere vergadering eene andere berekening naar gelang van den afstand van de woonplaatsen der leden van de plaats der vergadering noodig zou zijn. Dat het niet wenschelijk is de vergaderingen van den Dijksraad altijd op dezelfde plaats te houden lijdt geen twijfel, daar het in den aard der zaak ligt, dat de Voorzitter de leden van den Dijksraad tot eene vergadering roept op de plaats, waar de werken voor de oeververdediging, die voorziening behoeven, digt bij gelegen zijn, opdat eene inspectie *in loco* van den Dijksraad daarbij gemakkelijk kunne geschieden.

Daar komt nog bij, dat het, volgens de bepaling van het reglement op de calamiteuse polders en waterschappen in Zeeland, geen vereischte is voor een lid van den Dijksraad, dat hij woont binnen het waterschap of daarin grondbezit heeft, ofschoon het in het belang van eene goede administratie der polders zeker wenschelijk is, dat de meeste leden van den Dijksraad Ingelanden van het waterschap zijn. Door nu aan ver-af wonende leden van den Dijksraad eene bijzondere toelage toe te kennen, moedigt men het eenigzins aan, dat ver-af wonende personen, welligt in het geheel geen belang hebbende bij het waterschap, de op hen uitgebragte benoemingen tot leden van den Dijksraad aannemen. Moge het reglement het doel gehad hebben de benoeming van veraf wonende, geen grondbezit in den polder hebbende, leden niet uit te sluiten, zeer zeker zal dat reglement toch niet hebben beoogd, de benoeming van zulke leden bij voorkeur aan te moedigen.

Gedeputeerde Staten, over het verzoekschrift van 7 Julij door den Minister van Binnenlandsche Zaken gehoord, volharden in hun ambtsberigt van 19 Julij bij hun besluit van 28 Junij te voren, en adviseren tot afwijzing van het ingesteld beroep.

De Voorzitter: Ik dank den heer rapporteur voor het door hem uitgebragt verslag. Er zijn geene belanghebbenden opgekomen. Er kunnen dus geene inlichtingen worden gevraagd of gegeven.

En vermits er verder voor heden geene zaken aan de orde zijn, sluit ik de vergadering.

Een-en-twintigste vergadering.

Vergadering van Maandag, 30 *September* 1872.

(Geopend ten 12 ure.)

Voorzitter, de Minister van Staat Mr. Æ. Baron MACKAY VAN OPHEMERT EN ZENNEWIJNEN.

Tegenwoordig de *leden:*

Jhr. Mr. W. A. C. de Jonge,
Mr. K. A. Meeussen,
Mr. C. H. B. Boot.

Referendaris, Mr. L. P. Op den Hooff.

De VOORZITTER: Ik open deze vergadering van den Raad van State, Afdeeling voor de geschillen van bestuur.

I. Bij deze Afdeeling zijn ingekomen de volgende Koninklijke besluiten, als:

1°. van den 3 dezer, n°. 9, houdende beschikking op *het beroep van den Raad der gemeente Batenburg van een besluit van Gedeputeerde Staten van Gelderland, waarbij goedkeuring is onthouden aan de begrooting dier gemeente voor* 1872 (zie het verslag over deze zaak op blz. 234—236).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het hooger beroep, bij Ons den 16 Mei ll. ingesteld door den Raad der gemeente Batenburg tegen een besluit van Gedeputeerde Staten van Gelderland van 30 April te voren, n°. 47, daarbij hunne goedkeuring onthoudende aan de begrooting van genoemde gemeente over 1872;

Den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) gehoord, advies van den 14 Augustus 1872, n°. 56;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van den 28 Augustus 1872, litt. E, 2de Afdeeling;

Overwegende:

dat Gedeputeerde Staten hunne goedkeuring aan voormelde begrooting hebben

onthouden, op grond, dat in die begrooting onder volgnummer 67 der uitgaven, in overeenstemming met een door den Gemeenteraad op 2 November 1871, ingevolge art. 59 der wet tot regeling van het armbestuur, genomen besluit, is uitgetrokken eene som van *f* 350 wegens te verstrekken subsidie aan het Burgerlijk of Algemeen Armbestuur te Batenburg;

dat Gedeputeerde Staten, met het oog op de artt. 20, 21 en 61 dier wet, zich met voormeld raadsbesluit van 2 November ll. niet kunnende vereenigen, in voldoening aan art. 61, 2°., dier wet, hunne goedkeuring aan de gemeentebegrooting hebben onthouden;

dat, volgens art. 20 der wet, de armenverzorging aan de kerkelijke en bijzondere liefdadigheid moet worden overgelaten;

dat, volgens art. 21, het Burgerlijk Armbestuur alleen uit politiezorg bedeelen en de verpleging slechts van die armen voor zijne rekening nemen mag, welke van kerkelijke of bijzondere instellingen van liefdadigheid geen onderstand verkrijgen kunnen, en wier bedeeling desniettemin volstrekt onvermijdelijk is;

dat met deze wettelijke voorschriften de te Batenburg aanwezige toestand in strijd is, in die mate, dat in genoemde gemeente, welker inwoners bijna uitsluitend tot het Roomsch-Katholijk kerkgenootschap behooren, geen Kerkelijk Armbestuur van die gezindheid bestaat, noch bij wege van geld-inzameling of op andere wijze door de bijzondere liefdadigheid wordt bijgedragen tot daarstelling en instandhouding van een Roomsch-Katholijk Parochiaal Armbestuur;

dat intusschen dezelfde ingezetenen, welke als belasting de gelden zouden opbrengen, bestemd ter bestrijding van bewust subsidie, geacht mogen worden bij magte te zijn meerdere fondsen bijeen te brengen, waarmede hunne armen, immers gedeeltelijk, bedeeld en met welker bedrag de gemeentelasten tevens naar verhouding verminderd zouden kunnen worden;

dat mitsdien maatregelen behooren genomen te worden om de armverzorging te Batenburg tot zoodanigen toestand te brengen, als met de beginselen der wet tot regeling van het armbestuur strooken zal;

Gezien art. 209 der gemeentewet en artt. 20, 21, 60*b* en 61 der wet tot regeling van het armbestuur;

Hebben goedgevonden en verstaan:

het besluit van Gedeputeerde Staten van Gelderland van 30 April ll., n°. 47, te bekrachtigen en het daartegen bij Ons ingesteld beroep ongegrond te verklaren.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur).

Vevey, den 3 September 1872.

(*get.*) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

(*get.*) GEERTSEMA.

Accordeert met deszelfs origineel.

De Directeur van het Kabinet des Konings,

VAN HEECKEREN VAN KELL.

2o. van den 15 dezer, n°. 4, houdende beschikking op *het beroep van den Raad der gemeente Sneek van een besluit van Gedeputeerde Staten van Friesland, waarbij*

de goedkeuring is onthouden aan het raadsbesluit tot afstand van het regt van verjaring ten aanzien van zekere declaratie en tot betaling daarvan (zie het verslag over deze zaak op blz. 229—231).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het adres, aan Ons door den Raad der gemeente Sneek ingediend, daarbij voorziening verzoekende tegen het besluit van Gedeputeerde Staten der provincie Friesland van den 11 April ll., waarbij de goedkeuring onthouden is aan het raadsbesluit van 18 Maart bevorens tot voldoening uit den post der onvoorziene uitgaven der begrooting voor 1872 eener som van *f* 246, tot kwijting eener schuldvordering wegens in het jaar 1859 aan de gemeente geleverde pompen, welke schuldvordering door den Raad zelven voor verjaard erkend wordt;

Den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) gehoord, advies van den 28 Augustus 1872, n°. 42;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken, van den 6 September 1872, litt. D, 2de Afdeeling;

Overwegende:

dat de Gemeenteraad van Sneek op den 18 Maart ll. heeft besloten, onder nadere goedkeuring van Gedeputeerde Staten en gelet op art. 213 der gemeentewet, uit den post voor onvoorziene uitgaven te betalen aan de weduwe Bleeker de som van *f* 246, ter zake van door haren man in het jaar 1859 aan de gemeente geleverde pompen;

dat de Raad bij dat besluit erkent, dat de schuldvordering is verjaard, doch tevens verklaart van het regt van verjaring afstand te doen;

dat Gedeputeerde Staten op den 11 April ll. de gevraagde goedkeuring hebben geweigerd, op grond, dat de Gemeenteraad de bevoegdheid mist om van deze verjaring afstand te doen;

dat de Raad op den 29 April ll., bij Ons in beroep gekomen zijnde, hoofdzakelijk heeft aangevoerd: dat art. 228 der gemeentewet wel de termijnen van de wet van den 8 November 1815 (*Staatsblad* n°. 51), maar niet de overige bepalingen dezer wet toepasselijk verklaart op de vorderingen ten laste der gemeente, zoodat overigens de voorschriften van het Burgerlijk Wetboek ten aanzien der verjaring hier van kracht zijn, en de Gemeenteraad dus het regt heeft van de verjaring afstand te doen; dat, volgens art. 228 der gemeentewet, de termijnen van verjaring voor de vorderingen ten laste van het Rijk, bij de wet bepaald of te bepalen, van toepassing zijn op de vorderingen ten laste der gemeenten; dat dit voorschrift werd gegeven met het doel om, even als dit bij gemelde wet van 8 November 1815 met de staats-uitgaven het geval is, de begrooting van de gemeente-uitgaven over elk dienstjaar behoorlijk te kunnen afsluiten; dat ter bereiking van datzelfde doel de gevolgen, die de gemelde wet aan de termijnen hecht bij de vorderingen ten laste van het Rijk, ook geacht moeten worden te bestaan bij vorderingen ten laste der gemeente;

dat de bepalingen der wet van 8 November 1815 en van art. 228 der gemeentewet zijn van publiekregtelijken aard, gemaakt ter bevordering van het rigtig comptabel beheer over de openbare geldmiddelen;

dat de verjaring, daarbij uitgesproken, vastgesteld is in het belang van dat openbaar beheer, en niet beheerscht wordt door de voorschriften van het gewoon burgerlijk privaat regt;

dat zoodanige verjaring regtens bestaat door het enkel verloopen van den termijn, en door dat verloopen hare werking volledig heeft volbragt, zonder dat het noodig was, dat de verjaring ingeroepen werd;

dat de wet van 8 November 1815 dan ook niet enkel zegt, dat de pretensiën zullen gehouden worden voor verjaard, maar op het voetspoor der wet van 21 December 1807 bovendien voor vernietigd;

dat door de bij de wet vastgestelde verjaring en vernietiging het regt zoowel om betaling te vorderen, als om die te doen, is vervallen, en de gemeentebesturen niet bevoegd zijn uit de openbare gemeentelijke geldmiddelen eene schuldvordering te voldoen, die, door de verjaring gedood en vernietigd, in het oog der wet geacht wordt niet te bestaan;

Gezien de artt. 200 en 201 der gemeentewet;

Hebben goedgevonden en verstaan:

met handhaving van het besluit van Gedeputeerde Staten der provincie Friesland van den 11 April ll., den adressant te verklaren ongegrond in het door hem ingesteld hooger beroep.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur).

's Gravenhage, den 15 September 1872.

(*get.*) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

(*get.*) GEERTSEMA.

Accordeert met deszelfs origineel.

De Directeur van het Kabinet des Konings,

DE WEERT, *L. D.*

3o. van den 15 dezer, no. 7, houdende beschikking op *het beroep van H. van der Velden, te Haarlem, van een besluit van Gedeputeerde Staten van Noordholland, waarbij de vergunning, vroeger aan J. J. Beynes verleend tot oprigting eener rijtuigfabriek, is gehandhaafd onder eenige nadere voorwaarden* (zie het verslag over deze zaak op blz. 40—45).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het adres, aan Ons ingediend door H. van der Velden, koffijhuishouder aan het Stationsplein te Haarlem, daarbij Onze voorziening inroepende tegen een besluit van Gedeputeerde Staten van Noordholland van 20 September 1871, no. 3, waarbij aan de vergunning, vroeger aan J. J. Beynes verleend, tot behoud zijner rijtuigfabriek, eenige nieuwe voorwaarden zijn toegevoegd;

Den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) gehoord, advies van den 28 Augustus 1872, n°. 1;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken, van den 6 September 1872, litt. W, 12de Afdeeling;

Overwegende:

dat Gedeputeerde Staten van Noordholland, bij besluit van 24 Augustus 1870, n°. 29, aan J. J. Beynes vergunning hebben verleend tot behoud van zijne rijtuigfabriek op het Stationsplein te Haarlem, onder voorwaarde, dat de zware werktuigen, die in die fabriek gebruikt zouden worden, waaronder ook de stoomhamer werd gerekend, geplaatst zouden worden midden in het gebouw zijner fabriek en zoover mogelijk verwijderd van de omliggende gebouwen, terwijl de funderingswerken, daartoe benoodigd, zoodanig zouden moeten worden aangelegd, dat alle grondtrillingen voorkomen werden; voorts dat hij gehouden zou zijn zich te onderwerpen aan zoodanige bepalingen, als met betrekking tot de fabriek in het belang eener goede politie noodig geacht zouden worden;

dat H. van der Velden in Julij 1871 zich bij Gedeputeerde Staten heeft beklaagd over den ondragelijken last, veroorzaakt hoofdzakelijk door de wan, dienende tot aanvoer van lucht voor het onderhouden der verschillende vuren in de fabriek, en rustende in een balk, die onmiddellijk tegen een halvesteensmuur van zijne koffijkamer aanligt, en ook door den stoomhamer, die, naar hij beweerde, in strijd met de gestelde voorwaarden, nièt stond in het midden van het fabrieksgebouw;

dat Gedeputeerde Staten daarop, bij hun nu bestreden besluit van 20 September 1871, de vergunning hebben aangevuld met de navolgende voorwaarden: 1°. dat de balk in den gemeenschappelijken muur zou worden vrijgemaakt door het plaatsen van een anderen steunbalk voor de in de fabriek geplaatste wan; 2°. dat het dakraam aan de westzijde der fabriek, boven den slijpsteen, zou worden weggeruimd; 3°. dat het dak van het tot de fabriek behoorende gebouwtje, waarin de slijpsteen is geplaatst, over eene lengte van plus minus 4 meters, digt zou worden aangestreken; 4°. dat de noordelijke of eindgevel van dat gebouwtje, welke gevel nu met een wolfeind is afgetimmerd, zou worden veranderd in een regt of te lood opgaanden gevel tot aan den nok, zonder dat daarin lucht- of licht-openingen zouden mogen worden aangebragt;

dat de adressant zich door dat besluit bezwaard heeft geacht en verzocht, dat het door Ons zou mogen worden verbeterd en aangevuld, in voege als zou kunnen strekken om hem het rustig genot van zijn eigendom te verzekeren met de onbelemmerde uitvoering van zijn bedrijf;

dat de adressant zich voornamelijk beklaagt over bederf van het regenwater, het dringen van den steenkolendamp zelfs door de digtste ramen, het stampen, dreunen en trillen van den stoomhamer en het aanhoudend brommen van de wan; terwijl hij daarenboven zich daarover beklaagt, dat Gedeputeerde Staten geen termijn hebben aangewezen, binnen welken de voorgeschreven voorzieningen zouden moeten zijn uitgevoerd;

dat, volgens berigt van Burgemeester en Wethouders van Haarlem, de door Gedeputeerde Staten aan Beynes gestelde voorwaarden reeds in November 1871 waren nagekomen, zoodat het in de laatste plaats genoemde bezwaar kan geacht worden te zijn vervallen;

dat de fabriek van Beynes in 1858 is opgerigt op openliggenden grond, en dat van der Velden later zijn koffijhuis in de onmiddellijke nabijheid van die fabriek heeft opgebouwd, en in 1871, bij de vergrooting van zijn gebouw, zelfs gebruik heeft gemaakt van een door Beynes opgetrokken muur, om daarin balken te leggen, niettegenstaande hem het onraadzame daarvan was onder het oog gehouden;

dat hij het dus aan zich zelven te wijten heeft, indien hij eenigen overlast van de fabriek ondervindt;

dat het ingesteld onderzoek geene bewijzen heeft opgeleverd van zoodanigen hinder van steenkolendamp, dat een bevel tot verhooging der schoorsteenen daardoor zou geregtvaardigd worden;

dat de stoomhamer wel niet juist op de door Gedeputeerde Staten aangewezen plaats is opgerigt, maar dat het verplaatsen daarvan, blijkens eene verklaring van den Hoofd-Ingenieur van den Waterstaat in de provincie Noordholland, den adressant niet zou baten, daar die thans met geene muren in aanraking komt;

dat het hinderlijk geraas, door de wan veroorzaakt, volgens den Hoofd-Ingenieur, zou kunnen weggenomen worden, vooreerst, door de verplaatsing van dat werktuig, hetgeen echter kostbaar, bezwarend en voor den fabrikant zeer schadelijk zou zijn; en, ten tweede, even zoo goed, door het optrekken van een afzonderlijken muur aan het einde van de gelagkamer van van der Velden;

dat de fabrikant Beynes heeft aangeboden een zoodanigen muur voor zijne rekening te doen opbouwen, maar dat van der Velden heeft geweigerd daartoe zijne toestemming te geven;

dat, onder deze omstandigheden, er geene termen zijn om den fabrikant Beynes nog nadere voorwaarden op te leggen;

Gezien het Koninklijk besluit van 31 Januarij 1824 (*Staatsblad* n°. 19);

Hebben goedgevonden en verstaan:

met handhaving van het bovenvermeld besluit van Gedeputeerde Staten van Noordholland van 20 September 1871, n°. 3, het verzoek van H. van der Velden te wijzen van de hand.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur).

's Gravenhage, den 15 September 1872.

(*get.*) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

(*get.*) Geertsema.

Accordeert met deszelfs origineel.

De Directeur van het Kabinet des Konings,

de Weert, *L. D.*

4°. van den 14 dezer, no. 13, houdende beschikking op *het beroep van F. Roelofs, te Ambt Hardenberg, van eene uitspraak van Gedeputeerde Staten van Overijssel in zake de loting voor de nationale militie* (zie het verslag over deze zaak op blz. 162, 163).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

Wij Willem III, bij de gratie Gods, Koning der Nederlanden, Prins van Oranje-Nassau, Groot-Hertog van Luxemburg, enz., enz., enz.

Beschikkende op het bij Ons ingesteld beroep van Frits Roelofs, loteling der ligting van dit jaar, in de gemeente Ambt Hardenberg, tegen eene uitspraak van Gedeputeerde Staten van Overijssel dd. 11 April ll., n°. 1334/871, 4de Afdeeling, in zake de nationale militie;

Den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) gehoord, advies van den 20 Augustus 1872, n°. 37;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van den 6 September 1872, litt. P, 4de Afdeeling;

Overwegende:

dat Frits Roelofs is de vierde zoon van een gezin, waartoe zes in leven zijnde broeders en halve broeders behooren, van welke de twee oudsten, als in Hannover geboren, dáár steeds gewoond en aan hunnen militiepligt voldaan hebbende, voor de militie hier te lande niet zijn ingeschreven, de derde, blijkens getuigschrift model n°. 10, vastgesteld bij Ons besluit van 17 Februarij 1870 (*Staatsblad* n°. 34), als milicien loteling van 1867 in Februarij van het loopend jaar nog in dienst was, en de vierde, de appellant in deze, wegens broederdienst van den derden zoon vermeld, vrijstelling verlangt van de dienst, waartoe hij echter zoowel door den Militieraad als door Gedeputeerde Staten bij hunne voormelde uitspraak van 11 April ll. wordt aangewezen;

dat Roelof Roelofs, de vader van appellant, met zijne vier jongste zonen vóór omstreeks negen jaren uit het toenmalig Koningrijk Hannover, waarvan hij onderdaan was, zich te Ambt Hardenberg (provincie Overijssel) is komen nederzetten en sedert aldaar is verbleven;

dat echter Roelof Roelofs noch bij wege van naturalisatie hier te lande, noch op andere wijze, zijne hoedanigheid van onderdaan van het land zijner herkomst blijkt verloren te hebben, en mitsdien moet beschouwd worden die hoedanigheid nog te bezitten;

dat dit mede het geval is met diens minderjarigen zoon Frits, den appellant in deze;

dat zoowel in het voormalig Koningrijk Hannover als in het Koningrijk Pruissen, de Nederlanders aan de verpligte krijgsdienst niet onderworpen zijn, en derhalve Frits Roelofs, als zijnde vreemdeling, volgens de slotbepaling van art. 15 der wet van 19 Augustus 1861 (*Staatsblad* n°. 72), met opzigt tot de nationale militie, niet voor ingezeten te houden is;

Gezien de artt. 15 en 103 der wet van 19 Augustus 1861 (*Staatsblad* n°. 72);

Hebben goedgevonden en verstaan:

met vernietiging der uitspraak van Gedeputeerde Staten van den 11 April ll., te verklaren, dat Frits Roelofs tot de dienst bij de nationale militie is ongehouden.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur).

's Gravenhage, den 14 September 1872.

(*get.*) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

(*get.*) Geertstma.

Accordeert met deszelfs origineel.

De Directeur van het Kabinet des Konings,

van Heeckeren van Kell.

5°. van den 14 dezer, n°. 16, houdende beschikking op *het beroep van R. Kiers, landbouwer te Wapse, gemeente Diever, van een besluit van Gedeputeerde Staten van Drenthe, houdende afwijzing zijner reclame tegen de tabel der voetpaden en daartoe*

behoorende voorwerpen in die gemeente (zie het verslag over deze zaak op blz. 164—174).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het aan Ons ingediend verzoekschrift van den 8 Maart ll., waarbij Kier Roelof Kiers, landbouwer, wonende te Wapse, gemeente Diever, in hooger beroep komt van een besluit van Gedeputeerde Staten der provincie Drenthe van den 13 Februarij te voren, n°. 46, houdende ongegrond-verklaring zijner bezwaren tegen de tabel der voetpaden en daartoe behoorende voorwerpen in de gemeente Diever;

Den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) gehoord, advies van den 20 Augustus 1872, n°. 26;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken, van den 9 September 1872, litt. D, 3de Afdeeling;

Overwegende:

dat appellants verzoekschrift daartoe strekt, dat Onze beslissing op het door hem ingesteld hooger beroep worde geschorst, tot tijd en wijle de burgerlijke regter eene eind-uitspraak zal hebben gegeven op zekeren bij dien regter door den verzoeker tegen den Burgemeester van Diever ingestelden eisch, bedoeld voetpad betreffende, en dat alsdan, met vernietiging van de beschikking van Gedeputeerde Staten van 13 Februarij ll., door Ons moge worden gelast, dat van de tabel van voetpaden en daartoe betrekkelijke voorwerpen, voorloopig vastgesteld door den Raad der gemeente Diever, van 29 December 1871, alsnog worde geschrapt het op die tabel als laatste nummer voorkomende voetpad van Diever over Wapse naar Vledder, en wel voor zooverre het volgens die tabel moet loopen over de aan appellant toebehoorende perceelen, alsmede dat de vonders, op die tabel voorkomende, en even als de perceelen zelven, bij het verzoekschrift breeder omschreven, alsnog van die tabel worden afgenomen;

dat schorsing des gedings in het administratief regt voor het onderwerp der leggers van wegen en voetpaden niet bekend is, en, om te worden toegestaan, voor het in geschil zijnde onderwerp, speciaal door de wet zou behooren te zijn toegelaten en in hare gevolgen geregeld;

bovendien dat ten deze geen sprake is van eenige erfdienstbaarheid noch van een regt van voetpad, gegrond op het burgerlijk regt, maar van een dier regten en verpligtingen, ten openbaren of gemeentelijken nutte daargesteld, welke in het Burgerlijk Wetboek zelfs aan bijzondere wetten en verordeningen ter regeling zijn overgelaten;

dat het hier bedoelde voetpad, waarvan de openbaarheid thans door appellant wordt betwist, met de daartoe behoorende vonders, reeds voorkomt onder n°. 4 op de schouwtabel der gemeente Diever, op 26 Julij 1860, n°. 66, door Gedeputeerde Staten der provincie vastgesteld, zonder dat destijds door appellant of eenigen anderen regthebbende tegenspraak daartegen gedaan zij;

dat, onder zoodanige omstandigheid, geene dan zeer afdoende gronden er toe zouden mogen leiden om bedoeld voetpad, met daartoe behoorende vonders, thans weder af te voeren van de nieuwe schouwtabel, welke, ter voldoening aan het in 1868 tot stand gekomen reglement op de wegen en voetpaden in de provincie Drenthe (*Provinciaal blad* n°. 31), is opgemaakt;

dat intusschen door appellant geene daadzaken of omstandigheden, noch verklaringen van derden zijn bijgebragt, welke tot het gevoelen zouden kunnen of moeten leiden, dat in 1860 bewust voetpad, met de daartoe behoorende vonders, ten onregte ten tabelle zoude gebragt zijn, noch op eenigerlei wijze zijn ontzenuwd de eenparige verklaringen van Gedeputeerde Staten en het Plaatselijk Bestuur, zoowel als van meerdere ingezetenen der gemeente Diever, dat meergemeld voetpad sedert menschengeheugenis als openbaar voetpad bestaat en gebruikt is: verklaringen, die geheel strooken met het reeds vermelde feit, dat in 1860 gezegd voetpad met zijne vonders op de schouwtabel werd opgenomen, onder het stilzwijgen van allen, die bij het tegendeel belang konden hebben;

dat ook van elders geene daadzaken of omstandigheden Ons zijn voorgekomen, die de door appellant ingebragte bezwaren als aannemelijk zouden kunnen of moeten doen beschouwen;

Gezien art. 5 van het reglement op de wegen en voetpaden in de provincie Drenthe, goedgekeurd bij Ons besluit van 5 Augustus 1868, nº. 55 (*Provinciaal blad* nº. 31);

Hebben goedgevonden en verstaan:

met handhaving van het besluit van Gedeputeerde Staten van Drenthe van 13 Februarij 1872, nº. 46, de door den verzoeker daartegen ingebragte bezwaren te verklaren ongegrond.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur).

's Gravenhage, den 14 September 1872.

(*get.*) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

(*get.*) GEERTSEMA.

Accordeert met deszelfs origineel.

De Directeur van het Kabinet des Konings,

VAN HEECKEREN VAN KELL.

6º. van den 15 dezer, nº. 8, houdende beschikking op *het beroep van L. Houtsma van een besluit van Gedeputeerde Staten van Friesland, waarbij hij vervallen is verklaard van het lidmaatschap van den Raad der gemeente Harlingen* (zie het verslag over deze zaak op blz. 241—247).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het adres van L. Houtsma, zeehandelaar, wonende te Harlingen, daarbij in beroep komende van een besluit van Gedeputeerde Staten van Friesland van 23 Mei ll., no. 53, waarbij hij is vervallen verklaard van zijn lidmaatschap van den Gemeenteraad te Harlingen;

Den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) gehoord, advies van den 28 Augustus 1872, nº. 59;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken, van den 6 September 1872, n°. 228, 2de Afdeeling;

Overwegende:

dat het ook door het, ingevolge art. 26, 3de lid, der gemeentewet, plaats gehad hebbend verhoor van den belanghebbende vaststaat, dat het raadslid Houtsma zich jegens den aannemer van Leeuwen, wien bij openbare aanbesteding was gegund het vernieuwen van de Zuiderbrug te Harlingen, verbonden heeft tot levering van het daarvoor benoodigd hout, waardoor verstaan werd hout overeenkomstig de afmetingen, bij het bestek voor dat werk bepaald, en onder verpligting zijnerzijds om voor de deugdelijkheid daarvan in te staan, in dier voege, dat, bij afkeuring, ander hout door hem geleverd zoude worden;

dat genoemd raadslid door zoodanige handeling geacht moet worden middellijk te hebben deelgenomen aan levering of aanneming ten behoeve der gemeente, in strijd met het verbod van art. 24, 3de lid, der gemeentewet;

dat toch het doel dier bepaling is om te voorkomen, dat een raadslid bij de behartiging der gemeentebelangen kunne gedreven worden door eenige zucht hoegenaamd tot bevordering van persoonlijk belang;

dat, wel is waar, in dit geval de vaststelling der voorwaarden van aanbesteding of de keuring van het opgeleverd werk niet, door eenig voorbehoud dienaangaande, door den Raad, maar door het Collegie van Dagelijksch Bestuur geschiedde; doch dat gemeld art. 24 niet onderscheidt tusschen raadsleden, die wethouders zijn, en dezulken, die geene wethouders zijn; terwijl daarenboven elk raadslid, ingevolge art. 90 der gemeentewet, in het geval kan komen om tijdelijk met de functie van wethouder te worden belast;

dat een Gemeenteraad het zoude kunnen wenschelijk achten om de ramingen en begrootingen voor aan te besteden werken voor den aannemer geheim te houden, doch dat zulks ondoenlijk zoude zijn ten aanzien van raadsleden, die materialen aan den aannemer leveren;

dat dezelfde reden, die leidde tot het verbod, dat een raadslid zelf eene levering ten behoeve der gemeente doe, namelijk het weren van elke verzoeking tot misbruik van invloed, ook geldt voor het geval, dat een raadslid eene levering doet aan eenen aannemer van eenig gemeentewerk, met de wetenschap, ofschoon dan al, gelijk in dit geval, geheel ter goeder trouw, dat zij daarvoor strekken zal;

Gezien art. 26 der wet van 29 Junij 1851 (*Staatsblad* n°. 85);

Hebben goedgevonden en verstaan:

met bekrachtiging van een besluit van Gedeputeerde Staten van Friesland van 23 Mei ll., het door den adressant daartegen ingesteld beroep ongegrond te verklaren.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur).

'sGravenhage, den 15 September 1872.

(*get.*) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
(*get.*) GEERTSEMA.

Accordeert met deszelfs origineel.

De Directeur van het Kabinet des Konings,
DE WEERT, *L. D.*

7°. van den 15 dezer, n°. 9, houdende beschikking op *het beroep van den Raad der gemeente Tilburg van een besluit van Gedeputeerde Staten van Noordbrabant*,

waarbij de goedkeuring is onthouden aan het besluit van den Raad tot het aangaan eener geldleening van ƒ 120,000 *met de Maatschappij voor gemeente-crediet* (zie het verslag over deze zaak op blz. 247—255).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het adres van den Raad der gemeente Tilburg, bij Ons voorziening vragende tegen een besluit van Gedeputeerde Staten van Noordbrabant van 9/23 April 1872, G, nº. 54, waarbij dat Collegie zijne goedkeuring heeft geweigerd op een besluit van genoemden Gemeenteraad tot het aangaan eener leening van ƒ 120,000 met de Maatschappij voor gemeente-crediet te Amsterdam;

Den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) gehoord, advies van den 28 Augustus 1872, nº. 52;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken, van den 6 September 1872, nº. 229, 2de Afdeeling;

Overwegende:

dat de leeningen, met genoemde Maatschappij aan te gaan, geschieden op voorwaarde, dat de gemeente zich verbinde om, tot dekking van interest, betaling en aflossing tevens, aan de Maatschappij eene jaarlijksche uitkeering te doen van 5 pct. van het opgenomen kapitaal gedurende 68 jaren;

dat de Gemeenteraad de bedoelde leening wenscht aan te gaan ten behoeve der oprigting eener gasfabriek, en Gedeputeerde Staten hunne goedkeuring hebben onthouden, omdat zij den termijn van aflossing te lang oordeelen;

dat de gemeentewet, die de zelfregering der gemeenten, wat het geldelijk beheer betreft, heeft beperkt, is uitgegaan van het beginsel, dat, waar het handelingen geldt, die de toekomst der gemeente kunnen benadeelen, het hooger gezag de gemeente, als blijvend ligchaam, tegen het besturend personeel van het oogenblik, zoo noodig, behoort te beschermen;

dat door weinige besluiten de toekomst eener gemeente meer gevaar loopt te worden benadeeld dan door het aangaan van geldleeningen met lange termijnen van aflossing, waartoe alzoo niet dan om gewigtige redenen mag worden overgegaan; dat zeker ter vinding der kapitalen, voor den aanleg van werken van grooten omvang, als b. v. van spoorwegen, buurtspoorwegen, kanalen, droogmakerijen, waterleidingen enz., die, ofschoon niet zelden eerst na verloop van tijd, een nieuw leven en nieuwe welvaart verspreiden in de streek, door welke zij worden aangelegd, de toekomst zonder gevaar voor langen tijd kan worden verbonden, omdat tegenover de velerlei voordeelen, die zoodanige werken allengs en gedurende een lang verloop van jaren afwerpen, het niet onbillijk is, ook de kosten van aanleg over een groot aantal jaren te verdeelen;

dat daarentegen de toekomst wel wordt benadeeld, wanneer op zoo lange termijnen geleend wordt, om in meer gewone behoeften van de openbare dienst te voorzien; dat toch volgende tijden nieuwe behoeften doen ontstaan, en een rigtig beheer vordert, dat de schuld wegens vroegere werken zooveel mogelijk zij afbetaald, vóórdat de noodzakelijkheid daar is om in nieuwe behoeften te voorzien;

dat ook niet mag worden uit het oog verloren, dat, ofschoon dergelijke leening, waarvan interestbetaling en aflossing door eene vaste annuiteit van slechts 5 pct.

worden gedekt, in de eerste jaren minder opoffering vordert dan eene leening tegen 5 pct. met gelijkmatige aflossing binnen 20 of 25 jaren, het gezamenlijk bedrag van al de annuiteiten, door de gemeente in die 68 jaren te voldoen, zeer aanzienlijk overschrijdt, hetgeen bij eene leening op de andere zoo even genoemde voorwaarden tot betaling van renten en aflossing door de belastingschuldigen moet worden opgebragt;

dat daarom de oprigting eener gemeentelijke gasfabriek, welk werk binnen een zoo lang tijdsverloop groote vernieuwingen zal moeten ondergaan, niet een werk van dat belang en van dien omvang is, dat de kosten, daartoe vereischt, over een tijdvak van 68 jaren behooren te worden verdeeld;

dat ook de op te nemen som niet zoo aanzienlijk is, dat zij niet door de gemeente binnen een veel korteren termijn zou kunnen worden afgelost;

dat dus Gedeputeerde Staten van Noordbrabant teregt hunne goedkeuring aan het bedoelde raadsbesluit hebben onthouden;

Gezien artt. 194, 200 en 201 der wet van 29 Junij 1851 (*Staatsblad* nº. 85);

Hebben goedgevonden en verstaan:

met handhaving van het besluit van Gedeputeerde Staten van Noordbrabant van 9/23 April 1872, G, nº. 54, de daartegen door den Gemeenteraad van Tilburg ingebragte bezwaren te verklaren ongegrond.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur).

's Gravenhage, den 15 September 1872.

(*get.*) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

(*get.*) GEERTSEMA.

Accordeert met deszelfs origineel.

De Directeur van het Kabinet des Konings,

DE WEERT, *L. D.*

8º. van den 23 dezer, nº. 3, houdende beschikking op *het beroep van het Bestuur van het calamiteuse waterschap Bruinisse van een besluit van Gedeputeerde Staten van Zeeland tot aanwijzing der onderwerpen van uitgaaf, welke geacht moeten worden te geschieden in het belang der zeewering en oeververdediging van dat waterschap* (zie het verslag over deze zaak op blz. 231—233).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het aan Ons ingesteld beroep van het Bestuur van het calamiteuse waterschap Bruinisse van een besluit van Gedeputeerde Staten van Zeeland, dd. 22/28 Maart 1872, nº. 6*b*;

Den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) gehoord, advies van den 11 September 1872, n°. 46;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken, van den 20 September 1872, litt. C, 3de Afdeeling;

Overwegende:

dat door Gedeputeerde Staten, ter voldoening aan art. 2 der wet van 19 Julij 1870 (*Staatsblad* n°. 119), bij hun vermeld besluit van 22/28 Maart 1872, n°. 6*b*, zijn aangewezen de onderwerpen van uitgaaf, welke geacht moeten worden te geschieden in het belang der zeewering en oeververdediging van het calamiteuse waterschap Bruinisse;

dat het Bestuur van den polder Bruinisse tegen dit besluit bij Ons is gekomen in hooger beroep bij een niet gedagteekend, doch aan Ons Kabinet op 16 Mei ll. geëxhibeerd verzoekschrift;

dat art. 2 der wet van 19 Julij 1870 (*Staatsblad* n°. 119) bepaalt, dat Gedeputeerde Staten van Zeeland aanwijzen, welke onderwerpen van uitgaaf geacht moeten worden in het belang der zeewering en oeververdediging van iederen calamiteusen polder te geschieden; en dat de polderbesturen, bijaldien zij er zich door bezwaard rekenen, binnen vier weken, nadat die beslissing ter hunner kennis is gekomen, bij Ons voorziening kunnen vragen;

dat, volgens verklaring van Gedeputeerde Staten, die kennisgeving aan appellant den 30 Maart uit Middelburg is verzonden, met welke opgave geheel verband houdt de omstandigheid, dat reeds bij schrijven van 9 April daaraanvolgende het Bestuur van den polder Bruinisse zich wendde tot Gedeputeerde Staten met bezwaren tegen voormeld besluit van 22/28 Maart;

dat derhalve de termijn, bij de wet van 19 Julij 1870 (*Staatsblad* n°. 119) gesteld voor het komen in beroep, reeds was verloopen, toen het Bestuur van den polder Bruinisse daartoe overging;

Gelet op art. 2 der wet van 19 Julij 1870 (*Staatsblad* n°. 119);

Hebben goedgevonden en verstaan:

te verklaren, dat het beroep, door het Bestuur van het calamiteuse waterschap Bruinisse tegen bovenvermeld besluit van Gedeputeerde Staten van Zeeland dd. 22/28 Maart 1872, n°. 6*b*, bij Ons ingesteld, is niet-ontvankelijk.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur).

's Gravenhage, den 23 September 1872.

(*get.*) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
(*get.*) GEERTSEMA.

Accordeert met deszelfs origineel.
De Directeur van het Kabinet des Konings,
VAN HEECKEREN VAN KELL.

De VOORZITTER: Thans is aan de orde:

II. *het beroep van den Raad der gemeente Tilburg van een besluit van Gedeputeerde Staten van Noordbrabant, waarbij goedkeuring is onthouden aan een raadsbe-*

sluit tot het aangaan eener geldleening van ƒ 45,000 *met de Maatschappij voor gemeente-crediet te Amsterdam.*

In die zaak is rapporteur de Staatsraad Boot. Ik verzoek dien heer het verslag daarover wel te willen uitbrengen.

Staatsraad Boot: Mijne Heeren! Op 31 Julij ll. is door den Minister van Binnenlandsche Zaken, op 's Konings magtiging, bij deze Afdeeling aangebragt het beroep van den Gemeenteraad van Tilburg tegen een besluit van Gedeputeerde Staten van Noordbrabant van 7 Junij 1872, waarbij de goedkeuring is onthouden aan een besluit van dien Raad van 11 Mei 1872 tot het aangaan eener geldleening bij de Maatschappij voor gemeente-crediet te Amsterdam, ten bedrage van ƒ 45,000, op de bekende conditiën, d. i. tegen 5 pct. 's jaars, gedurende 68 jaren, na verloop van welken tijd het kapitaal zelf door de genoemde annuiteit zal zijn afgelost.

Daarvan zouden ƒ 2,250 strekken voor deelneming in het maatschappelijk kapitaal van gezegde Maatschappij.

Het doel dezer geldleening is om gevolg te geven aan het raadsbesluit van 20 Januarij 1872, goedgekeurd door Gedeputeerde Staten bij hun besluit van 22 Maart 1872, waarbij bepaald werd, dat de gemeente Tilburg voor 180 preferente aandeelen, elk groot ƒ 240, alzoo voor eene som van ƒ 43,200 deelneemt in de Nederlandsche Zuid-ooster-spoorweg-maatschappij, welke zich voorstelt een spoorweg aan te leggen van Tilburg over 's Bosch naar Nijmegen.

Gedeputeerde Staten weigerden de goedkeuring op het besluit van den Raad van Tilburg van 11 Mei 1872, uit overweging, „dat de bedongen wordende annuiteit van 5 pct. 's jaars gedurende 68 jaren een last op de toekomstige ingezetenen der gemeente zou leggen, die niet strookt met den huishoudelijken regel, naar welken geldleeningen slechts hulpmiddelen mogen zijn, tot verdeeling van lasten, die oogenblikkelijk te zwaar zouden drukken, over eenige jaren, en welke regel dus niet toeliet, dat een volgend geslacht met de betaling van door het tegenwoordige aangegane schulden worde bezwaard."

Daartegen komt de Gemeenteraad op bij adres aan den Koning, waarin betoogd wordt, dat het nemen van aandeelen in de gezegde Maatschappij de tot-stand-koming van een spoorweg bevordert, die voor de verdere ontwikkeling en den bloei van Tilburg rijke vruchten in de toekomst belooft en voor de volgende ingezetenen indirecte voordeelen kan afwerpen; dat de verbindingen, welke die lijn met Engeland en Duitschland te gemoet gaat, doen verwachten, dat de aandeelen in vervolg van tijd ruime interest zullen opleveren; dat, zoo ooit het laten deelen van het nageslacht in lasten, wanneer het ook de lusten geniet, te billijken is, dit moet geacht worden in de onderhavige zaak het geval te zijn;

dat het besluit van Gedeputeerde Staten van het onpractisch beginsel uitgaat, dat, in welk geval, onder welke omstandigheid en voor welk doel ook, een gemeentebestuur nooit gelden zou mogen leenen, die niet door de aanwezige generatie worden opgebragt;

dat, moest die stelling opgaan, het maken van groote werken van openbaar nut, welke voor den vooruitgang, de gezondheid of de instandhouding eener plaats vaak dringend noodig zijn, en waarvan het bestaan of de welstand van toekomstige ingezetenen kunnen afhangen, zoo goed als onmogelijk zouden zijn, zoodat juist de te groote zorg voor het toekomstige geslacht oorzaak van zijn ondergang of kwijning worden zou;

dat de besturen van de aanzienlijkste gemeenten en van de provinciën onzes Rijks, Noordbrabant niet uitgezonderd, voor hunne groote werken, waarvan de opvolgers

gerekend werden mede genot te zullen hebben, en waaraan veelal groote vooruitgang op materieel gebied te danken is, veeltijds een billijk deel in de schuld en de later genietenden hebben gelaten, als zijnde dit de éénige weg om belangrijke en blijvende verbeteringen aan te brengen;

dat het grondwettig regt, hetgeen aan de gemeentebesturen de »regeling en het bestuur van de huishouding der gemeente overlaat," waaronder ook begrepen is voor de instandhouding der gemeente te zorgen, aan eene zoo betwistbare, door niets gestaafde en, met na te noemen Koninklijk besluit in flagranten strijd zijnde stelling, als waarop Gedeputeerde Staten hun weigerend besluit bouwden, niet schijnt te mogen worden opgeofferd;

dat, wel is waar, de bevoegdheid tot het aangaan van geldleeningen bij de Grondwet is beperkt door de daarop vereischte goedkeuring der Provinciale Staten, maar dat ook die beperking uit den aard der zaak uitzondering op den regel moet blijven en daarvan een zoo spaarzaam mogelijk gebruik dient te worden gemaakt, wijl anders gevaar ontstaat, dat de grondwettige regel aan de uitzondering worde opgeofferd, en de autonomie der gemeentebesturen gedood;

dat de zienswijze van den Raad ten aanzien van het geoorloofde eener leening als die, waarvan thans de rede is, bevestiging erlangt in het Koninklijk besluit omtrent dergelijke leening der gemeente Hattem; in welk besluit, als om het standpunt der Regering nopens die leening duidelijk te doen uitkomen, nadrukkelijk wordt gezegd, dat »tot vinding der kapitalen, voor den aanleg van groote werken benoodigd, als b. v. van spoorwegen, buurtspoorwegen, kanalen, droogmakerijen, waterleidingen enz., die, ofschoon niet zelden eerst na verloop van tijd, een nieuw leven en welvaart verspreiden in de streek, door welke zij worden aangelegd, — de toekomst voor langen tijd kan worden verbonden, omdat tegen de velerlei voordeelen, die zoodanige werken allengs en gedurende een lang verloop van jaren afwerpen, het niet onbillijk is ook de kosten van aanleg over een groot aantal jaren te verdeelen.

Gedeputeerde Staten, op dat adres gehoord, geven in een berigt aan den Minister van Binnenlandsche Zaken te kennen, dat het doel, waarom de gemeentewet het toezigt van Gedeputeerde Staten op sommige raadshandelingen voorschrijft, in het bijzonder is om aan de gemeente, als zedelijk ligchaam, een waarborg te verzekeren tegen den invloed, dien de administratie van thans heeft op haren toekomstigen geldelijken toestand. Gedeputeerde Staten moeten dus toezien, dat de toekomst niet met al te verre strekkende lasten worde bezwaard. Wèl geldt het hier den aanleg van een spoorweg, en zou daarom de langdurigheid van den last beter te regtvaardigen zijn hier, dan voor werken van minder blijvenden aard, maar men moet letten op sommige zich hier voordoende omstandigheden. Vooreerst is er geen haast bij deze geldopneming, daar de eerste termijn van storting pas noodig zal zijn na voltooijing van een groot gedeelte der werken, die nu nog naauwelijks zijn aangevangen. Ten andere zal de naaste toekomst, bij den sterken vooruitgang van Tilburg, nog vele buitengewone lasten medebrengen, zoodat men moet letten op eene voorzigtige verdeeling daarvan, opdat volgende generatiën zich niet geplaatst zouden zien voor finantiële verpligtingen, die voor lang de vermogens der gemeente tot geleidelijke ontwikkeling zouden verlammen.

Door den Burgemeester is, namens den Raad, aan 's Raads Afdeeling voor de geschillen van bestuur nog eene memorie ingediend, waarin de gronden van Gedeputeerde Staten nader worden ontzenuwd. Daarin wordt er op gewezen, dat de gemeente al dadelijk het geld, waarvoor zij, met goedkeuring van Gedeputeerde Staten, deelnam in de spoorweg-maatschappij, bekomen moet, althans voor de helft, omdat in het reglement bepaald is, dat de eene helft der deelneming moet gestort worden binnen drie maanden, nadat de werken zijn aangevangen; en, blijkens eigen schrijven

van Gedeputeerde Staten, *is* reeds met de werken aangevangen; wat de andere helft betreft, is het toch noodig, dat men wete, wáár de gelden van daan zullen komen, terwijl die middelerwijl winstgevend kunnen worden belegd. Overigens komen geene nieuwe argumenten in deze memorie voor.

De VOORZITTER: Ik dank den heer rapporteur voor het door hem uitgebragt verslag. Er zijn geene belanghebbenden opgekomen. Er kunnen dus geene inlichtingen worden gevraagd of gegeven. Aan de orde is:

III. *het beroep van L. Jacobs, te Ossendrecht, van eene uitspraak van Gedeputeerde Staten van Noordbrabant in zake de loting voor de nationale militie.*

In die zaak is rapporteur de Staatsraad BOOT. Ik verzoek dien heer het verslag daarover wel te willen uitbrengen.

Staatsraad BOOT: Mijne Heeren! Ludovicus Jacobs is, krachtens uitspraak van Gedeputeerde Staten van Noordbrabant van 12 Julij ll., ingelijfd als milicien bij het 3de regiment infanterie, in garnizoen te Bergen-op-Zoon. Hij was, tijdens hem bij de loting een dienstpligtig nummer ten deel viel, in hechtenis, en wel sedert 22 Maart 1871. Volgens berigt van den Procureur-generaal in Noordbrabant, werd hij bij vonnis der Regtbank te Breda op 17 Maart 1871 wegens verbreking van afsluiting veroordeeld tot ééne maand gevangenis-straf, en bij arrest van het Provinciaal Geregtshof van Noordbrabant van 16 Mei 1871, wegens diefstal op den openbaren weg, met geweld, bij nacht, en door twee personen gepleegd, tot één jaar cellulaire gevangenis-straf; hij werd niet tot eene onteerende straf veroordeeld.

Op 18 Junij 1872, na zijn ontslag uit de gevangenis, kwam hij in zijne woonplaats Ossendrecht terug. Aan de eerste oproeping, om voor Gedeputeerde Staten van Noordbrabant te verschijnen, voldeed hij niet; volgens zijne opgave, omdat de afstand naar 's Bosch te ver was om het te voet te doen, en omdat hij, onvermogend zijnde, geene reiskosten van het Gemeentebestuur van Ossendrecht kon erlangen. Hij is daarop onder verzekerd geleide naar 's Hertogenbosch overgebragt en ingelijfd. Hij vraagt nu, wat hij vruchteloos bij Gedeputeerde Staten heeft gevraagd, bij adres aan den Koning vrijstelling van de dienst, krachtens art. 55 der wet op de nationale militie.

Dit adres is, op 's Konings magtiging, door den Minister van Binnenlandsche Zaken bij brief van 29 Augustus ll. bij deze Afdeeling van den Raad van State aanhangig gemaakt.

De VOORZITTER: Ik dank den heer rapporteur voor het door hem uitgebragt verslag. Er zijn geene belanghebbenden opgekomen. Er kunnen dus geene inlichtingen worden gevraagd of gegeven. Aan de orde is:

IV. *het beroep van den Raad der gemeente Beek van een besluit van Gedeputeerde Staten van Limburg, bevelende de oprigting van eene tweede openbare school in die gemeente.*

In die zaak is rapporteur de Staatsraad MEEUSSEN. Ik verzoek dien heer het verslag daarover wel te willen uitbrengen.

Staatsraad MEEUSSEN: Mijne Heeren! Hendrik Feron en anderen, inwoners der

gemeente Beek, provincie Limburg, gevestigd in de gehuchten Groot- en Klein-Genhout aldaar, hebben reeds in het jaar 1864 en vervolgens nog bij herhaling er op aangedrongen, dat, behalve de éénige openbare school voor lager onderwijs, te Beek bestaande, nog zou worden opgerigt eene tweede gelijke school voor de beide genoemde gehuchten.

Als hoofdgronden voerden zij aan, dat het getal schoolkinderen in die gehuchten bedroeg circa 100; dat de afstand dier gehuchten tot de gemeenteschool te Beek niet minder dan drie kwartier uur bedraagt; en dat de toestand van den weg zoodanig is, dat de kinderen in wintertijd, vooral wanneer herhaalde sneeuwvlagen invallen, de school niet kunnen bezoeken.

Ten gevolge van voormelde aanvragen, heeft de Schoolopziener in Augustus 1865 een onderzoek *in loco* ingesteld. Volgens hem bedroeg het getal schoolgaande kinderen slechts 70, en is de afstand van Groot-Genhout, — het meest verwijderde der twee gehuchten, — tot Beek, slechts een half uur gaans. Hij erkende echter, dat de tweede helft van den weg van Groot-Genhout naar Beek, in den winter, onder de zeer slechte wegen moet geteld worden. Dit bezwaar, uit den toestand van den weg geput, hoezeer overdreven voorgesteld, kwam hem wel aannemelijk voor. Hij verklaarde van meening te zijn, dat de weg moest verbeterd worden, en enkel voor het geval, dat dit niet mogelijk zijn zou, kwam hem de oprigting eener nieuwe school niet verwerpelijk voor.

De Inspecteur van het Lager Onderwijs in de provincie Limburg heeft insgelijks een locaal onderzoek ingesteld. Ook hij bevond, dat de afstand slechts een half uur bedraagt. Maar hij beschouwt de klagt over den slechten toestand van den weg in geenen deele overdreven. Hij zegt daarvan, dat meer dan de helft van den weg niet veel breeder is dan de breedte van het karspoor; dat de weg ook werkelijk door karren wordt bereden, waardoor hij natuurlijk op vele plaatsen met kuilen en diepten is bezet; dat hij sterk afhelt tot bijna aan Beek; dat hij al het karakter heeft van een diepen of hollen weg, tusschen hooge akkervelden, die zich als dikke en steile muren hier en daar meer dan twee Nederlandsche ellen hoog boven den weg verheffen; zoodat die weg nooit goed, bij vocht slecht, bij sterken regen onbegaanbaar en bij sneeuw gevaarlijk kan zijn, inzonderheid, gelijk van zelf spreekt, voor kinderen. Hij meende, dat, als die weg volkomen kon worden verbeterd, hij zich bij de afwijzing van het verzoek zou kunnen neêrleggen; maar dat hij in het tegenovergestelde geval ten sterkste moest blijven aandringen, over te gaan tot de oprigting eener tweede school.

Gedeputeerde Staten van Limburg hebben daarop besloten een lid uit hun midden de zending op te dragen om te Beek zelf een onderzoek in te stellen over de gegrondheid der ingezonden adressen. Dat lid heeft zich op den 19 Februarij 1866 naar die gemeente begeven en aldaar bevonden, dat de gehuchten Groot- en Klein-Genhout slechts op een half uur afstand van de school gelegen zijn; dat de weg van Groot-Genhout naar Beek in behoorlijken staat is, doch dat die van Klein-Genhout naar Beek veel te wenschen overliet; dat dit een holle weg was, voor verbetering weinig vatbaar; dat, bijaldien echter het voetpad, dat uit den hollen weg naar het veld opvoert, door de landerijen tot Beek kon gebragt worden, de kinderen niet meer langs den hollen weg behoefden te gaan. Hij deelde in zijn rapport aan Gedeputeerde Staten voorts mede, dat het Gemeentebestuur bezwaar had in de oprigting eener tweede school, wegens de groote kosten, daaraan verbonden, en voorts omdat in dat geval de gehuchten Neerbeek, Geverik en Kelmond op dezelfde gronden insgelijks de oprigting eener derde school zouden vorderen; dat het Gemeentebestuur erkende, dat de gemeenteschool te Beek, voor het getal kinderen aldaar school gaande, te klein was; maar dat men bereid was om dat lokaal te vergrooten.

Het gecommitteerd lid vond uit dit alles aanleiding aan Gedeputeerde Staten voor te stellen om voor alsnog het verzoek der adressanten niet in gunstige overweging te nemen.

Gedeputeerde Staten hebben daarop aan het Gemeentebestuur van Beek verklaard te zullen berusten in de bezwaren, tegen dat Bestuur aangevoerd tegen het oprigten eener tweede school, mits het bestaande schoollokaal werd vergroot en de weg van het gehucht Klein-Genhout naar de gemeente Beek door het maken van een ten allen tijde bruikbaar voetpad werd verbeterd.

Het schoollokaal is toen behoorlijk vergroot, en het Gemeentebestuur beloofde om de wegen, tusschen de gehuchten Groot- en Klein-Genhout en het dorp Beek bestaande, zooveel mogelijk te willen verbeteren, maar verklaarde het maken van een nieuw voetpad over de landerijen op het hooge veld te beschouwen als overtollig, terwijl er reeds twee wegen zijn, die naar Klein-Genhout leiden, en een derde, die naar Groot-Genhout voert.

Toen de adressanten Feron en consorten niet ophielden met aan te dringen op het verkrijgen eener tweede school, werden hunne adressen, ook die van vroegere dagteekening, gesteld in handen van den Inspecteur van het Lager Onderwijs in Limburg. Deze ambtenaar heeft zich, vergezeld van den betrokken Schoolopziener, nogmaals naar de gemeente Beek begeven. Hij heeft zich, blijkens zijn rapport van den 13 November 1869, aldaar overtuigd door zamenspreking met hoofden van huisgezinnen uit bedoelde gehuchten, die tot dat einde bijeengeroepen waren, dat werkelijk in die gehuchten algemeen eene tweede school wordt verlangd; maar tevens dat er gelegenheid zou zijn het daarvoor benoodigd schoollokaal te bouwen op zoodanige plaats, dat de school ook kon dienen voor de kinderen uit de gehuchten Geverik, Kelmond en Oensel, namelijk bij het punt, waar de wegen van Oensel en Klein-Genhout naar Beek elkander snijden. Hij zegt wijders, dat hij tot de overtuiging is gekomen, dat van het eigenlijk verbeteren niets komen zal, en het bovendien zeker is, dat de meergemelde holle weg nog in denzelfden staat is als vroeger; dat hij daarom aan Gedeputeerde Staten moest adviseren om, bijaldien het Gemeentebestuur weigerachtig bleef eene tweede school te vestigen, alsdan de oprigting er van te willen bevelen.

Toen het Gemeentebestuur weigerachtig bleef, hebben Gedeputeerde Staten bij hun besluit van 15 December ll. de oprigting bevolen eener tweede school, op eene nader daarvoor te bepalen plaats tusschen de gehuchten Groot- en Klein-Genhout, Kelmond en Oensel, op grond, dat de éénige school te Beek, door hare ligging met betrekking tot de gehuchten en door de daarheen leidende, in den winter vooral onbruikbare holle wegen, niet voldoet aan de behoefte van de bevolking der gemeente Beek.

Tegen dit besluit is de Gemeenteraad van Beek op den 5 April ll. gekomen in beroep bij den Koning. In het adres wordt gezegd, dat op den 27 Junij 1871 door het Gemeentebestuur aan Gedeputeerde Staten is aangeboden een project tot verbetering der buurtwegen, waaronder die van Groot- en Klein-Genhout naar Beek; waarbij wordt voorgesteld die wegen te brengen op 6 meters breedte, zoodat zij dan volkomen voldoende zouden zijn; dat, bijaldien het besluit van Gedeputeerde Staten ten uitvoer moet worden gelegd, het gehucht Neerbeek, waar nagenoeg 70 schoolgaande kinderen zijn, ook wel eene openbare school zou vorderen.

In eene memorie, door den Gemeenteraad aan de Afdeeling ingediend, wordt, zoowel als in voormeld adres, gewezen op den ongunstigen finantiëlen toestand der gemeente Beek en bovendien in de memorie op de twisten, die uit de oprigting eener nieuwe school zullen voortvloeijen, omdat men dan ook zal wenschen afscheiding

van kerkelijke parochie en stichting van nieuwe kerken, en op de voortreffelijke hoedanigheid van de bestaande school.

De oorspronkelijke adressant Feron en twee andere ingezetenen van Groot-Genhout hebben aan de Afdeeling medegedeeld, dat, naar hun oordeel, de tweede school moet gevestigd worden in de onmiddellijke nabijheid van de gehuchten Groot- en Klein-Genhout; doch zij voegen er bij, dat, indien de school komt ter plaatse, door den Inspecteur van het Lager Onderwijs verlangd, maar volgens het besluit van Gedeputeerde Staten nog nader aan te wijzen, zij er dan in zullen berusten.

Deze zijn de feiten in dit geschil van bestuur, hetwelk krachtens magtiging des Konings den 9 Junij ll. bij deze Afdeeling is aanhangig gemaakt en waarin alsnu een ontwerp van besluit aan Zijne Majesteit zal moeten worden voorgedragen.

De Voorzitter: Ik dank den heer rapporteur voor het door hem uitgebragt verslag. Er zijn geene belanghebbenden opgekomen. Er kunnen dus geene inlichtingen worden gevraagd of gegeven.

En vermits er verder voor heden geene zaken aan de orde zijn, sluit ik de vergadering.

Twee-en-twintigste vergadering.

Vergadering van Donderdag, 17 *October* 1872.

(Geopend ten 11 ure.)

Voorzitter, de Minister van Staat, Mr. Æ. Baron Mackay van Ophemert en Zennewijnen.

Tegenwoordig de *leden:*

Jhr. Mr. W. A. C. de Jonge,
Mr. K. A. Meeussen,
Mr. C. H. B. Boot.

Referendaris, Mr. L. P. Op den Hooff.

De Voorzitter: Ik open deze vergadering van den Raad van State, Afdeeling voor de geschillen van bestuur.

I. Bij deze Afdeeling zijn ingekomen de volgende Koninklijke besluiten, als:

1°. van den 27 September ll., n°. 1, houdende beschikking op *het beroep van het Kerkbestuur der Roomsch-Katholijke gemeente te Kralingen van een besluit van Gedeputeerde Staten van Zuidholland, houdende bevel tot sluiting met* 1 *Julij* 1872 *van de begraafplaats van de Roomsch-Katholijke gemeente te Kralingen* (zie het verslag over deze zaak op blz. 77—85).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

Wij WILLEM III, bij de gratie Gods, Koning der Nederlanden, Prins van Oranje-Nassau, Groot-Hertog van Luxemburg, enz., enz., enz.

Beschikkende op het beroep, bij Ons ingesteld door het Roomsch-Katholijk Parochiaal Kerkbestuur te Kralingen, van een besluit van Gedeputeerde Staten van Zuidholland, van den 21 December 1871, n°. 38, waarbij de sluiting is bevolen der binnen den afstand van 35 meters van de bebouwde kom der gemeente liggende begraafplaats dier gezindte met 1 Julij 1872;

Den Raad van State (Afddeling voor de geschillen van bestuur) gehoord, advies van den 17 September 1872, n°. 5;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken, van den 24 September 1872, litt. A, 2de Afdeeling;

Overwegende:

dat Gedeputeerde Staten, krachtens art. 46 der wet van 10 April 1869 (*Staatsblad* n°. 65), de sluiting dezer begraafplaats, als schadelijk voor de volksgezondheid, bevelende, daartoe hoofdzakelijk geleid zijn door de overweging, dat zeer nabij die begraafplaats woningen zijn gelegen, dat zij de noodige ruimte mist, en dat zij, als geheel gevuld, met planken omringd en opgehoogd is;

dat uit een ingesteld onderzoek gebleken is, dat slechts een paar woningen binnen den afstand van 35 meters van de begraafplaats liggen, terwijl alle andere huizen veel verder daarvan verwijderd zijn, zoodat zelfs twijfel zou kunnen bestaan, of art. 46 der wet wel op deze begraafplaats toepasselijk is;

dat zij zoodanig gelegen is, dat aan de werking der windstroomen daarover heen volkomen vrije speling gelaten is;

dat het ophoogen der begraafplaats is geschied, niet omdat zij geheel is gevuld, maar ter voldoening aan een bevel, bij de concessie tot hare oprigting gegeven, met het doel om de werking van het water op de lijken te beletten, zoodat uit die omstandigheid geen bewijs ten nadeele van de begraafplaats kan worden afgeleid;

dat het terrein gebleken is voldoende te zijn voor de behoefte, vooral thans, daar sedert de oprigting eener Roomsch-Katholijke begraafplaats te Rotterdam het getal lijken, die te Kralingen worden ter aarde besteld, belangrijk is verminderd;

dat, volgens eene verklaring der openbare Gezondheids-Commissie in de gemeente Kralingen, welke verklaring is bevestigd door Burgemeester en Wethouders en door een groot aantal ingezetenen der gemeente, in den omtrek der bedoelde begraafplaats geene meerdere ziekten noch sterfgevallen zijn voorgekomen, zelfs niet bij heerschende epidemiën, dan in andere wijken, die op verderen afstand zijn gelegen;

dat, onder deze omstandigheden, het bevel tot sluiting der begraafplaats moet geacht worden niet op voldoende gronden te berusten;

Gezien art. 46 der wet van 10 April 1869 (*Staatsblad* n°. 65);

Hebben goedgevonden en verstaan:

het in hoofde dezes vermeld besluit van Gedeputeerde Staten van Zuidholland van 12 December 1871, n°. 38, te vernietigen.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur).

's Gravenhage, den 27 September 1872.

(*get.*) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

(*get.*) GEERTSEMA.

Accordeert met deszelfs origineel.

De Directeur van het Kabinet des Konings,

VAN HEECKEREN VAN KELL.

2°. van den 27 September ll., n°. 2, houdende beschikking op *het beroep van den Inspecteur van het Geneeskundig Staatstoezigt voor Overijssel en Drenthe van een besluit van Gedeputeerde Staten van Drenthe, waarbij aan het Gemeentebestuur van Gieten vergunning is verleend tot het bouwen eener nieuwe school te Gieterveen op de in dat besluit vermelde plaats* (zie het verslag over deze zaak op blz. 282—284).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het bij Ons onder dagteekening van 17 Junij ll. ingesteld hooger beroep van den Inspecteur voor het Geneeskundig Staatstoezigt in de provinciën Overijssel en Drenthe tegen een besluit van Gedeputeerde Staten van Drenthe van 4 Junij te voren, nº. 2, houdende verlof aan het Gemeentebestuur van Gieten om de nieuw op te rigten school te Gieterveen op de door Burgemeester en Wethouders aangewezen plaats, op het perceel, aldaar kadastraal bekend nº. 712, te bouwen, onder bepaling, dat het gebouw ten minste 29 meters van de begraafplaats verwijderd blijve;

Den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) gehoord, advies van den 17 September 1872, nº. 60;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken, van den 24 September 1872, litt. B, 2de Afdeeling;

Overwegende:

dat de bezwaren van den Inspecteur voor het Geneeskundig Staatstoezigt, zoo bij Gedeputeerde Staten, als in hooger beroep bij Ons, tegen het ter aangewezen plaatse stichten der bedoelde school, niet ontleend zijn aan beweerde schadelijkheid voor de volksgezondheid, maar aan de, door den appellant vermeende, wenschelijkheid, dat die school op eenen van de begraafplaats meer verwijderden afstand mogt worden gesticht, op zeker door hem aangewezen, doch bij onderzoek daartoe ongeschikt gebleken, perceel;

dat de plaatselijke gesteldheid te Gieterveen, bij niet bestaande vrees voor benadeeling der volksgezondheid, het door Gedeputeerde Staten verleend verlof tot het bouwen der school op 29 meters afstand van de begraafplaats allezins geacht mag worden te regtvaardigen;

Gelet op art. 48, in verband met art. 16, derde lid, der wet van 10 April 1869 (*Staatsblad* nº. 65);

Hebben goedgevonden en verstaan:

het bij Ons ingesteld hooger beroep van den Inspecteur voor het Geneeskundig Staatstoezigt voormeld tegen boven omschreven besluit van Gedeputeerde Staten van Drenthe van 4 Junij ll., nº. 2, te verklaren ongegrond.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur).

's Gravenhage, den 27 September 1872.

(*get.*) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
(*get.*) GEERTSEMA.

Accordeert met deszelfs origineel.
De Directeur van het Kabinet des Konings,
VAN HEECKEREN VAN KELL.

3o. van den 27 September ll., no. 7, houdende beschikking op *het beroep van G. en B. ten Bruggencate, te Stad Almelo, van een besluit van Gedeputeerde Staten van Overijssel, waarbij aan de adressanten vergunning is geweigerd tot oprigting van een stoomwerktuig van vijf of zes paardenkracht in hunne tabaksfabriek* (zie het verslag over deze zaak op blz. 221—224).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het adres, aan Ons ingediend door B. en G. ten Bruggencate, te Almelo, daarbij Onze voorziening inroepende tegen eene beschikking van Gedeputeerde Staten van Overijssel van 4 April 1872, waarbij is geweigerd hun verzoek tot plaatsing eener locomobile van vijf of zes paardenkracht in hunne fabriek te Stad-Almelo, in het perceel, kadastraal bekend sectie B, n°. 1649;

Den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) gehoord, advies van den 17 September 1872, n°. 50;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken, van den 24 September 1872, litt. W, 12de Afdeeling;

Overwegende:

dat adressanten in Maart 1872 vergunning hebben gevraagd om de stoommachine van drie paardenkracht, die in hunne fabriek in werking is, krachtens in 1866 verkregen vergunning, te mogen vervangen door eene van vijf à zes paardenkracht;

dat Gedeputeerde Staten bij hun bovenvermeld besluit dat verzoek hebben afgewezen, op grond, dat uit het ingesteld onderzoek gebleken was, dat de werking van de tegenwoordige stoommachine hinderlijk is voor de naburige huizen, en het gebruik eener stoommachine van meer paardenkracht de bezwaren zou verhoogen;

dat de bezwaren, door de naburen aangevoerd, voor zooverre die in aanmerking kunnen genomen worden, hoofdzakelijk bestaan in vrees voor brandgevaar, schade voor aangrenzende of naburige perceelen, bederf van het drinkwater, overlast van roet, dat uit den schoorsteen van het stoomtuig valt, overlast, doordien het water, van de fabriek afkomstig, uitgelaten en de stoom afgekoeld wordt op den openbaren weg;

dat aan die hinderlijkheid, dat nadeel of gevaar, waarover de naburen zich beklagen, aangenomen zelfs, dat de klagten geheel gegrond zijn en niet overdreven voorgesteld, zeer wel kan worden te gemoet gekomen door het nemen van voorzorgen, en dat dus eene weigering van het verzoek niet noodig is;

dat daarenboven de naburen, indien zij werkelijk zooveel overlast ondervinden, veel meer gebaat zullen zijn door het toestaan van de verlangde vergunning om de stoommachine eenigzins te vergrooten, mits daaraan verbonden worden de noodige voorwaarden, die strekken kunnen om aan de bezwaren, waarover zij zich beklagen, te gemoet te komen, dan door eene weigering en bij gevolg bestendiging van den tegenwoordigen toestand;

Gezien het Koninklijk besluit van 31 Januarij 1824 (*Staatsblad* no. 19);

Hebben goedgevonden en verstaan:

met vernietiging van het in hoofde dezes vermelde besluit van Gedeputeerde Staten van Overijssel van 4 April 1872, aan de adressanten alsnog vergunning te verleenen tot het oprigten en in werking brengen van een stoomwerktuig van

hoogstens zes paardenkracht in hun perceel kadaster sectie B, n_0. 1649, gemeente Stad-Almelo, onder voorwaarde:

1°. dat de stoommachine binnen een jaar, na dagteekening van dit besluit, in werking moet zijn;

2°. dat de vuurhaard in een lokaal worde geplaatst, dat brandvrij van de overige lokalen is afgesloten, en de beweging brandvrij worde overgebragt;

3°. dat de machine den rook zal moeten verteren en alleen zoolang met steenkolen zal mogen gestookt worden, als zulks zonder nadeel voor de belendende bewoners kan geschieden, terwijl cokes zullen moeten gebruikt worden, zoodra van eenig nadeel blijkt, veroorzaakt door het gebruik van steenkolen;

4°. dat de afgewerkte stoom niet op de publieke straat zal worden ontlast;

5°. dat de schoorsteen worde opgetrokken tot minstens zestien meters boven den beganen grond;

6°. dat de adressanten zich moeten onderwerpen aan alle andere voorwaarden, welke later blijken mogten in het belang van het algemeen en eener goede politie noodig te zijn;

7°. dat de verleende vergunning geacht zal worden te zijn vervallen, zoodra de adressanten of hunne regtverkrijgenden in gebreke blijven aan een of meer der hun opgelegde voorwaarden te voldoen.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur).

's Gravenhage, den 27 September 1872.

(*get.*) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
(*get.*) Geertsema.

Accordeert met deszelfs origineel.
De Directeur van het Kabinet des Konings,
van Heeckeren van Kell.

4°. van den 6 dezer, n°. 10, houdende beschikking op *het beroep van den Raad der gemeente Gorinchem van een besluit van Gedeputeerde Staten van Zuidholland, waarbij goedkeuring is onthouden aan eenige posten, op de begrooting voor* 1872 *dier gemeente voorkomende* (zie het verslag over deze zaak op blz. 295—297).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

Wij WILLEM III, bij de gratie Gods, Koning der Nederlanden, Prins van Oranje-Nassau, Groot-Hertog van Luxemburg, enz., enz., enz.

Beschikkende op het door den Gemeenteraad van Gorinchem bij Ons ingesteld beroep tegen een besluit van Gedeputeerde Staten van Zuidholland van 4 Junij 1872, n°. 37/2, waarbij goedkeuring is onthouden aan een raadsbesluit van 24 Mei bevorens tot wijziging der gemeentebegrooting over 1872;

Den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) gehoord, advies van den 24 September 1872, n°. 64;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken, van 2 October 1872, litt. B, 2de Afdeeling;

Overwegende, dat de Gemeenteraad van Gorinchem in October 1866 heeft besloten tot het aangaan eener geldleening, groot *f* 100,000, voor het verbeteren van het rioolstelsel in de gemeente;

Overwegende, dat dit besluit is goedgekeurd door Gedeputeerde Staten bij resolutie van 30 October 1866, n°. 87;

Overwegende, dat in de jaren 1867—1869 verschillende seriën in die leening zijn uitgegeven;

Overwegende, dat de Gemeenteraad echter in 1871 gebruik heeft gemaakt van het batig slot der gewone gemeenterekening, dienst 1870, om de voortzetting van het werk te bekostigen, ter betaling waarvan oorspronkelijk de leening ad *f* 100,000 was aangewezen;

Overwegende, dat de Gemeenteraad nu, den 24 Mei ll., heeft besloten nog eene som van *f* 52,317, aan de begrooting toe te voegen in ontvangst onder de omschrijving „geldleening", en daarentegen verschillende posten van uitgaaf te verhoogen en andere nieuwe posten op die begrooting te brengen, allen te zamen tot een gelijk bedrag als de post van verhooging der begrooting van ontvangsten;

Overwegende, dat die uitgaven zouden moeten strekken, deels tot bekostiging der voortzetting van het werk, waartoe in 1866 was besloten, of voor andere buitengewone werken, deels tot dekking van gewone uitgaven en renten van geldleeningen;

Overwegende, dat Gedeputeerde Staten daarop hebben verklaard, dat gewone uitgaven der administratie of vaste uitgaven volgens contract of gesloten leening regelmatig door gewone ontvangsten uit belastingen moeten bestreden worden, en dat dus het raadsbesluit niet vatbaar was voor goedkeuring;

Overwegende, dat de appellant daartegen heeft aangevoerd, dat het hier niet betreft het dekken van gewone uitgaven uit op te nemen geld, maar het tijdelijk aan zijne bestemming onttrokken kapitaal aanwenden tot het doel, waarvoor het oorspronkelijk was aangewezen;

Overwegende echter, dat, al mogt het besluit van 1871, om het batig saldo der gewone gemeenterekening aan te wenden voor het werk, waarvoor anders geld had moeten opgenomen worden, op een goed beginsel berust hebben, het gevolg van dien maatregel alleen kon zijn, dat de geldleening niet tot haar volle bedrag behoefde uitgegeven te worden, of wèl dat het overschietende kon aangewend worden voor andere buitengewone werken, tot dekking waarvan anders eene nieuwe leening zou moeten gesloten worden;

dat, uit het oogpunt van een behoorlijk beheer der gemeente-finantiën, niet kan worden goedgekeurd, dat eene geldleening worde aangegaan om gewone uitgaven en de renten der geldleening zelve te dekken;

Gezien artt. 213 en 209 der wet van 29 Junij 1851 (*Staatsblad* n°. 85);

Hebben goedgevonden en verstaan:

met handhaving van het besluit van Gedeputeerde Staten van Zuidholland van 4 Junij 1872, n°. 37/2, het daartegen ingesteld beroep ongegrond te verklaren.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur).

Het Loo, den 6 October 1872.

(*get.*) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

(*get.*) GEERTSEMA.

Accordeert met deszelfs origineel.

De Directeur van het Kabinet des Konings,

DE WEERT, *L. D.*

De Voorzitter: Aan de orde is thans:

II. *het beroep van J. A. Grijnders en J. W. Zwijsen, te Tiel, van een besluit van Gedeputeerde Staten van Gelderland, waarbij hun, onder de gestelde voorwaarden, vergunning is verleend tot de oprigting van eene siroop-branderij op het perceel kadaster sectie C, n°.* 1178, *op Zandwijk, onder Tiel.*

In die zaak is rapporteur de Staatsraad Boot. Ik verzoek dien heer het verslag daarover wel te willen uitbrengen.

Staatsraad Boot: Mijne Heeren! Op 20 Januarij 1872 hebben Burgemeester en Wethouders van Tiel een tot hen gerigt verzoek van J. A. Grijnders en J. W. Zwijsen, om vergunning tot oprigting eener siroop-branderij te Tiel, in het gebouw, kadastraal bekend onder sectie C, n°. 1178, afgewezen, nadat bij het vooraf gehouden onderzoek *de commodo et incommodo* zeven bewoners van huizen, in de onmiddellijke nabijheid gelegen, verklaard hadden groote bezwaren er tegen te hebben, wegens den ondragelijken stank, dien de branderij, toen reeds zonder vergunning in werking, veroorzaakte.

De fabrikanten wendden zich daarop tot Gedeputeerde Staten van Gelderland bij adres van 24 Januarij 1872, en vroegen, dat dat Collegie, met te-niet-doening van het besluit van Burgemeester en Wethouders van Tiel, zoude verstaan, dat er voor de oprigting eener siroop-branderij geene vergunning noodig is, of wel die vergunning zoude verleenen, des noods na een ingesteld nader onderzoek. De stelling, dat eigenlijk hier geene vergunning vereischt zou worden, steunde op den grond, dat zulk eene inrigting niet genoemd wordt in het besluit van 31 Januarij 1824 (*Staatsblad* n°. 19), of eenig ander besluit; dat wel bij Koninklijk besluit van 6 Februarij 1850 onder de werking van eerstgemeld besluit gebragt zijn kookerijen van vruchten, en dat wel de siroop is een uitvloeisel van eene kookerij van vruchten; doch dat eene fabriek, waarin dat product, de siroop, wordt gebrand, zelve niet eene vruchtenkookerij kan genoemd worden. De gronden, waarop, ingeval er vergunning noodig mogt zijn, op het bekomen daarvan werd aangedrongen, zijn kortelijk deze: dat onaangename reuk voor buren geen reden kan zijn om eene fabriek te weren; dat Dr. Brune dezen reuk niet schadelijk acht voor de gezondheid; dat de fabriek is buiten de stad, door weinige huizen omringd is en aan geen huis onmiddellijk grenzende; dat er vrij wat lastiger fabrieken in de stad zelve bestaan, en in vele groote steden ook siroop-branderijen zijn.

Mr. W. van de Poll en twee andere belendende eigenaren zonden een adres aan Gedeputeerde Staten, om op weigering van der adressanten verzoekschrift aan te dringen. Zij zeggen daarin, dat de adressanten, een verzoek om vergunning aan Burgemeester en Wethouders ingediend hebbende, nu niet meer kunnen beweren, dat er geene vergunning voor eene siroop-branderij zoude noodig zijn; dat deze inrigting stellig valt onder die, bedoeld bij het besluit van 6 Februarij 1850, dewijl in deze fabriek een dunne siroop, die elders door eene eerste koking van beetwortelen is verkregen, en die al de bestanddeelen van beetwortelen inhoudt, hier verder in ketels wordt gekookt, totdat ze dik is geworden, en dan op heete platen wordt overgestort, waarop de koking zoolang wordt doorgezet, totdat ze in verbranding overgaat; zoodat in deze fabriek koking plaats heeft: eerst in ketels, dan op platen, en wel koking van veldvruchten, namelijk beetwortelen (zij wijzen op dit punt, dat eene tweede koking van iets, waarvan de bestanddeelen gebleven zijn, is eene koking, in het besluit van 1850 bedoeld, op de leer, aangenomen door den Hoogen Raad bij arrest van 30 Junij 1857 (*Weekblad van het Regt* n°. 1986); dat deze fabriek onmiddellijk ligt bij eene agglomeratie van huizen, dat niet eenige, maar

alle gehoorde geburen zich tegen de inwilliging van het verzoek hebben verklaard; dat de stank wel degelijk schadelijk is voor de gezondheid; dat het algemeen belang moet gaan boven het bijzonder belang der fabrikanten, en dat de verplaatsing dier industrie naar een geschikter, geheel vrij, terrein in de gemeente Tiel te minder bezwarend voor hen moet zijn, omdat de bestaande inrigting, in een gehuurd gebouwtje, met aankoop en materialen, slechts weinig (zij zeggen te hebben vernomen *f* 400) moet hebben gekost.

De verklaring, door hen overgelegd tot staving der schadelijkheid dezer fabriek voor de gezondheid, is van de doctoren Pijnacker Hordijk en Küthe, en houdt in, dat de dampen en gassen, die zich bij de bereiding van gebrande siroop, als in deze fabriek geschied, ontwikkelen en over de naburige erven verspreiden, hoogst nadeelig zijn voor personen met gevoelige ademhalingswerktuigen.

Gedeputeerde Staten wonnen het gevoelen in van den Ingenieur van den Waterstaat.

Deze geeft eene beschrijving van de werking in de fabriek. De siroop — daarop komt zijn betoog neder — is het laatste residu der suiker-bereiding; van 100 kilo beetwortelen komt ongeveer 2 kilo siroop. Deze ondergaat hare branding in de ketels. Genoegzaam aangebrand, wordt zij op ijzeren platen overgeschept om te bekoelen en te kristalliseren. De grondstof is hier dus de siroop, welke de brander in vaten ontvangt, doch zelf niet maakt. De inrigting is pl. m. 15 meter verwijderd van het naastbijgelegen huis. De aanbranding veroorzaakt een dikken damp, die door de niet-aangestreken pannen zich een uitweg baant; luchtkokers zijn er niet. Of die damp schadelijk is voor de gezondheid, daarover zijn de geneesheeren het niet eens. Het gebouwtje is niet veel meer dan *f* 400 waard. Er is één enkele ketel in, waarin telkenmale slechts één half vat wordt bereid. Hij geeft vervolgens voorwaarden aan, die zouden gesteld kunnen worden om aan den hinder te gemoet te komen. Naar aanleiding daarvan hebben Gedeputeerde Staten, bij besluit van 27 Maart 1872, aan Grijnders en Zwijsen de vergunning tot oprigting der siroop-branderij verleend, onder bepalingen, hierop nederkomende, dat binnen twee maanden na ontvangst van dat besluit boven den ketel, naar de tegenovergestelde zijde van het gebouwtje te verplaatsen, een luchtkoker moet worden gemaakt, 2 el boven den nok van het dak uitstekende, en dat het pannendak moet worden digtgestreken; terwijl gedurende de branding de deuren, ramen en dergelijken moeten gesloten blijven. Op een adres der fabrikanten ten aanzien dezer laatste voorwaarde, hebben Gedeputeerde Staten bij besluit van 8 Mei ll. nader te kennen gegeven, dat die bepaling strekte om te voorkomen, dat de rook ergens elders zou ontsnappen dan door de daartoe voorgeschreven rookbuis, en kennelijk geene andere openingen betreft dan de zoodanigen, welke in de hoogte van het gebouw bestaan, doch dat de bevoegdheid daardoor niet is uitgesloten om in het gebouw de noodige grond- of trekgaten te maken. Bij uitbreiding voor zooveel noodig der concessie van 27 Maart werd hun dus nu verder vergund om grond- of trekgaten te maken langs den vloer aan de tegenovergestelde zijde van den luchtkoker, niet hooger echter dan 18 à 20 centimeters bovenkant boven den beganen grond in het gebouw.

Den 18 Junij ll. hebben de fabrikanten zich tot den Koning gewend bij een adres, waarbij zij, na te hebben gezegd, dat zij zooveel mogelijk aan de gestelde voorwaarden hebben voldaan, doch dat, door het hun opgelegd verbod tot sluiting van deuren en ramen gedurende de branding, de inrigting voor hen onbruikbaar wordt, — verzoeken, dat Zijne Majesteit, het besluit van Gedeputeerde Staten vernietigende, za verstaan, dat deze siroop-branderij niet behoort tot de fabrieken, tot wier oprigting vergunning volgens het besluit van 6 Februarij 1850 noodig is, en, wordt dit anders verstaan, alsdan de vergunning gelieve te verleenen onvoorwaardelijk, of onder voorwaarden, welke de uitoefening hunner industrie mogelijk maken.

Gedeputeerde Staten, daarop gehoord, handhaven hun genomen besluit. Huns inziens is eene siroop-branderij de voortzetting eener koking van veldvruchten, en dus daarmede gelijk te stellen of onder die benaming mede begrepen. De siroop, door koking elders verkregen en uit beetwortels voortgekomen, ondergaat hier eene tweede verkooking. De voorwaarde omtrent de deuren of ramen kan geen bezwaar opleveren na de nadere explicatie der bedoeling daarvan in het besluit van 8 Mei ll.

Vermits de vraag: of deze soort van fabrieken inderdaad eene voortzetting is van eene kokerij van veldvruchten, geheel van technischen aard is, heeft 's Raads Afdeeling voor de geschillen van bestuur het nuttig geoordeeld, dat daaromtrent het gevoelen van een deskundige werd ingewonnen. De Minister van Binnenlandsche Zaken voldeed aan haar verlangen door het vragen van advies aan den heer Grothe, Hoogleeraar aan de polytechnische school, die in zijn berigt van 20 September ll. het volgende schrijft:

„De gebrande siroop wordt tegenwoordig bijna uitsluitend van de siroop der beetwortel-suiker-fabrieken gemaakt. Voor de fabrikage dienen open potten of ketels van geslagen ijzer, die in een gewonen vuurhaard geplaatst zijn en ongeveer 350 kilo siroop kunnen bevatten. Bij het koken ontwikkelt zich, en wel zeer geleidelijk, waterdamp, terwijl tevens, in de mate als de massa taaijer wordt, zoodat ze, met een lepel uitgehaald, zich in draden vormt, het suikergehalte eene verandering ondergaat, waardoor de zoete zelfstandigheden bitter en bruin worden. Alsdan schept men de dik vloeibare massa op ijzeren platen, alwaar ze bekoelt en vast wordt.

„Ontstond nu de vraag, of dit eene voor den eigenaar gevaarlijke en voor de naburen welligt lastige procedure is, in het bijzonder of het noodzakelijk moet geacht worden op dezen tak van industrie van Rijkswege toezigt te houden, dan zou ik eenvoudig met *neen* daarop antwoorden.

„Het schijnt mij echter toe, dat de zaak anders gelegen is. Gedeputeerde Staten van Gelderland beroepen zich op de Koninklijke besluiten van 31 Januarij 1824 (*Staatsblad* n°. 19) en in het bijzonder van 6 Februarij 1850 (*Staatsblad* n°. 6); en ik geloof, dat ze daartoe wel geregtigd zijn. Ik heb deze stukken gelezen en ben van oordeel, dat, als men tot het aanleggen van kokerijen van b oom- en veldvruchten (zal wel zijn van siroop van boom- en veldvruchten) eene vergunning behoeft, deze zeker ook noodig wordt voor stokerijen van gebrande siroop, die ook van veldvruchten, i. e. van beetwortels, of suikerriet gemaakt wordt. Met het oog hierop moet ik tegen de fabrikanten adviseren en mij met het besluit van Gedeputeerde Staten vereenigen.”

Er zijn aan deze Afdeeling memoriën of brieven ingezonden: 1°. door Burgemeester en Wethouders van Tiel, verklarende, dat, volgens het oordeel van door hen geraadpleegde geneeskundigen, de fabriek, ook al wordt zij ingerigt volgens de voorwaarden, door Gedeputeerde Staten gesteld, nadeelig is voor de openbare gezondheid; 2°. van W. van de Poll en drie andere buren der fabriek, hunne bezwaren op nieuw ontwikkelende; 3°. van de fabrikanten, die daarin aanvoeren, dat geene bepaling bestaat, welke voorschrijft, dat er vergunning noodig is voor eene siroopbranderij; dat Gedeputeerde Staten van Noordbrabant dit met zoovele woorden hebben te kennen gegeven aan iemand, die te 's Hertogenbosch eene siroop-branderij wilde oprigten, en dat er op vele plaatsen, zelfs in zeer bevolkte steden, zulke inrigtingen bestaan; eindelijk, dat hunne industrie onder de hun opgelegde besproken voorwaarden niet kan worden uitgeoefend; 4°. van nog vijf personen, Z. Brouwers *c. s.*, die verzoeken, dat de fabriek worde verboden of althans gedreven onder strenge handhaving der door Gedeputeerde Staten gestelde beperkende bepalingen.

De Voorzitter: Ik dank den heer rapporteur voor het door hem uitgebragt verslag. Er is een belanghebbende tegenwoordig. Heeft de belanghebbende ook eenige inlichtingen te geven of te vragen?

De heer J. A. Grijnders, appellant, als belanghebbende optredende, geeft te kennen, dat hij veel te zeggen had; maar dat hij vreesde, dat hem dit niet zou baten. Al dadelijk moet hij opmerken, dat de belanghebbenden volstrekt geen vruchtenkokerij hebben, en dat wat zij leverden een afgewerkt product was. Zij hebben geen kokerij. En het was eene onmogelijkheid om door koken gebrande siroop te krijgen. Hij vergelijkt het met eene baal koffij, die niet wordt gekookt, maar die men laat branden. Het was dus — zegt hij — ten eenemale ongegrond te zeggen, dat de siroop gekookt wordt. Het was eene onmogelijkheid aan de voorwaarden, door Gedeputeerde Staten aan de concessie verbonden, te voldoen. De lucht zoekt door alle zijden, zelfs door de muren, een uitweg, maar de stoom en de walm blijven in het gebouw hangen. De lucht wil er van boven niet uit. De belanghebbenden hebben voor hunne eigene overtuiging allerlei proeven genomen, ten einde de lucht te doen verdwijnen, maar het was onmogelijk. De rook, de damp, slaat op den grond en verspreidt zich dáár. Wij moeten, zegt spreker, ons bedrijf uitoefenen met een enkel, onnoozel klein potje. Te 's Bosch en elders in Noordbrabant heeft men groote dergelijke etablissementen, o. a. stoom-branderijen. Zij zijn meerendeels binnen de stad gevestigd. Die concurrenten lagchen ons uit. Wij zijn veroordeeld om maar steeds te tobben. Onze zaak gaat gelukkig goed; wij zouden haar gaarne wenschen uit te breiden, maar kunnen en mogen maar niet. Intusschen is ons door Dr. Brune verklaard, dat de lucht niet nadeelig is voor de gezondheid. De twee andere geneesheeren, die een tegenovergesteld gevoelen hebben voorgestaan, hebben dat op verren afstand beoordeeld en alleen gezegd, dat de lucht nadeelig is voor de gezondheid; maar dan mogt men wel overal de gas- en garancine-fabrieken verbieden, waarvan de lucht dan toch ook wel nadeelig zal zijn voor de gezondheid.

Appellant ontkent de bewering van Gedeputeerde Staten, dat er vruchten of beetwortelen door hen gekookt worden. Wij koken niet, zegt hij, maar branden. Wij hopen, dat ons de gelegenheid zal worden geschonken een stuk brood te verdienen. Het is eene onmogelijkheid om met de lastige formaliteiten, die Gedeputeerde Staten hebben voorgeschreven, te werken. Hadden wij een grooter ketel, dan hadden wij maar eenmaal te branden, en dan zou het mogelijk zijn; maar dat mogen wij ook niet, dat wordt ons ook niet vergund. Opsluiting van walm kan niet bestaan. Nu kunnen wij niets doen. Wij hebben het geweldig lastig met de politie. Reeds driemalen heeft men proces-verbaal tegen ons opgemaakt, doch er werd geen gevolg aan gegeven. Dat eeuwigdurend toezigt der politie is zeer belemmerend. De agenten van politie zijn steeds op den uitkijk, of wij al dan niet de deuren sluiten. Wij zijn daarvoor niet bevreesd, want wij hebben steeds aan alle verpligtingen, die ons door Gedeputeerde Staten opgelegd waren, voldaan; maar het is eene onmogelijkheid zóó voort te werken: wij moeten weg, of wij moeten verligting bekomen van de voorwaarden, die ons zijn opgelegd.

Daarbij moet appellant aan den Raad mededeelen, dat de ondernemers de zaak begonnen hebben met eene mondelinge concessie van den Burgemeester, en dat de Burgemeester verklaard heeft, dat er voor hunne zaak geene concessie noodig was. Zij hebben daarop anderhalve maand voortgewerkt. Toen hebben de buren klagten ingeleverd. Toen vernamen de ondernemers van den Burgemeester, dat Gedeputeerde Staten de zaak rangschikten onder de boom- en veldvruchten-kokerij. Ter voldoening aan het verlangen van Gedeputeerde Staten, is de concessie aangevraagd, maar met vergunning om voorloopig voort te gaan. In afwachting van de beslissing omtrent de concessie, heeft men tien weken stil moeten zitten. Daaruit blijkt dus, dat men niet begonnen is, zonder iemand te kennen. De Burgemeester heeft aan

de ondernemers persoonlijk vergunning verleend, maar gezegd, dat zij geene concessie van Gedeputeerde Staten noodig hadden. Later hebben appellanten op zijn verlangen de concessie gevraagd. Maar zij blijven het er voor houden, dat de aanvrage niet noodig was. Wet is toch wet. Al hebben zij de concessie aangevraagd, dan blijkt daaruit nog geenszins, dat het noodig is. Vroeger hebben zij te 's Bosch concessie gevraagd, en toen kregen zij tot antwoord, dat het niet noodig was. Zij hopen dus, dat de Raad om al deze redenen hun in de gelegenheid stellen zal een stuk brood te verdienen.

Staatsraad Boot: Het is mij uit de stukken gebleken, dat Gedeputeerde Staten hebben vergund het aanbrengen van trekgaten. Is dat geschied?

De heer Grijnders: Ons gebouwtje is zeer smal. Onder den muur konden wij die trekgaten niet aanbrengen; maar onder de deur hebben wij gaten laten maken, veel grooter dan ons voorgeschreven was. Het is er echter onmogelijk uit te houden zonder open deuren en vensters. Hadden wij ons kunnen helpen met de voorwaarden, die Gedeputeerde Staten ons hebben opgelegd, wij zouden het gaarne gedaan en het niet verder gezocht hebben; maar het is bepaald onmogelijk; wij moeten verligting hebben, of wij moeten ophouden.

De Voorzitter: Indien de heeren geene verdere inlichtingen verlangen, gaan wij over tot de volgende zaak. Aan de orde is:

III. *het beroep van den Raad der gemeente Rijssen van een besluit van Gedeputeerde Staten van Overijssel, houdende ongegrond-verklaring van het beroep van dien Raad tegen eene verklaring van den Schoolopziener in het 8ste district van Overijssel, dat de lokalen der openbare lagere school in die gemeente schadelijk zijn voor de gezondheid en van onvoldoende ruimte.*

In die zaak is rapporteur de Staatsraad Boot. Ik verzoek dien heer het verslag daarover wel te willen uitbrengen.

Staatsraad Boot: Mijne Heeren! Nadat bij den Gemeenteraad van Rijssen was ingekomen eene schriftelijke verklaring van den Schoolopziener in het 8ste district van Overijssel, van 4 Maart 1872, dat de lokalen der openbare lagere school in die gemeente schadelijk zijn voor de gezondheid en van onvoldoende ruimte, besloot die Raad, op 13 Maart, van die uitspraak in beroep te komen bij Gedeputeerde Staten, op grond, dat de lokalen, ofschoon verbetering behoevende, toch onschadelijk zijn voor de gezondheid, en dat aan de onvoldoende ruimte zal worden te gemoet gekomen door de stichting van een tweede schoolgebouw. Gedeputeerde Staten wonnen het gevoelen in, zoowel van den Provincialen Inspecteur van het Lager Onderwijs, als van den Geneeskundigen Inspecteur voor Overijssel en Drenthe, die beiden zich met het ongunstig oordeel van den Schoolopziener vereenigden. De Inspecteur van het Onderwijs was het met den Schoolopziener eens, dat de door den Raad voorgenomen verbeteringen volstrekt onvoldoende zouden zijn. Het plan was namelijk om de bestaande school, nu gemiddeld door 468 leerlingen bezocht, in te rigten voor 350 leerlingen, en een tweede gebouw te stichten, speciaal voor leerlingen tot den leeftijd van acht jaren. Het Schooltoezigt keurt dat af, vooreerst, omdat het bestaande gebouw, bij matige berekening der voor iederen leerling benoodigde ruimte en lucht, slechts 268 leerlingen kan bevatten; en, ten andere, omdat de geprojecteerde tweede school zoude zijn eene bij de wet onbekende midden-inrigting, tusschen

eene bewaarschool en eene lagere school in, waarop de vakken, bij art. 16, 2°., der wet op het lager onderwijs genoemd, niet zouden kunnen onderwezen worden.

Gedeputeerde Staten hebben, na een ingesteld zelfstandig onderzoek door eene Commissie uit hun midden, in overeenstemming met de gezegde rapporten, overwogen, dat de onvoldoende ruimte der bestaande school door den Gemeenteraad wordt erkend, en dat, wat de ongezondheid van het gebouw betreft, gebleken is, dat zoowel de inwendige toestand als de ligging en omgeving van het schoolgebouw de juistheid van dien grond tot afkeuring hebben aangetoond, daar er het noodige licht ontbreekt, en het geheel een somber en kelderachtig aanzien heeft; dat het door andere huizen is ingesloten, en dáár, waar de ramen op een open terrein uitkomen, zich onmiddellijk daaronder mestvaalten bevinden en afval uit eene blaauwververij, zoodat er bij opening dier ramen bedorven lucht naar binnen stroomt. Gedeputeerde Staten hebben mitsdien bij besluit van 14 Mei ll. het beroep van den Gemeenteraad ongegrond verklaard.

Op 29 Mei besloot de Raad van Rijssen om tegen die uitspraak in voorziening te komen bij den Koning. Hij deed zulks bij adres van dezelfde dagteekening, hetwelk, op 's Konings magtiging, door den Minister van Binnenlandsche Zaken op 26 Junij ll. bij deze Afdeeling van den Raad van State werd aangebragt.

Ofschoon in dat adres eenvoudig wordt betwist de gegrondheid der bezwaren van het Schooltoezigt en van Gedeputeerde Staten, worden de gronden dier betwisting nader ontwikkeld in eene memorie, welke de Raad aan deze Afdeeling heeft ingezonden.

Daarin wordt o. a. het volgende aangevoerd:

„De Raad van Rijssen, wel verre van zich te onttrekken aan zijne verpligting om voor voldoende schoollokalen voor het lager onderwijs te zorgen, heeft zich steeds aan die zorg laten gelegen liggen, blijkens zijn besluit van den 21 Februarij 1872, volgens hetwelk het oude of bestaande gebouw zou worden verbeterd en ingerigt naar de eischen des tegenwoordigen tijds, en een nieuw schoolgebouw zou worden gesticht voor 250 kinderen.

„Wel is door het toenemend getal leerlingen de ruimte van het gebouw allengs onvoldoende geworden; maar de Raad heeft zich, blijkens voornoemd besluit, bereid verklaard, daaraan te gemoet te komen door het stichten van een nieuw schoolgebouw voor 250 kinderen. Hij zou ook onmiddellijk tot die stichting hebben willen overgaan, zoo de Schoolopziener had willen treden in een overleg over de wegneming der overige bezwaren tegen het schoolgebouw.

„Voor zooverre alzoo de verklaring van den Schoolopziener betreft de onvoldoende ruimte voor het aantal schoolgaande kinderen, heeft de Raad der gemeente Rijssen regtmatige redenen tot beklag, want juist door die verklaring werd het Gemeentebestuur belet onmiddellijk over te gaan tot het stichten van een tweede schoolgebouw.

„De Raad gaat alsnu over tot het onderzoek naar het bezwaar van den Schoolopziener, dat het schoolgebouw zou zijn schadelijk voor de gezondheid.

„De Raad stelt hierbij op den voorgrond, dat hij, blijkens zijne besluiten van 21 Februarij en 29 Mei ll., heeft willen te gemoet komen aan de minder goede indeeling der lokalen, aan het beweerde gebrek van voldoend licht en aan de ondoelmatige bevloering.

„Zijn eenmaal deze veranderingen aangebragt, wat gemakkelijk geschieden kan, dan voldoen de schoollokalen te dien opzigte aan alle redelijke eischen, zoo als zal kunnen blijken uit een onpartijdig onderzoek, door deskundigen in te stellen.

„De Raad van Rijssen beweert niet, dat het schoolgebouw harer gemeente ten opzigte van ligging en omgeving absoluut goed is, maar wel, dat bij de beoordeeling van hetzelve moet worden gelet op de plaatselijke omstandigheden.

„De gemeente heeft geen ander plein dan dat, waaraan het schoolgebouw gelegen

is en waaraan ook het gemeentehuis en de Hervormde kerk geplaatst zijn, welk plein een der hoogste gedeelten van Rijssen uitmaakt. Het wordt toegegeven, dat de ligging der school aan dat plein minder gunstig is dan die van beide voornoemde gebouwen; maar het schoolgebouw deelt dan toch in de voordeelen, die een plein gewoonlijk geeft, door de meer frissche lucht en de aan de schoolgaande jeugd geboden gelegenheid om te spelen.

„Wel is waar grenzen aan twee der zes zijden van het gebouw andere getimmerten, en voor een gedeelte ook aan de derde zijde. Dien ten gevolge is in één der lokalen het licht niet voldoende.

„Er bestaat evenwel gelegenheid om dit bezwaar geheel op te heffen door verhooging van ramen en het aanbrengen van licht-openingen in het plafond en dak.

„Door de betrekkelijk hooge ligging van het gebouw en de begrenzing aan de éene zijde door het plein en aan de tegenovergestelde zijde door een tuin, bestaat er ruime gelegenheid om alle lokalen te doen deelen in het voorregt van versche lucht. Nu wordt evenwel door Gedeputeerde Staten, blijkens hun besluit van 14 Mei ll., beweerd, dat dáár, waar de school aan open terreinen grenst, zich onmiddellijk onder de ramen verzamelplaatsen van vuil, mest en afval eener blaauwverwerij bevinden, waardoor noodwendig bij de opening der zich aan die zijde bevindende ramen bedorven lucht naar binnen stroomt.

„Verreweg de meeste inwoners van Rijssen vinden hun bestaan geheel of gedeeltelijk in het landbouwbedrijf, waardoor bij de meeste huizen zich verzamelingen van meststoffen bevinden.

„Bij dezen toestand zou het niet wel mogelijk zijn te Rijssen een schoolgebouw te stichten, waarin, ten gevolge van ventilatie, geen andere luchtstroom kan komen dan volkomen zuiver.

„Waar overigens het gebouw grenst aan het kerkplein, bevinden zich geen verzamelplaatsen van vuil, mest en afval; en, zoo die er mogten komen, kan derzelver opruiming door het Gemeentebestuur worden gelast, omdat bij verordening is verboden het hebben van dergelijke stoffen anders dan overdekt en alzoo van de buitenlucht afgesloten.

„Wel is waar bevinden zich aan de andere open zijde van het gebouw verzamelingen van asch en welligt eenige andere stoffen; doch daar deze in den regel in droogen toestand zijn, kan de daarover gaande luchtstroom geen of zeer weinig schadelijke bestanddeelen daaruit opnemen.

„Bepaaldelijk wordt dezerzijds ontkend, dat de in de nabijheid werkende blaauwverwerij bij het schoolgebouw eene verzameling heeft van afval.

„Laat men eens verfwater uit die verwerij loopen, ook in de nabijheid der school, zoo is dat toch niet van dien aard, dat daaruit schadelijke dampen opstijgen.

„Een naauwkeurig en streng onpartijdig onderzoek is al wat de Raad van Rijssen verlangt; en hij is overtuigd, dat dit aan het licht zal brengen, dat de besluiten van den Schoolopziener en van Gedeputeerde Staten niet op goede gronden steunen.”

Door deze Afdeeling is noodig geacht, het gevoelen te vernemen van den Hoofd-Ingenieur van den Waterstaat in Overijssel omtrent de vraag, of, bij het stichten eener nieuwe school voor 250 kinderen, de thans afgekeurde school, met aanbrenging der noodige verbeteringen, niet zoude kunnen behouden blijven.

Uit zijn, door Gedeputeerde Staten toegezonden, berigt blijkt, dat die ambtenaar deze vraag ontkennend beantwoordt, met het oog op de ongunstige ligging en omgeving van het bestaande gebouw. Is er (zegt hij) ruimte te vinden voor eene school van 250 kinderen, dan is de veronderstelling niet gewaagd, dat er ook wel terrein zal te vinden zijn voor een gebouw, voor 500 à 550 geschikt, hetzij door aankoop en amotie van bestaande huizen, 't zij op „de hagens”, eene buurt in die gemeente.

De oude school kan, bij de tegenwoordige eischen der hygiène, eigenlijk slechts 235 kinderen bevatten. De nieuwe school voor 250 kinderen zou dus te klein zijn. De uitsparing van kosten door het bouwen eener tweede kleine school zou het behoud der bestaande school niet regtvaardigen, wier omgeving men toch niet kan veranderen.

Nadere memoriën zijn er niet ingediend, en ik meen dus hiermede voor verslag te kunnen volstaan.

De VOORZITTER: Ik dank den heer rapporteur voor het door hem uitgebragt verslag. Er zijn geene belanghebbenden opgekomen. Er kunnen dus geene inlichtingen worden gevraagd of gegeven. Aan de orde is:

IV. *het beroep van den Raad der gemeente Groesbeek van een besluit van Gedeputeerde Staten van Gelderland, waarbij hunne goedkeuring is onthouden aan een besluit van dien Raad om eenige grondstukjes in eeuwigdurende erfpacht uit te geven.*

In die zaak is rapporteur de Staatsraad MEEUSSEN. Ik verzoek dien heer het verslag daarover wel te willen uitbrengen.

Staatsraad MEEUSSEN: Mijne Heeren! Krachtens 's Konings magtiging is dit geschil van bestuur op den 8 Augustus ll. bij deze Afdeeling aanhangig gemaakt.

Op den 30 April 1870 besloot de Gemeenteraad van Groesbeek, provincie Gelderland, om voor den tijd van dertig jaren te verhuren aan Gerrit Thijssen en acht andere ingezetenen, aan ieder afzonderlijk, eenige grondstukjes, te zamen groot 2 hectaren, 69 aren en 70 centiaren, voor een huurprijs te zamen van *f* 36.50 's jaars, onder bepaling, dat ieder der huurders op het door hem gehuurde huizen zou mogen bouwen, die gedurende den huurtermijn door de huurders zouden mogen worden afgebroken; en, bijaldien dit niet geschiedde, bij het eindigen van den huurtermijn in eigendom zouden overgaan aan de gemeente.

Gedeputeerde Staten van Gelderland gaven den 11 Mei 1870 hunne goedkeuring aan dit besluit.

Op den 9 Maart ll. besloot de Gemeenteraad van Groesbeek om de hierboven vermelde grondstukken aan de huurders in eeuwigdurende erfpacht af te staan, tegen betaling van een jaarlijkschen canon of pacht, in bedrag gelijkstaande met de bedongen huur, te zamen *f* 36.50 's jaars bedragende. Dit besluit werd gegrond op de overweging: dat alle de huurders reeds woningen hebben gebouwd op het gehuurde; dat de huur mag worden overgedragen aan anderen, onder goedkeuring van het Gemeentebestuur; maar dat van die bevoegdheid geen gebruik kan worden gemaakt, omdat men bezwaar maakt om met de huur over te nemen in koop de huizen, als gebouwd op verhuurden grond; dat het daarom zoowel in het belang der huurders als in dat der gemeente wenschelijk zijn zou, de grondstukken in eeuwigdurende erfpacht uit te geven.

De Burgemeester van de gemeente maakte dadelijk bezwaar tegen dit raadsbesluit. Hij meende, dat men dit besluit moest intrekken, en subsidiair het altijd zóó wijzigen, dat geen erfpachtsregt werd verleend, wanneer nog huur achterstallig en dus verschuldigd was. Hij voerde voornamelijk aan: dat acht huurders de huur, verschenen op den 1 November 1871, nog niet hadden betaald; dat vier huurders nog niet hadden betaald de huur over 1870 en vroegere jaren, ten bedrage gezamenlijk van *f* 50.50; dat een der huurders door het Armbestuur bedeeld wordt; dat de overige als geheel onvermogend bekend staan; dat er geen aannemelijke grond kan zijn om aan zulke personen, inzonderheid in eeuwigdurende erfpacht, grondstukken af te staan tegen een jaarlijkschen pachtschat, gelijkstaande met de jaarlijksche huur.

Gedeputeerde Staten hebben bij besluit van 5 Junij ll. hunne goedkeuring aan het raadsbesluit van den 9 Maart te voren onthouden, zich vereenigende met de bedenkingen van den Burgemeester, die aantoonden, dat de belangen der gemeente zouden worden verkort, ingeval gemeentegronden in eeuwigdurende erfpacht werden afgestaan aan personen, waarvan nu reeds blijkt, dat zij geen pachtsom kunnen of willen betalen. Bovendien meenden zij, dat eeuwigdurende erfpacht niet bestaanbaar is volgens ons burgerlijk regt; dat alzoo de overeenkomst, daarover gemaakt, geen regtsgevolg zou kunnen hebben en mitsdien door hen niet goedgekeurd kon worden.

De Gemeenteraad van Groesbeek heeft op den 2 Julij ll. zich tegen het besluit van Gedeputeerde Staten in beroep voorzien bij den Koning. In het adres wordt gezegd, dat het raadsbesluit van 9 Maart is genomen eenstemmig op de navolgende gronden: 1°. dat de uitgifte in erfpacht een prikkel zal zijn voor de erfpachters, daar zij zeker zijn, dat zij nu de vruchten van hunnen arbeid altijd kunnen nalaten aan hunne nakomelingschap; 2°. dat men nu zeker is van de betaling van de erfpacht, omdat men bij wanbetaling het erfpachtsregt met de gebouwen, op de grondstukken staande, kan doen verkoopen en op de opbrengst het verschuldigde kan verhalen, hetgeen alles niet wel mogelijk is bij bloote huur. Verder wordt in het adres nog gezegd, dat sommige huurders, o. a. de erfgenamen van Jacobus Hendriks, die *f* 25 huur schuldig zijn, gemakkelijk die schuld zouden hebben kunnen afdoen, indien zij erfpachters waren, door verkoop van hun erfpachtsregt, uit de daarvoor te ontvangen koopsom; dat bij erfpacht de kosten van executie gemeenlijk wel te verhalen zullen zijn, hetgeen het geval niet zijn zou bij eenvoudige huur.

Ten aanzien van de vraag, of eeuwigdurende erfpacht bestaanbaar is volgens ons burgerlijk regt, wordt in het adres beweerd: dat de wet volkomen vrijheid laat, den tijd te bepalen van den duur van het erfpachtsregt, hoe langdurig de termijn ook zijn zou; dat, wanneer partijen daaromtrent niets bepaald hebben, art. 766 van het Burgerlijk Wetboek geldt; dat, vermits gezegd wetboek eeuwigdurende erfpacht niet verbiedt, men aannemen moet, dat zoodanige erfpacht geoorloofd is; dat anders de wetgever had moeten bepalen een termijn van jaren, die bij uitgifte van erfpacht niet zou mogen overschreden worden; dat men ook in het systeem van Gedeputeerde Staten nu toch zou kunnen nemen een tijdperk zóó ruim, dat het in het wezen der zaak met eeuwigdurende erfpacht gelijk zou staan; dat bovendien de eeuwigdurigheid van het regt niet maakt, dat er verkoop plaats heeft, omdat de eigendom van den grond blijft bij de gemeente, en omdat het erfpachtsregt kan verloren gaan, o. a. door verjaring of niet-gebruik gedurende meer dan dertig jaren. Ten betooge, dat het Nederlandsch regt eeuwigdurende erfpacht kent, beroept de Raad zich op de bewoordingen van art. 47 der wet op de onteigening, en ten slotte, ten bewijze, dat Gedeputeerde Staten er vroeger anders over dachten, op een besluit dier Staten van 9 Mei 1855, waarbij goedkeuring werd verleend tot het uitgeven door de gemeente Groesbeek in eeuwigdurende erfpacht van ongeveer 60 hectaren.

Gedeputeerde Staten, in wier handen dit adres is gesteld, hebben, volgens hun ambtsberigt van den 17 Julij ll., bij hun besluit volhard. Ten aanzien van het beroep van den Gemeenteraad op voormeld art. 47, merken zij op, dat dit artikel van eeuwigdurende erfpacht moet spreken, omdat ook onteigening soms moet plaats hebben van erven, onder vroegere wetgevingen in zoodanige pacht uitgegeven.

De Voorzitter: Ik dank den heer rapporteur voor het door hem uitgebragt verslag. Er zijn geene belanghebbenden opgekomen. Er kunnen dus geene inlichtingen worden gevraagd of gegeven.

En vermits er verder voor heden geene zaken aan de orde zijn, sluit ik de vergadering.

Drie-en-twintigste vergadering.

Vergadering van Woensdag 30 *October* 1872.

(Geopend ten 11 ure.)

Voorzitter, de Minister van Staat Mr. Æ. Baron MACKAY VAN OPHEMERT EN ZENNEWIJNEN.

Tegenwoordig de *leden:*

Jhr. Mr. W. A. C. de Jonge,
Mr. K. A. Meeussen,
Mr. C. H. B. Boot.

Referendaris, Mr. L. P. Op den Hooff.

De VOORZITTER: Ik open deze vergadering van den Raad van State, Afdeeling voor de geschillen van bestuur.

I. Bij deze Afdeeling zijn ingekomen de volgende Koninklijke besluiten, als:

1°. van den 9 dezer, n$_0$. 19, houdende beschikking op *het beroep van het Bestuur van het waterschap het Nieuwland van Altena van een besluit van Gedeputeerde Staten van Noordbrabant omtrent een geschil over de toelating van den persoon, gekozen tot lid van het Waterschapsbestuur der Hulpgaten in de landen van Heusden en Altena* (zie het verslag over deze zaak op blz. 280, 281).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het adres, den 10 Mei ll. door het Bestuur van het Nieuwland van Altena aan Ons ingediend, daarbij verzoekende, dat door Ons, met vernietiging van het besluit van Gedeputeerde Staten van Noordbrabant van den 19 April 1872, zal worden verklaard, dat het onderzoek der geloofsbrieven van benoemde leden van het Bestuur in het waterschap der Hulpgaten moet plaats hebben in de volgorde, waarin de polders of onder-waterschappen in het reglement voorkomen, en dat alzoo niet Adriaan van de Koppel, maar wel Arie den Dekker wettig benoemd lid is voor het Bestuur der Hulpgaten;

Den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) gehoord, advies van den 17 September 1872, n°. 47;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van den 4 October 1872, litt. D, 3de Afdeeling;

Overwegende:

dat, bij gelegenheid der verkiezingen voor de eerste benoeming der bestuursleden voor het waterschap der Hulpgaten in de landen van Heusden en Altena, provincie Noordbrabant, te gelijker tijd is gekozen in den polder Nieuwland van Altena Arie den Dekker, en in den Zuidhollandschen polder Adriaan van de Koppel, die elkander in den tweeden graad van zwagerschap bestaan;

dat, na het onderzoek hunner geloofsbrieven, Arie den Dekker niet als Bestuurslid is toegelaten, maar wel Adriaan van de Koppel, als de oudste in jaren, zijnde bij art. 11 van het reglement van beheer voor het waterschap van den 12 Julij 1871, door Ons den 15 Augustus daaraanvolgende goedgekeurd, bepaald, dat geen zwagerschap tot in den tweeden graad mag bestaan tusschen leden van het Bestuur;

dat de adressant van deze beslissing is gekomen in beroep bij Gedeputeerde Staten, bewerende, dat het onderzoek der geloofsbrieven had moeten plaats hebben in de volgorde, waarin de waterschappen of polders voorkomen in de artt. 2 en 17; dat dan de geloofsbrief van Arie den Dekker het eerst zou zijn onderzocht, en hij dan den voorrang zou hebben gehad boven Adriaan van de Koppel;

dat Gedeputeerde Staten, bij hun besluit van 19 April ll., het beroep ongegrond hebben verklaard, omdat het reglement geene voorschriften bevat omtrent de volgorde, bij het onderzoek der geloofsbrieven in acht te nemen; dat het reglement evenmin voorschrijft, hoe te handelen bij de benoeming van twee elkander in den verboden graad van zwagerschap bestaande personen; dat, bij gebreke van eenig voorschrift ten deze, teregt is opgevolgd de regel, algemeen in de Nederlandsche Staatswetten aangenomen, dat bij zoodanige gelijktijdige benoeming enkel de oudste in jaren voor benoemd gehouden wordt;

dat de adressant bij Ons van dit besluit is gekomen in beroep op de hiervoor vermelde gronden, daarbij nog opmerkende, dat, indien het onderzoek der geloofsbrieven plaats heeft in de volgorde, hiervoor omschreven, het dan onnoodig is toevlugt te nemen tot bepalingen, voorkomende in sommige Nederlandsche Staatswetten, maar niet in het reglement, en die voor deze soort verkiezingen niet zijn gemaakt;

dat het reglement niet voorschrijft de volgorde, bij het onderzoek van geloofsbrieven in acht nemen;

dat Adriaan van de Koppel toegelaten is, niet omdat zijn geloofsbrief het eerst zou zijn onderzocht, maar omdat hij de oudste in jaren is;

dat de volgorde bij dat onderzoek onverschillig is;

dat toch de benoeming tot Bestuurslid geschiedt door de verkiezing, en niet door het onderzoek en de geldigverklaring van den geloofsbrief, zoodat zij, die bij dezelfde verkiezing gekozen zijn, altijd zijn en blijven te gelijker tijd benoemden;

dat bovendien, blijkens het proces-verbaal van het verhandelde in de vergadering van den 12 Maart, het onderzoek van alle geloofsbrieven gelijktijdig plaats had, zoodat het feit, door den adressant vooropgesteld, ook onjuist is;

dat het reglement geene bepaling inhoudt, hoe te handelen in het trouwens zeldzaam voorkomende geval, dat zwagers bij verkiezingen ter eerste benoeming van bestuursleden te gelijker tijd gekozen worden;

dat, bij de omstandigheid, dat zij niet beiden zitting nemen mogen, teregt bij de beslissing der vraag, wie van beiden wijken moet, zijn ingeroepen de algemeen erkende regtsbeginselen, ook in sommige Nederlandsche Staatswetten voor soortgelijke gevallen opgenomen, medebrengende, dat, bij gelijktijdige verkiezing van

twee elkander in verboden graad van bloedverwantschap of zwagerschap bestaande personen, de oudste in jaren voor benoemd wordt gehouden;

Gezien het reglement van beheer voor het waterschap der Hulpgaten in de landen van Heusden en Altena van den 12 Julij 1871;

Hebben goedgevonden en verstaan:

met bevestiging van het besluit van Gedeputeerde Staten der provincie Noord-brabant in dato 19 April ll., den adressant te verklaren ongegrond in het daartegen bij Ons ingesteld hooger beroep.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur).

Het Loo, den 9 October 1872.

(*get.*) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

(*get.*) GEERTSEMA.

Accordeert met deszelfs origineel.

De Directeur van het Kabinet des Konings,

DE WEERT, *L. D.*

2°. van den 11 dezer, n°. 21, houdende beschikking op *het beroep van L. Jacobs, te Ossendrecht, van eene uitspraak van Gedeputeerde Staten van Noordbrabant in zake de loting voor de nationale militie* (zie het verslag over deze zaak op blz. 316).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het aan Ons ingediend verzoekschrift van Ludovicus Jacobs, van Ossendrecht, daarbij in beroep komende van eene uitspraak van Gedeputeerde Staten van Noordbrabant van den 12 Julij 1872, G, 6de Afdeeling, waarbij hij, niettegenstaande zijn verzoek om vrijstelling wegens ondergane onteerende straf, voor de dienst is aangewezen;

Den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) gehoord, advies van den 30 September 1872, n°. 70;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken, van den 7 October 1872, litt. E, 4de Afdeeling;

Overwegende:

dat de adressant, bij arrest van het Provinciaal Geregtshof van Noordbrabant van 16 Mei 1871, wegens diefstal op den openbaren weg, bij nacht, door twee personen gepleegd, veroordeeld is geworden tot één jaar cellulaire gevangenzetting, en alzoo slechts tot eene correctionnele straf;

dat alzoo art. 55, 1°., der wet op de nationale militie, volgens hetwelk een loteling, die tot onteerende straf veroordeeld is, niet tot de dienst wordt toegelaten, op hem niet toepasselijk is;

Gelet op art. 103 der wet van 19 Augustus 1861 (*Staatsblad* n°. 72);

Hebben goedgevonden en verstaan:

met bevestiging der uitspraak van Gedeputeerde Staten van Noordbrabant, de aanwijzing voor de dienst van Ludovicus Jacobs te handhaven.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur).

Het Loo, den 11 October 1872.

(*get.*) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
(*get.*) GEERTSEMA.

Accordeert met deszelfs origineel.
De Directeur van het Kabinet des Konings,
DE WEERT, *L. D.*

3o. van den 15 dezer, no. 17, houdende beslissing van *het geschil tusschen de gemeenten Assen en Beilen over de woonplaats van den armen krankzinnige Elsinus Meijer* (zie het verslag over deze zaak op blz. 297, 298).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het aan Onze beslissing onderworpen geschil over de vraag, welke gemeente de kosten moet voldoen, voortvloeijende uit de verpleging van den armen krankzinnige Elsinus Meijer;

Den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) gehoord, advies van den 30 September 1872, no. 66;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken, van 11 October 1872, litt. C, 7de Afdeeling;

Overwegende:

dat de genoemde behoeftige, die geboren is den 13 Mei 1849 te Beilen, provincie Drenthe, in April 1868 is opgenomen in het krankzinnigengesticht te Zutphen voor rekening van de gemeente Assen, waar het domicilie van onderstand gevestigd was zijner moeder;

dat het Gemeentebestuur van Assen nu beweert, dat die gemeente niet langer tot het onderhoud verpligt was dan tot de meerderjarigheid, en dat dus de verpleegkosten nà 13 Mei 1872 zijn gekomen ten laste van Beilen, waar de behoeftige domicilie van onderstand zou gehad hebben volgens de bepalingen der wet van 28 Junij 1854 (*Staatsblad* no. 100);

dat uit de geschiedenis van art. 15 der in 1870 gewijzigde armenwet duidelijk blijkt de bedoeling des wetgevers, dat de verpleegkosten der behoeftige krankzinnigen, die op het tijdstip van het in werking treden der wet in gestichten werden verpleegd, zouden blijven ten laste van de fondsen, die met de verpleging waren belast op het tijdstip der opname in de gestichten;

dat art. 32 der wet van 28 Junij 1854 (*Staatsblad* no. 100), op welks tweede lid

het beweren van het Gemeentebestuur van Assen gegrond is, bij art. 5 der wet van 1 Junij 1870 (*Staatsblad* no. 85) is vervallen verklaard;

Gezien art. 15 der wijzigingswet van 1 Junij 1870 (*Staatsblad* no. 85);

Hebben goedgevonden en verstaan:

te verklaren, dat de gemeente Assen de kosten moet voldoen, voortvloeijende uit de verpleging van den armen krankzinnige Elsinus Meijer.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur).

Het Loo, den 15 October 1872.

(*get.*) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

(*get.*) GEERTSEMA.

Accordeert met deszelfs origineel.

De Directeur van het Kabinet des Konings,

DE WEERT, *L. D.*

4o. van den 18 dezer, no. 11, houdende beschikking op *het beroep van het Bestuur der waterkeering van het calamiteus waterschap Ellewoutsdijk en den calamiteusen polder Borsselen van een besluit van Gedeputeerde Staten van Zeeland, waarbij goedkeuring is onthouden aan het besluit van den Dijksraad betreffende het presentiegeld der leden van dien Raad* (zie het verslag over deze zaak op blz. 298—300).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het adres van het Bestuur der waterkeering van het calamiteuse waterschap Ellewoutsdijk en den calamiteusen polder Borsselen, daarbij Onze voorziening inroepende tegen een besluit van Gedeputeerde Staten van Zeeland van 28 Junij 1872, no. 51, waarbij goedkeuring is onthouden aan het besluit van den Dijksraad tot vrijstelling van het presentiegeld der leden van dien Raad;

Den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) gehoord, advies van den 30 September 1872, no. 67;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken, van den 14 October 1872, litt. H, 3de Afdeeling;

Overwegende:

dat de Dijksraad van voornoemde waterkeering in zijne vergadering van 15 November 1871 heeft besloten voor het presentiegeld een vast jaarlijksch bedrag vast te stellen, dat door de leden van den Dijksraad zou worden gedeeld in evenredigheid van de door hen bijgewoonde vergaderingen, en dat in de vergadering van 22 April 1872 dat bedrag is bepaald op *ƒ* 630 's jaars;

dat Gedeputeerde Staten hunne goedkeuring aan die regeling onthouden en verklaard hebben, dat het presentiegeld billijkerwijze niet hooger behoorde te worden bepaald dan op *ƒ* 15 voor ieder lid, met dien verstande, dat door die leden, welke

op een uur afstands of meer van den zetel van het Bestuur of van de plaats der vergadering wonen, daarenboven nog *f* 3 zal worden genoten voor elke door hen bij te wonen vergadering;

dat adressant, krachtens art. 45 van het reglement voor de calamiteuse polders in Zeeland, van deze beschikking in beroep komende, hoofdzakelijk daartegen heeft aangevoerd, dat een bedrag van *f* 630 's jaars niet te hoog kan geacht worden met het oog op de finantiële krachten van het waterschap, en dat het presentiegeld niet lager behoort te worden gesteld met het oog op de opoffering, welke het bijwonen der vergadering voor landbouwers in vele tijdstippen van het jaar medebrengt;

dat, volgens de berekening van den adressant, ieder lid, in gewone tijden en onder gewone omstandigheden, voor elke vergadering zou ontvangen *f* 6;

dat diezelfde som, die door den Dijksraad als eene billijke vergoeding is aangemerkt, zal worden genoten, volgens het besluit van Gedeputeerde Staten, door alle leden, die op een uur afstand van den zetel van het Bestuur of van de plaats der vergadering wonen, en dat alleen die leden, welke binnen den genoemden afstand wonen en dus zonder groote opoffering ter vergadering kunnen komen, slechts *f* 3 zullen ontvangen;

dat de regeling, zoo als die door Gedeputeerde Staten wordt voorgestaan, is in overeenstemming met die, welke bij andere waterschappen in Zeeland reeds is ingevoerd, zonder dat tot dusverre gebleken zij, dat een hooger bedrag van het presentiegeld noodig of wenschelijk zoude te achten zijn:

dat er dus geene termen zijn om het verzoek van den adressant tot handhaving zijner regeling in te willigen;

Gezien het reglement voor de calamiteuse polders of waterschappen in Zeeland goedgekeurd bij Ons besluit van 31 Julij 1871, n°. 21 (*Provinciaal blad* n°. 91);

Hebben goedgevonden en verstaan:

met bevestiging van het bovenvermeld besluit van Gedeputeerde Staten van Zeeland van 28 Junij 1872, n°. 51, het daartegen ingesteld beroep ongegrond te verklaren.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur).

Het Loo, den 18 October 1872.

(*get.*) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
(*get.*) GEERTSEMA.

Accordeert met deszelfs origineel.
De Directeur van het Kabinet des Konings,
DE WEERT, *L. D.*

De VOORZITTER: Thans is aan de orde:

II. *het beroep van E. W. Schravezande, te Rotterdam, van eene beschikking van Burgemeester en Wethouders aldaar, waarbij zijn verzoek om vergunning tot oprigting van eene penserij in een pand aan de Botersloot* n°. 51 *te Rotterdam is afgewezen.*

In die zaak is rapporteur de Staatsraad DE JONGE. Ik verzoek dien heer het verslag daarover wel te willen uitbrengen.

Staatsraad DE JONGE: Mijne Heeren! J. van Andel wendde zich in de eerste helft dezes jaars tot Burgemeester en Wethouders van Rotterdam met het verzoek om het benedenhuis van het pand aan de Botersloot n°. 51 aldaar te mogen inrigten tot eene penserij. Gelijk later bleek, was tevens de bedoeling om in voormeld perceel een fornuis, eene rookerij en eenen gemetselden bak tot zouterij te maken.

Op 12 Junij ll. had het vereischte onderzoek *de commodo et incommodo* ten raadhuize en ten overstaan van Burgemeester en Wethouders voormeld plaats.

Van de personen, opgeroepen ter bijwoning van dat onderzoek, verschenen er, behalve den verzoeker, vier, terwijl een aantal anderen, ofschoon opgeroepen, niet verschenen.

Van wege het Gemeentebestuur werd aan de verschenen belanghebbenden te kennen gegeven, dat tegen het toestaan van het verzoek, met het oog op de openbare veiligheid, geene bezwaren bestaan, mits in acht worden genomen de toepasselijke voorschriften en bepalingen der plaatselijke verordeningen op het bouwen, de brandweer en de openbare reinheid, en voorts onder zoodanige voorwaarden, als nader in het proces-verbaal van het onderzoek *de commodo et incommodo* zijn omschreven.

De vier buren, welke als belanghebbenden waren verschenen, gaven allen te kennen, dat zij bezwaar hadden tegen de inwilliging van het verzoek wegens den stank, aan het bedrijf verbonden, die zich door het pand n°. 51, dat een oud gebouw is, waar alles doorheendringt, zal verspreiden en nadeel aan de openbare gezondheid zal toebrengen. Eene penserij, welke dient om den afval van het geslagte vee te verwerken, achten zij voor de volksgezondheid zeer bezwarend. In de Verlorenzoonsteeg, voegden twee reclamanten er bij, is de stank nu reeds erg; de gang ligt laag en staat van tijd tot tijd onder water; wordt in de onmiddellijke nabijheid dier steeg alsnu eene penserij opgerigt, dan zal het niet om uit te houden zijn, en zullen de ramen hunner woningen, tot verkrijging van versche lucht, niet meer opengesteld kunnen worden.

De toenmalige verzoeker J. van Andel, mede verschenen, antwoordde daarop, dat men tegen de inrigting geen bezwaar behoefde te hebben; de Inspecteur over het bouwen heeft er, na gedaan onderzoek, gunstig over geoordeeld. Stank zal er niet zijn; want de darmen worden allen dadelijk gezouten en, even als het vet, onmiddellijk daarna verzonden. Hij beweert, dat in de Pannekoekstraat eene penserij bestaat onder veel ongunstiger omstandigheden. De eigenaars en bewoners van de steeg behoeven niet bezorgd te zijn, daar het riool niet in de steeg zal worden gelegd, en bij de vergunning worden toch in het publiek belang voorschriften gegeven, waarnaar de verkrijger zich moet gedragen.

Nog werd ten dage van het onderzoek op 12 Junij voorlezing gedaan van een schrijven van den gemagtigde van twee eigenaressen van woningen, staande of uitkomende in de Verlorenzoon-steeg, waarbij gelijke bezwaren worden geopperd.

Eindelijk werd almede voorgelezen een schrijven van Gebroeders Moser tot ondersteuning van het verzoek tot oprigting der penserij, welke nevens het pand van Gebroeders Moser zou komen.

Daarop is gevolgd de beschikking van Burgemeester en Wethouders dd. 21 Junij ll., waarbij deze, gezien het aangaande het verzoek ingewonnen berigt van den Hoofd-Inspecteur over het bouwen van den 23 Mei ll.; gelet op de bezwaren, welke door de geburen, behoorlijk opgeroepen, tegen het toestaan van het verzoek, blijkens het daarvan in dato 12 Junij ll. opgemaakte en onderteekende proces-verbaal van de informatiën *de commodo et incommodo*, zijn ingebragt, en op het Koninklijk besluit van 31 Januarij 1824 (*Staatsblad* n°. 19), in verband met de verder te dezer zake toepasselijke verordeningen van plaatselijke politie, — aan adressant, krachtens even gemeld besluit en bovenbedoelde verordeningen, te kennen gaven, dat zijn verzoek,

met het oog op de hinderlijkheid voor de geburen, waaraan niet voldoende kan worden te gemoet gekomen, voor geene gunstige beschikking vatbaar is.

Inmiddels was het pand n°. 51 door J. van Andel voornoemd verkocht aan E. W. Schravezande, die zich alstoen met gelijk verzoek tot oprigting eener penserij in meergemeld perceel tot Burgemeester en Wethouders wendde.

Burgemeester en Wethouders echter gaven aan E. W. Schravezande bij beschikking van 28 Junij ll. te kennen, dat er geene termen waren gevonden om op de bovengemelde afwijzende beschikking terug te komen, maar daarbij werd volhard, zoodat ook zijn verzoek werd afgewezen.

Alstoen rigtte Schravezande zich met zijne bezwaren tot Gedeputeerde Staten van Zuidholland, die hem echter verwezen naar Zijne Majesteit den Koning.

Daarop kwam Schravezande bij verzoekschrift van 24 Julij ll. bij Zijne Majesteit in hooger beroep tegen de beschikking van 28 Junij te voren.

In die afwijzende beschikking kan appellant, volgens zijn te kennen geven, niet berusten, omdat hij op denzelfden dag, toen het buren-verhoor voor Burgemeester en Wethouders plaats had, genoodzaakt was het bovenbedoelde huis en pakhuis aan de Botersloot te Rotterdam ter uitoefening zijner zaak te koopen, dewijl het door hem zelf bewoonde huis in de Pannekoekstraat, waarin reeds sedert zestig jaren eene penserij is uitgeoefend, dienzelfden dag bij publieken verkoop aan eenen anderen eigenaar was overgegaan; dat, ten gevolge daarvan, slechts eene verplaatsing der penserij plaats had van eene naauwe en digt bevolkte straat naar een ruimer en luchtiger pand, geheel op zich zelf staand, grenzende aan beide kanten aan twee bijna onbewoonde stegen; dat bij het buren-verhoor het rapport van de Commissie van onderzoek is voorgelezen, en dit rapport is gebleken gunstig te zijn; dat de uitoefening der zaak volkomen volgens de stedelijke verordeningen zal worden ingerigt; dat alle voorzorgen zullen worden in acht genomen, welke door de Gezondheids-Commissie zullen mogen worden voorgeschreven; dat reeds meerdere dergelijke zaken in de stad Rotterdam, en met name in deze buurt worden uitgeoefend; dat het hoogst zelden voorkomt, dat de uitoefening eener zaak in die stad geweigerd wordt, wanneer aan alle stedelijke verordeningen wordt voldaan; dat zijn geheel burgerlijk bestaan daarvan afhankelijk is; dat het buren-verhoor betrekkelijk niets bijzonders heeft opgeleverd, waaraan niet kan worden voldaan en waarin door de stedelijke verordeningen niet is te voorzien; en dat van de dertien opgeroepen buren slechts een viertal is verschenen, waaronder slechts twee eigenaren van panden, welke nog door meergenoemde stegen en eene binnenplaats van bedoeld pand zijn afgescheiden.

Het is op grond van een en ander, dat appellant Zijne Majesteit verzoekt een nader onderzoek ten deze te doen instellen, em hem de verlangde vergunning alsnog te willen verleenen.

Eene situatie-teekening is van de zijde van appellant bij de stukken gevoegd.

Door tusschenkomst van Gedeputeerde Staten zijn vervolgens nader gehoord Burgemeester en Wethouders van Rotterdam, die onder dagteekening van 5 Augustus ll. volhardden bij hunne beschikkingen van 21/28 Junij te voren, — en is ook geraadpleegd de Inspecteur voor het Geneeskundig Staatstoezigt voor Zuidholland.

Deze in zijn ambtsberigt aan Gedeputeerde Staten van 13 Augustus ll. zegt het volgende:

〃Inrigtingen als eene zoogenaamde 〃penserij〃 behooren zeker niet in eene digt bebouwde en bevolkte buurt, gelijk de Gedempte Botersloot te Rotterdam, te worden toegelaten.

〃Zeer te recht, mijns inziens, hebben Burgemeester en Wethouders van Rotterdam aan den heer E. W. Schravezande de gevraagde vergunning daartoe geweigerd.

„Even als zij, moet ik U Hoog Edel Gestrengen ontraden eene gunstige beschikking des Konings op het aan dezen gedane verzoek te bevorderen.”

Gedeputeerde Staten in hun ambtsschrijven aan den Minister van Binnenlandsche Zaken van 20 Augustus ll. vereenigen zich met de aldus gehoorde autoriteiten.

Bij 's Raads Afdeeling zijn ingekomen verscheidene memoriën ter bestrijding van appellants verzoek. De meesten houden niets nieuws in.

De bewoner echter van het bovenhuis van bewust perceel n°. 51, de heer Westerouën van Meeteren, komt in een schrijven van 28 September ll. terug op zijne den 12 Junij reeds in het midden gebragte bezwaren, o. a. alsnog te kennen gevende, dat de appellant beweert, genoodzaakt geweest te zijn het huis te koopen; maar hij (van Meeteren) meent op goede gronden te mogen betwijfelen, of het huis wel werkelijk door Schravezande gekocht is. Immers op 1 Augustus is door reclamant de huur even als vroeger aan den heer van Andel betaald tegen eene door hem onderteekende quitantie, en heeft van Meeteren zich na dien tijd tot van Andel om reparaties gewend, aan welke op diens last voldaan is. Mogt het echter zijn, dat het huis werkelijk door E. W. Schravezande gekocht is, dan is dat zeer onvoorzigtig van hem geweest — aldus vervolgt reclamant — daar de Burgemeester hem bij het buren-verhoor zeer duidelijk heeft te kennen gegeven, dat het minstens twijfelachtig was, of aan zijn verzoek wel kon voldaan worden. Appellants bewering van betere localiteit is geheel uit de lucht gegrepen. De localiteit is zoo slecht, dat reclamant als bovenbewoner genoodzaakt zoude zijn onmiddellijk bij de oprigting der penserij te verhuizen. Naar zijn bescheiden oordeel is het bepaald onmogelijk, dat, met het oog op de localiteit, alles naar de stedelijke verordeningen zal worden ingerigt en alles gedaan zal kunnen worden wat de Gezondheids-Commissie verlangt. Zoover aan reclamant bekend is, wordt er in deze buurt tot op dit oogenblik slechts ééne penserij uitgeoefend; maar mogt het zijn, dat er meer zijn, dan zal dat zeker niet strekken om de verlangde vergunning te bekomen. Het beweren van den appellant, dat zijn bestaan afhankelijk is van de door Zijne Majesteit te nemen beslissing, is allerbespottelijkst, volgens den adressant, daar er buiten Rotterdam gelegenheid genoeg is om eene geschikte localiteit te vinden, en het Schravezande volgens zijne verklaring aan Burgemeester en Wethouders niet te doen is om hier in het klein te verkoopen, maar wel om naar het buitenland te verzenden. Schravezande zal dus gemakkelijk eene geschikte localiteit kunnen vinden, waar hij niemand overlast aandoet. Naar reclamants inzien vergist Schravezande zich in zijne bewering, dat het buren-verhoor niets heeft opgeleverd, en beroept hij er zich zeer ten onregte op, dat er toen slechts vier buren zijn verschenen, daar het niet-verschijnen van de meesten volstrekt niet is toe te schrijven aan onverschilligheid, maar enkel aan het denkbeeld, dat eenigen voldoende waren om de oprigting van de penserij te beletten.

Eindelijk is nog ingekomen een schrijven van Gebroeders Moser ten gunste van appellants verzoek.

Verdere memoriën zijn er niet ingekomen; en ik meen dus hiermede voor verslag te kunnen volstaan.

De Voorzitter: Ik dank den heer rapporteur voor het door hem uitgebragt verslag. Er zijn belanghebbenden tegenwoordig. Hebben de belanghebbenden ook eenige inlichtingen te geven of te vragen?

De heer Schravezande, appellant, zegt, dat hij zich bepaald niet tot Zijne Majesteit zou hebben gewend, als het niet op aanraden was van den Burgemeester, die hem had te kennen gegeven, dat hij tien kansen had tegen één om zijne zaak te winnen. Hij heeft daarom de aanvrage gedaan tot vestiging der penserij in het

onderwerpelijke pand, omdat zijn eigen huis is onbewoonbaar geworden en voor deze zaak althans ongeschikt, daar de straat is opgehoogd en het rioolstelsel er zoo slecht is, zoodat er voor hem geene voldoende gelegenheid zou zijn tot afvoer van onreine stoffen. En nu is aan de Botersloot eene voldoende ruimte, en zal aldaar ook het rioolstelsel worden verbeterd. Tegen de bewering van den heer van Meeteren, alsof het appellants belang niet ware om juist dáár zijne zaak uit te oefenen, moet hij verzekeren, dat dit wel degelijk zijn belang is.

De heer Westerouen van Meeteren gedraagt zich aan zijn schrijven van 13 September. Voor hem levert de zaak geene nieuwe gezigtspunten op. Op de verlangde plaatselijke aanwijzing volgens het overgelegde kaartje deelt belanghebbende o. a. nog mede, dat hij hetzelfde pand bewoont, waarvan hier de rede is. Dat gedeelte, waar de penserij zou worden opgerigt, is juist vlak onder zijne slaapkamer. Reeds verleden jaar was de lucht in dat huis zoo onaangenaam van een grooten voorraad vijgen, dat deze moest worden verwijderd, en dan ook de eigenaar van dat magazijn dadelijk dien voorraad heeft weggenomen. Hij ziet in den geheelen loop der zaak een toeleg van den heer van Andel om dat huis aan den heer Schravezande te verkoopen, in weêrwil dat dit ontkend is. Op die plaats evenwel is het van wege de naauwe steeg niet uit te houden van de benaauwde lucht, die eene penserij moet veroorzaken en bij het heerschen van epidemiën niet dan allernadeeligste gevolgen zal hebben. Men zal in ieder geval verpligt zijn in die steeg de ramen digt te houden en dus het genot van versche lucht geheel moeten missen.

De heer Schravezande doet opmerken, dat hij reeds gedurende zestien jaren ditzelfde vak heeft uitgeoefend; en hij mag zich niettemin in eene ongestoorde gezondheid verheugen: een bewijs, dat de bewerking van dien afval, mits met de noodige voorzorgen, volstrekt geene voor de gezondheid nadeelige uitwasemingen geeft.

De heer Westerouen van Meeteren blijft bij zijne bezwaren, die, wierden ze niet opgeheven, hem het blijvend bewonen van dat pand zou beletten. Op de opmerking, dat er toch nog meerdere penserijen te Rotterdam zijn gevestigd, waarvoor dan toch vergunning is verleend, zonder dat de buren daartegen bezwaar schenen te hebben, antwoordt belanghebbende, dat hij daaromtrent niet veel kan zeggen, want dat de menschen, die er wonen, zeker niet beter weten, of het behoort zoo te zijn; terwijl degenen, die er eenmaal gevestigd zijn, zich moeijelijk kunnen verplaatsen.

De Voorzitter: Indien de heeren geene verdere inlichtingen verlangen, gaan wij over tot de volgende zaak. Aan de orde is:

III. *het beroep van D. W. en J. D. Kramer van eene beschikking van Burgemeester en Wethouders van Bolsward, waarbij hun de vergunning geweigerd is tot oprigting eener grofsmederij in de huizinge, gelegen aan den algemeenen rijweg even buiten de voormalige Blaauwpoort in die gemeente, kadaster sectie B, n°.* 1047.

In die zaak is rapporteur de Staatsraad Meeussen. Ik verzoek dien heer het verslag daarover wel te willen uitbrengen.

Staatsraad Meeussen: Mijne Heeren! De adressanten Dirk Weerds Kramer en Jan Dirks Kramer, wagenmakers, wonende te Bolsward, hebben reeds vroeger aan het Gemeentebestuur aldaar vergunning verzocht tot het oprigten eener grofsmederij

in de huizing sectie B, n°. 1047, aan den eerste in eigendom toekomende, en bewoond wordende door den tweeden adressant.

Het Gemeentebestuur heeft toen over dat verzoek gehoord Dirk Petrus Gerritsma, timmerman te Bolsward, eigenaar en bewoner van het huis, oostelijk onmiddellijk belendende aan de huizing der adressanten; alsmede A. E. Fockens, weduwe Dirk Roos van Mesdag, te Bolsward, eigenares en gebruikster van den korenmolen, de Ham genaamd, gelegen westelijk van bedoelde huizing, grenzende aan de zuidzijde van den openbaren weg. De eerste comparant had niet het minste bezwaar tegen de inwilliging van het gedaan verzoek; de tweede comparante had daartegen groot bezwaar, uit hoofde de grofsmederij, in de onmiddellijke nabijheid van haren korenmolen, die van hout gemaakt en met riet gedekt is, staande, zeer gevaarlijk zou wezen, omdat de vonken van het smidsvuur, bij den wind in de rigting van haren molen, te regt zouden komen in het rieten dak.

Op den 31 Januarij ll. werd door het Gemeentebestuur, dat zich met die bezwaren vereenigde, het verzoek van requestranten afgewezen.

Adressanten hebben op den 6 Februarij ll. hun verzoek aan het Gemeentebestuur van Bolsward herhaald, daarbij overleggende eene verklaring van Fokke Hamburg en vier andere timmerlieden, alsmede van een aannemer, zijnde drie der declaranten bovendien brandmeesters, allen wonende te Bolsward, houdende, dat zij de bedoelde huizinge in oogenschouw hebben genomen en de afwijzende beschikking van 21 Januarij hebben gelezen; dat, naar hun oordeel, tegen het oprigten der smederij, geene bedenkingen of bezwaren bestaan, die eene weigering kunnen billijken, daar de rook-uitgang doelmatig is ingerigt, en de korenmolen ongeveer elf meters verwijderd is van den schoorsteen, hetgeen een voldoende afstand is om gevaar van brand niet te doen vreezen; dat voor het huis van Gerritsma ook geen gevaar van brand te duchten is, zoo als blijkt uit de omstandigheid, dat te Bolsward vele huizen onmiddellijk aan smederijen grenzen, zonder dat daardoor ooit brand ontstaan is; en voorts, dat bij smidskolen de vonken, die den schoorsteen uitvliegen, onmiddellijk uitdooven.

Het Gemeentebestuur van Bolsward heeft, na gehoord te hebben den Stads-Bouwmeester, die, wegens het brandgevaar, de inwilliging van het verzoek afraadde, nogmaals dat verzoek afgewezen, op grond van de bezwaren, hiervoor vermeld, door de weduwe Mesdag ingebragt, en omdat het pand van D. Gerritsma onmiddellijk belendt aan de huizing der adressanten en in dat pand eene wagenmakerij wordt uitgeoefend, met welk bedrijf men aldaar wil voortgaan.

Op den 25 Mei ll. zijn adressanten van deze afwijzende beschikking in beroep gekomen bij den Koning. In het adres beroepen zij zich hoofdzakelijk tot staving van hun verzoek om vergunning tot oprigting der grofsmederij te verkrijgen, op de hiervoor vermelde verklaring, op den 6 Februarij door zes deskundige personen afgegeven, waaruit naar hun inzien voldoende zou blijken, dat de aangevoerde bezwaren zijn ongegrond.

Dit adres is gesteld in handen van Gedeputeerde Staten der provincie Friesland, die daarover hebben gehoord het Gemeentebestuur van Bolsward. Dat Bestuur berigtte op den 7 Junij ll. bij de weigering te volharden, onder referte aan eene missive van den 22 Maart bevorens, waarin gezegd werd, dat de Stads-Bouwmeester, ook na kennis genomen te hebben van de verklaring der zes deskundigen, van meening bleef, dat uit de oprigting der smederij brandgevaar voor den molen te duchten viel. Volgens hun ambtsberigt van den 13 Junij waren Gedeputeerde Staten van meening, dat het Gemeentebestuur te Bolsward te veel gewigt aan het gevoelen van den Stads-Bouwmeester had toegekend en te weinig aan dat der timmerlieden, waaronder onderscheiden brandmeesters. Zij waren van meening, dat het brandgevaar gering is, zoo het al bestaat, en door doelmatige bepalingen betreffende het

oprigten van den schoorsteen en het schoonhouden daarvan kan voorkomen worden.

Door de adressanten zijn aan deze Afdeeling nog ingezonden o. a. eene verklaring van Dirk Gerritsma voornoemd, eigenaar van het perceel, grenzende tegen de huizing der adressanten, houdende, dat de smederij geen gevaar van brand zou kunnen opleveren, noch voor zijn perceel, noch voor dat van de weduwe Mesdag; eene verklaring van Douwe van der Werve, bouwkundige en brandmeester te Bolsward, houdende, dat de afstand van de smederij tot den molen nu zal bedragen 12 meters; voorts eene schriftelijke verklaring van S. S. Oosterbaan, koopman, en 16 andere ingezetenen van Bolsward, houdende, dat de oprigting der smederij, naar hun oordeel, geen gevaar voor brand kan doen ontstaan, en dat de weigering van het verzoek hun voorkomt niet gegrond te zijn; en eindelijk eene verklaring der bedoelde timmerlieden, houdende volharding bij de verklaring, door hen op den 6 Februarij afgelegd. Ook de weduwe Mesdag heeft eene memorie ingediend, waarin zij hare bezwaren herhaalt en zegt, dat sommigen harer kalanten hun graan niet meer op haren molen willen brengen wegens vrees voor brand.

De Afdeeling heeft het noodig geoordeeld in deze zaak het gevoelen in te winnen van den Hoofd-Ingenieur van den Waterstaat in de provincie Friesland. Deze ambtenaar berigtte op den 30 September ll., na een locaal onderzoek te hebben ingesteld, dat de smederij thans met vergunning wordt uitgeoefend in een houten loodsje, en dat men die wil overbrengen in het huis der adressanten; dat hij het eens is met den buurman Gerritsma en den anderen deskundige, dat de vonken uit de smidskolen dadelijk uitdooven bij het verlaten van den schoorsteen; dat hem dit overtuigend is gebleken bij het in werking zijn der bestaande smederij; dat hij dus niet kon inzien, dat het overbrengen der smederij gevaarlijk zou zijn voor den molen; dat men ten overvloede nog een binnenmuur zou kunnen wegbreken, waardoor de afstand tusschen molen en smederij zou worden gebragt op vijftien meters; en dat men op den schoorsteen zou kunnen aanbrengen een plaat met vlechtwerk. Hij wijst er op, dat de grofsmederij van T. Jelgersma ook maar drie-en-twintig meters verwijderd is van een anderen molen, insgelijks met riet gedekt, toebehoorende aan de weduwe Mesdag, en dat daaruit nimmer gevaar voor brand is ontstaan; dat de schoorsteen daarvan ongedekt is, doch beschut wordt door het dak, hetgeen ook bij de op te rigten smederij het geval zal zijn. Hij adviseert mitsdien tot inwilliging van het verzoek, onder voorwaarde: dat de schoorsteen zooveel mogelijk van den molen verwijderd en van boven van eene ijzeren plaat met vlechtwerk voorzien zijn moet; de houten vloer in de smederij door een steenen vloer vervangen moet worden en verboden om den hoefstal op de straat te plaatsen.

Deze zijn de hoofdfeiten in dit geschil van bestuur, hetwelk den 2 Julij ll., krachtens magtiging des Konings, bij deze Afdeeling is aanhangig gemaakt, en waarin alsnu een ontwerp van besluit aan den Koning zal moeten worden voorgedragen.

De Voorzitter: Ik dank den heer rapporteur voor het door hem uitgebragt verslag. Er zijn geene belanghebbenden opgekomen. Er kunnen dus geene inlichtingen worden gevraagd of gegeven. Aan de orde is:

IV. *het beroep van den Raad der gemeente Eindhoven van een besluit van Gedeputeerde Staten van Noordbrabant, waarbij de goedkeuring is onthouden aan de begrooting dier gemeente voor* 1872.

In die zaak is rapporteur de Staatsraad Boot. Ik verzoek dien heer het verslag daarover wel te willen uitbrengen.

Staatsraad Boot: Mijne Heeren! Bij besluit van 30 Maart 1871 werd door Gedeputeerde Staten van Noordbrabant vastgesteld de rekening van ontvangsten en uitgaven der voormalige bank van leening te Eindhoven over de jaren 1854—1863, ten einde te kunnen komen tot de definitieve vaststelling der gemeente-rekening over 1869, welke bij datzelfde besluit plaats vond. Toen het Gemeentebestuur van Eindhoven tegen die definitieve vaststelling der gemeenterekening opkwam, bij adres aan den Koning van 5 Mei, werd het hooger beroep bij Koninklijk besluit van 28 Januarij 1872, op de voordragt van deze Afdeeling van den Raad van State, niet-ontvankelijk verklaard, als zijnde ingesteld na den termijn, bij art. 227 der gemeentewet gesteld (zie Belinfante's *Verzameling*, Deel XII, blz. 38).

Bij dat besluit nu van 30 Maart 1871, dat, na de niet-ontvankelijk-verklaring van het er tegen ingesteld hooger beroep, alzoo van kracht bleef, is o. a. bevolen, des noods met toepassing van art. 212 der gemeentewet, dat aan C. J. van Bakel, gewezen Directeur der bank van leening, uitbetaald zal worden het bedrag van zijn borgtogt, *f* 5000, met de renten à 4 pct. 's jaars sedert 1865 en het bedrag van den inventaris en de registers, voor zoover de kosten daarvan niet reeds in uitgaaf zijn geleden, een en ander te vereffenen met een aangeduid saldo, dat van Bakel nog in de gemeentekas moest overstorten.

Evenwel is door den Gemeenteraad van Eindhoven, bij de opmaking der eerstvolgende begrooting, d. i. die voor het dienstjaar 1872, geen voldoende post er op gebragt om aan het besluit van Gedeputeerde Staten te kunnen voldoen, maar slechts een post van *f* 4750 in uitgaaf geraamd, strekkende om aan den heer van Bakel uit te keeren, volgens eene berekening en specificatie, nader vervat in eenen brief van Burgemeester en Wethouders aan Gedeputeerde Staten van 4 Mei ll., en mede opgenomen op bl. 4 van het adres aan den Koning.

Gedeputeerde Staten hebben èn op dezen, èn nog op eenen anderen grond hunne goedkeuring aan die begrooting onthouden bij besluit van 14/19 Junij 1872, waartegen het tegenwoordig appel op Zijne Majesteit is gerigt. Die tweede grond voor niet-goedkeuring der begrooting is het gevolg van de zucht van Gedeputeerde Staten, om het jaarlijksch subsidie aan het Armbestuur te Eindhoven gaandeweg in te krimpen. Er komt namelijk op de begrooting een post van *f* 1300 voor, als subsidie aan het Algemeen Armbestuur, onder welke som begrepen is *f* 425 salaris aan twee geneeskundigen, met de armenpraktijk belast.

Het besluit van Gedeputeerde Staten van 1872 luidt, als volgt:

"Overwegende, dat de Gemeenteraad weigert op de begrooting van uitgaven uit te trekken een voldoenden post tot teruggaaf aan den afgetreden Directeur der opgeheven bank van leening, den heer C. J. van Bakel, van het bedrag van *f* 5000, door hem in zijne voormelde qualiteit als borgtogt gestort, benevens de renten ad 4 pct., daarop sedert het jaar 1865 verloopen; en verder volledig uitvoering te geven aan het besluit dezer vergadering van 30 Maart 1871, G, n°. 151, bevestigd bij Zijner Majesteits besluit van den 28 Januarij 1872, n°. 4, waarbij het daartegen ingesteld beroep van het Gemeentebestuur van Eindhoven is verklaard te zijn tardief;

"Overwegende, dat de bewering van het Gemeentebestuur dat in deze alleen de rede zou zijn van een geschil over schuldvordering, waarvan de kennisneming bij uitsluiting aan de regterlijke magt behoort, niet aannemelijk voorkomt, omdat de regten en verpligtingen van den in deze betrokken openbaren ambtenaar alleen grond vinden en geregeld konden worden bij verordeningen van het openbaar gezag in overeenstemming met de bepalingen van het Koninklijk besluit van 31 October 1826, betrekkelijk de banken van leening; dat mitsdien de schuldvordering haren grondslag heeft in het publiek regt, en de beslissing dus aan de administratieve magt behoort;

„Overwegende wijders, dat, ingevolge art. 205, letter *s*, der gemeentewet, op de begrooting moeten worden uitgetrokken alle opeischbare schulden der gemeente, en dat dus, vermits aan die wetsbepaling niet naar behooren is voldaan, de begrooting niet vatbaar is voor goedkeuring;

„Overwegende, dat onder art. 1*a* der 2de afdeeling van hoofdstuk VI der begrooting van uitgaven is uitgetrokken eene subsidie aan het Algemeen Armbestuur, eene som van *f* 1300, toegekend bij raadsbesluit van 6 October 1871;

„Overwegende, dat die subsidie mede strekt tot belooning van geneeskundigen, waarvoor op de begrooting van het Algemeen Armbestuur voor 1872 *f* 425 is uitgetrokken;

„Overwegende, dat die belooning echter meer eigenaardig op de begrooting der gemeente behoort, aangezien de dienst dier geneeskundigen in verband staat met de uitoefening der plaatselijke gezondheidspolitie, waarvoor te zorgen pligt is van het Gemeentebestuur;

„Overwegende, dat er gelegenheid is om de subsidie op evenbedoelde wijze aanmerkelijk te verminderen, en het vooruitzigt bestaat, die door eene betere regeling der ziekenverpleging van wege de gemeente allengs geheel te doen vervallen;

„Overwegende, dat in ieder geval de subsidie niet kan geacht worden volstrekt onvermijdelijk te zijn, en dat het zelfs noodelooze omslag is, vaste jaarwedden van ambtenaren, door den Gemeenteraad aangesteld, te doen uitbetalen uit de kas van eene door de gemeente gesubsidieerd wordende instelling; dat mitsdien op deze vergadering de verpligting rust om, volgens art. 61, § 2, der wet op het armbestuur, de vermindering te bevorderen;

„Gelet op art. 210 der gemeentewet;

„Besluiten:

„goedkeuring te onthouden aan de begrooting der gemeente Eindhoven voor het jaar 1872, zoo als die hiernevens gevoegd is."

Daartegen is nu gerigt het zeer uitvoerig adres aan den Koning, op 11 Junij ll. door den Gemeenteraad van Eindhoven ingediend, en hetwelk, op magtiging des Konings, op 6 September daaraanvolgende door den Minister van Binnenlandsche Zaken bij deze Afdeeling van den Raad van State is aanhangig gemaakt.

Na eene mededeeling der feiten, reeds uit de behandeling der vorige zaak aan deze Afdeeling bekend, en welke ik dus meen hier onvermeld te mogen laten, treedt de Gemeenteraad in een uitvoerig betoog van deze drie punten:

1°. dat werkelijk de gemeente Eindhoven, naar regt en billijkheid, aan den gewezen Directeur der bank van leening niets meer verschuldigd is dan het bedrag, op de begrooting daarvoor uitgetrokken;

2°. dat in allen geval niet het administratief gezag, maar alleen de burgerlijke regter bevoegd is van het geschil tusschen de gemeente en van Bakel kennis te nemen;

3°. dat in ieder geval het hooger beroep *in casu* door het besluit van Gedeputeerde Staten van 30 Maart 1871, in het beroep waartegen de Raad, wegens tardieve appellering, niet-ontvankelijk is verklaard, geenszins wordt afgesneden.

Het betoog der eerste stelling (loopende van blz. 5 tot 11 van het adres) komt, als natuurlijk is, hoofdzakelijk overeen met dat, hetwelk voor den Raad gevoerd werd in de vorige zaak, zoodat te dien aanzien door mij schijnt te mogen worden verwezen naar Deel XI, blz. 355 seq. der *Verzameling* van Belinfante.

Ten aanzien der stelling, dat het geschil tusschen het Gemeentebestuur en van Brakel alleen behoort tot de kennisneming van den burgerlijken regter, voert de Raad het volgende aan:

In het onderwerpelijk geval is het het Gemeentebestuur, dat de hoegrootheid van hetgeen de comptabele ambtenaar aan de bank verschuldigd is, of hetgeen aan hem toekomt, in het hoogste ressort vaststelt; en alleen dan zal een regterlijk vonnis moeten interveniëren, wanneer òf de rekenpligtige ambtenaar òf het Bestuur der bank weigert gevolg te geven aan de beslissing van het Gemeentebestuur. Immers volgens art. 13 van het Koninklijk besluit van 31 October 1826 moet de rekening en verantwoording der banken van leening door de plaatselijke besturen worden opgenomen en gesloten. Deze beslissen dus in het hoogste ressort, of door comptabele ambtenaren dier instellingen met regt of ten onregte posten onder de ontvangsten niet te laag zijn opgegeven. Doet zich nu het geval voor, dat rekenpligtige beambten dier inrigtingen geen rekening en verantwoording willen doen, of niet verkiezen te lijden wat door den Raad ten hunnen laste wordt gebragt, dan zal dit geschil, als zijnde van privaatregtelijken aard (art. 148 Grondwet, art. 2 der wet op de regterlijke organisatie), aan het oordeel van de regterlijke magt moeten onderworpen worden, cf. hierover de arresten van het Provinciaal Geregtshof van Zuidholland van 14 Maart 1849 en 5 Maart 1851 (*Weekblad van het Regt* n°. 1021, *Ned. Regtspr.*, Deel XXXVIII, pag. 375) en Mr. W. A. C. de Jonge, *Administratie en Justitie*, pag. 53 tot 55.

En al staan nu ook de gemeente-finantiën in het naauwste verband met het geldelijk beheer eener bank van leening, zullen toch Gedeputeerde Staten het regt niet hebben, bij het onderzoek eener gemeenterekening ook de rekening der bank van leening daarbij te trekken, omdat het Gemeentebestuur alleen krachtens het hierboven aangehaald art. 13 van het Koninklijk besluit van 31 October 1826 de bevoegdheid heeft die op te nemen en te sluiten. De rekening der banken van leening door de gemeentebesturen eens opgenomen en gesloten zijnde, kan daarin door Gedeputeerde Staten geene verandering worden gebragt. Geheel iets anders heeft met de gemeenterekeningen plaats. Deze toch worden door den Gemeenteraad slechts voorloopig vastgesteld (art. 220 der gemeentewet); en het zijn Gedeputeerde Staten, die het bedrag der ontvangsten en uitgaven vaststellen en de rekening sluiten (art. 221 der gemeentewet).

Wel worden, volgens art. 10 van meer aangehaald Koninklijk besluit, de werkzaamheden der banken onder het hooger toevoorzigt van de provinciale besturen waargenomen. Maar toevoorzigt houden op de werkzaamheden eener bank en inmenging in de rekening en verantwoording dier inrigting, zijn twee verschillende zaken. Dit valt nog meer in het oog, wanneer men er op let, dat bij uitsluiting aan de plaatselijke besturen het opnemen der rekening en verantwoording der banken van leening is opgedragen.

Houdt men echter de plaatselijke besturen niet geregtigd om zonder hooger beroep de rekening en verantwoording der banken van leening op te nemen en te sluiten, dan nog zou het tot de competentie van den burgerlijken regter behooren om te beslissen over de twee punten van geschil, die de gemeente Eindhoven en den gewezen Directeur der bank van leening verdeeld houden, en zou de kennisneming daarvan liggen buiten den kring van de bevoegdheid der administratieve magt.

De acte toch van een comptabel ambtenaar tegen de administratie, waaronder hij werkzaam is, tot uitbetaling van zijne jaarwedde, is van privaatregtelijken aard. Het mag waar zijn, dat in sommige opzigten de verhouding van een openbaar ambtenaar tegenover het Bestuur, onder wiens bevelen hij staat, van publiekregtelijken aard is te noemen. Maar het is evenzeer waar, dat, wanneer aan dien ambtenaar uitbetaling van zijne jaarwedde wordt geweigerd, er aanwezig zal zijn een twistgeding over schuldvordering, dat, volgens art. 148 der Grondwet, tot de kennisneming van de regterlijke magt behoort.

Wat de ambtenaar eischt is eene zekere som, hem toegekend over het praesteren van diensten. Wat hem geweigerd wordt is dezelfde som. Daarin is van geen kant iets publiekregtelijks te vinden. Gedeputeerde Staten kunnen dus niet tot betaling veroordeelen. Alleen op hunne uitspraak wordt zulk eene door eene gemeente betwiste schuldvordering geene openbare schuld der gemeente. Zij kunnen dus niet eene gemeente noodzaken voor zulk eene vordering, die niet door den regter, maar door hen alleen als opeischbare schuld is verklaard, krachtens art. 205 *s* der gemeentewet een post op de begrootingswet te trekken. Waar zij dit wel doen, zoo als *in casu*, gaan zij hunne bevoegdheid te buiten. Geldt dit alles ten aanzien van de jaarwedden der comptabele ambtenaren, dan geldt het ook waar geschil bestaat, zoo als hier, over het bedrag, door dien ambtenaar als borgtogt of uit anderen hoofde in de gemeentekas gestort. Zoodanig geschil toch heeft niets te maken met de openbare zaak en valt binnen den kring van het privaatregt.

Tot staving der bovenstaande beschouwing beroept de adresserende Gemeenteraad zich op het arrest van den Hoogen Raad van 12 Maart 1869 (*Weekblad van het Regt* n°. 3088), op het arrest van den Hoogen Raad van 24 Februarij 1865 (*Weekblad van het Regt* n°. 2671) en op het arrest van het Provinciaal Geregtshof in Gelderland van 9 Maart 1870 (*Weekblad van het Regt* n°. 3207).

De adresserende Raad vermeldt nog ten overvloede, dat de Minister Fock, bij beschikking van den 20 Julij 1868 (Ministerie van Binnenlandsche Zaken, n°. 293, 7de Afdeeling), op request van C. J. van Bakel, te Eindhoven, voormalig Directeur der later opgeheven bank van leening aldaar, zich beklagende over terughouding door het Gemeentebestuur van den door hem in die hoedanigheid gestorten borgtogt van *f* 5000, aan dezen heeft te kennen gegeven, dat het tusschen hem en de gemeente Eindhoven bestaande geschil betreft de uitlegging van tusschen partijen aangegane burgerlijke overeenkomsten, waaromtrent alleen door den regter kan worden beslist en dat hij alzoo naar dien regter wordt verwezen.″

Eindelijk, dat het hooger beroep over de zaak *au fond* niet wordt afgesneden door de niet-ontvankelijk-verklaring van het vroeger beroep tegen het besluit van Gedeputeerde Staten van 30 Maart 1871, wordt nader betoogd op de volgende gronden.

In het administratief regt is niet bekend de *exceptio rei judicatae* van art. 1954 Burgerlijk Wetboek en van art. 218 Wetboek van Strafvordering.

In het algemeen kan ieder, die iets toegestaan, geweigerd of beslist heeft, op die toestemming, weigering of beslissing terugkomen. Alleen wordt bij uitdrukkelijke wetsbepaling den hoogeren regter verboden eene beslissing van den lageren regter te wijzigen, indien de bij de wet voorgeschrevene termijnen voor het hooger beroep niet zijn geobserveerd. In het administratief regt wordt zoodanige bepaling nergens gevonden.

In het administratief regt mag de persoon of het Collegie, dat eene beslissing heeft gegeven, zelf daarop terugkomen (arrest van den Hoogen Raad van 11 Maart 1864 (*Weekblad van het Regt* n°. 2571); in het burgerlijk regt is dit niet geoorloofd. Daarmede staat in een innig verband de leer der gewijsde zaak.

In het privaatregt alleen gelden dan ook de regels: *res judicata pro veritate habetur* en *judex, si sententiam dicit, judex esse desinit.* En daarin is voor een groot deel het verschil gelegen tusschen vonnissen en beschikkingen van de administratieve magt, indien men ook al punten van overeenstemming tusschen die beide zou willen aannemen. De *ratio legis* voor de *exceptio judicata* bij regterlijke gewijsden, namelijk regtszekerheid in concrete gevallen, bestaat niet bij beschikkingen, door administratieve autoriteiten gegeven. Immers de regter is aan bepaalde, bij de wet voorgeschrevene regels gebonden, terwijl het administratief gezag ook mag letten, althans dikwerf

let, op de billijkheid, die vaak ontaardt in eene *aequitas cerebrenae*, waardoor zich heden het *ja*, morgen het *neen* laat motiveren.

Gesteld echter, dat ook in het administratief regt de *exceptio rei judicatae* kan worden opgeworpen, dan zou het toch naar analogie van het burgerlijk regt alleen kunnen geschieden, wanneer hij, die in hooger beroep komt, ongegrond is verklaard, en niet wanneer hij, zoo als in het onderwerpelijk geval, bij Koninklijk besluit van 28 Januarij 1872 niet-ontvankelijk is verklaard in zijn hooger beroep.

En eindelijk worde er op gelet, dat het besluit der Gedeputeerde Staten van 30 Maart 1871 niet is een besluit over eene gemeente-rekening, maar over eene rekening, door een comptabel ambtenaar van eene bank van leening; dat bij geene enkele wet aan Gedeputeerde Staten de kennisneming daarvan of de beslissing daarover is opgedragen, maar integendeel de opneming en sluiting dier rekeningen behoort tot de bevoegdheid der plaatselijke besturen; dat mitsdien hier niet aanwezig is het geval, voorzien bij art. 168, maar wel een der gevallen, voorzien bij de artt. 167 en 169 der provinciale wet, en wel een besluit van Gedeputeerde Staten (van 30 Maart 1871), strijdig met de wet, zoo als hierboven is aangetoond, en dat ten allen tijde op dien grond door den Koning kan worden geschorst of vernietigd.

Wat ten slotte betreft den tweeden grond voor niet-goedkeuring der begrooting, dienaangaande zegt de Raad: dat geneeskundige onderstand aan armen is onderstand in den geest der armenwet; dat de verpleging in de eerste plaats strekt in het belang van den individu, die arm is, en slechts bij gevolg ook is ter bevordering van den algemeenen gezondheidstoestand, en dus een deel van politiezorg; en voorts, dat voldoende blijkt van de noodzakelijkheid der subsidie aan het Armbestuur uit de rekening en verantwoording van dat Bestuur over 1871, welke wordt overgelegd. De Raad vraagt op deze gronden voorziening des Konings tegen de niet-goedkeuring van Gedeputeerde Staten, en dringt op bespoediging aan, omdat hij slechts over de helft der geraamde sommen van uitgaaf mag beschikken, en het Gemeentebestuur derhalve zeer belemmerd wordt.

Gedeputeerde Staten, op dat adres gehoord, gaven in hun berigt van 16 Augustus ll. aan den Minister te kennen, dat zij zich plaatsen op het standpunt, aangewezen door hun besluit van 30 Maart 1871. Want het daartegen ingesteld beroep is door den Koning niet-ontvankelijk verklaard. De waardigheid van het administratief gezag vordert alzoo, dat het besluit van 1871 worde uitgevoerd. Het geschil, administratief reeds beslist in het hoogste ressort, kan niet op nieuw het onderwerp uitmaken van kennisneming voor de regterlijke magt. Van dat standpunt uitgaande, achten Gedeputeerde Staten het ontwijfelbaar, dat het saldo van rekening eener openbare instelling, onmiddellijk in verband staande met het gemeentebestuur, is het, gelijk *in casu*, voordeelig voor de gemeente, alleen verhaalbaar is op den borgtogt van den comptabelen ambtenaar. Die borgtogt werd hier gestort in de kas der bank van leening, en in ontvangst in de rekening verantwoord. Volgens art. 12 van het reglement moet die gestorte som worden teruggegeven, met inhouding van het door den ambtenaar volgens de rekening verschuldigde. De op die wijze ontstane regten en verpligtingen van het openbaar gezag zijn de zoodanige, tot wier handhaving alleen de administratieve magt geroepen is. De onthouding van goedkeuring der begrooting, waarop de vereischte post niet voorkomt om daaruit aan eene administratieve beslissing, welke in het hoogste ressort genomen is, te voldoen, is het wettig middel om alsnog die uitvoering te verzekeren. De tweede grond tot onthouding van goedkeuring aan de begrooting ligt in art. 61, § 2, der armenwet. Gedeputeerde Staten drongen meermalen, doch vruchteloos, bij het Gemeentebestuur aan op vermindering der subsidie aan het Armbestuur. Eene goede schrede in die rigting kan gedaan worden, als

men de kosten der openbare geneeskundige dienst afzonderlijk op de gemeentebegrooting brengt, en met het bedrag dan de subsidie aan het Armbestuur vermindert. De vraag is vooral, of de toegestane subsidie volstrekt onvermijdelijk is. Reeds nu kan zij worden verminderd met *f* 425, het salaris der geneeskundigen, met de armenpraktijk belast. Daardoor, als die som op de begrooting afzonderlijk wordt uitgetrokken, zullen die ambtenaren, door het Gemeentebestuur aangesteld, meer regtstreeks komen onder dat Bestuur en geroepen worden om te waken voor de openbare gezondheid, iets dat niet aan een Armbestuur mag worden overgelaten.

De Voorzitter: Ik dank den heer rapporteur voor het door hem uitgebragt verslag. Er zijn geene belanghebbenden opgekomen. Er kunnen dus geene inlichtingen worden gevraagd of gegeven.

En vermits er verder voor heden geene zaken aan de orde zijn, sluit ik de vergadering.

Vier-en-twintigste vergadering.

Vergadering van Woensdag, 13 *November* 1872.

(Geopend ten 11 ure.)

Voorzitter, de Minister van Staat Mr. Æ. Baron Mackay van Ophemert en Zennewijnen.

Tegenwoordig de *leden:*

Jhr. Mr. W. A. C. de Jonge,
Mr. K. A. Meeussen,
Mr. C. H. B. Boot.

Referendaris, Mr. L. P. Op den Hooff.

De Voorzitter: Ik open deze vergadering van den Raad van State, Afdeeling voor de geschillen van bestuur.

I. Bij deze Afdeeling is ingekomen een Koninklijk besluit van den 22 October ll., n°. 11, houdende beschikking op *het beroep van G. de Vor, stemgeregtigd Ingeland van den polder Barwoutswaarder c. a., van een besluit van Gedeputeerde Staten van Zuidholland, waarbij is afgewezen zijn verzoek om vernietiging van een besluit van de vergadering van Ingelanden van dien polder in zake de stichting van een stoomgemaal* (zie het verslag over deze zaak op blz. 290—294).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

Wij WILLEM III, bij de gratie Gods, Koning der Nederlanden, Prins van Oranje-Nassau, Groot-Hertog van Luxemburg, enz., enz., enz.

Beschikkende op het beroep van G. de Vor, stemgeregtigd Ingeland van den polder Barwoutswaarder c. a., van een besluit van Gedeputeerde Staten van Zuidholland, dd. 28 Mei 1872, n°. 25, waarbij is afgewezen zijn verzoek om vernietiging van een besluit van de vergadering van Ingelanden van dien polder, in zake van oprigting van een stoomgemaal;

Den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) gehoord, advies van den 8 October 1872, nº. 61;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken, van den 17 October 1872, litt. F, 3de Afdeeling;

Overwegende:

dat de stemgeregtigde Ingelanden in den genoemden polder den 27 November 1871 met 452 tegen 383 stemmen besloten hebben tot het oprigten van een stoomgemaal, om daardoor, in plaats van door middel der bestaande molens, het water uit den polder behoorlijk te loozen;

dat zij echter later op dat besluit zijn teruggekomen en in hunne vergadering van 11 Maart 1872 met 556 tegen 255 stemmen hebben uitgemaakt, dat de oprigting van een stoomgemaal niet was in het belang van den polder, en dat dus daartoe niet zou worden overgegaan;

dat verschillende Ingelanden de vernietiging van dit laatstgemelde besluit aan Gedeputeerde Staten hebben verzocht, doch dat hun verzoek is afgewezen;

dat de adressant, van deze afwijzende beschikking krachtens art. 95 van het algemeen polder-reglement in hooger beroep komende, heeft beweerd, dat Gedeputeerde Staten het besluit hadden behooren te vernietigen, krachtens art. 91 van het algemeen reglement, nadat hun door een ingesteld onderzoek zou zijn gebleken, dat de waterstaat van den polder daardoor zou zijn geschaad, en het eene deel der Ingelanden ten behoeve van het andere deel daardoor blijkbaar zou zijn benadeeld;

dat iedere vergadering het regt heeft om terug te komen op vroeger genomen en niet ten uitvoer gelegde besluiten;

dat door het besluit van 11 Maart niet is gehandeld in strijd met de wet, het reglement, of eenige wettelijke verordening;

dat het door adressant ingeroepen art. 91 van het algemeen reglement voor de polders in Zuidholland aan Gedeputeerde Staten de bevoegdheid niet geeft aan Ingelanden den last op te leggen, werken in het vermeend belang des polders te stichten, waartoe de Ingelanden niet of niet meer wenschen over te gaan;

dat integendeel het initiatief daartoe uitsluitend, volgens art. 64 *d* van dat reglement, aan Ingelanden behoort, en dat enkel, wanneer Ingelanden van dat initiatief gebruik maken, Gedeputeerde Staten, volgens het bepaalde bij art. 91, regt hebben om de tot het maken van nieuwe werken strekkende besluiten van Ingelanden te vernietigen, en dan nog slechts ingeval door die nieuwe werken de belangen van den waterstaat der polders of van andere waterschappen benadeeld, of die van het eene gedeelte ten behoeve van het andere gedeelte der Ingelanden gekrenkt en opgeofferd zouden worden;

dat dit geval, bij gemeld art. 91 voorzien, hier niet aanwezig zijn kan, omdat geene nieuwe werken gemaakt worden en de feitelijke toestand dus blijft voortbestaan;

dat Gedeputeerde Staten alzoo zich teregt onthouden hebben van de inmenging, door den adressant van hen verzocht;

Gezien het algemeen reglement voor de polders in de provincie Zuidholland, goedgekeurd bij Ons besluit van den 24 Augustus 1856, nº. 63 (*Provinciaal blad* nº. 99);

Hebben goedgevonden en verstaan:

met handhaving van bovenvermeld besluit van Gedeputeerde Staten van Zuidholland, te verklaren, dat er geene termen zijn om het verzoek van den adressant in te willigen.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit be-

sluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur).

Het Loo, den 22 October 1872.

(*get.*) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
(*get.*) GEERTSEMA.

Accordeert met deszelfs origineel.
De Directeur van het Kabinet des Konings,
VAN HEECKEREN VAN KELL.

De VOORZITTER: Aan de orde is thans:

II. *het geschil tusschen de gemeenten Groningen en Oude Pekel-A omtrent de opheffing van het beurtveer tusschen die plaatsen.*

In die zaak is rapporteur de Staatsraad MEEUSSEN. Ik verzoek dien heer het verslag daarover wel te willen uitbrengen.

Staatsraad MEEUSSEN: Mijne Heeren! Dit geschil van bestuur is ingevolge 's Konings magtiging op den 22 Augustus ll. bij deze Afdeeling aanhangig gemaakt.

In 1859 is door de gemeenteraden van Groningen en Oude Pekel-A ingesteld een beurtveer, en een reglement daarop vastgesteld.

In het jaar 1871 gaf de Raad van Groningen aan dien van Oude Pekel-A te kennen, dat hij het beurtveer wenschte opgeheven te zien, op grond: 1°. dat de beurtschipper voor het bezit van het veer aan die gemeente moest betalen eene jaarlijksche retributie van ƒ 150; dat daardoor natuurlijk de vrachtprijzen hooger moesten zijn, omdat de schipper daaruit zou kunnen vinden het bedrag der retributie; dat, wanneer de schipper die retributie betalen kan, daaruit bleek, dat het verkeer tusschen Oude Pekel-A en Groningen groot genoeg was om de vrije vaart daarin te laten voorzien; 2°. dat, daargelaten het hiervoor vermeld misbruik, in het algemeen belang de vrije vaart, en dus de onderlinge wedijver der schippers wenschelijk was.

Het Gemeentebestuur van Oude Pekel-A was niet geneigd tot die opheffing over te gaan. Het erkende van den aangestelden beurtschipper eene recognitie geëischt te hebben, aan de gemeentekas te voldoen, van ƒ 150 's jaars; maar voegde er bij: dat, toen de schipper later aantoonde, dat het veer zoo weinig opbragt, dat hij onmogelijk de retributie betalen kon, de Raad hem van die betaling heeft ontheven bij besluit van 5 Junij 1871.

Het eerste hiervoor vermelde bezwaar rekende de Raad daardoor te zijn vervallen. Wat aangaat de vrije vaart, verklaarde de Raad in dit geval geheel onaannemelijk, omdat de tegenwoordige beurtschipper zijn bedrijf, wegens de concurrentie, die zou ontstaan, niet zou kunnen volhouden, wanneer hij door het reglement op het beurtveer niet meer beschermd werd; dat bij de opheffing van het beurtveer er geene vaste gelegenheid tot verzending meer zou zijn; dat er dan soms wel scheepsgelegenheid zal te vinden zijn, maar soms ook niet; dat in allen gevalle de ingezetenen zullen blootstaan aan de soms overdreven eischen, die de schipperij zal doen.

De Raad van Oude Pekel-A gaf bij besluit van 28 Junij 1871 nog te kennen, dat, zoo in het algemeen belang de opheffing van het veer wenschelijk was, die opheffing dan ook moest geschieden van andere beurtveren tusschen Groningen en naburige gemeenten. Het Gemeentebestuur van Oude Pekel-A voerde verder nog

aan, evenzeer als de Gemeenteraad dit ook later deed, dat bij de opheffing van het veer ook behoorde opgeheven te worden de beurtveren van Groningen op Winschoten, en inzonderheid op Nieuwe Pekel-A, omdat anders de beurtschipper dier plaats te Oude Pekel-A zou kunnen komen lossen en laden, ten nadeele van de schipperij aldaar, en het argument van de vrije vaart ook op dat beurtveer toepasselijk is.

Nadat nog eenige briefwisseling tusschen beide gemeentebesturen had plaats gehad, heeft de Gemeenteraad van Groningen besloten de tusschenkomst in te roepen van Gedeputeerde Staten, ten einde het geschil in der minne te doen bijleggen; en, ingeval dit niet mogt slagen, het geschil ter beslissing aan den Koning voor te dragen.

Gedeputeerde Staten hebben toen gehoord den Gemeenteraad van Oude Pekel-A. Die Raad heeft op den 8 December 1871 bij zijne vorige meening volhard; er nog bijvoegende, dat, bij opheffing van het veer, de ingezetenen dier gemeente dikwijls genoodzaakt zouden zijn goederen te verzenden of te ontvangen met een omweg over andere dorpen of per spoor, en dat dit belemmerend en te kostbaar zijn zou.

Van de zijde van Groningen is daarop verklaard, dat men wel genegen was het beurtveer te laten bestaan, mits art. 16 van het reglement werd vervangen door de bepaling: „door dit beurtveer wordt de vrije vaart tusschen de gemeenten Groningen en Oude Pekel-A niet uitgesloten."

Gedeputeerde Staten gaven op den 19 Januarij ll. aan den Raad van de gemeente Groningen in overweging, de zaak te laten rusten en genoegen te nemen met de verzekering van het Gemeentebestuur van Oude Pekel-A, dat het in het vervolg noch bij wijze van verpachting, noch op eenige andere wijze, eenig voordeel uit de bediening van het beurtveer trekken zou. Dit schrijven van Gedeputeerde Staten was vooral gegrond daarop, dat de bedenking of het bezwaar, gerezen uit het bedingen eener retributie van ƒ 150 's jaars, was vervallen door het kwijtschelden van die retributie; dat uit al de schrifturen blijkt, dat de bediening van het beurtveer geen voordeel oplevert, al is het, dat er sprake was van het aanleggen eener tweede schuit; dat bij de geringe vaart, die er bestaat, zou kunnen volgen, dat de vrachtprijzen zeer dikwijls zouden worden verhoogd, ingeval van vrije vaart.

De Raad der gemeente Groningen gaf daarop te kennen, dat hij de vrije vaart verkieslijk bleef achten boven het bestaan van het beurtveer; maar tot instandhouding daarvan bereid was, indien in het reglement de hiervoor vermelde clausule omtrent de vrije vaart werd ingelascht. Dat besluit was voorafgegaan door eene voordragt van het Gemeentebestuur aan den Raad. Daarin werd op nieuw uiteengezet, dat het verkeer tusschen beide gemeenten niet zoo gering is, zoo als blijkt uit de omstandigheid, dat de Raad van Oude Pekel-A eene retributie heeft gemeend te kunnen vorderen van ƒ 150 's jaars; dat er sprake was van het in de vaart brengen van eene tweede schuit, en dat ook andere schippers voor dat veer geld hadden geboden.

Gedeputeerde Staten hebben, bij missive van 29 Maart ll., het geschil ter beslissing van den Koning gebragt; met referte aan hetgeen zij aan den Gemeenteraad van Groningen schreven ten aanzien van hunne zienswijze, dit geschil betreffende.

De Minister van Binnenlandsche Zaken heeft, bij missive van 24 Mei ll., naar aanleiding van de verklaring van het Bestuur van Oude Pekel-A, dat het bereid was in de bewuste opheffing toe te stemmen, bij gelijke opheffing van beurtveren tusschen Groningen en andere gemeenten, aan het Gemeentebestuur van Groningen de vraag doen rigten, waarom het in de laatste opheffing niet wil toestemmen. Dat Gemeentebestuur heeft daarop geantwoord, dat het geen bezwaar zou hebben tot zoodanigen maatregel mede te werken in het belang der vrije vaart; maar dat het de vraag zou wezen, of de betrokken gemeentebesturen het daaromtrent met dat van Groningen eens zouden zijn; hetgeen toch tot wijziging der reglementen noodzakelijk is; dat men, met betrekking tot Oude Pekel-A, tot opheffing wilde over-

gaan, omdat er misbruiken waren ingeslopen, die de vrije vaart wenschelijk deden zijn; dat die drangreden ten opzigte van de overige beurtveren niet bestaat; dat, indien op de vrije vaart ook door andere gemeenten werd aangedrongen, daarover onderhandeld kan worden, geheel afgescheiden van de quaestie met Oude Pekel-A; dat men te Groningen in het algemeen is voor de vrije vaart, zoo als blijkt uit de opheffing van het beurtveer tusschen Groningen, Veendam en Wildervank, op den 25 Mei ll.

De VOORZITTER: Ik dank den heer rapporteur voor het door hem uitgebragt verslag. Er zijn geene belanghebbenden opgekomen. Er kunnen dus geene inlichtingen worden gevraagd of gegeven. Aan de orde is:

III. *het beroep van J. Kivits, te Oisterwijk, van een besluit van Gedeputeerde Staten van Noordbrabant tot nadere regeling van het zomerpeil van den Oisterwijkschen watermolen.*

In die zaak is rapporteur de Staatsraad DE JONGE. Ik verzoek dien heer het verslag daarover wel te willen uitbrengen.

Staatsraad DE JONGE: Mijne Heeren! In voldoening aan het provinciaal reglement van 11 November 1856 (*Provinciaal blad* n°. 26), bevattende voorzieningen ter voorkoming van overstroomingen op de rivieren de Dommel en Aa, en de daarin stroomende rivieren enz., werd door Gedeputeerde Staten van Noordbrabant, bij hun besluit van 31 Mei 1870, de regeling vastgesteld der peilshoogten, waarop het water mag geschut worden aan de daarbij genoemde watermolens.

Tot die molens behoorde ook de onder n°. 6 genoemde Oisterwijksche watermolen, gelegen op den voorsten stroom, aan de oostzijde van het dorp Oisterwijk, en toebehoorende aan den appellant in deze, Jan Kivits, koren- en schorsmolenaar, wonende aldaar

Van dien molen werd alstoen het zomerpeil op 0.54 meter en het winterpeil op 0.48 meter bepaald beneden het vaste en zigtbare werkenmerk, aldaar geplaatst of te plaatsen.

Tevens werden eenige bepalingen gemaakt aangaande het trekken der schuiven in de molen- en ontlast-sluizen, voor het geval van grooten toevoer van water.

Bij die regeling van 1870 werd het zomerpeil van den molen met ongeveer 4 centimeters verhoogd boven het tot dusverre bestaan hebbende peil, gelijk dit op 30 Mei 1824, in bijwezen van en overleg met den toenmaligen eigenaar van den molen, bepaald was, zonder dat, voor zooverre gebleken is, die regeling van 1824 tot klagten aanleiding gaf, hetzij van de zijde der grondeigenaren, hetzij van den kant van den eigenaar des molens.

Welke de aanleiding tot voormelde verhooging in 1870 geweest zij, blijkt uit de aanwezige schrifturen niet. De Arrondissements-Ingenieur van 's Rijks Waterstaat, in zijn berigt van 23 Mei 1871, vermoedt, dat de verhooging geschied is op sterk aandringen van den molenaar.

Hoe dit zij, spoedig, nadat de regeling van het peil in 1870 had plaats gehad, ontstonden er klagten van de bovenliggende eigenaars van lage perceelen, dat zij door de vastgestelde verhooging van het zomerpeil zouden benadeeld worden.

Een ingesteld naauwgezet onderzoek, waarvan de uitslag aan Gedeputeerde Staten werd medegedeeld bij ambtsschrijven van 25 Mei 1871, door den Hoofd-Ingenieur van 's Rijks Waterstaat in het 6de district, met bijbehoorend ambtsberigt van 23 Mei te voren, daar straks reeds aangehaald, deed kennen, dat er werkelijk perceelen

in de onmiddellijke nabijheid boven den watermolen gelegen zijn, waarvoor iedere verhooging van zomerpeil nadeelig te achten is.

De in 1870 vastgestelde verhooging werd alleen ten dienste van den molenaar en ten nadeele van de bovenliggende lage landen geacht, en scheen niet gewettigd, weshalve door 's Rijks Waterstaat werd voorgesteld het zomerpeil terug te brengen tot het oorspronkelijke peil.

Ten gevolge van het wegraken (waarschijnlijk moedwillig zoek gemaakt) van het merk van het oude zomerpeil, bestond eenige onzekerheid, of het bij besluit van 31 Mei 1870 vastgestelde peil 4 of 6 centimeters boven het oorspronkelijk peil gelegen was.

In verband daarmede werd daarom eene verlaging van het peil met 5 centimeters voorgesteld, waardoor men zoo na mogelijk weder tot het oorspronkelijke peil zou zijn teruggekeerd.

Een ontwerp-besluit dd. 15 Februarij 1872, in bovenstaanden zin opgemaakt, en overeenkomstig het reglement van 11 November 1856 ter inzage gelegd, lokte verschillende adressen uit, zoo tot aanneming van het voorgestelde peil als tot handhaving van dat van 1870.

Deze adressen werden door den Hoofd-Ingenieur behandeld bij zijn schrijven dd. 16 April 1872, waarbij die hoofd-ambtenaar, als het resultaat van een herhaald onderzoek der zaak, te kennen gaf, dat er naar zijne overtuiging geene termen bestonden om af te wijken van de alsnu voorgenomene regeling van het zomerpeil van bedoelden molen.

Dit peil werd daarop door Gedeputeerde Staten bij hun besluit van 25 April 1872, n_o. 40, definitief bepaald op 0.59 meter beneden het vaste en zigtbare verkenmerk.

Het is tegen dat besluit van 25 April ll. (uitgegeven den 7 Mei daaraanvolgende), dat Jan Kivits, krachtens art. 7 van meergemeld reglement van 11 November 1856, op 4 Junij ll. in hooger beroep is gekomen bij Zijne Majesteit. Hij acht zich bij dat besluit van 25 April zoo onbillijk behandeld, zoodanig gekrenkt in zijn regt en benadeeld in zijn bedrijf, dat hij eerbiedig bij Zijne Majesteit komt vragen om herstel zijner grieven. Het is hier van algemeene bekendheid, zegt appellant, dat de waterstand bij het zomerpeil van zijn molen, ook na de geringe verhooging, in 1870 daaraan gegeven, nooit eenige schade heeft gedaan aan de oever-eigenaars. Mogt er al ooit geklaagd zijn, dan heeft die klagt een geheel anderen grond dan ondervonden nadeel en vindt zijn oorsprong in eene persoonlijke vete. Ieder, die den toestand alhier, zegt hij, kan beoordeelen, weet, dat het veel meer in het algemeen belang is, dat in den zomer het water op de rivier, waarop zijn molen staat, op eene tamelijke hoogte blijve, want terwijl zijn zomerpeil nooit nadeel kan veroorzaken door te hoogen stand, kan het medewerken tot voorkoming van te spoedig waterverlies bij drooge zomers, een geval, dat zich hier meermalen voordoet. Verder meent hij, dat hij een deugdelijk verkregen en wel gevestigd regt heeft om des zomers en des winters een watermolen te bemalen, ter plaatse waar hij dit thans doet. Kunnen echter Gedeputeerde Staten naar welgevallen beperkende bepalingen maken, en zooveel zij maar willen zijn peil verlagen, dan is dat regt slechts denkbeeldig. Zoo als zij nu hebben kunnen goedvinden, dat peil zoodanig te verlagen, dat zijn molen van stonden aan, zoo in huur als in koop, belangrijk verminderd is in waarde, zoo kunnen zij eerlang een peil bepalen, dat malen hem voortaan geheel onmogelijk is.

Mogt men veronderstellen, dat zijn molen schadelijk werkt, dan is men verpligt over te gaan tot onteigening ten algemeenen nutte tegen behoorlijke schadeloosstelling, maar niet geregtigd bepalingen te maken, die hem schade veroorzaken, zonder eenige tegemoetkoming te verleenen. Maar, nog eens, wel verre dat het keeren van het water ter peilshoogte, als bepaald bij meergenoemd besluit van 31 Mei 1870, nadeelig werkt, wordt, volgens appellant, het algemeen belang daardoor zeer bevorderd. Indien Zijne Majesteit mogt kunnen goedvinden deze bewering te doen onder-

zoeken, bij voorbeeld door te dien aanzien te doen hooren den Raad der gemeente Oisterwijk, in deze zeker het meest bevoegd ter beoordeeling, dan zou de waarheid zijner bewering blijken. Vermits alzoo het besluit van Gedeputeerde Staten van 25 April 1872 zijne eigendomsregten schendt, daardoor in strijd is met de wet en tevens strijdig met het algemeen belang, verzoekt hij den Koning dat besluit te willen vernietigen.

De Hoofd-Ingenieur van 's Rijks Waterstaat merkte reeds in zijn hiervoren vermeld rapport van 16 April ll. op, dat van Kivits niet anders dan klagten en bezwaren tegen de bepaling van het zomerpeil op 0.59 meter te wachten waren, daar al de gebruikers van watermolens genegen zijn het peil zoo hoog mogelijk te doen stellen, ook al houden zij het water niet tot die hoogte op. De reden hiervan is, zegt de Hoofd-Ingenieur, dat de molenaars dan zonder zorg kunnen doormalen en niet telkens behoeven te letten, of zij boven peil komen: hoe hooger het peil, des te gemakkelijker, en zooveel minder gevaar hebben zij van bekeurd te worden. In datzelfde rapport van 16 April constateerde de Hoofd-Ingenieur intusschen, dat, bij eene opneming op 9 April te voren, door den Arrondissements-Ingenieur verrigt, bleek, dat de onderwerpelijke watermolen in volle werking was, bij een waterstand van 3 centimeter beneden het peil, voorgesteld bij het ontwerp-besluit van 15 Februarij 1872; dit feit kan zeker als een bewijs strekken — merkt de Hoofd-Ingenieur op — dat eene verhooging van het voorgestelde peil niet dringend noodig is.

In zijn sedert ingewonnen rapport van 31 Julij ll. berigt de Hoofd-Ingenieur o. a. alsnog, dat, in verband met appellants verzoekschrift, aan Zijne Majesteit ingediend, op 18 Julij, het onderzoek bij den Oisterwijkschen watermolen is herhaald. De molen was op het oogenblik van het ingesteld onderzoek buiten werking en was dit reeds eenigen tijd geweest; het water stond juist op het vastgestelde zomerpeil of 0.59 meter beneden het vaste en zigtbare verkenmerk. De bovenliggende lage landen nagaande, bleek hem alstoen, dat het perceel sectie B, n°. 226, waarvan eigenaar is de heer F. A. Holleman, een der reclamanten tegen de regeling van 1870, welk perceel voorkomt op de bij de stukken gevoegde schetsteekening, behoorende bij zijn rapport dd. 25 Mei 1871, — in het midden zeer drassig was. Hetzelfde had de Arrondissements-Ingenieur reeds berigt in zijn rapport van 23 Mei 1871. Uit het aldus nader ingesteld onderzoek is alzoo gebleken, zegt de Hoofd-Ingenieur, dat het vastgestelde zomerpeil van den watermolen zulk een groot bezwaar voor den molenaar niet daarstelt als deze wel wil doen voorkomen, wijl zelfs bij lageren waterstand de molen nog in volle werking is geweest; dat het nu vastgestelde peil zoo na mogelijk overeenkomt met het oorspronkelijke peil van den molen, en dat tevens elke verhooging van peil nadeelig voor sommige bovengelegen landen te achten is. Blijkens het advies van het Gemeentebestuur van Oisterwijk van 1 Julij ll., bestaat ten aanzien van het al of niet wenschelijke eener peilsverhooging verschil van gevoelen tusschen de Wethouders dier gemeente en den Burgemeester.

Reeds bij zijn schrijven dd. 16 April ll., had de Hoofd-Ingenieur dienaangaande opgemerkt, dat het advies der Wethouders, volgens hetwelk eene verhooging van peil noodig was, van dezen, als betrokken bij het vak van leerlooijerij, niet geheel belangloos was. De Burgemeester daarentegen deelt het door 's Rijks Waterstaat voorgestaan gevoelen.

Bij de voormelde missive van 1 Julij ll. geeft de Burgemeester o. a. te kennen: dat circa twintig jaren, nadat in 1824 de peilshoogte van des adressants watermolen door het Gemeentebestuur was geregeld, door den adressant met dezelfde peilshoogte gemelde molen van den voormaligen eigenaar was aangekocht, zoodat de adressant met die peilshoogte volkomen bekend was en tevens overtuigd, dat hij met dien waterstand volkomen en met kracht kon malen, hetgeen thans nog te meer het geval is volgens den Burgemeester, omdat door het tot cultuur brengen van heide en woeste gronden, in de gemeenten, aan de rivier gelegen, wier waterleidingen alle in

de rivier uitwateren, adressants watermolen werkelijk is verbeterd. De Burgemeester acht het besluit van heeren Gedeputeerde Staten van 25 April ll. alzoo in het algemeen belang der oever-eigenaren genomen. Mogt onverhoopt aan des adressants verzoek gevolg worden gegeven, dan zou aan vele eigenaars, wier wei- en hooilanden langs en in de nabijheid der rivier de Voorste Stroom zijn gelegen, jaarlijks groote schade worden toegebragt.

De Hoofd-Ingenieur besluit zijn rapport van 31 Julij met als zijn gevoelen te kennen te geven, dat het herhaald onderzoek dezer zaak geene termen heeft opgeleverd om aan het verzoek van appellant tot vernietiging van het besluit van 25 April gevolg te geven.

Gedeputeerde Staten zijn bij hun ambtsberigt van 8 Augustus ll. bij hun besluit blijven volharden.

Verdere memoriën of stukken zijn er niet ingekomen.

Hiermede meen ik derhalve voor rapport te kunnen volstaan.

De VOORZITTER: Ik dank den heer rapporteur voor het door hem uitgebragt verslag. Er zijn geene belanghebbenden opgekomen. Er kunnen dus geene inlichtingen worden gevraagd of gegeven. Aan de orde is:

IV. *het beroep van den Raad der gemeente Roosendaal van een besluit van Gedeputeerde Staten van Noordbrabant, waarbij de goedkeuring is onthouden aan het raadsbesluit tot vermindering der jaarwedde van den eersten Hulp-Onderwijzer voor gewoon en meer uitgebreid lager onderwijs aldaar met ƒ* 50.

In die zaak is rapporteur de Staatsraad DE JONGE. Ik verzoek dien heer het verslag daarover wel te willen uitbrengen.

Staatsraad DE JONGE: Mijne Heeren! Dit geschil van bestuur staat in verband met eene zaak, den 13 Maart jl. bij deze Afdeeling behandeld (zie BELINFANTE, XII, bl. 74 en volgg.), waaromtrent reeds eene beslissing genomen is bij Koninklijk besluit van 31 Maart jl., nº. 5, te vinden t. a. pl., bl. 93, 94. Gedeputeerde Staten van Noordbrabant hebben sedert bij beschikking van 16 Augustus ll. hunne goedkeuring onthouden aan een besluit van den Gemeenteraad van Roosendaal van 29 Julij te voren, strekkende tot vermindering der jaarwedde van den eersten Hulp-Onderwijzer voor gewoon- en meer uitgebreid lager onderwijs aldaar met ƒ 50. Die beschikking is genomen op de deswege ontvangen berigten van den Inspecteur van het Lager Onderwijs in de provincie Noordbrabant en van den betrokken Districts-Schoolopziener, die beiden van meening waren, dat de voorgedragene vermindering van bezoldiging ten nadeele zou strekken van het onderwijs. Zij is gegrond op de overweging, dat, de noodzakelijke eischen van bekwaamheid, in verband met de duurte der levenswijze te Roosendaal, in aanmerking genomen, de jaarwedde van ƒ 550 niet geacht kan worden vatbaar te zijn voor vermindering.

De Gemeenteraad van Roosendaal is bij adres van 17 September jl. tegen dat besluit van Gedeputeerde Staten in hooger beroep gekomen bij den Koning.

De Raad kan zich niet vereenigen met het gevoelen van den Inspecteur van het Lager Onderwijs en van den Districts-Schoolopziener en evenmin met de overweging van heeren Gedeputeerde Staten. De Raad acht zich verpligt de belangen der gemeente zooveel mogelijk te bevorderen, maar vermeent, dat het niet met de behartiging dier belangen strookt, eene som van ƒ 50 meer te moeten uitloven, dan waarvoor allezins geschikt onderwijzend personeel te bekomen is. De Raad voert aan, dat, bij het openvallen der voormelde betrekking, ten gevolge der oproeping van sollicitanten op eene jaarwedde van minstens ƒ 500, er zich vijf sollicitanten hebben aangemeld, waarvan er drie meer dan de gevorderde acten hebben, en er slechts een onder hen is, die alleen de vereischte acten (Hulp-Onderwijzer met acte voor de Fransche taal)

heeft, terwijl zich onder hen ook nog een Hoofd-Onderwijzer bevindt. Naar het oordeel van den Raad blijkt daaruit voldoende, dat de berigten van den Inspecteur en den Schoolopziener niet op deugdelijke gronden steunen, daar deze door het opkomen van vijf sollicitanten, waaronder slechts een is, die niet meer dan de van dezen gevorderde eischen van bekwaamheid bezit, volkomen worden tegengesproken en de zienswijze van den Raad behoorlijk wordt bevestigd. De Raad zegt verder, dat ook de duurte der levenswijze te Roosendaal, waarop Gedeputeerde Staten zich beroepen, volstrekt niet van dien aard is, dat eene vermindering van jaarwedde van den eersten Hulp-Onderwijzer met *f* 50 eenen nadeeligen invloed op het onderwijs zou kunnen maken, daar de te Roosendaal gevestigde twee hulp-onderwijzers een fatsoenlijk burgerkosthuis met genot eener vrije kamer tot voortzetting hunner studiën) hebben voor *f* 250 en *f* 228, terwijl de eerste Hulp-Onderwijzer W. Imandts, die thans tot Hoofd-Onderwijzer te Hengstdijk is benoemd en Roosendaal alzoo verlaten heeft, nimmer meer dan *f* 228 voor kost en inwoning met het genot eener vrije kamer heeft betaald; dat het het verlangen van den Raad is, het onderwijs zooveel mogelijk te bevorderen, hetgeen blijkt uit het onderwijzend personeel, aan de school voor gewoon en meer uitgebreid lager onderwijs aanwezig, in verhouding tot de aan die school aanwezige leerlingen, bedragende 167 en waarvoor het navolgend personeel is aangesteld: 1°. een Hoofd-Onderwijzer, hebbende acte voor de Fransche, Duitsche en Engelsche talen en wiskunde, 2°. een eerste Hulp-Onderwijzer met (minstens) acte voor de Fransche taal, en 3°. een tweede Hulp-Onderwijzer; zoodat het onderwijzend personeel ook verre het bepaalde bij art. 18 der wet op het lager onderwijs overtreft.

Het is op die gronden, dat de Gemeenteraad van Roosendaal de vernietiging van het besluit van Gedeputeerde Staten verzoekt.

Gedeputeerde Staten, over dit beroep gehoord, hebben bij hun ambtsberigt van den 26 September jl. hunne meening volgehouden, dat eene jaarwedde van *f* 550 niet te hoog is om in de gemeente Roosendaal, waar de levenswijze gewis met den dag duurder wordt, duurzaam aan de school te kunnen verbinden eenen Hulp-Onderwijzer, bevoegd tot het geven van onderwijs in de Fransche, Duitsche en Engelsche talen en in de wiskunde. Zij achten het buitendien in het algemeen wenschelijk, dat, in stede van verlaging, naar verhooging der bezoldiging van onderwijzers worde gestreefd.

De Gemeenteraad van Roosendaal schijnt ook na 's Konings beslissing, bij besluit van 31 Maart jl., niet te hebben kunnen inzien, dat de aanstelling van openbare onderwijzers geheel iets anders is dan eene huur van diensten, en dat daarom in het algemeen belang bij de wet op het lager onderwijs eene bijzondere wijze is voorgeschreven, waarop de regeling der jaarwedden en toelagen van het onderwijzend personeel moet plaats hebben: eene regeling, waarbij de overheid, naar het inzien van Gedeputeerde Staten, slechts in zoover mag afgaan op de economische wet van vraag en aanbod, als het ontstaan van grootere mededinging kan strekken om de eischen van geschiktheid te verhoogen, geenszins om het te verlagen.

Gedeputeerde Staten geven alzoo ook thans in overweging den Gemeenteraad van Roosendaal ongegrond te verklaren in zijn ingesteld beroep.

Bij 's Raads Afdeeling voor geschillen van bestuur is door den appellant onder dagteekening van 19 October jl. alsnog eene memorie ingediend, waarbij het ingesteld beroep nader wordt geadstrueerd, zonder dat echter daarbij tot dusverre onbekende feiten aangevoerd of nieuwe gezigtspunten geopend worden.

De Voorzitter: Ik dank den heer rapporteur voor het door hem uitgebragt verslag. Er zijn geene belanghebbenden opgekomen. Er kunnen dus geene inlichtingen worden gevraagd of gegeven.

En vermits er verder voor heden geene zaken aan de orde zijn, sluit ik de vergadering.

Vijf-en-twintigste vergadering.

Vergadering van Woensdag, 20 *November* 1872.

(Geopend ten 11 ure.)

Voorzitter, de Minister van Staat Mr. Æ. Baron Mackay van Ophemert en Zennewijnen.

Tegenwoordig de *leden:*

Jhr. Mr. W. A. C. de Jonge,
Mr. K. A. Meeussen.
Mr. C. H. B. Boot,
Mr. C. J. van Vladeracken.

Referendaris, Mr. L. P. Op den Hooff.

De Voorzitter: Ik open deze vergadering van den Raad van State, Afdeeling voor de geschillen van bestuur.

Aan de orde is:

I. *het geschil over de woonplaats van den krankzinnige W. van der Sluis.*

In die zaak is rapporteur de Staatsraad de Jonge. Ik verzoek dien heer het verslag daarover wel te willen uitbrengen.

Staatsraad de Jonge: Mijne Heeren! Willem van der Sluis is den 2 Junij 1848 geboren te Zwammerdam, en had tot ouders W. van der Sluis, in 1862 te Alphen overleden, en Maria Steehouwer, thans nog in leven, en in Januarij 1870 te Mijdrecht hertrouwd met E. van den Bovenkamp.

Op 9 Januarij ll. berigtten Burgemeester en Wethouders van Zwammerdam aan den Commissaris des Konings in de provincie Zuidholland, dat W. van der Sluis, pottenschippersknecht, onverwijld in een gesticht voor krankzinnigen was opgenomen, daar hij, blijkens overgelegd attest van den Geneesheer der plaats, van gelijke dagteekening, lijdende was aan vlagen van krankzinnigheid; dat zijne woonplaats was onbekend, en zij derhalve de opsporing van die woonplaats van het Hooger Bestuur mits deze verzochten.

Uit den bij die gelegenheid door Burgemeester en Wethouders overgelegden staat van inlichtingen, en de sedert ingewonnen berigten, blijkt hoofdzakelijk het navolgende:

De moeder van van der Sluis, uit Alphen naar Zwammerdam overgekomen, en dáár in de bevolkingsregisters ingeschreven, heeft dáár gewoond, totdat zij zich met

haar gezin gevestigd heeft in eene schuit, waarmede zij den Rhijn, den Amstel enz. bevaarde, en nog bevaart, ter verkoop van potten en pannen van aardewerk. Haar patent als schipperse heeft zij nimmer te Zwammerdam geligt; zij is gewoon dit in die gemeente te nemen, waar zij zich op 1 Mei met haar schip bevindt, gelijk zij haar laatste patent over 1871/72 dan ook ligtte te Bodegraven. Eene plaats, die zij als haar hoofdverblijf beschouwt, heeft zij niet; nergens vertoeft zij langer dan voor haar bedrijf noodig is; zij overwintert echter gewoonlijk met hare schuit te Uithoorn.

Haar tweede echtgenoot, van wien zij gescheiden leeft, woont te Utrecht, ten huize van W. F. Clever, vijlenfabrikant aldaar; of althans heeft hij in Mei 1871 te Utrecht zijne woonplaats gevestigd.

Deze omstandigheid heeft van de zijde der Regering de vraag doen rigten aan Burgemeester en Wethouders van Utrecht, of zij erkenden, dat W. van der Sluis, woonplaats heeft in den zin van het Burgerlijk Wetboek in hunne gemeente.

Geboren, aldus schreef de Minister van Binnenlandsche Zaken in zijnen brief van 3 Mei 1872 aan Gedeputeerde Staten van Utrecht, op 2 Junij 1848, had W. van der Sluis tot 2 Junij 1871 woonplaats, waar zijne ouders die bezaten. Daar niet blijkt, dat door hem iets is verrigt om daarna in het bezit eener andere woonplaats te komen, schijnt hij, volgens den Minister, in overeenstemming met het Koninklijk besluit van 9 Februarij jl., n°. 10 (Belinfante, deel XII, bl. 50 en 51), de woonplaats behouden te hebben, welke hij op het tijdstip zijner meerderjarigwording had, alzoo die zijner moeder. Deze was toen gehuwd met E. van den Bovenkamp, die in Junij 1871, volgens de stukken, te Utrecht, ten huize van W. F. Clever woonde.

Wat meer bepaaldelijk betreft den persoon des krankzinnigen, deze ging op 26 Junij 1867 met getuigschrift van woonplaats-verandering van Zwammerdam naar Sluipwijk, alwaar hij zich destijds vestigde als bestedeling bij Klaas Steehouwer, totdat hij den 8 September 1868, wederom met bewijs van woonplaats-verandering, en zonder ooit te Sluipwijk te zijn teruggekeerd, van dáár vertrok naar Bodegraven, waar hij voor rekening dier gemeente is verpleegd bij zekere vrouw de Rooy van het jaagpad. Later werd van der Sluis verpleegd in een gesticht te Montfoort, totdat hij in Januarij 1870 weder naar Mijdrecht moet gegaan zijn. Sedert dien tijd woonde hij bij zijne moeder in de schuit.

Burgemeester en Wethouders van Utrecht, in een schrijven van 28 Mei ll., berigten aan Gedeputeerde Staten dier provincie, dat zij bezwaar maken te erkennen, dat de daarbij bedoelde krankzinnige W. van der Sluis in den zin van het Burgerlijk Wetboek woonplaats in die gemeente heeft.

Zij zijn tot deze beschouwingen gekomen, doordien uit een ingesteld onderzoek in de bevolkingsregisters dier gemeente is gebleken, dat noch W. van der Sluis, noch zijne moeder, dáár immer zijn ingeschreven geweest; alleen zijn stiefvader E. van den Bovenkamp is er woonachtig en, naar de meening van Burgemeester en Wethouders kan derhalve, nu genoemde van der Sluis bij zijne opname ter verpleging meerderjarig was, die gemeente niet meer als zijne woonplaats worden beschouwd.

De bewering, dat het niet blijkt, dat door hem na zijne meerderjarig-wording eenige pogingen zijn aangewend om in het bezit eener andere woonplaats te geraken, is, naar hunne meening, zeggen Burgemeester en Wethouders, op deze gemeente minder van toepassing; want in het veronderstelde geval, dat hij zich daartoe had aangemeld, zoude aan hem geen verhuisbillet kunnen zijn afgegeven, om de eenvoudige reden, dat hij niet in het bevolkingsregister voorkomt, en zou men hem hebben moeten verwijzen naar die gemeente, waar hij, wanneer het gebleken was, dat hij nergens was ingeschreven, in den zin van art. 74 van het Burgerlijk Wetboek zijn hoofdverblijf hield.

Dit hoofdverblijf schijnt *in casu* nu wel geen ander te kunnen zijn dan waar zich de hoofdzetel van zijn fortuin bevindt, waar hij al zijne bezittingen heeft, die bestaan

in het schip, hetwelk hij bewoont, met wat daarin is, en waarmede hij zich en wel om zeer bepaalde redenen (het vinden van zijn levensbestaan) na hier, dan daar ophoudt.

Hiermede schijnt dan ook het domicilie, gedurende zijne minderjarigheid te Utrecht gevestigd, te zijn verloren gegaan, daar de verplaatsing met het schip eene daad is, waaruit niet slechts *kan*, maar wel degelijk *moet* opgemaakt worden, dat hij een ander domicilie heeft gekozen.

Aan Gedeputeerde Staten van Utrecht, blijkens hun ambtsberigt van 23 Julij ll., kwam het, ook na aandachtige overweging van het, door den Minister van Binnenlandsche Zaken in afschrift overgelegd Koninklijk besluit van 9 Februarij 1872, n°. 10 (Belinfante, Deel XII, bl. 50 en 51), voor, dat het Gemeentebestuur van Utrecht teregt bezwaar maakt de woonplaats van gemelden van der Sluis, als aldaar gevestigd, te erkennen.

Aangenomen al eens, dat de uitspraak, in het aangehaalde Koninklijk besluit vermeld, juist is te achten, en dat het domicilie van een minderjarige niet van zelf verloren gaat door de meerderjarigheid, maar behouden blijft, tot de meerderjarige eene daad verrigt, waaruit kan opgemaakt worden, dat hij een ander heeft gekozen, dan nog staan de gevallen geenszins gelijk, daar, in het eerstgemeld geval, de minderjarige, tijdens zijne meerderjarigwording, zich in hechtenis bevond, en de bedoelde daad dus zeer zeker niet heeft verrigt, doch integendeel, tegen zijn wil, uit zijne woonplaats werd verwijderd gehouden, terwijl het in deze meer dan twijfelachtig is, of de persoon van van der Sluis, die, na zijne meerderjarigheid, niet meer te Utrecht is verbleven, en dáár zelfs niet meer is teruggekomen, niet genoegzaam aan den dag heeft gelegd, zijne oude woonplaats te verlaten en eene andere, zij het dan ook afwisselend, op te zoeken.

Gedeputeerde Staten van Utrecht geven derhalve, even als Gedeputeerde Staten van Zuidholland reeds bij hun schrijven van 27 Februarij te voren hadden gedaan, in overweging, de kosten van verpleging van W. van der Sluis te brengen voor rekening van het Rijk.

Er is eene memorie van den 14 September ll. van Burgemeester en Wethouders van Reeuwijk, waaronder Sluipwijk behoort, eene memorie, van welker inhoud in den loop van mijn verslag reeds gebruik is gemaakt.

Andere memoriën zijn er niet ingediend, en ik meen dus hiermede voor verslag te kunnen volstaan.

De Voorzitter: Ik dank den heer rapporteur voor het door hem uitgebragt verslag. Er zijn belanghebbenden tegenwoordig. Hebben de belanghebbenden eenige inlichtingen te geven of te vragen?

De *Burgemeester van Zwammerdam* zegt, dat, zoo er nog eenige quaestie te dezer zake bestond, hij kan mededeelen, dat de behoeftige gekomen was van Mijdrecht en van dáár over Zwammerdam, en dat de Burgemeester aldaar heeft gemeend te moeten handelen overeenkomstig eene circulaire van Gedeputeerde Staten, volgens welke krankzinnigen dadelijk moeten worden opgezonden, terwijl, ingeval van verschil, de kosten door het Rijk zouden worden gedragen.

Op de vraag door den *Staatsraad* de Jonge, waar zich de moeder bevond, antwoordt belanghebbende: te Groningen.

Door den *Burgemeester van Reeuwijk* wordt het woord niet verlangd.

De Voorzitter: Indien de heeren geene verdere inlichtingen verlangen, gaan wij over tot de volgende zaak. Aan de orde is:

II. *het beroep van het Gemeentebestuur van Kantens van een besluit van Gedeputeerde Staten van Groningen, waarbij zij hunne goedkeuring hebben onthouden aan het raadsbesluit om in hooger beroep te komen van een vonnis der Arrondissements-Regtbank te Appingedam.*

In die zaak is rapporteur de Staatsraad MEEUSSEN. Ik verzoek dien heer het verslag daarover wel te willen uitbrengen.

Staatsraad MEEUSSEN: Mijne Heeren! Op het kohier der onderhoudspligtigen van wegen en voetpaden in de gemeente Kantens, provincie Groningen, komt als onderhoudspligtige van een gedeelte der Langestraat, n°. 6, voor Johannes Harms Valk, kuiper, wonende te Kantens.

Op den 15 September 1870 werd er schouw gevoerd over gemelde Langestraat, met bepaling, dat de in gebrekigen toestand aan te treffen panden vóór den 26 daaraanvolgende in schouwbaren toestand gebragt moesten zijn. Blijkens procesverbaal van den 26 September, heeft genoemde J. H. Valk het perceel n°. 6 niet onderhouden en ook niet in schouwbaren staat gebragt. De gemeente Kantens heeft toen, krachtens art. 47 van het reglement op het toezigt der wegen in de provincie Groningen van den 10 Augustus 1854 (*Provinciaal blad* n°. 61), de gebreken hersteld voor rekening van den nalatigen onderhoudspligtige. Het bedrag der kosten van herstel, zijnde *f* 1.05, is aan J. H. Valk medegedeeld, met aanmaning van wege het Gemeentebestuur om die som te betalen vóór den 1 Januarij 1871. Toen die betaling niet plaats had, heeft de Gemeenteraad, bij besluit van den 8 Februarij daaraanvolgende, op grond van de hierboven vermelde feiten, besloten eene regtsvordering in te stellen, o. a. tegen J. H. Valk. Dat besluit is ter goedkeuring opgezonden aan Gedeputeerde Staten. Deze hebben op den 24 Februarij hunne goedkeuring verleend; echter met de navolgende omschrijving der in te stellen regtsvordering, namelijk, dat die zijn moest ter zake van het niet-voldoen der kosten, verschuldigd voor het in schouwbaren staat brengen der Langestraat, n°. 6, te Kantens.

De gemeente Kantens heeft toen voor de Arrondissements-Regtbank te Appingedam tegen J. H. Valk eene regtsvordering ingesteld, strekkende, dat hij zou worden veroordeeld te vergoeden alle kosten, schade en interessen, bij de gemeente Kantens door zijne nalatigheid geleden of nog te lijden, op te maken bij staat en te vereffenen overeenkomstig de wet. De gedaagde heeft daarop beweerd, in de eerste plaats, wat dit geschil van bestuur aangaat, dat de eischende gemeente niet-ontvankelijk moest worden verklaard in den eisch tot vergoeding van kosten, schaden en interessen, nader op te maken bij staat en te vereffenen volgens de wet: dat de gemeente, aangenomen de onderhoudspligtigheid en de nalatigheid van den gedaagde, nooit iets meer of minder kon vorderen dan de kosten, aangewend tot herstel van den weg, in dit geval bedragende *f* 1.05; dat er in dit geding enkel sprake kan zijn van rembours van een gedaan voorschot, maar niet van schade of van kosten, schaden en interessen; dat het *objectum litis* enkel kan zijn de geldsom, die de gemeente heeft besteed om den weg te herstellen.

Met deze bewering heeft de Arrondissements-Regtbank bij vonnis van den 13 Junij jl. zich vereenigd, daarbij overwegende o. a. dat de schade bestond in het niet goed onderhouden van den weg, maar dat juist die schade is ongedaan gemaakt door het herstel van den weg door de gemeente Kantens, en dat de kosten van dat herstel niet zijn een gevolg van gedaagdes nalatigheid.

Op den 28 Junij jl. heeft de Gemeenteraad van Kantens besloten zich tegen dat vonnis in beroep te voorzien, na te hebben ingewonnen het advies, bij de wet geëischt, van een regtsgeleerde. In dat advies wordt beweerd, dat teregt is ingesteld de voorschreven actie op grond van art. 1402 van het Burgerlijk Wetboek, daar nalatigheid

in de uitvoering eener verpligting, hetzij krachtens de wet, hetzij krachtens verbindtenis bestaande, die schade te weeg brengt, middellijk of onmiddellijk, het regt geeft om de actie, bij art. 1402 bedoeld, regtmatig in te stellen, mits bewezen worden kan, dat de schade het regtstreeksch uitvloeisel is van de nalatigheid; dat de schade niet was ongedaan gemaakt in dit geval, doordat de gemeente den weg had hersteld, want dat de schade bleef bestaan, omdat zij voor de gemeente hierin gelegen lag, dat de gemeente onkosten had moeten doen om den weg te herstellen; dat de regter ook had voorbijgezien, dat de gedaagde hier met kwaad opzet nalatig is geweest en dus zijne verantwoordelijkheid voor de schade grooter is, omdat de gevolgen van moedwillige nalatigheid niet dezelfde kunnen zijn als van nalatigheid, enkel aan bloot verzuim ter goeder trouw toe te schrijven.

Gedeputeerde Staten hebben hunne goedkeuring op den 18 Julij aan voormeld raadsbesluit onthouden, op grond, dat uit het raadsbesluit van 8 Februarij 1871 moest worden opgemaakt, dat de daarin bedoelde regtsvordering zou strekken tot terugvordering van de kosten, aangewend tot herstelling van den weg; dat zij daarom aan dat raadsbesluit hunne goedkeuring hebben gehecht; hetgeen zij nooit zouden hebben gedaan, indien zij hadden kunnen voorzien, dat eene actie van onbepaald bedrag zou zijn ingesteld, terwijl men wist, dat de bedoelde kosten juist bedroegen de bepaalde som van *f* 1.05; en dat in deze omstandigheden het voortzetten der procedure niet is in het belang der gemeente Kantens.

Op den 1 Augustus jl. heeft de Gemeenteraad zich tegen die afwijzende beschikking bij den Koning in beroep voorzien. In het adres worden de hiervoor vermelde feiten ook medegedeeld. In een onderzoek der regtsgronden treedt de Raad niet; maar hij zegt, dat in het besluit van 8 Februarij de feiten zeer juist zijn medegedeeld; dat het aan den Raad van de gemeente Kantens niet passend was de keuze der actie te bepalen; dat dit moest gedaan worden door den practizijn, bij het instellen der actie, en dat Gedeputeerde Staten het besluit eenvoudig hebben goedgekeurd, zonder reserve te maken, of aan te wijzen, welke actie dan eigenlijk moest worden ingesteld; dat Gedeputeerde Staten ten onregte beweren, dat het instellen van hooger beroep niet zou zijn in het belang der gemeente; dat zij voor die meening geene gronden opgeven; dat de Raad zich beroept op het overgelegd regtsgeleerd advies; en dat het niet opgaat, gelijk ook is aangenomen bij Koninklijk besluit van 20 November 1859, n°. 41, dat Gedeputeerde Staten eene goedkeuring zouden weigeren tot het komen in appel, enkel omdat het regtspunt betwistbaar is; dat integendeel die Staten dat enkel behooren te doen, wanneer hooger beroep klaarblijkelijk van allen grond is ontbloot.

Gedeputeerde Staten, in wier handen dat adres is gesteld, hebben daarop den 23 Augustus berigt, na de gronden voor hun besluit en de feiten van dit geschil nog nader te hebben toegelicht, dat, naar hunne meening, de actie, door de gemeente in te stellen, enkel kon gegrond zijn op het meervermeld art. 47 van het reglement op de wegen en voetpaden, en enkel kon strekken tot restitutie der kosten, aangewend ter uitvoering van dat reglement, maar geene actie krachtens art. 1402 van het Burgerlijk Wetboek, eene actie zijnde uit het burgerlijk regt; dat men dus blijkbaar had moeten vragen in regten de som van *f* 1.05, die van den gedaagde door de gemeente ook vroeger buitengeregtelijk was gevraagd; en dat het niet kon opgaan eene actie in te stellen voor een onbepaald bedrag, die, al mogt zij slagen, dan nog door eene tweede procedure moest gevolgd worden om tot de bepaling van dat bedrag te komen; dat de gronden, door den gedaagde aangevoerd tot staving zijner conclusie tot niet-ontvankelijk-verklaring, zeer gewigtig zijn, en het dictum van den regter aannemelijk voorkomt; dat het bedrag der beweerde schade slechts is *f* 1.05; dat bij het toestaan van het hooger beroep ook later welligt een verzoek zou worden gedaan om zich in cassatie te voorzien, hetgeen dan moeijelijk te weigeren zou zijn; dat het in deze omstandigheden duidelijk is, dat het belang

der gemeente medebrengt in het vonnis te berusten, liever dan om ter wille eener vordering van *f* 1.05 zich grootelijks bloot te stellen aan het gevaar, van boven de gerezen kosten nog te kunnen worden veroordeeld in de aanzienlijke kosten van het hooger beroep.

J. H. Valk heeft aan deze Afdeeling toegezonden een exploit van dagvaarding, namens de gemeente Kantens gedaan aan H. T. de Vries, tot betaling der kosten ad *f* 2.85, mede wegens herstel van een weg, die de Vries als onderhoudspligtige niet onderhouden had. Uit het exploit blijkt, dat deze actie is ingesteld bij het Kantongeregt te Onderdendam.

In dit geschil van bestuur, hetwelk den 12 September ll. ingevolge magtiging des Konings bij deze Afdeeling is aanhangig gemaakt, zal alsnu een ontwerp van besluit aan Zijne Majesteit moeten worden voorgedragen.

De Voorzitter: Ik dank den heer rapporteur voor het door hem uitgebragt verslag. Er zijn geene belanghebbenden opgekomen. Er kunnen dus geene inlichtingen worden gevraagd of gegeven.

En vermits er verder voor heden geene zaken aan de orde zijn, sluit ik de vergadering.

Zes-en-twintigste vergadering.

Vergadering van Woensdag, 4 *December* 1872.

(Geopend ten 11 ure.)

Voorzitter, de Minister van Staat Mr. Æ. Baron MACKAY VAN OPHEMERT EN ZENNEWIJNEN.

Tegenwoordig de *leden:*

Jhr. Mr. W. A. C. de Jonge,
Mr. K. A. Meeussen,
Mr. C. H. B. Boot,
Mr. C. J. van Vladeracken.

Referendaris, Mr. L. P. Op den Hooff.

De VOORZITTER: Ik open deze vergadering van den Raad van State, Afdeeling voor de geschillen van bestuur.

I. Bij deze Afdeeling zijn ingekomen de volgende Koninklijke besluiten, als:

1°. van den 11 November ll., n°. 19, houdende beschikking op *het beroep van het Kerkbestuur der Hervormde gemeente te Fijnaart van een besluit van Gedeputeerde Staten van Noordbrabant van* 17 *Augustus* 1871 *tot sluiting met* 1 *Mei* 1872 *der aan die gezindte behoorende begraafplaats* (zie het verslag over deze zaak op blz. 54—60).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het aan Ons door het Kerkbestuur der Hervormde gemeente te Fijnaart, provincie Noordbrabant, op den 1 September ll. ingediend adres, daarbij verzoekende, dat door Ons zal worden vernietigd het besluit, door Gedeputeerde Staten dier provincie op den 17 Augustus bevorens genomen, waarbij is bevolen de sluiting der begraafplaats van die gemeente aldaar, gelegen binnen 35 meters afstand van de bebouwde kom van het dorp, als zijnde schadelijk voor de volksgezondheid;

Den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) gehoord, advies van den 20 Augustus 1872, n°. 82;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken, van den 8 November 1872, litt. C, 2de Afdeeling;

Overwegende:

dat de Inspecteur van het Geneeskundig Toevoorzigt in de provinciën Noordbrabant en Limburg op den 16 Mei 1871 heeft geadviseerd aan Gedeputeerde Staten van eerstgenoemde provincie om over te gaan tot het bevelen der sluiting van de begraafplaats der Hervormde gemeente te Fijnaart, op grond, dat die begraafplaats ligt midden in de bebouwde kom van het dorp, rondom door huizen ingesloten en aan geen wind blootgesteld; dat de oppervlakte der begraafplaats ruim voldoende is; dat zij echter reeds als zoodanig meer dan drie honderd jaren heeft bestaan; en dat, door het groot aantal lijken, gedurende drie eeuwen daarop begraven, de grond, waarin zij gelegd worden, het vermogen en de kracht heeft verloren om de ontbinding der lijken voldoende te bevorderen;

dat Gedeputeerde Staten, zich met die gronden vereenigende, bij besluit van 17 Augustus 1871 de sluiting der begraafplaats hebben bevolen, te rekenen van 1 Mei daaraanvolgende;

dat het Kerkbestuur van de Hervormde gemeente te Fijnaart, van dat besluit bij Ons in beroep gekomen zijnde, hoofdzakelijk heeft beweerd: dat de schadelijkheid van de begraafplaats voor de volksgezondheid niet is bewezen; dat de stelling, door den Inspecteur voorgesteld, dat de begraafplaats het vermogen om de lijken voldoende te ontbinden zou hebben verloren, niet anders kan geacht worden te zijn dan eene loutere meening, niet berustende op een scheikundig of ander doeltreffend onderzoek; dat de ondervinding, bij deze begraafplaats opgedaan, aanwijst, dat, na verloop van vijftien jaren, wanneer oude graven geroerd worden, de ontbinding der lijken volledig is volbragt; dat de begraafplaats slechts door een klein getal huizen is omringd, met zoodanige tusschenruimte, dat de winden zich vrij over de begraafplaats kunnen bewegen; en dat het sterftecijfer te Fijnaart niet ongunstig kan genoemd worden;

dat, volgens art. 46 der wet op het begraven van lijken enz. van den 10 April 1869 (*Staatsblad* n°. 65), de bestaande begraafplaatsen, gelijk die te Fijnaart, niet gelegen op den afstand van 35 meters van eene bebouwde kom, na ingewonnen advies van den Geneeskundigen Inspecteur, door Gedeputeerde Staten, behoudens beroep op Ons, enkel kunnen gesloten worden, zoo zij zijn schadelijk voor de volksgezondheid;

dat de wet niet aangeeft, door welke bewijsmiddelen van die schadelijkheid blijken moet;

dat derhalve mag aangenomen worden, dat opgedane ondervinding, bijzondere omstandigheden en de hoedanigheden, aan eene bepaalde begraafplaats eigen, en niet minder wetenschappelijke gronden, ieder afzonderlijk in zeer sterk sprekende gevallen en anders in onderling verband, tot de overtuiging van het bestaan dier schadelijkheid kunnen leiden;

dat voorzeker de beweerde daadzaak, dat deze begraafplaats het vermogen niet meer zou bezitten om lijken te ontbinden, als zeer gewigtig zou moeten beschouwd worden;

dat echter het bestaan van dat beweerde feit in dit geval niet als voldoende bewezen kan worden aangemerkt;

dat de Inspecteur toch het enkel afleidt uit de omstandigheid, dat de begraafplaats reeds gedurende drie eeuwen als zoodanig in gebruik is, en daarom heeft gemeend te kunnen nalaten het instellen of doen instellen van een scheikundig onderzoek van de aarde en bestanddeelen der begraafplaats;

dat echter zonder zoodanig onderzoek niet met redelijke zekerheid kan worden verklaard, dat eene begraafplaats enkel op grond van haar langdurig bestaan het bedoeld ontbindingsvermogen zou hebben verloren, omdat het verschil der localiteiten en soort van aarde en bestanddeelen der begraafplaatsen moeten te weeg brengen, dat de werking van het langdurig bestaan niet overal dezelfde is;

dat de noodzakelijkheid van een scheikundig onderzoek dan ook nog onlangs bleek, toen de aarde en de bestanddeelen van eene insgelijks eeuwen-oude begraafplaats, van welke wegens dat langdurig bestaan het ontbindings-vermogen werd ontkend, door eene Commissie van deskundigen aan een scheikundig onderzoek werd onderworpen, door welk onderzoek afdoende aan den dag kwam, dat het bedoeld vermogen door het eeuwen-oud gebruik der begraafplaats niet was gekrenkt;

dat, bij het wegvallen van dit eerste bezwaar, nog overblijft dat, hetwelk geput is uit de ligging der begraafplaats;

dat, blijkens eene schetsteekening, door den betrokken Hoofd-Ingenieur van den Waterstaat opgemaakt, de begraafplaats eene betrekkelijk groote ruimte heeft voor de vier-en-veertig lijken, meerendeels van niet-volwassen overledenen, daarop gemiddeld in het laatste tiental jaren begraven;

dat zij is omringd door eene gracht en daaromheen loopenden weg, te zamen gemiddeld ongeveer 14 meters breed;

dat langs dien weg staan vijftien woningen, als: vijf ten noorden, een ten oosten, drie ten zuiden en zes ten westen;

dat er breede tusschenruimten zijn tusschen de woningen in de rigting van het open veld en van eene ruim 23 meters breede straat, zoodanig, dat aan de werking der windstroomen over de begraafplaats heen volkomen vrije speling gelaten is;

dat het sterftecijfer over de laatste tien jaren gemiddeld, de levenloos geborenen er van afgetrokken, heeft bedragen 1 op de $43^{64}/_{100}$ van de bevolking, dus niet meer dan $2^{14}/_{100}$ ten honderd;

dat dit cijfer niet ongunstig mag worden genoemd;

dat ook niet is aangetoond, dat betrekkelijk meer sterftegevallen zijn voorgekomen in de woningen, in de nabijheid der begraafplaats staande, dan in die, welke daarvan meer verwijderd zijn;

dat alzoo de ligging van de begraafplaats, op zich zelve genomen, niet van dien aard is, dat daaruit alleen tot hare schadelijkheid voor de volksgezondheid mag besloten worden;

dat in deze omstandigheden geacht moet worden, dat het besluit van Gedeputeerde Staten niet op voldoende gronden rust;

Gezien art. 45 der wet van den 10 April 1869 (*Staatsblad* nº. 65), op het begraven van lijken enz.;

Hebben goedgevonden en verstaan:

te vernietigen het besluit van Gedeputeerde Staten der provincie Noordbrabant in dato 17 Augustus 1871, waarbij de sluiting is bevolen van de begraafplaats der Hervormde gemeente te Fijnaart.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur).

Het Loo, den 11 November 1872.

(*get.*) **WILLEM.**

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
(*get.*) GEERTSEMA.

Accordeert met deszelfs origineel.
De Directeur van het Kabinet des Konings,
VAN HEECKEREN VAN KELL.

2o. van den 11 November ll., n°. 20, houdende beschikking op *het beroep van het Gemeentebestuur van Grave van een besluit van Gedeputeerde Staten van Noordbrabant, waarbij de sluiting der algemeene begraafplaats binnen de kom der gemeente is bevolen* (zie het verslag over deze zaak op blz. 45—47).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het beroep, door het Gemeentebestuur van Grave bij Ons ingesteld tegen het besluit van Gedeputeerde Staten van Noordbrabant van 11 Augustus 1871, G, n°. 74, waarbij de sluiting is bevolen van de begraafplaats dier gemeente, liggende binnen hare bebouwde kom, in de nabijheid van het kerkgebouw der Roomsch-Katholijke gemeente;

Den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) gehoord, advies van den 20 Augustus 1872, n°. 83;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van den 8 November 1872, litt. C, 2de Afdeeling;

Overwegende:

dat, bij Koninklijk besluit van 7 Augustus 1845, n°. 3, is bepaald, dat van de bedoelde begraafplaats enkel mag worden gebruik gemaakt tusschen 1 October tot ultimo Maart;

dat art. 46 der wet van 10 April 1869 (*Staatsblad* n°. 65) het gebruik der bij de invoering dier wet aanwezige begraafplaatsen, liggende binnen de bebouwde kom eener gemeente of binnen 35 meters van dáár, op den bestaanden voet handhaaft, tenzij zij schadelijk zijn voor de volksgezondheid;

dat Gedeputeerde Staten van Noordbrabant, overeenkomstig het gevoelen van den Inspecteur van het Geneeskundig Staatstoezigt in Noordbrabant en Limburg, bij hun gezegd besluit de sluiting dier begraafplaats hebben bevolen, op grond, dat zij, 17 aren groot, sedert vier eeuwen in gebruik, overgevuld is, en de met verrottingsproducten verzadigde bodem de eigenschap verloren heeft, de lijken in onschadelijke bestanddeelen om te zetten; terwijl de Inspecteur daarenboven verklaart, dat het grondwater, dat met in ontbinding verkeerende lijken in aanraking komt, schadelijke hoedanigheden aanneemt en, wanneer het zich met drinkwater vermengt, in meerder of mindere mate nadeeligen invloed op de gezondheid zal uitoefenen;

dat het Gemeentebestuur daarentegen beweert, dat de schadelijkheid dier begraafplaats voor de volksgezondheid geenszins is bewezen; dat zij door muren omringd is en ten noorden grenst aan de infanterie-kazerne, waar de dienstdoende militaire geneeskundigen nimmer over die nabijheid bezwaar hebben gemaakt; en dat de sterfte in de gemeente in verhouding tot de bevolking, blijkens eenen staat, loopende over een tienjarig tijdvak, niet ongunstig is, terwijl de bewoners der naastbij gelegen woningen niet meer dan die der meer afgelegen huizen door ziekten worden aangetast;

dat, terwijl de wet niet aangeeft, door welke bewijsmiddelen van de schadelijkheid blijken moet, mag worden aangenomen, dat opgedane ondervinding, bijzondere omstandigheden en hoedanigheden, aan eene bepaalde begraafplaats eigen, en ook wetenschappelijke gronden, òf afzonderlijk, òf in onderling verband, tot de overtuiging van het bestaan dier schade kunnen leiden; dat echter het bestaan van het beweerde feit, dat deze begraafplaats het vermogen zou hebben verloren om lijken tot ontbin-

ding te doen overgaan, in dit geval niet als voldoende bewezen kan worden aangemerkt, dewijl het enkel wordt afgeleid uit het gebruik daarvan sinds onheugelijke tijden, zonder dat de waarde en de bestanddeelen scheikundig zijn onderzocht; dat evenwel zonder zoodanig onderzoek niet met zekerheid kan verklaard worden, dat eene begraafplaats enkel door langdurig gebruik het bedoeld ontbindings-vermogen heeft verloren; dat zulks onlangs gebleken is, na een behoorlijk scheikundig onderzoek, van eene insgelijks eeuwen-oude begraafplaats, na welk onderzoek afdoende aan het licht kwam, dat het ontbindings-vermogen door het langdurig gebruik der begraafplaats niet was gekrenkt, en dat bij het verschil in soort van aarde en bestanddeelen de werking van het langdurig bestaan van begraafplaatsen niet overal dezelfde is;

dat voorts geenerlei onderzoek blijkt te zijn ingesteld, of werkelijk het grondwater, dat met lijken in aanraking komt, op deze begraafplaats zich met drinkwater vermengt, en of derhalve het geval zich kan voordoen, waarin zoodanige vermenging nadeelig op de gezondheid zou kunnen werken;

dat ook niet is aangetoond, dat betrekkelijk meer sterfgevallen zijn voorgekomen in de woningen, in de nabijheid der begraafplaats staande, dan in de meer daarvan verwijderde huizen, zoodat de ligging der begraafplaats, op zich zelve genomen, niet van dien aard is, dat daaruit alleen tot hare schadelijkheid mag besloten worden;

dat, bij deze omstandigheden, het besluit van Gedeputeerde Staten geacht moet worden niet op voldoende gronden te rusten;

Gezien art. 45 der wet van 10 April 1869 (*Staatsblad* n°. 65), op het begraven van lijken enz.;

Hebben goedgevonden en verstaan:

het besluit van Gedeputeerde Staten van Noordbrabant van 11 Augustus 1871, waarbij de sluiting is bevolen van de algemeene binnen-begraafplaats te Grave, te vernietigen.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur).

Het Loo, den 11 November 1872.

(*get.*) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
(*get.*) GEERTSEMA.

Accordeert met deszelfs origineel.
De Directeur van het Kabinet des Konings,
VAN HEECKEREN VAN KELL.

3o. van den 16 November ll., n°. 29, houdende beschikking op *het beroep van den Raad der gemeente Tilburg van een besluit van Gedeputeerde Staten van Noordbrabant, waarbij goedkeuring is onthouden aan een raadsbesluit tot het aangaan eener geldleening van ƒ 45,000 met de Maatschappij voor gemeente-crediet te Amsterdam* (zie het verslag over deze zaak op blz. 314—316).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het beroep, ingesteld door den Gemeenteraad van Tilburg tegen

een besluit van Gedeputeerde Staten van Noordbrabant van 7 Junij 1872, G, nº. 151, waarbij goedkeuring is onthouden aan een raadsbesluit van 11 Mei bevorens tot het aangaan eener geldleening met de Maatschappij voor gemeente-crediet te Amsterdam;

Den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) gehoord, advies van den 30 October 1872, nº. 68;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken, van den 11 November 1872, nº. 222, 2de Afdeeling;

Overwegende:

dat de Gemeenteraad van Tilburg den 20 Januarij 1872 heeft besloten deel te nemen voor 180 preferente aandeelen in de Nederlandsche zuid-ooster-spoorweg-maatschappij, en dat Gedeputeerde Staten dat besluit hebben goedgekeurd;

dat de Gemeenteraad daarop bij zijn bovenvermeld besluit van 11 Mei heeft bepaald, dat het voor die deelneming benoodigde geld zou opgenomen worden bij de Maatschappij van gemeente-crediet, op voorwaarde, dat tot dekking van interestbetaling en aflossing tevens zal voldaan worden eene jaarlijksche uitkeering van vijf ten honderd van het opgenomen kapitaal, gedurende 68 jaren;

dat Gedeputeerde Staten dien termijn van aflossing voor eene zaak als deze te lang hebben geoordeeld;

dat het opnemen van gelden op de voorwaarden, door de Maatschappij van gemeente-crediet gesteld, voorzeker als algemeene regel voor de gemeenten niet is aan te prijzen, vooreerst, omdat de toekomst der gemeente door het aangaan eener geldleening met zoo lange termijnen van aflossing gevaar loopt van te worden benadeeld, en ten tweede, omdat het gezamenlijk bedrag der annuïteiten, door de gemeente gedurende 68 jaren te voldoen, zeer aanzienlijk overschrijdt, hetgeen bij eene leening op de anders gebruikelijke voorwaarden tot betaling van rente en aflossing door de belastingschuldigen moet worden opgebragt;

dat het hier echter geldt een werk van blijvend nut, dat belooft een nieuw leven en welvaart te verspreiden in de gemeente, door welke het wordt aangelegd, waarvan ook het nageslacht de voordeelen zal genieten, en dat vermoedelijk, na verloop van eenigen tijd, minstens zooveel winsten zal opleveren, dat de lasten, die op het nageslacht zullen drukken, van geen groote beteekenis zullen zijn;

dat de gemeente Tilburg in een staat van groote ontwikkeling verkeert en veel geld behoeft voor andere werken, dat door middel van gewone leeningen zal moeten bijeengebragt worden;

dat, onder die omstandigheden, eene leening op de voorwaarden der Maatschappij van gemeente-crediet kan toegestaan worden;

Gezien de wet van 29 Junij 1851 (*Staatsblad* nº. 85);

Hebben goedgevonden en verstaan:

met vernietiging van het bovengenoemd besluit van Gedeputeerde Staten van Noordbrabant van 7 Junij 1872, de vereischte goedkeuring op het besluit van den Gemeenteraad van Tilburg van 11 Mei bevorens alsnog te verleenen.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur).

Het Loo, den 16 November 1872.

(*get.*) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
(*get.*) GEERTSEMA.

Accordeert met deszelfs origineel.

De Directeur van het Kabinet des Konings,
VAN HEECKEREN VAN KELL.

4o. van den 16 November ll., no. 30, houdende beschikking op *het beroep van Kerkvoogden der Hervormde gemeente te Woudrichem van een besluit van Gedeputeerde Staten van Noordbrabant, houdende bevel tot sluiting van een gedeelte der aan die gemeente toebehoorende begraafplaats met* 1 *November* 1872 (zie het verslag over deze zaak op blz. 255—264).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het hooger beroep van Kerkvoogden der Hervormde gemeente van Woudrichem tegen het besluit van Gedeputeerde Staten van Noordbrabant van 12 April 1872, G, no. 170, houdende, dat het aan de noordzijde der kerk, op minder dan 35 meters afstand van de bebouwde kom van Woudrichem gelegen, gedeelte van de begraafplaats der Hervormde gemeente aldaar, als schadelijk voor de volksgezondheid, met 1 November 1872 zal worden gesloten;

Den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) gehoord, advies van den 30 October 1872, no. 53;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken, van den 11 November 1872, no. 223, 2de Afdeeling;

Overwegende:

dat uit het ingesteld onderzoek is gebleken, dat de voormelde begraafplaats der Hervormde gemeente van Woudrichem (tevens dienende tot algemeene begraafplaats) sedert het jaar 1829 in gebruik is; dat het zuid-oostelijk deel dier begraafplaats eene oppervlakte van 795.10^{5}, en het noordelijk deel, in der Gedeputeerde Staten besluit van 12 April ll. bedoeld, eene oppervlakte van 723.90^{5} meters beslaat; dat in de laatst verloopen tien jaren begraven zijn 388 lijken op het zuid-oostelijk, en 87 lijken op het noordelijk gedeelte, te zamen 475, waaronder 96 lijken, afkomstig uit het gehucht Oudendijk, en 41 als levenloos aangegeven kinderen; dat tegenover het noordelijk deel op eenen afstand van ettelijke meters zich bevinden vijftien, hier en daar door straten en tuinen vaneengescheiden huizen, welke sedert vele jaren door dezelfde huisgezinnen, zonder nadeel voor hunne gezondheid, bewoond worden;

dat de hiervoren vermelde daadzaken en omstandigheden niet bevestigen, maar veeleer weêrspreken de door den Inspecteur voor het Geneeskundig Staatstoezigt in Noordbrabant en Limburg tegen het noordelijk deel dezer begraafplaats ingebragte bezwaren van ouderdom, en voor de volksgezondheid schadelijke ligging, evenzeer als het, door Gedeputeerde Staten in hun besluit van 12 April ll. overgenomen, beweren, dat gezegd noordelijk deel geheel door huizen zou zijn omgeven;

dat, met het oog op diezelfde daadzaken en omstandigheden, niet aannemelijk is, dat, gelijk voormelde Inspecteur vermeent, het sterftecijfer te Woudrichem, al moge dit van onvoldoenden gezondheidstoestand getuigen, zoude zijn toe te schrijven aan bedoeld noordelijk deel der begraafplaats, en zulks te minder, omdat eensdeels door appellanten op het bestaan van andere, door den Inspecteur niet ontkende, oorzaken van eenen ongunstigen gezondheidstoestand binnen Woudrichem gewezen is; anderdeels op meergemeld noordelijk deel, jaarlijks gemiddeld slechts ruim 8 lijken begraven worden tegen ruim 38 op het zuid-oostelijk deel; dat bovendien van de sluiting van het noordelijk deel het noodwendig gevolg zou zijn, dat het getal lijken, tot dusverre daarop jaarlijks begraven, voortaan zouden worden bijgezet in het, vlak daaraan grenzend zuid-oostelijk deel, eene verandering, die voor de volksgezondheid van Woudrichem geene verbetering zou kunnen opleveren;

Gezien art. 46 der wet van 10 April 1869 (*Staatsblad* n°. 65);
Hebben goedgevonden en verstaan:
het in hoofde dezes vermeld besluit van Gedeputeerde Staten van Noordbrabant van 12 April 1872, G, n°. 170, te vernietigen.
Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur).

Het Loo, den 16 November 1872.

(*get.*) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
(*get.*) GEERTSEMA.

Accordeert met deszelfs origineel.
De Directeur van het Kabinet des Konings,
VAN HEECKEREN VAN KELL.

5°. van den 17 November ll., n°. 7, houdende beschikking op *het beroep van het Roomsch-Katholijk Parochiaal Kerkbestuur te Woudrichem van een besluit van Gedeputeerde Staten van Noordbrabant, houdende bevel tot sluiting met* 1 *November* 1872 *van de begraafplaats dier gezindte* (zie het verslag over deze zaak op blz. 98—103).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het beroep, bij Ons ingesteld door het Roomsch-Katholijk Parochiaal Kerkbestuur van Woudrichem, van een besluit van Gedeputeerde Staten van Noordbrabant van 15 December 1871, G, n°. 47, waarbij de sluiting is bevolen van de binnen den afstand van 35 meters van de bebouwde kom der gemeente liggende begraafplaats dier gezindte met 1 November 1872;
Den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) gehoord, advies van den 11 September 1872, n°. 10;
Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken, van den 11 November 1872, n°. 224, 2de Afdeeling;
Overwegende:
dat Gedeputeerde Staten, krachtens art. 46 der wet van 10 April 1869 (*Staatsblad* n°. 65), de sluiting dezer begraafplaats als schadelijk voor de volksgezondheid bevelende, daartoe hoofdzakelijk geleid zijn door de overweging, dat zij geheel is ingesloten door de kerk en huizen, en dat de ruimte onvoldoende zou zijn met betrekking tot het getal lijken;
dat een ingesteld onderzoek de bewijzen heeft opgeleverd, dat de bedoelde begraafplaats wel is omringd van huizen, maar volstrekt niet geheel ingesloten, en dat er breede tusschenruimten zijn tusschen de woningen in de rigting van het open veld en van de rivieren de Maas en de Waal, zoodanig, dat aan de werking der windstroomen, over de begraafplaats heen, volkomen vrije speling gelaten is; dat het terrein, wel is waar, slechts groot is 1 are, 22 centiaren, maar dat ook sedert 1841 gemiddeld slechts één lijk van een volwassen mensch en één kinderlijkje per jaar

daarop zijn ter aarde besteld, zoodat er meer ruimte is, dan volgens de wet vereischt wordt;

dat, volgens de verklaring van het Gemeentebestuur, de verhouding der sterfte tot de bevolking binnen de gemeente Woudrichem niet ongunstig te noemen is, en dat de bewoners der panden, in de onmiddellijke nabijheid der bedoelde begraafplaats gelegen, de beste gezondheid genieten, terwijl sommige hunner een zeer hoogen ouderdom hebben bereikt;

dat het bevel van Gedeputeerde Staten tot sluiting der begraafplaats onder deze omstandigheden moet geacht worden niet op voldoende gronden te berusten;

Gezien art. 46 der wet van 10 April 1869 (*Staatsblad* n°. 65);

Hebben goedgevonden en verstaan:

het in hoofde dezes vermelde besluit van Gedeputeerde Staten van Noordbrabant te vernietigen.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur).

Het Loo, den 17 November 1872.

(*get.*) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

(*get.*) GEERTSEMA.

Accordeert met deszelfs origineel.

De Directeur van het Kabinet des Konings,

VAN HEECKEREN VAN KELL.

6°. van den 17 November ll., n°. 8, houdende beschikking op *het beroep van het Kerkbestuur der Hervormde gemeente te Willemstad van een besluit van Gedeputeerde Staten van Noordbrabant, waarbij de sluiting der bijzondere begraafplaats van gemelde gemeente is bevolen* (zie het verslag over deze zaak op blz. 66—72).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het bij Ons ingesteld beroep van het Kerkbestuur der Hervormde gemeente te Willemstad van een besluit van Gedeputeerde Staten van Noordbrabant, dd. 27 November 1871, G, n°. 147, 2de Afdeeling, waarbij is bepaald, dat de bijzondere begraafplaats voor die gemeente behoort te worden gesloten, te rekenen van 1 November 1872;

Den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) gehoord, advies van 11 September 1872, n°. 4;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van 11 November 1872, n°. 225, 2de Afdeeling;

Overwegende:

dat Gedeputeerde Staten van Noordbrabant, bij besluit van 27 November 1871, G, n°. 47, hebben bepaald, dat de begraafplaats voor de Hervormde gemeente te Willemstad, gelegen op minder dan 35 meters afstand van de bebouwde kom der gemeente Willemstad, als schadelijk voor de volksgezondheid, niet meer mag gebruikt

worden voor ter-aarde-bestelling van lijken, en dat die begraafplaats derhalve door den Burgemeester der gemeente behoort te worden gesloten, te rekenen van 1 November 1872, op grond, dat, blijkens berigt van den Inspecteur van het Geneeskundig Staatstoezigt voor de provinciën Noordbrabant en Limburg, gedagteekend 30 September 1871, n°. 493, en van het Gemeentebestuur van Willemstad, dd. 17 November, n°. 1566, deze begraafplaats gelegen is midden in de bebouwde kom der gemeente, omringd door aan elkander gebouwde woningen, en dat, als sedert onheugelijke tijden in gebruik, de met ontbindingsproducten verzadigde bodem het vermogen verloren heeft om de lijken door krachtige oxydatie in onschadelijke elementen te veranderen; dat bovendien in de onmiddellijke nabijheid der begraafplaats zich eene breede gracht bevindt, waarin linnengoed wordt gespoeld, groenten gewasschen, en waaruit het water, bij schaarschheid van drinkwater, welligt door sommige bewoners als drinkwater gebruikt wordt;

dat het Kerkbestuur der Hervormde gemeente te Willemstad daarentegen hoofdzakelijk beweert: dat de begraafplaats niet geheel omringd is door gebouwen, die tot woning dienen, daar bij die gebouwen ook schuren en stallingen behooren, terwijl ook vele opene vakken zich dáár bevinden, waar straten op uitloopen, zoodat er steeds overvloedige ventilatie, ook gevoed door de frissche zeewinden, die dáár steeds waaijen, op die vlakte plaats heeft; dat de begraafplaats wel sedert vele jaren gebruikt is (althans gedeeltelijk), doch dat zij ook van een zoo buitengewonen omvang en grootte is, dat er nog onderscheidene gedeelten zijn, waar nog nooit een lijk begraven is; dat daarenboven in 1835 die begraafplaats over de geheele oppervlakte aanmerkelijk is opgehoogd, op welk tijdstip door afbraak van gebouwen, die op een gedeelte stonden, en de in-gebruik-neming van dien grond met den tuin, daartoe behoorende, een nieuw stuk is in gebruik genomen, dat zeker van jeugdige dagteekening kan gerekend worden te zijn; dat de bewering, als zoude de grond door lang gebruik het vermogen hebben verloren door krachtige oxydatie de lijken in onschadelijke elementen te veranderen, daar de bodem met ontbindingsproducten verzadigd zou zijn, eene door niets gestaafde individuële meening is van den Inspecteur, die zich daarvan nooit heeft overtuigd, daar eene beschouwing van het terrein alleen, zonder eenig chemisch onderzoek, niet tot zulk eene opvatting kan leiden; dat het water in de gracht, die het kerkhof omgeeft, dagelijks of om den anderen dag wordt ververscht en niet voor drinkwater kan dienen, daar het water brak is; dat eindelijk, aangezien de Willemstad eene vesting is, de aanleg eener nieuwe begraafplaats zou dienen plaats te hebben buiten den verboden kring, dat is op meer dan 1000 meters afstand;

dat, volgens art. 46 der wet op het begraven van lijken van den 10 April 1869 (*Staatsblad* n°. 65), de bestaande begraafplaatsen, gelijk die te Willemstad, niet gelegen op den afstand van 35 meters van eene bebouwde kom, na ingewonnen advies van den Geneeskundigen Inspecteur, door Gedeputeerde Staten, behoudens beroep op Ons, enkel kunnen gesloten worden, zoo zij zijn schadelijk voor de volksgezondheid;

dat de wet niet aangeeft, door welke bewijsmiddelen van de schadelijkheid blijken moet;

dat derhalve mag aangenomen worden, dat opgedane ondervinding, bijzondere omstandigheden en de hoedanigheden, aan eene bepaalde begraafplaats eigen, en niet minder wetenschappelijke gronden, ieder afzonderlijk in zeer sterk sprekende gevallen en anders in onderling verband, tot de overtuiging van het bestaan dier schadelijkheid kunnen leiden;

dat voorzeker de beweerde daadzaak, dat deze begraafplaats het vermogen niet meer zou bezitten om lijken te ontbinden, als zeer gewigtig zou moeten beschouwd worden;

dat echter het bestaan van dat beweerde feit in dit geval niet als voldoende bewezen

kan worden aangemerkt; dat de Inspecteur toch het enkel afleidt uit de omstandigheid, dat de begraafplaats reeds gedurende eeuwen als zoodanig in gebruik is, en daarom heeft gemeend te kunnen nalaten het instellen of doen instellen van een scheikundig onderzoek van de aarde en de bestanddeelen der begraafplaats;

dat echter zonder zoodanig onderzoek niet met redelijke zekerheid kan worden verklaard, dat eene begraafplaats, enkel op grond van haar langdurig bestaan, het bedoeld ontbindingsvermogen zou hebben verloren;

dat, wat de ligging betreft, er straten op het kerkhof uitloopen, zoodat aan de werking der windstroomen over de begraafplaats voldoende vrije speling gelaten is;

dat de omgevende gebouwen gedeeltelijk niet bewoonbaar zijn, maar slechts als schuur of stalling gebruikt worden;

dat het water in de gracht herhaaldelijk wordt ververscht, en, als zijnde brak water, voor drinkwater onbruikbaar is;

dat in deze omstandigheden geacht moet worden, dat het besluit van Gedeputeerde Staten niet op voldoende gronden rust;

Gezien art. 46 der wet van 10 April 1869 (*Staatsblad* n°. 65), op het begraven van lijken enz.;

Hebben goedgevonden en verstaan:

te vernietigen het besluit van Gedeputeerde Staten der provincie Noordbrabant in dato 27 November 1872, G, n°. 47, 2de Afdeeling, waarbij de sluiting is bevolen tegen 1 November 1872 van de bijzondere begraafplaats der Hervormde gemeente te Willemstad.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur).

Het Loo, den 17 November 1872.

(*get.*) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
(*get.*) GEERTSEMA.

Accordeert met deszelfs origineel.
De Directeur van het Kabinet des Konings,
VAN HEECKEREN VAN KELL.

7o. van den 17 November ll., no. 9, houdende beschikking op *het beroep van den Raad der gemeente Delfshaven van een besluit van Gedeputeerde Staten van Zuidholland, waarbij bevolen is, dat de algemeene burgerlijke begraafplaats te Delfshaven met* 30 *Junij* 1872 *moet worden gesloten* (zie het verslag over deze zaak op blz. 138—150).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het bij Ons ingesteld beroep van den Gemeenteraad van Delfshaven tegen een besluit van Gedeputeerde Staten van Zuidholland van 6 Februarij

1872, n°. 61, waarbij de sluiting is bevolen van de algemeene begraafplaats dier gemeente;

Den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) gehoord, advies van den 30 September 1872, n°. 22;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken, van 11 November 1872, n°. 226, 2de Afdeeling;

Overwegende:

dat Gedeputeerde Staten, krachtens art. 46 der wet van 10 April 1869 (*Staatsblad* no. 65) de sluiting dezer begraafplaats als schadelijk voor de volksgezondheid bevelende, daartoe geleid zijn door de overweging, „dat die begraafplaats ligt op een afstand van slechts 20 meters van de huizen, staande langs den weg, waaraan zij is gelegen, en dat bedoelde huizen liggen op den hoogen dijk, en de begraafplaats daar beneden is gelegen, zoodat de dampen, die uit haar opstijgen, te meer kans hebben zich op den weg en in de huizen te verspreiden";

dat, ofschoon daarin de, met het oog op gezegd wets-artikel, noodige verklaring ontbreekt, dat die aan den hoogen dijk gelegen huizen vormen eene bebouwde kom, zulks wèl kan worden aangenomen;

dat toch uit een ingesteld onderzoek is gebleken, dat de één of twee huizen, welke aan dien dijk vlak tegenover de begraafplaats staan, door een langen steenen muur vervolgd, met enkele open tusschenvakken grenzen aan andere woningen, doorloopende tot het eigenlijk Delfshaven, zoodat die verlengde aanbouw als een deel der bebouwde kom kan worden beschouwd;

dat echter de ligging der begraafplaats zoodanig is, dat aan de werking der windstroomen daarover volkomen vrije speling gelaten is; dat er in redelijkheid niet is te duchten, dat uit de met aarde overdekte gesloten lijkkisten dampen kunnen oprijzen, die zich tot over den weg en daarnaast gelegen hoogen dijk verspreiden; en dat haar terrein gebleken is ruim voldoende te zijn voor de behoefte; terwijl, volgens de verklaringen van drie sedert vele jaren in de gemeente gevestigde geneesheeren, de wijk Schoonderloo, waarin deze begraafplaats ligt, tot de meest gezonde buurten van Delfshaven behoort, gelijk zelfs bij heerschende epidemiën gebleken is;

dat onder deze omstandigheden het bevel tot sluiting der begraafplaats geacht moet worden niet op voldoende gronden te berusten;

Gezien art. 46 der wet van 10 April 1869 (*Staatsblad* n°. 65);

Hebben goedgevonden en verstaan:

het in den hoofde dezes vermeld besluit van Gedeputeerde Staten van Zuidholland te vernietigen.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur).

Het Loo, den 17 November 1872.

(*get.*) WILLEM

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

(*get.*) GEERTSEMA.

Accordeert met deszelfs origineel.

De Directeur van het Kabinet des Konings,

VAN HEECKEREN VAN KELL.

8o. van den 17 November ll., n°. 10, houdende beschikking op *het beroep van den Raad der gemeente Rijssen van een besluit van Gedeputeerde Staten van Overijssel, houdende ongegrond-verklaring van het beroep van dien Raad tegen eene verklaring van den Schoolopziener in het 8ste district van Overijssel, dat de lokalen der openbare lagere school in die gemeente schadelijk zijn voor de gezondheid en van onvoldoende ruimte* (zie het verslag over deze zaak op blz. 330—333).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het bij Ons ingesteld beroep van den Raad der gemeente Rijssen tegen een besluit van Gedeputeerde Staten van Overijssel van 14 Mei 1872, houdende handhaving van de door den Schoolopziener in het 8ste district van Overijssel uitgesproken ongeschikt-verklaring der openbare lagere school in die gemeente;

Den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) gehoord, advies van den 5 November 1872, n°. 57;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken, van den 11 November 1872, n°. 231, 5de Afdeeling;

Overwegende:

dat de bedoelde school door den Schoolopziener is verklaard te zijn schadelijk voor de gezondheid en van onvoldoende ruimte voor het aantal dáár aanwezige kinderen;

dat uit een ingesteld onderzoek, zoo van den Provincialen Inspecteur van het Lager Onderwijs als van den Inspecteur voor het Geneeskundig Staatstoezigt in Overijssel en Drenthe, is gebleken, dat die school, gemiddeld door 468 leerlingen bezocht, slechts voor ruim de helft van dat getal behoorlijke ruimte aanbiedt, zoodat zij door een 200tal kinderen is overbevolkt; dat het voorstel van het Gemeentebestuur om, ten einde aan dit bezwaar te gemoet te komen, op eene andere plaats in de gemeente nog eene school te bouwen voor 250 kinderen, die dáár tot hunnen achtjarigen leeftijd onderwijs zouden ontvangen, om dan te worden overgeplaatst, met het oog op de eischen van een goed onderwijs niet aannemelijk is, en dat, welke verbeteringen ook aan het bestaande schoollokaal worden aangebragt, de ligging van het gebouw, door andere huizen grootendeels ingesloten, en de onreine omgeving, waardoor bij het openstaan van ramen bedorven lucht naar binnen stroomt, ook uit een hygienisch oogpunt het daarover uitgesproken afkeurend oordeel regtvaardigen;

dat Gedeputeerde Staten derhalve, na een nieuw zelfstandig onderzoek, de verklaring van den Schoolopziener teregt hebben bekrachtigd;

dat bij een ten overvloede nog nader aan den Provincialen Hoofd-Ingenieur van den Waterstaat opgedragen en door dezen ingesteld onderzoek de gemelde bezwaren volkomen bevestigd en, wat betreft de ligging en omgeving der school, voor geene afdoende verbetering vatbaar zijn bevonden;

Gezien art. 4 der wet van 13 Augustus 1857 (*Staatsblad* n°. 103);

Hebben goedgevonden en verstaan:

met handhaving van het besluit van Gedeputeerde Staten van Overijssel van 14 Mei 1872, het bij Ons daartegen ingesteld beroep van den Gemeenteraad van Rijssen ongegrond te verklaren.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur).

Het Loo, den 17 November 1872.

(*get.*) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

(*get.*) GEERTSEMA.

Accordeert met deszelfs origineel.

De Directeur van het Kabinet des Konings,

VAN HEECKEREN VAN KELL.

9°. van den 17 November ll., n°. 12, houdende beschikking op *het beroep van E. W. Schravezande, te Rotterdam, van eene beschikking van Burgemeester en Wethouders aldaar, waarbij zijn verzoek om vergunning tot oprigting van eene penserij in een pand aan de Botersloot n°.* 51 *te Rotterdam is afgewezen* (zie het verslag over deze zaak op blz. 340—344).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het hooger beroep, door E. W. Schravezande, te Rotterdam, bij Ons ingesteld tegen de beschikking van Burgemeester en Wethouders dier gemeente van 28 Junij ll., houdende weigering der door hem gevraagde vergunning tot oprigting eener penserij aldaar in het pand aan de Botersloot, n°. 51;

Den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) gehoord, advies van den 5 November 1872, n°. 75;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van den 11 November 1872, n°. 236, 12de Afdeeling;

Overwegende:

dat uit de oprigting eener penserij ter bedoelde plaatse, blijkens het ingesteld onderzoek *de commodo et incommodo*, de overgelegde schetsteekening der plaatselijke gesteldheid, en het advies van den Inspecteur voor het Geneeskundig Staatstoezigt voor de provincie Zuidholland, hinder voor de naburen zou voortvloeijen, en nadeel of gevaar voor de openbare gezondheid te vreezen is, zonder dat daaraan, door het stellen van aan de oprigting te verbinden voorwaarden, kan worden te gemoet gekomen;

dat derhalve door Burgemeester en Wethouders der gemeente Rotterdam teregt is geweigerd de in deze gevraagde vergunning te verleenen;

Gezien het Koninklijk besluit van 31 Januarij 1824 (*Staatsblad* n°. 19);

Hebben goedgevonden en verstaan:

het door E. W. Schravezande ingesteld hooger beroep tegen de beschikking van Burgemeester en Wethouders der gemeente Rotterdam, van 28 Junij ll., te verklaren ongegrond.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur).

Het Loo, den 17 November 1872.

(*get.*) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

(*get.*) GEERTSEMA.

Accordeert met deszelfs origineel.

De Directeur van het Kabinet des Konings,

VAN HEECKEREN VAN KELL.

10_0. van den 17 November ll., n_0. 13, houdende beschikking op *het beroep van J. A. Grijnders en J. W. Zwijsen, te Tiel, van een besluit van Gedeputeerde Staten van Gelderland, waarbij hun, onder de gestelde voorwaarden, vergunning is verleend tot de oprigting van eene stroop-branderij op het perceel kadaster sectie C, n°.* 1178, *op Zandwijk, onder Tiel* (zie het verslag over deze zaak op blz. 326—330).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het door J. A. Grijnders en J. W. Zwijsen, wonende te Tiel, bij Ons ingesteld beroep tegen het besluit van Gedeputeerde Staten van Gelderland van 27 Maart 1872, aangevuld bij dat van 8 Mei 1872, waarbij, onder eenige daarbij gestelde voorwaarden, aan hen vergunning is verleend tot oprigting eener stroopbranderij in de genoemde gemeente;

Den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) gehoord, advies van den 5 November 1872, n°. 63;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken, van den 11 November 1872, n°. 237, 12de Afdeeling;

Overwegende:

dat de adressanten, opkomende tegen eenige der door Gedeputeerde Staten aan de verleende vergunning verbonden voorwaarden, waardoor zij zich bezwaard achten, de bewering vooropstellen, dat, volgens het Koninklijk besluit van 31 Januarij 1824 (*Staatsblad* n°. 19), aangevuld door dat van 6 Februarij 1850 (*Staatsblad* n°. 6), voor de oprigting van stroopbranderijen geenerlei vergunning van het openbaar gezag wordt gevorderd;

dat bij laatstgemeld Koninklijk besluit onder de inrigtingen, die volgens art. 3 van eerstgemeld Koninklijk besluit niet dan op verkregen toestemming der plaatselijke besturen kunnen worden daargesteld, onder anderen zijn opgenomen de kokerijen van boom- en veldvruchten;

dat onder die uitdrukking, waaronder kennelijk wel zijn bedoeld fabrieken, waarin uit beetwortelen (veldvruchten) door koking suiker en ook stroop word vervaardigd, niet kunnen worden verstaan die inrigtingen, waarin de stroop, elders uit eene kokerij verkregen, enkel wordt gebrand;

dat deze opvatting daardoor wordt versterkt, dat in hetzelfde Koninklijk besluit worden genoemd chicorei-branderijen, doch slechts de kokerijen van boom- en veldvruchten, waaronder alzoo evenmin stroop-branderijen als koffij-branderijen gebragt kunnen worden:

dat eene analogische uitbreiding van de in de gezegde Koninklijke besluiten met name aangeduide fabrieken tot andere, welke daarin niet worden genoemd, te minder geoorloofd is, omdat op de niet-naleving der daarin voorkomende bepalingen straf is bedreigd;

Hebben goedgevonden en verstaan:

met vernietiging van de besluiten van Gedeputeerde Staten van Gelderland van 27 Maart en 8 Mei 1872, te verklaren, dat de adressanten voor de oprigting hunner stroop-branderij geene vergunning van het openbaar gezag noodig hebben.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur).

Het Loo, den 17 November 1872.

(*get.*) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
(*get.*) Geertsema.

Accordeert met deszelfs origineel.
De Directeur van het Kabinet des Konings,
van Heeckeren van Kell.

11o. van den 18 November ll., no. 16, houdende beschikking op *het beroep van den Raad der gemeente Groesbeek van een besluit van Gedeputeerde Staten van Gelderland, waarbij hunne goedkeuring is onthouden aan een besluit van dien Raad om eenige grondstukjes in eeuwigdurende erfpacht uit te geven* (zie het verslag over deze zaak op blz. 333, 334).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

Wij WILLEM III, bij de gratie Gods, Koning der Nederlanden, Prins van Oranje-Nassau, Groot-Hertog van Luxemburg, enz., enz., enz.

Beschikkende op het beroep, bij Ons ingesteld door den Gemeenteraad van Groesbeek, van een besluit van Gedeputeerde Staten van Gelderland van 5 Junij 1872, no. 31, waarbij goedkeuring is onthouden aan een raadsbesluit van 9 Maart bevorens, strekkende om gemeentegronden in eeuwigdurende erfpacht uit te geven;

Den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) gehoord, advies van den 5 November 1872, no. 65;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van 12 November 1872, no. 179, 2de Afdeeling;

Overwegende:

dat de Gemeenteraad van Groesbeek den 30 April 1870 heeft besloten om, voor den tijd van dertig jaren, te verhuren aan Gerrit Thijsen en acht andere ingezetenen, aan ieder afzonderlijk, eenige grondstukjes, te zamen groot 2 hectaren, 69 aren en 70 centiaren, voor een huurprijs te zamen van *f* 36.50 's jaars, en dat Gedeputeerde Staten dit besluit hebben goedgekeurd;

dat de Gemeenteraad daarop, bij zijn bovenvermeld besluit van 9 Maart 1872, heeft bepaald, dat de voormelde grondstukken aan die huurders in eeuwigdurende erfpacht zouden worden afgestaan tegen betaling van een jaarlijkschen canon of pacht, in bedrag gelijkstaande met de bedongen huur;

dat dit tweede besluit ontegenzeggelijk was nadeelig voor de belangen der gemeente, daar deze voor onbepaalden tijd de beschikking over hare gronden zou verliezen, zonder eenige vermeerdering van inkomsten te genieten en zonder eenige zekerheid, dat de jaarlijksche canon of pacht zal voldaan worden;

dat Gedeputeerde Staten daarom wèl en teregt hunne goedkeuring aan dit besluit hebben onthouden;

Gezien de artt. 143 en 161 der wet van 6 Julij 1850 (*Staatsblad* n°. 39), en art. 194 der wet van 29 Junij 1851 (*Staatsblad* n°. 85);

Hebben goedgevonden en verstaan:

te bevestigen het bovengenoemd besluit van Gedeputeerde Staten van Gelderland van 5 Junij 1872, en het daartegen ingesteld beroep ongegrond te verklaren.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur).

Het Loo, den 18 November 1872.

(*get.*) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
(*get.*) GEERTSEMA.

Accordeert met deszelfs origineel.
De Directeur van het Kabinet des Konings,
VAN HEECKEREN VAN KELL.

12°. van den 25 November ll., n°. 23, houdende beschikking op *het beroep van den Raad der gemeente Eindhoven van een besluit van Gedeputeerde Staten van Noordbrabant, waarbij de goedkeuring is onthouden aan de begrooting voor* 1872 *van die gemeente* (zie het verslag over deze zaak op blz. 346—352).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het bij Ons ingesteld beroep van den Raad der gemeente Eindhoven van een besluit van Gedeputeerde Staten van Noordbrabant van 14/19 Junij 1872, G, n°. 60, waarbij goedkeuring is onthouden aan de begrooting voor die gemeente over 1872;

Den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) gehoord, advies van den 13 November 1872, n°. 74;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken, van 19 November 1872, n°. 158, 2de Afdeeling;

Overwegende:

dat de onthouding van goedkeuring der gezegde begrooting door Gedeputeerde Staten haren grond vindt, vooreerst, in het niet daarop uittrekken eener voldoende som, om daaruit de kosten te kunnen betalen, voortvloeijende uit het bevel van Gedeputeerde Staten bij hun besluit van 30 Maart 1871, en ten andere daarin, dat

de post van *f* 1300, op die begrooting voorkomende als subsidie aan het Algemeen Armbestuur, met *f* 425 behoort te worden verminderd, welke laatstgemelde som als afzonderlijke post behoort te worden uitgetrokken;

Overwegende, wat het eerste punt betreft, dat Gedeputeerde Staten bij besluit van 30 Maart 1871 hebben vastgesteld de rekening der ontvangsten en uitgaven van de voormalige bank van leening te Eindhoven over de jaren 1854 tot 1863, ten einde te komen tot eene definitieve vaststelling der gemeenterekening over 1869, welke bij datzelfde besluit plaats vond;

dat het Gemeentebestuur van Eindhoven hiertegen bij Ons in beroep is gekomen, doch, vermits het beroep niet binnen den bij de wet bepaalden termijn was ingesteld, bij Ons besluit van 28 Januarij 1872, n°. 4, is verklaard niet-ontvankelijk; en dat het Gemeentebestuur weigerachtig is om het alzoo in kracht van gewijsde gegaan besluit van 30 Maart 1871 ten uitvoer te leggen, door op de begrooting voor 1872 eene voldoende som uit te trekken, om aan C. J. van Brakel, gewezen Directeur der bank van leening, uit te betalen het bedrag van zijn borgtogt, met de renten à 4 pct. 's jaars, sedert 1865, en het bedrag van den inventaris en de registers, die nog niet in uitgaaf zijn geleden, het geheel te vereffenen met een door van Brakel aan de gemeentekas verschuldigd saldo;

Overwegende, dat de verpligting van een Gemeentebestuur om te voldoen aan de bevelen, door Gedeputeerde Staten gegeven, wanneer de daartegen ingeroepen voorziening door Ons verklaard is te zijn niet-ontvankelijk, en derhalve hun besluit is gegaan in kracht van gewijsde, niet mag worden betwijfeld, en het hier geldt de uitvoering van zoodanig in kracht van gewijsde gegaan besluit;

Overwegende, dat hier alzoo aanwezig is een geschil tusschen twee publiekregtelijke ligchamen over een onderwerp van administratief regt, en niet, gelijk de Gemeenteraad beweert, een geschil tusschen hem en van Brakel over eene schuldvordering, en het Gemeentebestuur ten onregte weigert aan de door de bevoegde magt gegeven bevelen te voldoen;

Overwegende, wat betreft het tweede punt, dat de door Gedeputeerde Staten verlangde vermindering van den post van *f* 1300, op de gemeentebegrooting uitgetrokken als subsidie aan het Algemeen Armbestuur, met *f* 425, als afzonderlijke post op de begrooting te stellen voor salaris van twee geneeskundigen, met de armenpraktijk belast, nuttig is niet slechts als aanvankelijke vermindering der jaarlijksche subsidie aan het Armbestuur, maar ook om de diensten dier geneeskundigen meer regtstreeks ten bate der politiezorg van het Gemeentebestuur te kunnen doen strekken;

Gezien art. 209 der wet van 29 Junij 1851 (*Staatsblad* n°. 85);

Hebben goedgevonden en verstaan:

met handhaving van het besluit van Gedeputeerde Staten van Noordbrabant van 14/19 Junij ll., n°. 60, het door den adressant daartegen ingesteld beroep ongegrond te verklaren.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur).

Het Loo, den 25 November 1872.

(*get.*) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
(*get.*) GEERTSEMA.

Accordeert met deszelfs origineel.
De Directeur van het Kabinet des Konings,
VAN HEECKEREN VAN KELL.

De VOORZITTER: Thans is aan de orde:

II. *het geschil tusschen de gemeenten Schoondijke en Groede over de woonplaats van de arme krankzinnige Maria Ziervogel.*

In die zaak is rapporteur de Staatsraad VAN VLADERACKEN. Ik verzoek dien heer het verslag daarover wel te willen uitbrengen.

Staatsraad VAN VLADERACKEN: Mijne Heeren! Tusschen de besturen der gemeenten Schoondijke en Groede is een geschil ontstaan over de woonplaats van Maria Ziervogel, op 16 April 1839 te Groede geboren en ongehuwd, welke vrouw het noodig is geworden te verplegen wegens krankzinnigheid.

De behoefte aan maatregelen van het openbaar gezag ten haren aanzien is ontstaan op 2 Junij 1872, toen zij, na des ochtends het huis van C. A. Haartsen, herbergier in de gemeente Schoondijke, bij wien zij in dienst was, doch die haar wegens hare loszinnigheid en opgewondenheid niet langer houden wilde, verlaten te hebben, des avonds aldaar terugkeerde. Toen heeft genoemde Haartsen de hulp ingeroepen van den Burgemeester van Schoondijke, die haar aanvankelijk, bij gebrek aan eene andere gelegenheid om haar te plaatsen, in het huis van Haartsen onder toezigt gesteld heeft. Kort daarna, zoo het schijnt reeds den volgenden dag of althans den 4 Junij, nadat inmiddels was afgewezen een verzoek van den Burgemeester van Schoondijke aan het Evangelisch-Luthersch Diaconie-Armbestuur te Groede om haar in verpleging op te nemen (op welk verzoek later in dit verslag zal worden terruggekomen), is zij voor rekening van het Burgerlijk Armbestuur van Schoondijke in een ander gezin in die gemeente uitbesteed en onder behandeling gesteld van den geneeskundige J. J. Fraser, die op 6 Junij eene verklaring heeft afgegeven, dat er noodzakelijkheid bestond haar wegens abnormalen zielstoestand, die tot ongelukken aanleiding zou kunnen geven, voor een onbepaalden tijd uit de maatschappij te verwijderen.

Evenwel is men niet terstond tot hare plaatsing in een gesticht overgegaan, maar is haar voorloopig blijven verplegen op dezelfde wijze, waarop zij verpleegd werd, toen de zoo even bedoelde verklaring werd afgegeven.

De aanleiding tot het geschil over de vraag, welke gemeente als de woonplaats van Maria Ziervogel moet worden aangemerkt, is gelegen in de wijze, waarop zij in de gemeente Schoondijke gekomen, en den voet, waarop zij aldaar verbleven was. In de stukken wordt daaromtrent het volgende opgegeven. In September 1871 werd door hare zuster Levina Ziervogel, die als dienstbode woonde bij W. D'Hondt te Sasput binnen de gemeente Schoondijke, ziek. De zieke, die in het gezin van D'Hondt niet kon verpleegd worden, werd overgebragt naar de gemeente Groede, waaruit zij afkomstig was, en wel naar het armenhuis van de Evangelisch-Luthersche gemeente aldaar. In dat armenhuis woonde destijds Maria Ziervogel; deze ging nu naar Sasput, om hare zuster in het gezin van D'Hondt te vervangen. Levina Ziervogel is na hare herstelling niet in dat gezin teruggekeerd; daarentegen is Maria er gebleven, en wel tot 1 Mei 1872, toen er eene andere dienstbode in dienst gekomen is. Gedurende de eerste helft van Mei is Maria Ziervogel als noodhulp in dienst geweest bij A. Butler te Schoondijke; daarna is zij in dienst gekomen bij C. A. Haartsen te Schoondijke, die, toen zij op 2 Junij, na des ochtends vertrokken te zijn, des avonds bij hem terugkwam, de hulp van den Burgemeester heeft ingeroepen, zoo als hierboven gezegd is.

Het tot nu toe medegedeelde omtrent de komst en het verblijf van Maria Ziervogel in de gemeente Schoondijke wordt door niemand betwist; maar deze feiten worden door de twee gemeentebesturen, welke in de zaak betrokken zijn, op zeer verschillende wijze opgevat. Volgens het Gemeentebestuur van Schoondijke is zij enkel gekomen om hare zuster te vervangen, zoolang deze ziek was. Zij is, wel is waar, langer gebleven,

omdat die zuster hersteld zijnde niet terugkeerde; maar haar verblijf was toch slechts tijdelijk; zij bleef te huis behooren in het armenhuis der Evangelisch-Luthersche gemeente te Groede, waar steeds hare ladetafel en verdere goederen stonden. Toen dan ook met Mei 1872 eene andere dienstbode bij D'Hondt in dienst kwam, stond zij volgens het Gemeentebestuur van Schoondijke gereed om naar dat armenhuis terug te keeren. Zij gaf toen echter gehoor aan het haar gedane verzoek om voor eenige dagen als noodhulp werkzaam te zijn bij A. Butler, welke eene nieuwe dienstbode verwachtte, die door ongesteldheid verhinderd werd te komen. Nadat deze laatste gekomen was, heeft Maria Ziervogel dan ook weder dat huis verlaten. Haartsen, bij wien zij vervolgens in huis gekomen is, heeft al spoedig ingezien haar wegens hare loszinnigheid en opgewondenheid niet te kunnen houden, en heeft haar gezegd, dat zij kon terugkeeren naar hare woning, het armenhuis te Groede. Na haar vertrek op 2 Junij zijn hare kleederen en geld naar dat armenhuis gezonden (waar zij echter zelve niet gekomen of althans niet gebleven is, daar zij des avonds bij Haartsen is teruggekomen).

Het Gemeentebestuur van Schoondijke beschouwt haar dus als steeds woonplaats behouden hebbende te Groede; het wijst er ook op, dat zij zonder verhuisbillet gekomen en nooit in het bevolkingsregister te Schoondijke ingeschreven geweest is. Het beweert bovendien, dat zij hare woonplaats niet zou hebben kunnen overbrengen, daar zij reeds sedert lang althans bij vlagen krankzinnig was. Immers zij was reeds gedurende een gedeelte van het jaar 1868 en bijna het geheele jaar 1869 verpleegd geweest in het krankzinnigengesticht te Delft. In Maart of April 1871 had zij te Groede eene poging tot zelfmoord gedaan. Na hare komst in de gemeente Schoondijke bleek het reeds terstond, dat zij zeer loszinnig was en ligtelijk in eene opgewonden stemming geraakte. Zij had dan ook onder toezigt van het Armbestuur en het Gemeentebestuur van Groede in stille omgeving moeten blijven en niet behooren blootgesteld te worden aan den voor haar gestel nadeeligen invloed van het verkeer in de maatschappij.

Het Gemeentebestuur van Groede ontkent niet, dat zij in 1868 en 1869 in het krankzinnigengesticht te Delft is verpleegd geweest, maar wel dat er zich later sporen van krankzinnigheid bij haar zoude vertoond hebben. Het Gemeentebestuur zegt, dat zij, volgens verklaring van den heer Schoo, bij wien zij destijds woonde, volstrekt niet krankzinnig was, toen zij op 3 April 1871 eene poging tot zelfmoord deed. Later, zegt het Bestuur, heeft zij gewoond in een aan het Evangelisch-Luthersch Armbestuur toebehoorend huis, waar de meubelen stonden, door hare ouders nagelaten en aan haar en hare broeders en zusters gezamenlijk toebehoorende, welke meubelen aldaar voortdurend bewaard worden, omdat zij wegens afwezigheid van een der eigenaars niet kunnen worden verdeeld of verkocht. Gedurende haar verblijf in dat huis genoot zij overigens geen onderstand, maar voorzag zij door breiwerk als anderzins in haar onderhoud. In deze omstandigheden, meent het Bestuur, was het noch aan hem noch aan het Armbestuur haar te beletten het armhuis te verlaten, om zich als dienstbode in de gemeente te vestigen. En wat betreft het beweren, dat zij reeds in den eersten tijd van haar verblijf in de gemeente Schoondijke blijken van krankzinnigheid zou gegeven hebben, — het Gemeentebestuur van Groede acht het niet aannemelijk, dat men haar, indien zij werkelijk krankzinnig geweest was, acht maanden achtereen in dezelfde dienst, bij W. D'Hondt, zou gehouden hebben, en evenmin dat zij vervolgens als noodhulp zou genomen zijn bij A. Butler, en dat zij zich daarna voor den tijd van een jaar en eene huur van *f* 42 zou hebben kunnen verhuren bij C. A. Haartsen, die slechts een paar huizen van A. Butler af woont en het dus wel geweten zou hebben, indien zij krankzinnig geweest was. (Hier is op te merken, dat deze bijzonderheden omtrent den tijd en het loon, waarvoor Maria Ziervogel bij Haartsen zou in dienst getreden zijn, alleen door het Gemeentebestuur van Groede worden opgegeven; dat van Schoondijke deelt hieromtrent niets mede.)

Het Gemeentebestuur van Groede acht dus onjuist het gevoelen van het Gemeentebestuur van Schoondijke, dat het vertrek van Maria Ziervogel naar Schoondijke niet had moeten zijn toegelaten, of dat die handeling wegens hare krankzinnigheid niet kon ten gevolge hebben, dat hare woonplaats verplaatst werd. Dat Bestuur is dan ook van oordeel, dat zij geacht moet worden, sedert 3 September 1871 als dienstbode gevestigd geweest te zijn in de gemeente Schoondijke, en dus aldaar volgens art. 79 van het Burgerlijk Wetboek hare woonplaats gehad te hebben, ofschoon het Bestuur erkent, dat zij zonder verhuisbillet naar Schoondijke vertrokken en op het bevolkingsregister van Groede ingeschreven gebleven is. Het Bestuur acht derhalve de gemeente Groede onverpligt de kosten harer verpleging te dragen.

Ook het Evangelisch-Luthersch Armbestuur te Groede meent zich haar niet te mogen aantrekken, omdat zij buiten de burgerlijke gemeente Groede hare woonplaats heeft. Een antwoord, in dezen zin door het Armbestuur gegeven op het in den aanvang van dit verslag vermelde verzoek van den Burgemeester van Schoondijke om voor hare verpleging te zorgen, heeft aanleiding gegeven tot het schrijven van den brief, welke het eerste stuk uitmaakt der omtrent deze zaak overgelegde correspondentie, namelijk een brief van Burgemeester en Wethouders van Schoondijke van 5 Junij 1872 aan Gedeputeerde Staten van Zeeland, waarbij deze laatsten verzocht worden te bevorderen, dat het gemelde Armbestuur de verpleging der behoeftige op zich neme.

Burgemeester en Wethouders van Groede, in wier handen dat schrijven gesteld is, hebben er op berigt, bij hunnen brief aan Gedeputeerde Staten van Zeeland van 21 Junij 1872, waarbij is overgelegd een brief van 18 Junij van het Evangelisch-Luthersch Armbestuur.

Voorts is nog onder de stukken aanwezig een kort berigt van Burgemeester en Wethouders van Groede van 9 Julij 1872, inhoudende, dat Maria Ziervogel zonder verhuisbillet uit de gemeente is vertrokken, en een meer uitvoerig berigt van denzelfden, gedagteekend 5 Augustus 1872, en hoofdzakelijk strekkende tot wederlegging van de bewering, dat zij, behalve in 1868 en 1869, reeds vóór haar vertrek naar Schoondijke krankzinnig zou geweest zijn. Beide deze berigten zijn ook gerigt aan Gedeputeerde Staten van Zeeland.

Verder zijn nog overgelegd brieven van Burgemeester en Wethouders van Schoondijke aan den Commissaris des Konings in Zeeland van 7 Junij, 5 Julij en 19 Julij 1872, bij den eersten van welke brieven zijn gevoegd de bovenvermelde verklaring van den geneeskundige J. J. Fraser en een staat van inlichtingen omtrent Maria Ziervogel, terwijl bij laatstgemelden brief de Commissaris des Konings wordt verzocht hare opname in een krankzinnigengesticht te willen doen bewerkstelligen. (Volgens een berigt van den Burgemeester van Schoondijke van 29 November had echter ook toen de opname nog niet plaats gehad.)

Deze korte vermelding van de opgenoemde stukken zal hier voldoende zijn, omdat hun hoofdzakelijke inhoud of strekking reeds in dit verslag is opgenomen.

Eindelijk is nog onder de stukken aanwezig een schrijven van Gedeputeerde Staten van Zeeland van 30 Augustus 1872 aan den Minister van Binnenlandsche Zaken, waarbij worden overgelegd de vroeger vermelde stukken, alsmede een kort verslag mtrent de zaak, aan het slot waarvan Gedeputeerde Staten te kennen geven van ordeel te zijn, dat er veel voor pleit om de gemeente Groede als de woonplaats van Maria Ziervogel aan te wijzen. Het blijkt dan ook uit den brief van Burgemeester en Wethouders van Groede van 5 Augustus, dat zij door Gedeputeerde Staten zijn uitgenoodigd geworden om hunne gemeente als de woonplaats van Maria Ziervogel te erkennen, op grond, dat deze reeds vóór haar vertrek naar Schoondijke krankzinnig zou geweest zijn, en dat niet is afgelegd de verklaring, bedoeld bij het eerste lid van art. 76 van het Burgerlijk Wetboek.

De Minister van Binnenlandsche Zaken heeft krachtens 's Konings magtiging van 22 September jl., n°. 17, bij brief van 26 September, het geschil bij den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) aanhangig gemaakt.

De VOORZITTER: Ik dank den heer rapporteur voor het door hem uitgebragt verslag. Er zijn gemagtigden tegenwoordig. Hebben de gemagtigden ook eenige inlichtingen te geven of te vragen?

De heer Mr. A. DE PINTO, Advokaat te 's Gravenhage, als gemagtigde voor de gemeente Schoondijke optredende, zegt hoofdzakelijk het volgende:

Hoog Edel Gestrenge Heeren! Na het Koninklijk besluit, in de zaak van Wijngaarden tegen Giessendam genomen den 18 Junij van dit jaar (1), betreffende de woonplaats van Aart Verschoor, moet worden aangenomen, dat het woord woonplaats in het gewijzigd art. 26 der armenwet beteekent de gewone burgerlijke woonplaats; en de éénige vraag is derhalve, waar Maria Ziervogel in den zin van het Burgerlijk Wetboek moet geacht worden domicilie te hebben.

Er slaan hier twee zaken vast: 1°. dat Maria Ziervogel is geboren te Groede en dáár gewoond heeft tot den 10 December 1871, en 2°. dat zij dien dag is vertrokken naar Schoondijke.

De vraag is nu: heeft zij dáár overgebragt haar domicilie?

Daarvoor is noodig volgens art. 76 van het Burgerlijk Wetboek òf eene verklaring, gedaan bij het Gemeentebestuur, van waar men vertrokken is, en bij het Gemeentebestuur, waar men zich neêrzet, dat men van woonplaats denkt te veranderen, òf het bewijs van het voornemen om zijne woonplaats te veranderen, dat, zegt het artikel, zal worden opgemaakt uit de omstandigheden.

Maar art. 75 bepaalt bovendien, dat de verandering van woonplaats zal stand grijpen door de werkelijke woning in eene andere plaats, gevoegd bij *het voornemen* om aldaar zijn hoofdverblijf te vestigen.

Bij de daad moet dus *het voornemen, de wil* of de bedoeling hebben bestaan om van woonplaats te veranderen. Maar om dien wil te hebben, moet men *compos mentis* zijn.

En of Maria Ziervogel zelfs vóór 10 December 1871 had het volkomen bezit harer verstandelijke vermogens, valt zeer te betwijfelen. Zóóveel is althans zeker, dat zij van Maart 1868 tot Januarij 1870 verpleegd is in het gesticht voor krankzinnigen te Delft. Of zij daaruit nu volkomen hersteld ontslagen is, is te betwijfelen.

Hare poging tot zelfmoord, toch zeker geene daad van een verstandig mensch, op 1 April 1870 beproefd, maakt dat althans zeer twijfelachtig.

Maar gesteld, dat jufvrouw Ziervogel was in het volkomen bezit harer verstandelijke vermogens, dan nog is noodig de wil en hare bedoeling om van woonplaats te veranderen; en die moet blijken òf uit eene verklaring òf uit de omstandigheden.

Zoodanige verklaring nu is hier niet. Burgemeester en Wethouders schrijven in een brief van 5 Augustus 1872, dat Maria Ziervogel is blijven staan op de bevolkingsregisters van Groede. De verklaring ontbreekt dus.

Maar welke zijn dan nu de omstandigheden? Blijkt uit de verste verte uit de omstandigheden, dat die vrouw werkelijk hare woonplaats heeft willen overbrengen naar Schoondijke?

Dat blijkt niet en dat moet blijken. Zoolang men niet zijne woonplaats veranderd heeft, behoudt men zijne oude woonplaats, die men gehad heeft.

De behoeftige heeft Groede verlaten, met achterlating van al wat zij had, hare ladetafel, kleederen enz. Zij is toen te Schoondijke aangekomen en heeft dáár eenigen

(1) Zie bl. 193.

tijd letterlijk een zwervend leven geleid. Zij heeft zich van het éene huis in het andere begeven; maar van een wil of voornemen om dáár hare woonplaats te vestigen is niets te bespeuren.

Dat schijnt Groede dan ook ten slotte in te zien. Het schijnt dan ook tot een ander denkbeeld te zijn gekomen. Men beroept zich nu op wettige woonplaats uit art. 79 van het Burgerlijk Wetboek.

Dat artikel zegt: „Meerderjarige dienstboden of werklieden hebben hunne woonplaats in het huis van diegenen, bij welke zij dienen of werken, indien zij bij dezelve inwonen.”

En nu beweert men, dat, jufvrouw Ziervogel als dienstbode gewoond hebbende in verschillende huizen te Groede, daaruit volgt, dat het wettig domicilie was te Schoondijke, in die gemeente, waar dan ook. Maar ik geloof, dat het geval van art. 79 volstrekt niet bestaat; daartoe was noodig geweest, dat zij als dienstbode had gewoond bij een bepaalden meester.

En wat is hier gebeurd? Eerst heeft zij haren intrek genomen bij D'Hondt. Wat is zij dáár komen doen? Heeft zij zich verhuurd als werkmeid of als keukenmeid? Volstrekt niet. Zij is hare zuster komen vervangen, die ziek geworden was; en zij heeft tijdelijk voor deze hare dienst waargenomen. Zij heeft zelfs hare kleederen en haar geld gelaten in het armenhuis te Groede. En het is merkwaardig, dat die zuster is overgebragt naar het armenhuis te Groede, ofschoon deze werkelijk verblijf had te Schoondijke.

Nu is het waar, dat na het herstel harer zuster zij nog eenigen tijd in dat huis gebleven is. Maar waarom? Omdat men haar niet kon wegkrijgen en men medelijden met haar had. Maar zij is er niet gebleven als dienstbode, en daarenboven slechts tijdelijk. Zij is van dáár gegaan in een ander huis, bij Butler. Maar hoe? Als dienstbode? Neen. Eenvoudig als noodhulp, voor eenige dagen, tot de werkelijke meid in dienst kwam.

Dat dit slechts eenige dagen was, blijkt uit den brief van den Burgemeester van Schoondijke en wordt ook niet betwist.

Maar nu is zij dan eindelijk gekomen bij Haartsen. Dáár, zegt men, heeft zij zich toch verhuurd als meid.

Zeer duidelijk is het niet, wat zij dáár is komen doen. Maar neem eens aan, dat zij zich dáár werkelijk voor een jaar, zoo als men beweert, als meid heeft willen verbinden; maar toen verkeerde zij zeker in staat van krankzinnigheid. Zij was niet in een toestand om een wettig contract te kunnen aangaan. Zij kon niet meer een bepaalden wil hebben om van domicilie te veranderen, want van toen af heeft zij niet anders dan blijken van krankzinnigheid gegeven.

Nu beweert Groede, dat geen krankzinnige zich kan verhuren, en dat dus die verhuring bewijst, dat zij in het bezit was harer verstandelijke vermogens.

Maar een krankzinnige kan zich wèl verhuren. Een krankzinnige kan alles; maar het is de vraag, of hij het doet met een bepaalden wil. De daad sluit niet in, dat men met verstand gehandeld heeft.

Dus al had Maria Ziervogel al vroeger bij D'Hondt en Butler gewoond, die huizen als woonplaatsen zijn vervallen.

Wanneer zij zich dus al bij Haartsen had verhuurd, zou de stelling niet opgaan, dat die plaats als hare woonplaats zou zijn te beschouwen; want zoodanig contract zou uit den aard der zaak nietig zijn; en de wil om te verhuizen kan een krankzinnig mensch niet hebben.

Zeer spoedig is dan ook de hulp der politie ingeroepen om haar te doen verhuizen, en is dan ook door den Burgemeester van Schoondijke gezorgd haar tijdelijk als krankzinnig in een ander huis te doen verplegen.

Nu heeft wel het Kerkelijk Armbestuur te Groede geweigerd de kosten daarvan te

voldoen; maar daarover hebben wij niet te spreken, omdat geen kerkbestuur genoodzaakt kan worden aan een behoeftige onderstand te verleenen of hem te verplegen.

Al was het waar, dat het wettig domicilie van Maria Ziervogel was te Groede, dan nog bestond er voor het Armbestuur geene wettelijke *verpligting* om haar op te nemen. Maar voor het Burgerlijk Bestuur is het anders, en hangt alles af van de vraag, waar het burgerlijk domicilie is gevestigd; en dat is gebleven te Groede, om de eenvoudige reden, dat niet gebleken is, dat zij het vrijwillig, met kennis van zaken, heeft overgebragt naar Schoondijke.

Dat is nooit geschied en kon ook niet geschieden; en even weinig helpt een beroep op art. 79 van het Burgerlijk Wetboek: in de eerste plaats, omdat zij niet was dienstbode; in de tweede plaats, omdat zij te Schoondijke niet gewoond heeft, en in de derde plaats, omdat zij niet in het bezit was harer verstandelijke vermogens, en dus den den wil niet kan hebben gehad om van woonplaats te veranderen.

De heer Mr. D. van Eck, Advokaat te 's Gravenhage, zegt als gemagtigde van de gemeente Groede hoofdzakelijk het volgende:

Hoog Edel Gestrenge Heeren! Ik zal mij genoodzaakt zien nog een ander gezigtspunt over de vraag te openen dan door mijn geachten confrère is geschied, en, vóór wij aan jufvrouw Ziervogel eene woonplaats geven, ons de vraag stellen, of wel op dit oogenblik over die woonplaats mag gesproken worden.

Ik beweer, dat over de geheele quaestie de Raad van State niet mag worden gehoord, en daarover geene decisie mag worden genomen dan alleen de decisie, dat men Schoondijke bedankt voor hare moeite en Maria Ziervogel naar huis laat gaan.

Zoo als men weet, heeft de armenwet in 1870 eene groote verandering ondergaan. Vóór 1870 had men een domicilie van onderstand; maar dat is verdwenen en, daarmede in verband, zijn nu ook de kosten, voor behoeftigen aangewend, niet meer te verhalen.

Wat echter het verhaal van kosten voor het overbrengen van een behoeftige naar een krankzinnigengesticht betreft, dat laatste moest behouden blijven, ook al verviel het domicilie van onderstand.

Die verpligting bestaat even als ten aanzien van kinderen van gevangenen.

In verband met de opmerking, dat in het algemeen het domicilie van onderstand en het regt van verhaal van gedane betalingen voor onderhoud zijn vervallen, merk ik dus op, dat alleen voor enkele uitgezonderde gevallen dat regt van verhaal is blijven bestaan; en het is dus de vraag, wanneer dat regt kan worden ingeroepen voor kosten, aan arme krankzinnigen besteed.

Art. 70 der wet van 1854, die gewijzigd is, luidde:

„Gedeputeerde Staten trachten in der minne te doen bijleggen alle geschillen tusschen besturen van gemeenten, tot dezelfde provincie behoorende, over het domicilie van onderstand van armen.

„Indien zij daarin niet slagen, dragen zij die geschillen aan Ons ter beslissing voor.

„Geschillen van dien aard tusschen gemeentebesturen en burgerlijke of algemeene en gemengde besturen van instellingen van weldadigheid, of tusschen deze laatste onderling, worden, indien partijen tot dezelfde provincie behooren, door Gedeputeerde Staten beslist.

„Alle geschillen van dien aard tusschen besturen, tot meer dan ééne provincie behoorende, en die over de vraag, of een behoeftige bij het Rijk armlastig is, worden door Ons beslist” enz.

Nu heeft de wet van 1 Junij 1870 het domicilie van onderstand doen vervallen en nog een ander principe veranderd, namelijk, dat thans voor de ondersteuning van armen is aangewezen het Bestuur der gemeente, waar de arme zich bevindt.

Daardoor verviel in het algemeen regt van verhaal; daardoor is ook voor den

behoeftige de bevoegdheid ontstaan om ondersteuning te vragen, onverschillig waar hij gedomicilieerd is. Het staat echter aan het Gemeentebestuur vrij om te ondersteunen of niet. Dat is alzoo begrepen in art. 2 der wet van 1870. De memorie van toelichting op die wet, zie *Bijblad* 1869/70, bijlagen, blz. 42, zegt het volgende:

„Dit stelsel (van het werkelijk verblijf) is eigenlijk de opheffing van elk onderstands-domicilie, daar het *alle verhaal* uitsluit, en eene belangrijke vereenvoudiging te weeg moet brengen.”

En in overeenstemming daarmede zeide art. 8 van het wets-ontwerp van 1870: „de artt. 68, 70 en 71 vervallen.” Zie *Bijblad* 1869—70, Bijl. bl. 41.

In verband daarmede stelde de Regering in het ontwerp van 1870, zie Bijblad 1869—70, Bijl. bl. 40, voor om art. 26 van de wet van 1854, dat de betaling der kosten van het overbrengen en verplegen van arme krankzinnigen ten laste had gebragt van de gemeenten, waar die verpleegden domicilie van onderstand hadden, aldus te wijzigen: „De kosten, voortvloeijende uit het overbrengen van arme krankzinnigen naar, en hunne verpleging in gestichten voor krankzinnigen, voor zooverre die niet uit de fondsen dier gestichten zelve moeten worden bestreden, of daarin niet door de kerkelijke en bijzondere weldadigheid wordt voorzien, worden voldaan uit de fondsen der burgerlijke gemeenten, waar de verpleegden tijdens 's regters magtiging om hen in een gesticht te plaatsen wordt gevraagd, verblijven.

„Geschillen, hierover ontstaan, worden, zoo ze niet door Gedeputeerde Staten in der minne worden bijgelegd, door Ons beslist.” enz.

De memorie van toelichting, zie Bijblad 1869—70, Bijl. bl. 44, zeide te dien opzigte:

„De vierde vraag, die bij opheffing van het onderstands-domicilie der geboorteplaats rijst, is: ten wiens laste de kosten van verpleging van behoeftige krankzinnigen in gestichten en die hunner overbrenging derwaarts zullen komen.

„Het stelsel van dit ontwerp is, dat de arme bij volstrekte onvermijdelijkheid geholpen wordt in de plaats, waar hij zich bevindt op het oogenblik, waarop de behoefte ontstaat. Daar het niet mogelijk is met juistheid te bepalen, wanneer de krankzinnigheid, die de plaatsing in een gesticht ten gevolge heeft, is ontstaan, zoo kan voor de toepassing van dit stelsel op krankzinnigen alleen genomen worden de plaats, waar zij verblijven *op het oogenblik, wanneer 's regters magtiging om hen in een gesticht te plaatsen wordt gevraagd.*

„In den regel zal dit wel hunne woonplaats wezen.”

Volgens het voorloopig verslag der Tweede Kamer, bijl., § 1, blz. 1412, vond de afschaffing van het domicilie van onderstand en van restitutie-stelsel bij de groote meerderheid bijval.

Men leest daaromtrent nog nader op blz. 1415: „Het denkbeeld van verblijf moest zoo zuiver mogelijk worden gehandhaafd. Niet van domicilie of woonplaats, in welken zin ook, moest sprake kunnen zijn, omdat daaruit nog altijd gedeeltelijke terugkeer tot het restitutie-stelsel zou kunnen voortvloeijen.”

Wat het onderhoud der krankzinnigen betreft, zeide het voorloopig verslag, § 3, bijlagen, blz. 1416: Te hunnen aanzien wordt het begrip van momentaneel aanwezig zijn reeds beperkt of zelfs uitgesloten door het gewagen van de gemeente, waar de verpleegde verbleef, *tijdens 's regters magtiging om den krankzinnige in een gesticht te plaatsen wordt gevraagd.* De Regering zegt zelve, dat dit in den regel de woonplaats zal zijn. Maar waarom dan de mogelijkheid geopend van geschil over de plaats, die met de verplegingskosten wordt belast, b. v. voor het geval, dat de krankzinnige, nog vóór zijne overbrenging, tijdelijk naar eene andere gemeente ontsnapt? Waarom niet algemeen *de woonplaats*, het domicilie, als met de kosten bezwaarde gemeente aangenomen?”

En nu zegt de memorie van beantwoording, bijlagen, blz. 1453, ten opzigte van

domicilie van onderstand en restitutie-stelsel: „de woorden: waar de arme verblijft, zijn in het ontwerp opgenomen, om duidelijk te doen uitkomen, dat de wetgever geen domicilie van onderstand meer wil.

„Men neme wel in aanmerking, dat er geene verpligting tot restitutie bestaat en elk bestuur geheel zelfstandig op de aanvrage beslissen zal.”

En op blz. 1454 antwoordt de Regering met opzigt tot de verpligting tot verpleging van arme krankzinnigen: „De Regering geeft bij nader inzien de voorkeur aan de *woonplaats* als de plaats, waar de verplegingskosten van krankzinnigen in gestichten zullen gedragen worden, boven de plaats van verblijf, tijdens de magtiging van den regter wordt gevraagd.”

Ten gevolge van deze beschouwing werden bij nota van wijzigingen (*Bijbl.*, bijl., bl. 1455), in art. 4, lid 2, van het ontwerp van 1872, wijzigende art. 26 van de wet van 1856, de woorden: „tijdens 's regters magtiging om hen in een gesticht te plaatsen, wordt gevraagd, verblijven”, wordt vervangen door: „woonplaats hebben”, terwijl art. 10, wijzigende art. 70 der wet van 1854, zoo werd veranderd, dat het 1ste, 2de, 3de en 4de lid van art. 70 werden vervangen door: „Geschillen, ontstaan over de woonplaats, in art. 26 bedoeld, worden, zoo ze niet door Gedeputeerde Staten in der minne worden bijgelegd, door Ons beslist.”

Bij de beraadslagingen zeide de heer Pijls, zie blz. 1318, dat hij vreesde, dat op de voorgestelde wijze men de krankzinnigen naar de groote gemeenten zou overbrengen, om die met het onderhoud te belasten.

Om dat te bemoeijelijken, gaf hij in overweging om te lezen aan het slot van art. 4: „eene maand vóór de aanvraag van 's regters magtiging tot plaatsing in een gesticht.”

Hij wilde dus, dat de gemeente, die aangewezen zou worden om die kosten te betalen, zou zijn de gemeente, waar de arme woonplaats had eene maand, vóórdat de regterlijke magtiging was aangevraagd.

De Minister Fock antwoordde blz. 1327: „De geachte spreker wenscht aan de bepaling van de woonplaats als domicilie van onderstand van krankzinnigen te verbinden, dat zij er minstens eene maand vóór het verleenen van de regterlijke magtiging moeten gewoond hebben. Ik geloof echter, dat dan even goed datgeen zou kunnen geschieden, waarvoor de geachte spreker waarschijnlijk bevreesd is, namelijk dat men krankzinnige personen naar eene plaats zou overbrengen, ten einde ze ten laste van die plaats in een gesticht te verplegen. Wanneer men toch voorziet, dat zulk een persoon in dien toestand zal geraken, vraagt men de regterlijke magtiging maar eene maand later aan.” De Minister meende echter, dat het aantal van de personen, die men met dat doel zou verplaatsen, wel zeer gering zal zijn.

Eindelijk vroeg nog de heer van Delden bij art. 4 van het ontwerp, houdende wijziging van art. 26 der wet van 1854, zie *Bijblad*, blz. 1356, wat onder *woonplaats* is te verstaan. Het voorloopig verslag bedoelt: het burgerlijk domicilie. De memorie van beantwoording is het daarmede eens; maar genoeg, onder woonplaats, zoo als het ook door den Raad van State is begrepen, moet worden verstaan de burgerlijke woonplaats.

De heer van Delden voegt er bij: dat bij de wijziging, door den Minister in dit artikel aangebragt, ten onregte is weggelaten hetgeen in het eerste ontwerp stond omtrent het tijdstip van het verblijf, dat beslissend zou zijn voor de vraag, wie de kosten der verpleging zou moeten betalen. Aldaar stond, dat die kosten zouden komen ten laste van de fondsen der burgerlijke gemeenten, waar de verpleegden verblijven, „tijdens 's regters magtiging wordt gevraagd.”

De woorden: „tijdens 's regters magtiging” wenschte hij weder te zien ingevoegd, want anders zullen de arme krankzinnigen een veranderlijk domicilie krijgen, naar

gelang zij b. v. meerderjarig worden of hun curator zich verplaatst, indien de hier bedoelde woonplaats is de burgerlijke woonplaats.

De Minister antwoordde daarop, blz. 1356: „Ik moet antwoorden, dat hier door woonplaats het burgerlijk domicilie verstaan wordt; daar is geene quaestie van. Het domicilie van 1861 wensch ik niet, want dan zouden wij inderdaad een verblijf krijgen, en wij hebben juist het denkbeeld van verblijf uit de wet genomen. De woorden: „tijdens 's regters magtiging wordt gevraagd" zouden er bijgevoegd kunnen worden, maar het is niet noodig. Ik geloof, dat er niet ééne reden is, om dat in de wet op te nemen. Overal waar van woonplaats gesproken wordt, moet men er het burgerlijk domicilie onder begrijpen."

Ik moet deze opmerking maken, dat de Minister den heer van Delden niet volkomen begreep. Wij hebben uit de geheele behandeling van de wet van het begin af gezien, dat de bedoeling was die gemeente de kosten van verpleging van een krankzinnige te doen betalen, waar de krankzinnige zijn verblijf had op een bepaald tijdstip, d. i. tijdens 's regters magtiging om den krankzinnige te plaatsen.

Maar in het eerste ontwerp was gesproken van „verblijf"; en de Kamer heeft alleen daartegen bezwaar gemaakt; en daar de Minister had gezegd, dat verblijf hier in zijne bedoeling hetzelfde was als domicilie, antwoordde de Kamer: verander dat, en zet hier „woonplaats".

De Minister verbeterde daarop het artikel, doch beging eene fout van redactie, door bij het wegnemen van het woord „domicilie" ook tevens de woorden: „tijdens 's regters magtiging wordt gevraagd" te doen vervallen.

De heer van Delden vroeg toen het woord, om die uitdrukking weder te doen opnemen. Hij ging daarbij van de veronderstelling uit, dat, al waren die woorden weggevallen, het toch niet quaestieus kon zijn, dat alleen die gemeente met kosten van vervoer en verpleging werd belast, waar de krankzinnige woonplaats had, tijdens de magtiging van den regter werd gevraagd. Zijn éénig bezwaar was daarin, dat door het gemis van die woorden moeijelijkheden zouden kunnen ontstaan, als *later* de woonplaats van den armen krankzinnige eens mogt veranderen, omdat bij het gemis van die woorden het dan de vraag zou zijn, of door die latere verandering van woonplaats de nieuwe gemeente met de verdere kosten zou worden belast.

Maar de Minister heeft, zoo als ik zeide, den heer van Delden niet goed begrepen, toen hij antwoordde, dat die verandering niet noodig was. De Minister schijnt gemeend te hebben, dat de heer van Delden van oordeel was, dat door het wegvallen van die woorden „tijdens 's regters magtiging" het twijfelachtig zou worden, welke gemeente met de kosten van opzending en verpleging zou worden belast. En, zeide de Minister, dat is niet twijfelachtig, daartoe is het onverschillig, of die woorden al of niet in de wet staan. Intusschen was dat de vraag niet van den heer van Delden; in dat opzigt was hij het met den Minister geheel eens. Zijne bedenking had eene geheel andere strekking, namelijk welke gemeente de latere kosten zou hebben te betalen, indien de woonplaats van den curator na de aanvrage werd verplaatst.

Ik heb de geschiedenis der wet eenigzins uitvoerig moeten behandelen, omdat het feit, dat in het wets-ontwerp de woorden: „tijdens 's regters magtiging wordt gevraagd" er later zijn uitgenomen, anders misschien tot verschil van gevoelen aanleiding zou kunnen geven.

Uit de verklaringen van den Minister en van de Volksvertegenwoordiging blijkt echter duidelijk, dat geene andere woonplaats is bedoeld dan die, welke de krankzinnige had, tijdens die magtiging werd gevraagd.

En van die magtiging zijn wij nog ver af.

Men legt wel over eene verklaring van den gemeente-geneesheer; maar daargelaten dat die verklaring, die geen enkel feit behelst, tot het aannemen van de krankzin-

nigheid niets kan afdoen, hebben wij daarmede tot het uitmaken der quaestie niets te maken, maar alleen met de vraag, of er, ingevolge artt. 12 en 13 van de wet van 29 Mei 1841 (*Staatsblad* nº. 20), magtiging is verleend door de regterlijke magt om Maria Ziervogel in een krankzinnigengesticht te doen opnemen.

En dat dit geschied zou zijn, daarvan blijkt niets uit de stukken, en bij pleidooi is dat evenmin beweerd.

Als dat nu zoo is, dan hadden, volgens art. 70 der armenwet, Gedeputeerde Staten niets in der minne bij te leggen, en de Koning kan dan ook niets beslissen, want dan zou er moeten beslist worden over eene woonplaats in de toekomst; eene woonplaats, die niet aan te wijzen is, omdat niemand kan zeggen, waar die woonplaats zal zijn, als misschien later eens de magtiging van den regter tot plaatsing in een gesticht werd gevraagd, en kan daarover nu strijd worden gevoerd?

Om die reden kan aan het verzoek van Schoondijke, om thans de woonplaats van M. Ziervogel aan te wijzen, geen gevolg worden gegeven.

Maar gesteld eens, dat nu reeds de bevoegdheid bestond om die woonplaats aan te wijzen, dan zou die verklaring nog geen enkel gevolg kunnen hebben, omdat dat nog niet tot eenig verhaal van kosten zoude leiden.

Gesteld eens, dat er magtiging ware gevraagd om dat meisje te zenden naar een krankzinnigengesticht, dan zou er toch nog geen verhaal kunnen worden gevraagd van kosten, die nog niet zijn gemaakt. Als er een onderzoek naar de woonplaats kan worden ingesteld, zonder dat daarbij verhaal van kosten ten grondslag ligt, dan had dat onderzoek geen practisch doel, dan ware dat slechts een bloot voldoen aan nieuwsgierigheid, en daartoe is deze Raad niet geroepen. Hij is alleen geroepen om over vragen te oordeelen met het oog op de practische gevolgen.

Tot nadere staving mijner meening wijs ik op het nieuw art. 26, zoo als het gewijzigd is bij art. 4 der wet van 1870. Er staat: „De kosten, voortvloeijende uit het overbrengen van arme krankzinnigen naar, en hunne verpleging in gestichten voor krankzinnigen, — worden voldaan uit de fondsen der burgerlijke gemeenten, waar de verpleegden woonplaats hebben.”

Derhalve, er moeten *kosten* zijn, die voortgevloeid zijn uit het overbrengen naar een krankzinnigengesticht. Door dat overbrengen is er een belang ontstaan; en daarom komt hij, die die kosten deed, als de gemeente, die men verpligt acht, de teruggaaf weigert, en vraagt, dat zal worden uitgemaakt, welke de gemeente is, waar de krankzinnige domicilie had, tijdens de magtiging tot het vervoer werd gevraagd.

Al ware dus al eens die magtiging gevraagd van den President der Regtbank, dan zou dat nog geene reden geven om naar het domicilie te onderzoeken, want die reden bestaat in de terugbetaling van gemaakte kosten.

Immers is er niemand, die thans weet, of er ooit kosten zullen gemaakt worden; daarom is de vraag tot aanwijzing van eene woonplaats eene ijdele vraag.

Hier komt nog bij, dat Schoondijke zeker niet het minste belang heeft bij de uit te maken vraag. Men mag die gemeente erkentelijk zijn voor haren ijver om eene andere gemeente te doen aanwijzen als verpligt tot betaling van kosten, als zich dit geval eens mogt voordoen; maar met het voorschieten van kosten tot overbrenging en plaatsing in een gesticht is de gemeente Schoondijke niet belast.

Wie heeft regt de plaatsing in zulk een gesticht te vragen? Dat zegt art. 10 van de wet op de krankzinnigen. Dat is de echtgenoot, de bloed- en aanverwanten, de voogd en de curator. Maar niet Burgemeester en Wethouders. Ik veronderstel, dat toch niemand dat Collegie als een curator of voogd zal willen aanmerken. En in de 2de al. van art. 10 is ook aan het Openbaar Ministerie dat regt gegeven, maar al weêr niet aan Burgemeester en Wethouders of aan den Gemeenteraad.

Dus Schoondijke heeft met de quaestie niets te maken. Is het noodig in het openbaar belang, dan zal het Openbaar Ministerie wel voor die overbrenging zorgen.

Om al deze redenen meen ik ten aanzien van dit punt te kunnen concluderen, dat deze Afdeeling aan den Koning zal voordragen het besluit, om de gemeente Schoondijke te verklaren niet-ontvankelijk in haar verzoek tot aanwijzing der woonplaats van Maria Ziervogel.

Maar aangenomen eens, dat ik dwaalde in mijne redenering, en dat de Raad wel bij magte was tot aanwijzing van het domicilie, dan heb ik nog na te gaan het betoog van mijn geachten confrère; maar ook dan moet ik, met alle sympathie voor zijne scherpzinnigheid, toch verklaren, dat het domicilie van onderstand, al doet het mij voor het geleverde betoog leed, niet anders kan zijn dan Schoondijke.

De heer de Pinto heeft gepleit uit art. 76 van het Burgerlijk Wetboek.

Maar de woonplaats van Maria Ziervogel wordt niet bepaald door art. 76, maar door art. 79: „Meerderjarige dienstboden of werklieden hebben hunne woonplaats in het huis van diegenen, bij welke zij dienen of werken, indien zij bij dezelve inwonen."

Er is toch tweeërlei woonplaats: die men zich zelf kiest ten gevolge van handelingen, waaruit blijkt van een bepaalden wil om zijne woonplaats in eene bedoelde gemeente te hebben, art. 76; en de woonplaats *ex lege*, die het noodzakelijk gevolg is van zekere burgerlijke handelingen, zoo als in het geval van art. 79.

Als de wet dus zelve aanwijst, waar in een door de wet aangegeven geval de woonplaats is, is het onverschillig, of men een verhuisbillet heeft genomen, en of men zich in eene andere gemeente al of niet heeft laten inschrijven; want de wet heeft gesproken, en aan de wet kunnen bijzondere handelingen van personen hare kracht niet ontnemen.

Art. 79 nu zegt, dat er voor de dienstboden een *domicilium necessarium* is, en dat wel in het huis van den meester, bij wien zij inwonen; men heeft zich daaraan te onderwerpen.

Art. 79 spreekt van meerderjarige dienstboden. Maria Ziervogel is geboren den 16 April 1839; zij heeft dus een meer dan drie-en-twintigjarigen ouderdom bereikt. Dat blijkt uit een staat, overgelegd door Schoondijke, en is ook door Schoondijke erkend.

In September 1871 is zij gaan wonen te Schoondijke, in dienst van W. D'Hondt.

Nu geef ik toe, dat zij op het oogenblik, dat ze dáár kwam, niet geacht kon worden te vallen in de termen van art. 79; want zij kwam dáár alleen voor eenige dagen als noodhulp, totdat hare zuster zou zijn hersteld. Maar die toestand veranderde, toen na het herstel harer zuster het contract tusschen deze zuster en haren meester werd vernietigd, en zij als gewone dienstbode in de plaats trad.

Er kan wel geen schriftelijk bewijs worden overgelegd, dat dat contract is vernietigd, en dat Maria Ziervogel zich toen als dienstbode heeft verbonden, maar dat behoeft ook niet: die overeenkomsten worden niet schriftelijk aangegaan; genoeg is het, dat het blijkt, dat D' Hondt gewoon was eene dienstbode te hebben; dat de zuster hersteld was en niet terugkwam, en dat de noodhulp Maria in hare plaats de betrekking van dienstbode bleef vervullen.

Als men toch, na als noodhulp voor eenige dagen dienst verrigt te hebben, later, als de dienstbode niet terugkomt, acht maanden lang blijft dienen, dan vraag ik, of men dan niet werkelijk dienstbode is? Als dat niet in de termen valt van art. 79, dan is het mij een raadsel.

Nu zegt mijn geachte confrère: ze is er alleen gebleven, omdat men haar niet kon wegjagen.

In de eerste plaats zou dat nog moeten blijken; maar zouden er toch geene middelen geweest zijn om haar te verjagen, als zij niet wilde vertrekken? Als zij krankzinnig was, had men haar wel niet gehouden. En als de meester goed en meubelen afgeeft en zes weken betaalt, dan kan hij immers ieder oogenblik een dienstbode wegzenden?

De meester heeft haar dus willen houden gedurende die acht maanden in gewone dienst. Daardoor is het domicilie van Maria Ziervogel van Groede naar Schoondijke overgegaan, en die gemeente bleef dus van toen af haar domicilie, totdat er zich andere omstandigheden voor zouden doen, waardoor dat domicilie weder werd verplaatst.

Daarop is zij als noodhulp gegaan bij den Gemeente-Ontvanger A. Butler, ook te Schoondijke, van 3 tot 17 Mei 1872; en van toen af heeft zij zich verhuurd bij den logementhouder C. A. Haartsen, te Schoondijke, volgens de niet tegengesproken verklaring van Schoondijke.

Groede zegt van de inwoning van Maria Ziervogel bij den logementhouder Haartsen, dat zij den 14 Mei gehuurd was voor een vol jaar, tegen *f* 42 in het jaar, en dat de huur was ingegaan op 17 Mei, op welk tijdstip zij ook van Butler is heengegaan.

Schoondijke heeft dat niet tegengesproken; maar ik zal hier nog bijvoegen een brief, aan den heer Leunis geschreven door den heer Haartsen, en waarin die huur en het loon duidelijk worden erkend.

Ik zal de eer hebben dien brief over te leggen, en ik ben bereid de waarheid van dien brief te staven, als daaromtrent nog twijfel mogt bestaan. Uit een en ander blijkt dus genoegzaam, dat Maria Ziervogel zich in Schoondijke herhaaldelijk en achtereenvolgens op gewone wijze heeft verhuurd bij meesters, bij wie zij inwoonde.

Daarmede kan ik volstaan, omdat daardoor, meer dan noodig is, is voldaan aan art. 79 Burgerlijk Wetboek. Maar ik heb nog te antwoorden op de bewering van mijn geachten confrère, dat Maria Ziervogel eigenlijk zich niet heeft verhuurd; dat zij slechts een zwervend leven heeft geleid, en dat zij zich niet heeft kunnen verhuren, omdat zij krankzinnig zou zijn.

Is dat alles, als men op de omstandigheden let, wel meer dan scherts te achten?

Is dat een zwervend leven leiden, als men acht maanden in eene bepaalde woning blijft dienen, en zich dan weder voor een jaar verhuurt?

Daar komt bij, dat de logementhouder Haartsen, die haar voor een jaar huurde, hoogstens twee huizen van den Gemeente-Ontvanger Butler, waar zij veertien dagen als noodhulp had gediend, af woont. Zijn dat geen bewijzen, dat men dat meisje niet zoo schuwde, en haar niet zoo heel of zoo half krankzinnig aanzag, als partij gaarne zou doen voorkomen?

Als die verhuringen nog in eene groote gemeente, als b. v. 's Gravenhage, hadden plaats gehad, ja, dáár kan het geval zich voordoen, dat men eene huur-overeenkomst zou kunnen sluiten met iemand, die later blijken gaf van een vreemd karakter; maar in kleine gemeenten op het platteland weet men volkomen goed, bij wien het niet rigtig is.

Als die persoon dus krankzinnig ware geweest, dan zou het de geheele gemeente wel hebben weten te vertellen, ook in huizen, die veel verder zijn gelegen, en dan zou zij zich zeker niet hebben kunnen verhuren bij de deftige burgerij.

Mijn confrère bragt echter gronden bij voor de krankzinnigheid. Maria Ziervogel was vroeger in het gesticht te Delft geweest, en later had zij eene poging tot zelfmoord aangewend.

Dat zij te Delft geweest is, is een betoog, dat ik vrij gevaarlijk noem voor mijn confrère; want volgens art. 23 der wet op de krankzinnigen mogt zij niet uit het gesticht ontslagen worden dan volkomen hersteld.

Maria Ziervogel heeft dat dus boven andere menschen voor, dat zij zich op eene

verklaring van niet-krankzinnigheid kan beroepen, die anderen, die niet in Delft zijn geweest, misschien niet eens zouden kunnen bekomen.

Maar men beroept zich op hare poging tot zelfmoord.

Die daad, vroeger beproefd, kwam niet voort uit krankzinnigheid. De meester, bij wien zij toen inwoonde, de geachte onderwijzer Schoo, is volgens de stukken bereid de verklaring te geven, dat die daad het gevolg was van geheel andere oorzaken.

En wat blijft er nu over? Dat, wat Schoondijke dan ook alleen aanvoert, dat het meisje wat loszinnig was. Nu wil ik dat wel aannemen; maar om nu zoo maar voetstoots aan te nemen, dat loszinnige meisjes daarom krankzinnige meisjes zijn, dat gaat wat ver! Loszinnigheid moge geen bewijs zijn van bedaard en kalm overleg; maar als nu eens alle loszinnige meisjes, b. v. in den Haag, daarom krankzinnig moesten worden verklaard, mij dunkt, dat de gestichten voor krankzinnigen geen toevoer zouden missen.

Als men nu beweert, dat zij geen wil meer had, omdat zij krankzinnig was, zoodat zij zich in regtskundigen zin niet kon verhuren, en om die reden hare woonplaats niet van Groede naar Schoondijke heeft kunnen overbrengen, — dan berust die onderstelling niet op bewezen feiten. Van de zijde van Schoondijke is men onmagtig geweest een enkel feit bij te brengen, dat de onderstelling bewijst. Alleen zij is wat los geweest, dat is al wat men heeft kunnen zeggen.

Zij kon zich dus wel degelijk verbinden, omdat geene van de omstandigheden, geene van de voorwaarden, daartoe bij de wet gevorderd, ontbrak.

Art. 1366 van het Burgerlijk Wetboek zegt: „Onbekwaam om overeenkomsten te treffen zijn: 1°. minderjarigen; 2°. die onder curatele gesteld zijn; 3°. getrouwde vrouwen, in de gevallen, bij de wet voorzien, en, in het algemeen, al degenen, aan wie de wet het aangaan van zekere overeenkomsten verboden heeft.”

Ieder, die niet is uitgesloten, mag dus overeenkomsten aangaan.

En nu was Maria Ziervogel dertig jaren oud; zij is eene niet getrouwde vrouw en niet onder curatele.

Alzoo geene enkele voorwaarde om haar de bevoegdheid tot het aangaan eener overeenkomst te ontzeggen. Zij *kon* overeenkomsten aangaan, omdat zij in geen der gevallen verkeerde, bij art. 1366 vermeld.

Art. 1482 bepaalt: „Alle verbindtenissen, door minderjarige of onder curatele personen aangegaan, zijn van regtswege nietig, en moeten, op eene door hen of van hunnentwege daartoe gedane vordering, worden nietig verklaard, op den enkelen grond der minderjarigheid of der curatele.”

Van eene nietig-verklaring der huurcontracten, met D'Hondt en Haartsen aangegaan, is niet gebleken: die contracten behooren dus te worden geëerbiedigd.

De feiten, door de behoeftige gepleegd, toonen ook aan, dat zij noch krankzinnig, noch voor iemand gevaarlijk is. Ofschoon zij nu reeds van September 1871 in Schoondijke woont, heeft zij aan niemand eenig kwaad gedaan. Schoondijke heeft alleen kunnen aanvoeren, dat zij wat los van zinnen zoude zijn, en niets anders; verder betoogt die gemeente, dat zij wat rust moet hebben en in een stil verblijf moet vertoeven, en daarom heeft Schoondijke haar in *eene herberg* geplaatst; voor plaatsing in een krankzinnigen-gesticht vond men geen termen. Men zegge het toch, als zij aan iemand kwaad heeft gedaan. Doch zij heeft zelfs geen poging gedaan om aan iemand kwaad toe te brengen.

Alle redenen, die men aanvoert in het belang van Schoondijke, moeten derhalve zwichten voor het regt. De inwoning in Schoondijke, bij twee meesters, is een feit; en art. 79 spreekt van niets anders dan van dat feit. En ook, al kon men denken aan krankzinnigheid, bestaat er alle reden om die plaats als de woonplaats der behoeftige te beschouwen, omdat art. 79 geschreven is voor feiten, die hier aanwezig zijn.

Al ware echter art. 79 van het Burgerlijk Wetboek hier niet toepasselijk, dan nog zou art. 75 volkomen afdoende zijn. Ik beroep mij daarop niet eens; maar het artikel zegt: „De verandering van woonplaats zal stand grijpen door de werkelijke woning in eene andere plaats, gevoegd bij het voornemen om aldaar zijn hoofdverblijf te vestigen."

Dat voornemen — zegt men — bestond hier niet.

Maar kon men beter dat voornemen aan den dag leggen, dan dat men zich bij contract herhaaldelijk tot inwoning verbond?

Er wordt wel beweerd, dat Maria Ziervogel dat voornemen niet zou gehad hebben, omdat zij al hare bezittingen in Groede had gelaten; maar dat blijkt niet uit de stukken.

Zij had zusters en een broeder. Een hunner was buiten 's lands; en daarom is de ouderlijke nalatenschap te Groede gebleven, in de gemeenschappelijke woning, waar hare zusters bleven vertoeven. Zij is daarentegen naar Schoondijke gaan wonen, en zij voerde al hare eigene goederen, waarover zij het beschik had, daarheen.

Een bewijs daarvoor is, dat, zoo als wij uit de stukken van Schoondijke lezen, Haartsen haar, toen zij zich voor eenige uren naar Groede begaf, hare goederen nazond; maar dienzelfden dag keerde zij weder naar Schoondijke terug en bragt hare goederen mede.

Op grond van al die feiten concludeer ik alzoo subsidiair, dat de Raad den Koning gelieve het besluit voor te dragen, dat Schoondijke is de woonplaats van Maria Ziervogel.

De heer Mr. A. de Pinto komt voor repliek nog nader zeer uitvoerig op het door hem aangevoerde terug en bestrijdt de verschillende beweringen van den vorigen spreker.

Mr. D. van Eck zegt voor dupliek:

Men heeft mij, ten betooge, dat, in een geval als dit, de Raad niet kon beslissen, tegengeworpen, dat de Raad in meer dan één geval heeft beslist over de verpligting, tot onderhoud van krankzinnigen.

Ik heb daar niets tegen; alleen antwoord ik, dat dit geen wederlegging is van hetgeen ik beweerde, dat namelijk de Raad niet is geroepen tot het aanwijzen van een domicilie, indien, zoo als ik in dit geval aantoonde, die aanwijzing tot geen practische uitkomst zou leiden.

Ik heb aangetoond, dat de Raad alleen kan aanwijzen het domicilie, dat er was *tijdens 's regters magtiging is aangevraagd*; en, daar dit niet geschied is, er geen domicilie is aan te wijzen.

Partij antwoordt daarop, dat ik redeneer uit woorden, die wel in het wets-ontwerp stonden, maar er uit zijn genomen. Ik had die tegenwerping voorzien; en daarom heb ik met eenige uitvoerigheid aangetoond, dat dat weglaten alleen een gevolg is van eene veranderde redactie, doch dat Regering en Vertegenwoordiging beide daarin eenstemmig waren, dat het bedoelde tijdstip als punt van uitgang moet worden aongenomen.

Wil partij dat betoog nu betwisten, dan volstaat zij echter daarmede niet. Als art. 26 der armenwet zegt, dat de gemeente der woonplaats van den krankzinnige de kosten moet betalen, dan is dáár alleen het denkbeeld van het tijdstip der woonplaats aan verbonden; en dan vraag ik aan partij, welk tijdstip, waarop de krankzinnige de bedoelde woonplaats had, de wet dan onderstelt?

Tot mijne groote verwondering verneem ik nu van mijn geachten confrère, dat werkelijk de regterlijke magtiging is verleend den 26 Julij.

In de stukken is daar geen woord van vermeld. Partij heeft zelfs verlenging

gevraagd van den termijn voor het ter inzage liggen der stukken, om nog nieuwe daarbij te kunnen voegen. Zij heeft dat niet gedaan, en komt nu eerst bij de pleidooijen een stuk overleggen, dat het punt van uitgang zou moeten zijn. Ik kom er tegen op, dat Groede op die wijze zou mogen worden verrast. Mogt de Raad op die bewering letten en zich die magtiging doen overleggen, dan vraag ik, dat ook dat stuk ter inzage zal worden gelegd en de pleidooijen daarna op nieuw zullen worden geopend.

Nu reeds merk ik op, dat, al ware die magtiging verleend, dat niets tot de zaak zou afdoen, omdat, volgens art. 13 der krankzinnigenwet, het bevelschrift van den President of de beschikking der Regtbank na verloop van veertien dagen sedert deszelfs dagteekening niet meer kan worden ten uitvoer gelegd.

Ik heb beweerd, dat er geen vraag tot het doen aanwijzen van het domicilie kan worden gedaan, zoolang er geen kosten zijn gemaakt. Dat wordt mij betwist. Maar wat beteekent dan art. 26 der armenwet? Dat artikel heeft ten doel regeling van verhaal van kosten. Art. 26 veronderstelt, dat er kosten gemaakt zijn. Omdat die gemaakt zijn en omdat daar verhaal van is, werd bij art. 70 aan den Raad opgedragen het domicilie aan te wijzen. Die zorg vervalt dus, als geen kosten zijn gemaakt. Maar, zegt mijn confrère, er zijn kosten gemaakt, want Maria Ziervogel is in die herberg uitbesteed, en particulieren verplegen niet om niet.

Mijn confrère vervalt hier in de dwaling van het geloof aan een domicilie van onderstand en aan het restitutie-stelsel. Ik heb aangetoond, dat die begrippen verdwenen zijn door de wet van 1870. Van die uitbesteding in die herberg is er dus geen verhaal.

En daarmede is eigenlijk de zaak uit.

Maar ik moet ten overvloede mijn confrère nog antwoorden op de vraag, waar thans het domicilie is van Maria Ziervogel.

Hij zegt, dat zij zich nooit heeft verhuurd bij d'Hondt, maar dat zij dáár maar wat bleef rondslenteren. eerst met, later zonder hare zuster.

Mij dunkt echter, dat het volgens voorstelling van partij in de stukken en van Gedeputeerde Staten vrij duidelijk is, dat d'Hondt haar niet acht maanden onder zijn dak heeft gehouden, opdat zij wat zou kunnen slenteren, maar opdat zij voor zijn gezin zou zijn eerst noodhulp, daarna vaste dienstbode.

Bij Haartsen heeft zij zich niet kunnen verhuren, zegt men, want ze was krankzinnig.

Al neem ik dat eens aan, dan hindert ons dat nog niet, want door de verhuring bij d'Hondt had zij haar domicilie overgebragt naar Schoondijke, en het bleef daar, totdat dit met opvolging van den regel in art. 75 Burgerlijk Wetboek werd veranderd.

En of zij zich nu al of niet mogt verhuren, wanneer zij krankzinnig was, is mij ook al onverschillig, want, zij *heeft* het gedaan; zij *is* als dienstbode gaan inwonen in het huis van haren meester te Schoondijke, en art. 79 Burgerlijk Wetboek vraagt alleen naar de aanwezigheid van dat feit.

Ik herhaal verder, dat partij, die krankzinnigheid stelt, ook krankzinnigheid moet bewijzen. Doet zij dat?

Mijn confrère zegt, dat ik ten onregte aanvoer, dat hij slechts over loszinnigheid heeft gesproken, en dat hij dit niet deed. Ik laat dat daar; mijne bewering is echter, dat in de stukken door tegenpartij alleen wordt gesproken over loszinnigheid; en nu beweer ik, dat het te ver gaat, als men van loszinnigheid wil redeneren tot krankzinnigheid.

Mijn confrère zegt, dat zij door de politie is uitgehaald van Haartsen. Het blijkt weder niet uit de stukken, maar het is mogelijk. Doch het gebeurt wel meer, dat eene meid wat lastig is, zonder dat zij daarom aan waanzin lijdt.

Schoo, zegt men, noemt zelfmoord de daad van een verstandig mensch; nu moge hij een goed schoolmeester zijn, maar van zulke zaken heeft hij geen verstand.

Schoo zal even als ik poging tot zelfmoord geen mooije daad noemen; maar al weet Schoo, dat zelfmoord dikwijls het gevolg is van krankzinnigheid, dit toch niet altoos het geval is, en nu is hij volkomen in zijn regt, als hij, de omstandigheden kennende, en de drijfveren, die tot de daad aanleiding gaven, verklaart, dat die daad niet aan krankzinnigheid is te wijten.

Men kan toch zijn èn een perfect schoolmeester èn tevens acht slaan op de roerselen van het menschelijk gemoed.

Ik zou, zegt men verder, de verklaring van den geneeskundige van Schoondijke verdacht gemaakt hebben. Dat eischt toelichting. Ik heb niets af te dingen op de overtuiging van den geachten geneesheer; maar dit heb ik beweerd, dat die verklaring geen enkel feit inhoudt, waaruit de overtuiging kan ontstaan, dat zij krankzinnig is, en dat die verklaring bovendien in geen geval volgens de wet iets kan afdoen om tot krankzinnigheid te besluiten.

Mijne opmerking over de plaatsing van Maria Ziervogel in eene herberg wordt daarmede beantwoord: dat Schoondijke een klein plaatsje is, waar zoo veel liefhebbers om een zoodanig meisje op te nemen niet gevonden worden; dat de persoon, bij wien zij werd uitbesteed, was een ordentelijk man, de neef van den veldwachter, en dat, al was het eene herberg, het er toch stil was, omdat er geene menschen kwamen.

Wat zal ik daar weder op antwoorden, Mijne Heeren? Dat te Schoondijke meer dan één onder de notabele burgers is gevonden, die dat meisje wel voor geruimen tijd in dienst wilde nemen, is ons gebleken; en als ik het zonderling noem, dat men een meisje, dat zooveel behoefte heeft aan rust en aan een stil leven, in eene herberg plaatst, dan word ik in die meening niet geschokt door het betoog van partij.

Ik heb veel eerbied voor autoriteiten; maar die eerbied gaat niet zoo ver, dat ik zou moeten berusten in een maatregel van Schoondijke, die als een protest te beschouwen is tegen het betoog, waarop zij hare vordering doet steunen.

Ik berust daar niet in, zelfs al voert men met klem aan, dat het hier geldt den neef van een veldwachter; en al heb ik niets dan lof over voor het vaderlandslievend gevoel van een man, die maar altoos door de belasting voor zijn patentpligtig bedrijf aan den lande blijft betalen, ofschoon, volgens partij, zijne herberg door niemand wordt bezocht.

Ik vind dus geene redenen, Mijne Heeren, om niet bij mijne genomene conclusiën te volharden.

De Voorzitter: Indien de heeren geene verdere inlichtingen verlangen, is deze zaak daarmede afgehandeld.

En vermits er verder voor heden geene zaken aan de orde zijn, sluit ik de vergadering.

Zeven-en-twintigste vergadering.

Vergadering van Donderdag, 18 *December* 1872.

(Geopend ten 11 ure.)

Voorzitter, de Minister van Staat, Mr. Æ. Baron Mackay van Ophemert en Zennewijnen.

Tegenwoordig de *leden:*

Jhr. Mr. W. A. C. de Jonge,
Mr. K. A. Meeussen,
Mr. C. H. B. Boot,
Mr. C. J. van Vladeracken.

Referendaris, Mr. L. P. Op den Hooff.

De Voorzitter: Ik open deze vergadering van den Raad van State, Afdeeling voor de geschillen van bestuur.

I. Bij deze Afdeeling zijn ingekomen de volgende Koninklijke besluiten, als:

1°. van den 29 November ll., n°. 42, houdende beschikking op *het beroep van D. W. en J. D. Kramer van eene beschikking van Burgemeester en Wethouders van Bolsward, waarbij hun de vergunning geweigerd is tot oprigting eener grofsmederij in de huizinge, gelegen aan den algemeenen rijweg even buiten de voormalige Blaauwepoort in die gemeente, kadaster sectie B, n°.* 1047 (zie het verslag over deze zaak op blz. 344—346).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

Wij WILLEM III, bij de gratie Gods, Koning der Nederlanden, Prins van Oranje-Nassau, Groot-Hertog van Luxemburg, enz., enz., enz.

Beschikkende op het bij Ons ingesteld beroep van D. W. Kramer en J. D. Kramer, te Bolsward, van beschikkingen van Burgemeester en Wethouders dier gemeente van 31 Januarij en 19 Februarij ll., n°. 2, waarbij hun verzoek om vergunning tot oprigting eener grofsmederij is geweigerd;

Den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) gehoord, advies van den 5 November 1872, n°. 58;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken, van den 23 November 1872, n°. 194;

Overwegende:

dat de afwijzende beschikking van Burgemeester en Wethouders van Bolsward steunt op de overweging, dat de plaatsing der grofsmederij in het opgegeven huis in het algemeen en bijzonder belang schadelijk zal kunnen worden door het ontstaan van brandgevaar;

dat Burgemeester en Wethouders in deze volgden het advies van den Stads-Bouwmeester, die van de oprigting eener smederij ter bedoelde plaatse gevaar duchtte voor een der naastbij gelegen perceelen, met name den korenmolen, toebehoorende aan de weduwe Mesdag;

dat echter de meening van den Stads-Bouwmeester wordt weêrlegd door het getuigenis van tal van andere personen, waaronder de bewoner van het aangrenzend perceel en zelf Brandmeester, en nog een Opper-Brandmeester en drie brandmeesters, die allen verklaren, dat van de op te rigten smederij geen gevaar te duchten is, ook niet voor den met riet gedekten korenmolen van de weduwe Mesdag, ook op grond, dat de vonken uit de smederij dadelijk uitdooven bij het verlaten van den schoorsteen; dat de Hoofd-Ingenieur van den Waterstaat in het 2de district, aan wien een onderzoek *in loco* was opgedragen, mede verklaart geen redelijken grond te vinden tot het weren eener smederij ter wille van een met riet gedekten molen, in de kom der gemeente gelegen en onmiddellijk aan den publieken weg;

dat derhalve de bezwaren, door de weduwe Mesdag ingebragt en door den Stads-Bouwmeester gedeeld, ongegrond schijnen en overdreven;

dat, tot afwering van mogelijk gevaar, voorwaarden aan de te verleenen vergunning kunnen worden verbonden;

Gezien het Koninklijk besluit van 31 Januarij 1824 (*Staatsblad* n_0. 19);

Hebben goedgevonden en verstaan:

met vernietiging van de besluiten van Burgemeester en Wethouders van Bolsward van 31 Januarij en 14 Februarij ll., n°. 2, alsnog aan D. W. Kramer en J. D. Kramer, te Bolsward, te vergunnen eene grofsmederij op te rigten in de huizinge, gelegen aan den algemeenen rijweg even buiten de voormalige Blaauwepoort in die gemeente, kadastraal bekend sectie B, n°. 1047, onder voorwaarde, dat de schoorsteen zooveel mogelijk van den molen verwijderd en van boven van eene ijzeren plaat met vlechtwerk voorzien zijn moet, de houten vloer in de smederij door een steenen vloer vervangen moet worden, en het verboden is den hoefstal op de straat te plaatsen; terwijl eindelijk de adressanten of hunne regtverkrijgenden gehouden zullen zijn zich te onderwerpen aan zoodanige nadere voorschriften, als later in het algemeen belang of in dat van eene goede politie noodig zullen worden geacht.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur).

Het Loo, den 29 November 1872.

(*get.*) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

(*get.*) GEERTSEMA.

Accordeert met deszelfs origineel.

De Directeur van het Kabinet des Konings,

DE WEERT, *L. D.*

2o. van den 3 dezer, n°. 2, houdende beschikking op *het beroep van den Raad der gemeente Thorn van een besluit van Gedeputeerde Staten van Limburg, houdende bevel tot sluiting met* 1 *Mei* 1872 *der bijzondere begraafplaats van de Roomsch-Katholijke gezindte te Thorn* (zie het verslag overdeze zaak op blz. 31—33).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het beroep, door den Gemeenteraad van Thorn ingesteld tegen een besluit van Gedeputeerde Staten van Limburg van den 6 October 1871, litt. 4932/6, H, waarbij de sluiting met 1 Mei 1872 was bevolen der in die gemeente, ten name van de Roomsch-Katholijke gezindte, staande begraafplaats;

Den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) gehoord, advies van den 20 November 1872, n°. 89;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken, van den 27 November 1872, n_0. 224, 2de Afdeeling;

Overwegende:

wat betreft de al dan niet-ontvankelijkheid van den Gemeenteraad in het door hem ingesteld beroep, dat, wel is waar, de hier bedoelde begraafplaats, zijnde de éénige, in de gemeente Thorn aanwezig, in bezit is en onder uitsluitend beheer staat van het Roomsch-Katholijk Kerkbestuur, en dit Bestuur dus, bij uitnemendheid als belanghebbende, en, ware het zijnerzijds in beroep gekomen, als ontvankelijk zou zijn aan te merken; maar dat het burgerlijk gezag in de gemeente almede, zij het meer middellijk, bij het in stand houden dier begraafplaats belang heeft, daar, bij hare sluiting, ten koste der gemeente, eene geheel nieuwe algemeene begraafplaats zal dienen te worden ingerigt; en daarentegen, bij het behoud daarvan, een deel, volgens het aanvankelijk reeds opgevatte voornemen, tot algemeene begraafplaats zal kunnen worden bestemd; dat er dus geene genoegzame termen bestaan om den adressant als niet-ontvankelijk te beschouwen;

wat de zaak zelve betreft, dat Gedeputeerde Staten, krachtens art. 46 der wet van 10 April 1869 (*Staatsblad* n°. 65), de sluiting dezer begraafplaats, als schadelijk voor de volksgezondheid, bevelende, daartoe hoofdzakelijk geleid zijn door de overwegingen van den Adjunct-Inspecteur voor het Geneeskundig Staatstoezigt in Noordbrabant en Limburg; dat de begraafplaats ligt binnen de bebouwde kom van het dorp; dat zich in de onmiddellijke nabijheid daarvan huizen en gemeente-waterpompen bevinden; dat de begraafplaats schadelijken invloed uitoefent op het drinkwater;

dat de ligging der begraafplaats op zich zelve geen grond kan opleveren voor een bevel tot sluiting, omdat die ligging gewettigd is door art. 46, in verband met art. 45, der wet van 1869, zoolang niet blijkt, dat zij schadelijken invloed uitoefent op de volksgezondheid;

dat een sedert ingesteld onderzoek afdoende bewijzen heeft opgeleverd, dat het water in de gemeente-pompen niet wordt vermengd met organische stoffen, afkomstig van de nabijgelegen begraafplaats; dat infectie der aarde van het kerkhof met rottingsproducten van lijken niet kan worden aangetoond; dat de begraafplaats, voor het grootste gedeelte, nog niet lang in gebruik is; dat de algemeene gezondheidstoestand in de gemeente Thorn niet slechter is dan in andere gemeenten; dat de verhouding der sterfte tot de bevolking, gemiddeld over de laatste tien jaren, niet ongunstig te noemen is, althans niet ongunstiger dan in vele andere gemeenten des Rijks;

dat, onder die omstandigheden, en met het oog op de wet, geen voldoende termen waren om de sluiting der begraafplaats te bevelen;

Gezien art. 46 der wet van 10 April 1869 (*Staatsblad* n°. 65);

Hebben goedgevonden en verstaan:

het in hoofde dezes vermelde besluit van Gedeputeerde Staten van Limburg van 6 October 1871 te vernietigen.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur).

's Gravenhage, den 3 December 1872.

(*get.*) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

(*get.*) GEERTSEMA.

Accordeert met deszelfs origineel.

De Directeur van het Kabinet des Konings,

DE WEERT, *L. D.*

3o. van den 3 dezer, no. 7, houdende beschikking op *het beroep van den Raad der gemeente Rosendaal en Nispen van een besluit van Gedeputeerde Staten van Noordbrabant, waarbij de goedkeuring is onthouden aan het raadsbesluit tot vermindering der jaarwedde van den eersten Hulp-Onderwijzer aan de school voor gewoon en meer uitgebreid lager onderwijs aldaar met f* 50 (zie het verslag over deze zaak op blz. 360, 361).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het bij Ons ingesteld beroep van den Raad der gemeente Roosendaal en Nispen van een besluit van Gedeputeerde Staten van Noordbrabant, dd. 16 Augustus 1872, G, n°. 27, weigerende goedkeuring aan een besluit, door den Raad genomen, tot vermindering der jaarwedde van den eersten Hulp-Onderwijzer aan de school voor meer uitgebreid lager onderwijs aldaar;

Den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) gehoord, advies van den 20 November 1872, n°. 78;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken, van den 27 November 1872, n°. 234, 5de Afdeeling;

Overwegende:

dat de Gemeenteraad van Rosendaal en Nispen bij zijn besluit van 29 Julij 1872 de jaarwedde van den eersten Hulp-Onderwijzer aan de school voor gewoon en meer uitgebreid lager onderwijs aldaar heeft verminderd met *f* 50, en alzoo vastgesteld op *f* 500;

dat Gedeputeerde Staten van Noordbrabant, bij resolutie van 16 Augustus daaraanvolgende, G, n°. 27, aan dit besluit hunne goedkeuring hebben onthouden, op grond, dat, de noodzakelijke eischen van bekwaamheid, in verband met de duurte der levenswijze te Rosendaal, in aanmerking genomen, de jaarwedde van *f* 550 niet geacht kan worden vatbaar te zijn voor vermindering;

dat de daartegen door appellant gevoerde beweringen niet van dien aard zijn om van het gevoelen van Gedeputeerde Staten af te wijken, en het voordeel voor de gemeente-geldmiddelen eener verlaging der bewuste jaarwedde met ƒ 50 niet opweegt tegen het nadeel, dat daaruit voor het openbaar lager onderwijs te Rosendaal kan voortvloeijen;

Gezien de wet van 13 Augustus 1857 (*Staatsblad* n°. 103);

Hebben goedgevonden en verstaan:

met handhaving van het besluit van Gedeputeerde Staten van Noordbrabant van 16 Augustus 1872, G, n°. 27, het door den Gemeenteraad van Rosendaal en Nispen daartegen ingesteld beroep te verklaren ongegrond.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur).

's Gravenhage, den 3 December 1872.

(*get.*) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

(*get.*) GEERTSEMA.

Accordeert met deszelfs origineel.

De Directeur van het Kabinet des Konings,

DE WEERT, *L. D.*

De VOORZITTER: Thans is aan de orde:

II. *het beroep van het Roomsch-Katholijk Kerkbestuur te Scheveningen en van Mr. C. L. de Vos van Nederveen Cappel c. s. van een besluit van Burgemeester en Wethouders van 's Gravenhage, waarbij aan J. Hoogeveen vergunning is verleend tot oprigting van twee bokkinghangen te Scheveningen op het perceel n°.* 8385, *sectie A, aldaar.*

In die zaak is rapporteur de Staatsraad BOOT. Ik verzoek dien heer het verslag daarover wel te willen uitbrengen.

Staatsraad BOOT: Mijne Heeren! Toen Jacobus Hoogeveen, te Scheveningen, aan Burgemeester en Wethouders te 's Gravenhage vergunning had verzocht tot oprigting van twee bokkinghangen op zijnen grond, kadaster sectie A, n°. 8385, ten noord-oosten van de Badhuisstraat, zijn tot een onderzoek *de commodo et incommodo* tegen 2 Januarij ll. opgeroepen, als eigenaars of bewoners der naaste omgeving: P. Kuyt, J. J. Taudin Chabot, J. Waterreus en G. den Dulk en consorten. Enkel G. den Dulk is verschenen en verklaarde zich tegen de inwilliging van het verzoek, daar hij het onbillijk zou vinden, dat aan een ander wierd toegestaan op dien grond eene rookerij op te rigten, wat hem in der tijd was geweigerd. Op de tegenwerping van Hoogeveen, dat den Dulk slechts bij toeval was opgeroepen geworden, daar hij geen eigendom meer in die nabijheid had, en zijn toenmalig verzoek daarenboven beoogde de oprigting eener vischdroogerij, gaf den Dulk ten antwoord, dat hij wèl grond in de nabijheid bezit, en dat ook hij slechts had gevraagd de vestiging eener bokkingrookerij.

Met de aanvrage van destijds doelde den Dulk op de zaak, waarop betrekking had het, op voordragt dezer Afdeeling genomen Koninklijk besluit van 22 Mei 1868,

nº. 46, te vinden in de *Verzameling* van BELINFANTE, Deel VIII, blz. 206, waarbij bevestigd werd een besluit van Burgemeester en Wethouders van 's Gravenhage, waarbij aan G. den Dulk geweigerd is de gevraagde vergunning tot oprigting eener bokkingrookerij op zijn erf, destijds bekend kadaster sectie A, nº. 7439, later gesplitst, en waarvan een gedeelte was de plek, die nu bekend is onder sectie A, nº. 8385.

Burgemeester en Wethouders hebben bij hun besluit van 2 Februarij 1872 aan Jacobus Hoogeveen de verzochte vergunning verleend, onder voorwaarde, dat hij en zijne regtverkrijgenden zich zullen onderwerpen aan de voorschriften, welke nader in het belang eener goede politie mogten gegeven worden, en dat de inrigting in werking zij vóór 1 October 1872, bij gebreke waarvan de vergunning vervalt.

Het Roomsch-Katholijk Kerkbestuur van Scheveningen en zeven andere belanghebbenden kwamen tegen die beschikking op bij een adres aan Gedeputeerde Staten, die, bij dispositie van 23 Julij ll., den adressanten te kennen gaven, dat zij zich met hun beroep tot den Koning moesten wenden. Bij adres van 29 Julij ll. hebben zich dan ook het Roomsch-Katholijk Kerkbestuur door diens President Pastoor Doorewaard en Secretaris J. Waterreus Lz., en voorts de particulieren T. W. L. Snijders, A. Moens, J. J. Taudin Chabot, J. Waterreus Lz., P. Meys, A. Krul en G. den Dulk tot den Koning gerigt; en kort daarna is er aan Zijne Majesteit een adres van adhaesie aan de daarin uiteengezette bezwaren ingezonden, onderteekend door de heeren Mr. de Vos van Nederveen Cappel en nog acht andere eigenaren of huurders van villa's, aan den ouden Scheveningschen weg gelegen. De bezwaren, door de appellanten aangevoerd, komen op het volgende neder: dat in 1867 en 1868 aan G. den Dulk de oprigting eener bokking-rookerij — wat geheel hetzelfde is als bokkinghang — geweigerd is, toen hij die wilde plaatsen op zijn toenmalig perceel no. 7439; dat na die weigering dat stuk land door hem in stukken verkocht is voor bouwterrein, en dat een gedeelte van datzelfde terrein is het tegenwoordig perceel nº. 8385, waarop Hoogeveen thans zijne bokking-hangen wil plaatsen; dat het stuitend is, dat wat vier jaren geleden aan den een geweigerd is, nu aan den ander is toegestaan; dat juist thans meer reden aanwezig was, dan toen, voor eene weigering, omdat onlangs de naaste omgeving geheel met woonhuizen werd bebouwd. Tot staving daarvan en van de verdere bouwplannen wordt overgelegd eene acte, waarbij de grenzen geregeld zijn tusschen de geburen Chabot, Hoogeveen en Waterreus, waarbij een strook van 6 meters is gereserveerd voor een toekomstig straatje, terwijl een bouwplan van Waterreus op het aangrenzend erf thans in onderzoek is bij Burgemeester en Wethouders; dat de in 1868 geëerbiedigde bezwaren van het Roomsch-Katholijk Kerkbestuur nu nog geheel dezelfden zijn; dat het naast de kerk gelegen gesticht voor verwaarloosde meisjes en de lagere school hinder zullen hebben van rook en stank van den afval van bedorven visch en bedorven water door de rookerij, en dat bij sommige winden de ramen dier gebouwen niet zullen kunnen opengezet worden voor luchtverversching in de lokalen; dat het hoogst bevreemdend is, dat het Kerkbestuur, welks bezwaren in 1868 als gegrond zijn erkend, thans bij het voorafgegaan onderzoek niet eens is opgeroepen; dat dit te meer bevreemdend is, omdat die nu tusschenliggende weg, genaamd Ditmaarslag of Ditjesslag, is het privaat eigendom der kerk; dat zoo ook niet zijn — en toch hadden behooren te zijn — opgeroepen de nabijliggende eigenaren Moens, Meys en Krul, wiens laatsten bouwgrond op slechts 5 meters afstand ligt bij het perceel 8385; dat de appellanten Chabot en Waterreus, in het proces-verbaal van het gehouden onderzoek *de commodo et incommodo* opgegeven als te zijn opgeroepen, verklaren geene oproeping te hebben ontvangen; dat het onwaar is, dat vier jaren geleden den Dulk eene bokking-rookerij en visch-droogerij had willen oprigten, gelijk bewezen wordt door de inzage der vroegere zaak, waarin slechts sprake was van eene bokking-rookerij; dat de appellanten

Chabot en het Kerkbestuur, als niet zijnde opgeroepen, eerst later, en wel in Julij ll., hadden vernomen, dat aan Hoogeveen vergunning was verleend, en daarom eerst toen er tegen konden opkomen. Op alle deze gronden verzoeken de appellanten, dat Zijne Majesteit, met vernietiging van het besluit van Burgemeester en Wethouders van 's Gravenhage, de door Hoogeveen verzochte vergunning alsnog zal weigeren.

Op die adressen zijn gehoord Gedeputeerde Staten van Zuidholland, die weder gehoord hebben Burgemeester en Wethouders van 's Gravenhage. Dit laatstgemeld Collegie, inzendende twee situatieteekeningen, ééne omtrent den toestand vóór 1867, éénе omtrent de gesteldheid van het terrein nà de bebouwing, geeft te kennen, dat vroeger aan den Dulk de vergunning is geweigerd, omdat deze toen beschikte over het geheele perceel 7439, zeer in de nabijheid der Roomsch-Katholijke kerk en bijbehoorende lokalen; terwijl Hoogeveen nu de rookerij wilde oprigten aan het uiterste einde van dat perceel, op een afstand van ongeveer 125 meters van het kerkgebouw. Om dien grooten afstand had men onnoodig geacht om het Kerkbestuur bij het voorafgaand onderzoek op te roepen, evenmin als de heeren Moens, Meys en Krul. Chabot en Waterreus waren wel degelijk opgeroepen geweest, zijnde de oproeping voor den eerstgenoemde in Januarij ll. franco per post gezonden aan zijn adres te Rotterdam.

Gedeputeerde Staten zijn van oordeel, dat de grond, waarop Burgemeester en Wethouders gemeend hebben aan Hoogeveen te vergunnen, wat zij vroeger aan den Dulk hadden geweigerd, alle kracht verliest, als men in het oog houdt, dat perceel 8385 een deel uitmaakt van het vroeger perceel 7439. Burgemeester en Wethouders waren destijds bevoegd geweest aan den Dulk het plaatsen der rookerij toe te staan, onder de bepaling, dat die zou worden opgerigt aan het uiterste punt, dat is juist op de plaats, waar het nu is vergund aan Hoogeveen. Zij meenen, dat de reden tot weigering in 1867, te weten, hinder voor de bewoners van aangrenzende perceelen, thans in zelfs nog meerdere mate moet gelden, nu er veel meer bebouwde eigendommen in de onmiddellijke nabijheid gekomen zijn.

De Minister van Binnenlandsche Zaken vroeg ook nog het berigt van den Hoofd-Ingenieur van den Waterstaat in het 10de district, die op 30 October meldde, dat de twee bedoelde bokkinghangen zijn opgerigt, waartoe de heer Hoogeveen het regt had, omdat hem tot voorwaarde gesteld was, dat ze moesten gemaakt zijn vóór 1 October 1872; dat de gebouwtjes zijn gedekt met pannen, waarvan de drie bovenste rijen niet zijn aangestreken, ten einde den rook door te laten; dat het een bedrijf is, geheel geëigend aan een visschers-dorp; dat eene rookerij veel minder hinder oplevert dan eene visch-droogerij; dat, als men wel hinderlijke fabrieken dulden moet in steden, men in zulke dorpen het dáár eigenaardig bedrijf niet moet belemmeren of beletten; dat deze gebouwtjes 125 meters verwijderd zijn van de kerk, en de eerste bewoond zijn door visschers, die niet gevoelig zijn voor die lucht; dat hij meent, dat er geen grond is om de vergunning, nu die door Burgemeester en Wethouders verleend is, weder in te trekken.

Aan deze Afdeeling zijn nog ingezonden twee memoriën, beiden van 28 November ll., de éénе van het Parochiaal Kerkbestuur te Scheveningen, de andere van Hoogeveen.

In de memorie van het Kerkbestuur wordt hoofdzakelijk het volgende gezegd: dat belanghebbenden wel hadden mogen zijn uitgenoodigd om het plaatselijk onderzoek van den Ingenieur van den Waterstaat bij te wonen; dat het reeds opgerigt zijn der bokkinghangen geen motief kan zijn om nu gunstig te stemmen voor Hoogeveen, daar deze vóór de bouwing gewaarschuwd is, dat men in appel kwam, en zelfs het Gemeentebestuur hem heeft aangeraden met den bouw te wachten, terwijl de termijn van 4 October, bij handhaving der vergunning in appel, natuurlijk tot een later tijdstip zoude verlengd worden; dat het zich laat verwachten, dat later

aan deze rookerij ook wel eene vischdroogerij zal worden toegevoegd; dat ook de omliggende grond spoedig, als deze zaak gunstig voor Hoogeveen afloopt, met meerdere bokkinghangen zal worden bezet, daar eenigen op den afloop dezer zaak wachten met hunne aanvrage, welke dan niet geweigerd kan worden; dat er elders betere gelegenheid is voor deze stankverwekkende inrigtingen dan langs den Badhuisweg; dat de stank en damp vooral hinderlijk zullen zijn voor den aan de kerk behoorenden moestuin en speelplaats voor de schoolkinderen, welke zich tot digt bij perceel 8385 uitstrekt; dat het naar dat perceel loopend pad is privaat eigendom der kerk, welke nu zou belet worden dat terrein te gebruiken tot latere uitbreiding harer inrigtingen; dat epidemische ziekten meestal vooral erg te Scheveningen woeden, wat deskundigen toeschrijven aan de bedorven atmospheer, juist door rookerijen. En ten slotte wordt er gewezen op de algemeene ontevredenheid, dat den een vergund zou worden, wat aan den ander is geweigerd, zoodat men zelfs vermoedt, dat het Kerkbestuur, dat niet was opgeroepen bij het voorloopig onderzoek, zich expresselijk nu niet verzet had, omdat Hoogeveen de aanvrager was, terwijl het wèl zich had verzet tegen de aanvrage van den Dulk, die niet tot dat kerkgenootschap behoort.

In de memorie van Hoogeveen wordt, in hoofdzaak, gewezen op den kleinen omvang zijner beide gebouwtjes, terwijl den Dulk eene omvangrijke rookerij had willen oprigten; dat deze zijn grond in gedeelten met winst verkocht heeft en dus geene schade heeft geleden; dat hij Hoogeveen, zelf Katholijk zijnde, geen hinder aan de kerk zoude willen toebrengen, noch aan de bewaarschool, waarover hij zelf is lid der Commissie van toezigt; dat de heeren de Vos en andere villa-bewoners slechts hebben geappelleerd op aandrang van den heer Chabot, die met Pastoor Doorewaard de éénige wezenlijke opposant is; dat hij stellig weet, dat Waterreus wèl eene oproeping voor het voorloopig onderzoek heeft ontvangen, daar hij Hoogeveen het stuk bij hem gezien had; dat het besluit van 31 Januarij 1824 ook niet gebiedt de oproeping van eigenaren van bij eene op te rigten fabriek liggende gronden, maar van de bewoners van nabijliggende huizen; dat eene bokking-rookerij naauwelijks vier maanden van het jaar in werking is; en dat de heer Chabot onlangs, door een gesprek met hem, eerst had vernomen, dat de zaak reeds in werking was, waarvan hij geen last had bespeurd.

Deze zaak is door den Minister van Binnenlandsche Zaken, op 's Konings magtiging, bij brief van 13 November ll., bij deze Afdeeling van den Raad van State aanhangig gemaakt, en zal nu, door het voordragen van een ontwerp-besluit, ter beslissing moeten worden gebragt.

De Voorzitter: Ik dank den heer rapporteur voor het door hem uitgebragt verslag. Er zijn belanghebbenden tegenwoordig. Hebben de belanghebbenden ook eenige inlichtingen te geven of te vragen?

De heer H. T. J. Doorewaard, Pastoor en President van het Roomsch-Katholijk Kerkbestuur te Scheveningen, als gemagtigde van dat Kerkbestuur optredende, geeft hoofdzakelijk te kennen: dat hij in deze zaak volstrekt niet opkomt in zijn particulier belang, maar alleen om aan zijn pligt te voldoen. En indien hij in beroep komt tegen de concessie, aan den heer Hoogeveen, die zijn vriend is, verleend, dan hoopt hij, dat door de zaak hunne vriendschapsbetrekking niet zal worden verstoord. Als President van het Kerkbestuur moest hij eene zaak bestrijden, die naar zijn bescheiden oordeel wel degelijk schadelijk is. Wat hij hieromtrent aanvoert, zegt hij naar aanleiding van het gebeurde in 1868 op het gezag van alle autoriteiten, als van Burgemeester en Wethouders, Gedeputeerde Staten en Zijne Majesteit. Destijds is èn aan het Kerkbestuur èn aan eigenaren en bewoners van villa's op dezelfde hoogte te

kennen gegeven, dat eene bokking-rookerij in die nabijheid inderdaad nadeelig is te achten voor de gezondheid. Hij heeft dan ook de gesteldheid der zaak *in loco* opgenomen en het terrein overzien: een terrein, waarvan de fabriek geheel paralel zamenloopt met het terrein van de kerk. Den Dulk had destijds vergunning aangevraagd voor het gansche terrein en had niet aangewezen, waar zijne rookerij zou komen, vlak bij de kerk of verder af. Wat hier gevraagd is daarentegen is juist op dat terrein, schadelijk zoowel voor de kerk als voor de omgeving. Het terrein der kerk loopt vlak achter de bokkinghangen van den heer Hoogeveen, zoodat de hinder en het nadeel onvermijdelijk zijn. Hij bestrijdt dan ook de voorstelling van den Hoofd-Ingenieur, die van het standpunt uitging, dat dergelijke inrigtingen eigenaardig zijn aan Scheveningen. Hij bestrijdt die bepaaldelijk op grond der omstandigheid, dat, zoo gemelde voorstelling op zich zelve juist is, zij niet onvoorwaardelijk opgaat, waar eene inrigting als de onderwerpelijke wordt gevestigd op een betrekkelijk zoo korten afstand van gebouwen, en bij eene zoo digte omgeving. Daarbij komt, dat de visch, vóór hij wordt gedroogd, van alle onreinheden ontdaan wordt, die dan een poos blijven liggen en de atmospheer op bedenkelijke wijze bederven. Door zoodanige opeenhooping van ingewanden enz. kan niet anders dan een schadelijke invloed op de openbare gezondheid worden uitgeoefend. Dit nu was het hoofdbezwaar der adressanten, en daarop is niet gelet. Hij beklaagt zich voorts, dat zij niet waren opgeroepen; en hij gelooft, dat zij volgens de wet wel degelijk hadden moeten zijn gehoord. Gesteld eens, dat men met de rookerij voortging, maanden en dagen lang, dan zou daardoor toch een hoogst onaangename stank worden verspreid, zeer tot schade der gezondheid van de kinderen, die aldaar worden onderwezen. Het onderwijs zou op den langen duur dan niet meer kunnen worden voortgezet. Het belang dier kinderen, het belang der overste van het huis, de vrouw, die dat huis bestuurt, waarin die kinderen hunne opleiding genieten, vorderen allezins, dat hierin voorziening kome. De bedoeling van den heer Hoogeveen bij deze zaak zal niet kwaad zijn; maar hij handelt toch hierin niet, zoo als wel wenschelijk ware geweest. Gemagtigde komt dus in geenen deele op voor zijn persoonlijk belang, maar voor het regt der adressanten, voor hunne kerk en voor de arme kinderen, die aan hunne zorg zijn toevertrouwd.

De heer Mr. C. L. de Vos van Nederveen Cappel, Raadsheer in den Hoogen Raad der Nederlanden, mede-appellant, neemt in de eerste plaats de bedenking op, alsof hij en meerdere appellanten slechts op aandrang van anderen tegen de vergunning zouden zijn opgekomen. Hij moet tegen die bewering al dadelijk protesteren. De reden, waarom hij en anderen niet vroeger zijn opgekomen, was alleen, dat zij vroeger niets van de zaak hebben geweten. In 1868, toen zij allen waren opgeroepen, heeft hij, zoo als uit de stukken blijkt, zijne belangen bij het Gemeentebestuur voorgestaan tegen de inwilliging van het verzoek. Deze zaak echter is in het geheim behandeld, en aan den heer Hoogeveen is vergund wat aan den Dulk vroeger geweigerd was. Daarom heeft belanghebbende zich met anderen op het raadhuis vervoegd tot adhaesie aan het ingediende adres. Hij heeft toen bij het Gemeentebestuur voorgedragen, dat hij dáár eene villa had, waarvan hij door aankoop eigenaar was geworden, en waaraan hij groote kosten had besteed tot verbetering en verfraaijing, zoodat hij door die rookerij groote schade zou lijden door vermindering van waarde, daargelaten den last, dien hij zelf zou lijden, zoolang het hem nog gegeven is te leven. Hij heeft die villa nader doen inrigten zoo tot zomer- als tot winterverblijf, met het voornemen er het geheele jaar te verblijven, en heeft zich daarvoor dan ook belangrijke kosten getroost. Eene bokking-rookerij zal zijn leven en gezondheid groote onaangenaamheid en nadeel berokkenen. Nu is wel beweerd, dat die bokkinghangen 125 meters van zijne woning verwijderd zijn. Dat beteekent echter niets, daar

zijne woning slechts aan den overkant van den weg ligt, in dezelfde rigting als het kerkgebouw, zoodat zijne villa, evenzeer als de kerk en hare omgeving, den hinder van die bokkinghangen heeft. Het is waar, het zijn kleine gebouwtjes, waarvan de pannen niet aangestreken zijn, zoodat de rook uit het geheele huis zich door het dak verspreidt. Maar die rook doet aan den geheelen westkant veel hinder en verspreidt zich duizend el en meer om hem heen. Het is daartegen, dat hij meende te moeten opkomen, en een gelijk belang hadden ook zijne mede-adressanten. Het kan niet anders, of bij westewind zullen zij een ondragelijken last hebben. Het kan zijn, dat de rook zich zelfs nog veel verder van hem af verspreidt, omdat hij zich in de laagte verspreidt even als bij steenovens en kalkbranderijen, en niet regtstreeks door een schoorsteen wordt opgetrokken. Al moge hij nu ook niet zoo dadelijk hinder hebben als het kerkgebouw, hij en zijne mede-adressanten hebben toch ook wel degelijk last van rook en stank. Tot die bedorven lucht draagt grootelijks bij het bewaren van den afval der vischjes, nadat zij waren schoongemaakt. Met het oog op het tijdstip, dat begonnen wordt, is de last veel grooter dan die zou geweest zijn bij de aanvrage van den Dulk; en bij westewind zal nu de stank zich nog veel verder en veel meer verspreiden. Met betrekking tot den afvoer van grom waren ook geene afdoende maatregelen genomen om daarvan den onaangenamen reuk weg te nemen. Die lucht is werkelijk verschrikkelijk. Er zijn wel politie-maatregelen voorgeschreven, dat de putten, tot de tijdelijke bewaring der grom bestemd, moeten gedekt blijven; maar de politie is niet ten allen tijde op alle punten om zich van de naleving dier voorschriften te overtuigen. En zoo zal de bedorven lucht op die hoogte al erger en erger worden. Hij meent alzoo te hebben aangetoond, dat hij ten deze wel degelijk als belanghebbende moet worden aangemerkt, en dat belang is nog vergroot door zijn voornemen om des winters aldaar te blijven. Hij komt verder op tegen de stelling in het rapport van den Hoofd-Ingenieur, dat de rookerijen in Scheveningen eigenaardig zijn. Hij bestrijdt die stelling hoofdzakelijk daarom, omdat bij rookerijen eene droogerij niet wel kan worden tegengegaan; en daartegen wegen nog andere gronden dan door hem zijn geschetst. Aan den weg worden nog een aantal villa's gebouwd. Dáár behooren zeker zulke aanvragen niet te huis. De aanvrager zelf is ook geen bokkingrooker, maar Commies bij het Ministerie van Binnenlandsche Zaken. Dus het doel kan niet anders zijn dan persoonlijk winstbejag, want de nijverheid behoeft hij niet te steunen. Belanghebbende kan zich overigens wel vereenigen met hetgeen van zijde van het Kerkbestuur is aangevoerd. Hij heeft aangetoond, dat hij wel degelijk belanghebbende is; en hij zou bepaald vroeger opgekomen zijn, indien hij ware opgeroepen geweest. Hij meent ten slotte, dat het besluit van Burgemeester en Wethouders ten deze geheel sub- en obreptief is genomen.

De heer A. Krul, mede als belanghebbende en adressant optredende, geeft insgelijks te kennen, dat hem niet door Burgemeester en Wethouders was kennis gegeven van de door den heer Hoogeveen voorgenomen bokking-rookerij, en hij dat eerst later van particulieren heeft vernomen. En nu moet hij daartegen dezelfde bezwaren opperen als de vorige sprekers. Hij voegt er nog deze omstandigheid bij, dat hij den grond, dien hij voor het meest op speculatie heeft gekocht om er op te laten bouwen, voor eene aanmerkelijke winst weder zou kunnen verkoopen; maar dat die grond nu door de bokking-rookerij van den heer Hoogeveen veel minder waard is geworden, en hem dan ook minder is geboden. En zoo heeft hij door die zaak bepaald schade.

De heer Mr. H. M. van Andel, Advokaat te 's Gravenhage, als gemagtigde van den adressant A. Moens optredende, wijst er in de eerste plaats op, dat bij het instellen van dit appel de feiten met de meest mogelijke eenvoudigheid zijn uiteengezet. Er is ook geen enkel van die feiten, waarvan de waarheid is kunnen

worden tegengesproken. En zij, die bezwaren tegen die bokking-rookerij hebben, behooren tot de meest respectabele personen. Hij zal zich thans bepalen tot een paar punten. Hij herinnert, dat in twee instantiën het plaatsen van bokking-hangen op denzelfden grond is geweigerd na een uitvoerig onderzoek *de commodo et incommodo.* Vier jaren later wordt eene aanvraag gedaan tot oprigting eener bokking-rookerij op hetzelfde perceel. Nu had men mogen verwachten, dat die aanvrage zou zijn afgewezen, op grond van het besluit van 1868. Het Koninklijk besluit van 1824 kan toch niet gewild hebben, dat telkens iedere nieuwe aanvrage op hetzelfde perceel moest worden onderzocht. Het was eene *res judicata,* waarop niet kon worden teruggekomen. Dat Hoogeveen een ander persoon zij als den Dulk, doet niets ter zake. Maar wilde men de zaak onderzoeken, dan zou er nu veel meer reden bestaan om de aanvrage af te wijzen dan toen. Het grootste gedeelte van den grond, wat toen nog niet bebouwd was, *is* nu bebouwde grond. Maar indien men dan deze aanvrage op nieuw had willen onderzoeken, waren er alle termen om daarbij zeer naauwgezet te werk te gaan. En dan had men moeten oproepen alle bestrijders der aanvrage, die vroeger gedaan was, zoodat laatstelijk een zeer onvolkomen en hoogst onnaauwkeurig onderzoek heeft plaats gehad. De heeren Chabot en Waterreus hebben beiden hunne villa's digt bij die rookerij gelegen. Dat zij belanghebbenden zijn, blijkt uit de acte, waarbij zij zich hebben aangesloten met den heer Hoogeveen om de grensscheiding te regelen. Als men die acte inziet, zal men zich overtuigen, met hoeveel zorg zij is opgesteld. Gemagtigde deelt daaromtrent nog nadere bijzonderheden mede. Hij merkt voorts op, dat het Roomsch-Katholijk Kerkbestuur de grootste tegenstander van de aanvrage van den Dulk was; en de heer Pastoor heeft met zooveel juistheid het bezwarende daarvan aangetoond, dat gemagtigde het niet noodig acht daaromtrent in nadere ontwikkeling te treden. Maar de heer Moens, voor wien hij is opgetreden, is ten deze ook allezins als belanghebbende te beschouwen. Zijn grond loopt ook daarheen. De heer Moens heeft in den afgeloopen zomer een huis gesteld op het punt, waar de bokking-rookerij zou komen, niet wetende, dat dat huis de volle laag van die rookerij zou krijgen. Krul, eigenaar van een mede belendend perceel, en naast hetwelk zich nog vier huizen van Meys bevinden, ondervindt mede daarvan het ongerief. Waarlijk, gemagtigde weet niet, wat hij zeggen moet van Burgemeester en Wethouders in deze zaak, dat zij juist een zoo oppervlakkig onderzoek daarin hebben ingesteld, terwijl de gewone uitlegging van het Koninklijk besluit van 31 Januarij 1824 altijd heeft medegebragt om ten minste de naast belendenden te hooren, hetzij eigenaren van gronden, hetzij van huizen. In 1868 heeft men dat zelfs verder uitgebreid; men heeft toen gehoord den heer Arie Hoogeveen, wonende nevens de kerk, waar nu de zoon van den heer Maas woont. En toen was de hevigste bestrijder der aanvrage de zoon van den heer Arie Hoogeveen, zijnde de heer Jacob Hoogeveen. Diezelfde Jacob Hoogeveen vraagt nu hetzelfde wat door hem vroeger was bestreden. De verdediging van Burgemeester en Wethouders is dan ook zeer zwak. Den Dulk — heet het — vroeg toen het geheele perceel gronds, en Hoogeveen slechts voor een gedeelte. Maar Gedeputeerde Staten wederleggen dat niet doodend argument; want zij zeggen: Burgemeester en Wethouders hadden moeten zeggen: zet het dan op dit punt, maar niet, waar ge 't aan den Dulk hebt geweigerd. Hetgeen de Hoofd-Ingenieur heeft aangevoerd, bevreëmdt gemagtigde zeer, en levert voor hem een bewijs op, dat die ambtenaar eigenlijk niet op de hoogte der zaak is. De Hoofd-Ingenieur namelijk beweert, dat eene rookerij veel minder hinder oplevert dan eene visch-droogerij; maar hij schijnt dan niet te weten, dat met den visch, die gerookt zal worden, ook grom in de woning komt. Die grom wordt in den regel weggeworpen. Als nu ter plaatse geen gelegenheid tot afvoer bestaat, verspreidt die grom een verpestenden stank. Noch van een afvoer-kanaal, noch van een riool wordt in het

rapport van den Hoofd-Ingenieur gesproken. Hieruit blijkt dus, dat hij niet weet, wat eene bokking-rookerij is. Wat het punt betreft, dat er ter plaatse reeds bokking-rookerijen zijn, dat is al weêr het *fait accompli*, waarvoor men staat, en dat in deze krachtig wordt bestreden. Het is waar, het appel is laat ingesteld; maar dat is niet de schuld der belanghebbenden, omdat de oprigting voor hen, en zelfs voor het Kerkbestuur geheim was, en zonder dat zij er iets van gemerkt hadden, is geschied. Gemagtigde zelf was *in loco* geweest, toen reeds de fundamenten gelegd waren. Hij heeft echter toen begrepen het er niet bij te moeten laten, en aan Burgemeester en Wethouders te moeten kennis geven, dat men in beroep kwam, met verzoek daarvan aan den heer Hoogeveen mededeeling te doen, opdat hij niet zou voortbouwen; en de Gemeente-Secretaris heeft hem de verzekering gegeven, dat aan den heer Hoogeveen van dat appel zou worden kennis gegeven. In plaats nu van uit te scheiden, is de heer Hoogeveen zoo hard mogelijk voortgegaan. Hij deed dat blijkbaar dus met geen ander doel, dan om partijen systematisch te laten staan voor een *fait accompli*. Volgens het oordeel van den Hoofd-Ingenieur *moest* de heer Hoogeveen bouwen. Maar de Raad van State weet, dat, als er appel is, de termijn zooveel mogelijk wordt verlengd; en de omstandigheid, dat het gebouwde er reeds stond, was eigenlijk eene *captatio benevolentia*. Bestond er dus in 1868 reden tot weigering van de oprigting, nu veel meer. Gedeputeerde Staten hebben dan ook zeer teregt begrepen, dat het niet aan kan gaan om eene dergelijke zaak in eene volkrijke buurt op te rigten. Maar gesteld, dat dit niet het geval ware, waarom zou dan in 1872 moeten worden toegestaan wat in 1868 aan een ander is geweigerd? Daardoor wordt toch het billijkheidsgevoel, het regtsgevoel van een ieder geschokt. Dat is dan ook de hoofdzaak; en mogt de concessie doorgaan, dan voorziet gemagtigde eene zee van verzoeken, en dan zal het hoogst moeijelijk zijn die te weigeren. Hetgeen aan den heer Hoogeveen is toegestaan, kan eene geheele buurt verpesten. Het is geen buurt van visschers, zoo als de Hoofd-Ingenieur meent — en hij had dat wel een beetje mogen onderzoeken — er woont geen één visscher, maar het is eene buurt van de kleine burgerij. Die geheele buurt wordt bedorven; en gemagtigde hoopt, dat de voordragt van den Raad van State die strekking zal hebben, dat het geschokt billijkheidsgevoel zal worden hersteld, en alsnog de concessie worde geweigerd.

De heer J. Hoogeveen begint met zijn leedwezen te betuigen, dat over eene zoo kleine zaak zoo veel beweging wordt gemaakt. Hij bekent, dat het hem hartelijk spijt, dat hij deze zaak begonnen heeft, vooral waar hij staat tegenover zoo respectabele mannen. Hij moet al dadelijk op den voorgrond stellen, dat het nimmer zijne bedoeling geweest is om redenen van persoonlijk belang iemand, wie ook, te hinderen. Het is hem altijd te doen geweest om zich veel vrienden te verwerven, en zich niemand tot vijand te maken. Maar hij is dan ook tot regtvaardiging zijner handeling in deze verpligt te zeggen, wat er van de zaak is. Men moet dan letten op hetgeen er is gebeurd. Den Dulk vraagt in 1867 eene bokking-rookerij op dezelfde strook gronds op te rigten; maar die aanvrage was eigenlijk de brug om te komen tot eene visch-droogerij. Dat was bezwarend en hinderlijk voor die omgeving, en daarom heeft ook spreker in der tijd behoord tot de tegenstanders. Anders daarentegen is het gesteld met eene bokking-rookerij, waartoe het zich bepaalt, en met de noodige voorbehoedmiddelen tegen verontreiniging der lucht. En zij, die, even als spreker, van jongs af te Scheveningen zijn grootgebragt en er gewoond hebben, die er met de plaatselijke omstandigheden bekend zijn, weten, dat dergelijke zaken als het ware dáár te huis behooren, en niet zoo hinderlijk zijn als men voorgeeft. Hij treedt daaromtrent in eene nadere ontwikkeling, en stelt de beide soorten van visscherij in het licht, waarop men zich inzonderheid te Scheveningen toelegt, als de haringvisscherij en de

zoogenaamde schollevangst. Met het oog op deze laatste lag het voor de hand, dat den Dulk, op een nieuw terrein die bokking-rookerij willende oprigten, zijne aanvrage slechts bezigde als eene brug om te komen tot eene droogerij. De bewerking dier droogerij is uit den aard der zaak nadeelig voor de openbare lucht. Maar bij de rookerij is aan den haring, tot rooken bestemd, geen tijd gelaten om tot bederf over te gaan, want, onmiddellijk uit zee komende, wordt hij gezouten. Nu is het opmerkelijk, dat niet één van de opposanten, ook niet een van de hooggeschatte woordvoerders, nu de zaak bijna twee maanden in werking is, kan constateren, dat er de minste last van is ondervonden. Dat ligt eenvoudig daarin, dat eene kleine bokking-rookerij als deze inderdaad geen hinder toebrengt. Hij verzekert overigens, dat er geen terrein meer beschikbaar is. Hij heeft in die buurt ook twee burger-huizen; het zijn dus niet alleen huizen voor ambachtslieden en werklieden, die er staan. Zoolang Burgemeester en Wethouders niet volgens art. 5 van het besluit van 1824 hebben aangewezen eene bijzondere streek, waar die bokking-rookerijen mogen worden opgerigt, moet iedere aanvrage afzonderlijk worden onderzocht. Hij heeft den 8 December 1871 het verzoek aan Burgemeester en Wethouders gedaan, dat alleen op haring betrekking had, en volstrekt niet op verschen visch. Hij heeft dat terrein gevraagd om den minderen man te gerieven. Hem is toen op 22 Januarij toegestaan twee bokking-rookerijen op te rigten. Hij zou reeds vroeger er toe zijn overgegaan ze op te rigten; maar drukke bezigheden hebben hem daartoe verhinderd. Alles was echter gereed. De materialen lagen allen voorhanden. Alles was *en règle* om de zaak te voltooijen. Op een goeden morgen wordt hem nu medegedeeld, dat men zich tegen de oprigting verzette. Hij had nog de beleefdheid gehad er reeds vroeger over te spreken. En nu wil hij slechts doen opmerken, dat die rookerijen hem ruim *f* 1500 hebben gekost en hij er slechts *f* 75 's jaars van trekt. Hij heeft dus niet een zoo groot voordeel bij de zaak. Hij herhaalt, dat bokking-rookerijen geen stank geven. De rook is ook niet hinderlijk, noch voor de gezondheid schadelijk, zelfs bij epidemiën; en gemagtigde staaft dat beweren nader door verschillende bijzonderheden. Overigens verklaart hij, dat, indien hij in de verste verte had kunnen voorzien, dat die oprigting tot zooveel ontevredenheid zou aanleiding geven, hij de zaak nooit zou hebben begonnen. Het doet hem bijzonder leed, dat zoovele achtenswaardige menschen tegen hem overstaan en door hem in het harnas zijn gejaagd over eene zoo eenvoudige zaak. Hij herinnert hierbij, dat eene kapitale wet, die van 1869 betrekkelijk de begraafplaatsen, ook voorschrijft, dat deze niet mogen worden aangelegd in de nabijheid van de kom der gemeenten. Zij heeft bepaald, dat de afstand minstens moet zijn 50 meters. Nu ligt hier sprekers inrigting op 125 meters afstand van de kerk, terwijl aan de overzijde de afstand is 1000 meters. Spreker doet verder opmerken, dat, als men in deze zaak zooveel bezwaar maakt, men haast niet meer zal kunnen bouwen. Hij komt verder in eene ontleding der gemaakte bezwaren, waarvan hij de ongegrondheid doet uitkomen, en ook in vele opzigten de onjuistheid aantoont. Zoo deelt hij mede, dat er tusschen de bokking-rookerij en het terrein van den heer Krul nog eene open straat ligt ter breedte van 5½ meter, terwijl zich in de nabijheid nog twee bokking-rookerijen bevinden. Dat zijn alle omstandigheden, die hem de bepaalde overtuiging geven, dat al de argumenten, die tegen zijne onderneming zijn aangevoerd, in hooge mate zijn overdreven, en dat er alles als het ware is bijgesleept om zijne zaak tegen te werken, zonder dat daaruit bepaald schade was ondervonden. Wat het beweerde ongerief betreft ter zake van afval van den visch, merkt belanghebbende op, dat de onderwerpelijke straat thans door de gemeente is overgenomen, en dat zij dus zal worden bestraat en gerioleerd, zoodat dat bezwaar al dadelijk komt te vervallen. Stank kan deze bokking-rookerij alzoo niet veroorzaken, tenzij er eene vischdroogerij werd opgerigt. Men zal, naar spreker vertrouwt, overtuigd zijn, dat hier overdrijving in het spel is; en daarom acht hij de zaak dan ook voor geen beroep

vatbaar. Er zijn reeds tien maal grootere inrigtingen van dien aard toegestaan, en deze is werkelijk van te weinig belang, om er zooveel gewag van te maken. Hij vleit zich derhalve, dat de Koning, op 's Raads advies, het ingesteld beroep zal verklaren ongegrond.

Zoowel de heer Pastoor als de heeren van Andel en Hoogeveen komen nog nader op hunne beschouwingen terug: de beide eersten ter bestrijding der beweringen van den heer Hoogeveen, de laatste ter verdediging zijner zaak en van zijne daaromtrent gedane handelingen; terwijl de heer Lux zich mede schaart aan de zijde der bestrijders van de verleende concessie uit het oogpunt van hinder en ongerief.

Op de door den *Staatsraad* Boot gedane vraag, of de heer Hoogeveen ook in het begin van Junij eene raadgeving van Burgemeester en Wethouders ontvangen heeft om niet verder met bouwen voort te gaan, — antwoordt de heer Hoogeveen ontkennend, onder bijvoeging, dat hem eenvoudig was kennis gegeven van het ingesteld beroep, en dat hij die mededeeling dan ook voor kennisgeving heeft aangenomen.

De Voorzitter: Indien de heeren geene verdere inlichtingen verlangen, gaan wij over tot de volgende zaak. Aan de orde is:

III. *het beroep van den Raad der gemeente Veendam van een besluit van Gedeputeerde Staten van Groningen, waarbij de goedkeuring is onthouden aan een suppletoiren legger van wegen in die gemeente.*

In die zaak is rapporteur de Staatsraad Meeussen. Ik verzoek dien heer het verslag daarover wel te willen uitbrengen.

Staatsraad Meeussen: Mijne Heeren! In de gemeente Veendam bestaat een weg langs het gehucht de Zuidwending, gemaakt door landgebruikers van den zuidkant van de Zuidwending, en wel van n_0. 15 tot aan de Pekelaarswette, volgens eene overeenkomst van den 26 October 1791. In dien weg lagen elf tilbruggen, tilbatten genoemd, over de wijken, die den weg doorsneden. Het onderhoud van dien weg en van de bruggen werd destijds bestreden uit de opbrengst van weg- en bruggelden. Toen in 1863 door de vergraving van het kanaal de Zuidwending de wijken of doorvaarten in den weg te ondiep en onbevaarbaar werden, besloot het overgroot gedeelte der eigenaren van de aangrenzende landerijen om de doorvaarten door dammen te sluiten en de bruggen weg te ruimen, als geheel noodeloos geworden. Dien ten gevolge zijn acht bruggen weggeruimd, doch zijn er nog drie over, omdat de daaraan grenzende landeigenaren die niet hebben willen wegruimen.

Op het kohier der wegen en voetpaden in de gemeente Veendam, gearresteerd den 16 April 1856, kwamen als onderhoudspligtigen van bedoelden weg en van de daarin gelegen tilbatten voor volmagten van de Zuidwending. Op den suppletoiren legger, door den Gemeenteraad in 1868 vastgesteld, kwamen als onderhoudspligtigen voor de eigenaren van de plaatsen land, gelegen aan de wijken, waarover de batten liggen. Die verandering was het gevolg van eene verandering, die in het beheer van de Zuidwending was gekomen; zijnde de Zuidwending als waterschap gereglementeerd bij reglement, gearresteerd door de Staten der provincie Groningen den 11 Julij 1867, goedgekeurd bij 's Konings besluit van 31 Augustus 1867, n°. 62. Het nieuw Bestuur verving de volmagten; maar men vermeende toen, dat, volgens de bepaling van art. 4, n°. 2, van gemeld reglement, de tilbatten niet meer moesten worden onderhouden door het nieuw Bestuur, maar wel door de bedoelde grondeigenaars, omdat de tilbatten waren gemaakt om over hunne wijken of doorvaarten te kunnen komen.

Gedeputeerde Staten van Groningen hebben bij besluit van den 20 October 1871 de wijziging van het kohier bevolen, omdat, naar hun oordeel, de bedoelde grondeigenaren niet verpligt waren de drie tilbatten te onderhouden, alzoo de weg vroeger stond onder schouw van volmagten en met de tilbatten voor gemeenschappelijke rekening werd onderhouden, en zij niet waren toegetreden tot de hiervoor vermelde overeenkomst van den 29 April 1865, door de overgroote meerderheid der eigenaren van gronden, langs den weg gelegen, aangegaan.

De Gemeenteraad heeft toen op den 22 Februarij 1872 vastgesteld een nieuw kohier, waarbij nu als onderhoudspligtige werd genoemd het Bestuur van het waterschap de Zuidwending. Dat Bestuur heeft op den 11 Maart ll. daartegen bezwaren ingebragt bij Gedeputeerde Staten, bewerende, dat die Staten bij hun gemeld besluit van 20 October bevorens de eigenaars van landerijen, bij de drie tilbatten gelegen, ten onregte van den onderhoudspligt hadden ontheven, en dat in ieder geval het waterschap geen onderhoudspligtige zijn kon, omdat in art. 4, no. 2, van het reglement van het waterschap duidelijk is bepaald, dat het onderhoud der tilbatten niet is ten laste van het waterschap.

Op den 10 Mei ll. hebben Gedeputeerde Staten hunne goedkeuring aan het kohier onthouden, op grond, dat de Raad der gemeente Veendam wel heeft aangevoerd, doch geenszins heeft bewezen, dat het Waterschapsbestuur met het onderhoud van de drie tilbatten zou zijn belast.

Tegen dat besluit is de Gemeenteraad van Veendam bij den Koning gekomen in beroep. In het adres wordt na mededeeling der voormelde feiten gezegd, dat het Bestuur van het waterschap volgens artt. 1 en 2 der overgangsbepalingen van het reglement is getreden in de plaats der volmagten, die onderhoudspligtigen waren; en dat het Bestuur dus dienzelfden last moet blijven dragen, en dit daargelaten, dat dat Bestuur den weg moet onderhouden en dus ook de tilbatten, omdat zij gelegen zijn in den weg en alleen noodig zijn om den weg te kunnen gebruiken; dat, volgens art. 1 van het reglement op het toezigt der wegen in de provincie Groningen van den 10 Julij 1854, is bepaald, dat tot de wegen mede behooren de in de wegen gelegen bruggen; dat bij art. 4, al. 2, van het reglement van het waterschap wel bepaald is, dat op algemeene kosten wordt gedragen het onderhoud van den weg met uitzondering van de batten; maar dat die bepaling niet geldig is, omdat bij provinciale verordening een onderhoudspligtige van den last van onderhoud niet kan bevrijd worden, door dien op de schouders van een anderen over te dragen; dat die bepaling enkel kan medebrengen, dat de last zoude moeten worden gedragen door de Ingelanden; maar dat na de beslissing van Gedeputeerde Staten van den 10 Mei ll. dit anders is verstaan; zoodat die bepaling daardoor is geworden eene doode letter, die door het Bestuur niet kan worden ingeroepen.

Gedeputeerde Staten, in wier handen dat adres is gesteld ten fine van consideratiën en advies, hebben daarop den 9 Augustus ll. berigt, dat, naar hun inzien, het Bestuur van het waterschap niet opgevolgd is aan de volmagten, omdat art. 2 van de overgangsbepalingen alleen strekt om het doen van rekening en verantwoording te regelen; dat, al ware het Bestuur opgevolgd aan de volmagten, dan nog moest bewezen worden, dat de volmagten ten tijde van de opvolging onderhoudspligtigen waren dat, toen de overeenkomst van 29 April 1865 werd aangegaan, daardoor de volmagten ophielden het toezigt te hebben over de batten, krachtens de overeenkomst van 1791 vroeger uitgeoefend; dat in art. 1 van het provinciaal reglement wel de bruggen als kunstwerken deelen der wegen worden genoemd; doch dat dit niet belet, dat er een onderhoudspligtige kan zijn van den weg en nog andere onderhoudspligtigen van de bruggen; dat art. 4, al. 2, van het reglement duidelijk uitmaakt, dat het Bestuur van het waterschap niet gehouden is de batten te onderhouden.

Door het Bestuur van het waterschap is aan de Afdeeling nog kenbaar gemaakt,

bij missive van 14 September ll., dat het zich refereerde aan den inhoud van het bezwaarschrift van 11 Maart. In die missive wordt ook nog gezegd, dat in de provincie Groningen de bruggen dikwerf moeten worden onderhouden door andere personen dan die den weg onderhouden; dat dit onder Veendam het geval is met vijf bruggen, gelegen in de gemeentewegen, welke bruggen worden onderhouden door een waterschap.

Dit geschil van bestuur is krachtens 's Konings magtiging op den 29 Augustus ll. bij deze Afdeeling aanhangig gemaakt, en daarin zal alsnu een ontwerp van besluit aan den Koning moeten worden voorgedragen.

De Voorzitter: Ik dank den heer rapporteur voor het door hem uitgebragt verslag. Er zijn geene belanghebbenden opgekomen. Er kunnen dus geene inlichtingen worden gevraagd of gegeven.

En vermits er verder voor heden geene zaken aan de orde zijn, sluit ik de vergadering.

VERGADERINGEN IN 1872.

